

Международный научно-популярный журнал

ISSN 2073-333X

Наука и жизнь Казахстана Қазақстанның ғылымы мен өмірі

№6 (50) 2017

**КАФЕДРА
ТАМОЖЕННОГО, ФИНАНСОВОГО
И ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРАВА**

**ЮРИДИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАЗНУ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ**

Құрылтайшы:
«ҚҰҚЫҚТЫҚ МИССИЯ» ҚОҒАМДЫҚ ҚОРЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ КЛУБЫ

Учредитель:
ОБЩЕСТВЕННЫЙ ФОНД «ПРАВОВАЯ МИССИЯ»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ КАЗАХСТАНСКИЙ КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ КЛУБ

Founder:
PUBLIC FOUNDATION «LEGAL MISSION»
INTERNATIONAL KAZAKHSTAN CRIMINOLOGY CLUB

**ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҒЫЛЫМЫ МЕН ӨМІРІ
НАУКА И ЖИЗНЬ КАЗАХСТАНА
SCIENCE AND LIFE OF KAZAKHSTAN**

**Халықаралық ғылыми-көпшілік журнал
Международный научно-популярный журнал
International popular-science journal**

№6 (50) 2017

**ЗАҢ ҒЫЛЫМЫ
ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА
LAW**

Астана 2017

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Абдукаримов О.А., ҚР қоғам қайраткері
Асанов Ж.К., з.ғ.к., ҚР Бас прокуроры
Абдрасилов Б.С., б.ғ.д., профессор
Абдурасулова К.Р., з.ғ.д., профессор (Ташкент)
Абзалов Э.М., з.ғ.д., профессор, 3-сыныпты мемлекеттік заң кеңесшісі (Ташкент)
Байделдинов Д.Л., з.ғ.д., профессор
Байдаулет И.О., мед.ғ.д., профессор
Баулин Ю.В., з.ғ.д., профессор (Киев)
Бисенов К.А., тех.ғ.д., профессор
Бородин С.В., з.ғ.к., вице-президент, адвокат (Воронеж)
Бурханов К.Н., с.ғ.д., профессор
Букалерова Л.А., з.ғ.д., проф. (РУДН, Мәскеу)
Ведерникова О.Н., з.ғ.д., проф. (Мәскеу)
Галтов З.С., с.ғ.д., профессор
Галик Ю.В., з.ғ.д., профессор (Мәскеу)
Гриб В.В., з.ғ.д., профессор, бас ред. (Мәскеу)
Грунтов О.И., з.ғ.д., профессор БГУ (Минск)
Дулатбеков Н.О., з.ғ.д., профессор
Елешов Р., -а.ш.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Есім Ф., ф.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Елубаев Ж.С., з.ғ.д., профессор
Жұрынов М.Ж., академик, ҚР ҰҒА Президенті
Жұрмағұлов Б.Т., - т.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Зарипов З.С., з.ғ.д., профессор (Рязань)
Ыдырысов Д.А., т.ғ.д., профессор
Қасымбеков М.Б., с.ғ.д., профессор
Кемел М., з.ғ.д., профессор
Коробеев А.И., з.ғ.д., профессор (Владивосток)
Құл-Мұхаммед М.А., з.ғ.д., профессор
Козаченко И.Я., з.ғ.д., профессор (Екатеринбург)
Конягин В.П., з.ғ.д., профессор (Краснодар)
Лебедев С.Я., з.ғ.д., профессор (Мәскеу)
Лиховая С.Я., з.ғ.д., профессор (Киев)
Мацкевич И.М., з.ғ.д., профессор (Мәскеу)
Мухамедирлы А., ф.ғ.д., профессор
Мұсақожаева А.К., профессор, ҚазҰОУ ректоры
Мұтанов Ф.М., т.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА академигі
Рустамбаев М.Ю., з.ғ.д., профессор (Ташкент)
Оразалин Н.М., ҚР Жазушылар Одағының төрағасы, ақын-драматург
Орлов В.Н., з.ғ.д., «Российский криминологический взгляд» журналының бас редакторы
Сартаев С.С., з.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Сагадиев К.А., з.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Сәрсембаев М.А., з.ғ.д., профессор
Саломов Б., з.ғ.д., профессор, адвокат (Ташкент)
Сұлтанов Қ.С., с.ғ.д., профессор
Сыдықова Л.Ч., з.ғ.д., профессор (Бішкек)
Шамурзаев Т.Т., з.ғ.д., профессор (Бішкек)
Шестаков Д.А., з.ғ.д., профессор, Санкт-Петербург халықаралық криминологиялық клубының президенті

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:

Абдиров Н.М., з.ғ.д., профессор
Ағыбаев А.Н., з.ғ.д., профессор
Айтжанов Б.Д., вет.ғ.д., профессор
Абдуллаев К.К., -а.-ш.ғ.д., профессор
Әбішев Т.Д., з.ғ.к., профессор
Әбішев Х.А., з.ғ.д., профессор
Байменов А.М., тех.ғ.к., профессор
Бишиманов Б.М., з.ғ.д., профессор
Бектұрғанов Е.Ө., ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты
Борбат А.В., з.ғ.к., бас редактор (Мәскеу)
Джансараева Р.Е., з.ғ.д., профессор
Данилов А.П., з.ғ.к., доцент (Санкт-Петербург)
Жұрмағұлова В.И. - ф.ғ.д., профессор
Жақып Б.Ө., филол.ғ.д., профессор
Жолдыбай К., жазушы-публицист
Иванчин А.В., з.ғ.д., адвокат (Ярославль)
Ивона Массакки, профессор (Польша)
Кәрібаев Б.Б., т.ғ.д., профессор
Кленова Т.В., з.ғ.д., профессор (Самара)
Куфлева В.Н., з.ғ.к., доцент (Краснодар)
Корконосенко С.Г., с.ғ.д., профессор (Санкт-Петербург)
Қанжігітов Е.Қ., вет.ғ.д., профессор
Құрманалиев К.А., ф.ғ.д., профессор
Қуаналиева Г.А., з.ғ.д., профессор
Лопашенко Н.А., з.ғ.д., профессор (Саратов)
Мажейка Кипрас И., МЕАТР акад. (Мәскеу)
Маткаримова Г.С., з.ғ.д., профессор (Ташкент)
Мельник Г.С., с.ғ.д., проф. (Санкт-Петербург)
Миндагулов Ә.Х., з.ғ.д., профессор (Мәскеу)
Омаров Б.Ж., фил.ғ.д., профессор
Саданов А.Қ., б.ғ.д., профессор
Сапиев О.С., ҚР қоғам қайраткері
Старостин С.А., з.ғ.д., профессор (Мәскеу)
Сұлтанмұрат Е., академик
Сматлаев Б.М., з.ғ.д., профессор
Сыдықов Е.Б., т.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Сейтжанов Ә.Ә., з.ғ.к., доцент
Рустемов Б.Т., жазушы-публицист
Туреуцкий Н.Н., з.ғ.д., профессор
Тұрсынов С.Т., з.ғ.д., профессор
Усманов А., п.ғ.д., профессор
Тогжанов Е.Л., з.ғ.к.
Тойлыбаев Б.А., п.ғ.д., профессор
Тұрғараев Б.Т., з.ғ.д., профессор
Рүстемова Г.Р., з.ғ.д., профессор
Фадеев В.Н., з.ғ.д., проф. (Мәскеу)
Шаукенова З.К., з.ғ.д., профессор
Усманов С.У., т.ғ.д., профессор
Челадзе Г., құқық докторы, әкімшілік бизнес докторы, профессор (Грузия)
Нхи Thinh, Вьетнам Жазушылар Қауымдастығының Төрағасы (Вьетнам)
Харченко В.Б., з.ғ.д., профессор (Харьков)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Абдукаримов О.А., общественный деятель РК
Асанов Ж.К., к.ю.н., Генеральный Прокурор РК
Абдрасилов Б.С., д.б.н., профессор
Абдурашулова К.Р., д.ю.н., профессор (Ташкент)
Абзалов Э.М., д.ю.н., профессор, государственный советник юстиции 3-класса (Ташкент)
Байдельдинов Д.Л., д.ю.н., профессор
Байдаулет И.О., д.мед.н., профессор
Бисенов К.А., д.т.н., профессор
Баулин Ю.В., д.ю.н., профессор (Киев)
Бородин С.В., к.ю.н., вице-президент, адвокат (Воронеж)
Бурханов К.Н., д.п.н., профессор
Букалерева Л.А., д.ю.н., проф. (РУДН, Москва)
Ведерникова О.Н., д.ю.н., проф. (Москва)
Галилов З.С., д.п.н., профессор
Галик Ю.В., д.ю.н., профессор (Москва)
Гриб В.В., д.ю.н., профессор, гл. ред. (Москва)
Грунтов О.И., д.ю.н., профессор БГУ (Минск)
Дулатбеков Н.О., д.ю.н., профессор
Елешиов Р., д. с.-х.н., академик НАН РК
Есим Г., д.ф.н., академик НАН РК
Еллобаев Ж.С., д.ю.н., профессор
Журынов М.Ж., академик, Президент НАН РК
Жумагулов Б.Т., - д.т.н., академик НАН РК, депутат Сената Парламента РК
Зарипов З.С., д.ю.н., профессор (Рязань)
Идрисов Д.А., д.т.н., профессор
Касымбеков М.Б., д.полит.н., профессор
Кемел М., д.э.н. профессор
Қул-Мухаммед М.А., д.ю.н., профессор
Коробеев А.И., д.ю.н., профессор (Владивосток)
Козаченко И.Я., д.ю.н., профессор (Екатеринбург)
Конягин В.П., д.ю.н., профессор (Краснодар)
Лебедев С.Я., д.ю.н., профессор (Москва)
Лиховая С.Я., д.ю.н., профессор (Киев)
Мацкевич И.М., д.ю.н., профессор (Москва)
Мухамедицлы А., д.ф.н., профессор
Мусаходжаева А.К., профессор, ректор КазНУИ
Мутанов Г.М., д.т.н., профессор, академик НАН РК
Рустамбаев М.Ю., д.ю.н. профессор (Ташкент)
Оразалин Н.М., Председатель Союза Писателей Казахстана, поэт-драматург
Орлов В.Н., д.ю.н., гл. ред. журнала «Российский криминологический взгляд»
Сартаев С.С., д.ю.н., академик НАН РК
Сагадиев К.А., д.э.н., академик НАН РК
Сарсембаев М.А., д.ю.н., профессор
Саломов Б., д.ю.н., профессор, адвокат (Ташкент)
Султанов К.С., д.пол.н., профессор
Сыдыков Е.Б., д.и.н., академик НАН РК
Сыдыкова Л.Ч., д.ю.н., профессор (Бишкек)
Шамурзаев Т.Т., д.ю.н., профессор (Бишкек)
Шестаков Д.А., д.ю.н., профессор, президент Санкт-Петербургского международного криминологического клуба

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Абдиров Н.М., д.ю.н., профессор
Агыбаев А.Н., д.ю.н., профессор
Айтжанов Б.Д., д. вет.н., профессор
Абдуллаев К.К., д. с.-х.н., профессор
Абишев Т.Д., к.ю.н., профессор
Абишев Х.А., к.ю.н., доцент
Байменов А.М., к.тех.н., профессор
Бишманов Б.М., д.ю.н., профессор
Бектурганов Е.У., депутат Мажилиса Парламента РК
Борбат А.В., к.ю.н., гл. редактор (Москва)
Джансараева Р.Е., д.ю.н., профессор
Данилов А.П., к.ю.н., доцент (Санкт-Петербург)
Жумагулова В.И. - д.ф.н., профессор
Жакып Б.О., д.фил.н., профессор
Жолдыбай К., писатель-публицист
Иванчин А.В., д.ю.н., адвокат (Ярославль)
Ивона Масаки, профессор (Польша)
Карибаев Б.Б., д.и.н., профессор
Канжигитов Е.К., д.вет.н., профессор
Кленова Т.В., д.ю.н., профессор (Самара)
Куфлева В.Н., к.ю.н. доцент (Краснодар)
Корконосенко С.Г., д.пол.н., профессор (Санкт-Петербург)
Қурманалиев К.А., д.ф.н., профессор
Куаналиева Г.А., д.ю.н., профессор
Лопашенко Н.А., д.ю.н., профессор (Саратов)
Мажейка Кипрас И., академик МЕАТР (Москва)
Маткаримова Г.С., д.ю.н., профессор (Ташкент)
Мельник Г.С., д.пол.н., профессор (Санкт-Петербург)
Миндагулов А.Х., д.ю.н., профессор (Москва)
Омаров Б.Ж., д. фил.н., профессор
Саданов А.К., д.б.н., профессор
Сапиев О.С., общественный деятель РК
Старостин С.А., д.ю.н., профессор (Москва)
Султанмурат Е., академик
Сматлаев Б.М., д.ю.н., профессор
Сейтжанов А.А., к.ю.н., доцент
Рустемов Б.Т., писатель-публицист
Рустемова Г.Р., д.ю.н., профессор
Турецкий Н.Н., д.ю.н., профессор
Турсьнов С.Т., д.э.н., профессор
Тогжанов Е.Л., к.ю.н., доцент
Тойлыбаев Б.А., д.п.н., профессор
Тургарав Б.Т., д.ю.н., профессор
Усманов А., д.п.н., профессор
Усманов С.У., д.т.н., профессор
Шаукенова З.К., д.соц.н., профессор
Фадеев В.Н., д.ю.н., профессор (Москва)
Челадзе Г., доктор права, доктор бизнес админ., профессор (Грузия)
Нхи Think, Председатель Ассоциации писателей во Вьетнаме (Вьетнам)
Харченко В.Б., д.ю.н., профессор (Харьков)

EDITORIAL BOARD:

Abdulkarimov O.A., public figure of the Republic of Kazakhstan
Asanov Zh. K., Dr. of Law, General Prosecutor RK
Abdrasylov B.S., Dr. of biology, professor
Abdurasulova K.R., Dr. of Law, prof. (Tashkent)
Abzalov E.M., Dr. of Law, Professor, State Counselor of Justice of the 3rd class (Tashkent)
Baideldinov D.L., Dr. of Law, professor
Baidaulet I.O., Dr. of medical science, prof.
Bisenov K.A., Dr. of technology, professor
Baulin U.V., Dr. of Law, prof. (Kiev)
Borodin S.V., Dr. of Law, vice president, lawyer (Voronezh)
Burhanov K.N., Dr. of polit., professor
Bukalerova L.A., Dr. of Law, prof. (Moscow)
Vedernikova O.N., Dr. of Law, professor (Moscow)
Gayipov Z.S., Dr. of political sciences, prof.
Gollik Y.V., Dr. of Law., Professor (Moscow)
Grib V.V., Dr. of Law., Professor (Moscow)
Gruntov O.I., Dr. of Law., Professor (Minsk)
Dulatbekov N.O., Dr. of Law, professor
Eleshov R., Dr. of agricultural sciences, acad. NAS RK
Esim G., Dr. of Philology, acad. NAS RK
Elubaev G.S., Dr. of Law, professor
Zhumagulov B.T., - Dr of technical sciences, Academician of the NAS of the RK
Zhurinov M.Zh., academic, President of NAS RK
Zaripov Z.S., Dr. of Law, professor (Ryazan)
Ydyrysov D.A., Dr. of history, professor
Kasimbekov M.B., Dr. of political sciences, prof.
Kemel M., Dr. of economics, professor
Kul-Muhammed M.A., Dr. of Law, professor
Korobeev A.I., Dr. of Law, professor (Bladibostok)
Kozachenko I.Ya., Dr. of Law, professor (Ekaterinburg)
Koniyakhin B.P., of Law, prof. (Krasnodar)
Lebedov S.Y., Dr. of Law, professor (Moscow)
Lihovaya S.Y., Dr. of Law, professor (Kiev)
Matskevich I.M., Dr. of Law, professor (Moscow)
Mukhamediyuly A., Dr. of philosophy., prof.
Musakhodzhayeva A.K., professor
Rustambaev M. Yu., Dr. of Law, prof. (Tashkent)
Orazalin N.M., Chairman of the Writers' Union, Poet, playwright
Orlov B.N., Dr. of Law, Editor-in-chief «Russian criminological view»
Sartayev S.S., Dr. of Law, acad. NAS. RK
Sagadiev K.A., Dr. of Economics, acad. NAS. RK
Sarsembaev M.A., Dr. of Law, professor
Salomov B., Dr. of Law, professor
Sultanov K.S., Dr. of political sciences, prof.
Sydykov E.B., Dr. of history, professor
Sydykova L.Ch., Dr. of Law, professor (Bishkek)
Shamurzaev T.T., Dr. of Law, professor (Bishkek)

EDITORIAL COUNCIL:

Abdirov B.D., Dr. of Law, professor
Agibaev A.N., Dr. of Law, professor
Aitganov B.D., a doctor of betener sciences is a professor
Abishev T.D., candidate of Law
Abishev H.A., Dr. of Law, professor
Abdullaev K.K., Doctor of agricultural sciences, professor
Baimenov A.M., candidate of tech, professor
Bishmanov B.M., Dr. of Law, professor
Bekturganov E.U., Member of the Parliament of Kazakhstan
Borbat A.V., Deserved Lawyer of the Russian Federation, candidate of Law (Moscow)
Jansaraeva R.E., Dr. of Law, professor
Zhumagulova V.I. - Doctor of philological sciences, Professor, academician
Zhakyp B.U., Dr. of philology, professor
Zholdybay K., writer, journalist
Ivona Massaki, professor (Poland)
Karibaev B.B., Dr. of hisroy, professor
Kangigitov E.K., a doctor of betener sciences
Klenova T.V., Dr. of Law, professor (Samara)
Kufleva V.N., cand. Sc. in Law, assistant professor (Krasnodar)
Korkonosenko S.G., Dr. of polit, professor (St.-Peterburg)
Kurmanaliev K.A., Dr. of philology, prof.
Kuanalyeva G.A., Dr. of Law, professor
Loopachenko N.A., Dr. of Law, prof. (Saratov)
Mazheika Kipras I., acad. PANS (Moscow)
Matkarimova G.S., Dr. of Law, professor (Tashkent)
Melnik G.S., Dr. of polit, professor
Mindagulov A.N., Dr. of Law, professor
Omarov B.Zh., Dr. of philology, professor
Sadanov A.K., Dr. of biology, professor
Sapiev O.S., The public figure of RK
Starostin S.A., Dr. of Law, prof. (Moscow)
Sultanmurat E., academic
Smattaev B.M., Dr. of Law, professor
Seitzhanov A.A., Ph.D., associate Professor
Rustemov B.T., writer, publicist
Rustemova G.R., Dr. of Law, professor
Turetski N.N., Dr. of Law
Tursunov C.T., Doctor of Economics, professor
Toqshanov E.L., Dr. of Law, professor
Toilybaev B.A., Dr. of pedagog., professor
Turgaraev B.T., Dr. of Law, professor
Usmanov A., Dr. of political sciences, professor
Usmanov S.U., Dr. of history, professor
Shaukenova Z.K., Dr. of soc., professor
Fadeev V.N., Dr. of Law, prof. (Moscow)
Cheladze G., Dr. of Law, professor (Gruzia)
Huu Think, Chairman Vietnam Writer's Association, poet (Vietnam)

ЖУРНАЛ РАСПРОСТРАНЯЕТСЯ:

1. Франция. Библиотека университетского комплекса Сорбонны
2. Польша. Польский университет имени Николая Коперника
3. Библиотека Венгерского государственного университета
4. Библиотека университета Карлова в Чехии
5. Библиотека филиала Нью-Йоркского университета в Праге
6. Библиотека Стамбульского университета
7. Библиотека Российской академии государственной службы при Президенте Российской Федерации (РАГС)
8. Библиотека Московского университета им. М.В. Ломоносова
9. Читальный зал юридического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова
10. Библиотека Московской государственной юридической академии им. О.Е. Кутафина
11. Библиотека Московского университета МВД России
12. Библиотека Российской правовой академии МЮ РФ
13. Библиотека Белорусского государственного университета
14. Библиотека Киевского государственного университета
15. Национальная научная библиотека Грузии
16. Библиотека Ереванского государственного университета
17. Национальная библиотека Азербайджана
18. Библиотека Академии Полиции МВД Азербайджанской Республики
19. Библиотека Туркменского государственного университета им. Магтымгулы
20. Библиотека Ташкентского государственного юридического института
21. Библиотека академия МВД Республики Узбекистан
22. Библиотека Таджикского государственного университета
23. Академия МВД Кыргызской Республики имени генерал-майора милиции Э.А. Алиева
24. Библиотека Университета Кыргызско-Российский славянский университет имени Б.Н. Ельцина
25. Библиотека Национальной академии наук Кыргызской Республики
26. Библиотека ВНИИ МВД России
27. Библиотека Российской академии правосудия
28. Библиотека Ярославский государственный университет им. П.Г. Демидова
29. Библиотека юридического факультета Санкт-Петербургского университета
30. Библиотека Санкт-Петербургского юридического института Генеральной прокуратуры РФ
31. Библиотека Санкт-Петербургского Международного Криминологического Клуба
32. Библиотека Рязанской академии права и управления
33. Библиотека Северо-Кавказская академия государственной службы (Ростов-на-Дону)
34. Библиотека Уральская государственная юридическая академия
35. Библиотека Омской академии МВД РФ
36. Библиотека Томского государственного университета
37. Библиотека Саратовской государственной академии права
38. Библиотека Саратовского центра по исследованию проблем организованной преступности и коррупции
39. Научная библиотека Новосибирского государственного университета
40. Библиотека Дальневосточного государственного университета
41. Библиотека Самарского государственного университета
42. Библиотека Администрации Президента Республики Казахстан
43. Библиотека культурного центра Президента Республики Казахстан
44. Национальная академическая библиотека Республики Казахстан (г. Астана)
45. Национальная библиотека Республики Казахстан (г. Алматы)
46. Библиотека Евразийского Национального Университета им. Л.Н.Гумилева
47. Библиотека Алматинской академии МВД РК
48. Библиотека Казахского Национального Университета имени аль-Фараби
49. Библиотека Казахского Национального Педагогического Университета имени Абая
50. Библиотека Международного Казахско-Турецкого Университета имени Х.А.Ясави
51. Библиотека Казахского гуманитарно-юридического института
52. Библиотека Карагандинской академии МВД РК им. Б.Бейсенова

ТМД елдеріндегі редакция өкілдігі:

Мәскеу ММУ:	проф. Матвеева А.А..	ұялы тел.: +7 (916) 526-44-29
Мәскеу:	проф. Лебедев С.Я.	ұялы тел.: +7 (985) 977-28-05
Санкт-Петербург:	доцент Данилов А.П.	ұялы тел.: +7-911-963-13-91
Рязань:	проф. Зарипов З.С.	ұялы тел.: +7-960-5726474;
Краснодар:	проф. В.П. Коняхин	ұялы тел.: +7-918-443 56 21
Краснодар:	доцент Куфлева В.Н.	ұялы тел.: +79184333395
Киев:	проф. Лиховая С.Я.	ұялы тел.: +7 380674469485
Харьков:	проф. Харченко В.Б.	ұялы тел.: +7 380932339968
Ташкент:	проф. Абдурасулова К.Р.	ұялы тел.: +7 998 909 63 92 51
Ташкент:	проф. Абзалов Э.М.	ұялы тел.: +7 998 901 87 07 01
Душанбе:	проф. Бахриддинов С.Э.	ұялы тел.: + 992907702120
Бішкек:	проф. Сыдыкова Л.Ч.	ұялы тел.: + 996555753058
Бішкек:	проф. Шамурзаев Т.Т.	ұялы тел.: + 996555789546
Ярославль:	проф. Иванчин А.В.	ұялы тел.: + 89109641313
Ставрополь:	проф. Кибальник А.Г.	ұялы тел.: +79624038213
Ростов-на-Дону:	проф. Бойко А.И.	ұялы тел.: +7 (928) 158-68-17
Екатеринбург:	доцент Сергеев Д.Н.	ұялы тел.: +7 (902) 260-15-54

Представительство редакция в СНГ:

Москва МГУ:	проф. Матвеева А.А..	моб.: +7 (916) 526-44-29
Москва:	проф. Лебедев С.Я.	моб.: +7 (985) 977-28-05
Санкт-Петербург:	доцент Данилов А.П.	моб.: +7-911-963-13-91
Рязань:	проф. Зарипов З.С.	моб.: +7-960-5726474;
Краснодар:	проф. Коняхин В.П.	моб.: +7-918-443 56 21
Краснодар:	доцент Куфлева В.Н.	моб.: +79184333395
Киев:	проф. Лиховая С.Я.	моб.: +7 380674469485
Харьков:	проф. Харченко В.Б.	моб.: +7 380932339968
Ташкент:	проф. Абдурасулова К.Р.	моб.: +7 998 909 63 92 51
Ташкент:	проф. Абзалов Э.М.	моб.: +7 998 901 87 07 01
Душанбе:	проф. Бахриддинов С.Э.	моб.: + 992907702120
Бишкек:	проф. Сыдыкова Л.Ч.	моб.: + 996555753058
Бишкек:	проф. Шамурзаев Т.Т.	моб.: + 996555789546
Ярославль:	проф. Иванчин А.В.	моб.: + 89109641313
Ставрополь:	проф. Кибальник А.Г.	моб.: +79624038213
Ростов-на-Дону:	проф. Бойко А.И.	моб.: +7 (928) 158-68-17
Екатеринбург:	доцент Сергеев Д.Н.	моб.: +7 (902) 260-15-54

Веб-сайт: www.nauka-zan.kz

e-mail: nauka-zan@mail.ru;

Журнал редакциясының мекен жайы:

Астана қ., Алматы ауданы, Оңтүстік-Шығыс, оң жағалау, Тұлқибас көш., 49 үй

Адрес редакции журнала:

г. Астана, Алматинский район, Юго-Восток, правая сторона, ул. Тулкибас, д.49.

Главный редактор: д.ю.н., профессор Алауханов Есберген Оразович +7 701 111 8828;

Научный редактор: к.ф.н., доцент Абдиева Роза Серикбаевна +7 701 33 234 07.

**«ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҒЫЛЫМЫ МЕН ӨМІРІ»
«НАУКА И ЖИЗНЬ КАЗАХСТАНА»
«SCIENCE AND LIFE OF KAZAKHSTAN»**

Халықаралық ғылыми журналы (Мемлекеттік тіркеу: №9875-Ж 09.02.2009 ж.
Халықаралық тіркеу: ISSN 2073 — 333X, Париж, наурыз)
2009 жылдан бастап жылына 6 рет шығады.

Международный научно-популярный журнал
(Гос. регистрация: №9875-Ж 09.02.2009,
Международная регистрация: ISSN 2073 — 333X, Париж, март 2009 г.)
Периодичность издания журнала выходит 6 раз в год.

Ғылыми еңбектің негізгі нәтижелерін жариялау үшін Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі білім және ғылым саласындағы бақылау Комитетінің 2012 жылғы 10 шілдедегі №1082 бұйрығымен ғылыми баспалар тізіміне енгізілген.

Журнал индексті ғылыми дәйексөздер қатарына қосылады және ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау жөніндегі комитет ұсынған заңтану, филология, педагогика, өнертану ғылымдары бойынша басылымдар тізіміне кіреді.

Автор мәліметтің нақтылығына, ресми құжаттардың сілтемелері мен басқа да деректердің дұрыстығына жауапты. Редакцияға келген материалдар кері қайтарылмайды.

Мақалада отандық авторлардың еңбектеріне міндетті түрде сілтеме берілу керек.

Журналға мақаланы қазақ, орыс, ағылшын, неміс, француз, қытай, түрік, араб және ТМД халықтары тілдерінде жазуға болады.

Приказом Комитета по контролю в сфере образования и науки МОН РК от «10» июля 2012 года № 1082 рекомендован для научных публикаций.

Журнал включен в индекс научного цитирования (ИНЦ) и в список изданий, рекомендованных Комитетом по контролю в сфере образования и науки МОН РК по специальностям: юриспруденция, филология, педагогика, искусствоведение.

Ответственность за достоверность фактов и сведений, содержащихся в публикациях, несут авторы. Материалы редакцией не возвращаются.

В статье обязательно сопровождение ссылок на работы отечественных авторов.

Статьи журнала принимаются на казахском, русском, английском, немецком, французском, китайском, турецком, арабском языках и могут быть написаны на языках народов СНГ.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҒЫЛЫМЫ МЕН ӨМІРІ
Халықаралық ғылыми-көпшілік журнал
№ 6 (50) 2017 жыл

Бас редактор: «Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері», з.ғ.д., профессор Е.О. Алауханов

Басуға 20.11. 2017 ж. қол қойылды. Пішімі 84x108 1/8. Офсетті қағаз.
Сандық басылыс. Көлемі 31 б.т. Таралымы 1000 дана. Тапсырыс №109.

Редакция мекенжайы: Астана қ., Алматы ауданы, Оңтүстік-Шығыс, оң жағалау,
Түлкібас көш., 49 үй, web-site: www.nauka-zan.kz, e-mail: nauka-zan@mail.ru

МАЗМУНЫ - СОДЕРЖАНИЕ - CONTENT

ЗАҢ ҒЫЛЫМЫ - ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА - LAW

Джембаев Р.К. К ВОПРОСУ О ПРИМЕНЕНИИ СИЛЫ СОТРУДНИКАМИ ПОЛИЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	12
Едресов Серик Асылбекович ПОНЯТИЕ И УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ ЗАВИСИМОСТИ ЛИЦА ОТ ВИНОВНОГО	17
Ескендиров Айдос Абдрахманович НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО И ЮВЕНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ РЕБЕНКА	21
Bimoldanov Y.M. CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF CRIME DIRECTED AGAINST SEXUAL INVIOLABILITY OF MINORS	26
Шалкарова (Ким) Ирина Александровна ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА КОММУНИКАТИВНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ С ГРАЖДАНАМИ ПРИ УСТАНОВЛЕНИИ ГЛАСНЫХ И НЕГЛАСНЫХ ОТНОШЕНИЙ	29
Жусупов Алпысбай Дюсембаевич ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ПРОЯВЛЕНИЯ В ДЕНЕЖНО КРЕДИТНОЙ СФЕРЕ	34
Kaldiyarov Daniyar, Beisov Erbol, Nurmukhankyzy Daniya FEATURES OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF INVESTMENT ACTIVITY IN THE SPHERE OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND USE OF NATURAL RESOURCES	36
Nurmukhankyzy Daniya LEGAL REGULATION OF ECONOMIC METHODS OF REGULATING INVESTMENT RELATIONS IN THE SPHERE OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND USE OF NATURAL RESOURCES	40
Татарина Лола Фуркатовна, Татарин Данида Владимирович Джанадиллов Олжас Муратович ПРОБЛЕМЫ ПОДХОДА К КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКЕ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА, СОВЕРШИВШЕГО КОМПЬЮТЕРНОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ	45
Абузярова Мадина Сагызжановна ОСОБЕННОСТИ ДОКАЗЫВАНИЯ ПО ДЕЛАМ ОБ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ	49
Алимпиева Т.Г. ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ РОДОВОГО ОБЪЕКТА НАРКОПРЕСТУПЛЕНИЙ	54
Курманова Айгуль Куанышевна НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕДЪЯВЛЕНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ИСКА НА СТАДИИ СУДЕБНОГО РАЗБИРАТЕЛЬСТВА ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ	57
Нурлин Акылбек Кылышшиязович ҚАЗАҚ ӘДЕТ-ҒҰРЫП ҚҰҚЫҒЫНДАҒЫ СОТ ПРОЦЕСІ	60
Культемирова Лейла Тимуровна ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО ЗАДЕРЖАНИЯ	64
Аралбаева Айгерим Адилловна, Курманалиева Эльмира Бахытжановна НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТАМОЖЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	68
Ау Т.И., Весельская Н.Р. СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	71

Весельская Н.Р., Ау Т.И.	
ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ВОЛНЫ В РАЗВИТИИ РЫНКА СТРОИТЕЛЬСТВА ЖИЛЬЯ.....	74
Ахметова Каргаш Саматовна	
О СООТНОШЕНИИ ПОНЯТИЙ «ВЫБОРЫ» И «РЕФЕРЕНДУМ»	79
Ichshanova Gulnar	
SOME ASPECTS OF INTERNATIONAL TERRORISM	81
Кенжибекова Эльмира Полатовна	
ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСТЕГІ ПРОЦЕСТІК КЕЛІСІМДЕР: ҚАЗАҚСТАН	
РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАҢА ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСТІК КОДЕКСІ БОЙЫНША	87
Пенчуков Евгений Викторович	
НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ КВАЛИФИКАЦИИ ФИНАНСИРОВАНИЯ	
ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ИЛИ ЭКСТРЕМИСТСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	
И ИНОГО ПОСОБНИЧЕСТВА ТЕРРОРИЗМУ ИЛИ ЭКСТРЕМИЗМУ	
ПО УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	91
Жақупова Г.А.	
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚПЕН КҮРЕСТЕГІ ИНТЕРПОЛ БЕДЕЛІ	94
СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ ТЕРГЕУШІ МЕН АЙЫПТАЛУШЫНЫҢ	
ПРОЦЕССУАЛДЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ БАЙЛАНЫСЫ ЖӘНЕ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	99
Болат Алибек Алмазулы, Молдабеков Болат Есенғалиевич	
ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ИНСТИТУТА ЗАЩИТЫ	
ПРАВ БЕЖЕНЦЕВ В МИРОВОМ СООБЩЕСТВЕ 102	
Bolat Alibek	
CRIMINALLY-LEGAL PROBLEMS OF REGULATION OF POLITICAL TERRORISM.....	105
Жұманбаева Н.А., Алаева Г.Т.	
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ПРОЦЕСТІК	
КОДЕКСІ БОЙЫНША СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ ТҮСІНІГІ	
ЖӘНЕ ОНЫ БАСТАУДЫҢ СЕБЕПТЕРІ	108
Жұманбаева Н.А., Сулейменова С.Ж	
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ СУДЬЯЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІ	112
Алаева Г.Т., Жұманбаева Н.А.	
ПРИОРИТЕТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАЛАТЫ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТОВ РК	116
Қаржасова Гульдана Батырбаевна	
АДАМ САУДАСЫ ҚЫЛМЫСТАРЫ ҮШІН ҚЫЛМЫСТЫҚ	
ЖАУАПКЕРШІЛІК НЕГІЗДЕРІ	120
Нұрбек Дана Тәсібекқызы	
ЭКСУМАЦИЯ ТЕРГЕУ ӘРЕКЕТІНІҢ МАҚСАТТАРЫ МЕН ОҒАН ҚАТЫСУШЫ	
ТҮЛҒАЛАР	125
Онаева Гульмира Талгатовна	
НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ	
ПО ДЕЙСТВУЮЩЕМУ УГОЛОВНОМУ КОДЕКСУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	129
Садықбекова Асель Нуржановна	
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ПРОБАЦИЯЛАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ	
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	132
Сюбебаева Жұлдыз Кенжегазыевна	
КӘМЕЛЕТТІК ЖАСҚА ТОЛМАҒАНДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ БОЙЫНША	
АТҚАРУШЫ ОРГАНДАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІ	134
Уразымбетов Т.Е.	
ЭТИКАЛЫҚ НОРМАЛАРДЫ САҚТАУ - МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ	
НЕГІЗГІ МІНДЕТІ	138
Bekishev A.	
THE CAUSES OF HIDING CRIMINAL OFFENCES IN POLICE	141

Еспергенова Е.В. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ НОРМЫ, ПРЕДУСМОТРЕННОЙ СТ. 319 УК РК «НЕЗАКОННОЕ ПРОИЗВОДСТВО АБОРТА», С УЧЕТОМ ОСОБЕННОСТЕЙ ОБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ	143
Джаксыбаев Асанали Сапарғалиевич ИСТОРИЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА В ПЕРИОД НАХОЖДЕНИЯ В СОСТАВЕ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ	149
Жолжаксынов Жандос Бахтыбаевич СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ФОРМЫ НАСИЛЬСТВЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ, ОБУСЛОВЛЕННЫЕ БЕСПОМОЩНЫМ ИЛИ ЗАВИСИМЫМ СОСТОЯНИЕМ ПОТЕРПЕВШЕГО	152
Джунисбекова Лаура Мухтаровна РАЗВИТИЕ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА СТРАН ЕАЭС	156
Какимов Жүніс Жәнісұлы СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДЕГІ ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСТЕРДІ ЖӘНЕ МАТЕРИАЛДАРЫ БІРІКТІРУ ЖӘНЕ БӨЛЕКТЕП АЛУ: ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	159
Кыстаубаева А.Б. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НОРМ О ПРОБАЦИИ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	163
Мурзағалиева Асел Мараловна КОРРУПЦИЯ - КОМПОНЕНТ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РИСКОВ: ЗНАЧЕНИЕ ПРОКУРОСКОГО НАДЗОРА В ПРОТИВОДЕЙСТВИИ	168
Ойнарова Асем Аскаровна ВОПРОСЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ НАДНАЦИОНАЛЬНОСТИ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА	172
Садвакасова Адель Талгатовна ПОНЯТИЕ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	176
Раев А.К. ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	180
Габбасов А.С. ОСОБЕННОСТИ ПРИМИРИТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕДУР (МЕДИАЦИИ) РК И РОССИИ	183
Жаманкулов Е.Е. ОСОБЕННОСТИ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТАЙНОГО ХИЩЕНИЯ ЧУЖОГО ИМУЩЕСТВА ПУТЁМ КРАЖИ И ЕГО КОРРУПЦИОННОЕ СОСТАВЛЯЮЩЕЕ	187
Изтлеуова Айша Акаевна ПРОИЗВОДНЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ: ПОНЯТИЕ, ВИДЫ И ОСНОВНЫЕ СТРАТЕГИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ	190
Маковкин В.М. ОТДЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ И ПРАВОВОЙ ПРИРОДЫ КОРРУПЦИИ	194
Өтенов Орынбасар Әлімғалиұлы КӨШІ-ҚОН ҰҒЫМЫ, ОТАНДЫҚ ЗАҢНАМАДА АЛАТЫН ОРНЫ МЕН ҚОҒАМДАҒЫ ЖАҒДАЙЫ, ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУДІҢ ЖОЛДАРЫ	198
Кабикенов Жайық Дидарович ЭКОНОМИКАЛЫҚ КОНТРАБАНДА – МЕМЛЕКЕТТІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ ДЕРТТЕРІНІҢ БІРІ РЕТІНДЕ	204
Аралбаева Айгерим Адилевна, Байсымакова Дана Сабитовна ҚАРЖЫЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ РЕТТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	207

Шаймарданов Н.М.	
ОПЛАТА ТРУДА В СООТВЕТСТВИИ С ОБЪЕМОМ И ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ ВЫПОЛНЕННЫХ РАБОТ В СИСТЕМЕ ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ.....	211
Кайназарова Дарига Болатовна	
УСЛОВИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ПРИМЕНЕНИЯ ВИДЕОСВЯЗИ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ	214
Битемиров Қайрат Тұрлыбайұлы, Пошанов Нұрсұлтан Нұрбайұлы	
ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БАҚЫЛАУДЫҢ ТҮРЛЕРІ	219
Битемиров Қайрат Турлыбаевич	
СТАЛКИНГ: АЛЬТЕРНАТИВА ПРИЧИНЕНИЯ НЕИМУЩЕСТВЕННОГО ВРЕДА	222
Иманбекова Маншук Мажитовна	
СТАЛКИНГ: ПРАВОВОЕ РАССМОТРЕНИЕ ПРЕСЛЕДОВАНИЯ ЖЕРТВ ЖЕНСКОГО ПОЛА	224
Кожамбеков Д.Р.	
ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЗАЙЫРЛЫ МЕМЛЕКЕТ	226
Паридинова Айгүл Есіркепқызы, Алимбаева Ақтолқын Алмасхановна	
ҚАЗАҚСТАНДА ПРОБАЦИЯ ИНСТИТУТЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ.....	229
Шалхаров Ернар Сайлаубекевич	
СТАЛКИНГ: КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСЛЕДОВАТЕЛЕЙ	232
Джунисбекова Лаура Мухтаровна	
ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ СТРАН СНГ И ЕАЭС И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГАРМОНИЗАЦИИ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ.....	235
Исибаева Елизавета Иманғали қызы	
ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТТЫЛЫҚ – ЗАМАН ТАЛАБЫ.....	239
Саутбаева С.Б.	
ОСОБЕННОСТИ КОЛЛЕКТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УСЛОВИЯХ ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ	242
Битемиров Қайрат Турлыбаевич	
СТАЛКИНГ: ДОВЕДЕНИЕ ДО САМОУБИЙСТВА ПОСРЕДСТВОМ ВЛИЯНИЯ НА ЭЛЕКТРОННО-ЦИФРОВОЕ ПРОСТРАНСТВО РК.....	246

Джиембаев Р.К.

Начальник кафедры государственно-правовых дисциплин Карагандинской академии
МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук,
подполковник полиции, maral_t.n.85@mail.ru

К ВОПРОСУ О ПРИМЕНЕНИИ СИЛЫ СОТРУДНИКАМИ ПОЛИЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Түйін. Аталған мақалада Қазақстан Республикасындағы полиция қызметкерлерінің күш қолданаудағы бірқатар ұйымдастырушылық-құқықтық мәселелері қарастырылған.

Резюме. В данной статье рассматриваются некоторые организационно-правовые вопросы применения силы сотрудниками полиции Республики Казахстан.

Summary. In the given article some organizational issues concerning using force by police officers of the Republic of Kazakhstan are investigated

Подготовке рядового и сержантского состава органов внутренних дел должно быть уделено пристальное внимание. Ведь именно обычные полицейские наружных служб находятся на виду у населения, и во многом их деятельность играет решающую роль в формировании имиджа казахстанских полицейских.

Говоря о подготовке полицейских наружных служб мы, прежде всего, имеем в виду привитие коммуникативных навыков (навыки эффективного общения – умение устанавливать контакт, умение поддержать разговор, умение быть доброжелательным, умение настаивать на законных требованиях, избегая конфликтов), а не строевую подготовку с изучением норм устава, включая особенности субординации. Необходимо обучение полицейских навыкам оказания первой медицинской помощи. Так, во всем мире полицейские владеют навыками оказания первой медицинской помощи пострадавшим – расстегнуть воротник, сделать искусственное дыхание, массаж сердца и др.

Подготовка полицейского наружной службы должна проходить не в отдельных учебных центрах, а на базе академии МВД с широким привлечением к учебному процессу специалистов неюридического профиля – медицинских работников, филологов, специалистов сферы эстетического воспитания, общественных объединений и актеров. В целях реализации вышесказанного на базе академий МВД следовало бы организовать специальные центры инструкторов для подготовки рядового и сержантского состава в вопросах применения силы. Занятия целесообразно проводить в практической форме, разработав специальные ситуации на основе мнемонических таблиц.

В последнее время деятельность органов внутренних дел Республики Казахстан приковывает к себе все больше внимания не только со стороны

различных правозащитных организаций, но и со стороны простого обывателя, который, как показывает опыт, стремится дать публичную оценку их деятельности в интернет ресурсах.

Следует отметить, что подобное вполне естественно для правового государства, провозгласившего жизнь человека и его достоинство главной своей ценностью. Известно, что полиция, в первую очередь, призвана служить интересам народа, стоять на страже его спокойствия. Так, еще в середине XVIII столетия термин «полиция» подразумевал заботу властителей и государства о физическом и нравственном благополучии подданных [1]. Поэтому многие отечественные политические деятели не раз публично отмечали, что главным критерием оценки эффективности работы полицейских является уровень доверия населения [2].

В этой связи, со стороны глав регионов нашего государства высказываются такие пожелания, как необходимость ориентироваться на общество, его нужды и ожидания. Одно из главных требований – в любых ситуациях сотрудник полиции должен проявлять человеческое отношение и уважение к гражданам [2].

Однако необходимо констатировать, что полицейским не всегда удается оправдать возложенные на них надежды ответственных государственных деятелей и населения. В последнее время в социальных сетях немало сюжетов, где поведение сотрудников полиции подвергается критике со стороны общественности. Подрывает авторитет органов внутренних дел и деятельность такого общественного объединения как «ОСА», которое выкладывает в сети интернет ролики провокационного характера.

Так, в августе 2017 года в сеть попали кадры, на которых несколько человек в полицейской форме наносят телесные повреждения группе молодых людей. Установлено, что инцидент произошел в Павлодаре у входа в одно из городских кафе. Полицейский наряд прибыл по вызову с целью умиротворения группы молодых людей и посетителей, между которыми произошла ссора. Однако правоохранители преступили черту закона путем превышения полномочий – устроили массовое избивание гражданских лиц. По данным прокуратуры, в отношении четверых полицейских возбуждено уголовное дело, сотруднику батальона патрульной службы предъявлено обвинение (он был задержан и водворен в ИВС). [3].

Проведя анализ данного инцидента, становится ясно, что полицейские применили силу и спецсредства вследствие того, что дебоширы, находящиеся в состоянии алкогольного опьянения, отказались подчиниться требованиям и оказали сопротивление. Несомненно, такого рода действия со стороны правоохранительных органов не оправдывают применение силы, однако подобного рода случаи возводит проблему в иную плоскость: полицейские, вне всякого сомнения, понесут наказание, прокуратура и управление собственной безопасности ОВД примут соответствующие карательные меры, однако в корне подобная проблема решена не будет.

Во-первых, осложняет ситуацию, по нашему мнению, то обстоятельство, что формулировка статьи 60 Закона Республики Казахстан «О правоохранительной службе», где регламентируется применение сотрудниками огнестрельного оружия, специальных средств и физической силы, для рядового и сержантского состава, которые не имеют высшего образования, представляется достаточно сложной для уяснения. Вернее достаточно сложной представляется уяснение грани пропорциональности / непропорциональности применения силы.

Так, часть 1 указанной нормы гласит: сотрудники имеют право применять физическую силу, боевые приемы борьбы, а также специальные средства в таких случаях, как (приведены некоторые случаи, подходящие под рассматриваемую ситуацию):

1) отражение нападений на физических лиц, сотрудников и иных лиц, выполняющих служебный или общественный долг по охране общественного порядка, обеспечению общественной безопасности и противодействию преступности;

2) задержание правонарушителей (осужденных, подозреваемых, обвиняемых и лиц, совершивших административные правонарушения), если они оказывают неповиновение или сопротивление сотрудникам, иным лицам, выполняющим возложенные на них обязанности по охране общественного порядка, обеспечению общественной безопасности, для их доставления в правоохранительные органы, конвоирование и охрану задержанных, заключенных под стражу лиц, а также лиц, подвергнутых административному аресту, осужденных, подозреваемых и обвиняемых либо если имеются достаточные основания полагать, что они могут совершить побег или причинить вред окружающим или себе, а также в отношении лиц, умышленно препятствующих сотрудникам в осуществлении возложенных на них законом обязанностей;

3) отражение нападения с целью самозащиты сотрудником или защиты членов своей семьи при реальной угрозе причинения ему и (или) им тяжкого вреда здоровью или жизни;

4) необходимая оборона крайней необходимости;

5) доставление правонарушителей, если это необходимо в целях пресечения правонарушения, установления личности правонарушителя, а также составления протокола об административном правонарушении при невозможности составить его на месте, если составление протокола является обязательным.

Возникают вопросы:

Сможет ли лицо, имеющее среднее образование и службу в армии в экстремальной ситуации определить пределы необходимой обороны или крайней необходимости? Сумеет ли такое лицо отделить профессиональную сферу от личной жизни в вопросе о расчете пропорциональности применения физической силы, если, к примеру, секции боевых искусств, которые он посещал на протяжении жизни, в целях самозащиты учили наносить превентивные удары? Существует ли единый общепринятый стандарт применения силы сотрудниками правоохранительных органов?

Считаем, что определить допустимый уровень применения силы к подозреваемому полицейским, не имеющим высшего образования, представляется достаточно сложно, а регламентированный в законе порядок применения силы может иметь достаточно широкое толкование с учетом его жизненного опыта и духовной зрелости. Поэтому подобные случаи, независимо от принимаемых карательных мер в отношении стражей порядка, будут периодически, если не регулярно, повторяться. Как мы знаем, многие подобные случаи не получают широкой огласки. Тем более, что подобные силовые действия полицейского в рассматриваемой ситуации возымели действие: дебоширы успокоились и подчинились.

С другой стороны, жесткие и карательные меры в отношении полицейских, их публичное осуждение, пробелы в регламентации случаев, в рамках которых необходимо применять силу, спецсредства и оружие, могут привести к тому, что служители правопорядка будут бояться применить силу и оружие. В результате, столкновение с вооруженным преступником грозит множеством жертв среди полицейских, так как преступник в подобного рода случае представляется более решительным в вопросе применения силы и оружия (подтверждение тому теракт в июле 2016 года в Алматы, в результате которого были убиты полицейские).

Во-вторых, необходимо отметить, что с момента обретения независимости и распада СССР прошло 26 лет, а методы работы административной полиции остались практически теми же – при том, что СССР считался тоталитарной страной, где ущемляются права человека, а Республика Казахстан является правовым государством. Сотрудники органов внутренних дел до сих пор исполь-

зуют резиновые дубинки и допускают диалог с задержанными, которые зачастую, злоупотребляя, затевают спор, провоцируют полицейских или пытаются позвонить по мобильному телефону влиятельным знакомым, оказав тем самым воздействие на сотрудника. Как верно подметил адвокат Е.Ш. Саятов, «та структура, которая существовала при Советском союзе, не соответствует новым развивающимся общественным отношениям, возникающим в обществе» [4].

Например, в США применение силы детально регламентировано, и у полицейского имеется широкий спектр специальных средств. Полицейский не вступает в диалог с подозреваемым. При задержании правонарушителя полицейским подается команда примерно следующего содержания: «На колени, руки за голову». Если лицо, в отношении которого прозвучала эта команда, не реагирует, то звучит предупреждение о применении силы и просьба подчиниться. Если лицо не реагирует и на это, или пытается вступить в диалог с полицейским, то последним применяется сила или спецсредства, как правило, пистолет-электрошокер (тазер). Получив разряд, правонарушитель подчиняется требованиям и доставляется в полицейский участок для разбирательства.

Таким образом, во многих развитых западных странах основанием для применения спецсредств зачастую является неподчинение лица требованию полицейского.

В нашем случае полицейский может множество раз подать команду правонарушителю, попытаться вразумить его, вежливо попросить проехать в отдел полиции и получить в ответ хамство, угрозы или агрессию. Подобное поведение наблюдалось и у граждан на видео в случае с павлодарскими полицейскими. Стражи порядка не сразу стали применять силу: была попытка успокоить дебоширов и мирно доставить их в отдел полиции, усадив в спецавтомобиль. Не о футбольном же матче произошел спор.

Принципы применения силы – это стандарты, позволяющие сотрудникам правоохранительных органов и представителям населения в зависимости от конкретных обстоятельств определять допустимый уровень применения силы к подозреваемым в нарушении правопорядка. Во многих странах такие стандарты закреплены законодательно или судебной практикой и являются основой должностных инструкций сотрудников правоохранительных органов. Примечательно, что единого общепринятого стандарта применения силы не существует, количество и содержание модели ступеней применения силы может значительно отличаться в зависимости от организации или же, в целом, конкретного государства. В частности, применение наручников и болевых точек могут быть объединены в одну

категорию применения силы со слезоточивым газом и электрошокером или же выделены в отдельную. Различается и классификация поведения субъекта в случае применения силы. Формальную базу для разработки моделей в национальных правоохранительных организациях представляет Конвенция ООН «Основные принципы применения силы и огнестрельного оружия должностными лицами по поддержанию правопорядка» по предупреждению преступности в Гаване, принятая в 1990 году Конгрессом ООН, которая для нас носит пока рекомендательный характер [5].

Как уже было отмечено выше, в Северной Америке электрошокеры (тазеры) достаточно популярны. Тазеры применяются как сравнительно безопасная альтернатива огнестрельному оружию, либо оружию ударного действия в случаях, когда необходимо задержать опасного подозреваемого. Однако в действительности они, как правило, применяются в качестве меры принуждения в отношении лиц, не представляющих серьезной угрозы. Нередко тазеры применяются в ситуациях, когда использование огнестрельного оружия и даже обычных дубинок было бы расценено как недопустимое. В США отмечен ряд случаев, когда полицейские применяли тазеры к детям [6].

Например, в Канаде полицейским запрещено делать предупредительный выстрел из огнестрельного оружия. Если сотрудник достал пистолет и дает голосовую команду: «Замри!» или «Не двигаться!», а правонарушитель не подчиняется, то полицейский имеет право открывать огонь [7].

Применить огнестрельное оружие канадский полицейский может в случае, если видит, как один человек с ножом (или иным оружием) пытается причинить вред другому человеку, или, например, если у полицейского есть основание полагать, что нападающий физически сильнее и невозможно применить ни газовый баллончик, ни руки, ни дубинку, то есть, нет другого варианта, кроме как достать огнестрельное оружие. Заметим, что когда у полицейских наружных служб спрашивают о возможных случаях применения оружия, они называют не статьи законов и их пункты, а приводят конкретные примеры [7]. Подобное свидетельствует не только об особой методике подготовки правоохранительных органов к действиям в экстремальной ситуации, требующей применения силы, спецсредств или огнестрельного оружия, но и о глубоком усвоении сути каждого возможного случая.

Таким образом, в международной практике все модели применения силы базируются на оценке поведения субъекта и определении критериев, на основании которых сотрудник правоохранительных органов принимает решение об использовании той или иной ступени модели применения силы.

В качестве примера базовой классификации поведения правонарушителя можно привести следующую [8]:

- Пассивное повиновение — лицо признает полномочия сотрудника правоохранительных органов и выполняет его устные требования.

- Пассивное сопротивление — лицо не подчиняется требованиям сотрудника правоохранительных органов, но при этом не сопротивляется физическому принуждению со стороны правоохранителей.

- Активное сопротивление — лицо не подчиняется требованиям сотрудника правоохранительных органов, сопротивляется физическому принуждению со стороны сотрудника, но при этом не пытается нанести физический вред сотруднику, либо окружающим.

- Активная агрессия — лицо не подчиняется требованиям сотрудника правоохранительных органов, сопротивляется физическому принуждению со стороны сотрудника и пытается нанести физический вред сотруднику, либо окружающим.

Приведем одну из распространенных моделей применения силы, которая включает шесть ступеней:

1. Присутствие сотрудника полиции – этот уровень состоит только из присутствия сотрудника полиции в штатной униформе, возможно, с должным образом маркированным средством передвижения (мотоциклом, автомобилем, катером). Присутствие сотрудника полиции, как правило, достаточно для выполнения требований закона и прекращения мелких правонарушений [9].

2. Устные требования / команды – ясные и четкие устные распоряжения сотрудника полиции субъекту применения силы. В большинстве моделей сотрудник полиции имеет право дополнять свои распоряжения предупреждениями о последствиях за неисполнение распоряжений с тем, чтобы улучшить степень кооперативности субъекта. Распоряжения должны быть исполнимыми и законными, а предупреждения должны соответствовать ступеням модели применения силы в случае отказа субъекта выполнять распоряжения [10].

3. Простое силовое воздействие – заламывание рук, нажатие на болевые точки и обычное применение наручников. На этой ступени существует вероятность нанесения легкого вреда здоровью, но очень мала вероятность причинения тяжкого вреда в виде перелома костей или разрыва связок [11].

4. Жесткое силовое воздействие – удары руками и ногами, сюда же может относиться применение дубинок и слезоточивых аэрозолей. На данном уровне есть заметная вероятность нанесения вреда здоровью субъекта в виде переломов, растяжений и разрывов связок, а также раздражений кожи, слизистой оболочки глаз. [9].

5. Применение специальных средств – применение полицейских собак, электрошоковых устройств, пластиковых пуль, водометов. Как правило, специальные средства предназначены для воздействия на мышечную ткань, в частности, рук и ног. В некоторых юрисдикциях намеренное применение спецсредств в область головы, шеи, паха, коленных чашечек, спины может быть квалифицировано как использование смертельной силы [12].

6. Смертельная сила – чаще всего подразумевает применение огнестрельного оружия. Однако в этом качестве может выступать и автомобиль, и любое подручное оружие, обладающее необходимыми свойствами. В данном случае существует большая вероятность причинения смерти или нанесения тяжкого вреда здоровью субъекта [9].

Как правило, к лицам, демонстрирующим пассивное поведение, либо активное сопротивление, применяются уровни 1-3 модели, а уровни 4-6 применяются к активному агрессивному поведению. Конкретные модели обычно детализируют применение тех или иных спецсредств и оружия в типовых ситуациях. Для сотрудников правоохранительных органов, как правило, составляется мнемоническая таблица, позволяющая после оценки степени угрозы со стороны субъекта выбрать адекватную реакцию [13]. Мнемоника (искусство запоминания) представляет собой совокупность специальных приемов и способов, облегчающих запоминание нужной информации и увеличивающих объем памяти путем образования ассоциаций (связей) [14].

На основании вышеизложенного можно сделать вывод о том, что методика подготовки полицейских в вопросе применения силы большинства стран мира существенно отличается от отечественной. Во многих странах такое изучение облегчено путем использования различных мнемонических таблиц и моделирования конкретных жизненных ситуаций.

Подготовке рядового и сержантского состава органов внутренних дел должно быть уделено пристальное внимание. Ведь именно обычные полицейские наружных служб находятся на виду у населения, и во многом их деятельность играет решающую роль в формировании имиджа казахстанских полицейских.

Говоря о подготовке полицейских наружных служб мы, прежде всего, имеем в виду привитие коммуникативных навыков (навыки эффективного общения – умение устанавливать контакт, умение поддержать разговор, умение быть доброжелательным, умение настаивать на законных требованиях, избегая конфликтов), а не строевую подготовку с изучением норм устава, включая особенности субординации.

Также, на наш взгляд, необходимо обучение полицейских навыкам оказания первой медицинской

помощи. Так, во всем мире полицейские владеют навыками оказания первой медицинской помощи пострадавшим – расстегнуть воротник, сделать искусственное дыхание, массаж сердца и др. [15].

Представляется, что подготовка полицейского наружной службы должна проходить не в отдельных учебных центрах, а на базе академии МВД с широким привлечением к учебному процессу специалистов неюридического профиля – медицинских работников, филологов, специалистов сферы эстетического воспитания, общественных объединений и актеров.

Так, в США в академиях полиции и ФБР существуют специальные полигоны для проведения учебных и практических занятий. Уникальным является тот факт, что к учениям и практическим занятиям на этих полигонах привлекаются профессиональные актеры, которые играют роли преступников, правонарушителей, жертв, потерпевших, заложников, очевидцев и просто прохожих [16].

Осуществление в нашем государстве подобной практики позволило бы будущему инспектору полиции отработать на месте не только навыки составления протоколов и других процессуальных документов, но и повысить навыки корректного и при этом обстоятельного общения с людьми в различных, зачастую конфликтных, ситуациях. Такого рода «диалоги», в свою очередь, могли бы быть смоделированы преподавателем совместно с представителем общественного объединения заранее или походу занятия.

В целях реализации вышесказанного на базе академий МВД следовало бы организовать специальные центры инструкторов для подготовки ря-

дового и сержантского состава в вопросах применения силы. Занятия целесообразно проводить в практической форме, разработав специальные ситуации на основе мнемонических таблиц.

Литература

1. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
2. Бердыбек Сапарбаев. Актюбинская полиция должна быть ближе к народу // <http://avestnik.kz/?p=54919>
3. <https://www.nur.kz/1585935-stalo-izvestno-kogo-zhestoko-izbili-po.html>
4. <http://konkurs.zakon.kz/4612932-prokuratura-respubliki-kazakhstan-ne.html>
5. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
6. <https://amnesty.org.ru/node/968/>
7. <https://www.youtube.com/watch?v=cuvU5e8CVv4>
8. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
9. *The Use-of-Force Continuum. National institute of Justice (August 4, 2009)*
10. *McGoey, Chris Use of Force, Security Guards, use of force, Chris McGoey, security guards expert. Crimedocor.com*
11. *Use of Force. Cops.usdoj.gov*
12. *The Use of Force Paradigm for Enforcement and Corrections. Pss.cc*
13. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
14. www.studfiles.ru/preview/3053769
15. <https://www.med74.ru/newsistem7379.html>
16. К.К. Сейменов // *Организация учебного процесса в Академии ФБР. Право и государство. № 4 (61) 2013. – С. 99-103*

Едресов Серик Асылбекович

Начальник кафедры, подполковник полиции, Кафедра уголовного процесса и криминалистики,
Костанайской академии МВД РК имени Шпракбека Кабылбаева
e-mail: dresov-serik@mail.ru

ПОНЯТИЕ И УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ ЗАВИСИМОСТИ ЛИЦА ОТ ВИНОВНОГО

Резюме: в представленной статье дано авторское понятие уголовно-правовой зависимости жертвы правонарушения от виновного лица, вместе с тем раскрыты основные аспекты правового значения указанной категории. По мнению автора актуальность научного исследования в указанной области правоотношений обуславливается тем, что данная проблема практически не получила своего должного освещения в юридической литературе, поскольку вопросы, связанные с «зависимостью» потерпевшего, носили узконаправленный характер, отражающий лишь общий аспект.

Түйін: ұсынылған мақалада кінәлі адамнан қылмыс жасаған адамның қылмыстық-құқықтық тәуелділігінің авторлық тұжырымдамасы берілген, сонымен бірге осы санаттағы құқықтық мәндің негізгі аспектілері ашылады. Автордың пікірі бойынша, құқықтық қатынастардың осы саладағы ғылыми зерттеулерінің өзектілігі, бұл мәселе құқықтық сипаттағы әдебиетте жеткілікті түрде қамтылмағандықтан анықталады, себебі жәбірленушінің «тәуелділігіне» қатысты мәселелер тек жалпы аспектіні көрсете отырып, тартық сипатта болды.

Summary: in the presented article the author's concept of the criminal-legal dependence of the victim of an offense from the guilty person is given, at the same time the main aspects of the legal significance of this category are disclosed. In the opinion of the author, the relevance of scientific research in this field of legal relations is determined by the fact that this problem has not received adequate coverage in the legal literature, since the issues related to the "dependence" of the victim were of a narrowly focused nature, reflecting only a general aspect.

Зависимое положение жертвы преступления от виновного в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан признано юридически значимым. Данный факт подтверждается тем, что законодатель рассматривает зависимость жертвы от виновного в одних случаях как неотъемлемую часть состава преступления (ст. 105 УК РК), в других как отягчающее преступление обстоятельство.

Рождение уголовно-правовой категории – «зависимость», на наш взгляд, следует считать употребление ее Ж.П.Маратом в 1777 году в плане уголовного законодательства в качестве одного из

элементов уголовного категориального аппарата. [1, 41] С указанного времени прошла ни одна сотня лет, однако, на сегодняшний день нет единообразия в понятии зависимости. При этом каждая наука использует категорию «зависимость» как инструмент для достижения своих специфических целей. Философия применяет ее для установления закономерностей всемирного движения и определения места человека в этом процессе.[2] Социология прибегает к ней в целях характеристики законов общественного развития и выявления роли личности в истории. Законы развития личности находят свое отражение в конкретных отношениях. [3] Поскольку основным регулятором отношений является право, то оно использует категорию зависимость для решения своих задач.

Присутствие категории зависимость можно видеть в любой отрасли права. Гражданское право, например, предусматривает недопустимость ограничение дееспособности и правоспособности гражданам посредством использования их зависимого состояния. Уголовно исполнительное право предполагает зависимость отбывающего наказание за совершение им преступления от лиц, осуществляющих исполнение этого наказания (ИТК РК). Административное право налагает ответственность за отдельные случаи использования зависимого положения одного лица другим лицом. Например, доведение несовершеннолетнего до состояния опьянения его родителями является административным проступком (ст. 131 КоАП РК).

Категорией зависимость широко пользуется уголовное законодательство. В уголовном законодательстве зависимость проявляется в трех аспектах. 1) как принцип построения данной отрасли права. 2) как категория, используемая при конструировании конкретных норм. 3) как подэлемент определенного состава преступления. Однако законодатель не дает полноценного понятия зависимости как отдельной категории права. Проведенный нами анализ уголовного законодательства, позволяет утверждать, что законодатель, употребляя данную категорию, подразумевает лишь зависимость одного человека от другого, а не зависимость, возникающую между какими либо производными структурами. Из изложенного следует, что обыденное понимание зависимости, нельзя признать соответствующим смыслу и не приемлемо для уголовного законодательства. Таким обра-

зом, законодатель, включив в закон «зависимость» не определяет его понимание и сущность, что в дальнейшем усложняет его применение. Так среди изученных нами уголовных дел 80% случаев, в материалах усматривается зависимое положение жертвы от виновного. Однако лишь в двух случаях из общего числа, в приговоре отмечалось «зависимое положение потерпевшего». То есть правозащитник в данной ситуации действует по принципу пословицы «не лезь в воду, не зная броду». В контексте сказанного можно утверждать, что необходимо установление специального правового содержания зависимости.

Разногласия возникают и во мнении среди ученых юристов, измышления которых не определяют полноценных выводов. Так с точки зрения философии под категорией зависимость следует понимать отражение в тексте уголовного закона постоянных жестких отношений, предполагающих осознанную ориентацию одного лица на мотивы другого человека при выборе варианта своего поведения, и воплощением последним своих стремлений посредством действий первого вопреки его ценностным ориентациям.[4]

Данная точка зрения вроде бы звучит убедительно, но, однако оно выражает не все аспекты нужные для права. Так же слишком усложнена для правового понимания, отражает общую суть взаимоотношений зависимости, не определяет при этом конкретного субъекта и объекта права (в нашем случае зависимость лица от виновного).

С.И. Ожогов правдиво определяет зависимость, как подчиненность одного другому при отсутствии самостоятельности.[5, 202] Однако эта точка зрения хотя и справедлива, но слишком примитивна. Она дает понимание зависимости как взаимоотношение людей, при этом не раскрывает правовой аспект.

По мнению авторов, учебника «Уголовное право Республики Казахстан», под «зависимостью от виновного» понимается любая разновидность зависимости: материальная, физическая, служебная, зависимость детей от родителей, зависимость одного супруга от другого, инвалида от лица, оказывающего ему помощь и т.д.[6]

Применительно к ст. 308 УК РК (Вовлечение в занятие проституцией) Под зависимым положением понимают материальную, служебную зависимость, т.е. любое положение, вынуждающее женщину заниматься проституцией под воздействием другого лица как условие недопущения ущемления его интересов.[7]

Гласкин С.С. разделяет зависимость от виновного как: материальную и служебную зависимости. И при этом под материальной зависимостью понимает, как положение лица, когда от действий виновного зависит серьезное улучшение или ухудшение материального положения потерпевшего.

[8, 202]. Данные определения представляются не совсем удачными. Перечислив в понятии, формы зависимости, правозащитник не раскрывает самой сути зависимости и содержания (взаимоотношений между доминантным и зависимой жертвой).

Ярмаш Н.Н. по данному поводу имеет свое мнение и значение «зависимости» трактует следующим образом: «зависимость - это такая социальная связь между обвиняемым и потерпевшим, при которой реализация существенных интересов последнего была обусловлена поведением первого либо реализация существенных интересов каждого была обусловлена обоюдным поведением».[9, 8]

Данное определение может быть на первый взгляд кажется убедительным, но с ним трудно согласится: Во-первых, создается, мнение что под зависимостью мы можем понимать почти любое взаимоотношение между потерпевшим и обвиняемым, все-таки должны быть какие-то границы, определяющие именно зависимость лица от виновного как отдельный институт. Во-вторых говоря о лицах взаимоотношений как о обвиняемом и потерпевшем автор подразумевает значение сказанного определения на досудебные стадии уголовного процесса (что уже выходит за грань права), однако по нашему мнению это определение не применимо в уголовно- процессуальном смысле по следующим критериям: а) оно не определяет процессуальный статус жертвы преступления, его процессуальное положение на стадии предварительного расследования и рассмотрения дела в суде; б) не способствует защите прав и законных интересов в ходе всего уголовного процесса.

Учитывая мнения выше перечисленных авторов можно сделать вывод что, нет ясности в вопросе о том, что понимать под «зависимостью». Для полноценного определения зависимости лица от виновного необходимо рассмотреть некоторые особенности присущие именно зависимости.

Психологический момент зависимости характеризуется интеллектуальными и волевыми признаками. Интеллектуальный признак отражает осознание зависимым субъектом своего состояния подчиненности от доминирующего субъекта и осознание своего преобладания последним над волей первого. Волевые признаки зависимости характеризуют способность зависимого руководить своими поступками по средством соответствующего проявления воли. Волевые признаки зависимости характеризуют также и способность доминирующего субъекта целенаправленно и сознательно руководить своим влиянием на зависимого субъекта. При этом воля зависимого лица есть лишь отражение воли доминанта.

При своей важности психологического момента зависимости следует иметь ввиду, что он не исчерпывает все аспекты понятия зависимости, так как весьма важно учитывать и ее содержательную сто-

рону, которая определяется противоречием между нравственно-социальной позицией зависимого и вынужденным выбором неприемлемого для него варианта поведения.

Уголовно-правовая зависимость обладает рядом общих и специальных (присущих лишь ей) черт. Если исходить из приведенного градации общеправового понятия зависимость, то зависимость можно охарактеризовать следующим образом. По качественным признакам она является внешней, то есть должна быть обусловлена воздействием извне, а не индивидуальными особенностями зависимого лица. По количественным признакам зависимость является жесткой. Она характеризуется, прежде всего, силой воздействия доминанта на волю зависимого лица, а так же тем, что расторжение этих отношений существенно затруднено для последнего.

На степень жесткости отношений зависимости влияют три обстоятельства. 1) психические особенности сторон зависимости. Доминирующему лицу обладающему сильным характером, проще подчинить себе зависимое лицо, чем слабому. Зависимое же лицо, с волевым характером, в большей мере способно противостоять влиянию, оказываемому на него, чем лицо, лишенное этого качества. 2) особенности объекта, по поводу которого сложились отношения зависимости. Более важные отношения в основном влекут более жесткую зависимость, чем отношения, обладающие меньшей значимостью. Ценность блага, которым вынуждают поступить лицо свидетельствует о степени его подчинения чужому влиянию. Так, зависимость от родителя бывает более жесткой, чем зависимость от дальнего родственника. 3) особенности внешнего воздействия на зависимое лицо (обстоятельства влияния доминирующего лица на процесс волеизъявления зависимого субъекта). При оценке данного обстоятельства необходимо учитывать интенсивность волевого воздействия доминирующего субъекта зависимости на подчиненного. Например, в тех случаях, когда в силу большой значимости отношений, лежащих в основании зависимости, влияние доминирующего лица на подчиненного можно признать существенным, но он реализует данное влияние не интенсивно-врядли уместно утверждение, что зависимость носит жесткий характер. При установлении жесткого характера зависимости необходимо рассматривать все три названных нами обстоятельства в их единстве и взаимодействии. Так, одна лишь психическая предрасположенность к подчинению чужому влиянию не создает жесткого характера зависимости, если отношения, лежащие в ее основании, незначительны, или доминирующий субъект не будет стремиться, использовать эту особенность зависимого от него человека.

Определенная жесткость какой-либо зависимости, необходимо оценивать ее не с позиции стороннего наблюдателя или доминирующего субъекта, а именно с позиции зависимого лица. Человеческое внимание обладает способностью концентрации, в силу чего при увеличении интенсивности воспринимаемого сигнала, существенно ограничивается поле восприятия. Например стороне наблюдателю или доминирующему субъекту зависимости будет очевидно, что наряду с сильным внешним воздействием на зависимое лицо действовали и другие факторы, которые должны были нейтрализовать это воздействие, то подчиненному субъекту неизбежно будет казаться, что влияние на него доминирующего субъекта носит глобальный характер (так называемая гиперболизация обстоятельств), а прочие факторы имеют лишь второстепенную роль. В подобном случае данное отношение необходимо оценивать с позиции мироощущения зависимого субъекта.

Возможны случаи, когда человек как бы подсудно, сам создает отношения, которые станут в дальнейшем основанием для его зависимости, чего в данный конкретный момент он мог и не предвидеть, или предвидел, но легкомысленно надеялся в будущем избежать. Например, совершил преступление вместе с другими лицами и тем самым вовлек себя в преступную организацию, из которой выйти сам не в состоянии, несмотря на то, что при исполнении первого деяния больше преступлений совершать не собирался, впоследствии сам стал жертвой. Причина или инициатор создания отношений зависимости имеет важное значение, однако, не умоляя этого момента, следует заметить, что для уголовного законодательства решающим является факт наличия самой зависимости, которая в уголовно-правовой материи обретает дополнительные признаки. Прежде всего, для уголовного законодательства необходимо, чтобы зависимость носила личностный, а не общечеловеческий характер, должна быть зависимость конкретного человека от одного или более конкретных лиц, а не общая зависимость от определенной категории людей, тем более от какого либо явления. На основании этого, нельзя согласиться с точкой зрения В.В. Лукьянова, который, рассматривая проблемы квалификации дорожно-транспортных преступлений, оперирует категорией зависимость в качестве признака объективной стороны состава преступления, предусмотренного ст. 211 УК РСФСР. Лукьянов В.В. понимает под зависимостью отношение водителя автотранспортного средства к сложившейся ситуации на дороге. Иными словами автор имеет в виду зависимость, не носящую личностный характер.[10, 37]

Тогда как анализ норм права, содержащих категорию зависимость, позволяет утверждать, что

законодатель имеет в виду зависимость, сложившиеся между конкретными лицами. В аспекте изложенного интерес представляет содержание ст. 163 УК Индии 1950 г., которая предусматривает ответственность за «получение вознаграждения за использование личного влияния на должностное лицо».[11] Из текста закона видно, что необходимым признаком этого состава преступления является зависимость должностного лица от какого-либо другого человека, при этом определенно подчеркивается личностный характер зависимости.

На наш взгляд зависимость, значимая для уголовного законодательства, должна быть постоянной. Кратковременность зависимости не может обеспечить ее жесткого характера. Если же лицо находилось в состоянии зависимости в момент совершения в его отношении преступления от кого-либо, причем данное состояние носило кратковременный характер- такая зависимость нейтральна для решения вопроса определения его какотягчающего обстоятельства. В данном случае уместней будет вести речь о влиянии принуждения (что характерно, в частности, при совершении грабежа, или разбоя).

Таким образом, неполнота и противоречивость теоретических положений и учитывая выше сказанное, предоставляется возможность формулирования авторского понятия зависимости от виновного в соответствии с нашими представлениями.

Итак, под зависимым положением лица от виновного, следует понимать всякое состояние, при котором вследствие тех или иных обстоятельств одно лицо подчинено, подвластно другому, уязвимо для него настолько, что использование этого обстоятельства дает виновному возможность лег-

че добиться преступного результата. Зависимость должна быть существенной, она должна достигать такой степени, которая позволяет рассматривать ее в качестве своеобразного варианта беспомощного состояния потерпевшего, лишь только тогда правомерно обсуждать вопрос об увеличении опасности виновного.

Список литературы

1. Марат Ж.П. План уголовного законодательства. Издательство иностранной литературы. М., 1951 г. с. 41
2. Философия, Учебное пособие/ Авт.кол. под рук. Ю.В.Осичнюка -К.: Фіта, 1994. -384с.
3. Балабанова Е.С. Экономическая зависимость женщины: сущность, причины и последствия // Социологические исследования. 2006. № 4.
4. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы. Издательство «Весь Мир», 2002. - 144 с.
5. Ожогов С.И. Словарь русского языка. М. 1990 г. с. 202.
6. Уголовное право Республики Казахстан. Алмата 2001.-78с.
7. Комментарий к уголовному кодексу Республики Казахстан. Караганда 1999.
8. Гласкин С.С. Отягчающие обстоятельства. Иркутск 1984. -102с
9. Ярмаш Н.Н. Уголовная ответственность за доведение до самоубийства. Автореф. дис.... канд. юрид. наук. Харьков, 1992. С. 8.
10. Лукьянов В.В. Проблемы квалификации дорожно-транспортных преступлений. М. 1979 г. с. 37.
11. Уголовный кодекс Индии 1950 г., М. Издательство Иностранной литературы, 1958 г. с. 96.

Ескендиров Айдос Абдрахманович

Начальник Института ПДО Алматинской академии МВД Республики Казахстан
им. генерал-майора милиции М. Есбулатова
кандидат юридических наук, подполковник полиции, e-mail: aidos.78@mail.ru

НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО И ЮВЕНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ РЕБЕНКА

Резюме. Создание благоприятных условий жизни и воспитания детей является серьезным показателем зрелости государства в решении задач дальнейшего развития общественной культуры, нравственности и духовности граждан. При этом, охрана и защита прав ребенка относится к глобальным проблемам современности, в разрешении которых заинтересовано все мировое сообщество. В представленной статье автором представлен анализ действующего национального законодательства в сфере защиты прав ребенка, рассмотрены вопросы юридической компетенции государственных органов, должностных лиц, родителей и иных законных представителей, ответственных за воспитание детей. Особо отмечена роль государства по развитию основных положений законодательства в отношении несовершеннолетних во всех сферах их жизнедеятельности с целью формирования здорового поколения казахстанцев.

Summary. The creation of favorable living conditions and the upbringing of children is a serious indicator of the maturity of the state in solving problems of further development of public culture, morality and spirituality of citizens. At the same time, the protection and protection of the rights of the child refers to the global problems of our time, in the solution of which the entire world community is interested. In the presented article the author presents an analysis of the current national legislation in the field of the protection of the rights of the child, the issues of the legal competence of state bodies, officials, parents and other legal representatives responsible for the upbringing of children are examined. The role of the state in development of the main provisions of the legislation concerning minors in all spheres of their life activity with the purpose of formation of a healthy generation of Kazakhstanis is especially noted.

Түйін. Қолайлы жағдай жасау, балалардың өмірі мен тәрбиесін маңызды көрсеткіші жетілу міндеттерін шешуде мемлекеттің одан әрі дамыту, қоғамдық мәдениет, адамгершілік және рухани. Бұл ретте, күзету және қорғау, бала құқықтарын жатады және қазіргі заманғы жаһандық проблемалар, оларды шешуге мүдделі барлық әлемдік қауымдастық. Ұсынылған мақалада автор талдау ұсынылған қолданыстағы ұлттық заңнаманы баланың құқықтарын қорғау саласындағы мәселелер заңдық құзырына мемлекеттік органдардың, лауазымды тұлғалардың, ата-аналардың және өзге де заңды өкілдерінің, жауапты тәрбиелеу. Ерекше рөлі атап өтілді дамыту бойынша негізгі ережелерін, кәметке толмағандарға қатысты заңнаманың барлық салаларында олардың тіршілік әрекетін қалыптастыру мақсатында салауатты ұрпақ.

Детство является одним из важных этапов в жизни человека, который традиционно формируется на принципах развития творческой активности, возвращения правильных морально-нравственных качеств: патриотизма, гуманности, толерантности и гражданственности.

В Казахстане ребенку от рождения принадлежат и гарантируются государством права и свободы человека и гражданина в соответствии с Конституцией, принципами и нормами международного права, международными договорами, ратифицированными Республикой Казахстан, Законом Республики Казахстан № 345-ІІ «О правах ребенка в Республике Казахстан» и другими нормативно-правовыми актами национального законодательства.

Основным отечественным нормативно-правовым актом, определяющим юридические основы защиты прав и интересов ребенка, является ЗРК № 345-ІІ «О правах ребенка в Республике Казахстан». Пункт 14 ст. 1 ЗРК № 345-ІІ «О правах ребенка в Республике Казахстан» к детям, находящимся в трудной жизненной ситуации, относит:

1) детей, жизнедеятельность которых нарушена в результате сложившихся обстоятельств и которые не могут преодолеть данные обстоятельства самостоятельно или с помощью семьи;

2) детей, находящихся в специальных организациях образования, организациях образования с особым режимом содержания [1].

Иными словами, это те дети, кто остался вне условий семейной социализации и общественной интеграции, т.е. процесс их развития имел отклонения от полноценной жизнедеятельности.

В России Федеральный закон № 124-ФЗ «Об основных гарантиях прав ребенка в Российской Федерации» более шире рассматривает категорию детей, находящихся в трудной жизненной ситуации:

- дети, оставшиеся без попечения детей;
- дети-инвалиды; дети, имеющие недостатки в психическом и физическом развитии;
- дети-жертвы вооруженных и межнациональных конфликтов, экологических и техногенных катастроф, стихийных бедствий;
- дети из семей беженцев и вынужденных переселенцев;
- дети, оказавшиеся в экстремальных условиях;
- дети-жертвы насилия; дети, отбывающие наказание в виде лишения свободы в воспитательных

колониях либо находящиеся в специальных учебно-воспитательных учреждениях;

- дети, проживающие в малоимущих семьях;
- дети с отклонениями в поведении;
- дети, жизнедеятельность которых объективно нарушена в результате сложившихся обстоятельств и которые не могут преодолеть данные обстоятельства самостоятельно или с помощью семьи (ст. 1) [2].

В Республике Беларусь исследуемая категория детей представлена несовершеннолетними, находящимися в социально опасном положении, т.е. это лица в возрасте до 18-ти лет:

- находящиеся в обстановке при которой не удовлетворяются их основные жизненные потребности;

- которые вследствие беспризорности или безнадзорности совершают правонарушения;

- родители, усыновители, опекуны или попечители которых ведут аморальный образ жизни, что оказывает вредное воздействие на указанных лиц, злоупотребляют своими правами и (или) жестоко обращаются с ними либо иным образом ненадлежаще исполняют обязанности по воспитанию и содержанию указанных лиц, в связи с чем имеет место опасность для его жизни или здоровья (ст. 1) [3].

Правовое регулирование жизнедеятельности детей, находящихся в трудной жизненной ситуации, осуществляется рядом нормативно-правовых актов, в т.ч. и подзаконных актов Республики Казахстан.

Ст. 118 Кодекса Республики Казахстан № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» устанавливает порядок устройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей [4]. В частности, дети-сироты и дети, оставшиеся без попечения родителей, подлежат передаче на воспитание в семью на усыновление, под опеку или попечительство или по договору о передаче ребенка в приемную или гостевую семью, на патронатное воспитание, а при отсутствии такой возможности - в организации всех типов (образовательные, медицинские и др.).

В п. 10 постановления Правительства Республики Казахстан № 499 «Об утверждении Типовых правил деятельности организаций образования для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей» [5] и приказе МОН Республики Казахстан № 229 «Об утверждении типовых правил деятельности видов организаций образования для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей» [6] содержится перечень учреждений для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей: детский дом; детский дом коррекционного типа (в т.ч. для инвалидов); детский дом семейного типа; школа-интернат; приют; Центр адаптации несовершеннолетних и Центр поддерж-

ки детей, находящихся в трудной жизненной ситуации.

При обустройстве ребенка должны учитываться его национальность, вероисповедание, родной язык, принадлежность к определенной культуре, возможность обеспечения преемственности в воспитании и обучении. До устройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, на воспитание в семью или в указанные организации исполнение обязанностей опекуна или попечителя временно возлагается на органы, осуществляющие функции по опеке или попечительству, по месту нахождения ребенка.

К детям, находящимся в трудной жизненной ситуации, относятся и дети, отбывающие уголовное наказание в воспитательной колонии либо помещенные в специальные организации образования.

Социальная адаптация ребенка – это процесс активного приспособления ребенка, находящегося в трудной жизненной ситуации, к принятым в обществе правилам и нормам поведения, а также процесс преодоления последствий психологической или моральной травмы [7].

Социальная реабилитация ребенка – это комплекс мероприятий по восстановлению утраченных им социальных связей и функций, восполнению среды жизнеобеспечения, усилению заботы о нем. В целях социальной реабилитации детей и подростков создаются специализированные учреждения.

Так, в соответствии со ст. 13 ЗРК № 591-III «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» специальные организации образования – это учебно-воспитательные или лечебно-воспитательные учреждения, созданные в целях обеспечения воспитания, обучения и социальной реабилитации несовершеннолетних в возрасте от 11-ти до 18-ти лет, систематически совершающих правонарушения, влекущие меры административного воздействия, злобно уклоняющихся от получения начального, основного среднего и общего среднего образования, систематически совершающих самовольные уходы из семьи и детских учебно-воспитательных организаций, совершающих иные антиобщественные действия [8].

При рассмотрении вопроса о направлении в специальные организации образования несовершеннолетних, злоупотребляющих алкогольными напитками, наркотическими средствами и психотропными веществами, их аналогами, в обязательном порядке изучается целесообразность назначения им прохождения курса лечения от наркологических заболеваний.

В случае совершения воспитанником специальной организации образования общественно опасного деяния, содержащего признаки преступления, до достижения возраста, с которого наступает уго-

ловная ответственность, он может быть направлен в организацию образования с особым режимом содержания.

Порядок направления несовершеннолетнего в специальные организации образования определяется Главой 37 ГПК Республики Казахстан (ст.ст. 332-334) [9].

Организация образования с особым режимом содержания - это учебно-воспитательное или лечебно-воспитательное учреждение, созданное в целях обеспечения особых условий воспитания, обучения и социальной реабилитации несовершеннолетних (ст. 14) [10].

В организации образования с особым режимом содержания помещаются несовершеннолетние в возрасте от 11-ти до 18-ти лет, нуждающиеся в особых условиях воспитания, обучения и требующие специального педагогического подхода, в случаях, если они:

1) после вынесения в отношении них постановления о прекращении досудебного расследования в связи с не достижением возраста, с которого наступает уголовная ответственность, вновь совершили общественно опасное деяние;

2) осуждены за совершение преступления средней тяжести или тяжкого преступления и освобождены судом от уголовной ответственности и наказания в порядке, предусмотренном ст. 83 УК Республики Казахстан.

Порядок направления несовершеннолетних, указанных в п.п. 1) п. 2 ст. 14, в организации образования с особым режимом содержания определяется ГПК Республики Казахстан. Порядок направления несовершеннолетних, указанных в п.п. 2) п. 2 ст. 14, определяется ст. 545 УПК Республики Казахстан [11].

Особенности исполнения наказания в виде лишения свободы в отношении несовершеннолетних осужденных устанавливается Главой 24 УИК Республики Казахстан (ст.ст. 150-157) [12].

На сегодняшний день в нашей стране действуют:

- одна воспитательная колония для несовершеннолетних осужденных мужского пола;

- один локальный участок для несовершеннолетних осужденных женского пола в пределах исправительной колонии;

- семь специальных организаций образования для малолетних и несовершеннолетних, систематически совершающих административные правонарушения или антиобщественные действия;

- две организации образования с особым режимом содержания для малолетних и несовершеннолетних, освобожденных от уголовной ответственности и наказания.

Правовые механизмы обеспечения прав ребенка регламентируют вопросы ответственности родителей, законных представителей (опекуны, по-

печители и др.) и должностных лиц за нарушения его конституционных прав.

Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях предусматривает ответственность:

- за невыполнение родителями или другими законными представителями обязанностей по воспитанию детей (ст. 127);

- за невыполнение должностными лицами местных исполнительных органов, законными представителями ребенка обязанности по постановке на учет детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, нуждающихся в жилище (ст. 129);

- за невыполнение должностными лицами местных исполнительных органов, законными представителями ребенка обязанности по сохранности жилища детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей (ст. 130);

- за нарушение порядка и сроков представления в Республиканский банк данных детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, и лиц, желающих принять детей на воспитание в свои семьи, и разглашение сведений о детях-сиротах, детях, оставшихся без попечения родителей (ст. 135). [13, с. 66-67]

Уголовный кодекс Республики Казахстан устанавливает ответственность: за торговлю несовершеннолетними (ст. 135); подмену ребенка (ст. 136); незаконную деятельность по усыновлению (удочерению) (ст. 137); разглашение тайны усыновления (удочерению) (ст. 138); неисполнение обязанностей по уплате средств на содержание детей (ст. 139); неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего (ст. 140); ненадлежащее исполнение обязанностей по обеспечению безопасности жизни и здоровья детей (ст. 141); злоупотребление правами опекуна и попечителя (ст. 142); незаконный вывоз несовершеннолетнего лица за пределы Республики Казахстан (ст. 143). [14, с. 48-49]:

К иным правовым источникам, регламентирующим вопросы защиты права ребенка, относятся:

- ЗРК № 113-III «О детских деревнях семейного типа и домах юношества» от 13.12.2000 года;

- ЗРК № 285-V «О государственной молодежной политике» от 09.02.2015 года;

- ЗРК № 501-V «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам защиты прав ребенка» от 09.04.2016 года;

- Указ Президента Республики Казахстан № 192 «О создании института Уполномоченного по правам ребенка в Республике Казахстан» от 10.02.2016 года;

- Постановление Правительства Республики Казахстан № 789 «Об утверждении Типового положения о комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав» от 11.06.2001 года;

- Постановление Правительства Республики Казахстан № 406 «Об утверждении Типовых правил о Доме юношества» от 30.03.2012 года и др.

Реализация законодательных актов обеспечивается посредством государственной политики и юридической практики.

В основу формирования ювенальной политики положен ряд принципов, основные из которых:

- законодательное обеспечение прав и свобод ребенка в соответствии с международными стандартами;
- установление и соблюдение государственных минимальных социальных стандартов качества жизни детей;
- государственная поддержка семьи в целях обеспечения полноценного воспитания детей и защиты их прав;
- государственная поддержка общественных организаций, некоммерческих и иных объединений, осуществляющих правозащитную деятельность в интересах ребенка;
- ответственность должностных лиц, граждан за нарушение и причинение вреда интересам ребенка.

Органы центральной и местной исполнительной власти, обеспечивающие гарантии прав ребенка, реализуют государственную политику в интересах детей, в т.ч. осуществляют деятельность в области:

- образования и воспитания;
- охраны здоровья;
- социальной защиты и социального обслуживания;
- содействия социальной адаптации и социальной реабилитации детей;
- обеспечения их занятости и охраны труда;
- профилактики детской безнадзорности и правонарушений;
- организации детского и семейного отдыха;
- государственной поддержки общественных объединений и иных некоммерческих организаций.

Финансирование республиканских мероприятий по реализации государственной политики в интересах детей осуществляется за счет республиканского бюджета, внебюджетных источников, а также за счет средств бюджета акимата г. Астана, г. Алматы и областей.

Государственный доклад о положении детей в Республике Казахстан ежегодно разрабатывается в целях обеспечения центральных и местных органов исполнительной власти объективной систематизированной аналитической информацией о положении детей в стране и регионах, тенденциях его изменения. Государственный доклад о положении детей в стране представляется Комитетом по охране прав детей МОН Республики Казахстан. Порядок его разработки и распространения (в т.ч.

опубликования) определяется Правительством Республики Казахстан.

В компетенцию Правительства Республики Казахстан также входит внесение Президенту Республики Казахстан национального доклада «Молодежь Казахстана» (прим. авт. - ежегодный отчет, содержащий анализ реализации государственной молодежной политики и рекомендации по ее совершенствованию), который представляется уполномоченным органом по вопросам государственной молодежной политики (п. 2 ст. 5, п. 8 ст. 6) [15].

Одним из механизмов формирования и реализации государственной молодежной политики является обсуждение на республиканском форуме молодежи (прим. авт. – лица в возрасте от 14-ти до 29-ти лет) национального доклада «Молодежь Казахстана», где заслушиваются отчеты центральных и местных исполнительных органов, по итогам которого в Правительство Республики Казахстан вносятся рекомендации по совершенствованию государственной молодежной политики.

Органы центральной и местной исполнительной власти содействуют ребенку в защите и реализации его прав и законных интересов с учетом его возраста и в пределах установленного национальным законодательством объема дееспособности посредством принятия соответствующих нормативно-правовых актов, проведения учебно-методической, информационной и иной работы с ребенком по разъяснению его прав и обязанностей, порядка защиты прав, установленных законодательством Республики Казахстан, а также посредством поощрения исполнения ребенком обязанностей, поддержки практики правоприменения в области защиты прав и законных интересов ребенка.

Родители ребенка либо лица, их заменяющие (опекуны, попечители и т.д.), содействуют ему в осуществлении самостоятельных действий, направленных на реализацию и защиту его прав и законных интересов с учетом его возраста и в пределах установленного национальным законодательством.

Педагогические, медицинские, социальные работники, психологи и иные специалисты, ответственные за работу по воспитанию, образованию, охране здоровья, социальной поддержке и социальному обслуживанию ребенка, по поручению органов опеки и попечительства и других компетентных органов могут участвовать в мероприятиях по обеспечению защиты прав и законных интересов ребенка в органах образования, здравоохранения, труда и социального развития, правоохранительных и других органах, занимающихся защитой прав ребенка.

Общественные объединения и иные некоммерческие организации также могут осуществлять свою деятельность по подготовке ребенка к реализации им своих прав и исполнению обязанностей.

В целях обеспечения прав ребенка на охрану здоровья в республиканских и региональных учреждениях здравоохранения осуществляются мероприятия по оказанию малолетним и несовершеннолетним бесплатной медицинской помощи, предусматривающей профилактику заболеваний, медицинскую диагностику, лечебно-оздоровительную работу, в т.ч. диспансерное наблюдение, медицинскую реабилитацию детей-инвалидов и детей, страдающих хроническими заболеваниями, и санитarno-курортное лечение детей.

В соответствии с национальным законодательством местные исполнительные органы осуществляют мероприятия по обеспечению профессиональной ориентации, профессиональной подготовки детей, достигших возраста 14-ти лет (профессиональные технические школы).

Правоохранительные органы и суд принимают меры по защите ребенка от информации, наносящей вред его здоровью, нравственному и духовному развитию, в частности, запрещается осуществлять для детей показ, продажу, дарение, размножение и прокат игрушек, кинофильмов, звуко- и видеозаписей, распространение литературы, газет, журналов и других средств массовой информации, направленных на разжигание расовой, национальной, социальной и религиозной вражды, пропагандирующих сословную исключительность, войну, содержащих призывы к насильственному изменению конституционного строя и нарушению территориальной целостности Республики Казахстан, порнографию или иным образом причиняющих вред духовному и нравственному развитию ребенка (ст. 39) [1].

Однако, в отличие от российского ювенального законодательства, которое в целях обеспечения безопасности жизни, охраны здоровья, нравственности ребенка, защиты его от негативных воздействий регламентирует процедуру проведения экспертизы (социальная, психологическая, педагогическая, санитарная) настольных, компьютерных и иных игр, игрушек и игровых сооружений для детей (ч. 3 ст. 14)[2], в наших нормативных источниках такая процедура осталась вне поля зрения.

Защита прав детей, находящихся в трудной жизненной ситуации (за исключением тех, кто содержится и обучается в Центрах поддержки детей, находящихся в трудной жизненной ситуации, Центрах адаптации несовершеннолетних, школах-интернатах для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей) осуществляется акиматом.

Таким образом, перечень отечественных нормативно-правовых актов в сфере ювенальной политики достаточно широк, однако, механизмы реализации прав детей недостаточны, поскольку детей, находящихся в трудной жизненной ситуа-

ции, не становится меньше. При этом, остро стоят вопросы обеспечения таких детей социальным жильем, продолжения их обучения в системе специального среднего и высшего образования, получения бесплатной медицинской помощи и т.д. Кроме того, подлежат разрешению проблемы социальной защиты малоимущих семей, противодействия экономической эксплуатации детей, профилактики семейного насилия и т.д.

Список использованных источников:

1) Закон Республики Казахстан № 345-III «О правах ребенка в Республике Казахстан» от 08.08.2002 года. – Астана.

2) Федеральный закон Российской Федерации № 124-ФЗ «Об основных гарантиях прав ребенка в Российской Федерации» от 24.07.1998 года. – М.

3) Закон Республики Беларусь № 200-3 «Об основах системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних» от 31.05.2003 года. – Минск.

4) Кодекс Республики Казахстан № 518-IV «О браке (супружестве) и семье» от 26.12.2011 года. – Астана.

5) Постановление Правительства Республики Казахстан № 499 «Об утверждении Типовых правил деятельности организаций образования для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей» от 17.05.2013 года. – Астана.

6) Приказ МОН Республики Казахстан № 229 «Об утверждении типовых правил деятельности видов организаций образования для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей» от 18.06.2013 года. – Астана.

7) Смолина С.В. Комментарий к Федеральному закону от 24.07.1998 года № 124-ФЗ «Об основных гарантиях прав ребенка в Российской Федерации» // Комментарий законодательства // СПС Консультант Плюс. – М.

8) Закон Республики Казахстан № 591-III «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» от 09.07.2004 года. – Астана.

9) Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан. – Алматы: НОРМА-К, 2017. – 466 с.

10) Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан. – Алматы: НОРМА-К, 2017. – 332 с.

11) Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан. – Алматы: НОРМА-К, 2017. – 334 с.

12) Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях. – Алматы: НОРМА-К, 2017. – 411 с.

13) Уголовный кодекс Республики Казахстан. – Алматы: НОРМА-К, 2017. – 288 с.

14) Закон Республики Казахстан № 285-V «О государственной молодежной политике» от 09.02.2015

Bimoldanov Y.M.

The Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after Esbulatov M., Chair of criminal law and criminology, candidate of legal sciences,
lieutenant colonel of the police, malaev_05@mail.ru

CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF CRIME DIRECTED AGAINST SEXUAL INVIOABILITY OF MINORS

The protection of rights, freedoms and legitimate interests of minors, to ensure appropriate moral and mental development, protection from criminal attacks are the most important activities of the state. Implementation of the state policy in interests of children is carried out not only by state organs and public organizations, specialized institutions and aimed primarily at protecting the rights of children from all forms of physical and mental violence, neglect or maltreatment, including sexual assaults on them.

Crimes against sexual inviolability of minors (children) are a group of the most dangerous and serious criminal attacks. Increased degree of public danger of these criminal offenses due to their focus on the most vulnerable and unprotected part of society – minors and young persons. From the legislative definition provided for in clause 42 of article 3 of the Criminal code of the Republic of Kazakhstan, it follows that crimes against sexual inviolability of minors include the following acts: rape (article 120 of the criminal code); violent actions of sexual character (article 121 of the criminal code); sexual intercourse or other sexual acts with a person under 16 years of age (article 122 of the criminal code); compulsion to sexual intercourse, sodomy, lesbianism or other actions of sexual character (article 123 of the criminal code); corruption of minors (article 124 of the criminal code) committed against minors and juveniles [1].

All crimes against sexual inviolability of minors can be classified as follows: violent and non-violent encroachments on the sexual inviolability of minors. In the legal literature under the violent crime (crime of violence) understand a significant portion of crime, in making which there is physical or mental abuse as a method, a means of achieving crime, anti-social purpose. The concept of «physical violence» is associated with socially dangerous wrongful effect on the body of another person against his will, both mechanical and chemical, electrical means on the outer or internal organs [2]. The threat of violence must be real, valid. Forms of its manifestation are not critical and can be expressed both verbally and through the demonstration of weapons or objects used as weapons. The injured person in case of mental violence should really be afraid of giving effect to the threat of violence as fulfillment of requirements of the criminal.

In criminology there are two types of violent crimes:

- 1) violently selfish crime
- 2) mercenary crime

In the first group of crimes of violence is the essence of criminal motivation. The second way to achieve a certain result. This classification corresponds to the division of crimes on procedural and instrumental (the first-the satisfaction of the individual in the process of their commission, the second are the tool for solving those or other problems) [3]. Based on the proposed classification of violent sexual offences, the authors refer exclusively to the group of violent egoistic orientation. Other sources of experts in the field of criminal justice adhere to the classification of violent crimes on the following criteria:

The first group includes crimes committed through the use of physical and mental violence (murder, injury to a different degree, robbery, rape, violent actions of sexual character etc.).

In the second group are criminal offences that can be committed only by using psychological violence (slander, insult, separate crimes against justice, etc.).

The third group consists of crimes committed by officials with the use of psychological violence (criminal acts related to abuse of official powers, excess of official powers, etc.) [4].

Yet it would seem that this classification has a total (conditional) in nature, and does not reflect the real motivational orientation criminal assault. However, theories of criminology are increasingly using the term «sexual violence», «sexual assault». It appears that sexual motivation in sexual offences is the driving force and motivation to commit criminal acts to meet, primarily, the personal needs of a sexual nature, and the desire to dominate in interpersonal relationships, and the use of violence is the only way to achieve the criminal result. In this regard, we can distinguish a separate group of criminal acts of a violent nature, infringing on sexual inviolability of minors motivational orientation characterized by a permanent willingness to commit criminal acts at the facility level.

Sexual violence as a type of sexual behavior, more precisely, how it unsocial, vandalistic form, cannot be adequately explained only as a legal matter outside the broader context of a person's sex life, a variety of accompanying social-psychological relations and mechanisms, the role of sexuality in his life [5].

In their study of problems of struggle against crimes encroaching on normal sexual and moral development of minors, D. E. Vasilchenko proposed to classify sexual crimes against minors by type of source determination: on the inside (towards the offender) and external.

1. Internal characterizing the identity of the offender:

- sexual attraction to young and underage;
- rudeness often escalates into cruelty, no sense of shame, lack of respect for people and human values, which they recognized and which they worship, selfishness, consumer attitude to children and to others;
- brutality, aggression, temper. Aggressive behavior manifested under the influence of feelings and emotions as revenge, jealousy, anger, envy;
- primitivism views on gender relations, reducing them to physiological act with minors and minors;
- lust and licentiousness, do not recognize any obstacles to the satisfaction of the libido.

2. External:

- unfavorable situation in the family, shaping the propensity to violence (examples of sexual and other debauchery, immoral and illegal lifestyle, cruelty and indifference to loved ones, alcoholism, parasitism, etc.) [6].

In accordance with the criminal law to nonviolent sexual assault of minors and minors include the following: sexual intercourse or other sexual acts with a person under sixteen years of age (article 122 of the criminal code) and corruption of minors (article 124 of the criminal code). Public danger of these acts is that premature beginning of sexual life, and dissolute actions concerning minors, harm or pose a threat of harm, both physical and moral development of minors (children).

The group of violent crimes against sexual inviolability of minors form the following compositions: rape (item 3 of part 3 and part 4 of article 120 of the criminal code); violent actions of sexual character (item 3 of part 3 and part 4 of article 121 of the criminal code). In paragraph 42 of article 3 of the criminal code, the legislator has outlined a criminal offence relating to crimes against sexual integrity of minors, as a compulsion to have sexual intercourse, sodomy, lesbianism or other actions of sexual character under article 123 of the criminal code. As rightly pointed out by I. S. Borchashvili: «the object of this act is sexual freedom of women – with a compulsion to have sexual intercourse or lesbianism; sexual freedom of men under sodomy; sexual freedom women and men – with the compulsion to commit other acts of a sexual nature» [2]. In this regard, it is hardly possible definitely to attribute this composition to the crime, the object of the infringement, which will be the sexual integrity of minors (children).

The pace of the dynamics of crimes against sexual freedom and sexual inviolability indicate a stable performance of this type of crime. Thus, according to the Committee on legal statistics and special records of General Prosecutor's office of the Republic of Kazakhstan (CPSIA) in 2015, there were 3645 crimes against sexual freedom and sexual inviolability, of which 1,257 sexual offences committed against minors.

In the criminological literature there are many approaches to the study of phenomena and processes that determine and reveal the concept of causes of crime. The causes of crime are a set of bio-social (socio-psychological) negative characteristics of the individuals, manifested under certain circumstances, the behavioural attitudes that determine their criminal behavior [3]. The specific causes of crime are manifested at a single level (level specific). The reason for a particular crime can only be considered that directly causes such and not other conduct. The specific reason for a specific act of behavior is the setting of the individual as social-psychologically determined predisposition of the individual to a specific action in a particular situation [7].

In criminology to main groups of causes of crime include:

- social reasons of objective and subjective character;
- social and biological causes of crime;
- the General causes of crime and causes of specific crimes;
- the reasons of separate kinds of criminality, categories and groups of crimes;
- the direct and indirect causes;
- reasons related to the personality of the person who committed the crime [3].

If we talk about the causes of sexual (sexual) crimes, the basis of factors determining criminal behavior, are not purely social, demographic, and psychological factors, but primarily the motivation of criminal behavior. The study of the causes and conditions of committing criminal sexual assault of minors is a necessary prerequisite for the development of effective and timely response this group of socially dangerous acts and to ensure the prevention of their Commission.

The analysis of statistical data shows a slight decrease in the absolute value of the number of rapes of minors in 2015 that, in General, may not testify to a favorable change in the situation, since the proportion of these crimes throughout the period under review consistently high. Thus, the proportion of rape of a minor (clause 3 of part 3 of article 120 of the criminal code) in the structure of all crimes against children, was as follows: in 2015 – 261, and in 2016 – 123, 07. 2017 – 97.

The proportion of violent actions of sexual character (item 3 of article 121 of the criminal code) committed against minors over the past three years were as follows: in 2015 there were 159 the facts, in 2016 112 crimes, for seven months of 2017 there were 72 cases of sexual assault of minors.

Trend indicators specific weight of violent crimes against sexual integrity leads to a special attention not only to the prevention of sexual crimes against minors in General, but specifically in relation to children of age group up to 14 years.

Reasons for committing sexual crimes against minors due not only to the decline of morality of adults, but also spiritual degradation of the children themselves, as well as creating conditions conducive to this. So, it is of great scientific and practical interest, the dynamics of the crimes stipulated in article 122 of the criminal code (Sexual intercourse or other sexual acts with a person under sixteen years of age). In 2005, there were 738 of the facts, in 2016 there were 458, for seven months of 2017 there were 192 crimes. Note, however, that this category of crime are characterized by high latency. The rapid growth in the number of voluntarily entering into sexual relations of minors under sixteen years of age, evidence of their deviant sexual behaviour, reflected in the increase of sexual activity, reduce the age of onset of sexual activity and moral degradation. This, in turn, proves the need for the development and implementation of measures for preventing such manifestations, particularly towards the development of spiritually-moral education of children in schools, professional educational institutions and in the family.

The proportion of criminal offences related to indecent assault against minors were: in 2015 99 facts, in 2016 were 128 crimes, for seven months 2017 were 101 crimes. Based on these indicators it can be noted that the share of such crimes against young children tends to increase.

The variety of views suggests that there are some common reasons that exhaustively explain the origin of crime, including sexual crime. Many studies have shown, a victim of sexual violence usually know the perpetrator. In most cases, the place of committing violent acts of a sexual nature is the apartment of the victim or the perpetrator, but can also be committed in public places (in 2015 – 368, and in 2016 – 224, 07. 2017 – 158), as well as on the streets, venues, parks squares (2015 245 2016 – 148, 07. 2017 – 108) facts.

The main method of committing violent acts of sexual character concerning minors is the threat of violence against victim or others.

Despite the insignificant share of sexual crimes against minors in the overall structure of crime, the fact of Commission of a socially dangerous act against a minor cause anxiety and tension in society for the future of the younger children, which contributes to the formation of intolerance towards any forms of violence against children, including the family and domestic sphere.

The main causes of crime against sexual inviolability of minors experts: reducing spiritual, moral and ideological education in the field of family relations, including the distribution of negative reference points, deforming the awareness of citizens to satisfy the sexual needs of the criminal way.

In the Commission of sexual offences against the younger generation cause substantial and sometimes irreparable harm to their physical and mental health,

distorted ideas about morality and leads to the formation of a deflection deformation of a sexual relationship.

Crimes in the sphere of sexual relations represent a social danger to society. The existence of such offences in society have a negative impact on the morality, ethical foundations and principles. Violent sex crimes against minors undermine public confidence in a safe and healthy environment for the younger generation, the feeling of anger and anxiety, to undermine the credibility of law enforcement.

For events aimed at prevention of sexual offenses, it is necessary to pay special attention to persons with various deviations in sexual behavior in order to prevent their further development. It is necessary to examine the relationship in the microenvironment, primarily in the family that formed this personality, immediate environment, and explore leisure activities and employment in order to prevent further negative impact on this entity, as well as to reorient his interests pas spiritual, moral and ethical values of society.

What is happening in the modern period of transformations in all spheres of public life of society and the state, outlined the necessity of finding constructive and promising approach to the counteraction of crime of sexual character concerning minors (children). It seems necessary a careful study of international experience of development of legal system in the direction of improvement of the criminal liability in the area of sexual offences.

References

1 *Уголовный кодекс Республики Казахстан: Практическое пособие.* – Алматы: «Издательство «Норма-К», 2017. – 244 с.

2 *Борчаивили И.Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Общая часть (том 1) / Под общ.ред. Генерального Прокурора Республики Казахстан, Государственного советника юстиции I класса Даулбаева А.К.* – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. – 500 с.

3 *Криминология: учебник / Г.А. Аванесов, С.М. Иншаков, С.Я. Лебедев, Н.Д. Эриаивили / Под ред. Г.А. Аванесова.* – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 495 с.

4 *Современные проблемы и стратегия борьбы с преступностью / Науч. ред. В.Н. Бурлаков, Б.В. Волженкин.* – СПб: Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, Издательство юридического факультета С.-Петерб. гос. ун-та, 2005. – 592 с.

5 *Антонян Ю.М. Педофилия. Основные криминальные черты: монография.* - М.: Проспект, 2012. – 256 с.

6 *Васильченко Д.Е. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступлениями, посягающими на нормальное половое и нравственное развитие малолетних: монография.* - Ростов н/Д: РЮИ МВД России, 2004. – 193 с.

7 *Криминология: учебное пособие. /Под. Ред. С.Я. Лебедева, М.А. Кочубей.* – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2007. – 519 с.

Шалкарова (Ким) Ирина Александровна

кандидат юридических наук, начальник Учебно-методического центра Алматинской академии
Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени Макана Есбулатова
kim.ira@rambler.ru

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА КОММУНИКАТИВНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ С ГРАЖДАНАМИ ПРИ УСТАНОВЛЕНИИ ГЛАСНЫХ И НЕГЛАСНЫХ ОТНОШЕНИЙ

*Сила и разум – это два понятия, которые вращаются в разных плоскостях,
и силе никогда не удастся опровергнуть истину.
Эрих Фромм*

Түйін. Аталған мақалада ішкі істер органдарының қызметкерлері азаматтармен коммуникативтік өзара іс-қимыл барысында жүктелген кәсіби қызметінің тапсырмаларын орындау туралы сұрақтары қарастырылған. Жедел-ізвестіру теориясында, психологиялық және лексикалық маңызы призманын ішінен жарияланған және жарияланбаған қатынасты орнату мәні талданған. Оның негізгі көрсеткіштері және коммуникативтік өзара іс-қимыл процессінде нақтырақ қарастыру қажеттілігі дәлелденген.

Резюме. В данной статье рассмотрены вопросы коммуникативного взаимодействия сотрудников органов внутренних дел с гражданами при выполнении возложенных задач профессиональной деятельности. Проанализирована суть установления гласных и негласных отношений сквозь призму оперативно-розыскной теории, психологического и лексикологического значения. Обоснована необходимость более детального рассмотрения процесса коммуникативного взаимодействия и его основных показателей.

Summary. This article discusses the issues of communicative interaction between employees of internal affairs agencies and citizens in the performance of assigned tasks of professional activity. The essence of the establishment of vowel and secret relations through the prism of operational-investigative theory, psychological and lexicological significance was analyzed. The necessity of more detailed consideration of the process of communicative interaction and its main indicators was substantiated.

Одним из стратегических направлений обновления современного казахстанского общества, определенных Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым, является реформа правоохранительной системы, подразумевающая выход уголовного процесса на новый уровень, приближение работы правоохранительных органов к международным стандартам [1]. Выполнение задач, поставленных перед правоохранительными органами, продиктовано и Концепцией кадровой политики правоохранительных органов Республики

Казахстан, где обоснована необходимость «формирования профессионального кадрового потенциала, способного своевременно и на должном уровне обеспечить защиту прав и свобод граждан, общественный порядок и безопасность» [2].

Однозначно, что в объективно-сложившихся условиях, связанных с процессами модернизации всех сфер общества, в числе доминирующих достижений не могут не отражаться направления, связанные с работами в области психологии, разработки в сфере кинезиологии, хронобиологии, гипнологии, психолингвистики, нейролингвистики и др. Знание и понимание психологических закономерностей призвано оптимизировать деятельность сотрудников оперативно-следственных подразделений в регуляции отношений с заинтересованными объектами, в понимании мотивов и адекватном использовании результатов познания в практической деятельности по выявлению, предупреждению и пресечению преступлений.

В этой связи сегодня особо актуализированы вопросы коммуникативного взаимодействия сотрудников органов внутренних дел с гражданами при выполнении возложенных задач профессиональной деятельности. Одна из ключевых компетенций органов внутренних дел – осуществление оперативно-розыскной деятельности и негласных следственных действий [3]. Указанные компетенции реализовываются, в соответствии с законодательством Республики Казахстан, подразделениями криминальной полиции, состоящей из подразделений по борьбе с организованной преступностью, экстремизмом, незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, иных подразделений, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность.

Статья 11 Закона Республики Казахстан «Об оперативно-розыскной деятельности» [4], устанавливает, что оперативно-розыскные мероприятия подразделяются на общие и специальные. Статьей 1 указанного закона определяется, что:

- общее оперативно-розыскное мероприятие – это совокупность связанных единым тактическим, стратегическим замыслом действий органов, осу-

ществляющих оперативно-розыскную деятельность, направленных на решение задач данной деятельности;

- специальное оперативно-розыскное мероприятие – это оперативно-розыскное мероприятие, непосредственно затрагивающее охраняемые законом неприкосновенность частной жизни, тайну переписки, телефонных переговоров, телеграфных сообщений и почтовых отправлений, а также право на неприкосновенность жилища [4].

В соответствии с действующей законодательной базой, органы, осуществляющие ОРД, в целях выполнения своих обязанностей имеют право устанавливать гласные и негласные отношения с гражданами Республики Казахстан, иностранцами и лицами без гражданства:

- гласные отношения устанавливаются с должностными лицами и другими работниками государственных органов, организаций, войсковых частей, соединений и общественных объединений Республики Казахстан, которые обязаны оказывать содействие органам, осуществляющим ОРД (ст. 13 Закона об ОРД). Также в данную категорию входят отдельные граждане, которые могут, с их согласия, оказывать определенную помощь органам, осуществляющим ОРД, на гласной основе;

- негласные отношения устанавливаются с лицами, достигшими восемнадцатилетнего возраста, дееспособными, давшими согласие сотрудничать на конфиденциальной основе (в том числе и по контракту) с органом, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность, а равно сотрудничавшие ранее по своему согласию с данным органом.

Использование в данном случае законодателем термина «отношения», характеризуется как установление связи субъектов ОРД с гражданами.

С точки зрения лексического значения, слово «отношения» рассматривается в таких значениях, как:

- связи, возникающие между людьми, обществами, странами в процессе общения или какой-либо деятельности;

- характер взаимных сношений, общения с кем либо [5].

Психологический словарь трактует термин «отношения» следующим образом: отношения - это общественные отношения, взаимосвязи между социальными общностями и их свойствами, возникающими в процессе совместной деятельности. Они могут классифицироваться в соответствии со сферой их рассмотрения в следующем порядке:

- отношения на уровне социальных общностей (классовые, национальные, групповые, семейные);

- отношения на уровне занятых той или иной деятельностью групп (производственные, учебные);

- отношения на уровне взаимосвязей между людьми в группах (межличностные);

- отношения, связанные с эмоционально-волевыми установками субъекта по отношению к себе или аффективное отношение по отношению к кому-либо (внутриличностные) [6].

Таким образом, суть установления гласных и негласных отношений сквозь призму психологического и лексикологического значения можно резюмировать как взаимосвязь (взаимодействие) между субъектом и объектом конкретно заданного вида деятельности, направленная на решение задач оперативно-розыскной деятельности.

Статья 13 Закона Республики Казахстан «Об оперативно-розыскной деятельности» [4] закрепляет обязанность оказания содействия органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность в решении поставленных перед ними задач, предоставляя, при этом, право привлечения к сотрудничеству отдельных граждан (с их согласия) к подготовке и проведению оперативно-розыскных мероприятий на конфиденциальной основе.

Также, в сфере оперативно-розыскной деятельности законодательно допускается установление отношений сотрудничества с совершеннолетними дееспособными лицами независимо от их гражданства, национальности, пола, социального, должностного и имущественного положения, образования, принадлежности к общественным объединениям, политических и религиозных убеждений – на добровольном волеизъявлении.

При этом, мы согласны с точкой зрения Д.Б. Панюшина, о таком признаке выделения гласной и негласной формы оперативно-розыскных мероприятий, как: принятие или непринятие сотрудником оперативного подразделения мер недопущения осознания заинтересованным лицом факта осуществления в отношении него оперативно-розыскной деятельности. В свою очередь, негласная форма проведения оперативно-розыскных мероприятий обеспечивается двумя способами: полным сокрытием от заинтересованного лица информации, связанной с осуществлением оперативно-розыскной деятельности; и оказанием воздействия на заинтересованное лицо с целью введения в заблуждение относительно оперативно-розыскного характера осуществляемой деятельности [7].

Однозначно, что процесс установления субъектами оперативно-розыскной деятельности гласных и негласных отношений с гражданами – это, прежде всего, процесс коммуникативного взаимодействия между ними. Учитывая имеющуюся общую тенденцию качественных и количественных изменений объективных и субъективных факторов, сопровождающих развитие информационной среды в целом, бесспорным является и факт усложнения как самого процесса коммуникативного взаимодействия, так и процесса передачи информации. Указанные факторы напрямую касаются и специфики коммуникативных процессов между людьми.

Коммуникативное взаимодействие в целом, характеризуется такими показателями как:

- позиция партнеров (субъект-субъектная связь): участники акта общения анализируют цели и мотивы друг друга, способствуя развитию исходной информации;
- наличие знакового обмена информацией с целью воздействия на партнера по общению (психологическое воздействие одного партнера на другого);
- наличие сходной системы кодификации и декодификации информации с целью достижения результата коммуникативного влияния;
- наличие коммуникативных барьеров (социальных, политических, религиозных, профессиональных);
- влияние канала передачи на смысл информации [8].

Мы солидарны с мнением о том, что отношения, возникающие в сфере ОРД, следует определять как оперативно-розыскные [9]. Соответственно, процесс коммуникативного взаимодействия в оперативно-розыскных отношениях в рамках указанных выше показателей рассматривается следующим образом:

- несмотря на изначально заданный доминирующий фон при установлении оперативно-розыскных отношений оперативным сотрудником, позиция отношений характеризуется как «субъект-субъектная связь»: «...несправедливо утверждать, что роль оперативника в установлении таких отношений всегда является доминирующей. Нередки случаи, при которых другой участник желаемых отношений не дает согласия на их установление. Следовательно, роль оперативника, безусловно, значима, поскольку именно он определяет характер и вид оперативно-розыскных отношений, но и роль другого участника этих отношений не может быть сведена только к пассивному выполнению воли оперативника [9];

- оперативно-розыскные отношения характеризуются нацеленностью доминирующего субъекта ОРД на их установление и развитие. Для этого используются техники психологического воздействия;

- продуктивность обмена информацией между участниками оперативно-розыскных отношений зависит от адекватного понимания и интерпретации значений их участников. Одного лишь знания значения одних и тех же знаков (слов) недостаточно в силу ряда индивидуальных особенностей, продиктованных социальным уровнем, возрастом, полом. «... значение в организации привлечения граждан к решению оперативно-тактических задач имеет и их пол. Безусловное преобладание мужчин среди лиц, оказывающих содействие ОРО, не отрицает необходимости решать многие задачи и с помощью

женщин. Практика доказывает, что доля женщин, участвующих в подготавливаемых, совершаемых, совершенных преступлениях, не имеет тенденции к сокращению, что обязывает ОРО иметь свои позиции в их среде. Тем более что известны случаи, когда ОПФ, состоящее преимущественно из мужчин, возглавляли женщины. Опыт свидетельствует, что наличие confidentов-женщин повышает уровень оперативной осведомленности [9];

- необходимость обеспечения «единого» понимания ситуации общения – для преодоления коммуникативных барьеров (например, социальных различий субъектов, личностных особенностей, уровня коммуникабельности, индивидуальных черт характера и др.). К примеру, лицо, имеющее определенное должностное положение и ориентированное на оказание содействия, может иметь необходимые познания в области проведения различных исследований. Однако, привлекая к оказанию содействия лицо, имеющее определенное должностное положение, следует учитывать, что он может согласиться на выполнение заданий оперативника, преследуя свои личные цели — устранение конкурента, желание занять иную должность и др. Поэтому неперенным условием в подобных ситуациях для оперативника должно быть своевременное установление причин и целей такой личностной направленности и их правильное использование в интересах борьбы с преступностью. В зависимости от того, в какой роли выступает лицо, оказывающее содействие ОРО, будут определяться действия оперативника [9];

- при установлении оперативно-розыскных отношений необходимо учитывать и адекватно использовать различные виды коммуникаций (вербальная и невербальная коммуникации).

В социальной психологии [8] выделяют ряд условий эффективности коммуникативного процесса:

- четкость в понимании цели предстоящего общения;
- умение конкретно определять свои основные мысли (с учетом выделенных нами выше показателей коммуникативного процесса) в процессе общения;
- мониторинг реакций партнера по общению (наличие обратной связи);
- адекватность восприятия ответных реакций (не всегда ожидаемых).

С точки зрения оперативно-розыскной теории [9], имеют место следующие основные элементы обеспечения выявления, предупреждения и пресечения преступлений при участии граждан, оказывающих содействие:

- определение цели и потребности участия граждан в сложившейся ситуации;
- подбор лица, способного решить поставлен-

ную задачу, и создание ему соответствующих условий для ее решения; руководство лицом, оказывающим содействие;

- принятие мер и выбор способа использования полученной информации;

- обеспечение защиты от физического устранения, расшифровки,

- необоснованного привлечения к уголовной ответственности лица, оказывающего содействие.

Актуализация изложенного позволяет определить следующую структуру процесса коммуникативного взаимодействия сотрудников органов внутренних дел с гражданами при установлении гласных и негласных отношений:

Коммуникативное взаимодействие сотрудников органов внутренних дел с гражданами при установлении гласных и негласных отношений – процесс поэтапный, начало которого происходит заблаговременно до непосредственного контакта субъектов. При этом наиболее приемлемым, предлагается использование, при установлении гласных и негласных отношений сотрудников органов внутренних дел с гражданами, 4-х основных этапов коммуникативного взаимодействия [10], выделяемых психологией управления.

Первый этап – «переключение» на собеседника или психологическая настройка на предстоящий акт общения (оперативно-розыскные отношения). Доминирующему субъекту на данном этапе необходимо:

- 1) настроиться на объект установления отношений, визуально попытаться определить уровень его предрасположенности на развитие отношений, учитывая, при этом, характер «субъект-субъектных» отношений: «формирование образа другого человека, характер психологической интерпретации его облика и поведения и отношение, которое он к себе вызывает, зависят от личности познающего субъекта» [11]. Учитывая доказанный наукой факт того, что при первом контакте решающими для формирования впечатлений становятся первые четыре минуты общения, за которые наши органы чувств и восприятие работают максимально интенсивно, позволяя сформировать впечатление о другом человеке, оперативному сотруднику на данном этапе необходимо первым определить эмоциональное состояние партнера и занять позицию «доминирующего субъекта» в коммуникационном взаимодействии;

- 2) продемонстрировать свою адекватную готовность к контакту, свою «заинтересованность» и готовность к общению с помощью невербальных техник (положение тела в пространстве, контроль жестикуляции и мимики). Подобная демонстрация должна занимать несколько секунд.

Второй этап – непосредственное установление контакта. Коммуникативное взаимодействие пред-

полагает установление контакта как на вербальном, так и на невербальном уровне. Целью данного этапа является достижение состояния обоюдной готовности к передаче информации и поддержанию взаимосвязи в форме постоянной взаимориентированности [6, с. 245]. Здесь немаловажно учитывать два обстоятельства:

- 1) результативность данного этапа зависит от умений доминирующего субъекта применять техники невербального общения с самого начала установления контакта (знание механизмов стереотипизации, каузальной атрибуции);

- 2) целенаправленное влияние (оказание воздействия) на партнера коммуникативного взаимодействия основывается на фиксации своей роли в системе складывающихся отношений.

Третий этап – вербальный, предполагающий наличие навыков декодирования поступающей информации. Доминирующему субъекту (оперативному сотруднику) необходимо «настроиться» на соответствующий язык общения (выбор терминологии, соответствующие познания, умение убеждать и т.д.). Ответственность данного этапа заключается в том, что здесь налицо – профессионализм, наличие навыков и умений ведения оперативного общения, отсутствие или невыработанность которых, сводит к нулевой отметке все положительные результаты предыдущих этапов.

Четвертый этап – выход из контакта. Здесь работают также как вербальные, так и невербальные техники общения. Значение данного этапа также немаловажно (особенно, если общение носит не единичный, а перспективный характер). Здесь важно помнить эффект «выпадения середины» (начало и конец беседы сохраняются в памяти дольше) для использования выхода из контакта с учетом поставленной цели взаимодействия [10].

Общая структура процесса коммуникативного взаимодействия сотрудников органов внутренних дел с гражданами при установлении гласных и негласных отношений, таким образом, основывается как на соответствующих наработках в области оперативно-розыскной теории, так и на актуальных направлениях в области психологии общения, социальной психологии и психологии управления.

Развитие знаний в сфере изучения коммуникативного взаимодействия не может не способствовать разработке коммуникативных технологий, направленных на дальнейшую оптимизацию взаимодействий в сфере борьбы с преступностью.

Литература:

1 Выступление Президента Казахстана Н.А. Назарбаева на открытии третьей сессии Парламента Республики Казахстан шестого созыва //

Интернет-ресурс. – Режим доступа: <http://www.akorda.kz/>

2 Указ Президента Республики Казахстан от 31 декабря 2013 года № 720 «О мерах по дальнейшему развитию правоохранительной системы Республики Казахстан» (с изменением, внесенным Указом Президента РК от 18.07.2016 №300). // Интернет-ресурс. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/>

3 Закон Республики Казахстан от 23 апреля 2014 года № 199-V ЗРК «Об органах внутренних дел Республики Казахстан». // Интернет-ресурс. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/>

4 Закон Республики Казахстан от 15 сентября 1994 года № 154-ХІІІ «Об оперативно-розыскной деятельности». // Интернет-ресурс. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/>

5 Ефремова Т.Ф. Новый толково-образовательный словарь русского языка. М.: Дрофа, Русский язык, 2000. – 1233 с.

6 Психология. Словарь / Под общ.ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. С. 258.

7 Панюшин Д.Б. Признак выделения гласной и негласной формы оперативно-розыскных мероприятий // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2014. – Т. 20. – С. 3221–3225. – URL: <http://e-koncept.ru/2014/54908.htm>

8 Андреева Г.М. Социальная психология.– М.: Аспект Пресс, 1999.–375 с.

9 Оперативно-розыскная деятельность: Учебник. 2-е изд., доп. и перераб. /Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова, А.Ю. Шумилова. М.: ИНФРА-М, 2004. – XIV, 848 с.

10 Вересов Н.Н. Психология управления: учеб. Пособие / Н.Н. Вересов – 3-е изд., испр. и доп. – М.: РАО; Воронеж: МОДЭК, 2005 (Воронеж: ФГУП ИПФ Воронеж). – 302 с.

11 Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком. – М.: изд-во Моск. ун-та, 1982. – 200 с.

Жусупов Алпысбай Дюсембаевич

д.ю.н., профессор, Астана
1919 zh@mail.ru, zh60@inbox.ru

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ПРОЯВЛЕНИЯ В ДЕНЕЖНО КРЕДИТНОЙ СФЕРЕ

Түйін. Бұл мақалада «Жаһандану тұжырымдамасы және оның ақша-кредит саласындағы көрінісі берілген. Жаһандану адам өмірінің барлық салаларын қамтиды. Осыған байланысты, кез-келген мемлекет пен қоғам алдында бұл құбылыстар мен процестерге барабар жауап беру міндеті, ақша саласын қорғау механизмдерін құру. Кез-келген мемлекет жаһандану жағдайында ақша-кредит саясаты мен мінез-құлықтың өзіндік тұжырымдамасын одан әрі жетілдіру керек деп айтуға болады.

Резюме: В данной статье «Дается понятие глобализации и ее проявление в денежно кредитной сфере. Глобализация охватывает все сферы жизни человека. В связи с этим перед любым государством и обществом стоит задача адекватного реагирования на данные явления и процессы, построения механизмов защиты денежно кредитной сферы. Можно сказать, любому государству лучше выработать свою концепцию денежно кредитной политики и поведения в условиях глобализации.

Summary: In this article «The concept of globalization and its manifestation in the monetary sphere is given. Globalization covers all spheres of human life. In this regard, before any state and society is the task of an adequate response to these phenomena and processes, the construction of mechanisms to protect the monetary sphere. It can be said that any state should better develop its own concept of monetary policy and behavior in the context of globalization.

Любое государство – это система, которая состоит из взаимодействующих и взаимозависимых механизмов. В свою очередь, механизмы в государстве также являются системами и состоят из более мелких систем. Сильная страна не может иметь слабую, зависимую, уязвимую, неэффективную, недействующую, ростовщическую денежно кредитную и банковскую систему. Именно от нее зависит, будет ли экономика развиваться, сильной, самостоятельной, стабильной, социально-ориентированной или же она будет «раздуваться», деградировать, зависеть от других государств и институтов, будет несоциальной, ростовщической, грабительской, неэффективной, неработающей и обременительной для государства. Когда наступает кризис в банковской сфере – это влечет кризис в других отраслях экономики, а затем негативно влияет на другие сферы жизни человека, как показали события 2008 года.

Банки и квазибанковские структуры на протяжении истории были не только одним из ведущих элементов экономик государств, но и активными участниками глобальных политических процессов, в том числе, закулисных. Они участвовали во всех мировых войнах, кредитую враждующие стороны. Поэтому влияние банковской системы не только на экономику государств, но и на ход мировой истории очень сложно переоценить.

Мировой финансовый кризис застал врасплох человечество и затронул почти каждого человека на этой планете. Отсутствие защитных механизмов: информационных, политических, правовых, экономических, социальных еще больше усугубило ситуацию. Мир оказался неготовым противодействовать негативному влиянию глобализации. Существующая мировая финансово-кредитная система показала свою несостоятельность, когда начали «лопаться пузыри», раздутые ею. Человечество стало слишком зависимым от нескольких финансовых организаций, находящихся в США.

Современный мир очень быстро меняется, и сегодня люди являются участниками больших изменений: политических, культурных, религиозных, экономических и др. Многие изменения проходят очень болезненно как для государств, наций, народов так и для отдельно взятого человека. Огромное количество различных кризисов, войн, болезней, ослабление функций национальных государств, духовный спад человечества, его моральное разложение, деградация культуры, стирание половых различий между мужчиной и женщиной, обеднение большей части населения и другие негативные процессы. Одной из причин этих явлений и процессов это глобализация. Глобализация охватывает все сферы жизни человека: информационную, экономическую, политическую, правовую, культурную, религиозную и др. В связи с этим перед любым государством и обществом стоит задача адекватного реагирования на данные явления и процессы, построения механизмов защиты от негативного влияния глобализации, построения наиболее оптимальной схемы безболезненного вливания во все тенденции глобализации. Можно сказать, любому государству лучше выработать свою концепцию поведения в условиях глобализации. Процессы глобализации в мировой экономике тесно связаны с обновлением технологий, явлениями интернационализации в отраслях мирового хозяйства. Для одних, глобализация это вполне достоверный процесс, который начался давно, но стремительно

набирает обороты. Для других, проблема глобализации представляется мифом, не имеющим под собой реальных оснований. Но и в том, и в другом случае проблема остается. Взгляды на процесс глобализации не являются однородными. В научной литературе выделяют три школы, представителей которых назвали гипер глобалистами, скептиками и трансформистами. И так, в современной экономической литературе выделяется несколько направлений экономической глобализации. Это финансовая глобализация, регионализация экономики, становление глобальных предпочтений. Мы отметили, что как в российской, так и зарубежной литературе редко встречается такое понятие как «банковская глобализация». По мнению автора, финансовая глобализация и банковская глобализация это два разных понятия, хотя между ними много общего. В экономической литературе, многие специалисты пишут о глобализации в банковском секторе почти как о направлении финансовой глобализации. Термин «финансовая глобализация» часто используется в зарубежной экономической литературе, где принято называть банки не «кредитные организации», а «финансовые институты». Это объясняется тем, что банки в западных странах, стали объединяться с такими финансовыми организациями, как например страховые компании, и поэтому там грани между кредитными и финансовыми организациями почти стерты. Смещение понятий финансовой и банковской глобализации связаны еще с тем, что банки совершают операции с ценными бумагами на мировых финансовых биржах. Банки стали выполнять такие операции, чтобы диверсифицировать свои активные операции для максимальной прибыли.

Особую роль в глобальных изменениях банковского бизнеса играют информационные технологии. Еще совсем недавно информационные системы и технологии использовались преимущественно для автоматизации сбора и обработки банковской информации, реже – для планирования и контроля в банках и рассматривались как средство сокращения ручного труда и снижения банковских издержек. Сегодня информационные технологии стали движущей силой радикальных структурных изменений в банковском бизнесе. Они преодолевают пространство и время, открывая банкам круглосуточный выход на любые географически отдаленные рынки.

Институциональная структура современных банковских систем весьма многопланова и говорить о доминировании какой бы то ни было модели банка или иного денежно-кредитного института преждевременно, но указание на тенденцию, провоцируемую глобализацией, совершенно правомерно. Глобализация порождает тенденцию к нивелированию многообразия денежно-кредитных институтов, делая высокодоходным только круп-

ный транснациональный банковский бизнес. Президент РК Н.А. Назарбаев прав в том, что изучение возможностей экономического, социального улучшения положения в Казахстане нельзя отрывать от ситуации в соседних с республикой странах. Экономическое развитие Казахстана невозможно без параллельного улучшения положения в соседних Центрально-азиатских государствах.

Очевидно, что глобализация оказала существенное и негативное влияние на банковскую деятельность, если рассматривать этот процесс с позиции интересов национальной экономической системы. Очевидно также, что все это не может не формировать новую совокупность рискообразующих факторов, не может не оказывать весьма существенного влияния на изменение степени управляемости национальной банковской системы и на характер «вхождения» банковской системы в кризисные ситуации и особенности выхода из них.

Вопрос о связи глобализации и кризисных явлений в денежно кредитных и банковской сфере заслуживает особого изучения. Хотя формировании новой концепции виртуального банка, основанного на информационных и коммуникационных технологиях. Новые технологии дают банкам дополнительные возможности развития, вместе с тем они таят в себе определенные риски. Глобализация является объективным процессом, имеющим свои законы и механизмы, которые необходимо учитывать любому государству и обществу, если оно хочет развиваться и быть конкурентоспособным. Можно утверждать, что в условиях глобализации перед Казахстаном стоят объективные и сложные задачи, которые требуют внимания не только государства, но и всего общества.

Поскольку мы живем в информационном обществе – люди должны знать, как функционирует мировая денежно-кредитная система, почему существует инфляция, что такое деньги, информационная глобализация создает определенные стереотипы, которые, в том числе формируются среди людей, от которых зависит развитие банковской системы.

Литературы

1. Кузнецов В. Что такое глобализация? // МИЭМО 1998. №2. С.13
2. Финансовая глобализация и развитие банковской системы./ Под. Ред. Кочмола К.В. 2013г.
3. Бабкин К., Борисов А. ВТО. Возможности и риски. / "Консультант", N 3, февраль 2014 г.
4. Документ Базельского комитета по банковскому надзору "Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала: новые подходы" (Базель II) (рабочий вариант перевода на русский язык)
5. Назарбаев Н.А. Евразийский экономический союз: теория или реальность // Известия //minplan.kz/pressservice/77/5147/

Kaldiyarov Daniyar

Doctor of economic sciences, professor of the finance department
of Zhetysu State University named after I. Zhansugurov

Beisov Erbol

Candidate of law sciences, associate professor of the criminal and legal disciplines department
of Zhetysu State University named after I. Zhansugurov

Nurmukhankyzy Daniya

PhD, associate professor of the state and legal disciplines department of Zhetysu State University
named after I. Zhansugurov, Taldykogan, e-mail: daniyafmo@mail.ru

**FEATURES OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF INVESTMENT
ACTIVITY IN THE SPHERE OF ENVIRONMENTAL PROTECTION
AND USE OF NATURAL RESOURCES**

***Резюме.** В данной статье рассматриваются вопросы международно-правового регулирования инвестиционной деятельности в сфере охраны окружающей среды и использования природных ресурсов. Авторами рассматриваются правовые проблемы охраны окружающей среды и использования природных ресурсов при осуществлении инвестиционной деятельности, а именно аспекты заключение двусторонних и многосторонних инвестиционных договоров, которые должны содержать данный вопрос и предлагаются пути их решения*

***Түйін.** Бұл мақалада инвестициялық қызметтің халықаралық-құқықтық реттеу мәселелерін қоршаған ортаны қорғау және қоршаған ортаны қорғауға қатысты мәселелерді қарастырады. Авторлар инвестициялық қызметті жүзеге асыру кезінде, сондай-ақ екі және одан да көп инвестициялық келісімдерді жүзеге асыратын инвестициялық мәселелерді талқылайтын және оларды пайдаланудың құқықтық мәселелерін қарастырады, олар өздерінің мәселелерін қарастырады және олардың жолдарын ұсынады.*

***Summary.** This paper examines the issues of international legal regulation of investment activities in the field of environmental protection and the usage of natural resources. The authors consider the legal problems of environmental protection and the use of natural resources in the implementation of investment activities, namely, the conclusion of bilateral and multilateral investment treaties that should contain this issue and suggest ways to address them.*

Struggle for environmental security within global arena started long ago. It manifested itself in concern with problems of greenhouse effect, desertification, ozone destruction, violation of migration routes of some birds and animals, danger from sales of genetically modified organisms. These concerns were included in relevant formal international treaties [1].

However, there are some branches of international law, in which international environmental norms play

no significant role. For instance, this deals with national legislation in the field of foreign investments, norms of international law to promote investment flows by establishing norms prohibiting expropriation or unfair treatment. The key issue is relationship between these two different fields in international law. Today we need balance between potentially competing objectives of environmental protection, on the one hand, and protection of foreign investors' rights, on the other.

Growing science and technology increases growth of investments in industry every year. Most industrial enterprises use natural resources and harm environment. Relations between foreign investments and environmental protection are complex and raise a number of problematic issues. For example, it is unclear what will happen with investments in environmentally sensitive sectors such as energy production, water distribution, waste treatment or chemical safety. If environmental regulations of host state are more stringent, it will be not profitable for investors to invest in a particular industry. In other cases, international investment law can be used to protect environment, for example, international law will demand that government comply with its own environmental laws and principles that underpin investment activity.

Rapid growth of foreign direct investments and sharp increase in environmental consciousness anticipate new norms of environmental law, adopted at both the national and international level. At first glance it may seem surprising that foreign investments and environment can be bound by the law. Disputes may arise because of conflicting trends between rules that regulate these two industries. However, a number of recent events show that this is a real subject now in international law and is going to be constant in the international agenda, which may also encourage national and international courts and tribunals.

Over the past two decades, role of private sector in environmental management has evolved from marginal to central. Private sector has a very important role, because today state sector cannot finance fund movement in environmental protection alone. In the

context of globalization, private sector has capital and resources necessary to implement transition to low carbon economy. For this to happen, we need some legislative changes.

Process of interaction between two sectors was reflected in the field of investment law. We meet norms of environmental law in investment treaties more often. Most of newly concluded international investment agreements contain provisions that relate to environmental issues and environmental protection.

Some international organizations worked on closer interaction of international investment law and environmental protection. For example, investment policy framework for sustainable development developed by UNCTAD and Guidelines of OECD for multinational enterprises. J. Vinuales noted in his work that we can observe importance of environmental issues in practice of investment arbitration. If over last ten years more than 40 investment claims had environmental problems considered in arbitration courts and tribunals, number of investment claims was only 9 up to 1990[2].

In order to bridge a gap between international investment law and law of environmental protection, it is necessary to define the position of environmental law in investment law and position of investment law to environmental law, which requires some explanation.

How are these two subjects interconnected? In different ways. One way is the mechanism in which international environmental conventions focuses to encourage foreign direct investment as a way to achieve their goals of environmental protection. A great example is the 1997 Kyoto Protocol for the UN framework Convention on climate change, adopted in 1992. It contains a provision in which “States, which are quantified commitments to reduce emissions in accordance with article 3.1 and Annex B to the Kyoto Protocol can obtain emission credits through specific projects to reduce emissions in other countries.” In providing this opportunity, these mechanisms are called “green” investments in transitional and / or developing countries, thereby creating an additional vector of sustainable development [3].

In this case, activities of foreign investors and environmental protection complement each other. But recently there were controversies in relations, which may cause conflicts between norms of international law to encourage foreign direct investment by providing full and effective protection for them (for example, limiting circumstances under which expropriation or ‘creeping’ expropriation may take place) and norms of international environmental law to protect environment. Potential tension exists where the state makes laws and rules that somehow can interfere in foreign investors’ activities: from a law nationalizing or expropriating investments (for example, land turning into a protected national park) or regulations that increase restrictions on investment

in such an extent that they become less profitable or even cost nothing [4].

Relations between international investment treaties and environmental regulation reflect general relations between economic and social regulation, and between international law and national legislation. Globalization is also seen in international law; consequently, some comprehensive perspectives are useful to consider, before moving on to more specific analysis.

In general, relations between international investment law and international environmental law have two aspects, in which the above mentioned both complement and contradict each other. International legal regulation of investment activity in the sphere of using protection of environment and natural resources reflects dual nature of these relations.

International treaties in the field of environmental law and international treaties on promoting and protecting investments have different objectives and use different approaches in regulation. International treaties in the field of environmental law aims to establish different rules for developed and developing countries and assign responsibilities between these countries. Meanwhile, international treaties on promoting and protecting investments use liberal tools, which focus on equality of investors and protection of their rights. These norms are often in conflict with each other, therefore the question arises, how to relate these approaches in regulation. There were a few attempts to include environmental standards in agreements on encouraging and protecting investments over past years.

The main addressees of international policy documents on sustainable development are states. One of the most important documents are resolutions of Agenda 21 [5] at the 1992 Earth Summit and plan of implementation, adopted at the world summit on sustainable development in 2002, which developed guidelines for promoting sustainable development. However, these tools also provide some guidance for private and non-state actors [6]. In addition to these two documents, there have been numerous other “guidelines” and “recommendations” through creating international organizations, non-governmental organizations or industry groups on environmental aspects of foreign investment. In fact, we can distinguish two types of tools: those which focus directly aimed at activities of transnational corporations, and those that affect such measures indirectly aimed at main sources of project funding.

The experience of recent years shows that each country should set specific targets. At the world summit for children, held in September 1990, heads of states or governments called upon everywhere to provide water supply and proper sanitary conditions and eliminate the disease caused by Guinea worm to 1995. Estimated that even to achieve more realistic target figure of water provision for the entire population of

planet by 2025, annual investments should be doubled. So one of the real strategies for meeting present and future needs lies in development of less expensive, but adequate services that could be established and operate on ongoing basis at the community level, development of legislative norms and measures aimed at growing investments in the field of urban water management and waste management due to substantial contribution of cities to national economic development [7].

Main universal international agreements in the sphere of foreign investments are Seoul Convention establishing the Multilateral Agency for Investment Guarantee, 1985, which established the Multilateral Agency for Investment Guarantee (MIGA), which provides investors in developing countries with possibility of non-commercial risk insurance, as well as the Washington Convention on settlement of investment disputes between states and individuals of other states, 1965, members of which are 143 states, including Kazakhstan. The CIS states are actively using mechanisms for protection of foreign investments, proposed by designated contracts. So, for example, MIGA had provided about 70 guarantees for investment projects in the states-recipients such as Azerbaijan, Armenia, Belarus, Kazakhstan, Moldova, Russia, Turkmenistan, Ukraine, Uzbekistan. Bilateral agreements on promotion and protection of investments international or bilateral investment treaties often prefer international arbitration dispute resolution mechanism between state and foreign investor. Incidentally, the same practice is also provided in regional and international treaties including, for example, CIS, NAFTA (article 1122) (North American free trade agreement between Canada, USA and Mexico, based on the model of European community, entered into force on January 1, 2004). The Convention entered into force for Kazakhstan on October 21, 2000.

Protection of foreign investments is usually provided as an 'incentive' for investments in projects to solve environmental problems, not as a way to ensure against potential problems associated with it. According to the MIGA recent report, regulatory changes in the field of environment are perceived by foreign investors as risks of unforeseen circumstances that they face when investing in developing countries [8]. However, investment laws of many countries, including Kazakhstan, can be seen as the obstacle to move to a model of 'green economy'. This model requires changes to investment policy for sustainable use and management of natural resources and projects, pro-environment [9]. In turn, this shift must be associated with significant changes in the regulatory framework, such as internalization in the energy sector [10].

According to OECD, 1623 international investment agreements have the norm, regarding environment preservation, in 49 countries (Austria, Argentina, Australia, Belgium, Brazil, Canada, Chile, China,

Czech Republic, Denmark, Egypt, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, India, Indonesia, Ireland, Israel, Italy, Japan, Korea, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malaysia, Mexico, Morocco, Netherlands, New Zealand, Norway, Peru, Poland, Portugal, Romania, Russia, Saudi Arabia, Slovakia, Slovenia, South Africa, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey, Britain and the United States), which were invited to participate in the survey "Freedom Investment", concluded an agreement with any other country. In addition to the analysis, 1593 bilateral investment contracts and 30 other bilateral agreements with investment provisions are mainly free trade agreements. The survey also examines several model bilateral investment contracts and some multilateral agreements with investment provisions [11].

The main findings of study include the following:

- rules governing solution of environmental problems are rare in bilateral investment agreements, but common in most multilateral investment treaties;
- model draft contract: 133 or 8.2%, of multilateral investment treaties contain references to environmental issues;
- 19 out of 49 countries, covered by survey, have never used such standards in their contracts.

In contrast, some countries systematically use environmental standards in their contracts (Canada, Mexico and the United States since early 1990s, and Belgium, Luxembourg recently).

The first draft of such investment agreement between China and Singapore appeared in 1985. After ten years rules governing environmental issues were included in a significant number of bilateral investment treaties, but only in 2005 the share of newly concluded contracts with such rules crossed the threshold of 50% [10, p. 69].

Significant difference can be observed in details of provisions. Contracts of the same style are rare. Issues of environmental regulation have different approaches to regulation:

- some parties set environmental protection as the main concern in the preamble of an agreement (4.1 % of all contracts);
- issues of indirect expropriation: twelve contracts (0.75%) contain provisions that exclude environmental regulation as grounds for claims;
- level decrease of environmental protection with the purpose of attracting investment: forty-nine treaties (3.1%) contain provisions that impede weakening of environmental regulations to attract investments;
- resolution of environmental disputes between an investor and state. Sixteen agreements (1%) contain provisions concerning treatment of environmental claims in bankruptcy court, but one of these contracts preclude claims based on environmental protection from the list of investment requirements.
- norms of universal advancement in the field of environmental protection and cooperation. Twenty

contracts (1.3%) contain provisions which promote strengthening of environmental regulation and cooperation.

The Republic of Kazakhstan as a subject of international law has acceded to many international legal acts on issues of environmental protection and has assumed a number of obligations to international community, aimed at rational, effective and safe use of natural environment. The Republic of Kazakhstan has joined, signed, approved and/or ratified many important international instruments for environment protection.

All these data indicate that international legal regulation of investment activity in the sphere of environmental protection and use of natural resources is not static. As we can see, developed countries have already included environmental requirements in an investment agreement from the beginning of 1985. This suggests that the problem of rational use of natural resources in investment activities has prevailed for a long time. Today, many states include environmental component in the preamble of a contract. In our view, it is necessary for the Republic of Kazakhstan to implement these provisions.

Literature

1 Bekturganov A.Ye. *Role and significance of state bodies in ensuring ecological safety in the Republic of Kazakhstan* // *Bulletin of KazNU*. – 2008. – No. 1. – 123 p.

2 Jorge E. *Viñuales foreign investment and the environment in international law: an ambiguous relationship* // *British yearbook of international law*. – 2010. – Vol. 80. – 45 p.

3 *Kyoto Protocol, 1997 UN Framework Convention on climate change* // http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/kyoto.pdf

4 Philippe Sands \ *Litigating environmental disputes: courts, tribunals and the progressive development of international environmental law* \ *OECD Global Forum on International Investment* // <http://www.oecd.org/investment/gfi-7>

5 *Report of the United Nations// Conference on Environment and Development.A/CONF.151/26/Rev.1 Decree 1, Annex 2: Agenda 21 ('Agenda 21'. - Vol. 1//* <http://www.un.org>

6 *Report of the World Summit on Sustainable Development, A/CONF.199/20. Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development ('Plan of Implementation'). - Part I, item 2 //*<http://www.un.org>

7 *Agenda for the twenty-first century, adopted by United Nations Conference on environment and development. Rio de Janeiro, 1992, June 3-14 1992//* http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_ch18d.shtml

8 *MIGA. World Investment and Political Risk. - Washington: The World Bank, 2011.-P. 20.*

9 *UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. - 2011.-P. 16.*

10 *Ibid B. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), Climate Change 2007: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report. – 2007. - 456 p.*

11 *Gordon K., Pohl J. Environmental Concerns in International Investment Agreements: A Survey. OECD Working Papers on International Investment. - OECD Publishing, 2011, January //*<http://dx.doi.org/10.1787/5kg9mq7scrjh-en>

Nurmukhankyzy Daniya

PhD, associate professor of the state and legal disciplines department
of Zhetysu State University named after I. Zhansugurov
Taldykogan, e-mail: daniyafmo@mail.ru

**LEGAL REGULATION OF ECONOMIC METHODS OF REGULATING
INVESTMENT RELATIONS IN THE SPHERE OF ENVIRONMENTAL PROTECTION
AND USE OF NATURAL RESOURCES**

Резюме. В данной статье рассматриваются правовые проблемы экономического регулирования инвестиционной деятельности в сфере охраны окружающей среды и использования природных ресурсов. Автором рассматривается вопрос создания эффективного функционирования экономического механизма реализации инвестиционных проектов, которые требуют решения основных проблем в организации достаточного уровня инвестиционных вложений в проекты по охране окружающей среды и разработки методологии оценки эффективности вложений в инвестиционные проекты природопользования.

Түйін. Осы мақалада қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды пайдалану саласындағы инвестициялық қызметті экономикалық реттеудің құқықтық мәселелері қарастырылады. Қоршаған ортаны қорғау жобаларына инвестицияны жеткілікті деңгейде ұйымдастыру және экологиялық инвестициялық жобаларға инвестициялардың тиімділігін бағалау әдістемесін әзірлеу кезінде негізгі проблемаларды шешуді талап ететін инвестициялық жобаларды іске асыру үшін экономикалық механизмнің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету мәселесі қарастырылды.

Summary. This article examines the legal problems of economic regulation of investment activities in the sphere of environmental protection and use of natural resources. The author considers the issue of creating an effective functioning of the economic mechanism for the implementation of investment projects that require solving the main problems in organizing a sufficient level of investment in environmental protection projects and developing a methodology for assessing the effectiveness of investments in environmental investment projects.

The concept of method (from the Greek word "methodos" - path to anything) means a set of techniques and operations in practical and theoretical mastering of reality.

Method equips human system of principles, requirements, rules, guided by which it can reach the target. Possession of the method indicates for man the knowledge of how, in what sequence to do certain steps to solve those or other problems, and the ability to apply this knowledge in practice [1].

Thus, method is reduced to set of specific rules, techniques, methods, and standards of cognition and action. Method is a system of regulations, principles and requirements that guide the subject to solving specific problems, achieving a certain result in this field. He disciplinary search for the truth, saves time and effort, to move towards the goal by the shortest route. The main function of method is regulation of cognitive and other forms of activities.

A lot of scientists divide methods of state regulation into economic (ndirect) and administrative (direct) methods of influencing investment activity, and economy by publications and adjustment of relevant legislation and regulations, as well as by investment policy.

In legal science there are quite a lot of controversial issues about allocation of economic methods to legal methods of regulation. Recognized in economic theory, classification of methods of regulating economic relations is inadmissible in legal science. First of all, because it is based on economic criteria rather than legal [2].

In L.K. Erkinbaeva's opinion, economic control methods are ways (means) to achieve regulatory objectives through use of economic laws, laws of production, distribution, exchange and consumption of material goods and services [3, p. 197].

M.I. Samogorskaya in her study believes that economic methods of administrative influence are designed to take into account the diversity of interests and motives of actors of the regional investment market; to create conditions conducive to their choice of economic behavior, allowing to interlinked public and private interests [4].

There are a lot of various methods. They can be both formalized and not formalized. They affect not only the choice of the subjects of management options, but also on the processes of formation of their investment objectives. Economic methods can be direct or indirect. And they involve the use tax, monetary, fiscal, antitrust and other tools. However, L.K.Yerkinbayeva in her study, attribute them not to methods, but to activities of state regulation.

Exploring views of various scientists, we came to the conclusion that economic methods of regulation are to be interpreted in different ways. Their division into direct and indirect, we came up with the following point of view. From the point of view of investment

law as a legal science, this method is indirect, because the right itself is a set of principles and rules governing the scope of a particular legal relationship, in this case investment. But if we consider government regulation as a whole, we cannot but agree with L.K.Yerkinbayeva that in no way can be equated with economic methods with indirect methods and so-called administrative methods direct exposure. In our opinion, the task of indirect regulation is the creation of favorable conditions for realization of investment activities.

Z.Sh.Babayeva considers that indirect regulation of investment areas is carried out by the state in much larger quantities than direct, and is the creation of conditions which would define the behavior of the subjects of investment activity optimal for the purposes of state regulation follows [5].

This regulation has helped to develop various methods of influence that stimulate the development of investment activities.

We can but agree with P.A. Vycherov and Yu.A.Doroshenko's opinions that administrative, i.e. methods of direct influence, should be used by the state in that case, if economic methods are unacceptable or not sufficiently effective in solving a particular problem. To create normal conditions for business and investment activities for the stabilization and economic recovery the state should pursue appropriate fiscal, investment, scientific-technical, pricing, depreciation, financial and other policies, the implementation of which it uses in the complex, both economic and administrative methods [6].

Economic and administrative methods are in certain interrelations. As any economic regulator, they are applied or changed after the adoption of relevant government decisions and controlled the public service, we can say that it already has an element of administration. At the same time, administrative methods must be economically justified [7].

For example, according to scientists-economists E.L.Dracheva and L.I.Yulikova in management practices of economic methods are most often in the following forms: planning, analysis, cost accounting, pricing and financing [8]. However, in the opinion of legal scholars it is most likely to be main directions and activities of state regulation [9, p. 67].

Based on the foregoing, we came to conclusion that economic methods of regulation of investment relations are one of the methods of state management of investment and it is a set of tools and mechanisms of economic coercion.

For example, I.V.Sergeyev, I.I. Veretennikova, V.V. Shekhovtsov subdivide these tools into: active-structural, fiscal, structural, monetary [10].

Active-structural methods include:

- 1) state support;
- 2) state financing of investments (state investments);
- 3) state participation;
- 4) connected lending;

5) direct project financing;

6) managing the external active and passive duty.

Fiscal-structural tools (tools of fiscal policy) include leverage in the investment activity through budget and tax system.

Monetary instruments (monetary policy instruments) affect investment activity via regulation of money circulation and money supply, as well as levers and credit policy (refinancing rate and interest rates on loans of commercial banks, etc.).

Economic methods of administrative influence in the field of investment processes also include budget, tax, credit paper, antitrust and foreign trade.

Based on the topic of study, we should also address issue of regulating sphere of environmental protection and use of natural resources. In this case legal regulation of economic methods is very reasonable. As environmental protection, natural resource investors, and investors whose activities are harmful to nature is today an important and problematic issue.

Economic regulation in the field of environmental protection (the economic mechanism of environmental protection) refers to a set of tools by which the subjects of economic and other activities affecting the environment, stimulates economic interest in carrying out activities for the protection of the environment and adoption of measures to reduce negative impacts on the environment.

Every year the Republic of Kazakhstan and countries around the world increasingly pay attention to issues of environmental protection, it is therefore necessary to consider economic methods of regulation of environmental protection and use of natural resources in investment activities, interaction between state and investors in this area and try to identify the most optimal development of economic methods of stimulation of nature users.

EC RK has the section dedicated to the issues of economic regulation of environmental protection and natural resource management. So the legislator identifies the following mechanisms of economic regulation of environmental protection and natural resources: planning and funding for the protection of the environment; payment for emissions into the environment; payment for use of individual types of natural resources; economic incentives for the protection of the environment; market mechanisms to control emissions into the environment; market mechanisms to reduce emissions and adsorbing of greenhouse gases; environmental insurance; economic evaluation of damage caused to the environment [11].

According to A.T.Dautova it is the wrong to indicate actions for protection of environment as mechanisms of economic regulation of environmental protection and natural resource management planning. Planning is a management function, therefore, planning does not refer to economic methods of regulation, and legal and administrative or organizational methods [12].

However, as we pointed out above, many economists think otherwise and include planning as a kind of economic methods.

E.V.Girusov distinguishes 3 main types of economic regulation mechanisms: stimulating, hard and soft. When incentive is dominated by market-based instruments and creating a favorable economic environment for the development of environmentally friendly production. Rigid mechanism involves the use of financial-economic and administrative measures of coercion, and the suppression of the development of environmentally hazardous industries by rigid tax policy. The soft mechanism is mainly used with the use of environmental restrictive liberal framework, a relatively small impact on the pace and scale of ecological development [13].

In our opinion, the Republic of Kazakhstan uses a "soft" mechanism, despite numerous penalties that are specified in administrative and environmental law. These factors do not affect the development of industries with high risk of environmental pollution. We may need to use a catalytic mechanism for development of environmentally friendly production and greater investment in environmental protection.

In addition to mechanisms, legislators distinguish between actions for protection of environment, which in turn is a complex of technological, technical, organizational, social and economic measures aimed at environmental protection and improving its quality [11].

The analysis shows that national legislation, which is still in RK part of economic instruments for environmental management applied in a very limited scale. Environmental payments and, to a lesser extent economic sanctions for environmental offences form the basis of the economic mechanism of environmental protection. Tax incentives for implementation of environmental activities are extremely low.

For example, Tax Code of the Russian Federation (article 67) provides an investment tax credit while conducting research or development work or technical modernization of production aimed at the protection of the environment [14].

Trade of emission allowances also has been successfully used as an alternative form of economic mechanism of environmental protection in the system of ecological payments. It is actively used by the Agency for environmental protection of the United States. This trade involves setting a total limit of emissions and the distribution between emission sources according to certain quotas [15].

If a company needs the right to additional emissions due to technological reasons, it can purchase it right from other companies that have emissions below the quotas. [16].

Based on the above, we can draw the following conclusions.

Methods of punishment can lead to significant

costs, exceeding the economic effect of the investment, whereby a company's further development in this direction does not make sense, even when you reach a certain level of environmental protection. At the same time, methods of reinforcement can consistently increase profit by increasing investment in environmental initiatives and, as a consequence, a significant contribution of the enterprises in environmental protection.

In the European region there are also practiced tax discounts and premiums for new investments in the environment. Thus, the Law of 1985 on financial compensation in Austria provides for the granting by the Federal government to provinces and municipalities every year amounts to 70 million Austrian schillings as the promotion of measures for the protection of the environment, in particular the construction and improvement of waste treatment facilities [17].

Today, environmental relations, environmental activities in general are regulated by a number of unrelated, often contradictory laws, on the basis of the number of codes, and, of course, regulations. Mechanisms of economic regulation do not always put on paper and backed by legislation. And sometimes the laws don't work for years due to the lack of one or more regulations. For today one of the primary tasks in the field of environmental activities are: improvement of system of rationing of negative influence on the environment, the transition to the principles of best available technology.

Since this study focuses on implementation of investment activities in the sphere of environmental protection and use of natural resources, let us consider one of the most used mechanisms for investors - users of natural resources - payment for emissions into environment.

Emissions into environment are emissions, discharges of pollutants, disposal of wastes of production and consumption in the environment, harmful physical effects, placement and storage of sulfur in the environment in the clear [11].

Under environmental legislation, payment for emissions into environment shall be established by the tax legislation of the Republic of Kazakhstan. Payment for emissions into the environment, carried out by users within the standards defined in the environmental permit, will be charged in the procedure established by the tax legislation of the Republic of Kazakhstan. Fulfillment of tax obligations on payments for emissions into the environment shall not release the natural resource user from compensation of damage caused to the environment [11].

According to Ye.Sh.Dussipov and G.M.Tlebayev: "Market management methods are based on laws of supply and demand techniques and technologies protection of natural environment and appropriate pricing for the right to use potential of natural resources... At the present time it is customary to

distinguish the following economic incentives in environmental management: pollution charges and environmental taxes for environmental pollution, fees for products, environmental insurance, subsidies, the system of collateral" [18].

It should be noted that pollution charges performs several economic functions: stimulating, accumulating, distribution and control. In particular, it encourages companies to reduce harmful emissions, provides a mechanism for achieving the project indicators, as well as the modern level of technology (the best technology), which aimed overall at ensuring a structural adjustment of the economy. Thereby polluting enterprises is the alternative: to continue to pollute, which is associated with significant payments that affect their economic position, or, conversely, to allocate funds for environmental renewal of production, resource saving, which leads to improvement of the environment and reduction of nature intensity of national income. In addition, as a result of payments for natural resource management formed a sustainable source of funding for environmental activities in the form of the environmental funds.

One of the main economic methods in accounting for infringing actions of investors is environmental insurance in the order established by current legislation in the field of environmental activities.

Environmental insurance implies liability insurance, and its object is the property interests of individuals and legal entities, which indemnify insured harms of pollution, for example, reclaimed land, water and air environment. Dimensions of environmental insurance premiums are set by tariff rates, the value of which is determined in percentage from the gross income of the enterprise. Insurance rates at the same differentiate by industry and within each industry depending on the degree of risk of the production process and maintenance activities, including environmental [19].

It is impossible not to agree with Zh.Yelubayeva that due to imperfect legislation and lack of fair, equitable and uniform enforcement, users of natural resources in the Republic of Kazakhstan are in the "triple punishment", when one and the same fact impact on the environment it is forced to produce three kinds of "payments" in the same dimensions: in accordance with tax legislation - mandatory "fee" for emissions of pollutants into the environment, under environmental legislation to compensate "damage" to environment, and finally, according to administrative law, to pay a "fine" [20].

For example, according to article 492 of administrative code, the excess of emission standards in environment, specified in the project documentation and (or) environmental permit or environmental is permitted, if these actions do not contain signs of a criminally punishable act and entail a fine [21].

Thus, economic methods of regulation of

investment relations in the sphere of environmental protection and use of natural resources are methods of state management of investment activities and it is a set of tools and mechanisms of economic impact in the part of environmental measures and rational use of natural resources.

Creating effective mechanism of implementation of investment projects environmental management requires solution of fundamental problems in the organization of a sufficient level of investments in projects of natural resources and methodology for assessment of efficiency of investment projects of environmental management. Management of investment process in the framework of the implementation of these tasks should include monitoring, evaluation and control system of the main variables, the formulation of the strategy of managerial decision-making, allowing the best way to achieve this goal, the priority of which is to optimize the financial sources, achieved through a balanced combination of criteria of economic, environmental and social performance.

One should prepare conditions for transfer of soft mechanism of economic regulation of environmental protection and natural resources to stimulating, which contains methods of positive motivation, economic incentives for the development of environmentally clean industries.

It is necessary at the legislative level to address issue of using funds collected through environmental charges users of natural resources. It may be necessary to establish Agency for environmental protection or Fund.

.....

1 *Concepts of method and methodology. Classification of methods of scientific cognition // <http://sa.sibsiu.ru/nir/metod/1.php?id=1>.*

2 *Moroz S.P. Theoretical problems of investment law: civil-law aspect. – Almaty: Lawyer, 2003. - 344 p.*

3 *Yerkinbayeva L.K. Agrarian relations in the Republic of Kazakhstan. - Taldykorgan, 2011. - 460 p.*

4 *Samogorodskaya M.I. Development of management mechanism of regional investment strategy // Management in Russia and abroad. - 2003. - No. 4. - p. 113-124.*

5 *Babayeva Z.Sh. Issues of state regulation of investment process // Journal of Russian entrepreneurship. - 2007. - Vol. 1 (92), №6. - p. 171-174.*

6 *Vycherova P.A., Doroshenko Yu.A. Methods of state regulation of investment process // Materials of scientific-practical conference for students' club 'Alternative. "Regions of Russia - XXI CENTURY" // <http://conf.bstu.ru/conf/docs/0028/0471>.*

7 *Mikhailushkin P.V., Barannikov A.A. Methods and means of state regulation of economy in Russia:*

experience of foreign countries // Young scientist. — 2012. No. 9. — p. 135-140.

8 Dracheva Ye.L., Yulikov L.I. *Management. - 2nd ed. - M., 2002. — 288 p.*

9 *Civil law: textbook / Edited by A.P. Sergeyeva, Yu.K. Tolstoy. - M.: Prospect, 1998. — Part 1. — 632 p.*

10 Sergeev I.V., Veretennikova I.I., Shekhovtsov V.V. *Investments. Series: Bachelor. Basic course. - 3rd ed. reviewed and added- M.: Publishing house 'Yurayt', 2013. - 314 p.*

11 *The Republic of Kazakhstan. Ecological Code of RK dated January 9, 2007, No. 212-III (with changes and additions as of 22.04.2015) // ISS "Paragraph-2015".*

12 Dautova A.T. *Diversity of business evaluation: problems and prospects within formation of knowledge-based economy. - Almaty, 2014 // <http://articlekz.com/article/9061>.*

13 Girusov E.V. *Ecology and environmental economics. - M.: Law and right, UNITY, 1998. — 455 p.*

14 *Russian Federation. First part of Tax Code of the Russian Federation dated July 31, 1998, No. 146-FZ. System GARANT// <http://base.garant.ru/10900200/#ixzz3jffBiRozw>.*

15 Maklin B. *Trade of quotas for SO2 emissions: how system operates. Useful lessons for trading emissions of greenhouse gases. - M.: Agency for*

international development; Ecological Committee of the Russian Federation, 1998. — 191 p.

16 Bondarenko M.V. *Economic methods of regulating activity of enterprises in the field of nature and environment. Journal of environment production// <http://www.ecoindustry.ru/magazine/archive/viewdoc/2005/8/303.html>*

17 *Federal Law relating to the Granting of Guarantees for Contracts and Rights (Export Guarantees Act – AusfFG) // http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1981_215/ERV_1981_215.pdf*

18 Dussipov Ye.Sh., Tulebaeva G.M. *Environmental insurance is a method of environmental management // KazNU Bulletin. Legal series. — 2006. — №4 (40). - p. 62-63.*

19 Aleksandrovskaya L.A. *Foundations of economic regulation of environmental protection in the reclamation systems // Terra Economicus. — 2012. — Vol. 10, No. 2, part 3. - p. 68-70.*

20 Yelyubayev S.Zh. *On practice of applying international treaties and national legislation relating to environmental protection // <http://online.zakon.kz>.*

21 *The Republic of Kazakhstan. Code on administrative offences dated July 5, 2014, No. 235-IV (with changes and additions as of 19.05.2015) // ISS "Paragraph -2015".*

Татаринава Лола Фуркатовна

кандидат юридических наук, доцент, Университет «Туран», lola.tatarinova@gmail.com

Татаринев Данида Владимирович

кандидат юридических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби
danila_tatarinov@mail.ru

Джанадилев Олжас Муратович

докторант PhD, по специальности «Юриспруденция» Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, olzhas.dzhanadilov@mail.ru

ПРОБЛЕМЫ ПОДХОДА К КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКЕ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА, СОВЕРШИВШЕГО КОМПЬЮТЕРНОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ

***Түйін.** Компьютерге қатысты қылмыстарға қылмыскердің жеке тұлғасына қатысты айрықша белгілерді қосқандағы ерекшеліктертән. Осыған орай, компьютерлік қылмыстарды жасағаны және оның қасиеттері туралы мәліметтерді зерттеу жеке қылмыстық мінез-құлық механизмін көрсетуге мүмкіндік береді, бұл адам деңгейінде көрінетін қылмыстың әлеуметтік себептері нашарлауына пәлетіп, компьютерлік қылмыстың алдын-алу және бақылауында маңызды элемент болып табылады.*

***Резюме.** Компьютерным преступлениям, как известно, присущ целый ряд специфических особенностей, в том числе касающиеся личности преступника. В этой связи, изучение личности преступника совершившего компьютерные преступления и его свойств, позволяет осветить механизм индивидуального преступного поведения, что способствует раскрытию социальных причин преступности проявляющейся на уровне отдельного индивида, а также является важным элементом в профилактике и борьбе с компьютерными преступлениями.*

***Summary.** Computer crime, as it is known, is inherent in a number of specific features, including those relating to the offender. In this regard, the study of offender committed a computer crime and its properties, illuminates the mechanism of individual criminal behavior, which helps to reveal the social causes of crime manifests itself at the level of the individual, as well as an important element in the prevention of and fight against crime computer.*

Проблема определения личности преступника всегда была и остается одной из дискуссионных в криминологической науке.

Важность исследования вопросов определения личности преступника представляется значимой в связи с тем, что эффективная профилактика и борьба как с преступностью в целом, так и с отдельными криминальными проявлениями невозможна без выяснения причин совершения того или иного противоправного деяния тем или иным лицом.

Это касается и личности преступника, совершающего компьютерные преступления или пре-

ступления в глобальных коммуникационных сетях.

Установление связей между данными о личности преступника, способе, обстановке и следах совершения преступления образует новую, самостоятельную информацию, что позволяет вернее определять направление и способы поиска и последующего разоблачения преступников [1, с. 171].

Рассматривая личность компьютерных преступников, целесообразно обратиться к общей теории криминологии, изучающей социально значимые черты и свойства лиц, совершающих противоправные деяния [2, с.319; 3, с.103]. Это обусловлено тем, что, при исследовании компьютерных преступников, прослеживаются типологические особенности личности, характеризующие его как особый социальный тип, который объединяет типичные, социально-правовые признаки всех лиц, совершивших преступления, в данный период времени и компьютерные в том числе.

Соответственно, нельзя не согласиться с точкой зрения ведущих специалистов, в том числе и криминологов Республики Казахстан, считающих, что: «...личность преступника нельзя рассматривать в отрыве от социальной сущности человека...» [4, с.178].

Качества личности проявляются не в момент преступления, они складываются задолго до проявления деструктивных тенденций. Более того, качества, обусловившие совершение правонарушения, не исчезают, а претерпевают изменения, что представляют криминологический интерес [5, с. 83].

Технологическая эволюция одновременно с позитивом порождает новые проблемы и угрозы информационной безопасности государств, усугубляя существующие [6, с.96]. В том числе и проблеме криминологической характеристики личности компьютерного преступника, которая, по нашему мнению, является достаточно абстрактной. Поэтому, важным шагом является изучение структуры, отражающей как все разнообразие образующих ее признаков, так и их различная роль в этиологии преступного поведения того или иного лица.

Личность компьютерного преступника в настоящее время мало изучена, а информация, касающаяся его характеристики, содержится в работах фрагментарно [7, с.144], что составляет некоторые сложности в подробном изучении данной проблемы. Однако очевидно одно, лица, совершающие компьютерные преступления, обладают высокими профессиональными навыками, что отражается на оригинальности способов и приемов совершения преступлений. Однако, следы преступной деятельности, даже с учетом высоких профессиональных навыков преступников, могут остаться на различных материальных объектах, а также в глобальной сети Интернет, которые можно обнаружить.

На основании изучения результатов проведенных исследований мы можем выделить две наиболее распространенные классификации компьютерных преступников.

Так, в соответствии с первой классификацией, мы можем выделить четыре подгруппы компьютерных преступников.

Отличительной чертой группы так называемых «любителей» является их творческий подход к проникновению в системы с ограниченным доступом, взлом защищенных компьютерных программ и т. д. Особенностью лиц входящих в указанную группу, является, прежде всего, устойчивое сочетание профессионализма в области компьютерного программирования и компьютерной техники с некоторыми элементами своеобразного фанатизма и изобретательности. Данный фактор является в социально-психологическом плане побуждающим к совершению указанными лицами различных деяний, большинство из которых носит преступный характер.

Среди особенностей, характеризующих данную группу, можно выделить отсутствие продуманной подготовки к действиям или дальнего планирования, принятие мер к сокрытию преступления, так как их действия на месте преступления, как правило, не планируются (цель — всего лишь проникнуть, а какие действия будут в дальнейшем, они для себя не определяют) и составляют лишь часть игры, они могут увековечить память о себе путем каких-либо идентифицирующих личность обозначений: рисунки, файлы с именами или псевдонимами, заставки и другое.

Другой, более серьезный, по мнению А.К. Нурпеисовой, момент связан с тем, что как победы в играх, так и победы над защитой информации, являются для них предметом гордости [8, с.115].

Таким образом, особенностями совершения компьютерного преступления этой группой лиц являются: отсутствие продуманной подготовки к совершению преступления и дальнейшего его планирования; творческий подход к проникновению в системы, подчеркивающей оригинальность спо-

соба совершения преступления; принятие мер к сокрытию преступления; совершение озорных действий на месте совершения преступления.

Во вторую подгруппу людей, совершающих компьютерные преступления, можно отнести «непрофессионалов» и «неспециалистов». Это своего рода жертвы компьютерной революции.

На образование данной категории лиц, как указывают ученые, освещающие общие вопросы криминологии, оказывают влияние и социально-экономические факторы, тяжелое материальное положение и т.п.[9, с.175; 10, с.66]. Лица, входящие во вторую группу, имеют очень ограниченные знания в области эксплуатации информационных технологий, в том числе использовании устройств ввода и вывода информации, в связи с чем им присуще чувство постоянной боязни повредить технику и программы. Как правило, в результате неосторожных их действий, повреждается лишь та информация, которая непосредственно хранится на ЭВМ пользователя или поступала к нему на магнитных носителях.

В этой связи, вину данной категории преступников можно квалифицировать как небрежность или легкомыслие.

Завершая рассмотрение данной категории, отметим, что именно лица, входящие в данную подгруппу, в большей степени склонны к психическим заболеваниям, вызываемым систематическими нарушениями информационного режима человека.

К третьей подгруппе данной категории преступников относятся «профессионалы».

Преступники, входящие в данную подгруппу, отличаются от других наличием ярко выраженных корыстных целей и многократностью совершения компьютерных преступлений. Их действия характеризуются предварительной подготовкой, целеустремленностью, сокрытием следов преступлений.

Как отмечают М. К. Интыкбаев и А.Т. Завотпаева: «По данным Национального центра информации по компьютерной преступности в Лос-Анджелесе, ...преобладающее количество преступлений этого типа совершается программистами, то есть лицами, имеющими высокий профессиональный уровень знаний в области информационных технологий» [11, с. 261].

Вина этой категории преступников характеризуется прямым умыслом, а действия носят корыстную направленность. В большинстве своем лиц, входящих в третью подгруппу, можно охарактеризовать как высококвалифицированных специалистов, имеющих высшее техническое, юридическое, либо экономическое (финансовое) образование.

В четвертую и последнюю подгруппу преступников по рассматриваемой первой группе классификации можно отнести пользователей ЭВМ, сетей ЭВМ, имеющих доступ к компьютерной информации. Анализ специальной литературы пока-

зывает, что это самая широкая категория преступников [7, с.95].

Они обладают достаточными навыками в работе с ЭВМ и обработки информации. Уголовные правонарушения, совершаемые ими, по форме вины распределяются от прямого умысла до небрежности. Действия данной группы лиц могут проводиться с предварительной подготовкой и без таковой, с их стороны могут предприниматься меры к сокрытию следов преступления. Характерной особенностью этой категории преступников, отличающей их от профессионалов, является отсутствие у них корыстных целей, действия их, как правило, носят разовый характер.

Вторая, более крупная, классификация связана с отношением пользователей к конкретным ЭВМ, к сетям и защищаемой законом информации. По этому основанию пользователи могут быть: внутренние, внешние; где пользователь - физическое лицо, пользующееся средствами компьютерной техники для получения информации или решения различных задач [7, с. 98].

Все пользователи делятся на тех, чей доступ к компьютерной информации санкционирован, и не-санкционированных пользователей.

К внутренним пользователям относятся служащие, техники и другой персонал ведомств, учреждений, организаций, фирм, по роду своей деятельности имеющие доступ к ЭВМ, их сетям. Для этой категории доступ к компьютерной информации облегчен, т. к. им известны используемые в данной организации способы и средства ее защиты, поэтому ими или с их участием совершается подавляющее число компьютерных преступлений.

К числу внешних пользователей относится гораздо более широкий круг лиц. Практически им может быть любой человек, обладающий специальными знаниями и оснащенный необходимой для этого техникой. Из всей этой группы можно выделить как разновидность бывших сотрудников организаций, информация которых подвергается преступным посягательствам. Они, как и внутренние пользователи, хорошо осведомлены о системах и средствах защиты информации, имеют доступ к ЭВМ и их сетям через свои связи с бывшими сослуживцами.

Если внешнему пользователю известны организации, использующие систему безопасности аналогичную той, с которой ему приходилось работать на месте своей прежней работы, то это позволяет ему избежать лишних проблем с ее преодолением, и тем самым облегчается путь совершения преступления.

Что касается внутренних пользователей, то они делятся на четыре подгруппы на основании функциональной категории доступа к компьютерной информации.

Первая подгруппа — все служащие, которые в силу своих функциональных обязанностей имеют санкционированный доступ к компьютерной информации и задействованы в процессе получения, обработки, хранения, поиска и передачи компьютерной информации.

Вторая подгруппа — вспомогательный технический персонал (лица, оказывающие техническую помощь при выявлении неисправностей или сбоев в работе компьютерной техники).

Третья подгруппа — лица, не имеющие санкционированного доступа к компьютерной информации, к процессу ее обработки и передачи, но косвенно имеющие доступ к средствам компьютерной техники в силу занимаемого ими служебного положения.

Четвертая подгруппа преступников — лица, которые не имеют санкционированного доступа ни к средствам компьютерной техники, ни к компьютерной информации. Они могут и не иметь специальных познаний в этой области. Например, в качестве таких лиц могут быть уборщики помещений, где установлена компьютерная техника, сотрудники службы охраны данного учреждения.

Анализ результатов существующих исследований по рассматриваемой проблеме свидетельствует о необходимости подвергнуть обозрению профессиональные, образовательные особенности личности каждого компьютерного преступника, а также другие типичные данные о них, которые относятся практически к любой из рассмотренных групп.

Ряд типичных особенностей компьютерных преступников, приведенный выше, совпадает с результатами проведенного нами исследования. Так, согласно данным, полученным нами в результате изучения уголовных дел, возраст правонарушителей на момент совершения изучаемых нами преступлений, варьировался следующим образом: от 20 до 25 лет - 19,2%; от 25 до 35 лет - 46,2 %; от 35 до 40 лет - 26,9 %; от 40 до 45 лет - 7,7 %.

Из этих данных видно, что, наиболее активный возраст совершения компьютерных преступлений является от 25 до 40 лет. Однако, как показал анализ уголовных дел в отношении лиц совершивших преступления в сфере IT-технологий, встречаются лица, в возрасте 16-18 лет, занимающиеся указанными деяниями.

Также стоит отметить, что среди лиц, привлеченных к уголовной ответственности за совершение компьютерных преступлений, ранее судимые за другие составы преступлений составили 30,8 %, а 69,2 % - вообще не имели судимости. По месту работы эти лица характеризуются, в основном, с положительной стороны, однако имеются и иные характеристики.

Из указанных данных видно, что из числа привлеченных к ответственности за компьютерные

преступления лиц, большинство имело положительную характеристику с места работы (учебы), и лишь 15,3 % отрицательную.

Приведенные данные свидетельствуют о том, что личность компьютерного преступника характеризуется рядом особенностей, наличием которых он резко отличается от личности правонарушителя, совершающего традиционные виды преступлений. «Компьютерный преступник» отличается высокими интеллектуальными способностями и неприметной внешностью, за которой скрывается лицо способное совершить преступление посредством компьютерных технологий и нанести вред как обычному гражданину, так и целому государству.

Список литературы

1. Байдаулетов М.А. Особенности личностей преступников по делам о преступлениях в сфере банковского кредитования /М.А. Байдаулетов // Вестник Университета им. Д.А. Кунаева. – Алматы, 2009. - № 3(32). – С. 170-173.

2. Алауханов, Е. О. Криминология. Учебник / Е. О.Алауханов. – Алматы, 2008. – 429 с.

3. Алауханов, Е.О., Каирова Н.И. Преступное насилие в отношении женщин (уголовно-правовые и криминологические аспекты): учебное пособие / Е.О. Алауханов, Н.И. Каирова. – Алматы: Заң әдебиеті, 2008. – 229 с.

4. Криминология. Учебник / Отв. Ред. И.И. Рогов, Е.О. Алауханов. – Алматы: ТОО «Казыгұрт»

баспасы», 2006. – 584 с.

5. Криминология / под ред. В.Д. Малкова. - М.: ЗАО «Юстицинформ», 2006. – 528 с.

6. Джансараева Р.Е. Борьба с киберпреступлениями: сравнительный анализ законодательства стран СНГ / Р.Е. Джансараева, К. Аратулы // Криминологический журнал БГУЭП. - №3 (21) 2012. – С. 95-99.

7. Добровольский Д.В. Актуальные проблемы борьбы с компьютерной преступностью (уголовно-правовые и криминологические аспекты): дис. ... канд. юрид. наук / Д.В.Добровольский. – М., 2006. – 225 с.

8. Нурпеисова А.К. Уголовно-правовые и криминологические аспекты компьютерной преступности: дис. ... канд. юрид. наук / А.К. Нурпеисова. – Караганда, 2010. – 167 с.

9. Каиржанов, Е.И. Криминология. Общая часть / Е.И. Каиржанов. – Алматы, 2000. – 288 с.

10. Каиржанов, Е.И. Причинность в криминологии / Е.И. Каиржанов. – Алматы, 2002. – 140 с. 66

11. Интыкбаев М.К. Современное состояние и перспективы борьбы с преступлениями в сфере высоких информационных технологий и их классификация / М.К. Интыкбаев, А.Т. Завотпаева // Современные проблемы и тенденции развития уголовного права, криминологии и уголовно-исполнительного права Республики Казахстан: материалы международной научно-практической конференции. – Караганда, 2009. – Т.1. – С.260-265.

ОСОБЕННОСТИ ДОКАЗЫВАНИЯ ПО ДЕЛАМ ОБ УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЯХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Түйін. Кәмелетке толмағандардың қылмысын алдыналу балардың панасыз және қараусыз қалуыөсіп келе жатқан ұрпақтың дұрыс және салауатты даму облысында камтамасыз ету билік органдарының қызметінің негізгі бағыты. Қылмыстылық саясатының негізінде кәмелетке толмағандарға қарасты, ең алдымен адамгершілік және әділеттілік, заңдылық және жер ету нормаларының көтермелеу басымдылық қағидалары басым болуы керек. Автор мақалада мемлекет саясатының бұл облыста тек бірқатар жақтары, оның болашақта дамуын және проблемалық жағдайларын қарастарып өтті.

Summary. The current criminal procedural legislation of the Republic of Kazakhstan has singled out issues for the investigation of criminal offenses committed by minors, in particular, the features of proof, the appointment and conduct of forensic examinations, the production of general and separate investigative actions, the circle of persons entitled to participate in criminal proceedings representative, advocate, pseudologist, teacher, etc.). Observance of the rights, freedoms and legitimate interests of minors in the criminal process, in particular, suspects, is a significant guarantee for strengthening the lawfulness in the activities of the pre-trial investigation bodies and the court.

Резюме. Действующее уголовно-процессуальное законодательство Республики Казахстан выделило в отдельную главу вопросы производство по делам об уголовных правонарушениях несовершеннолетних, в частности, особенности доказывания, назначения и проведения судебных экспертиз, производства общих и отдельных следственных действий, круг лиц, имеющих право участия в уголовном производстве (законные представители, защитник, психолог, педагог и др.). Соблюдение прав, свобод и законных интересов несовершеннолетних участников уголовного процесса, в частности, подозреваемых является существенным залогом в деле укрепления законности в деятельности органов досудебного расследования и суда.

Круг общих обстоятельств, подлежащих доказыванию, определен ст. 113 УПК Республики Казахстан. Однако, с учетом специфики субъекта уголовного правонарушения наряду с ними подлежат установлению:

1) возраст несовершеннолетнего (число, месяц, год рождения);

2) условия жизни и воспитания несовершеннолетнего;

3) степень интеллектуального, волевого и психического развития, особенности характера и темперамента, потребности и интересы;

4) влияние на несовершеннолетнего взрослых лиц и сверстников.

В соответствии с нормативным постановлением Верховного суда Республики Казахстан № 6 «О судебной практике по делам о преступлениях несовершеннолетних и о вовлечении их в преступную и иную антиобщественную деятельность» от 11.04.2002 года необходимо выяснить такие индивидуально-личностные свойства несовершеннолетнего, как внушаемость, возбудимость, зависимость, склонность к браваре, лидерству, фантазированию и др. В этих целях следует допрашивать лиц, на воспитании которых находится несовершеннолетний, истребовать официальные документы, касающиеся его здоровья и интеллектуального развития, а также исследовать принадлежащие ему личные документы (дневники, записки и т.д.). Все это обеспечит правильность принятого решения о привлечении несовершеннолетнего к уголовной ответственности [1].

В свою очередь, П.Д. Биленчук и А.И. Рошин отмечают, что для выяснения условий жизни и воспитания в материалах уголовного дела должны быть собраны данные в отношении:

1) родителей или лиц, заменяющих их - профессия, место работы, образование; моральные качества; отношение друг к другу и детям; выполнение обязанностей по воспитанию детей и др.;

2) материально-бытовых условий семьи, наличия у несовершеннолетнего имущества, заработка, его размера;

3) учебы или работы несовершеннолетнего - где учится, какова его успеваемость, где и в качестве кого работает, отношение к учебе и работе;

4) внимания школы или иного общеобразовательного учреждения к его воспитанию, поддержанию связей с семьей;

5) обстоятельств, свидетельствующих о злостном нарушении родительского долга родителями или лицами, заменяющими их, об угрозе жизни или здоровью детей в данной семье [2, с. 35].

Как нам представляется, для более полного выяснения указанных данных следует привлекать законных представителей несовершеннолетнего, представителей общественности по месту его учебы и места жительства, комиссий по делам несо-

вершеннолетних и защите их прав, а также работников ювенальной полиции.

К примеру, в характеристике с места учебы должны быть данные:

- об условиях семейного воспитания;
- об отношении к учебе (способности, увлечения, интересы и т.д.);
- о нравственно-психологических качествах подростка и чертах его характера;
- не наблюдалось ли со стороны подростка проявлений жестокости и цинизма;
- о применявшихся мерах воспитательного характера;
- о взаимоотношениях в классе и в кругу товарищей;
- о физическом развитии и состоянии здоровья.

Для выяснения поведения подростка по месту жительства, а также условий его жизни и воспитания характеристика запрашивается из ювенальной полиции. В ней должны найти отражение данные о поведении несовершеннолетнего, его бытовом окружении, составе семьи, отношении родителей и других членов семьи к воспитанию подростка, жилищных условиях.

При установлении безнадзорности, отрицательного примера в семье желательно получить характеристику и с места работы родителей, в которой должны быть сведения о нравственном облике родителей, их отношении к работе и к воспитанию детей.

К уголовному делу также приобщаются справки из ювенальной полиции и комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав. В них указывается, когда и в связи с чем несовершеннолетний был поставлен на профилактический учет, его поведение, какие меры воспитательного характера к нему принимались, обстоятельства, способствующие совершению преступления. В справке комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав, кроме того, указывается, в связи с чем обсуждалось поведение подростка или его родителей и какое решение было принято.

Материалы о поведении родителей и других взрослых лиц из бытового окружения подростков, которые подавали им отрицательный пример, могут быть получены от инспектора ювенальной полиции, органа опеки и попечительства, органа здравоохранения, из ювенального суда либо психоневрологического и наркологического диспансеров.

В случае установления факта судимости несовершеннолетнего либо в отношении него было прекращено уголовное дело по нереабилитирующим основаниям, то к делу, кроме требования о судимости, необходимо приобщить копию приговора либо постановления о прекращении производства по делу. Кроме того, приобщаются копии некото-

рых документов или выписки из них, дающие представление о личности подростка и обстоятельствах, способствующих совершению преступления (ранее выданные характеристики, протоколы допроса родителей, учителей и т.д.).

К обследованию условий жизни и воспитания несовершеннолетнего могут быть привлечены работники ювенальной полиции, органов опеки и попечительства, органов здравоохранения или специально выделенные общественными организациями, по просьбе следователя, лица.

Несовершеннолетним подозреваемым в силу их стремления к самостоятельности, преувеличенного порой мнения о своих способностях, повышенной эмоциональности и подражательности могут быть присущи такие психические состояния, как:

- безразличие к исходу дела или уверенность в безнаказанности за содеянное (в надежде на прошлые заслуги и на положение родителей);
- состояние конфликтности, вызванное нарушением нормальных взаимоотношений с родителями, учителями, товарищами;
- стремление преувеличить свою роль в содеянном и тем самым отвести подозрение от других;
- убежденность в том, что его правдивые показания соучастники или иные заинтересованные лица могут принять за слабость характера, трусость, подлость;
- слепая преданность подстрекателю или иным лицам, с которыми подросток был связан [3, с. 17].

Эти свойства должны обязательно изучаться, т.к. именно здесь заложен ключ к эффективной профилактике уголовных правонарушений среди несовершеннолетних.

По делам об уголовных правонарушениях несовершеннолетних следователь обязан принимать меры к установлению точной даты рождения (число, месяц, год рождения) лица, привлекаемого к уголовной ответственности. При этом, лицо считается достигшим определенного возраста не в день рождения, а начиная со следующих суток. Документы о возрасте несовершеннолетнего подозреваемого - это свидетельство о рождении, удостоверение личности или паспорт.

При отсутствии документов, подтверждающих возраст либо при наличии сомнений в достоверности этих документов, необходимо в соответствии с п. 3 ч. 1 ст. 271 УПК Республики Казахстан назначить постановлением следователя судебно-медицинскую экспертизу.

При экспертизе возраста путем антропометрических (изучения состояния кожи, сроков появления и смены зубов, вторичных половых признаков), антропометрических (измерения морфологических и функциональных признаков человека), рентгенологических (изучения костной системы

организма) и других медицинских исследований анализируется комплекс анатомических и физиологических признаков, на основе которых делается вывод о возрасте.

В таких случаях днем рождения считается последний день того года, который назван экспертами. При определении экспертами возраста минимальным и максимальным количеством лет (например, от 14 до 15 лет), следует исходить из предлагаемого экспертизой минимального возраста.

Устанавливается состояние здоровья и общее развитие подростка. Должны выясняться основные черты характера несовершеннолетнего, его интересы, привычки, степень проявления возрастных особенностей психики.

Исследование психического состояния и интеллектуального развития, несовершеннолетних подозреваемых важно в связи с тем, что среди несовершеннолетних правонарушителей значительна доля подростков с психическими аномалиями (наследственной отягощенностью). Дефекты в психике подростка могут быть следствием хронической душевной болезни, временного расстройства душевной деятельности, слабоумия или иного болезненного состояния.

Среди психических аномалий у несовершеннолетних наиболее часто встречаются психопатии, которые характеризуются дисгармоничностью, главным образом, эмоционально-волевыми свойствами личности при относительной сохранности интеллекта. Они часто формируются и развиваются под влиянием неправильного воспитания и отрицательного воздействия окружающей среды.

В характере и поведении, психопатия проявляется по-разному: повышенной раздражительностью, драчливостью, агрессивностью, физической и психической невыносливостью, повышенной внушаемостью и вместе с тем детским упрямством. Особую группу составляют несовершеннолетние, характеризующиеся неустойчивостью своих привязанностей и интересов. Они отличаются большой внушаемостью и легко попадают под отрицательное влияние - вовлекаются в азартные игры, пьянство, употребление наркотиков, проституцию. Как видим, признаки психопатии сходны с признаками социальной запущенности.

У подростков иногда обнаруживается такая форма психопатии, как расстройство влечений. Сюда относится стремление к бродяжничеству, поджогам (пиромания), воровству (клептомания) и т.д. Расстройство влечения обычно формируется в течение длительного периода. Большую роль играет окружающая среда, отрицательное влияние взрослых. При выявлении признаков психопатии назначается судебно-психиатрическая экспертиза.

Среди несовершеннолетних правонарушителей встречаются подростки, страдающие одной

из форм олигофрении - дебильностью. Такие подростки характеризуются умственным недоразвитием и нарушением эмоционально-волевой сферы. При восприятии они меньше дифференцируют предметы и явления, объем внимания у них узок, отсутствует фантазия и воображение, они внушаемы, плохо усваивают правила и общие понятия, но могут быть упрямы. При выявлении признаков олигофрении назначается судебно-психиатрическая экспертиза, которая решает вопрос о наличии душевного заболевания. Однако, недостаточность их умственной деятельности иногда так незначительна, что не всегда легко отграничить дебилов от людей с низким общим развитием, малым запасом знаний, не обладающих сложными трудовыми навыками. Для выяснения степени умственной отсталости таких подростков требуется производство судебно-психологической экспертизы.

Для установления интеллектуального, волевого и психического развития, иных социально-психологических черт личности, особенностей характера и темперамента выясняются поведение несовершеннолетнего, его отношение к родителям, к старшим, к товарищам, участие в жизни кол-лектива, связи, времяпрепровождение и круг интересов несовершеннолетнего. Для выяснения указанных вопросов может быть назначена постановлением следователя судебно-психологическая экспертиза (ст. 539 УПК Республики Казахстан).

Основанием для назначения судебно-психологической экспертизы служит:

- неспособность к усвоению материала в начальный период обучения, в связи, с чем несовершеннолетний неоднократно оставался на второй год в школе;
- тяготение к кругу занятий и интересов, присущих несовершеннолетним младшего возраста;
- длительная болезнь, оторвавшая его от школьных занятий на несколько лет, и т.д.

Следует, однако, подчеркнуть, что речь идет не об «обычной» педагогической запущенности, встречающейся достаточно часто в результате воспитания в неблагополучной семье, а о значительном отставании в развитии.

Предметом судебно-психологической экспертизы являются обстоятельства уголовного дела, связанные с установлением:

- индивидуально-психологических особенностей личности подозреваемого и их влияния на его поведение во время совершения инкриминируемых ему деяний;
- способности несовершеннолетнего подозреваемого с отставанием в психическом развитии, не связанным с психическим расстройством, в полной мере фактически осознавать характер и общественную опасность своих действий либо руководить ими.

При наличии данных, свидетельствующих об умственной отсталости несовершеннолетнего, назначается постановлением следователя комплексная психолого-психиатрическая экспертиза.

Целью её проведения является решение вопроса о наличии или отсутствии у несовершеннолетнего отставания в психическом развитии. Комплексная психолого-психиатрическая экспертиза назначается при решении вопросов, связанных с совокупной компетенцией психиатров и психологов. При этом, в обязательном порядке должен быть поставлен вопрос о степени умственной отсталости несовершеннолетнего, интеллектуальное развитие которого не соответствует его возрасту.

В случае отставания в психическом развитии, не связанном с психическим расстройством, на момент совершения преступления небольшой или средней тяжести, если несовершеннолетний не мог в полной мере осознавать фактический характер и общественную опасность своих действий (бездействия) либо руководить ими, он не подлежит уголовной ответственности.

Предметом комплексной психолого-психиатрической экспертизы являются обстоятельства дела, связанные с установлением:

- психических расстройств и психологических особенностей лица;
- психического состояния лица;
- природы (нозологии), вида и типа психической патологии, ее тяжести (глубины) и личностного выражения;
- соотношения психопатологического и нормально психологического в психике;
- недостаточности в проявлениях компенсации, защиты в процессе нормальной или патологической психической адаптации к требованиям ситуации;
- некоторых устойчивых психологических свойств, личностных черт и динамических состояний психики (в первую очередь - лиц с «пограничными» расстройствами психики);
- вида и глубины ситуационных эмоциональных реакций в конкретный момент;
- индивидуально-психологических особенностей аномальных или акцентуированных личностей;
- природы и степени отставания в психическом развитии, а также других психических и личностных особенностей, имеющих правовое значение;
- влияния установленных характеристик личности и особенностей психического состояния лица на его возможность отражать окружающее, рефлексировать и регулировать свое юридически значимое поведение в конкретной ситуации.

При наличии данных, свидетельствующих о признаках психической или физической зависимости несовершеннолетнего вследствие употребления алкогольных напитков (наркотических

средств, психотропных веществ и т.д.) постановлением следователя назначается судебно-наркологическая экспертиза.

Целью её проведения является решение вопроса о наличии или отсутствии у несовершеннолетнего зависимости от немедицинского приема наркотиков и психотропных веществ, а также систематического употребления спиртных напитков.

Судебно-наркологическая экспертиза назначается при решении вопросов, связанных с компетенцией наркологов. При этом, в обязательном порядке должен быть поставлен вопрос о степени вменяемости несовершеннолетнего, его адекватной реакции в момент совершения преступления, т.е. мог ли он в состоянии наркотического, алкогольного и иной степени опьянения (к примеру, токсикоманического) полностью осознавать фактический характер и общественную опасность своих действий (бездействия), предвидеть их последствия, либо руководить ими.

Предметом судебно-наркологической экспертизы являются обстоятельства дела, связанные с установлением:

- психических расстройств и психологических особенностей лица, связанных с систематическим употреблением спиртных напитков, немедицинским приемом наркотических средств и т.д.;
- психического состояния лица в момент и после приема спиртных напитков, наркотических средств и т.д.;
- некоторых устойчивых психологических свойств, личностных черт и динамических состояний психики;
- вида и глубины ситуационных эмоциональных реакций в конкретный момент;
- индивидуально-психологических особенностей аномальных или акцентуированных личностей;
- влияния установленных характеристик личности и особенностей психического состояния лица на его возможность отражать окружающее, рефлексировать и регулировать свое юридически значимое поведение в конкретной ситуации.

При выяснении вопроса о влиянии на несовершеннолетнего взрослых лиц и других несовершеннолетних, особое внимание должно быть уделено установлению источника возникновения у подростка антиобщественных взглядов и привычек, обстоятельствам, которые привели к формированию преступного умысла или создали благоприятную обстановку для под-готовки и совершения преступления.

Различные этапы злоупотребления алкоголем и наркотиками обуславливают различное состояние и степень общественной опасности. Вовлечение несовершеннолетнего в асоциальную среду осуществляется путём привития ему пагубного пристрастия к спиртным напиткам и наркотикам,

тем самым, вызывая у него физическую и психическую зависимость от них. Такого рода саморазрушение наносит нередко невосполнимый ущерб здоровью и жизни подростка, а также его близким, ставя под угрозу его будущее. В своих исследованиях А.Н. Ли отмечает, что «одним из основных криминогенных обстоятельств, влияющих на преступность среди учащихся средних школ, является наркомания, токсикомания и алкоголизм» [4, с. 21].

Если зависимого от алкоголя и наркотиков взрослого человека можно направить на принудительное лечение в специализированные лечебно-профилактические учреждения, то несовершеннолетнего нет, потому как в законодательстве по этому поводу ничего не написано. Случается, что к моменту достижения совершеннолетия молодые люди уже становятся алкоголиками или наркоманами.

При производстве по делам о преступлениях несовершеннолетних надлежит выявлять причины и условия, способствовавшие совершению подростками преступлений, реагировать на недостатки и упущения в их воспитании, в осуществлении административными органами и должностными

лицами контроля за поведением несовершеннолетних правонарушителей, а также на допущенные в ходе судопроизводства нарушения законности и выносить по таким фактам постановления.

Список использованных источников:

1. *Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан № 6 «О судебной практике по делам о преступлениях несовершеннолетних и о вовлечении их в преступную и иную антиобщественную деятельность» от 11.04.2002 года // Казахстанская правда, № 111-112, 18.05.2002.*
2. *Биленчук П.Д., Роцин А.И. Изучение личности несовершеннолетнего обвиняемого на предварительном следствии. Учебное пособие. – Киев: КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1991. – 344 с.*
3. *Кривошеев А.С. Изучение личности обвиняемого в процессе расследования. – М., 1971.*
4. *Ли А.Н. Проблемы предупреждения преступности учащихся общеобразовательных школ Республики Казахстан. Автореферат дисс. на соиск. ...к.ю.н. - Алматы, 2000.*

ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ РОДОВОГО ОБЪЕКТА НАРКОПРЕСТУПЛЕНИЙ

Түйін. Мақалада есірткі айналымы саласындағы заңнаманы жетілдіру және құқықтық қамтамасыз ету мәселелері қарастырылады

Резюме. В статье рассматриваются вопросы правового обеспечения и совершенствования законодательства в сфере незаконного оборота наркотиков.

Summary. The article examines the issues of legal support and improvement of legislation in the field of drug trafficking.

В государственной Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года подчеркивается, что «главными задачами органов внутренних дел являются охрана общественного порядка и обеспечение общественной безопасности, борьба с преступлениями против личности, собственности и другими общеуголовными преступлениями. От эффективности деятельности органов внутренних дел зависит безопасность и спокойствие граждан, состояние преступности и уровень криминогенной обстановки в стране, в связи с чем процесс совершенствования органов внутренних дел должен быть сосредоточен на обеспечении быстрого и адекватного их реагирования на преступные проявления и профилактике правонарушений [1].

Однако, состояние преступности, особенно в сфере незаконного оборота наркотиков, является сдерживающим фактором реализации Концепции. По данным, приведенным начальником Департамента по борьбе с наркобизнесом МВД Республики Казахстан Султаном Кусетовым в ходе Совещания руководителей компетентных органов государств-членов ШОС, наделенных полномочиями по борьбе с незаконным оборотом наркотиков, в Казахстане за 2016 год совершено 248 тысяч преступлений [2]. Из них свыше 3,5 тысяч наркопреступлений, что составляет 1,4 % в общем массиве преступности. Изъято 36 тонн 600 кг наркотиков, из них 196 кг героина, выявлено 260 фактов контрабанды наркотиков, пресечено около 2,5 тысяч фактов сбыта. Появляются и распространяются новые психоактивные вещества [3].

В сфере уголовного права и криминологии целесообразно прогнозирование умышленных преступлений и планирование предупредительных мер. Криминологическое прогнозирование – это научное предсказание изменений тенденций и закономерностей преступности в будущем, дает законодателю информацию для своевременного внесения соответствующих корректив в уголовное

законодательство [4, с. 335].

Криминологические прогнозы состояния, структуры, динамики преступности являются основой возможной декриминализации отдельных преступлений или предполагаемого усиления их пенализации. В Казахстане, согласно криминологическому прогнозу, в структуре преступности будут преобладать преступления против собственности, в основном кражи личного имущества, против общественной безопасности – хулиганства, а также против здоровья населения и нравственности – преступления, связанные с наркотиками. Например, в 2008 году, прогнозировалось увеличение общего числа преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров до более чем 10 тысяч преступлений или на 4,7% по сравнению с 2006 годом. С одной стороны, эти прогнозируемые показатели отражают степень активности или наоборот пассивности правоохранительных органов в борьбе с этим видом преступлений, с другой – огромные масштабы потребления наркотиков [5].

В соответствии с положениями о родовом объекте наркопреступлений казахстанских ученых д.ю.н. Н.М. Абдирова, д.ю.н. М.К. Интыкбаева, д.ю.н. А.А. Смагулова [6, с. 639] (статьи 259 УК Республики Казахстан 1997 года «Незаконные изготовление, приобретение, хранение, перевозка, пересылка либо сбыт наркотических средств или психотропных веществ [7]; части. 2, 3, 4 статьи 296 УК Республики Казахстан 2014 года «Незаконное обращение с наркотическими средствами, психотропными веществами, их аналогами, прекурсорами без цели сбыта»; статьи 297 УК Республики Казахстан 2014 года «Незаконные изготовление, переработка, приобретение, хранение, перевозка в целях сбыта, пересылка либо сбыт наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов» [8]) - родовым объектом данных преступлений является здоровье населения.

Однако, Закон Республики Казахстан «О национальной безопасности Республики Казахстан» от 26 июня 1998 г. признает незаконное обращение наркотических средств угрозой национальной безопасности Республики Казахстан, способствующей снижению степени защищенности прав и свобод человека и гражданина [9].

Согласно теории права при возникновении коллизии между общим и специальным нормативным правовым актом, принятыми одним органом, применяется специальный акт. Возможным способом разрешения коллизии является принятие нового

акта или внесение изменений в действующие акты [10, с. 139].

На протяжении двух лет Парламент Казахстана предпринимает попытки обсуждения и принятия нового закона, направленного на совершенствование госконтроля за оборотом наркотиков. Казахстанские мажилисмены неоднократно предлагали запретить на законодательном уровне синтетические наркотики, которые производят химическим путем и имеющие общие названия «кристаллы» или «спиды», а также курительные смеси, называемые «Реги» [11].

По нашему мнению, современным реалиям при принятии нового закона и определении степени общественной опасности наркопреступлений, соответствуют концептуальные положения российских ученых. Например, по мнению К.Ф. Шергиной, родовым объектом вышеуказанных преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств или психотропных веществ, общественную безопасность, а в качестве видового объекта этих преступлений выступают здоровье населения и общественная нравственность [12, с.430].

Казахстанский ученый Казыбекби Буйтекулы обратил внимание на то, что незаконный оборот наркотических средств или психотропных веществ своей потенциальной угрозой интересам общества выходит по своим масштабам далеко за пределы интересов защиты здоровья населения и создает потенциальную угрозу и здоровью, и генофонду, и нравственным основам наших государства и общества. Все эти положения говорят в пользу вывода о том, что незаконное распространение и оборот наркотических средств или психотропных веществ в нашей республике посягает на интересы общественной безопасности и общественного порядка [13, с. 101].

Мы присоединяемся к предложению К. Буйтекулы о том, что главу о преступлениях против здоровья населения и нравственности можно было бы поместить в раздел под названием «Преступления против общественной безопасности и общественного порядка». То есть в самом Уголовном законе было бы закреплено признание в качестве родового объекта преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств или психотропных веществ, посягательство на интересы общественной безопасности.

Как видно из приведенных примеров, налицо принципиальные расхождения в научных подходах к пониманию и характеристике объекта рассматриваемой категории преступлений в российском и казахстанском уголовном праве. В УК Российской Федерации глава «Преступления против здоровья населения и общественной нравственности» помещена в раздел IX под названием «Преступление против общественной безопасности и общественного порядка». В УК Республики Казахстан

разделов в Особенной части нет, а глава 10 УК Республики Казахстан 1997 года и глава 11 УК Республики Казахстан 2014 года предусматривают ответственность за посягательство на здоровье и нравственность.

Таким образом, проблема объекта преступного распространения наркотических средств или психотропных веществ должна получить свою теоретическую разработку и правильное понимание, прежде всего, с точки зрения современных достижений казахстанской и российской науки уголовного права в области теории объекта преступления. К таким достижениям, по нашему мнению, необходимо отнести концептуальную позицию к.ю.н. Казыбекби Буйтекулы: «здесь речь должна идти не только и не столько о разнице конструктивного характера, связанной с научными подходами к пониманию и характеристике сути объекта исследуемой категории преступлений, сколько о научных подходах к пониманию самой теории объекта преступления современными учеными-криминалистами» [13, с. 99].

В Республике Казахстан на официальном уровне обратили серьезное внимание на степень социальной опасности преступлений против общественной безопасности на транспорте и, особенно, социально опасные последствия фактов незаконного оборота наркотиков и оружия – в новом УК Республики Казахстан 2014 года, за эти деяния ужесточена ответственность – увеличены размеры штрафов и сроков ограничения или лишения свободы. Одновременно сохраняется политика гуманизации уголовного права.

Так, соответственно п. 1 ст. 286 УК Республики Казахстан 2014 года, за деяния, связанные с незаконным перемещением через таможенную границу Таможенного союза и Государственную границу Республики Казахстан наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров, и т.д., вместо лишения свободы на срок до пяти лет с конфискацией имущества или без такового, предусмотрена альтернативная санкция - штраф в размере до пяти МРП, либо ограничение свободы на срок до пяти лет, либо лишение свободы на тот же срок, с конфискацией имущества или без таковой. Соответственно новелле ч. 4 ст. 286 УК Республики Казахстан 2014 года, за деяния, предусмотренные частями первой, второй, третьей ст. 286 УК Республики Казахстан, связанные с наркотическими средствами, психотропными веществами, их аналогами, совершенными в особо крупном размере, предусмотрено лишение свободы на срок от пятнадцати до двадцати лет либо пожизненное лишение свободы, с конфискацией имущества.

Однако, этих мер явно недостаточно.

Наркоситуация в Республике Казахстан, - по выводам М.О. Нукунова, председателя Комитета по борьбе с наркобизнесом и контролю за оборо-

том наркотиков МВД Республики Казахстан, - за последние пятнадцать лет резко обострилась. Значительно повысился уровень наркотизации населения, немедицинское потребление наркотиков распространилось повсеместно.

Территория Казахстана используется организованными преступными формированиями в целях наркотрафика для доставки наркотических средств и психотропных веществ через нашу республику из соседних приграничных азиатских стран в Россию и Европу.

По цифровым данным официальных источников можно представить себе масштабы социальной опасности, а также социально опасные последствия от фактов распространения наркотиков в нашей стране. «Пришло время принять жесткие, а если понадобится, и жестокие методы борьбы с распространением наркотиков» [13, с. 53].

Суммируя все изложенное, можно сделать вывод о том, что назрела необходимость более глубокого анализа уголовного законодательства Казахстана, в частности, в сфере наркопреступлений.

Список использованной литературы:

1. Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858 «О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 г.» // *Респ. газ. «Казахстанская правда»*. – 2009. – 27 авг. – № 205 (25959); *Собр. актов Президента Респ. Казахстан и Правительства Респ. Казахстан*. – 2009. – № 35, ст. 331; Указ Президента Республики Казахстан от 16 января 2014 г. № 731 «О внесении изменений и дополнений в Концепцию правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 г. утв. Указом Президента Респ. Казахстан от 24 авг. 2009 г. № 858» // *Респ. газ. «Казахстанская правда»*. – 2014. – 21 янв. – № 13 (27634); *Собр. актов Президента Респ. Казахстан и Правительства Респ. Казахстан*. – 2014. – № 1, ст. 4.
2. Источник, интернет-ресурс: URL: <https://www.zakon.kz/4843912-v-rk-za-2016-god-soversheno-248-tysjach.html>.
3. Источник, интернет-ресурс: URL: https://forbes.kz/news/2017/04/14/newsid_141331 -.
4. Коробеев А.И. *Транспортные преступления*. - *Спб.: Издательство «Юридический центр Пресс»*, 2003. – 406 с.
5. Источник, интернет-ресурс: Официальный сайт Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан. *Криминологический прогноз состояния преступности и индивидуального преступного поведения лиц в Республике Казахстан на 2008 год*. - *Астана, 2008*//URL: <http://service.pravstat.kz>..
6. Борчаивили И.Ш. *Комментарий к Уголовному Кодексу Республики Казахстан. Общая и Особенная части/Изд. 2-е. – исправл. и дополн.- Алматы: Жеті жарғы, 2007. – 992 с.*
7. Уголовный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 23.04.2014 г.) введен в действие Законом Республики Казахстан от 16 июля 1997 года № 168-І с 1 января 1998 года, Внесены изменения в соответствии с Законом РК от 23.04. 2014 г. № 200-V// <http://online.zakon.kz>.
8. Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V//<http://adilet.zan.kz/rus/docs>.
9. Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 г. № 527 – IV «О национальной безопасности Республики Казахстан»//*Ведом. Парламента Респ. Казахстан*. 2012.– № 1, ст. 3; № 8, ст. 64; № 10, ст. 77; № 14, ст. 94; 2013.– № 14, ст. 75; 2014. – № 1, ст. 4; № 7, ст. 37; № 11, ст. 61; № 14, ст. 84; № 16, ст. 90; № 21, ст. 118, 122; *Респ. газ. «Казахстанская правда»*. –2012. - 17 янв. - № 19-20 (26838-26839).
10. Алимбиева Т.Г. *Теория государства и права. Учеб. пособие для студ. спец. 5В030100-юриспруденция*. – *Актобе, 2015. – 215 с.*
11. Источник, интернет-ресурс: URL: http://ratel.kz/kaz/v_rk_budet_prinjat_zakon_po_sovershenstvovaniju.
12. Уголовное право. *Особенная часть*. - *М.: Новый юрист, 1998. – 768 с.*
13. Буйтекулы К. *Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с незаконным распространением наркотических средств или психотропных веществ в Казахстане: Монография*. - *Костанай: Академия КВИС МЮ РК, 2009. - 180 с.*

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕДЪЯВЛЕНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ИСКА НА СТАДИИ СУДЕБНОГО РАЗБИРАТЕЛЬСТВА ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ

Түйін. Бұл мақалада қылмыстық істі талқылау сатысында азаматтық сот ісін аспектілерін талқылайды. Авторы, сынақ сотта қылмыстық іс материалдарында сот соңына дейін қылмыстық іс қозғалғаннан кейін азаматтық талап-арыз беру құқығы, кеңейтілген мерзім азаматтық сот ісін жүргізу астам заң тану арқылы қорытынды ақтайды.

Резюме. В статье рассматриваются аспекты предъявления гражданского иска на стадии судебного разбирательства по уголовному делу. Автор обосновывает вывод о том, что, признав право предъявлять гражданский иск после возбуждения уголовного дела и до окончания судебного следствия при разбирательстве уголовного дела в суде первой инстанции, законодатель чрезмерно расширил временные рамки предъявления гражданского иска.

Summary. The article deals with aspects of presenting a civil claim at the stage of judicial proceedings in a criminal case. The author justifies the conclusion that, having recognized the right to file a civil claim after the institution of the criminal case and before the end of the judicial investigation during the trial of the criminal case in the court of first instance, the legislator has overly extended the time frame for the presentation of the civil claim.

Судебное разбирательство представляет собой специфическую процессуальную форму правосудия. Признавая судебное разбирательство специфической формой осуществления правосудия, некоторые учёные, вместе с тем, считают, что его задачи совпадают с общими задачами правосудия по уголовным делам [1, 41]. Эту точку зрения не разделяет В. М. Бозров, с которым, как представляется, нельзя не согласиться. «Это утверждение, – пишет В. М. Бозров, – не совсем точно, потому что наряду с общими задачами, свойственными правосудию по уголовным делам, у этой стадии есть и специфические задачи, стоящие перед судом кассационной инстанции или перед любой иной формой правосудия, не могут быть идентичными с задачами, которые решаются в стадии судебного разбирательства» [2, с. 102, 130-131]. Не зря ст. 1 Конституции РК провозгласила, что права и свободы человека и гражданина признаются высшей ценностью и согласно ст 76 обеспечиваются правосудием [3]. Именно при осуществлении правосудия реализует свои полномочия судебная власть.

Судебное разбирательство должно обеспечить установление всех обстоятельств уголовного дела в соответствии с тем, что имело место в действительности, и дать правильную оценку таких обстоятельств с точки зрения уголовного закона и вынесения решения об уголовной ответственности лица либо его оправдания. Вместе с этим рассмотрение гражданского иска, если такой был заявлен в стадии предварительного расследования или в судебном разбирательстве, может иметь место до окончания судебного следствия.

В уголовном процессе рассматриваются гражданские иски физических и юридических лиц о возмещении имущественного и морального вреда, причиненного непосредственно уголовным правонарушением или общественно опасным деянием невменяемого, а также о возмещении расходов на погребение, лечение потерпевшего, сумм, выплаченных ему в качестве страхового возмещения, пособия или пенсии, а также расходов, понесенных в связи с участием в производстве дознания, предварительного следствия и в суде, включая расходы на представительство [4, ст.166].

Доказывание гражданского иска, предъявленного в уголовном деле, производится, как вытекает из смысла закона, по правилам, установленным уголовно-процессуальным законодательством. Это означает, что обязанность доказывания характера и размера ущерба, причиненного преступлением, как обстоятельств, входящих в предмет доказывания по делу [4, п. 2 ст. 166], лежит на стороне обвинения.

Если гражданский иск не был заявлен в ходе предварительного расследования, то он может быть предъявлен может быть предъявлен с момента начала досудебного расследования до окончания судебного следствия лицом, которому уголовным правонарушением или уголовно-наказуемым деянием невменяемого непосредственно причинен имущественный или моральный вред, либо его представителем [4, п.1 ст.167]. Закон обязывает орган уголовного преследования принять меры обеспечения гражданского иска [4, ст.171]. Кроме того, в случае непринятия дознавателем, следователем или прокурором мер, обеспечивающих возмещение ущерба, причиненного уголовным правонарушением, в этой стадии уголовного судопроизводства судья выносит постановление о принятии мер по обеспечению возмещения вреда, причиненного преступлением. Исполнение такого

постановления возлагается на орган уголовного преследования [4, ст.325].

В подготовительной части судебного разбирательства председательствующий разъясняет потерпевшему, частному обвинителю, гражданскому истцу, гражданскому ответчику и их представителям их права в главном судебном разбирательстве. Потерпевшему по делам частного обвинения, а также по делам об уголовных проступках и преступлениях небольшой и средней тяжести, совершенных впервые, а также в случаях, предусмотренных частью второй статьи 68 Уголовного кодекса Республики Казахстан [5], разъясняется его право на примирение с подсудимым, в том числе в порядке медиации [4, ст.359].

В главном судебном разбирательстве участвуют гражданский истец, гражданский ответчик или их представители. При неявке гражданского истца или его представителя в суд гражданский иск может быть оставлен без рассмотрения. За гражданским истцом сохраняется право предъявить иск в порядке гражданского судопроизводства. Суд вправе по ходатайству гражданского истца или его представителя рассмотреть гражданский иск в отсутствие гражданского истца. Суд рассматривает гражданский иск независимо от явки гражданского истца или его представителя, если суд признает это необходимым или если иск поддерживает прокурор. Неявка гражданского ответчика или его представителя не останавливает рассмотрения гражданского иска [4, п.5. ст 339]. При этом следует заметить, что суд формально не обязан выяснять отношение подсудимого к заявленному гражданскому иску ни в подготовительной части судебного заседания [4, ст.320], ни в начале судебного следствия [4, ст.345].

В связи с этим уместно вернуться к высказанному в юридической литературе предложению оглашать одновременно с оглашением обвинительного заключения и предъявленный гражданский иск [6, с.167]. Огласить заявленный иск и выяснить отношение подсудимого к суду есть смысл и сейчас, если гражданский истец не явился в судебное заседание и не ходатайствовал при этом о рассмотрении иска в его отсутствие, а прокурор не высказал своего отношения к гражданскому иску. Лучше всего это сделать ещё до определения порядка исследования доказательств [4, ст.366], поскольку суду важно знать, можно ли рассматривать доказательства, касающиеся гражданского иска, в отсутствие гражданского истца.

Кроме того, в УПК РК от 2014 года в отличие от УПК РК 1997 года отсутствуют три статьи, непосредственно касающиеся признания физического или юридического лица гражданским истцом, отказа в признании гражданским истцом и привлечении к участию в деле в качестве гражданского ответчика [7, Ст 164-166]. В данном случае законодатель ограничился рассмотрением понятий

«гражданский истец» и «гражданский ответчик» в статьях 73, 74 УПК РК. Данное обстоятельство также делает неопределенным сам порядок рассмотрения гражданского иска при судебном разбирательстве по уголовному делу, что может привести к нарушению имущественных интересов физических и юридических лиц, обратившихся с иском о возмещении имущественного и морального вреда, причиненного непосредственно уголовным правонарушением или общественно опасным деянием невменяемого, а также о возмещении расходов на погребение, лечение потерпевшего, сумм, выплаченных ему в качестве страхового возмещения, пособия или пенсии, а также расходов, понесенных в связи с участием в производстве дознания, предварительного следствия и в суде, включая расходы на представительство.

Новшеством же УПК РК является введение статьи, регулирующей получение государственной денежной компенсации из фонда компенсации вреда потерпевшими, то есть право лиц, признанных постановлением органа уголовного преследования потерпевшими в случаях, порядке, размерах и сроки, которые предусмотрены законодательным актом о фонде компенсации вреда потерпевшим, на безотлагательно получение полностью либо частично денежной компенсации из вышеуказанного фонда.

При это обязанность по возмещению в фонд компенсации вреда потерпевшим выплаченных им денег суд возлагает в размере платы, определяемой законодательным актом о фонде компенсации вреда потерпевшим, приговором на:

- 1) виновное лицо;
- 2) законных представителей несовершеннолетнего, признанного виновным;
- 3) юридическое лицо, несущее в соответствии с законом материальную ответственность за вред, причиненный уголовно наказуемым деянием физического лица.

Если лицо одновременно признано виновным в совершении нескольких уголовно наказуемых деяний, плата исчисляется исходя из наиболее тяжкого из них [4, ст.173].

Также постановление о прекращении досудебного расследования является основанием для взимания в гражданском порядке в фонд компенсации вреда потерпевшим платы с лиц, указанных в части второй, в размере, установленном законодательным актом об этом фонде по следующим основаниям:

- 1) вследствие акта амнистии, если он устраняет применение наказания за совершенные деяния [5, п.3 ч.1 ст.35];
- 2) за истечением срока давности привлечения к уголовной ответственности [5, п.4 ч. 1 ст.35];
- 3) в отношении лица, подлежащего освобождению от уголовной ответственности в силу положений

ний Уголовного кодекса Республики Казахстан [5, п.12 ч. 1 ст.35]; [5,]

4) орган уголовного преследования, суд при наличии соответствующих обстоятельств в пределах своей компетенции вправе прекратить уголовное преследование с освобождением лица от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием [5, ч.1 ст.65], при превышении пределов необходимой обороны [5, ст. 66], при выполнении условий процессуального соглашения [5, ст. 67], в связи с примирением в отношении несовершеннолетних, беременных женщин, женщин, имеющих малолетних детей, мужчин, воспитывающих в одиночку малолетних детей, женщин в возрасте пятидесяти восьми и свыше лет, мужчин в возрасте шестидесяти трех и свыше лет [5, ч. 2 ст.68], лиц, чистосердечно раскаявшихся и загладивших вред, причиненный охраняемым законом интересам общества или государства [5, ч.3 ст. 68]. Кроме того, в отношении несовершеннолетнего, совершившего уголовный проступок или преступление небольшой тяжести либо впервые совершившего преступление средней тяжести [5, ч. 1 ст. 83], впервые совершившего тяжкое преступление, не связанное с причинением смерти или тяжкого вреда здоровью человека [5, ч.3 ст. 83], а также согласно главе 18 «Воинские уголовные правонарушения» примечаниям статей 441 - если это деяние явилось следствием стечения тяжелых и иных обстоятельств, 442 - если дезертирство явилось следствием стечения тяжелых обстоятельств, 444, 445, 446, 447, 448 – в отношении военнослужащего, впервые нарушившего правила несения боевого дежурства, правила охраны Государственной границы РК при смягчающих обстоятельствах, уставные правила несения караульной (вахтенной) службы, уставные правила несения внутренней службы или патрулирования в гарнизоне, правила несения контролерской службы, а также согласно статье 453 УК РК – халатное отношение к службе.

Суд в таких случаях вправе также постановить обвинительный приговор с освобождением от уголовной ответственности [4, ч.1 ст.36].

В старом УПК РК от 13.12.1997 г., также как и в новом УПК РК 04.07. 2014 г. было признано право предъявлять гражданский иск после возбуждения уголовного дела и до окончания судебного

следствия при разбирательстве данного уголовного дела в суде первой инстанции. Тем самым законодатель «бросился» в такую крайность, как чрезмерное расширение временных рамок предъявления гражданского иска.

Не стоит забывать, что характер и размер вреда, причинённого преступлением, входит в предмет доказывания по уголовному делу [4, п. 1 ст. 121], что обязывает исследовать доказательства, подтверждающие или опровергающие исковые требования. Сейчас же иск может быть предъявлен и в самом конце судебного следствия, что вынудит повторить уже совершенные действия, вернуться к уже исследованным доказательствам через призму заявленных исковых требований, возможно и привлечь какое-либо лицо в качестве гражданского ответчика и др.

Всё это, на наш взгляд, способно затормозить или затруднить дальнейшее рассмотрение гражданского иска в уголовном деле.

Список использованных источников

1. *Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: Учебник // Отв. ред. П. А. Лупинская. – М.: Юристъ, 2003. с. 41.*
2. *Бозров В. М. Современные проблемы российского правосудия по уголовным делам. Екатеринбург, 1999.*
3. *Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.03.2017 г.)*
4. *Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.07.2017 г.)*
5. *Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.07.2017 г.)*
6. *Володина Л. М. Механизм защиты прав личности в уголовном процессе. Павлодар, 1999.*
7. *Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 года № 206-I (с изменениями и дополнениями по состоянию на 17.11.2014 г.) (утратил силу)*

Нурлин Акылбек Кылышннязович

кандидат юридических наук, заведующий кафедрой «Юриспруденция»,
Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова,
г.Актобе, e-mail: akylbek0979@mail.ru.

ҚАЗАҚ ӘДЕТ-ҒҰРЫП ҚҰҚЫҒЫНДАҒЫ СОТ ПРОЦЕСІ

Түйін. Мақалада қазақ халқының дәстүрлі сот жүйесі мен әдет ғұрып құқығы туралы айтылады. Сот процесінің өтуінің тәртібі мен ережелері көрсетілген.

Резюме. В статье рассматриваются вопросы о судебной системе и обычаях казахского народа, а также правила и порядок прохождения судебного процесса в казахском обычном праве.

Summary. The article deals with the judicial system and customs of the Kazakh people in customary law. Rules and procedure for passing the trial.

Қазақ халқы тәуелсіз ел болған кезден бастап ерте кездегі мемлекетті басқару тәжірибелеріне аса көңіл бөле бастады. Әрине, ата-бабаларымыздың елді басқарудағы және құқықтық қатынастардағы дау-дамайларды шешуде ұрпақтарына деп қалдырып кеткен үлгі-өнеге, тәжірибелеріне аса көңіл бөліп, оны жандандыруға деген ұмтылыс бірден-бір дұрыс жол болып табылады.

Өйткені, қазіргі кезде елімізді өркениетті елдер қатарына қосу жолында және шынайы құқықтық мемлекет болуда, өзіміздің ұлттық болмысымыз бен ұлттық құқықтық мәдениетіміздің, салт-дәстүрлеріміздің ізгі көріністерін ескергеніміз абзал.

Жалпы ой таразысына салар болсақ, қазақ жері Ресей өкіметінің отарлау саясатының құрсауына түскенге дейін хан мен сұлтандар, билер тек қана қоғамдық қатынастардағы дау-дамай, жанжалды ғана емес, сонымен қатар елдік, рулық, азаматтық мәні бар мәселелерді кең көлемде шешіп, әділ билік айтып отырғанын аңғарамыз.

Қазақ қоғамындағы құқықтық қатынастарда яғни сот мәселесінде, жер дауы, құн дауы, жесір дауы және т.б. дауларды қарауда негізінен хан мен билер өз басымдылығын көрсетіп отырды. Ол жөнінде белгілі заңгер ғалым Т.М.Культелеев: "... специальным органом разбиравшим уголовные и гражданские дела всех основных категорий, был так называемый суд биев", -десе [1, 62], сол сияқты бір топ заңгер зерттеушілер осы пікірді қолдай келе: "...суд биев являлся основной судебной властью", - деген тұжырым айтады [2, 80].

Қазақ қоғамында негізінде істің қаралуы екі сатыға бөлінген: біріншісі, екі дауласқан жақ дау төрағалық етушіге (хан немесе билер тобы) істі қарауына дейін, өзара келісіп дауды шешуге қимыл - әрекет жасайды. Әдеттік құқықта оны "Бітім", "Береке", "Салауат" деп атаған. Ал екінші сатысы "Жүгініс" деп аталған.

Қазақ халқының әдет-ғұрып құқығын зерттеуші заңгер ғалым Сакен Өзбекұлы бұл институттарды былай түсіндіреді:

"Бітім" - екі жақтың өзара келісімі арқылы, сөз жүзінде даудың аяқталуы. Бітімнен кейін билерге істі қарауына құқық берілмейді. Себебі бітімді, өзара келісімді бір жақты бұзу сөзде, сертте тұрмау - жалпы ар - ожданнның жоқтығының белгісі.

"Береке" - айырбас немесе сатып алу туралы сөз жүзінде шарт жасау. Өзіндік мүдделерін қанағаттандыру. Жалпы қазақтың әдеттік құқығында "береке" институты барлық келісім, шарттардың негізі болған.

"Салауат" - немесе кешірім - дауласқан екі жақтың бір - біріне талап қоюдан бас тартуы, яғни кешірім беруі. Кешірім жасау ауыл, ел, ру ақсақалдарының қатысуымен өтетін болған. [3, 42-43] Негізінен "...салауат, яғни, уақыт мәртебесіне беріп, ұмытуға салу және соның негізінде дауларды бітіру. Салауатпен бітіскендер болашақта қайта дау көтеруге, айып сұрауға хұқы жоқ болған" [3, 72].

"Жүгініс" - яғни рулар арасында болған даулар мен қақтығыстарды хан және билердің алқалық құрамымен қарауы. Негізінде бұл институт қауымдық демократияның бір нышаны ретінде танылады және оның тәртібі бойынша екі жақтың келісімімен, дауға ешқандай қатысы жоқ өзінің әділеттілігімен ел көзіне түскен, ақыл - парасаты жоғары, яғни "ала жіпті аттамаған" "ара би" сайланады. Ол істің барлық мән - жайын алқалық құрамындағы ханға немесе билерге баяндайды, екі жақты бітімге келуге шақырады. Бітім болмаған жағдайларда дау бойынша төрағалық етуші ұсынған барлық дәлелдерді таразыға сала отырып, өздерінің билігін айтады. Даудың соңы "ала жіп" кесу рәсімімен аяқталады. [3, 42-43]

Дәстүрлі қазақ қоғамында сот процесі басталу үшін айыптаушы немесе жәбірленуші өзі таңдаған ханға немесе биге барып, өзінің дауын айтып шағымданса жеткілікті болды.

Сот дауды қарағанда сотта төрағалық етуші адамның бірінші мақсаты бітімге қол жеткізу еді. Яғни, дауласқан, араздасқан жақтарды жұрт алдында келістіріп, бітімдестіру. "Дау мұраты-бітім", -дейді қазақ. Бұл көшпелі қазақ қоғамындағы сот процесінің негізінде жатқан басты принциптің бірі және оның айшықты да әсем көмкерілген нұсқасы еді.

Сот процесінде қай-қай адамда төреші бола алды. Дегенмен дау бойынша төреші болатын адам қазақтардың әдет - ғұрып құқығын жетік

білетін болу керек. Дауды мәні бойынша қарау үшін зәбір көрген адам белгілі бір адам үстінен өзіне қандай-да бір шығын келтіргендігі турасында шағымданса жеткілікті еді. Арызданушы адам ұзақ уақыт өткендігіне қарамастан қандай да бір әрекеттің өзіне залал тигізгені үшін шағымдана алады. Мұндай жағдайда арыздану-шының құқығы қандай да бір белгіленген уақыт аралығымен шектелмеді. Ол жөнінде Н.Маковецкий мынандай пікір білдіреді: “...строго определенного понятия о давности, как об институте гражданского права киргизы не имеют всякое право, нарушенное хотя бы в незапамятные времена, может быть восстановлено, если только есть ясное доказательство его”,-деген сөздері жоғарыда көрсетіп кеткен ойымызды дәлелдей түседі [4, 38]. Алайда, өткен заманда дауды қарауда елу жылға дейін уақыт мерзімі болғанын байқауға болады. Мұны халық аузында жүрген “Елу жылда ел жаңа, жүз жылда қазан” деген нақыл сөзіне қарап та айтуға болады. Осыны ескерген билер ұзақ уақыт өткен дауға “ескі дау” деп қарап, негізінен ондай даулар алдына келген жағдайда екі дауласушы жақты келісімге келтіру арқылы немесе жоғарыда келтіріп кеткен бітім және салауат сияқты институттармен істерін бітіріп отырған.

Айыптаушы жаққа дау бойынша төреші адамды таңдауда қандай да бір шектеу қойылмаған. Ол өзі танытын, сенетін, білетін биге немесе мүлдем таныс емес биге барып, өзінің дауын айтып шағымдануға ерікті. Бірақ та жауап беруші жақ айыптаушы таңдаған бидің әділеттігіне күмән білдіруге себептері болса, онда биді ауыстыруға құқылары болған. Осыған байланысты, билер дауласқан екі жақтың адамдарының өз қалаулары бойынша сайланды. Егер би тек бір жақтың қалауымен таңдалынса, шығарған билік әділетсіз деп танылып, іс қайта қаралады. Мұндай екі жақпен бірігіп отырып би таңдаудың құндылығы, жеңілген жақ қанша өз мүддесіне қарама-қайшы келетін билікті естісе де, әділеттігіне күмәні жоқ, себебі өз қалауымен сол биге билік айтуға құқық берді. Ал егер де айыптаушы таңдаған бидің әділеттігіне жауап беруші де сенім білдірсе, онда би таңдау осымен аяқталып, сот процесі басталып кететін.

Егер дауласушы екі жақ бір-біріне рулық байланысы болмаса, ондай жағдайда би екі жаққа да жақын болмауы керек. Егер олай болмаған жағдайда екі жақтың біреуі оны (биді) дауда әділ шешім айтпайды деген күмәнмен істен аластатуы мүмкін. Мұндай жағдайда дауласушы жақтың бір жағы болып қатысып отырған руласы үшін би сот ісіне тек қана қорғаушы ретінде ғана қатыса алды. Дауда дауласушы жақтар бірдей билер тобын шығарып отырды. Осы шыққан билер бірігіп отырып өз араларынан немесе көп жағдайда сырттан өздеріне дауды шешуде төбе билікті айтатын төбе биді белгілеген және екі жақ та оны (төбе биді) сыйлауға

және оның дау бойынша шығарған билік шешіміне тоқтауға, ол шешімді өз жағынан орындауға келіскен.

Қазақ әдет – ғұрып құқығындағы сот процесінің бір ерекшелігі оның жариялылығы мен ашықтығы. Қандай да дау болмасын, билер оны қараған кезде жариялықты және сот ісінің ашық болуын қамтамасыз етіп отырды. Бұл жөнінде қазақ әдет-ғұрып құқығын және билер сотын ертеректе зерттеген ғалымдар сот процесінің ашық және жариялылық түрде жүргізілетінін атап айтты. Солардың бірі И.Козлов өз жазбаларында: “...киргизский суд-гласный, публичный, совестный и мировой. Гласность суда обуславливается его публичностью”-десе [5, 225], ал Л.А.Словоохотов “Народное судопроизводство киргиз гласно, публично, непродолжительно. Долгими годами своей жизни народ выработал своеобразную, но вполне ему понятную структуру судебных процессов. Обойдя столь вредный для правосудия бюрократические элементы и создал составительный процесс народно - семейного характера”,-деді [6, 83]. Айтылған ойларды белгілі заңгер ғалым С.Өзбекұлы әрі қарай дамыта келе, мынадай пікір айтады: “... решения казахских биев принимались открыто, гласно, и суд совершался прилюдно. Поэтому все моменты процесса проходили перед глазами участников и свидетелей. Запрещалось рассматривать дела в закрытом совещании” [7, 55]. Сот процесінің жариялылық және ашық түрде жүргізілуі ертеден келе жатқан дәстүр болып табылды. Сондықтан да қазақтың әдет-ғұрып құқығында жабық сот процесі /мәжілісі/ деген ұғым мүлде болмаған. Сот процесінің ашық та, жариялылық түрде жүргізілуі, сот процесіне екі дауласушы жақтың өкілдерінің қатысуы және де сот шешімінің дұрыстығын халықпенен талқыға салуы, бұл билер сотындағы сот процесінің әділетті өтуіне үлкен септігін тигізіп отырды. Сол себепті де, белгілі бір дауды шешуге екі дауласушы жақпен төреші болып танылған бидің өзі де сот процесіне басқа да билерді немесе ел ішіндегі игі жақсыларды шақыртып, қатыстыртып отырды. Олар дауда шешім шығармаса да өздерінің қатысуымен шығарылған билік шешімнің әділеттілігін және заңдылығын қамтамасыз етіп отырды.

Билердің дауды қарағандағы тағы бір ерекшелігі бұл дау-жанжалдарды шешкенде қара сөздің, тілдің көмегімен шешуі. Ерте кезден қазақ халқы сөз қадірін пір тұтқан, соған байланысты “тіл тас жарады, тас жармаса бас жарады”, “сөз тапқанға қолқа жоқ”,-деген тұжырымдарды дәл тауып айтқан. Осы сияқты, дау да “дауды шешен бітірмейді, шебер бітіреді”,-деген қазақ халқы сот процесінде де осы сөз өнерінен айналып өткен жоқ. Қандай дау болмасын құн дауы, жер дауы, жесір дауы, мал-мүлік дауы, ар-намыс дауы және т.б. дауларда әрқашанда билердің сөз жарыстыруымен бейнеленеді.

Мұның өзін белгілі заңгер, академик С.Зиманов: "...разрешения споров и конфликтных ситуаций, судебное разбирательство непременно предполагали состязание в красноречии. Нередко правым и в почете оказывался тот, кто был более красноречив. Вот почему, как правило, представлять интересы аульной общины и рода призывались не только влиятельные люди, но и рядовые кочевники, владеющие словом",-десе [8, 11], ал З.Кенжалиев: "Қазақ қоғамындағы сот процесі халықтың ауызша сөйлеу мәдениетінің деңгейін, соның талап-тілегін ескеріп отыруға мәжбүр еді" дей келе, "сот процесіне қатысуға тек сөз өнерін жетік меңгерген кісі ғана жіберілетін",-деген сөздері айтқан ойларымызды нақтылай түседі [9, 59].

Демек, сот процесіндегі сөз сайысы билерге ғана тән болған, сонысымен, билер қарама-қарсы жақтың құқық, заң саласындағы біліктілігін сыннан өткізген. Міне, осындай сайыстан жеңген жақ дауда да өз басымдылығын көрсеткен.

Сот процесі басталғанда тараптар бидің алдында даудың қалай басталғанын және қалай болғандығы жөнінде өз ойын ортаға салады. Мұнда әрбір дауласушы жақ сот саласындағы белді қағида болып саналатын "жасына қарай отырып, жағына қарай сөйлеу" деген принципке сүйеніп отырды. Бұл принцип сот процесіндегі пікірталастың, сөз жарысының шектелмеуіне, оның мейлінше еркін және жан-жақты болуына дауласушылардың өз мүдделерін қорғау барысында бар мүмкіндікті пайдалануға бағытталған еді. Мұның себебі де түсінікті еді. Өйткені би даулы мәселені шешкенде, шындықты табуға, екі жақты бітімге келтіруге тырысады.

Дауда бірінші сөз шағымданушы жаққа беріледі, ал одан кейін би жауап беруші жаққа сөз береді, ал ол өз кезегінде өзіне қарсы айтылған айыптаулардың әділеттігіне толықтай немесе жартылай мойындаса және келтірген залалдың орнын толтыруға дайын екендігін айтса, би бірден екі жақты келісімге келтіріп бітім жасауға кірісіп кеткен. Ал егерде жауап беруші жақ айыптауларды негізсіз десе, онда сот процесі істі қараудың келесі сатысына көшті. Мұндай жағдайда айыптаушы жақта та, жауап беруші жақта та, өз куәлерін келтірген, егер ондайлар болса. Куәлер өздерінің сөздерімен белгілі-бір жақтың сөздерін мойындап немесе теріске шығарып отырды. Куәлер өздерінің көргенін, білгенін және естігенін сот алдында ашық та анық, тіке де тура, ешкімнен қаймықпай айтуға ерікті әрі міндетті болды. Негізі, билер куә болуға барлық адамды жібере бермейтін. Куә бола алмайтындар қатарына әйелдер, жасы он беске толмағандар, ақыл есі толық емес адамдар және осыған дейін өтірік куә бергені үшін ұсталғандар, төленгіттер мен құлдар, сонымен қатар баласы-әкесі үшін, немересі-атасы үшін яғни жақын туысқан адамдар сотта куә бола алмады. Ал көрсетілгендерден басқа адамдар сот-

та куә бола алды. Бірақ дауласушы жақтардың егер оған себептері болса, куәлерді қаралып жатқан даудан аластатуға құқылары болды. Мұндай себептерге мыналар жатты: куәге пара беру, туысқандық, айыптаушымен немесе жауап берушімен достығы немесе қастығы. Дәл осындай себептермен биді де дауды шешуден аластатуы мүмкін, бірақ та егер мұндай айыптаулар дәлелденбеген жағдайда айыптаушы жақ жазаға тартылды. Кей жағдайда, егер оған екі дауласушы жақ келіссе, куә болуға айыптаушы немесе жауап беруші жақтың руласы да бола алады.

Егер куәлерді келтіру арқылы істі шешу олардың жоқтығынан мүмкін болмаған жағдайда дауды елге беделді, танымал адамдардан ант алумен бітірген. Әдетте билермен "ант алып, ант беруді көпшілік жағдайларда: ер құны, жесір құны, ұрлық, жер дауы сияқты күрделі дау-жанжалдарда қолданылатын дәстүрлі заң" болған.

Егер де құныкер жағы адамның өлімін біреуден көріп құн талап етіп, сарапшылардың төрелігіне түскен кезде, жауапкер жағы мойындамай, ол да тиісті дәлелдерімен өзін ақтайтын болса, төреші би құн талап еткен жаққа талап еткен құнын алып беруге билік шығара алмайды, осыған байланысты төреші би жауапкерден "ант" алуға шешім шығарады.

Дауда билермен анттың екі түрі қолданылған. Біріншісі, жауап беруші адам қабылдайтын "ақтайтын" ант, ал екіншісі, шағымданушы жақтан қабылданатын ант "айыптаушы" немесе "тендік" деп аталды. Бұлардың ішіндегі біріншісі көп қолданылған. Өйткені, сот бойынша төрағалық етуші кішігірім дауларда егер қылмысын дәлелдейтін нақты айғақтар болмаған жағдайда жауап берушіден ант алу арқылы дауды бітіріп отырған.

Сот процесінің осы сатыларынан кейін бидің дау бойынша шығарған шешімін екі дауласушы жақ та әділетті деп тапса, онда дау бітті деп саналып, дау біткендігінің ырымы ретінде шағымданушы мен жауапкер орталарынан ала жіпті кестірген. Бұл екі жақтың бітімге келгенін және алдағы уақытта осы дау бойынша шағым қабылданбайтынын білдірген. Ал егер де дауласушы жақтың бір жағы бидің шығарған шешімімен қанағаттанбаса, ханға немесе басқа биге дау бойынша шағымдана алды. Ол жөнінде Максимов мынандай пікір білдірді: "...по древнему киргизскому праву решения биев вообще не подлежали обжалованию, разве только ханам" [11, 71]. Осыған байланысты хан немесе би дау бойынша шығарылған билік шешім әділетсіз деген шағым түссе, хан немесе билер тобы билік шешімді талқыға салып, егер билік шешім дұрыс берілген болса, шағымданушының талабын қарамай, қайтарып жіберген. Және де билік шешімді сол күйінде қалдырған. Олай болмаған жағдайда, яғни шағымданушының талабы негізделген болса, онда хан немесе билер тобы билік шешімді

шығарған биді қастарына ала отырып, айыптаушы мен жауап берушінің қатысуымен істі қайтадан қараған. Дау қаралып жатқан кезде биді сыйламау, оған қарсы айқайлау және оны балағаттау, биді ұру, жарақаттау, өлтіру немесе өлтіремін деп қорқыту сияқты іс-әрекеттер дау бойынша төрағалық етуші адамның шешіміне әсер етті.

Дау бойынша қарайтын адам екі жақтың толық келісіміне дейін дауды қарауды тоқтатпаған. Егер де екі жақ өзара келіссе, онда дау сол уақытта тоқтатылған. Өйткені, дауда бидің негізгі міндеті дауласушы екі жақты өзара келісімге келтіру болды. Сондықтан да ол екі жақты татуластыруға бар күшін салды. Сонымен бірге, дауласушы екі жақ сот процесі басталмас бұрын би қандай шешім шығарса да көнуге келіскен соң, дау аяқталғаннан кейін, бидің шешімін айыптаушы да, жауап беруші де орындап отырған. Сот үкімін орындау дауды жеңіп шыққан жаққа жүктелді. Мұның өзі қоғамда атқарушы билік органдарының болмауымен байланысты болды. Егер де екі жақтың бірі бидің шешімін орындаудан бас тартса, онда екінші жақ шешімді орындату үшін заңды күштеу құралы “барымтаны” қолданған. Барымта бұл қазақтың әдет-ғұрып құқығының ерекше бір саласы болып табылады. Барымтаны М.Вяткин былай деп түсіндіреді: “...барымта являлась старым институтом, несомненно унаследованным от рядового строя. Это был набег на аул ответчика в целях возмещения нанесенного ущерба, когда ответчик не подчинялся приговору суда биев” [12, 117].

Барымта бұл түп негізінде жәбір көруші өз құқығының бұзылғандығына байланысты оның орнын толтыру үшін қарсыласының малын айдап әкетуден шыққан. Мұндай әрекет дәйекті талаптан туындайтын ұйғарылған билік кесімінің орындалу мүмкіндігінің бір түрі болды.

Тәуке ханның “Жеті жарғысы” бойынша айыпталушы сот үкімін орындамағанда немесе ауыл ақсақалы даулы мәселені әділ шешуден бас тартып, қылмыстыны өз қорғауына алған кезде жәбірленушінің ауылдастарында, руластарында амалсыздан барымтаға баратын құқығы болған. Бұған байланысты А.Левшин мынандай пікір білдіреді: “Егер де жауап беруші билер сотының шығарған шешімін орындамаса немесе сол ауылдың ақсақалы даулы мәселені қараудан бас тартып, сонысымен жауап берушіге қамқорлық жасаса, ондай жағдайда ауыл ақсақалының рұқсатымен шағымданушы өз туған-туыс, көрші-қолаңдарымен жауапқа тартылушының ауылына жасырын барып, малын айдап әкеткен, бірақ бұл жөнінде шағым мен ақы үйлесімділігін қадағалайтын өз басшысына хабар беруге міндетті болған деді” [13, 370].

Қазақтың әдет-ғұрып құқығында барымтаны қарақшылық пен ұрлықтан ерекшелендіретін өзіндік түрлі белгілері бар. Мәселен шапқыншылықтың барымтаға саналуы үшін мынандай

шарттардың орындалуы керек: 1/ барымтаға түнде емес, күндіз аттану керек; 2/ барымта жасалғаны туралы ашық айтылуы шарт; 3/ барымтаның мақсаты жасалынған нұқсанның мөлшері-ұрлық, кісі өлімі, жесір дауы және тағы басқа сол сияқты көрген зәбірдің орнын толтыратындай болуы қажет; 4/ би шешімі бойынша тиесілі ақысын жауапкер жағы зәбір көргенге қайтарып бермегенде, барымта жасалынатын болған.

Жалпы алғанда, қазіргі кезеңде Қазақстанда құқықтық, демократиялық, зайырлы мемлекет құрамыз десек онда біз осыған дейін ата - бабаларымыздың ел басқаруда, сот билігіндегі ұрпақтарына деп салып кеткен сара жолын ұмытпай оны әрі қарай жалғастыруымыз керек. Өйткені, құқықтық мемлекеттердің пайда болуының өзі бұл мемлекеттік-құқықтық процестердің ұзақ та заңды даму салдарынан, яғни, ескі, тиімсіз институттарды өзіндік бір сұрыптаумен және мұқият таңдау нәтижесінде алынған алдыңғы қатарлы, тиімді институттармен алмастырудан пайда болғанын ескерсек онда қазіргі кезде мемлекетімізде құқықтық мемлекетті, демократияны құру жолында еліміздің ұлттық құқық тарихындағы билеріміздің сот билігіндегі әділдік, теңдік, әділеттілік, әділетті басқару тәжірибелерін қолданысқа алып, елді басқаруда, сот билігін жүзеге асыруда басты қағида ретінде алсақ, одан біздің ұтарымыз көп болар еді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. *Культелев М.Т. Уголовное обычное права казахов. Алма-Ата, 1955, 300 с.*
2. *Материалы по казахскому обычному праву. // Сост. Т.М.Культелев; М.Г.Масевич; Г.Б.Шакаев., Алма-Ата, 1948, Сб.1, 347 стр.*
3. *Өзбекұлы Қазақ билерінің көзқарастарындағы әділетті басқару және әділсот мәселелері // Қазақстан заңдары, 1998, №3, Б. 54-61*
4. *Зиманов С.З., Атишев А.А. Политические взгляды Ч.Валиханова. Алма-Ата, 1965, 112 б.*
5. *Добросмыслов А.И. Суд у киргиз Тургайской области в XVIII и XIX века. Казань, 1984 г.*
6. *Леонтьев А.А. Обычное право киргизов: Судостроительство и судопроизводства. // Юридический Вестник, 1989 г. №5.*
7. *Ч.Ч.Валиханов Собрание сочинений в пяти томах. Том1. Алма-Ата, 1984, 430 с.*
8. *Кенжалиев З.Ж. Көшпелі қазақ қоғамындағы дәстүрлі құқықтық мәдениет (теориялық мәселелері, тарихи тағлымы). Алматы, 1997, 192 б.*
9. *Ғ.С.Сапарғалиев “Қазақ көшпелі қоғамының әдет заңдарының бастауы туралы” //Мемлекет және құқық журналы. 2001, №1, Б.19-22*
10. *Таным тармақтары. (Құрастырған: Қойшығара Салғараұлы) Алматы, 1998, 275 б.*
11. *Нәрікбаев М.С. Ұлы билерімізден жоғары сотқа дейін. Алматы, 1999, 192 б.*
12. *Зиманов С.З. Общественный строй казахов первой половины XIX века. Алма-Ата, 1958, 293 с.*
13. *Левшин А.И. Описание киргиз-казачьих, или киргиз-кайсацких орд и степей. // Под. редак. академик М.К.Козыбаев. Алматы, 1996, 656 с.*

Культемирова Лейла Тимуровна

кандидат юридических наук, начальник кафедры административно-правовых дисциплин
Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М.Есбулатова,
г.Алматы, lelkultemirova@mail.ru

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО ЗАДЕРЖАНИЯ

Резюме. В статье раскрываются отдельные аспекты мер обеспечения производства по делу об административном правонарушении, предусмотренных законодательством Республики Казахстан.

Автором акцентировано внимание на организационных и правовых основах административного задержания. Проводится краткий обзор норм Конституции и иных нормативных правовых актов, определяющих требования к административному задержанию.

Кроме того, в статье подчеркивается необходимость более детального раскрытия организационных основ реализации административного задержания, что требует соответствующего правового обеспечения.

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасының заңымен қарастырылған, әкімшілік құқық бұзушылық іс бойынша өндірісінің шараларын қамтамасыз етудің жеке аспектілері ашылады.

Әкімшілік ұстап алудың құқықтық және ұйымдастырушылық негізіне автор ерекше назар аударған. Әкімшілік ұстап алудың талаптарын анықтау үшін, конституциялық және басқада нормативтік актілерге қысқаша шолу жүргізілген.

Одан басқа, мақалада құқықтық қамтамасыз етуді сәйкес талап ететін, әкімшілік ұстап алудың іске асырылуының ұйымдастырушылық негіздерін ашылуын толық баса айтады.

Summary. In article separate aspects of the measures of ensuring proceeding of administrative offense provided by the legislation of the Republic of Kazakhstan reveal.

The author has focused attention on organizational and legal bases of administrative detention. The short review of standards of the Constitution and other regulations defining requirements to administrative detention is carried out.

Besides, in article need of more detailed disclosure of organizational bases of realization of administrative detention is emphasized that demands the corresponding legal support.

В целях пресечения административного правонарушения, установления личности подозреваемого в его совершении, составления протокола об административном правонарушении, когда невозможно его составление на месте совершения административного правонарушения, обеспечения

своевременного и правильного рассмотрения дела и исполнения принятого по нему постановления применяются меры обеспечения производства по делам об административных правонарушениях, предусмотренные главой 40 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях. Являясь относительно самостоятельным видом административного принуждения, меры обеспечения производства по делам об административных правонарушениях представляют собой совокупность различных принудительных мер. К их числу относится административное задержание.

В соответствии со ст.787 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях (далее – КоАП), административное задержание представляет собой кратковременное ограничение личной свободы физического лица, представителя юридического лица, должностного лица. Сотрудники органов внутренних дел (полиции) относятся к числу лиц, уполномоченных осуществлять административное задержание. Основанием применения данной меры административного принуждения является выявление административных правонарушений, дела по которым в соответствии со ст.685 КоАП рассматривают органы внутренних дел (полиция), либо административных правонарушений, по делам о которых в соответствии с пп.1) ч.1 ст.804 КоАП органы внутренних дел (полиция) составляют протоколы об административном правонарушении. Несмотря на общую формулировку в ст.785 КоАП целей применения мер обеспечения производства по делу об административном правонарушении, согласно нормативному Постановлению Верховного Суда Республики Казахстан от 9 апреля 2012 года № 1 «О применении мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях» административное задержание может быть применено только с целью пресечения правонарушения или обеспечения производства по делу об административном правонарушении [1]. Применение данной меры обеспечения с целью составления протокола об административном правонарушении, проверки документов, установления личности и т.д. не допускается. В связи с совершением административного правонарушения административное задержание может применяться в период производства по делу об административном правонарушении.

Правовой основой административного задержания является ряд нормативных правовых актов,

прямо или косвенно регламентирующих порядок его применения.

На уровне Конституции регулируются такие вопросы, как принципы деятельности органов внутренних дел (полиции) при применении любых мер правового принуждения в отношении граждан:

- обязательное официальное опубликование нормативных правовых актов, касающихся прав, свобод и обязанностей граждан (ст.4);

- права и свободы человека принадлежат каждому от рождения, признаются абсолютными и неотчуждаемыми, определяют содержание и применение законов и иных нормативных правовых актов (ст.12);

- каждый имеет право на признание его правосубъектности и вправе защищать свои права и свободы всеми не противоречащими закону способами, включая необходимую оборону. Каждый имеет право на судебную защиту своих прав и свобод, на получение квалифицированной юридической помощи (ст.13);

- все равны перед законом и судом (ст.14);

- каждый имеет право на личную свободу. Каждый задержанный, арестованный, обвиняемый в совершении преступления имеет право пользоваться помощью адвоката (защитника) с момента, соответственно, задержания, ареста или предъявления обвинения (ст.16);

- достоинство человека неприкосновенно (ст.17);

- граждане Республики Казахстан имеют право обращаться лично, а также направлять индивидуальные и коллективные обращения в государственные органы (ст.33).

Руководящее значение для деятельности органов внутренних дел (полиции) имеют нормы Конституции Республики Казахстан, в соответствии с которыми запрещены:

- любые формы ограничения прав граждан по признакам происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или по любым иным обстоятельствам (ст.14);

- ограничение личной свободы (ст.16)

- пытки, насилие, другое жестокое или унижающее человеческое достоинство обращение или наказание (ст.17);

- проникновение в жилище, производство его осмотра и обыска без законных оснований (ст.25).

В соответствии с принятой в юридической литературе классификацией, административное задержание является мерой, ограничивающей личные неимущественные права. Применяемое в порядке и пределах, установленных законодательством, административное задержание не нарушает конституционных норм, в том числе, о праве на личную свободу (ст.16), поскольку Конституция

Республики Казахстан допускает ограничение прав и свобод человека и гражданина. При этом, формулировка текста статьи 39 Конституции – «... но только законами и лишь в той мере, в какой это необходимо в целях защиты конституционного строя, охраны общественного порядка, прав и свобод человека, здоровья и нравственности населения» – является гарантией правового статуса личности, соблюдения ее прав. Как подчеркнул Н.А. Шайкенов: «Правовой статус личности является знаковым, всеохватывающим институтом практически всех отраслей действующего права страны, так как во всех сферах отношений, регулируемых правом, личность выступает как субъект соответствующих прав, свобод и обязанностей, определенных нормами конкретной отрасли права. Все важнейшие государственно-правовые явления в конечном счете кристаллизуются в правовом статусе личности, выступающем основой, центральным звеном государственной и правовой жизни»[2, с.222]. Говоря об идее гуманизма, Г.С. Сапаргалиев отметил, что все акты Парламента, других государственных органов с момента принятия закона должны рассматриваться с точки зрения того, как они будут служить человеку, удовлетворению его духовных, материальных и иных законных потребностей и нужд [3]

При регулировании общественных отношений, в той или иной мере ограничивающих права личности, законодательство, в первую очередь основывается на принципе законности. Так, в соответствии с данным принципом, никто не может быть подвергнут мерам обеспечения производства по делу об административном правонарушении иначе как на основаниях и в порядке, установленных КоАП (ст. 8 КоАП), ряд статей которого раскрывает рассматриваемую меру административного принуждения – административное задержание (ст. ст.787-789).

Поскольку административное задержание связано с ограничением права личности на свободу передвижения, крайне важна строгая регламентация сроков административного задержания, их соблюдение и документальное оформление. Так, об административном задержании составляется протокол, в котором указываются дата, время (с точностью до минуты) и место его составления; должность, фамилия и инициалы лица, составившего протокол; сведения о личности задержанного; время, место и основания задержания. Протокол подписывается должностным лицом, его составившим, и задержанным. В соответствии со ст.19 Закона Республики Казахстан «Об органах внутренних дел Республики Казахстан» сотрудники органов внутренних дел обязаны сообщить лицу после задержания основания его задержания, разъяснить, что он имеет право не свидетельствовать против себя и близких родственников, право

на один телефонный звонок и защитника. В случае отказа задержанного от подписания протокола в нем делается запись об этом. По просьбе лица, задержанного за совершение административного правонарушения, о месте его нахождения незамедлительно уведомляются его родственники, администрация по месту работы или учебы, а также защитник. О задержании несовершеннолетнего уведомление его родителей или лиц, их заменяющих, обязательно.

Срок административного задержания составляет период времени, необходимый для достижения целей административного задержания, но не более трех часов. Началом срока задержания является тот час с точностью до минуты, когда ограничение свободы задержанного лица стало реально, независимо от придания задержанному лицу какого-либо процессуального статуса или выполнения иных формальных процедур. В течение указанного времени должностное лицо должно произвести все необходимые процедуры в целях обеспечения производства по делу об административном правонарушении. На практике имеют место различные факторы, при наличии которых уложиться в указанные сроки не представляется возможным. В частности, в силу отдаленности места, где задержано лицо и фактически ограничена свобода его передвижения, от места расположения служебного помещения органа внутренних дел, сложных погодных условий, загруженности дорог и других обстоятельств допустимое время административного задержания не позволяет использовать его по назначению. А применение мер обеспечения производства по делу об административном правонарушении должно быть не только правомерным, но и отвечать критериям разумности, необходимости и достаточности [1].

В связи с этим, считаем целесообразным считать началом срока задержания не момент фактического ограничения свободы, а момент доставления в служебное помещение ГОРРОВД, и отразить это в КоАП. Кроме того, вышеуказанным нормативным Постановлением Верховного Суда Республики Казахстан «О применении мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях» при раскрытии понятия административного задержания подчеркнуто, что это кратковременное ограничение личной свободы физического лица, представителя юридического лица, должностного лица с принудительным содержанием в специальном помещении в течение определенного времени.

Как уже было отмечено, срок административного задержания составляет до трех часов. Срок административного задержания в отношении лица, находящегося в состоянии опьянения, – со времени его вытрезвления, удостоверенного медицинским работником. Моментом окончания этого срока является истечение трех часов, исчисляемых

непрерывно со времени фактического задержания. В конкретных случаях, предусмотренных КоАП, срок административного задержания может быть установлен до сорока восьми часов. В частности, лицо, в отношении которого возбуждено производство за незаконное проникновение на охраняемые объекты, нарушение режима Государственной границы Республики Казахстан, пограничного и таможенного режимов или режима в пунктах пропуска через Государственную границу Республики Казахстан и таможенную границу Таможенного союза, может быть задержано до сорока восьми часов. В этих случаях в течение двадцати четырех часов с момента задержания должен быть письменно извещен прокурор.

Лица, допустившие нарушение порядка, установленного в связи с введением комендантского часа в местности, где объявлено чрезвычайное положение, могут быть задержаны сотрудниками органов внутренних дел (полицией) или военными патрулями до окончания комендантского часа, а те из них, которые не имеют при себе документов, – до установления их личности, не более чем на срок восемь часов.

Таким образом, правовой основой административного задержания являются: Конституция Республики Казахстан, устанавливающая общие принципы деятельности государственных органов; Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях, устанавливающий основания, порядок и сроки применения административного задержания; Закон Республики Казахстан «Об органах внутренних дел Республики Казахстан», определяющий полномочия органов внутренних дел (полиции) по применению административного задержания. Открытым остается вопрос о порядке и условиях содержания лиц, подвергнутых административному задержанию. Особенно это актуально при задержании лиц сроком до сорока восьми часов, когда необходимо решение таких организационных вопросов, как питание, создание условий для отдыха, в том числе, сна в ночное время.

Следует отметить, что в системе органов внутренних дел функционируют специальные учреждения, обеспечивающие временную изоляцию задержанных лиц от общества: следственный изолятор, изолятор временного содержания, приемник-распределитель, специальный приемник. Их деятельность регламентирована Законом Республики Казахстан от 30 марта 1999 года № 353-І «О порядке и условиях содержания лиц в специальных учреждениях, обеспечивающих временную изоляцию от общества». При этом необходимо подчеркнуть, что указанные специальные учреждения предусмотрены для содержания лиц, временно изолированных от общества по иным основаниям, не относящимся к основаниям административного

задержания. Кроме того, специальные помещения для лиц, подвергнутых административному задержанию, не относятся к специальным учреждениям. В связи с этим, их деятельность не подпадает под действие данного закона.

Единственным нормативным правовым актом, упоминающим специальные помещения для лиц, задержанных в административном порядке, является приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 17 июля 2014 года № 439 «Об утверждении Правил организации деятельности Центров оперативного управления и дежурных частей органов внутренних дел Республики Казахстан» [4]. Приказом установлен примерный перечень служебных помещений дежурных частей горрайлинорганов, в числе которых указаны комнаты временного задержания (далее - КВЗ). Согласно данному приказу количество КВЗ должно определяться с учетом их среднесуточной наполняемости, но не менее трех помещений для раздельного содержания мужчин, женщин, несовершеннолетних и располагаются в непосредственной близости от рабочего места оперативного дежурного. Также установлен ряд технических требований к КВЗ, обеспечивающих безопасность, как задержанных лиц, так и сотрудников полиции и иных окружающих лиц. Иного правового акта, отражающего порядок организации и деятельности КВЗ, не предусмотрено. Учитывая вышеизложенное, считаем целесообразной разработку положения либо правил содержания в специальных помещениях лиц, подвергнутых административному задержанию, в основе которых

должны лежать вопросы организации работы КВЗ, а также порядок содержания в КВЗ лиц, задержанных в административном порядке.

В заключение следует отметить, что административное задержание, как и иная мера административно-правового принуждения, затрагивает непосредственно конституционные права человека. Но, применяемая исключительно на основаниях и в порядке, предусмотренном законодательством, она обеспечивает реализацию норм права, а равно восстановление нарушенных норм.

Литература:

1. *Нормативное Постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 9 апреля 2012 года № 1 «О применении мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях»*
2. *Конституционное право Республики Казахстан: Учебник /Сост. А.Т. Ащеулов. - Алматы: КазГЮА, 2001.*
3. *Сапарғалиев Г.С. Парламентское право Республики Казахстан: монография. – Астана, 2009.*
4. *Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 17 июля 2014 года № 439 «Об утверждении Правил организации деятельности Центров оперативного управления и дежурных частей органов внутренних дел Республики Казахстан»*

Аралбаева Айгерим Адиловна
к.ю.н., доцент, г.Алматы, e-mail: aralbaeva81@mail.ru

Курманалиева Эльмира Бахытжановна
к.ю.н., доцент кафедры «политология и право»
университета НАРХОЗ, г.Алматы

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТАМОЖЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Резюме. Статья на тему: «Некоторые проблемы таможенного регулирования Республики Казахстан». Авторы раскрывают проблемные вопросы Таможенного Союза в Республике Казахстан и его перспективы развития.

Ключевые слова: таможенное право, таможенное регулирование, таможеня.

Түйін. Мақала тақырыбы: «Қазақстан Республикасындағы кедендік реттеудің кейбір мәселелері». Авторлар Қазақстан Республикасының және оның даму перспективалары Кеден одағының проблемалық мәселелерін ашады.

Кілтті сөздер: кеден құқығы, кедендік реттеу, кеден

Summary. Article on the topic: "Some problems of customs regulation of the Republic of Kazakhstan". The authors disclose the problematic issues of the Customs Union in the Republic of Kazakhstan and its prospects for development.

Keywords: customs law, customs regulation, customs.

В системе международных отношений государства выступают с позиций национальной внешней таможенной политики, то есть их конкретные целенаправленные действия по охране своего экономического суверенитета в международной системе приобретают первостепенное значение, так как от них зависит согласование норм и принципов международного таможенного права и функционирование международной системы экономических отношений вообще.

Благодаря условиям поставленным МВФ Казахстан пришел к единой системе таможенной статистики, единой Гармонизированной системе кодирования и классификации товаров, были также сделаны шаги к усилению структуры таможенной службы в целом.

Среди стран Азиатского региона, на долю которых приходится большая доля товарооборота Казахстана, наиболее тесное торговое сотрудничество осуществляется с Китаем, Республикой Корея, Ираном и Турцией. Динамика развития внешней торговли республики и анализ динамики бюджетных поступлений получается, что они пришли в относительное равновесие по сравнению с преды-

дущими годами, когда они практически не были взаимосвязаны.

На сегодняшний день, в связи со сложившейся экономической и политической ситуации в мире, роль Таможенного союза значительно возросла. Позиция, занимаемая Россией в вопросе регулирования Таможенного союза, определяется стратегическими интересами, как экономического, так и политического характера.

Участие Казахстана в Таможенном союзе неоднократно вызывало бурные дискуссии в экспертном сообществе Республики Казахстан. Высказывалось много критических мнений о его бесперспективности и даже опасности для нашей страны. Напомним, что уже прошло около семи лет с того момента как вступил в силу Таможенный кодекс Таможенного союза, согласно которому Беларусь, Казахстан и Россия составляют единую таможенную территорию.

Основной целью создания Таможенного союза является рост экономики стран - участниц, увеличение их ВВП. Свободное перемещение товаров внутри этих стран открывает новые возможности для развития бизнеса, снижаются его издержки. Развитие таможенного союза должно привести к уменьшению стоимости товара на местных рынках и расширению его ассортимента. Таможенный союз ЕАЭС — форма торгово-экономической интеграции Белоруссии, Казахстана, России, Армении и Киргизии, предусматривающая единую таможенную территорию, в пределах которой во взаимной торговле товарами не применяются таможенные пошлины и ограничения экономического характера, за исключением специальных защитных, антидемпинговых и компенсационных мер. При этом страны-участники Таможенного союза применяют единые таможенные тарифы и другие меры регулирования при торговле с третьими странами.

Участие Казахстана в Таможенном союзе сильно изменило экономику страны. Для Казахстана были следующие положительные стороны членства в Таможенном Союзе: Что касается положительного влияния на экономику Республики Казахстан, то по оценкам экспертов группы Всемирного банка, в большинстве производственных секторов

Казахстана отмечается рост объемов производства, при этом производство одежды, мебели, машин и оборудования, автомобилей и транспортного оборудования возросла, несмотря на повышение защиты со стороны таможенного союза, а также желание производителей иметь больший объем продукции, из-за роста конкуренции со странами союза.

Став частью единого таможенного пространства, Казахстан с населением почти 17 млн. человек, нашел 170-миллионный рынок. Что касается взаимных инвестиций, на сегодня в Казахстане уже действует более 3,5 тысячи совместных предприятий Казахстана и России и более 70 предприятий - с участием белорусского капитала.

В Казахстан уже привлечено около 3 миллиардов прямых инвестиций, а объем казахстанских инвестиций в Россию составил 1,1 млрд. долларов, в Беларусь вложено около 6 млн. долларов.

Основными достижениями союза стали свободное перемещение товаров отечественного производства и иностранных товаров, выпущенных в свободное обращение в одной из стран-членов Таможенного союза; сокращение срока выпуска товаров в свободное обращение; отмена мер нетарифного регулирования между странами-членами Таможенного союза, такие как требования лицензий, разрешений, соблюдение квот к участникам международной торговли. До момента создания таможенного союза более половины времени транспортировки товаров занимала время простоев на таможенной границе из-за проводимых таможенных процедур. Новые условия таможенного союза позволяют любому товару, независимо от места пересечения пункта таможенного контроля стран-членов приобрести статус товара таможенного союза.

Нынешняя ситуация в Таможенном союзе: по оценкам, при условиях, существовавших весной 2016 года, Казахстан теряет около 0,2% реальных доходов в год в результате членства в Таможенном союзе [1]. Это связано с поднятием его внешних тарифов для введения единого внешнего тарифа с исключениями до уровней, существовавших весной 2016 года. В результате введения единого внешнего тарифа Таможенного союза с исключениями, тарифы Казахстана выросли. Также по оценкам, тарифные доходы в Казахстане примерно удвоились, затраты бизнеса и потребителей импорта увеличились, и под тарифным зонтиком ресурсы переместились в сферы неэффективного производства. Следовательно, по нашим оценкам, в результате вступления в Таможенный союз реальная заработная плата снизилась на 0,5%, а реальная доходность капитала в Казахстане упала на 0,6%. Казахстан меньше торгует с остальным миром и больше с Россией, Беларуссией и осталь-

ной частью СНГ, что ведет к снижению импорта технологий из более технологически продвинутого Европейского союза и других стран, и в долгосрочной перспективе может привести к потере достигнутой производительности. В отношении расширения и снижения производства в секторах, почти во всех секторах услуг наблюдается сокращение объемов, поскольку их защита не была повышена, и они становятся относительно менее доходными по сравнению с секторами, защита которых была повышена. Однако по нашим оценкам, в большинстве производственных секторов происходит рост объемов, при этом производство одежды, мебели, машин и оборудования, автомобилей и транспортного оборудования выросло больше всего ввиду повышения защиты. Сектор табачных изделий несколько замедляет темпы в связи с более низкой защитой. Изменения в секторах говорят о некотором перераспределении капиталов и рабочей силы между секторами. Около 0,2% работников придется искать рабочие места в других секторах.

В целом участие Казахстана в формировании Таможенного союза, прежде всего, направлено на ускоренную индустриализацию Казахстана и развитие промышленности. Это, в свою очередь, предполагает создание новых рабочих мест, расширение ассортимента и повышение качества производимой продукции. Поэтому участие в Таможенном союзе соответствует требованиям программы государства индустриально-инновационного развития республики. Таким образом, основные положительные моменты участия Казахстана в Таможенном союзе будут иметь хорошие перспективы развития, и это участие принесет больше плюсов чем, минусов, так как у нас появляется более упрощенный вариант транзита и продажи основных товаров потребителям в Евросоюз и Россию. Повысится приток инвестиций и передовых технологий, появятся новые предпосылки для ускоренного вступления Казахстана в число 30 наиболее конкурентоспособных стран мира.

В настоящее время можно утверждать, что Таможенный союз и Единое экономическое пространство России, Беларуси и Казахстана, функционирование которых началось в 2010 г. и 2012 г., соответственно, становятся привлекательными для других партнеров СНГ. они объединяют страны с населением 167 млн. чел., с совокупным ВВП в размере более 2 трлн. долл. и товарооборотом около 900 млрд. долл. По прогнозам, к 2015 г. общий эффект от создания ТС и ЕЭП для его участников может составить до 15% прироста ВВП [2].

Однако стоит отметить, что ожидания стран-участниц связаны как с активизацией внешнеэкономической деятельности, так и с появлением новых возможностей для претворения в жизнь совместных инновационных проектов [3, 45-б.].

Ближайшие перспективы Таможенного союза будут определяться отчасти возможностью расширения его состава. Для того, чтобы добиться наибольшей экономической эффективности, организации нужно увеличить численность своих граждан вдвое. По понятным причинам это можно будет сделать только за счет вхождения в организацию новых членов. Если участники таможенного союза сумеют достигнуть приемлемых соглашений по спорным вопросам, экономика государств сможет развиваться быстрыми темпами, торговые отношения между странами и развитие бизнеса выйдут на более высокий уровень, возрастет % ВВП.

Список использованной литературы:

1. http://www.inform.kz/ru/perspektivy-uchastiya-kazahstana-v-tamozhennom-soyuze_a264876
2. <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/feature/2015/04/18/kazakhstan-in-the-customs-union-losses-or-gains>
3. Аралбаева А.А. Қазақстан Республикасындағы қаржылық қатынастарды құқықтық реттеу. Оқу құралы. «Экономика баспасы», 2014 ж.-208 бет.

Ау Т.И.

к.ю.н., доктор PhD, заведующая кафедрой общеправовых и специальных дисциплин
Карагандинского экономического университета Казпотребсоюза,
г.Караганда, tansher25@yandex.ru

Весельская Н.Р.

к.ю.н., заведующая кафедрой Правового регулирования экономических отношений
Карагандинского экономического университета Казпотребсоюза, г. Караганда

СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Резюме. В статье рассматриваются вопросы правового регулирования и стадии формирования институтов гражданского общества. Авторы исследуют понятие «гражданского общества», рассматривают задачи и цели, что позволит установить верные направления развития институтов гражданского общества.

Түйін. Мақалада құқықтық реттеу және қалыптастыру кезеңіндегі азаматтық қоғам институттары қарастырылған. Авторлар "азаматтық қоғам" түсінігін зерттейді, оның міндеттері мен мақсаттарын орнатуға мүмкіндік беретін дұрыс бағыттағы азаматтық қоғам институттарын дамытуды қарастырады.

Summary. The article considers the issues of legal regulation and the stage of formation of civil society institutions. The authors explore the concept of "civil society", review of goals and objectives that will set the correct direction of development of civil society institutions.

В развитии социальной государственности в Республике Казахстан в период перехода к устойчивому развитию весьма важную роль играют институты гражданского общества. Возрастание их роли обусловлено той активной позицией, которую они занимают в настоящее время на политической арене, в решении важных социальных и экономических вопросов. Предпосылками для возрастания роли институтов гражданского общества является построение рыночной экономики, развитие частной собственности на средства производства, провозглашение и реализация в государстве принципов гласности, демократии, защиты прав и свобод личности и гражданина. Только в таких условиях представители гражданского общества могут смело выдвигать свои требования и отстаивать свои права и свободы. Также на активность жизненной позиции представителей гражданского общества влияет повышение уровня гражданского и правового мировоззрения, формируемого под воздействием процессов информатизации, компьютеризации и т.д.

Анализ правового регулирования и стадии формирования институтов гражданского общества в Казахстане позволяет выявить несколько проблем.

Во-первых, есть необходимость разработки определения понятия «гражданское общество», так как правильное понимание сущности гражданского общества позволит установить верные направления развития институтов гражданского общества.

Общество становится гражданским лишь на определенной стадии демократического развития и формируется по мере экономического, политического развития страны, роста благосостояния, культуры и самосознания народа. Задача гражданского общества - быть посредником между индивидуумом и государством. Целью гражданского общества является защита интересов каждого члена общества, представление его интересов перед лицом власти и общества, общественный контроль за деятельностью власти и формирование внутренней и внешней политики этого общества. По нашему мнению, под гражданским обществом следует понимать общество, члены которого независимо от принадлежности к публичной власти путем инициативной деятельности в рамках закона могут свободно реализовать свои интересы и инициативы по приоритетным направлениям общественной жизни, как правило, через самоорганизующиеся структуры.

Во-вторых, в настоящее время законодателем уделено недостаточное внимание трудовым коллективам как ячейке гражданского общества. К сожалению, они также незаслуженно «забыты» теоретиками и даже низведены до уровня структур, не обладающих правосубъектностью. Так, например, А.Ф. Нуртдинова полагает, что «сторонами коллективно-договорного процесса должны признаваться работодатели и представительные организации работников. Нельзя согласиться с положениями действующего законодательства, указывающими в качестве социального партнера работников. Коллектив работников не обладает признаками субъекта права и не может вступать в правоотношения» [1, с.7]. Считаем такое утверждение в корне неверным. В силу некоторых специфических особенностей развития гражданского общества в Казахстане трудовой коллектив следует рассматривать как самостоятельную единицу, имеющую право на участие в решении вопросов общественно-госу-

дарственной жизни, что обусловлено следующими причинами:

1) в Республике Казахстан система профсоюзов не обеспечивает полного охвата всех работников, а значит не обеспечивается их трудовая и социальная защита. Отсутствуют профсоюзы у журналистов, представителей малого бизнеса. Так, в Казахстане 26 отраслевых профсоюзов на республиканском уровне и 14 областных профсоюзов в регионах. Порядка 2,1 миллиона человек входят в состав Федерации профсоюзов. Из них 1,1 миллионов работают в сфере образования и медицины, 5 тысяч - это студенты и пенсионеры. Остальные члены профсоюзов являются работниками реального сектора экономики. По официальной статистике, число наемных работников в Казахстане составляет 5,8 миллионов человек, и только треть из этого числа входит в состав профсоюзов [2].

2) существующие профсоюзы, за исключением профсоюзов предприятий – субъектов крупного предпринимательства, пассивны и не выполняют той роли, которая возлагается на них – защита прав и интересов трудящихся. В Казахстане абсолютно большая часть населения ассоциирует деятельность отечественных профсоюзов с чисто распределенческими функциями: раздачей материальной помощи, льготных оздоровительных путевок и новогодних подарков. Это – на первичных уровнях, а в профсоюзных органах среднего и высшего уровня продолжают сохраняться стереотипы мышления, слабое влияние на текущие события, отсутствие организованной поддержки со стороны первичных звеньев, старение управленческих кадров без подготовки качественного резерва. В итоге – роль профсоюзов в современной истории Казахстана, а также их авторитет в обществе – чрезвычайно низки [3];

3) представительство интересов населения представлено политическими партиями не в полном объеме. Так, сотрудники правоохранительных органов, вооруженных сил по законодательству Республики Казахстан не имеют право членства в политических партиях, следовательно, их возможности защиты своих социальных и иных прав сужены;

4) в Казахстане наблюдается формирование «самосознания» трудовых коллективов как реальной силы, имеющей финансовые и иные возможности для лоббирования своих социальных, политических и иных интересов.

В свое время В.А. Масленников отмечал: «Трудовой коллектив – есть основная ячейка социалистического общества...С первых лет Советской власти трудовой коллектив играл важную роль в формировании советов, а затем и в осуществлении контроля за деятельностью их исполнительных органов и депутатов, участвовал в управлении производством, в деятельности органов народного кон-

троля, в охране общественного порядка и в лице своих представителей участвовал в осуществлении правосудия» [4,с.5].

На социальную значимость трудового коллектива обращает внимание С. Суворова: «трудовой коллектив является такой совокупностью индивидов, которая обладает определенной социальной структурой, статусом субъекта трудового права и имеет общественно-значимые цели. Важно отметить, что признание за коллективом статуса субъекта трудового права означает возможность совершать юридически значимые действия от своего имени и в своих интересах, т. е. быть носителем субъективных прав и обязанностей»[5]. И как отмечают К.Н. Гусов и В.Н. Толкунова, «в трудовом коллективе в совместном труде обеспечивается единство и сочетание интересов общества, работодателя и работника. Трудовые коллективы призваны приумножать материальные и духовные богатства страны, рационально использовать имеющиеся ресурсы, проявлять неустанную заботу о членах коллектива, об улучшении условий их труда, быта и отдыха» [6,с.77].

По мнению С. Суворовой, в трудовом коллективе сочетаются общие признаки коллектива (а) группа людей, объединенных определенной деятельностью; б) группа людей с едиными интересами и целью; в) объединение людей с определенной организованностью и дисциплиной) и специфические признаки (а) добровольное устойчивое объединение работников для совместного труда, имеющих общие интересы и цели в данной конкретной организации труда; б) объединение работников на основе их трудовых договоров одним и тем же работодателем или на основе членства в одном и том же производственном кооперативе), в) объединение работников, организационно оформленное с установленной дисциплиной труда и единоначалием в процессе труда, с взаимной ответственностью работников и работодателя за трудовые правонарушения; г) объединение работников одного производства, обладающего организационным единством, органами управления, самостоятельностью в хозяйственных и иных делах [5].

Трудовой коллектив вполне в состоянии реализовать свою социальную деятельность в трех формах: а) участие в осуществлении и защите своих социальных прав как субъекта трудовой деятельности; б) участие в решении вопросов общественно-государственной жизни непосредственно; в) участие в решении вопросов общественно-государственной жизни посредством представительства (избрания в органы государственной власти своих представителей). Полагаем, что для этих возможностей трудовых коллективов в республике должна быть создана нормативно-правовая база.

Разумеется, позиция о повышении самостоятельности трудовых коллективов и их вовлечении

в социальную жизнь как самостоятельного и равноправного партнера может вызвать возражения со стороны оппонентов и в качестве аргумента может быть приведен печальный опыт самоуправления Югославии. Однако крах системы самоуправления Югославии произошел вследствие целого ряда причин, одной из которых была деэтизация хозяйственной системы, т.е. устранение государства из сферы экономики и перестройка экономической организации на основах самоуправления.

Авторская позиция предполагает повышение статуса трудового коллектива как равноправного партнера государства, бизнесструктур в реализации социальной политики, проводимой в Республике Казахстан, но не монополизацию им всех сфер деятельности, включая экономическую.

В-третьих, действующее законодательство ограничивает возможность развития институтов гражданского общества для некоторых категорий граждан. Так, в Конституции Республики Казахстан есть ограничения для таких категорий граждан Республики Казахстан (военнослужащие, работники органов национальной безопасности, правоохранительных органов и судьи) объединяться для защиты своих интересов. По мнению Федерации профсоюзов Казахстана, имеется факт ограничения прав судей организовывать и вступать в профсоюзы. Это было аргументировано тем, что судьи имеют специальный юридический статус в рамках государственной системы, который определяет конституционное ограничение их прав. Однако, согласно пояснению Комитета экспертов МОТ исключения, предусмотренные Конвенцией № 87 «О свободе ассоциации и защите права на организацию», могут распространяться только на сотрудников полиции и вооруженных сил. Необходимо отметить и то, что сотрудники центральных аппаратов министерств и ведомств по разным причинам не имеют возможности вступить в профсо-

юзы для того, чтобы защищать свои права, в том числе при реорганизации государственного органа (слияние, присоединение, разделение, выделение, преобразование) [5].

В четвертых, наблюдаются процессы огосударствления некоторых институтов гражданского общества. В частности, непонятным общественным объединением является так называемая Национальная палата предпринимателей, чья деятельность регулируется Законом РК «О Национальной палате предпринимателей Республики Казахстан» от 4 июля 2013 года. Так, в соответствии с п.1 ч.1 ст.5 Закона предельные размеры обязательных членских взносов определяются не самой Палатой, а Правительством РК. Тщательный анализ данного закона показывает, что данная структура представляет собой некий гибрид общественного объединения и государственного органа.

Выявленные проблемы требуют дальнейшего тщательного исследования и разработки путей решения данных проблем.

Список использованной литературы

1 Нуртдинова А.Ф. *Коллективно-договорное регулирование трудовых отношений: Теоретические проблемы: Автореф. дис. ... докт. юрид наук. М., 1998. С. 7.*

2 В Казахстане отмечают День профсоюзного работника /<http://kzinform.com/ru/news>

3 Пять составляющих социальной модернизации горно-металлургического комплекса Казахстана / <http://kazprofmet.kz/article/show/rus/53/>

4 Масленников В.А. *Трудовой коллектив и его конституционный статус. М., 1984. С. 5.*

5 Суворова С. *Трудовой коллектив: общая характеристика и правовой статус* /<http://www.newfact.ru/?p=610>

6 Гусов К.Н., Толкунова В.Н. *Трудовое право России. М., 2000. С. 77.*

Весельская Н.Р.

к.ю.н., заведующая кафедрой Правового регулирования экономических отношений
Карагандинского экономического университета Казпотребсоюза, г. Караганда

Ау Т.И.

к.ю.н., доктор PhD, заведующая кафедрой общеправовых и специальных дисциплин
Карагандинского экономического университета Казпотребсоюза, г. Караганда.

ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ВОЛНЫ В РАЗВИТИИ РЫНКА СТРОИТЕЛЬСТВА ЖИЛЬЯ

***Резюме.** В данной статье анализируется рынок строительства жилья с точки зрения инвестиционного развития, рассматриваются экономико-правовые вопросы инвестиционных отношений в жилищном строительстве, проблемы разграничения понятий инвестиционных процессов и строительной сферы.*

***Түйін.** Бұл мақалада инвестициялық даму көзқарасы тұрғысынан тұрғын үй құрылысы нарығы талданады, тұрғын үй құрылысы инвестициялық қатынастарының экономикалық-құқықтық сұрақтары, әлеуметтік сала мен инвестициялық процесс түсініктерін ажырату мәселелері қарастырылады.*

***Summary.** The article gives an analysis of construction market housing from point of view of investment development, considers economic and legal issues investment relations in housing construction, problems of distinction concept of investment processes and construction domain.*

В современных посттрансформационных экономиках жилищный вопрос по-прежнему остается актуальным. Проблема жилья отмечается как одна из острых, важных и насущных проблем правительствами России, Украины, Казахстана, где обеспеченность населения жильем находится на самом низком уровне среди стран Европы. Низкие показатели обеспеченности населения жильем отягощаются его качественным состоянием. Существующие темпы ввода в действие новых жилых домов до сих пор не обеспечивают полноценного удовлетворения потребности в жилье.

Для решения проблемы обеспечения жильем населения среднего и малообеспеченного классов в странах СНГ назрела необходимость значительно увеличения объемов жилищного строительства. Однако в настоящее время в структуре финансирования строительства жилья очень незначительную долю составляют государственные и банковские средства. Поэтому актуальной проблемой сегодня является поиск средств, которыми государство может обеспечить достижение необходимых объемов строительства жилья у себя в стране. Решение данной проблемы может быть найдено в русле построения теории развития рынка строительства жилья, которая бы отвечала запросам современной ситуации в странах СНГ и смогла бы помочь в ре-

шении проблемы обеспечения жильем населения этих стран с учетом их демографического развития в ближайшем будущем. При этом теория рынка строительства жилья должна опираться на использование методов, учитывающих его функционирование именно как рынка.

В современной рыночной экономике строительство — это локомотив, способный вытянуть из кризиса любую страну. Можно вспомнить исторический опыт XX века, в частности, Великую депрессию в США или восстановление Германии после первой и второй мировых войн. Однако в XXI столетии глобальный финансовый кризис ударил по строительной сфере сильнее, чем по другим отраслям экономики, хотя и в разной степени в различных регионах мира, что обусловило пристальное внимание исследователей к особенностям его развития.

В западных странах, включая США, лопнувший финансовый пузырь на рынке жилья стал главным катализатором кризисных процессов. При этом падение затронуло как коммерческое, так и промышленное строительство. В развивающихся же странах кризис только притормозил темпы развития строительной отрасли, но не остановил их. Если в предкризисном 2006 г. в странах третьего мира темпы роста составили 11,1%, то в самом тяжелом 2009 г. — всего 0,6%. А в Китае и Индии торможение развития строительной отрасли вообще оказалось малозаметным. В России же было незначительное снижение строительства жилья в 2010 г. (хотя было заморожено 80% стройплощадок).

Сегодня мировой строительный рынок оценивается в \$7,5 трлн. А к 2020 г. его стоимость увеличится до \$13 трлн. Аналитики считают, что благодаря развитию рынков Китая, Индии и Бразилии он к 2020 г. вырастет на 70%. Россия и Польша нарастят объемы строительства, а США останется лидером строительной индустрии среди развитых стран. Но для Японии и Западной Европы прогнозируются низкие темпы развития (кроме Великобритании и Греции).

В западных странах удельный вес жилищного строительства в общем объеме капиталовложений достигает 30–40%. Формы и источники финансирования различны, но все они могут быть сведены к трем основным направлениям. Во-первых, стро-

ительство жилья финансируется за счет собственных средств строительных компаний. Во-вторых, финансирование идет по каналам коммерческого кредитования строительных организаций. И, в-третьих, широко используется ипотечное кредитование частных застройщиков и покупателей готового жилья, как на первичном, так и на вторичном рынках. При этом общий объем финансовых ресурсов жилищного строительства существенно расширяется за счет широкого обращения ипотечных ценных бумаг. Таким образом, в основном развитие строительной сферы осуществляется за счет внутренних инвесторов и государственных программ.

Анализ работ исследователей показал, что проблема системного анализа, классификации и описания объекта рынка недвижимости, как сложной системы, изменяющейся в процессе реализации инвестиционного проекта, проработана недостаточно полно. Следует признать, что рынок недвижимости как объект системного анализа пока еще не привлек к себе пристального внимания ученых [5, 7, 11,12]. Научные исследования в области управления недвижимостью и девелопмента долгое время сдерживались отсутствием современных правоустанавливающих регламентов и опыта реализации в рыночных условиях земельно-имущественных отношений. Поэтому исследования по каждому отдельному направлению девелопмента: мониторингу и анализу рынка, разработке концепций, управлению проектами носили узкоспециализированный характер, что снижало их системную результативность.

Если рассматривать рынок строительства жилья с точки зрения инвестиционного развития, то необходимо отметить, что именно особенности товарной группы данного рынка определяют специфику его функционирования и развития. Создание жилого объекта является долговременным и дорогостоящим процессом, требующим отвлечения значительных оборотных средств на период его производства. Приобретение жилой недвижимости является инвестиционным вложением. Локализация рынка строительства жилья определяется территорией расположения объекта строительства. Соответственно, на развитие рынка жилья воздействие оказывают также и факторы местного значения.

Обратимся к научным подходам, раскрывающим и объясняющим закономерности рынка строительства жилья. Необходимо отметить, что закономерности рынка строительства жилья не всегда выделяются отдельно. Традиционно рынок строительства жилья включается в рассмотрение рынка жилья как один из его элементов.

Современный макроэкономический подход предлагает объяснять развитие рынка строительства жилья на основании инвестиционной функции рыночного равновесия и зависимости инвестиций

в жилищное строительство от уровня цен и уровня процентной ставки. С этой точки зрения на рынке существующего жилья предложение представляет собой имеющийся в наличии жилой фонд, в то время как спрос на жилье зависит от его цены. Функция спроса на жилье является убывающей, как и функция спроса на любой другой товар. Равновесная относительная цена жилья устанавливается на уровне, обеспечивающем равенство спроса и предложения на рынке существующего жилья. В макроэкономическом плане объектами инвестиций являются материальные ценности, которые составляют основу национального богатства. В Системе национальных счетов выделяют три типа инвестиций: инвестиции в основные производственные фонды, в жилищное строительство и в запасы.

В свою очередь, инвестиции в строительство жилья, т.е. предложение новых домов, является возрастающей функцией от цены жилья. Поэтому именно равновесная цена, сложившаяся на рынке существующего жилья, будет определять текущий объем инвестиций в строительство жилья. Изменение спроса на жилье ведет к изменению цены жилья и к изменению объема инвестиций в жилищное строительство. При изменении реальной ставки процента меняются альтернативные издержки вложения денег в жилье. Поэтому с ростом ставки процента спрос на жилье падает, следовательно, падают цены на жилье и инвестиции в жилищное строительство. С падением ставки процента относительная цена и инвестиции в строительство жилья будут расти.

В микроэкономическом плане инвестиции представляют собой все виды активов (средств), вкладываемых в хозяйственную деятельность в целях получения доходов. По экономическому содержанию – это расходы на создание, расширение и техническое перевооружение основного капитала, а также на связанные с этим изменения оборотного капитала. Поэтому здесь инвестиционными объектами являются финансовые (портфельные) инвестиции, реальные инвестиции (приобретение основных производственных фондов, в том числе коммерческой недвижимости) и нематериальные активы (инновационные разработки, интеллектуальная собственность).

Инвесторами при строительстве жилья являются потребители, т.е. покупатели нового жилья. Потребители продукции строительства жилья могут, во-первых, получать доход от их эксплуатации в форме сдачи в аренду, и тогда они являются инвесторами с микроэкономической точки зрения, и, во-вторых, осуществлять их бытовое потребление без цели извлечения прибыли, и тогда они являются инвесторами с макроэкономической позиции. Инвесторами в макроэкономическом плане также являются государственные органы и органы местного самоуправления, приобретающие жилье для

последующего предоставления по социальному найму.

Вместе с тем, представляется проблематичным рассматривать лиц, приобретающих доли в строящемся доме для последующей их реализации по мере роста стоимости доли в качестве инвесторов. Как видится, они являются всего лишь обычными перепродавцами прав на будущий объект недвижимости, и по своей экономической сути являются кредиторами или займодателями застройщика, которые обеспечивают финансирование оборотных средств на период строительства объекта.

В теоретических разработках необходимо разграничивать понятия инвестиционных процессов и строительной сферы. Сама по себе строительная сфера не может напрямую отождествляться с инвестиционными процессами в национальной экономике. Это совокупность отраслей, производств и организаций, характеризующихся тесными устойчивыми экономическими и технологическими связями в получении конечного результата – обеспечение производства основных фондов народного хозяйства. В свою очередь, собственно инвестиционные процессы, как с макроэкономической, так и с микроэкономической точек зрения, – понятие гораздо более широкое и затрагивает рынок строительства жилья лишь отчасти.

Строительная продукция является результатом строительного производства. Для производства необходима аккумуляция оборотных средств, которые не являются для строительного предприятия инвестиционными. Об инвестициях можно говорить только при расширении своих собственных производственных мощностей. Оборотными средствами строительных компаний могут быть привлеченные средства для восполнения кассового разрыва при производстве строительной продукции для последующей продажи; а также инвестиционные средства лиц, заказавшие у них выполнение строительных работ и получения строительной продукции.

Вместе с тем, вовлечение строительных компаний в процесс вложения ценностей в создание основных фондов не делает их инвесторами. Вследствие этого, они не могут образовать инвестиционный комплекс между собой, равно как не могут его создать строительными компаниями различные предприятия и граждане, которые решили вложить собственные и привлеченные средства в развитие основных фондов. Таким образом, необходимо четко различать понятие строительного комплекса, которое отражает совокупность отраслей, производств и организаций, характеризующихся тесными устойчивыми экономическими и технологическими связями в получении конечного результата – строительной продукции (жилья). Отдельно выделяют понятие совокупности инвесторов новых основных фондов (в том числе

жилья) – непосредственных потребителей строительной продукции, субъектов хозяйствования. Кроме того, на рынке строительства жилья присутствуют финансовые агенты процесса производства строительной продукции, которые предоставляют кредиты и займы строительным предприятиям на период строительства в той или иной форме, либо процесса инвестирования, когда они предоставляют кредиты и займы потребителям-инвесторам на осуществление инвестиционных вложений.

Такой подход позволяет более глубоко раскрыть истинное содержание экономических отношений, складывающихся на рынке строительства жилья. Во-первых, при строительстве жилья инвестиционная функция следует за покупателями и приобретателями нового жилья, планирующими использовать его для собственных или социальных нужд и для извлечения прибыли. Во-вторых, если новое жилье лицо приобретает на этапе строительства с целью последующей перепродажи, оно является кредитором или займодателем застройщика вне зависимости от гражданско-правовой формы закрепления их отношений. В-третьих, застройщик является производителем товара (нового жилья), основной особенностью которого является длительный цикл производства и продолжительный период его потребления [5, 7, 8, 9, 11, 12].

Таким образом, функция инвестиций следует за спросом на новое жилье как в макроэкономическом, так и в микроэкономическом планах. Поэтому представляется не совсем корректным закрепление инвестиционной функции на рынке строительства жилья за застройщиком, т.е. производителем жилья. Если включить в рассмотрение реальную ставку процента, то при ее изменении меняются альтернативные издержки вложения денег в жилье. В общем случае с ростом ставки процента спрос на жилье падает и, соответственно, падают относительная цена жилья и инвестиции в жилищное строительство. Наоборот, с падением ставки процента цены на жилье и инвестиции в жилищное строительство (т.е. предложение жилья) будут расти.

Для застройщика период получения и возврата кредита длится только во время строительства и распродажи объекта. Для инвестора период получения и возврата кредита может длиться не один десяток лет. Зависимость спроса от кредитных ресурсов напрямую указывает подверженность величины спроса от величины процентной ставки. Отсюда логично вытекает зависимость спроса на новое жилье от процентной ставки. Вместе с тем, при рассмотрении реальной процентной ставки в качестве альтернативы для вложения инвестиционных ресурсов в качестве потребителя выступает не инвестор, а финансовый агент. Присутствие финансовых агентов возможно только со стороны предложения в привязке к застройщику. Поэтому

при определенных условиях рост реальной процентной ставки может привести к росту цен на жилье, что неизбежно вызовет снижение спроса.

Суммируя вышеизложенное и конкретизируя содержание экономических отношений, складывающихся на рынке строительства жилья, можно утверждать следующее: при строительстве жилья инвестиционная функция следует за покупателями и приобретателями нового жилья, планирующими использовать его для собственных или социальных нужд и для извлечения прибыли; если новое жилье лицо приобретает на этапе строительства с целью последующей перепродажи, оно является кредитором или заимодателем застройщика вне зависимости от гражданско-правовой формы закрепления их отношений; застройщик является производителем нового жилья, для которого характерны длительный цикл производства и продолжительный период потребления [3, 4, 8, 10, 11, 12].

Данные положения являются базисными для дальнейшей работы над формированием теории рынка строительства жилья, разработка которой должна происходить с учетом и использованием имеющегося опыта и исследований. Одним из перспективных направлений является подход, согласно которому рынок недвижимости в целом и рынок строительства жилья в частности развиваются согласно синергетическим закономерностям [1, 2, 3, 6], в частности, на закономерностях периодизации эволюции самоорганизующихся систем.

Согласно теории синергетики, развитие и самоорганизация экономических систем происходит таким образом, что в целостном периоде существования системы можно выделить два полупериода. Первый отражает постепенное развитие системы, относительную стабильность ее роста, развития, потом наступает период бифуркации – сильных колебаний и изменений системы, в данном случае рынка строительства недвижимости, в результате чего случайным образом или не совсем случайно выбирается определенный аттрактор развития. В данный период дальность прогноза развития системы минимальна. Но, с некоторой вероятностью, возможно выбрать несколько направлений последующего развития системы. Эти направления развития называются аттракторами. В такие периоды выбор по какому направлению развиваться, к какому аттрактору стремиться, нельзя делать за систему волевым усилием, например, со стороны государства.

Поскольку рынок недвижимости есть самоорганизующиеся экономическая система, следовательно, как и все системы, способные к самоорганизации, он обладает следующими основными свойствами: комплексность, самореферентность, избыточность и автономность. Они перекрывают, объясняют и производят друг друга, а также находятся в тесной связи с основными положениями

исследований самоорганизации, из которых они выводятся [1, 6].

Так, свойство комплексности рынка недвижимости говорит о том, что такой системой сложно манипулировать, управлять или поддерживать в равновесии. В свою очередь, свойство операционной закрытости, т.е. самореферентность, применительно к рынку недвижимости носит циклический характер. Самореферентность не противоречит открытости системы рынка недвижимости. Это свойство не ограничивает потоки энергии или материалов и взаимосвязь с внешней средой.

Операционная закрытость системы означает обеспечение сохранности границ системы рынка недвижимости, препятствует прямому воздействию внешней среды. Это означает, что внешние влияния носят характер помех, при этом самоорганизующаяся система рынка недвижимости производит селекцию этих внешних воздействий. Самореферентность можно назвать центральным свойством рынка недвижимости как самоорганизующейся социально-экономической системы.

Характеристика избыточности показывает, что все части, элементы и подсистемы рынка недвижимости являются потенциальными разработчиками порядка в системе. Иными словами, в системе нет четкого иерархического деления между организующими, или управляющими подсистемами также, как и между организованными, или управляемыми частями. Поэтому свойство избыточности делает возможным то, что из частей и взаимосвязей между ними может вообще самоорганизовываться система рынка недвижимости. Избыточность имеет место, когда множество частей заняты одинаковым действием, поэтому порядок в системе рынка недвижимости возникает из распределенных по всей системе конструирующих действий и не может быть сведен к отдельным изолированным мероприятиям.

Наконец, автономность представляет собой такое свойство системы рынка недвижимости, когда отношения и взаимодействия, характеризующие систему как целостность, определяются сами лишь через эту систему. Другими словами, автономные системы самореферентны [1, 6, 7, 10].

Система рынка недвижимости для сохранения своей целостности вынуждена приспосабливаться к постоянно и непредсказуемо изменяющейся окружающей среде, для этого ей необходимо удерживать процессы своего функционирования в определенных границах. Автономность системы рынка недвижимости проявляется в том, что в ограниченных пределах этот рынок воздействует на окружающую среду и конструируют ее в соответствии со своими функциональными процессами.

Следовательно, на основании указанных свойств, можно сделать вывод, что сложные и развивающиеся социально-экономические системы,

какой является и рынок недвижимости, имеют следующую особенность - возможность их формализованного описания принципиально ограничена, также принципиально ограничена возможность точного расчета их будущего состояния и поведения [1, 2, 6, 10].

Таким образом, можно сделать следующие выводы. Во-первых, обеспеченность населения стран СНГ жильем находится на качественно и количественно низком уровне. Строительство жилья перешло в русло рыночной экономики, однако это не снимает обязанности с государства всемерно содействовать обеспечению жильем граждан. Во-вторых, воздействие государства на рынок строительства жилья возможно только косвенными методами. Способами влияния государства на рынок строительства жилья является индикативное планирование и механизм воздействия на рынок строительства жилья в целях достижения поставленных ориентиров. Создание механизма воздействия должно основываться на разработанную теорию рынка строительства жилья.

Список использованной литературы

1 Реген В. Самоорганизация как фактор конкурентоспособности компании / Вернер Реген. - СПб.: Стройиздат СПб., 2004

2 Переходы и катастрофы: Опыт соц.-экон. развития / [СН. Кабанов, А. Н. Клепач, В.И. Кузне-

цов и др.]; Под ред. Ю.М. Осипова, И.Н. Шургалевой. - М.: Изд-во МГУ, 1994.

3 Горемыкин В.А. Экономика недвижимости. - М.: Маркетинг, 2002

4 Новиков Б.Д. Рынок и оценка недвижимости в России. - М., 2000

5 Крутик А.Б., Горенбургов М.А., Горенбургов Ю.М. Экономика недвижимости. - СПб.: Лань, 2000

6 Асаул А.Н. Экономика недвижимости. - СПб.: Питер, 2004

7 Рахман И.А. Развитие рынка недвижимости в России: теория, проблемы, практика. - М., 1999

8 Волочков Н.Г. Справочник по недвижимости. - М.: Инфра, 1996

9 Анализ рынка недвижимости в Казахстане <http://www.marketingcenter.kz/2017/07-17-analiz-rynok-nedvizhimosti-kazakhstan.html>, Новиков Б.Д. Рынок недвижимости в России. - М.: Экзамен. 2000

10. С.Н. Максимов, М.И. Заеровский. Сегментирование рынка недвижимости – основа построения модели рынка. – Вестник СПб. ун-та. Серия 5. Экономика. – Изд-во СПб. ун-та, 1999. Вып. 2.

11. Мукашев А. М. Современные проблемы экономики жилой недвижимости в Республике Казахстан <http://www.vestnik-kafu.info/journal/24/1031/>

12. Куценко В.В. Девелопмент: современная концепция развития недвижимости. - М.: Норма, 2004.

О СООТНОШЕНИИ ПОНЯТИЙ «ВЫБОРЫ» И «РЕФЕРЕНДУМ»

Резюме. В статье раскрываются вопросы соотношения понятий «референдум» и «выборы», как высших форм осуществления народовластия. Путем изучения точки зрения зарубежных и отечественных авторов, а также законодательства и практики ряда стран выделяются характерные признаки, которые позволяют разграничить данные понятия.

Түйін. Мақалада халық билігін жүзеге асырудың жоғары нысандары ретінде «референдум» мен «сайлау» ұғымдарының арақатынасын сұрақтарының мазмұны ашылған. Отандық және шетелдік авторлардың көзқарастарын қарастыра отырып, әр түрлі елдердің заңнамасы және тәжірибесін зерттеу арқылы берілген түсініктемелердің ара жігін ажырататын сипаттамалық белгілері анықталған.

Summary. The article deals with the issues of the correlation between the concepts «referendum» and «elections», as the higher forms of realization of democracy. By studying the point of view of foreign and domestic authors, as well as legislation and practice of different countries, characteristic features are distinguished that make it possible to distinguish between these concepts.

В системе институтов как представительной, так и непосредственной демократии Республики Казахстан особое значение придается референдуму и выборам. Это обусловлено императивным характером данных институтов как способов реализации субъективного права граждан на управление государством и обществом.

Являясь самостоятельными институтами прямой демократии, они имеют схожую процедуру реализации, но различаются по целям проведения, срокам, а также по требованиям к численности участников голосования.

Как известно, выборы представляют собой процесс, в рамках которого выявляется воля народа или населения определенной территории, и на этой основе формируются органы государственной власти и местного самоуправления. На свободных выборах избиратели определяют персональный состав представительного органа и избирают главу государства, тем самым, «периодически легитимируют своей волей конституционный строй государства»[1, с. 198]. Целью же проведения референдума является принятие народом или населением определенной территории решения по наиболее важным вопросам государственной и обществен-

ной жизни, включая принятие Конституции, законов и иных правовых актов.

Большинство представителей советской правовой науки выборы не относили к формам непосредственной демократии. Считалось, что в их ходе избиратели не принимают непосредственно решения, а лишь избирают представителей для их принятия[2, с. 161]. Но уже в конце 80-х годов появилась точка зрения, согласно которой было признано, что такие институты как выборы, отчеты депутатов перед избирателями, связаны с народным представительством, но принадлежат к институтам непосредственной демократии, поскольку во всех упомянутых случаях граждане сами непосредственно формируют представительные органы и прямо влияют на их работу. В конституционном же значении представительную демократию выражают органы государственной власти[3, с. 42]. Именно эта точка зрения является сегодня преобладающей в теории конституционного права.

Выборы проводятся периодически и, как правило, в четко установленные конституциями сроки. Именно регулярная сменяемость власти в результате всеобщих свободных и справедливых конкурентных выборов, по мнению политологов, является одним из тех минимальных критериев, которые отделяют демократические режимы от недемократических[4, с. 134].

Референдумы же проводятся по мере возникновения необходимости в их проведении, по инициативе представительных или исполнительных органов государственной власти, а также определенной части населения.

Для признания выборов и референдумов состоявшимися в законодательстве устанавливаются соответствующие требования к численности участников голосования. В большинстве стран на постсоветском пространстве прослеживается тенденция неуклонного снижения процента участия избирателей в голосовании на выборах (порога явки избирателей). В некоторых из этих стран (включая Россию и Казахстан) порог явки вообще отменен. Такое положение отражает трактовку развития современной демократии, предполагающую создание органов народного представительства и учреждение выборных должностей с участием граждан, но без их принуждения.

Что же касается референдумов, для признания их состоявшимися установление минимального процента участия граждан в голосовании обязательно. Так, например, в Казахстане, чтобы считать

референдум состоявшимся, должны проголосовать более 50% граждан, имеющих право участвовать в референдуме, а решение считается принятым, если его поддержали более половины граждан, принявших участие в голосовании. Решения конституционного референдума, считаются принятыми, если за них проголосовало более половины граждан, принявших участие в голосовании, не менее чем в двух третях областей, городов республиканского значения и столицы.

Некоторые авторы отмечают, что в новейшей истории современных государств существует практика, когда между референдумом и выборами «проводят знак равенства и выдают один институт за другой, мотивируя это тем, что и в том, и в другом случае налицо волеизъявление народа» [5, с. 215] (например, продление полномочий президентских мандатов в Узбекистане и Казахстане в 1995 году). На наш взгляд, такая практика влечет за собой нарушение конституционных прав граждан избирать и быть избранным. Использование института «продления сроков президентских полномочий путем референдума» для вытеснения института «очередных выборов президента», ликвидирует понятие альтернативности и политической конкуренции, тем самым, нарушая избирательные права граждан. Между тем, согласно ст.3 Конституционного закона «О республиканском референдуме» не могут быть предметом референдума вопросы, которые могут повлечь за собой нарушение конституционных прав и свобод человека и гражданина [6, с. 67].

Следует отметить, что в конституционно-правовой практике институты выборов и референдумов могут быть взаимосвязаны. Политико-правовая взаимосвязь этих институтов прослеживается в случаях, когда на референдум выносятся вопросы, касающиеся выбора избирательной системы. Такие референдумы в разные годы проводились в Ирландии (в 1959 и 1968 гг.), в Италии (в 1991 и 1993 гг.), в Великобритании (2011 г.). Во всех указанных случаях референдумы проводились по инициативе органов государственной власти. Как считает И.А. Старостина, практика применения референдума по вопросу об избирательной системе имеет под собой политические основания - это воля определенных политических сил, надеющихся путем реформ избирательного законодательства, поддержанных всенародным голосованием, увеличить свое влияние и добиться большего представительства в парламенте [7, с. 435].

По справедливому мнению Ю.Г. Барабаша, вопрос об использовании референдума для решения вопроса о реформе избирательной системы должен решаться, исходя из особенностей конституционной модели народовластия, политико-правовых традиций и других факторов, в том числе уверенности Правительства или парламентской коалиции в поддержке избирателями их инициатив [8, с. 91].

Подводя итоги анализу соотношения понятий «выборы» и «референдум», можно резюмировать, что, являясь высшим и непосредственным выражением власти народа, данные институты тесно взаимосвязаны, но все же имеют свое собственное предназначение в процессе осуществления народовластия.

Литература:

1. *Эбзеев Б.С. Конституция, власть и свобода в России: Опыт синтетического исследования.* - М., 2014. С.198.
2. *Тихомиров Ю.А. Управление делами общества: субъекты и объекты управления в социалистическом обществе.* - М., 1984. С.161.
3. *Мурашин А.Г. Непосредственное народовластие в системе социалистического самоуправления народа.* - Киев, 1989. С. 42.
4. *Сейлеханов Е.Т. Политическая система Республики Казахстан: опыт развития и перспективы: монография.* - Алматы, 2009. С. 134.
5. *Мухамеджанов Э.Б. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Учебное пособие.* Алматы, 2014. С. 215.
6. *Ахметова К.С. Основные этапы становления института референдума в Республике Казахстан. // Конституционное и муниципальное право, 2012. № 7.*
7. *Старостина И.А. Политико-правовые взаимосвязи в системе прямого народовластия // Конституционное право и политика: сборник материалов международной научной конференции.* - М., 2012. С. 435.
8. *Барабаш Ю.Г. Непосредственная демократия в Украине: состояние и перспективы развития // Народовластие и права человека: материалы IV Международной научно-практической конференции, проведенной Российской академией правосудия совместно с Северо-Кавказским институтом – филиалом Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ / Под ред. Н.В. Витрука и Л.А. Нудненко.* - М.: РАП, 2012. С. 91.

SOME ASPECTS OF INTERNATIONAL TERRORISM

Түйін. *Дүниежүзілік халықаралық терроризмнің басты себептері қаралды, Жаһандану контекстінде дамытудың негізгі үрдістері найда болуы мен сипаттамалар. Террористік ұйымдардың, олардың мүмкіндіктерін пайдалану тексеріліп, талданған болып шығады, соның салдары ретінде, түрлендіру, не осы стратегия және тактика ақпараттық технологияларды терроризм кибертерроризм үйлестіру.*

Резюме. *Рассмотрены основные тенденции развития международного терроризма в контексте всемирной глобализации, причины его возникновения и главные характеристики. Проанализирована стратегия и тактика террористических организаций, использование ими возможностей информационных технологий, и как следствие этого, трансформация терроризма в кибертерроризм, либо сочетание.*

Summary. *The article considers the basic trends in the development of international terrorism in the context of the globalized world, its causes and main characteristics. It analyzes the strategy and tactics of terrorist organizations, their use of information technology capabilities, and as a consequence transformation of terrorism into cyber terrorism, or their combination.*

Terrorism has at least two reasons for its emerging. The first one is lack of political support, of the opportunity to position oneself in the open political space. As a rule, people will not give support to the opposition having targets which are in contradiction with interests of this or that group of countries, world community, or these targets openly entrench on the basic human rights, for instance on the right for life. Violence in its essence and terrorism in particular are an alternative means of political pressure, achievement of a target set, where the public support does not give it the effective percentage of political votes.

The second reason consists in the fact that there is support of some societal groups but there are no alternative means of political expression. Here violence serves as an instrument for achieving the high threshold of political vote in front of the closed political system (authoritarian or totalitarian).

In any case, terrorism is the tactics of the weak, inability of a definite political group to participate in a sound political dialogue [1].

Although terrorism, namely international terrorism can prove to be quite a lucrative instrument for political acts, it is not free-of-charge. Rather large sums of money are necessary to supply illegal organization

to ensure its safety, to support its “play” mode on the political arena, to implement business operations (weapon selling, drug traffic, etc.). On the other hand, it costs international community huge financial expenses to pursue these terrorist groups and syndicates [2].

International terrorist groups must keep balance between safety and support of its own influence (strong presence) to remain the effective political power. Consequently, they have to keep themselves “fit” and to be ready to start as an organized dynamic power at any time [3]. Therefore, the main feature of international terrorism is dynamism, which means these groups constantly shift and change and they are rarely static.

To remain in the game means they are to continue making permanent attacks in order to claim their audience’s attention without causing any danger to their own basic organization.

Kidd and Walter give a sketch of five terrorism strategies – Provocation, Attrition, Outbidding, Spoiling, and Intimidation by means of which terrorists can get the maximum support among the public or as an alternative to it – subversion of government authority before its people. According to their viewpoint, the efficient strategic approach is Intimidation.

There are two ways for using terrorism in strategic aspect:

1. Coercive or «dirty trade» strategy. The method of action is violence as a tool for changing the behaviour of the current regime by way of threat of prolonged or frequent terrorist attacks until the group’s requirements are satisfied. The requirements can be of either political or financial nature. [6]. However, terrorists are willing to negotiate or to come to a compromise with the existing state regime in respect of the disputed political «pie».

2. The second strategic approach is the entire seizure of political «pie» without any compromise. The method of action is an absolute violence.

Often, terrorist groups use a combined strategic approach in their actions.

However, we should note the fact that some researchers believe that terrorist groups are not always highly disciplined and strictly hierarchical. They give an example of the story of JI, the founders of which are Abdullah Sungkar and Abu Bakar Ba’asyir, when after Abdullah Sungkar’s death in 1999 Abu Bakar Ba’asyir became the leader and it subsequently split into two warring factions. [7]

So, one of the key points that will help to develop an effective mechanism for combating international terrorism is to find out the current

trends of its formation. Many experts explain international terrorism as a disproportionate response to the challenges of globalization, as a reaction of the emerging postmodern «network» organization of the world to the pressure by the traditional «hierarchical» governance structures of world processes [8].

The age of information technology gives an opportunity for terrorism and organized crime to use the tools of international service networks. For example, «Al Qaida» has learned to use many of the same tools for global cooperation as «Infosys» in their work. Instead of goods and profits, it produces murder and chaos. This is an extremely difficult problem. Perhaps it will even turn out to be the most acute geopolitical problem for the flat virtual world countries that think about their future development. After all, sadly, the flat virtual world equally favors both «Infosys» and «Al-Qaida».

Nowadays all active terrorist groups detect their presence on the Internet [9]. The most significant terrorist organizations which actively use the Internet resources include: Hamas, Al-Qaida, «Hezbollah», «Al-Jihad», «Muslim Brotherhood», «Palestine Liberation Front», «Real IRA» and several others. Most of them are declared outlawed (according to Economic Security Agency UNION).

An expert on Crime Problems Phil Williams notes that many criminal organizations still use some form of hierarchical network design, connecting or extending the network if necessary. Williams outlines a framework for a network criminal organization: the core made up of united leaders (center) and the periphery, consisting of network criminals [10]. This organizational mutation has probably temporary nature - as a transition from the traditional hierarchical criminal group to an entire network organization [11].

One more point makes connection with the worldwide global network – it is the transformation of terrorism in cyber terrorism, or their combination. For instance, the terrorist group could simultaneously detonate a bomb at the station or the city square and start cyber-attack on the communication infrastructures, thereby increasing the impact of events. Ironically, the success of the «war on international terrorism» is likely to cause the terrorists increasingly turn to the means of mass destruction such as cyber terrorism [12].

In today's environment, many experts consider combating the international terrorism as the fourth world war. It is the war which we consider in the context of the globalized world as a consequence of one of the manifestations of the crisis in the industrial phase of development. It is a struggle of global projects of the future - the American, Arabic, German, Chinese, Russian, and Japanese. Collision of these projects will take place in spaces of geo culture and geo-economics. We cannot exclude military actions, which will take the form of terrorist acts. Researchers often define terrorism as motivated violence for

political purposes. An act of terrorism on September 11, 2001 in New York, which resulted in the loss of about 3,000 human lives in one day, the responsibility for which Islamist «Al-Qaida» (founded in 1990) assumed, is referred to as the beginning of the fourth world (terrorist) war [13]. Some Al Qaida leaders call this day the beginning of the USA collapse, for example Ahmed Omar Sheikh, the chief suspect of the murder of the American journalist Daniel Pearl, urged to sell dollars because the USA history would soon come to an end [14].

Radical changes are taking place in the conglomerate of Asian, African and Latin American countries, in which there is concentration of about 4/5 of the planet population. As a result of increasing differences in the level and pace of socio-economic transformations this community in itself united by the concept of «developing countries», has become blurred. In the forecast period split in their development will grow and the community itself as a conceptual category will disappear [15].

B. Bidova supposed that 56 countries of the world would have an annual income per capita of less than 5 thousand dollars in 2015. Nearly 3 billion people live in these countries (41 per cent of the total population) [16].

With the constantly growing welfare of the developed countries, poverty and hunger will create quite negative environment for the development of the world economy in early 21st century. Developed rich countries that determine basic parameters for the global development of world community, will be even more concerned with ways of creating necessary conditions for steady development of the poorest countries. It will take place not only for humanitarian reasons, but more due to the fear of uncontrollable immigration and the growth of drug trafficking and terrorism in these countries. Rich countries will be forced to develop and put into practice economic development programs in poor countries.

The 21st century terrorism has transformed a lot, the high level of financial capability and technical equipment of terrorist groups is a characteristic feature of modern terrorism.

Over the past decades, the epicenter of terrorist activity began to gradually shift from the Latin American region to the United States, Europe (England, Spain, Italy, Germany, France), Turkey and Japan.

External constraints of international terrorism have significantly weakened, that resulted in the problem aggravating, in terrorist organizations' strengthening. In the era of the «cold war» conflicting superpowers did not only secretly sustain their terrorists with resources, but also followed the rule that their actions did not violate the unwritten «game rules.»

On becoming independent, the terrorist organizations have begun to declare their willingness

to use the full range of possibilities, including the use of mass destruction weapon. We should take into account that victim countries are increasingly using international terrorism as an explicit or alleged argument to reach more significant foreign policy goals – expansion of its influence, military or diplomatic influence, implementation of claims for financial and technical assistance.

In modern conditions, as the French expert Arnaud Kalika says, «Two types of attacking actions characterize violence. Firstly, it is the Islamic Jihad originated as a response of backward culture to the invasion of the western civilization. Secondly, it is a campaign of the United States, which after receiving a strike at the heart on September 11, 2011, are trying to take revenge by «missionary campaign». It aims at the systematic destruction of America's enemies, «transference» of those who haven't their own viewpoint and unable to estimate into the faith in American values, as well as at reorganizing the world in accordance with Washington interests [17]. The modern reality can by no means limit the issue to the US desire for hegemony or to the European Union attempts to export their supranational attitudes and beliefs about democratic values. Regional players, such as Israel in the Middle East and Ethiopia in the Horn of Africa are actively accepting the experience of using the threat of «terrorism» in the foreign policy and defense strategy. Spread of the tactics called «preventive strikes» on the Indo-Pakistani terrorism is fraught with confrontation between the two unrecognized nuclear powers and it can have far-reaching global implications.

Terrorism becomes no less «practical» for domestic political purposes as well – to tighten the regime, to have additional powers for the authorities, to restrict rights and freedoms of citizens and to neutralize political opponents. Terrorists, competing with governments, as a rule, are to achieve two things: to convince the population that they (the terrorist organization) can cause damage to the public and can really show it, or to persuade that the government is unable to protect themselves and the public from the threat. As Alex Braithwaite calls it – it is transformation of fear into persuasion. The main interest of the opposition is to influence the public decision regarding the choice or cancel of representatives in the government [18].

Therefore, it is crucial to note one of the important constituents of terrorism that made it be so «much in demand» for various political forces. This is propaganda effect of creating an atmosphere of fear among the population. It is specific for international terrorism, on getting modern means of information warfare into their hands, to impose its ideas and estimation of the situation on peoples, to successfully and widely perform the mobilization tasks of attracting the young to its army, not to mention the professional mercenaries. Terrorist organizations have established close ties with each other based on a

common ideological and religious, military and other commercial basis. Especially their leaders, in many cases, closely work together on weapons acquisition; they cover for each other, share functions and tasks while undertaking large-scale operations.

The international terrorist community has learned to maneuver forces and means, to transfer great masses of weapons and militants through illegal channels. Modern terrorism is a powerful structure with the appropriate equipment. The examples of Afghanistan, Syria, Kosovo, Chechnya show that modern terrorism is able to wage diversionary and terrorist wars, to participate in large-scale armed conflicts.

For instance, S. Dishman believes that the Kremlin scares of the threat from Chechen rebel terrorists, of separatism, and as a consequence scares of the emerging hotbed for international terrorism in the territorial framework of Russia. Therefore, Russian bodies take harsh measures against criminal acts by Chechen separatists, and there was the arrest of the central leaders of criminal syndicates [19].

In Kosovo, the Albanian criminal syndicates serve as traffickers of heroin along the proven Balkan corridor, where there exists drugs transportation with a turnover of approximately \$ 400 billion per year [20].

Terrorism has turned into a very profitable business on a global scale with a strong «labor market» (mercenaries and others) and «capital investment» (the weapons supply, drug trafficking, etc.). There is evidence that it is through the active zones of the terrorist groups' activities that the main flow of drugs and narcotic raw materials comes onto the 'world markets, and it makes many billions of dollars. More than a tenth of the total world weapon exports occur in the «grey» and «black» areas of this sector»[21]. Terrorism of an international scale with the use of modern technologies and means needs large financial resources. Therefore, in the second half of the 20th century financial capacity channels or sources of terrorism significantly extended. Help to terrorists often comes in small «chunks» from many sources: illegal banking operations, criminality (e.g., sale of unauthorized copies of computer programs, etc.), collaborative activities of criminal groups, the activities of legal commercial organizations, the activities of the so-called «humanitarian» organizations and the government funding of individual countries concerned, and private income of organization leaders. As a result, it has become much more difficult to counteract the financing of international terrorism. In addition, the hallmark of modern terrorism is its aspiration to significantly expand its own financial resources due to the introduction of criminal fast growing businesses (drug trafficking, smuggling of minerals and so on). F. Schneider estimates show that out of 20-50 million dollars of the annual flow of «Al-Qaeda» financial resources, at least 50-65% are revenues from overtly criminal activities (smuggling of drugs and diamonds,

kidnapping, etc.), which purely mafia organizations perform [22]. However, the organization receives a significant part of funding from legal sources (donations of Islamic organizations).

Within the framework of this issue the viewpoint of M. York seems to be of interest for us, he considers terrorism as the reverse side of the genocide, as the response to the annihilation of a minority that does not have the opportunity to express and to establish their interests (e.g. the Resistance movement of the Palestinian autonomy). In this situation, a group of people are using terrorism as the only viable option, as a way of expressing anger, despair in virtually hopeless situation, the involuntary loss of its territory and independence. M. York writes the first generation of Israeli leaders was originally terrorists themselves before they founded their own state. In this case, the terrorist activity resulted in establishing the State of Israel. Terrorism in which the decisive factor is ethnical is the right of the nation to self-determination. Ethno terrorism is intended to found a separate state for the own nation. Probability of ethno terrorism manifestations is typical of the multinational states such as India, France, Belgium, Indonesia, and others. The only global solution to which the modern world has to be targeted is the respect of inner dignity of all peoples, the opportunity for ethnic minorities to be heard on the world stage. Only in this case we can understand their motivation for terrorism and get a chance to prevent political destabilization of the country [23].

There is correlation of concept of «terrorism» with the concepts of «radicalism» and «extremism». Radicalism determines the socio-political ideas and actions aimed at the most drastic change of the existing political and social institutions.

Extremism brings methods and means of struggle to the fore. Extremism, as a consequence of the existing social political factors is a commitment to extreme views, measures, actions, decisions, and unwillingness to compromise [24]. Terrorism is a part of extremism, because out of a wide range of its manifestations (rebellion, establishing parallel structures of authority, ultimatum issuing, and insubordination campaign) it has incorporated the most stringent methods to achieve political goals which allow taking other citizens' life, destroying property, etc.

There is a close connection between terrorism and separatism. The difference between terrorists and separatists lies in ways of working. The target may coincide, for example, to change the existing political system. However, a terrorist act is a political act planned beforehand, in which the civil population becomes victims. On the contrary, separatists (guerrillas) direct violence at the country's armed forces essentially [25].

In today's world the largest separatism hotbeds have regionally specific nature, which is similar in geographically close conflicts. The following criteria

determine this similarity: geographic proximity; ethno cultural community; single civilization foundations; the similarity in historical development features; similarity of separatism development factors; level of political stability; intensity of conflicts. A survey on the geographic characteristics of separatism reveals certain regularity in their spread.

Major large hotbeds of separatism and the ongoing bloody ethnic and religious conflicts are close to an imaginary axis extending from the British Isles through Central Europe, the Balkans, the Caucasus, the highest mountain chains on the planet Hindu Kush, Pamir and the Himalaya to the islands of the world largest Sunda archipelago. 36 of 49 major separatist conflicts in the world gravitate to this giant Eurasian arc, and as a rule, they are the most intense and violent, for example, in Kosovo, Kurdistan, Kashmir. This axis is called the instability belt. This region was not fully under control of either one of the two great powers (USA and USSR), but fell within the scope of their influence. The instability belt is characterized by the fact that in these huge spaces of Eurasia there has been a mutual physical and spiritual assimilation of northern and southern nations for thousands of years. Recently, the Eurasian arc has witnessed the increasing activity of centers of power which were less significant in the past. Today, China, India, Pakistan, Turkey, Iran could become a fully-fledged regional leaders that have the necessary means to affect the separatist and other opposition movements in neighboring countries. All this could not but have some impact on the nature of modern terrorism, an important feature of which is a clear structure and organization [15].

Finally, we will consider the ideological and psychological aspect of the issue depicted in this article. There exists information and propaganda support for the purpose of creating a better moral psychological effect and public resonance. They have created a heroic image of «Martyr», for whom the idea of self-sacrifice is a sacred act, a highly desired aspiration and divine duty. An additional motive is financial aid to the suicide bomber's family after his committing a terrorist act and his persuasion that he will immediately go to heavens [26]. However, B.Hoffman and Gordon H. McCormick note that the potential suicide bombers can be quite selfish if they think that they can make a deal with God [27].

Candidates for suicide bombers are young people who do not have fully formed personality and are quickly responsive to external influence, as well as abnormal personalities whose characteristic traits are narcissistic aggressiveness, feelings of fear, depression, and guilt. Suicide bombers are not only representatives of the poor segments of population, but also people from well-off families having higher education [28].

According to data presented by C. Christine Fair & Bryan Shepherd, women in general, are more likely to support terrorism than men. Older people support

terrorism less than the young. However, in fact, even for 62 year-olds the predicted probability of supporting terrorism was close to 45 per cent [29].

Motivations of women to engage in terrorist activities are not the profound political reasons, but rather a psycho-emotional factor, as Brigitte L. Nacos calls it, «politician for the sake of love», when female terrorists continue the occupation (job) of their husband, father, or brother [30]. There is also a female stereotype applying to the political violence due to a personal tragedy or disappointment in life. As a rule, they are widows or young single girls [31].

Giving the example of ETA, Fernando Reinares emphasizes that modern terrorism is strictly a male phenomenon and fighters of this organization comprise by gender: men - 93.6 per cent, women - 6.4 per cent [32].

In such a powerful and competent terrorist organization as LTTE (Liberation Tigers of Tamil Eelam), they are highly qualified staffs who are ready to commit a suicide voluntarily and with enthusiasm [33]. The only common feature of all who become suicide bombers is absence of any strong social bonds and susceptibility to external influences. This factor is reinforced by almost complete isolation of a suicide bomber from any external social contacts directly before making the terrorist attack.

Suicide bombers are characteristic of any ethnical or religious terrorism. For example, the self-sacrifice of Buddhist monks in the early years of the Vietnam war, the Islamist movements - the Wahhabites of Saudi Arabia, Al-Qaeda, «the Muslim Brotherhood», Hizb ut-Tahrir, the Taliban in Afghanistan, the Iranian Shiites, etc. [34].

Tamil Tigers, the IRA, the ETA Basque, Colombian rebels use mainly incendiary devices to attack and demoralize without conscious suicide for terrorist purposes.

Findings. Forms of manifestations of international terrorism are religious, ethnical, drug, cyber-terrorism.

Religious terrorism makes the most severe threat to the welfare of the world. If ethno terrorism and separatism are forced to turn to the national or ideological idea, the motive in religious terrorism is something supernatural, extraterrestrial; therefore they have more freedom to define opponents and efforts to the coup [35].

Drug terrorism and cyber-terrorism are based on international criminal forces that provide finances for their terrorist activities through drug trafficking, computer malfunction in military communications, electrical grids, and energy in order to instill fear and to force states to take decisions favorable for them. Modern terrorism feels like a shark in the sea water,

which moves and transforms in order to survive and succeed in reaching its goal. Adapting to political realities, terrorism tries to keep one pace ahead of the counter-terrorism curve and is constantly changing in terms of tactics, principles of their work and the weapons used.

In aggravating political extremism and terrorism the leading role belongs to the following factors: the significant societal part's exclusion by the ruling elite from participation in political activities, the repressions of opposition political parties (movements), imposing non-traditional social and political new developments and changes, the collision of peaceful citizens with the existing political structure or the governing regime in the country, the loss of hope for financial improvement and for status betterment.

What can states do in this situation in order to contain or reduce the threat of international terrorism?

Firstly, it is a preventive activity of governmental bodies aimed at neutralizing terrorist tendencies, at eliminating potential preconditions of their emergence by strengthening their borders, tighter control over the activities of foreign organizations, active youth policy, measures aimed at reducing unemployment and solving urgent social and economic problems that can reduce social tension in society.

Cooperation of States in the prevention, localization and elimination of regional extremism outbursts, since some conflicts caused by terrorists, can result in destabilization in other countries.

Secondly, to effectively combat international terrorism it is necessary to develop and implement a comprehensive program which takes into account all aspects of societal life. It must certainly take into consideration the interests of all population segments, the problems and the conflict potential of terrorism all around the world.

Thirdly, among the possible directions of international counterterrorism cooperation we should note the necessity to conduct collaborative operational activities; to exchange technologies and share experience in the production and application of counter terrorism technical and combat resources; to purchase modern equipment, tools, samples of special equipment and outfit used for this purpose; to develop and improve international and national legislation on counter-terrorism cooperation; to develop the regulatory framework governing the possibility of using another country's territory to carry out anti-terrorist operations; to develop an international legal mechanism for the extradition of terrorists, who are accused of committing terrorism acts; to define the place and the role of mass media as a propaganda tool for intolerance to any terrorism manifestations.

References:

1. B.Hoffman, G.H. McCormick. *Terrorism, Signaling, and Suicide Attack* // *Studies in Conflict & Terrorism*.- 24 June 2010.- p. 245.
2. Gordon H. McCormick and Guillermo Owen, "Security and Coordination in a Clandestine Organization," *Mathematical and Computer Modeling*, 31 (2000), pp. 175–192; J. Bowyer Bell, "Revolutionary Dynamics: The Inherent Inefficiency of the Underground," *Terrorism and Political Violence*, (1990), pp. 193–211.
3. Gordon H. McCormick, "Terrorist Decision Making," *Annual Review of Political Science*, 6 (2003), pp. 473–507.
4. St. Koschade. *A Social Network Analysis of Jemaah Islamiyah: The Applications to Counterterrorism and Intelligence* // *Studies in Conflict & Terrorism*.- 24 February 2007.- p. 560.
5. Kydd A, Walter B (2006) *The strategies of terrorism*. *IntSecur* 31(1):49–80.
6. The term is that of Thomas Schelling, *Arms and Influence* (New Haven: Yale University Press, 1966), p. 9.
7. Justin Magouirk, Scott Atran, Marc Sageman. *Connecting Terrorist Networks* // *Studies in Conflict & Terrorism*, 03 January 2008.- p. 5.
8. K. Carley, J. Reminga, and N. Kamneva. 2003. *Destabilising Terrorist Networks*, NAACOS Conference Proceedings, Pittsburgh, PA.
9. *The use of the internet for terrorist purposes*. United Nations, New York. 2012.
10. Phil Williams, "Transnational Criminal Networks," *Networks and Netwars*, edited by John Arquilla and David Ronfeldt, RAND Report (2001).
11. Chris Dishman. *The Leaderless Nexus: When Crime and Terror Converge* // *Studies in Conflict & Terrorism*.- 9 Aug 2006.- p. 240.
12. Gabriel Weimann. *Cyberterrorism: The Sum of All Fears?* // *Studies in Conflict & Terrorism*.- 20 Aug 2006.- p. 240.
13. Bruce Hoffman. *Rethinking Terrorism and Counterterrorism Since 9/11*.- *Studies in Conflict & Terrorism*, 25:303–316, 2002.- p. 304.
14. Raymond Bonner, "Suspect in Killing of Reporter Is Brash and Threatening in a Pakistani Court," *New York Times*, 13 March 2002.
15. Akhyadov E.S. *Sovremennye tendentsii formirovaniya mezhdunarodnogo terrorisma* // *Molodoy uchennyi*.- 2013, №6.- S 529-532.
16. Bidova B.B. *Extremism: politico-pravovyye aspekty*.- *Essentuki: Blankizdat*, 2013.- 94 s.
17. Kalika A. *Rossiya dolzhna izbezhat «palistenizatsii»* // *NG-Dipkurier*. 2009. № 11.- S.43-48.
18. A. Braithwaite. *The Logic of Public Fear in Terrorism and Counter-terrorism*. Springer Science+Business Media New York 2013.-p. 97.
19. Chris Dishman. *Terrorism, Crime, and Transformation*. *Studies in Conflict & Terrorism*, 23 November 2015.- P. 54-55.
20. Interpol statistic cited in *The San Francisco Chronicle*, "KLA Linked to the Enormous Heroin Trade," 5 May 1999.
21. Kurshev M.V. *Narkodollary - «goruchee» dlya globalnogo terrorisma* // *Ugolovnoe pravo*.- 2012, № 1.- S. 15.
22. Schneider F. *The hidden financial flows of Islamic terrorist organisations: Some preliminary results from an economic perspective* (2002) – <http://www.econ.jku.at/Schneider/financeteror.PDF>
23. M. York, *Pagan Ethics. Chapter 12 Terrorism and Death Issues* © Springer International Publishing Switzerland 2016.-p. 278-279.
24. Charlie Winter & Usama Hasan. *The Balanced Nation: Islam and the Challenges of Extremism, Fundamentalism, Islamism and Jihadism* // Springer Science+Business: 8 July 2015.
25. M. York, *Pagan Ethics. Chapter 12 Terrorism and Death Issues* © Springer International Publishing Switzerland 2016.-p. 281.
26. "Wedded to death in a blaze of glory—Profile: The suicide bomber," *The Sunday Times* (London), 10 March 1996; and Christopher Walker, "Palestinian 'Was Duped into Being Suicide Bomber'," *The Times* (London), 27 March 1997.
27. B.Hoffman & Gordon H. McCormick. *Terrorism, Signaling, and Suicide Attack* // *Studies in Conflict & Terrorism*, 24 June 2010.- p. 252.
28. See, for example, Jenkins, "The Organization Men," p. 8.
29. C. Christine Fair & Bryan Shepherd. *Who Supports Terrorism? Evidence from Fourteen Muslim Countries* // *Studies in Conflict & Terrorism*, 24 febr. 2007.-p. 68.
30. Brigitte I. Nacos. *The Portrayal of Female Terrorists in the Media: Similar Framing Patterns in the News Coverage of Women in Politics and in Terrorism* // *Studies in Conflict & Terrorism*.- 15 August 2006 p. 441-443.
31. Karla J. Cunningham, "Cross-National Trends in Female Terrorism." *Studies in Conflict & Terrorism*, 26(3) (May–June 2003), p. 163.
32. Fernando Reinares *Who Are the Terrorists? Analyzing Changes in Sociological Profile among Members of ETA* // *Studies in Conflict & Terrorism*. 30 November, 2010.- p. 467-477.
33. See in particular the work of Dr. Rohan Gunaratna of St. Andrews University in this area and specifically his "Suicide Terrorism in Sri Lanka and India," in *International Policy, Countering Suicide Terrorists*, pp. 97–104.
34. Stanley, Trevor. 2005a. *Definition: Islamist, Islamiste, Islamicist. Perspectives on world history and current events*. <http://www.pwhce.org/islamism.html>. Accessed 1 Feb 2006.
35. Robert A. 2003. *Dying to kill: The strategic logic of suicide bombers*. *International Herald Tribune*, 23 September.

ҚЫЛЫМЫСТЫҚ ПРОЦЕСТЕГІ ПРОЦЕСТІК КЕЛІСІМДЕР: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАҢА ҚЫЛЫМЫСТЫҚ ПРОЦЕСТІК КОДЕКСІ БОЙЫНША

Түйін. Мақалада қылмыстық процес саласындағы процесік келісімдер бойынша жасалатын жаңа мүмкіндіктер туралы болмақ. Аталған мәселе 2014 жылы 4 шілдеде қабылданған Қазақстан Республикасы қылмыстық процесік кодексіндегі жаңартуларды ескере отырып қарастырылады.

Кілтті сөздер: келісімдер, процесік келісімдер, қылмыстық процесс, келісім негіздері.

Резюме. В статье рассматриваются новшества в области процессуального соглашения в уголовно-процессуальном праве, в связи с принятием нового Уголовно - процессуального кодекса Республики Казахстан от 4 июля 2014 года.

Ключевые слова: соглашения, процессуальное соглашение, уголовный процесс, основания соглашения.

Summary. The article examines innovations in the field of procedural agreement in criminal procedural law, in connection with the adoption of the new Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan of July 4, 2014.

Key words: consolutions, procedural agreement, criminal process, grounds of the agreement.

Қазақстан Республикасы ҚПК 7 бабының 37 тармақшасына сәйкес, процесік келісім дегеніміз – қылмыстық процесің кез келген сатысында прокурор мен күдікті, айыпталушы немесе сотталушы немесе сотталған адам арасында ҚР ҚПК 13 бөлімінде (63,64 тараулар) көзделген тәртіппен және негіздер бойынша жасалатын келісім. Процестік келісім – бұл іс бойынша ерекше іс жүргізу үшін негіз болып табылады. Бұндай іс жүргізудің артықшылығын Ж. Абеннова атап көрсетеді. Ол: «процестік келісім қылмыстық іс бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жеделдетеді, сот талқылауын жеңілдетеді, сондай-ақ сот актілерін орындауды жылдамдатады. Өйткені, кінәні мойындау, сотқа дейінгі тергеп-тексеру стадиясында жасалған қылмыс бойынша мән-жайлардың тез және тиімді түрде анықталуына, дәлелдемелерді өз еркімен беруге көмектеседі. Нәтижесінде келісімдік іс жүргізу тәртібінде жеңілдетілген тәртіпте істі сотта қарау сияқты, сотқа дейінгі тергеп-тексеру де қысқа мерзімде аяқталады [1, 88 б.].

Бұдан ары қарай Ж.Абеннова былай деп көрсетеді, кінәні мойындау туралы мәмілені жасағанда жәбірленуші де ұтымды жағдайда болады, өйткені ол үшін келтірілген зиянды өндіріп алу маңызды» [1, 88 б.].

Процестік келісім аясында іс жүргізудің ұтымды жағын айта келе В.И. Самарин, бүгінгі таңда тек құқық қорғау органдары мен қылмыстық қудалау органдарының қызметіне ғана арқа сүйеіп қылмыстылықтың көптігіне тиімді түрде қарсы тұру мемлекетке қиын екендігіне назар аударады. Процестік келісімнің енгізілуі, іс бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді ғана емес, сондай-ақ сотта іс жүргізуді де едәуір жеңілдетеді және процесік мүмкіндіктерді ауыр және аса ауыр қылмыстар бойынша қолдануды көздейді [2, 23 б.].

Осылайша, процесік келісім – бұл іс бойынша іс жүргізудің ерекше түрі. ҚР Жоғарғы Сотының берген түсінігіне сәйкес, процесік келісім – бұл сотта іс қараумен байланысты, қылмыстық-процестік заңмен реттелген, қылмыстық сот ісін жүргізудің түрі, сондай-ақ қылмыстық іс бойынша өкілетті субъектілердің арасында және басқа да субъектілердің арасында болатын құқықтық қатынастардың жүйесі.

Қысқартылған тәртіп – бұл қылмыстық сот ісін жүргізу субъектілеріне заңмен жүктелген әрекеттер жиынтығы.

Іс жүргізу – тәртіпке қарағанда кеңірек ұғым. Тәртіп – бұл әртүрлі процесік әрекеттермен жүргізілуі мүмкін іс жүргізудің әдісі. Тәртіп өзіне заңмен көзделген процесік әрекеттердің тәртібін ендіреді.

Бұл ұқсас ұғымдар емес [3, 73 б.].

ҚР ҚПК тиісті ережелерін талдау, процесік келісімнің екі нысанын бөліп қарастыруға мүмкіндік береді:

- 1) кінәні мойындау туралы мәміле;
- 2) ынтымақтастық туралы келісім.

Бұл мәмілелер тек қана қылмыс орын алған жағдайда ғана жасалады. Процестік келісімдер қылмыстық теріс қылық жасаған адамдардың істері бойынша жасалмайды.

Энциклопедиялық тұрғыда кінәні мойындау туралы мәміле – мойындаудың формальды түрінің бірі. Классикалық мысал болып, сот талқылауының дереу аяқталуы мен айыптау үкімін шығаруға алып келетін, америкалық қылмыстық процесітегі plea-bargaining табылады. Бұл мәмілелердің негізінде жатқанидея, қарапайым–даулы фактідегі дауды мойындау, даудың аяқталуына алып келеді, яғни бәсекелестік процесінің де тоқтауына (толық немесе жартылай) әкеліп соғады. Шын мәнінде, кінәлілікті(кінәні) мойындау туралы мәміле – бұл заңдық презумпция, өйткені ол жасалған кезде

шартты түрде, айыпталушы кінәлі деп саналады. Кінәні мойындау туралы мәміледе құқықтық сана-сезімнің белгілілері бар, олардың басты мақсаты – процесстік үнемдеу үшін тезірек даулы мәселені «алып тастау», сондай-ақ жазаны жеңілдету (айыпталушының). Бұл да, басқасы да нақты түрде шындыққа жетудің мүддесінен алыстау...

АҚШ-да 80-нен 99 % дейін фелония туралы істер бойынша (яғни англо-саксондық құқықтық жүйеде қабылданған, ауыр қылмыстық құқық бұзушылықтар категориялары) кінәні мойындау туралы мәміле жасау негізінде қарап-шешіледі. Бұндай жағдай, мәміле жасау арқылы, ең болмағанда аз ғана істер бойынша толық сот процедураларының үнемделуімен түсіндіріледі [3, 904 б.].

Әртүрлі әдеби және анықтамалық қайнар көздерде қаралып отырған процесстік жағдайдың бекітілуіне байланысты айырмашылықтар бар: кінәлілікті мойындау туралы мәміле [3]; кінәні мойындау туралы мәміле [4]. Бірақ мағынасына қатысты емес. Бірақ та, бір сөздікте, АҚШ және әртүрлі басқа да елдердің қылмыстық процесінде кінәні мойындау туралы мәміле – айыптаушы мен қорғаушының арасындағы келісім, соның нәтижесінде кінәні мойындағаны үшін айыптау тарабының қылмыстық заңның бабы бойынша айыптауды «жеңілірек» етіп қайта саралауға міндеттілігін білдіреді деп көрсетілген... Ресей қылмыстық сот әділдігінің қағидаттарына қайшы келсе де, РФ-да бұндай тәжірибе кеңінен қолданылады [4, 549б.].

Кінәні мойындаудың формальді сипатына мына белгілер жатады:

- процесс барысында тараптардың бір жағының фактіні мойындау туралы жасаған мілімдемесі, осыған байланысты басқа тараптың өзінің талаптары мен қарсылықтарын негіздеуі;

- бұндай мәлімдеудің негізінде, басқа тараптың бұл фактіні негіздеу қажеттілігінен босатылуы;

- бір тараптың бұл фактіні мойындауының негізінде осы фактінің дәлелденгеніне теңестіру [3, 768 б.].

Тарихи түрде формальды мойындаудың әртүрлі түрі қалыптасқан. Оларға мыналар жатады: 1) кінәлілікті (кінәні) мойындау туралы мәміле; 2) мақсатты мәмілелер, яғни сот ісін жүргізуді жеңілдету туралы мәмілелер (немесе суммарлы іс жүргізу).

Мақсатты мәмілелер РФ ҚПК «айыпталушының оған тағылған айыппен келіскен жағдайдағы соттың қабылдайтын шешімінің ерекше тәртібі» деп аталады.

Процестік келісімнің қандай да түрін қылмыстық заңда тыйым салынған іс-әрекетті есі дұрыс емес күйде жасаған немесе қылмыс жасағаннан кейін психикасының бұзылумен ауырған адамдармен жасауға болмайды.

А.В. Смирнов және К.Б. Калиновский атап көрсеткендей, жалпы теориялық тұрғыда жеделдетілген және жеңілдетілген сот ісін жүргізу – бұл қылмыстық істерді қысқа мерзімде және жеңілдетілген тәртіпте шешу бойынша қылмыстық процесстің нысандары [5, 544 б.].

Англо-американдық құқықтық жүйеде жеделдетілген және жеңілдетілген нысандар суммарлы іс жүргізу деп аталады [4, 604б.]. Бұндай іс жүргізу онша ауыр емес қылмыстар бойынша қарастырылған. «Суммарлы» термині *summarius* деген латын сөзінен пайда болған, және – қысқа мәтіні, жинақталған, соңғы деген мағынаны білдіреді [6, 637 б.].

Соған қарамастан, суммарлы іс жүргізу жеделдетілген және жеңілдетілген іс жүргізудің бәріне бірей тән емес. Бұл ереже бұндай іс жүргізуді мақсатты іс жүргізу деп атаған, ресей заң шығарушысымен қаперге алынған.

Заңда кінәні мойындау туралы мәміле жасаудың шарттары қарастырылған. Мұндай шарттарға мыналар жатады:

1) адам процесстік келісім жасау туралы ерікті түрде ниет білдірсе. Мұндай адам ретінде күдікті немесе айыпталушы бола алады;

2) күдікті, айыпталушы келтірілген күдікке, айыптауға және іс бойынша қылмысты жасағанына қолда бар дәлелдемелерге дауласпаған жағдайда;

3) күдікті, айыпталушы өзі келтірген зиянның сипаты мен мөлшеріне дауласпаған жағдайда;

4) жәбірленуші процесстік келісім жасасуға келіскен болса.

Заң шығарушы процесстік келісім жасауға шектеулерді белгілейді. Бұндай шектеулер, мынандай жағдайларда орын алады:

Процестік келісімге қатысушылардың құқықтары мен міндеттері. Күдікті, айыпталушы құқылы: сот шешім қабылдау үшін кеңесу бөлмесіне кеткенге дейін процесстік келісімнен бас тартуға құқығы бар; процесстік келісімді жасаудан бас тарту туралы мәлімдеме жасағаннан кейін, қайтадан процесстік келісім жасауға құқылы; сот іс бойынша шешім қабылдау үшін кеңесу бөлмесіне кеткенге дейін, іс жүргізудің кез келген сатысында процесстік келісім жасау туралы өтінішхат мәлімдеуге құқылы; процесстік келісімге қол қймай тұрып, өзінің қорғаушысымен жеке және құпия түрде процесстік келісімнің шарттарын талқылауға құқылы.

Жәбірленуші, азаматтық талапкер құқылы: қылмыстық істе немесе азаматтық сот ісін жүргізу тәртібімен азаматтық талап қоюға құқылы; кінәні мойындау туралы мәмілені жасау немесе жасамау туралы келісім жасау туралы мәлімдеуге; кінәні мойындау туралы мәмілені жасау туралы немесе процесстік елеісім жасау туралы бірінші рет бас тартқаннан кейін, қайтадан процесстік келесім

жасу туралы мәлімдеуге; кінәні мойындау туралы мәмілені жасау барысында қылмыспен келтірілген зиян туралы мәлімдеме жасауға; кінәні мойындау туралы мәмілені жасаудың салдарлары туралы прокурордан тиісті түсініктер алуға.

Кінәні мойындау туралы мәміле нысанындағы процесстік келісімнің құрылымы мен мазмұны. Бұл жазбаша түрде жасалатын, өз алдына жеке процесстік құжат.

Кінәні мойындау туралы мәміле нысанындағы процесстік келісімді шартты түрде мынандай құрылымдық бөлуге болады:

- 1) бағыт беретін мәліметтер;
- 2) негізгі бөлім;
- 3) куәландырылатын бөлім.

Мәліметтер (реквизиттер) (латын сөзінен *requisitum* – талап етілетін, қажетті), заңмен немесе өзге де акт ережелерімен бекітілген болмаса, құжаттың заңды күші болмайтын міндетті деректер дегенді білдіреді [6, 574б.]. Кең мағынада заңдық маңызы бар құжаттың мәліметтеріне (реквизиттеріне), оның құрастырылуына өзінше жасауға жол берілмейтін, біркелкі талаптар қойылатын барлық бөлімдері жатқызылады. Бағыт беретін мәліметтерге қатысты айтар болсақ, біз ҚР ҚПК 616 бабының 1 бөлігінің 1) – 3) тармақшаларында көзделген кіріспелік мәліметтерді түсінуді ұсынамыз:

1) кінәні мойындау туралы мәміле нысанындағы процесстік келісім жасалған күн мен орын. Орынды процесстік келісімді дайындауды және қол қоюды жүзеге асыратын орган, өкілетті орган орналасқан әкімшілік-аумақтық бірліктің атауымен анықтайды (қала, облыс, аудан, ауыл);

2) процесстік келісімді жасасушы прокуратура органының лауазымды адамы;

3) келісім жасасушы күдікті, айыпталушы туралы мәліметтер (тегі, аты және әкесінің аты, туған күні мен жері, тұрғылықты жері және айналысатын кәсібі, оның қорғаушысының тегі, аты, әкесінің аты).

Процесстік келісімнің негізгі бөлімі мына элементтерден тұрады:

1) қылмысты (оның жасалған уақытын, орнын, сондай-ақ ҚР ҚПК 113 бабының ережелеріне сәйкес дәлелденуге жататын басқа да мән-жайларын);

2) ҚР ҚК Ерекше бөлімінің ережелеріне сәйкес қылмыстың саралануы (ҚК тармағын, бөлігін, бабын көрсете отырып);

3) ҚР ҚК 53 бабының тиісті бөлігіне, тармақшасына сілтеме жасай отырып, күдіктіге, айыпталушыға қатысты қолданылуы мүмкін, қылмыстық жауаптылық пен жазалауды жеңілдететін мән-жайлар, сондай-ақ, процесстік келісімде көрсетілген шарттарды сақтаған және міндеттемелерді орындаған адамға қолданылатын ҚР ҚК 55 бабының 4 бөлігінің ережелерінде көзделген

қылмыстық заңның нормалары (аталған қылмыстық құқық бұзушылық үшін көзделген жазадан жеңілдірек жаза тағайындау);

4) күдіктінің, айыпталушының процесстік келісімнің шарттарынан туындайтын міндеттемелері. Мұндай міндеттемелерге белгіленген уақытта кінәсін өтеу; қылмыспен келтірілген зиянды өтеудің нысаны; жәбірленушіге төленуі тиіс зиянның соммасы т.с.с.;

5) ҚР ҚК 55 бабының 4 бөлігінің ережелерін қолдана отырып, осы қылмыс үшін ҚР ҚК көзделген санкция шегінде прокурор сұрайтын жазаның түрі мен мөлшерінің көрсетілуі;

6) ҚР ҚПК 614 бабының ережелеріне сәйкес, кінәні мойындау туралы мәміле түріндегі процесстік келісімді жасау барысында туындайтын салдарлардың көрсетілуі;

7) ҚР ҚПК 613 бабының 1 бөлігінің 3 тармақшасының ережелеріне сәйкес, кінәні мойындау туралы мәміле түріндегі процесстік келісімді жасау туралы жәбірленушінің келісімінің көрсетілуі.

Кінәні мойындау туралы мәміле түріндегі процесстік келісімнің куәландырылатын бөлімі прокурордың, күдіктінің, айыпталушының, оның қорғаушысының қол қоюынан тұрады.

Кінәні мойындау туралы мәміле түріндегі процесстік келісімді жасау барысындағы өкілетті адамдардың әрекет ету алгоритмі тиісті құқықтық қатынастардың субъектілерінің мәртебесіне байланысты әртүрлі болады.

Прокурор мына әрекеттерді жүзеге асырады: процесстік келісімге қол қояды; күдіктіге қатысты бұлтартпау шарасы туралы мәселені қарастырады, қажет болған жағдайда оны өзгертеді немесе күшін жояды; дәлелдемелердің жеткіліксіздігі анықталған жағдайда, тергеу және өзге де процесстік әрекеттер жүргізу үшін істі сотқа дейінгі тергеп-тексеру органына жібереді; жасалған қылмыстың кінәні мойындау туралы мәміле түріндегі процесстік келісімді жасауға кедергі келтіретін жағдайлары анықталғанда, ҚР ҚПК 615 бабына сәйкес келісім қисынды мерзімде қайта қаралуға жатады; кедергі келтіретін жағдайлар жойылған кезде, ҚР ҚПК 616 бабында көзделген ережелерге сәйкес жаңа процесстік келісім жасайды; егер процесстік келісімді жасауға кедергі келтіретін жағдайларды жою мүмкін болмаған жағдайда, прокурор ол (процесстік келісім) өзінің күшін жойды деп есептейді; заңмен көзделген барлық әрекеттер аяқталған кезде істі аяқтап және оны дереу сотқа жібереді; істің сотқа жіберілгендігі туралы жәбірленушіні хабардар етеді.

Кінәні мойындау туралы мәміле түріндегі процесстік келісім жасалатын істер бойынша, істі сотқа жіберу кезінде айыптау актісі болмайды.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

1. Абенова Ж. Процессуальное соглашение или сделка с прокурором // *Заңгер*, №3(176), 2016г. – С. 86-88.

2. Самарин В.И. Введение согласительных начал для сотрудничества в правоотношениях между органами уголовного преследования с обвиняемыми (подозреваемыми) в Республике Беларусь и Республике Казахстан // *Хабаршы-Вестник КазНПУ им.Абая им.Абая, Серия «Юриспруденция»*, № 4(38), 2014г. – С. 23-27.

3. *Юридический словарь* / Под ред. А.Н.Азрилияна. – М.: Институт новой экономики. – 2007. – 1152с.

4. *Большой юридический словарь* / Под ред. А.Я.Сухарева, В.Е.Крутских. – М.: ИНФРА, 2002. – 704с.

5. Смирнов А.В., Калиновский К.Б. *Уголовный процесс: Учебник*. – СПб.: Питер, 2007. – 697с.

6. *Большой словарь иностранных слов* / Сост. А.Ю.Москвин. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. – 816с.

Пенчуков Евгений Викторович

кандидат юридических наук, Карагандинская академия
МВД Республики Казахстан имени Баримбека Бейсенова
старший научный сотрудник Научно-исследовательского института, E-mail: e_penchukov@list.ru

**НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ КВАЛИФИКАЦИИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ
ИЛИ ЭКСТРЕМИСТСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ИНОГО ПОСОБНИЧЕСТВА
ТЕРРОРИЗМУ ИЛИ ЭКСТРЕМИЗМУ ПО УГОЛОВНОМУ
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

***Түйін.** Мақалада террористік және экстремистік қызметті қаржыландыру, сонымен қатар Қазақстан Республикасының қымыстық заңнамасы бойынша терроризм мен экстремизмге өзге де сыбайластық анықтамасында қолданылатын заңдық мағынадағы терминдер мен ұғымдарды талдау нәтижелері айтылған. Қарастырылған ұғымдарға қатысты авторлық анықтама ұсынылған.*

***Summary.** The article reflects the results of analysis of legally significant terms and concepts used in determining the financing of terrorist and extremist activities, as well as other complicity of terrorism and extremism in the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan. The author's definition of the concepts considered is proposed.*

***Резюме.** В статье отражены результаты анализа юридически значимых терминов и понятий, используемых в определении финансирования террористической и экстремистской деятельности, а также иного пособничества терроризму и экстремизму по уголовному законодательству Республики Казахстан. Предложено авторское определение рассмотренных понятий.*

Проблема противодействия терроризму и экстремизму в Республике Казахстан является одной из приоритетных. В связи с этим особую актуальность представляет деятельность государства по устранению причин и условий, способствующих терроризму и экстремизму. Как известно, одним из главных факторов, создающих саму возможность осуществления террористической и экстремистской деятельности, является ее финансирование [1].

Противодействию финансированию и иному пособничеству терроризма, экстремизма можно с уверенностью назвать одной из центральных и наиболее сложных проблем всей антитеррористической кампании в Республики Казахстан и в мире в целом [2].

В юридической и специальной литературе значительная часть обсуждаемых вопросов, дискуссий, направленных на усиление борьбы с финансированием терроризма и экстремизма, акцентирована на решении организационно-управ-

ленческих, материально-технических и других административных проблем в деятельности уполномоченных государственных органов. Но, как нам представляется, приоритетное значение должно иметь решение проблем правового регулирования: устранение противоречий, пробелов в действующем законодательстве, разработка новых, эффективных юридических конструкций в сфере противодействия финансированию террористической и экстремистской деятельности. Тем более, таких проблем в законодательстве достаточно.

Одной из фундаментальных правовых норм антитеррористического законодательства является ст. 258 УК, устанавливающая ответственность за финансирование террористической или экстремистской деятельности и иное пособничество терроризму или экстремизму.

Правовой анализ данной статьи показал отсутствие существенных юридических недостатков. Вместе с тем, с уголовно-правовой точки зрения серьезные вопросы возникают в отношении понятийного аппарата данной нормы, а именно по поводу отсутствия конкретных и ясных определений следующих юридически значимых терминов: «сбор денег и (или) иного имущества», «пожертвования», «благотворительная помощь», «информационные услуги», «услуги иного рода».

Правовая практика показывает, что отсутствие нормативного определения и соответствующего разъяснения ключевых юридических понятий, содержащихся в законе, приводит к серьезным негативным последствиям в правоприменении (юридические ошибки, разрозненность юридической практики и т.д.) [3].

В этой связи необходимо обеспечить соответствующее официальное определение и разъяснение (толкование) указанных юридических понятий (терминов) на уровне нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан. В настоящее время соответствующий проект нормативного постановления разрабатывается Верховным Судом Республики Казахстан [3]. Это, в частности, предопределяет актуальность и своевременность настоящего исследования.

Так, выявлены определенные закономерности, позволяющие установить пределы правового со-

держания рассматриваемых понятий и дать их авторское доктринальное толкование.

На наш взгляд, под сбором денег или иного имущества в ст. 258 УК следует понимать действия лица по подысканию источников денег или иного имущества (физических или юридических лиц, а также мест или объектов хранения денег или иного имущества), агитации, ведению переговоров и достижению договоренности о получении денег или иного имущества, а равно получение, аккумулярование (накапливание), хранение денег или иного имущества с целью дальнейшей передачи для обеспечения террористической или экстремистской деятельности.

Накапливание личных денег или иных материальных средств, полученных из любых (легальных или нелегальных) источников, а равно похищение денег или иного имущества, в целях дальнейшей их передачи для обеспечения террористической или экстремистской деятельности, на наш взгляд, также следует признавать сбором денег или иного имущества по ст. 258 УК. При этом за хищение денежных средств лицом, осуществляющее сбор средств в террористических целях, привлекается отдельно (по правилам совокупности уголовных правонарушений, предусмотренных ст. 13 УК).

В случае похищения денежных или иных материальных средств с целью дальнейшей передачи для обеспечения террористической или экстремистской деятельности, содеянное надлежит квалифицировать как совокупность уголовных правонарушений по ст. 258 УК и соответствующей статье (части статьи), предусматривающей ответственность за хищение.

Пожертвования в ст. 258 УК, по нашему мнению, могут выражаться в действиях лица по передаче на безвозмездной основе лично или через посредника денег, иного имущества, права на имущество другому физическому лицу (физическим лицам) или юридическому лицу в целях пособничества терроризму или экстремизму.

Под благотворительной помощью в ст. 258 УК следует понимать пожертвования, а равно безвозмездное совершение действий имущественного характера или предоставление выгод имущественного характера, совершенные в целях пособничества терроризму или экстремизму.

Действия, содержащие признаки пожертвования или благотворительной помощи, но совершенные на возмездных условиях, следует считать услугой.

Под информационными услугами в ст. 258 УК, на наш взгляд, следует понимать предоставление информации, обработку, преобразование, зашифровку, расшифровку, хранение информации, предоставление средств поиска, передачи, получения, обработки, преобразования, хранения информации, организацию и обеспечение каналов связи

или иных информационных коммуникаций, совершенные в целях пособничества терроризму или экстремизму.

Полагаем, что под услугами иного рода в ст. 258 УК понимаются любые виды услуг, кроме перечисленных в ст. 258 УК, оказываемые в целях пособничества терроризму или экстремизму.

Действия (бездействие), направленные на пожертвование, оказание благотворительной помощи, информационных или иных видов услуг по ст. 258 УК, следует считать оконченными с момента начала их совершения.

Кроме того, разъяснения требует примечание к ст. 258 УК. Отсутствие юридического определения таких терминов как «угроза насилия», «добровольное заявление», «активное содействие пресечению и раскрытию преступной деятельности» создает условия для неоднозначного, неверного понимания соответствующих правовых положений и, в итоге, допущения юридических ошибок в правоприменительной практике.

В примечании к статье 258 УК, по нашему мнению, под угрозой насилия в отношении лица, осуществляющее финансирование или иное пособничество терроризму или экстремизму, понимается угроза применения насилия опасного или не опасного для жизни или здоровья.

Согласно п. 23 нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан от 11 июля 2003 года № 8 «О судебной практике по делам о хищениях» под насилием, опасным для жизни или здоровья, следует понимать причинение вреда здоровью с применением оружия или предметов, используемых в качестве оружия, приспособленных для причинения вреда здоровью, а также иное насилие, повлекшее причинение тяжкого или средней тяжести вреда здоровью потерпевшему.

Соответственно, насилием, не опасным для жизни или здоровья, следует считать причинение легкого вреда здоровью без использования оружия или предметов, используемых в качестве оружия, приспособленных для причинения вреда здоровью.

Угроза применения насилия должна восприниматься лицом, в отношении которого она направлена как реальная.

Заявление лица следует считать добровольным, если оно сделано до момента обнаружения уполномоченными органами факта финансирования или иного пособничества террористической или экстремистской деятельности, сделано самостоятельно и без какого-либо принуждения.

В примечании к статье 258 УК под активным содействием пресечению и раскрытию преступной деятельности, на наш взгляд, следует понимать активные действия лица, выражающиеся в устранении результатов ранее оказанной финансовой или иной помощи, полном и безусловном сотрудничестве с органом уголовного преследова-

ния, создании препятствий для совершения соответствующей преступной деятельности.

Также следует учитывать, что для освобождения лица от уголовной ответственности в соответствии с примечанием к статье 258 УК необходимо наличие всех трех оснований – наличие угрозы применения насилия со стороны лиц, осуществляющих террористическую или экстремистскую деятельность, наличие добровольного заявления лица об осуществляемом им финансировании или ином пособничестве терроризму или экстремизму и наличие активных действий лица по пресечению и расследованию соответствующих террористических или экстремистских преступлений.

Рассмотренные положения, на наш взгляд, необходимо закрепить в тексте проекта нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан, связанного с разъяснением судебной практики по делам о террористических и экстремистских преступлениях [3]. Данная мера в целом будет способствовать укреплению законности в вопросах квалификации деяний, предусмотренных ст. 258 УК, а также при освобождении от уголовной ответственности лиц, совершивших соответствующие преступления.

В целом считаем, что совершенствование базы нормативных разъяснение следственной и

судебной практики Верховным Судом Республики Казахстан представляет собой важнейшее направление деятельности в реформировании судебно-правовой системы Республики Казахстан, способствующее укреплению законности и обеспечению единообразия в деятельности следственных органов и судов при квалификации уголовных правонарушений.

Список литературы:

1. *Послание Президента Республики Казахстан от 31 января 2017 года «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» // электронный ресурс [режим доступа]: <http://adilet.zan.kz>.*

2. *Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013 – 2017 годы, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 24 сентября 2017 года № 648 // электронный ресурс [режим доступа]: <http://adilet.zan.kz>.*

3. *Электронный ресурс [режим доступа]: <http://sud.kz/rus/news/v-verhovnom-sude-obsudili-problemnye-voprosy-pri-rassmotrenii-ugolovnyh-del-o-terrorizme-i>.*

Жакупова Г.А.

мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі, І.Жансүгіров атындағы ЖМУ, Талдықорған қ.
E-mail:Gulima888888@mail.ru

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚПЕН КҮРЕСТЕГІ ИНТЕРПОЛ БЕДЕЛІ

Түйін. Бұл ғылыми мақалада халықаралық қылмыстылықпен күрестегі мемлекеттердің негізгі мақсаты, мүдделері, ұлтаралық келісімдер мен халықаралық ұйымдардың қылмыстылықпен күрестегі айқын жолдары баяндалған. Халықаралық қылмыстылықпен күрестегі Интерпол халықаралық ұйымының маңыздылығы мен ролі баса атап көрсетілген.

Негізгі сөздер: халықаралық қылмыс, интерпол, халықаралық құқық, келісім, халықаралық ұйым, құқықтық көмек

Резюме. Данная статья рассматривает основные цели, интересы государств, международные соглашения и деятельность международных организаций в борьбе с международной преступностью. Указана значимость и роль международной организации ИНТЕРПОЛ в борьбе с международной преступностью.

Summary. This article examines primary purposes, interests of the states, international agreements and activity of international organizations in a fight against international criminality. And also, meaningfulness and role of international organization are indicated INTERPOL in a fight against international criminality.

Қылмыстық юстиция саласындағы мемлекеттердің ынтымақтастығында қылмыстық полицияның халықаралық ұйымы (Интерпол) ерекше орын алады. Интерпол (International Police) 1923 жылы бірқатар мемлекеттердің полициялық ведомстволары басшыларының кездесуінде құрылған. Кездесу полицияның екінші халықаралық конгресі ретінде өтіп, оның қатысушылары өздерінің халықаралық бірлестігін құруды шешкен.

Халықаралық қылмыстық полиция ұйымының негізгі бағыттары — қылмысты тіркеу болып табылады. Қылмысты тіркеудің екі түрі бар: жалпы және арнайы. Жалпы тіркеуге — халықаралық қылмыскерлер жайлы мәліметтер мен халықаралық элементті қылмыстық сипаттар жатады. Арнайы тіркеуде саусақ іздері мен қылмыскерлердің фотосуреттері алынады. Қылмыстық тіркеудің әр түрінде картотека жүргізіледі. Оларға жататындары:

Барлық атақты халықаралық қылмыскерлер мен қылмыстық істе күмән тудыратын тұлғалардың әліпбилік (әліпбилік) картотекасы, мұнда арнайы карточкада барлық демографиялық және басқа да мәліметтер сонымен қатар қылмыстық «кәсібі» баяндалады;

Ауызша деректер бойынша қылмыскердің 177 көрсеткішті бет бейнесінің картотекасы 1, 95. Барлық 177 көрсеткіш 17 топқа бөлінген: 1) ұлты; 2) қылмысты жасау орны; 3) нәсілдік ықтималдығы; 4) бой мөлшері; 5) бас формасы; 6) бет реңі; 7) денесінде пигментацияның болуы; 8) тісінің сипаты;

9) дауысы; 10) жүрісі; 11) қылығы; 12) мінез құлқы мен бейімделушілігі (кесапаты); 13) көрінетін тыртықтары; 14) меңдері, майлары, зоб (қалқанша безі); 15) татуировкалары; 16) ампутациялары мен келбетсіздігі; 17) үйреншікті дағдылары мен сипатты белгілері. Анатомиялық (бойы, дене бітімі, бас формасы, бет реңі, тіс жағдайы, тері беткейлік және басқа да белгілері) сипаттаулармен қатар тіршілік барысында беткейлік сипат беретін функционалды жайына (омыртқасы, жүрісі, ишараты, сөйлеу ерекшеліктері). Бейнені ауызша сипаттаудағы ең маңыздысы адам анафасы мен профилі;

Екі бөлімнен тұратын құжаттар мен тақырыптар картотекасы. Бірінші бөлімде халықаралық қылмыскерлер қолданған паспорт, жеке куәлік, самолет, ағысты қару, кинокамераны игеруге рұқсатты куәліктер мен басқа құжаттар номерлері, сериясы және басқа да реквизиттері бойынша есепке алынады. Екінші бөлімде анаша, бағалы заттар және т. б. тасымалданған су кемелері, ұшатын аппараттар, автомашиналардың аты жазылған карточкалар сонымен қатар халықаралық қылмыстарға қатысқан фирмалар немесе ұйымдардың атауларынан жазылады;

Қылмыстар мен оларды жүзеге асыру картотекасы, мұнда бірегей топтармен жасалған немесе жекелей қылмыстар атауы жазылған бірнеше картотекалардан тұрады: анашаны заңсыз тасымалдау, жалған монета жасау, қару сату, ұшақ басып алу және ұрлау және т. б.;

Он саусақты тіркеуші дактилоскопиялық картотека, бұл карточкаларда криминалистикадағы танымал «Гальтон мен Генри формуласына» сай жүйеленіп жазылады. Мұнда 300 мыңдай карточкалар жиналған. Жыл сайын картотека тағы да 10 мыңға толықтырылады. 1985 жылы оның көмегімен 496 қылмыскер идентифицирленді;

Фотосуреттер немесе беттің бейнесі кескінделген бет-бейне кескіндемесін тіркейтін картотека [1]

Интерполда бұдан да басқа мәліметті картотекалар сақталған: әртүрлі елдерде ұрланған автокөліктер, көркем өнер туындылары және т. б. бағалы заттар; із-түссіз жоғалған тұлғалар; танылмаған мәйіттер; дүниежүзі бойынша қолдың кескіш ату қарулары картотекасы және т. б. Халықаралық іздеу салудағы маңызды құжат — іздестіру карталары, мұнда іздеудегі адамның нұсқамалық мәліметтері көрсетіліп, сырт кейпі сипатталады, саусақ таңбалары мен тұлға кескіндемесі нұсқалады. Интерпол осындай картаның бес түрін жібереді:

Іздеудегі адамдарды тұтқындауға және экстрадициялау мақсаты — іздестіру картасы;

Сұраныс — карталар. Олар сұраудағы адамның орналасқан жері жайлы қосымша мәлімет алу үшін жіберіледі; Хабарлама — карталар. Мұнда халықаралық қылмыскерлер жайлы ақпарат болады; Из-түссіз жоғалған адамдарды іздестіру карталары; Танылмаған мәйіт картасы. Мұндай карталарда тану мақсатында мәйіттің сипаты, мүмкін жағдайда саусақ белгісі беріледі.

Қазіргі уақытта Интерполда жедел-іздестіру шараларын жүргізу мен қылмысты ашуға жәрдемдесуде дактилоскопиялық ақпаратпен алмасудың маңызы айрықша орында. Дактилоскопиялық ақпаратты электронды түрде жіберуге дүние жүзі бойынша тек қана бес Интерполдың мүшелік елдері (Швейцария, Финляндия, Қытай, Швеция, Ресей) ресми түрде байланыстың электронды каналдары арқылы дактилоскопиялық мәліметтерді жіберуге дайын екендігін мәлімдеді.

Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы — Интерполдың құрамы келесідей: Бас ассамблея; Атқарушы комитет; Бас хатшылық; Орталық Ұлттық Бюро (ОҰБ); Кеңесшілер.

Халықаралық іздестіру дегеніміз — мемлекетте жасаған қылмысы үшін басқа шетел мемлекетте қылмыстық заңнамадан қашып жүрген тұлғаны іздестіруді айтамыз. Жасалған құқық бұзушылық қылмыстық — жазаға тартылуға негіз болған жағдайда және қылмыс жасаған тұлға шет мемлекетте жасырынып жүргенде ғана халықаралық іздестіру жарияланады. Қай мемлекеттің қылмыстық заңы бұзылса, сол мемлекеттің полиция органы іздестіруді бастайды. Ұлттық Орталық Бюро Бас хатшылыққа немесе Интерполдың басқа мемлекеттерінің Ұлттық Орталық Бюросына ұлттық құқық қорғау органының халықаралық іздестіруге байланысты шара қабылдау туралы өтініш жіберіледі. Ол өтініште Интерполдың барлық мүше-мемлекеттерін қосу қаралады. Ең болмағанда, іздеудегі тұлға болуы мүмкін мемлекеттер. [2] Осыған байланысты Интерпол іздестірудің екі түрін жүргізеді:

Жай іздестіру, оның схемасы келесідей болады: бастаушы іздейді (полиция, прокуратура немесе мемлекеттің сот органы) — іздестіруді бастаушы мемлекеттің Ұлттық Орталық Бюросы — Интерполдың Бас хатшылығы — шет мемлекеттердің Ұлттық Орталық Бюросы. Іздестіруді бастаушы мемлекеттің құқық қорғау органы өзінің Ұлттық Орталық Бюросына халықаралық іздестіруді бастау туралы өтініш білдіреді. Бас хатшылық іздеудегі тұлғаға Интерполдың «қызыл циркулярын» жасайды (қызыл фондағы Интерполдың эмблемасының жоғары оң бұрышында бейнеленген іздестіру бланкісі), ал оның көшірмесін іздестіру мүмкін болатын барлық мемлекеттердің Ұлттық Орталық Бюроларына таратылады. [3]

Интерпол жүргізетін іздестіру шараларын төрт түрге бөлуге болады: ұстап беру мақсатындағы

қылмыскерлерді іздестіру (қызыл циркуляр); күдіктілердің тәртібін бақылау мақсатындағы іздестіру (жасыл циркуляр); аралас іздестіру (қызыл және жасыл циркуляр); қылмыс жасағаны туралы күдікті тұлғаларды іздестіру (көк циркуляр); «отбасы мүддесіндегі» тұлғаларды іздестіру: из-түссіз жоғалып кету (сары циркуляр) және «анықталмаған мәйіттер» (қара циркуляр); құнды заттардың тонауды іздестіру. [4]

Ұйым айналысуға тура келетін қылмыстардың негізгі түрлерін атап көрсету қажет. Алдымен, бұл есіркі заттар мен психотропты заттардың заңсыз айналымы. Дәл осы есірткі заттарды контрабандалық саудаға салу екінші әлемдік соғыстан кейін басқа қылмыстар ішінен бірінші орынға шықты. Мысалы, 29 қыркүйек пен 5 қазан арасында 1993 жылы Арубы астанасы Ораньестада өткен Интерполдың Бас Ассамблеясының 62 сессиясында барлық делегаттар есірткінің заңсыз айналымының өсу қаупін атап өткен. Мысалы, опиумның заңсыз өндірілуі 1992 жылы 4000 тоннадан асқан, өкініке орай бұл сан жылдан жылға өсуде. Есірткілерді заңсыз тасымалдаудың Балқандық бағытында бұл маршрутта Грузия, Орта Азия және Ресей мемлекеттері пайда болды. Есіркілердің заңсыз айналымының жалпы көлемінде героин үлесінің көбеюі байқалады. Интерполдың бағалауынша 1992 жылдан бастап кокаиннің өндірілуі екі тоннадан асатын көрсеткішті көрсетіп отырды, оның ішінде 300-400 тоннаға жуығын ғана ме мемлекеттердің құқыққорғау органдары қолға түсіре алады. [5]

Қазіргі таңда кокаиннің заңсыз айналымында бұрынғына Оңтүстік Американың ұйымдасқан қылмыстық топтары, Испанияның контрабандистері және италияндық мафия басымдық жасауда. 1993 жылы ҚР ПІМ делегациясы Италияда «Балқандық жолмен» есірткіні заңсыз тасымалдау мәселелері бойынша 42 елдің халықаралық Кеңесіне қатысқандығын айтып өткен жөн.

Марихуананың үлкен бөлігі жыл сайын Шығыс Еуропа және Батыс Азияның заңсыз айналымынан алынып жатады. Интерполдың Бас секретариаты бірнеше рет бес Орта Азиялық мемлекеттердің (Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан және Түркіменстан) және Ресей аумағында конопляның қаупін ерекше атаған. Бас Ассамблеяның есептерінің бірінде конопляның рекордтық көрсеткішін, яғни 13 тоннасын Өзбекстанда, сондай ақ 11 тоннасын Ресейдің заңсыз айналымынан алынғанын атайды.

Интерполдың есірткілердің заңсыз айналымына қарсы жүргізетін іс шараларының ішінде есірткілер бойынша бөлімнің орнын ерекше атаған жөн. Бұл бөлімнің қызметкерлеріне жыл сайын Интерполға келіп түскен жедел ақпараттың жартысынан көбін өңдеуге тура келеді. Сондай ақ бөлім қызметкерлері тәркіленуге алынған есірткі заттарды есепке алады. Алынған мәліметтер біріктіріліп, мемлекеттерге, Интерполдың Бас Ассамблеясы сессияларына, сон-

дай ақ есірткі заттар бойынша БҰҰ Комиссиясына және Дүниежүзілік денсаулыққорғау ұйымының есірткілер бойынша Комитетіне жіберілетін статистикалық, ай сайынғы және жылдық есеп түрінде жарияланады[6].

Есірткі заттар мен психотроптық заттардың заңсыз айналымымен күресуде Интерпол мемлекеттер мүшелер күшімен және құралдарымен олардың «қара базарға» келіп түсу каналдарына тосқауыл қоюға тырысады. Осы мақсатта Интерпол опийлық мақты заңсыз даярлау жағдайы анықталған мемлекеттерді есепке алып отырады.

Интерполдың Бас Секретариаты үнемі мемлекеттерді есірткілерді транспортировкалаудың жаңа әдістері жайында хабардар етеді. Бұл мәліметтер Интерполмен арнайы басылымдарда жарияланып отырады.

1971 жылы Интерполда Сепат деп аталатын бағдарлама қабылданды. Бұл «байланысты офицерлер» институтының құрылуын қарастыратын, есіркілердің таралуымен күресу бойынша бағдарламалық әрекеттердің Еуропалық жоспары. Интерполдың Бас секретариатына тікелей бағынышты офицерлердің міндетіне әр түрлі күрделі тергеулерге қатысу, есірткілердің таралуымен күресуде халықаралық ынтымақтастықты ынталандыру кіреді. Жылына үш рет офицерлер өз зоналарының мемлекеттерін айналып шығады және олардың нәтижесі бойынша есеп жасайды.

Интерпол жүйесінде мемлекеттер-қатысушылар полицияларының әрекеттесуінде жаңа бағыт қалыптасқан – кейбір адамдардың атына шекарадан жекелеген банктерге аударылатын ақшалардың шығу көздерін анықтау. Мұндай жұмыстың мақсаты – есірткіні заңсыз сатудан табыс табатын адамдарды әшкерелеу.

Интерполдың Бас секретариаты жанында тағы «ФОПАК» атты ұйымдасқан қылмыстылықпен күресу бойынша ерекше топ жұмыс істейді, ол мемлекеттер-қатысушылардан келіп түсетін ұйымдасқан қылмыстылықтың белгілері бар қылмыстар массасынан нақты қылмыстар туралы ақпараттарды талдаумен айналысады. Топ сонымен қатар, мемлекеттерге ұйымдасқан қылмыстылықпен күресу жөніндегі заңнама туралы кеңестер мен түсіндірмелер береді, «Қаржылай салымдардың энциклопедиясы» атты есірткілер бойынша Интерпол қызметімен дайындалған мәліметтерді жаңартып отырады, «ұйымдасқан қылмыстылық» туралы істерді тергеумен айналысатын полицияның жеке құрамын оқыту үшін әдістемелік материалдар дайындайды.

Өз кезегінде, Интерполда «ұйымдасқан қылмыстылық» деп корпоративтік құрылым бар, мақсаты - қорқыту мен сатып алуға сүйеніп, заңсыз қызмет арқылы ақша алу болып табылатын қылмыстық топтың қызметі саналады. Ұйымдасқан топтың мақсаты нақты қылмыстарды жасау емес, елдің экономикалық өміріне ғана емес, мемлекеттік аппа-

ратқа да бақылау орнату мақсатында экономикаға қол сұғу. Дәл ұйымдасқан қылмыстылықпен АҚШ, Қытайда және Ресейде сыбайлас жемқорлықтың дамуы байланысты, сондықтан қайргі жағдайда Интерпол қызметінің бағыттарының бірі ұйымдасқан қылмыстылықпен күресуде мемлекеттер-қатысушыларға тәжірибелік көмек көрсету болып табылады. [7]

1997 жылы Италияда жарияланған «Комфкомерчо» атты итальяндық коммерсанттар бірлестігінің баяндамасына сәйкес, «Коза Ностра» атты мафиялық ұйым гангстерлердің жасырын ұйымынан Италиядағы ең күшті және дамып жатқан ұйымға айналған. «Коза Ностраның» мүлкі 350-400 трлн лир (250 млрд АҚШ долл.) бағаланады, ал ұйым қызметінің әсіресе табысты саласы болып наркобизнес, қорқытып алушылық, жезөкшелік табылады. Соңғы уақытта ұйым өндірістің токсикалық қалдықтарын қайтаөндеумен және көмумен айналысады және өз бақылауын заңсыз бизнеспен айналысуға қоюын жалғастырады және де қаржылық махинацияларды белсенді түрде жүзеге асырады, оның ішінде қылмыстық жолмен алынған ақшаларға иеленуде, бұл мафияға халықаралық қаржылық салаға еруге мүмкіндік берді. «Коза Ностраның» жылдық пайдасы 68 трлн. лирді құрайды. Интерпол мамандарының жартылай есептері бойынша АҚШ пен Еуропада соңғы он жылда 85 млрд. долл. қылмыстық жолмен алынып қойылған, және осыған қарамастан АҚШ-та қылмыстық жолмен табылған ақшаны алуға кедергі болатын арнайы заңнама бар.

Интерполдың ұсынысымен Ресейде 1993 жылы құрамына Ресей ИМ, Орталық банк, Қаржы министрлігі және ФҚК (ФСБ) кірген банктер мен құқыққорғау органдарының әрекеттесуі бойынша РФ ведомстваралық комиссиясы құрылды. Комиссия өз қызметін ресейдің ұлттық банктерінің қауіпсіздік қызметімен, сондай ақ шетел банктерінің қауіпсіздік қызметімен тығыз әрекеттесуін жүзеге асырады. [7]

Интерпол мамандарының пікірінше, ұйымдасқан қылмыстылықпен күресудің шешуші шараларына қарсы тұрудың бірден бір себебі болып сыбайлас жемқорлық табылады. Мамандардың айтуынша, пара алудың көлемі әлемдік сауда көлемінің 5%-на жеткен. Бұл мәселеге БҰҰ үлкен көңіл бөлінеді. Атап айтсақ, 1995 жылы БҰҰ сарапшыларымен «Шенеуніктің ан намыс кодексі» деп аталатын маңызды құжат дайындалған. Онда БҰҰ мемлекеттер-мүшелеріне лауазымды адамдарды өзінің мүліктік жағдайы жөнінде есептер беруге, сыйлықтар мен қызмет көрсетулер қабылдаудан бас тартуды, отбасы мүшелері мен жақын туыстарының коммерциялық келісім шарттар жасаудан бас тартуға және өздеріне өзгелер тарапынан жеңілдіктер алудан бас тартуға міндеттейтін арнайы заң қабылдау ұсынылады. Мұндай шараларды қабылдауға шақыра отырып, мұндай құжатты дайындаған

БҰҰ сарапшылары Египеттегі қолданыстағы заңға сүйенеді. Оған сәйкес, сыбайлас жемқорлыққа айыпталған адам өз табысының заңдылығын дәлелдеуге тиіс. [8]

Интерполда қызметтің маңызды бағыты болып таңбалар мен бағалы қағаздарды жасанды жасаумен күресу табылады. Интерполда әсіресе қауіпті және ақша таңбалары мен бағалы қағаздарды жасаудың сапалы жағдайларының жалпы статистикасы жүргізіледі. Бұл жаңа жасасанды жасауларды анықтау және олар туралы мемлекеттерді хабардар ету үшін қажет. Ақшаны жасанды жасаудың әрбір жағдайы туралы тікелей Лиондағы Интерполдың штаб-пәтеріне хабарланады. Осы қылмыспен күресудегі Интерполдың барлық жүйесі мынадай бірнеше этаптардан тұрады: жасанды ақша жасау жағдайларын, жасаушыларды және сатушыларды, жасанды ақша купюралары мен бағалы қағаздарды есепке алу; мемлекеттердегі жүргізіліп жатқан ақша реформалары жөнінде ақпараттар жинақтау; жасанды ақша таңбалары мен бағалы қағаздарды даярлау әдістеріне талдау жасау; ақша таңбалары мен бағалы қағаздарды өндірудің технологиясын күрделіндіру бойынша ұсыныстар дайындау; ақша таңбалары мен бағалы қағаздарды жасанды жасаумен күресуді реттеудің нақты әдістері мен құралдарын даярлау; жасанды ақша және бағалы қағаздар жасаумен күресу бойынша тәжірибе жинақтау және полиция тәжірибесімен алмасу және әсіресе тиімді әдістерді тарату; жасанды ақша және бағалы қағаздар жасаумен күресу саласындағы полиция қызметкерлерінің кәсіби деңгейін көтеру және даярлау [9].

Қазақстан Республикасы 1992 жылы 4 қарашада Декретамен өткен Интерполдың Бас Ассамблеясының 61-ші сессиясында халықаралық қылмыстық полиция ұйымы – Интерполға мүше болып қабылданды. Қазақстанның Интерполға мүше болып кіруі КСРО-ның күйреуіне тұспа-тұс келді. Сол тұста бұрынғы одақтас республикалар арасындағы барлық дәстүрлі шаруашылық байланыстар бұзылған еді. Сөйтіп, Қазақстан Интерполға кірген жылы өндірістің құрылуы 1990 жылғы деңгеймен салыстырғанда 14,6 пайыз болды. Бірақ, өтпелі кезеңнің қиындығына қарамастан, Қазақстан басшылығы Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы – Интерполға кіруі туралы шешім қабылдады. Қазақстан Интерполдың ұлттық орталық бюросының Интерполға мүше мемлекеттермен өзара тиімді қарым-қатынасын қамтамасыз етуге бірден бір елеулі фактор құқықтық қамтамасыз ету мәселесі болып табылады. Мұнда Қазақстан Республикасы Парламентінің 1957 жылы «Экстрадиция туралы», 1959 жылы «Қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек көрсету туралы», 1990 жылы «Ақшаны жылыстатумен күрес, қылмыстық әрекеттен түскен кірісті анықтау, алу және тәркілеу жөнінде» конвенцияларын ратификациялау қажеттігі туралы сөз болды. Қазіргі таңда Қазақстан Республикасы Парламентінің қылмыскерді экс-

традициялау және ақшаның жылыстауына қатысты заң актілерін дайындап, қабылдауы айрықша өзекті және қажетті мәселе болып отыр. Жоғарыда аталған конвенцияларға қосылмауы басқа мемлекеттердің аумағында жасырынып жүрген қылмыскерлерді әшкерелеу үшін елеулі қиындықтар туғызады. Сондай-ақ, олардың жауапқа тартылмауы туралы қоғамдық пікірдің қалыптасуына мүмкіндік туғызады. Халықаралық-құқықтық актілерге салғырт қарау, әдетте, жасалған әрекет үшін сөзсіз жаза қолданылатыны туралы принципті теріске шығаруға алып келеді. Бұған жеңіл көлік ұрлап, оны көрші мемлекетке тасымалдау, құжаттарын рәсімдеп басқа елге өткізу жүйесі жолға қойылған автокөлік құралдарын заңсыз тасымалдауға байланысты қылмыстық бизнес мысал бола алады. Бұл факторлар ұлттық қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу нормаларының айырмашылықтарын және азаматтық-құқықтық қатынастар саласын реттейтін заңдарды ТМД елдерінің нормативтік-құқықтық актілерімен барынша жақындастыруды талап етеді. «Қазіргі таңда біздің бюро көптеген қылмыстарды ашуға жол ашып отыр. Дегенмен де, елімізде әртүрлі қылмыстардың көбеюі бәрімізді де қынжылтады. Себебі, біздің бюроньң негізгі міндеті – шетелге қашып кеткен қылмыскерлерді іздестіріп, оларды қандайда жағдайда тауып, тиісті өкілетті органға тапсыру болып табылады. Қазақстанда Интерпол бюросының құрылғанына биыл он бір жыл толып отыр. Былтыр ғана Интерпол бюросының он жылдық мерекесін атап өттік. Осы он бір жыл ішінде бірнеше жұмыстар атқарылды. Әлемнің түпкіріне тығылған қазақстандық қылмыскерлер күн санап құрықталуда. Еліміздің бейбіт өмірінде мұндай қылмыскерлердің санын азайту мақсатында аянбай еңбек етуден біздің ұжым еш уақытта жалықпайды», – деді «Интерпол» Ұлттық орталық бюросының бастығы Мерей Әметайұлы. Халықаралық терроризм мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігіне қауіп төндіреді, қоғамда үрей тудыра отырып, өз қызметін насихаттайды. Халықаралық терроризмнің қауіптілігі халықаралық құқықтық тәртіп пен мемлекеттераралық қатынастар үшін де айрықша қатер төндіретіндігімен байланысты. Нью-Йорктегі, Мәскеудегі және Бесландағы оқиғалар бүкіл әлемдік қоғамдастыққа терроризмнің жаһандық саяси және әскери күш екендігін дәлелдеп берді. Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы – Интерполдың және Интерполға мүше мемлекеттердің ұлттық орталық бюроларының террорлық топтармен жедел ілесуі және олардың қызметіне байланысты жедел ақпараттарды өзара алмасуы бойынша үйлестірушілік рөлі нақ осындай жерде көрінуі тиіс. Себебі, елімізде әртүрлі қылмыстарды жасап шетелге барып бас сауғалағандарды құрықтап, тиісті жазасын беріп отырған бірден-бір органның бірі. Айта кетер болсақ, 2004 жылы адам өлтіріп шетелге қашып кеткен Қазақстан азаматы Келес Мамбетовты Испания елінде жасырынып жүрген жерінен

Интерпол қызметкерлері ұстап алып келіп, заң жүзінде тиісті жазасын алды. Себебі, бұл қылмыскер Испания елінде жалған құжатпен бірнеше жыл тұрып келген. Интерпол қызметкерлерінің өзге мемлекеттермен бірлесе жұмыс істеуінің нәтижесі өз жемісін беріп отыр. Сондай-ақ, мемлекеттердің халықаралық сипаттағы қылмыстарға қарсы күрес жөніндегі қылмыстық әділет саласындағы ынтымақтастықта Интерпол – халықаралық қылмыстық полиция ұйымы айрықша орын алады. Қылмыспен күресте Интерпол өзіне ғана тән формада көрініп, өзінің қолынан келетін құралқарлы ғана іске асырып келеді. Көбіне «Интерпол» деген атпен белгілі Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы қазіргі таңда жетекші бюро болып табылады. Бұл ұйым өзінің ерекше құрылымының, құқықтық базасы мен техникалық жабдықталуы арқасында Интерполға мүше мемлекеттердің ұлттық орталық бюроларының қызметін ұйымдастыру мен үйлестіруді іске асыруда. Сонымен бірге, Интерпол көпжақты, тиісті түрде қол қойылған және тараптар ратификацияланған келісім жасау нәтижесінде құрылмаған. Керісінше, халықаралық қылмыстық полиция ұйымы комиссиясын БҰҰ-ның экономикалық және әлеуметтік кеңесінің үкіметтік емес ұйым ретінде белгіленгенін атап өткен жөн. Халықаралық полицияның бірігуі 1889 жылы халықаралық қылмыстық құқық одағының құрылтай мәжілісі өтеді. Оған қатысушылар халықаралық ауқымда халықаралық қылмыстардың пайда болғанын атап көрсетіп, әртүрлі елдердің полиция қызметін қылмыстың алдын алу мен оның жолын кесуде бірлесе іс-қимыл жасауға шақырады. Міне, қазіргі кезге дейін әртүрлі мемлекеттерде халықаралық конференциялар өткізіліп келеді. Онда қылмыстардың алдын алу мақсатында бірлесе күресудің жолдары қарастырылуда. Сонымен қатар, халықаралық қылмыстық полиция ұйымы – Интерпол өз бетінше тергеу жұмыстарын немесе жедел-ізвестіру жұмыстарын мынандай қарапайым себеп бойынша жүргізе алмайды. Оның үстіне, Интерполда мұндай күш пен құралдың болуы, халықаралық құқық тұрғысынан алғанда қатысушы мемлекеттердің егемендігін бұзу және олардың ішкі істеріне араласуы болып табылатын еді. Сондай-ақ, басқа елде жасырынған қылмыскерді ұстауға ниеті бар елдің құқық қорғау органдары қылмыскерлерді ұстау, тұтқындау және экстрадициялау фактісі бойынша алдын ала ұйымдастыру-басқару шараларын іске асыруы тиіс. Осы мәселелерді шешуге әртүрлі елдің полиция қызметтерін тиімді ұйымдастыру мен үйлестіру арқылы ғана қол жеткізуге болады. Интерполдың халықаралық сипаттағы қылмыстармен күресудегі қызметінің негізгі бағыттары қылмыстық істер бойынша өзара құқықтық көмек көрсету рәсімдерін бірлесіп әзірлеу, айрықша маңызды ұлттық заң актілерін үйлестіру және бірегейлендіру немесе оларды халықаралық нормативтік актілерге сәйкес келтіру болып табылады. Бұл бюро

сыртқы басқару субъекті болмағанына қарамастан, Интерполға мүше мемлекеттермен халықаралық сипаттағы қылмыстармен күресте қолдау көрсету мақсатында сыртқы құқықтық қатынасқа түседі [10]. Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев «Әлемдік қауымдастық енді ғана бірігуде немесе бірігуде ұмтылуда, бірақ әлі іске аса қойған жоқ. Бүкіл мемлекет интеграцияға ұмтылдыратын ғаламдық және әлемдік құрылыстың әмбебап нысаны болмайды. Жаһандандудың барлық нысаны үшін жарамды, барлығын қамтитын идея да, конструктивтік механизм де жоқ» деген болатын.

Шындығында жаһандану қазіргі кезде адамзат өркениеті үшін жаңа қауіптер туындатуда, оларды туындататын себептердің алдын алуға бағытталған шаралар қолға алынбай жатыр. Трансұлттық қылмыс, оның ішінде халықаралық терроризм нақ осы жаһандандудың жемісі болып табылады. Сондықтан да, халықаралық сипаттағы қылмыстармен күрес ең алдымен, әлемдік қауымдастықтың мүдделерін қамтамасыз етуді талап етеді. Өйткені, халықаралық аумақтағы қауіпсіздік пен әрбір елдің қауіпсіздігі осыған байланысты. Бұл халықаралық қылмыстық полиция ұйымы – Интерпол өз функциясын жүзеге асыру барысында Интерполға мүше мемлекеттердің ұлттық орталық бюроларының мүдделерін орындауда.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Халықаралық жария құқық. Жалпы және ерекше бөлімдер. Құлжабаева Ж. О. Алматы – HAS баспа компаниясы, 2003*
2. *ҚазҰУ Хабаршысы: халықаралық қатынастар және халықаралық құқық сериясы. – Алматы. – № 3 (41) 2016.*
3. *Кубов Р.Х. Актуальные проблемы международного сотрудничества по противодействию организованной преступности // Российский следователь. – М.: Юрист, – № 19. – С. 35-38.*
4. *Сунцов А.Е., Трунцевский Ю.В. Теоретические проблемы имплементации норм международного уголовного права в России // Московский журнал международного уголовного права. – 2014. – № 2. – С. 92-99.*
5. *Қазақстан Республикасының екіжақты халықаралық шарттары http://www.mfa.gov.kz/#/kazakstannyin_syirtkyi_sayasaty/sharttyik-kykyikyik_bazasyi/kazakstan_respublikasyinyin_ekijaktyik_halyikaralyik_sharttaryi (03.02.2016 ж.)*
6. *ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жылы 27 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауы//<http://www.akorda.kz> (03.02.2014 ж.)*
7. *Правоохранительная интеграция// <http://risk.kz/12408> (03.02.2016 ж.)*
8. *Халықаралық қылмыстық полиция ұйымының ресми сайты //<http://www.interpol.int/Member-countries/World> (03.02.2016 ж.)*
9. *ТМД орындау комитетінің ресми сайты // <http://www.cis.minsk.by/> (03.02.2016).*
10. *ҚР ІІМ ресми сайты // <http://www.mvd.gov.kz> (03.02.2016).*

Жангушуква Алия Заманбековна
Қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы,
І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті
Талдықорған қаласы, aliyazhangushukova@mail.ru

СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ ТЕРГЕУШІ МЕН АЙЫПТАЛУШЫНЫҢ ПРОЦЕССУАЛДЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ БАЙЛАНЫСЫ ЖӘНЕ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

***Түйін.** Бұл ғылыми мақалада бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының қылмыстық процесіте қылмыстық істерді сотқа дейінгі тергеп-тексерудің тергеуші мен айыпталушының процессуалдық құқықтық байланысы және өзекті мәселелері қарастырылып айқындалған.*

***Кілт сөздері:** Дәлелдеу, кінәсіздік презумпциясы, айыптау, тергеу, қорғаушы.*

***Резюме.** В данной научной статье рассмотрены актуальные проблемы досудебного расследования, а также процессуально-правовая связь следователя и обвиняемого в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан.*

***Ключевые слова:** Доказывание, презумпция невиновности, обвинение, расследование, адвокат.*

***Summary.** In this scientific article considered of topical problems of pre-trial investigation, as well as procedural and legal connection of the investigator and the accused in the criminal law proceedings of the Republic of Kazakhstan.*

***Keywords:** Proving, presumption of innocence, indictment, investigation, lawyer.*

Қылмыстық іс бойынша дәлелдеу барысында қорғаушы шағым жасауға, өтініш білдіруге құқылы. Қылмыстық-процессуалдық заң айыпталушының (сезіктінің) қорғаушысымен шағымдалуы мүмкін болатын бір топ әрекеттер мен шешімдерді шектемейді. Сонымен қатар, шағым сезіктінің, айыпталушының құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету құралы болып қана қоймай, сондай-ақ тергеу процесінде жіберілген бұзылулар мен қателіктерді анықтау мен жою тәсілі болып табылады [1].

ҚПК-нің 96-бабы және 101-бабында бекітілген жалпы ереже бойынша анықтаушының, анықтау органының және тергеушінің іс-әрекеті мен шешіміне шағымдар алынған кезден бастап, үш тәуліктің ішінде прокурормен қаралады. Тергеуші және анықтау жүргізуші тұлға келіп түскен шағымдарды өздерінің түсініктемелерімен бірге 24 сағат ішінде прокурорға жіберуге міндетті. ҚПК-нің 102-бабының 1-бөлігіне сәйкес, прокурордың іс-әрекеті мен шешіміне шағымдар жоғары тұрған прокурорға беріледі. Сонымен қатар, ҚПК-нің 102-бабына сәйкес, прокурордың сезіктіні, айыпталушыны қамауға алу және қамау мерзімін ұзартуға берген санкциясына сотқа шағымдану (сот бақылауы) қарастырылған.

Айыпталушы (сезікті) заңда көрсетілген мән-жайлар болғанда (ҚПК 85 б.; 86 б.; 89 б.; 90 б.), тергеуші мен анықтама жүргізетін тұлғаға, прокурорға, аудармашы мен маманға, сарапшыға қарсылық білдіру мүмкін [2].

Қорғаушы өзіне заңмен берілген құқықтарды мына жағдайда жүзеге асыра алады, егер өндірісінде қылмыстық іс бар лауазымды тұлғаға қағаз қатынас міндеттері берілсе. Ақырғысы қорғаушының дәлелдеуге қатысу мүмкіндігінің кепілі болып танылады.

Қылмыстық іс жүргізуде қорғаушы өзінің қызметін жүзеге асыру үшін өзінің конституциялық құқықтарын пайдалануы мүмкін. Бірақ, олардың жүзеге асуына байланысты пайда болған құқықтық қатынастар таза қылмыстық-процессуалдық болып танылмайды.

Адвокатпен дәлелдеу ережесін бұзу тәртіптік жауапкершілікті көздейді. Осылайша, «Адвокат және адвокаттық қызмет туралы» заңында қорғаудың заңсыз құралдары мен тәсілдерін пайдаланғаны үшін адвокаттың тәртіптік жауапкершілігі нормасы көзделген [3].

Адвокатқа дәлелдемелерді ұсыну құқығын беріп, қылмыстық іс жүргізу заңы, оларды қандай уақыт аралығында, қандай жолмен және қай тәсілдер арқылы алынғанын белгілемейді. Бірақ, адвокатпен ұсынылған заттар мен құжаттар, тергеушімен іске қосқаннан кейін ғана дәлелдемелер деп танылуы мүмкін, сонда ғана «айғақтайтын мәліметтерді сақтаушы (жақтаушы)» адвокатпен алуы туралы айтуға болады. Айыпталушының (сезіктінің) немесе оның қорғаушысының заттар мен құжаттарды дәлелдеме ретінде қосу туралы өтініштерін қанағаттандырудан бас тарту, сондай-ақ шағымдалуы мүмкін.

Айғақтайтын мәліметтерді сақтаушыны (жақтаушы) табуға бағытталған адвокаттың қызметі процессуалды емес сипатқа ие немесе Қылмыстық іс жүргізу кодексінің нормаларымен регламенттелмейді. Қорғаушы қорғау үшін маңызы бар заттар мен құжаттарды айыпталушыдан, сезіктіден және олардың туыстарынан алуға, сонымен қатар мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардан заң консультациясы арқылы әр түрлі құжаттарды немесе олардың көшірмелерін талап етуге құқылы.

Тергеушінің тиісті түрде жасалынған талабына қарағанда, заң консультациясының сұранысы жалпыға міндетті сипатқа ие болмайды. Сондықтан,

адвокат мемлекеттік, коммерциялық немесе дәрігерлік құпия болып танылатын өзіне қажет мәліметтерді мұндай тәсілмен ала алмайды.

Қазақстанның заңнамасында болатын қорғаушы мен қорғауындағы адамның «оңаша жолығу» түсінігі, 1980 жылы 15-желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясымен қабылданған «Қорғау принциптерінің жинағы» 18-принциптің 4-бөлімінде бекітілген, халықаралық құқық нормаларына толық сәйкес келеді.

Айыпталушының (сезіктінің) пайдасына куәландырылатын және іс үшін маңызы бар фактілі деректерді алу үшін, қорғаушы жеке детективтердің көмегіне жүгінуге құқылы. Көрсетілген қызмет түрін орындаудың қажетті шарты болып, тергеуші немесе прокурор, анықтау органы қайсысының өндірісінде қылмыстық іс болса, (клиентпен шартқа тұрған сәттен бастап үш тәулік ішінде) жеке детективпен жазбаша ескертілуі міндетті танылады.

Айғақтайтын мәнге ие деректер туралы мәліметті, қорғаушы азаматтармен алдын ала сөйлесу арқылы ала алады. Куә ретінде жауап алынуы мүмкін жағдайда, іске қосылатын жауап алу хаттамасында көрсетілген айғақтарды бере алады. Заң мұндай сөйлесуге (собеседование) тыйым салмайды. Қорғаушының азаматтардан айғақтарды жазбаша нысанда баяндауын сұрануы жөн, өйткені, нақты адамнан куә ретінде жауап алу туралы қорғаушының өтінішін куәландырудан тергеуші бас тартқан жағдайда, бұл шешімге шағым жасауға болады [4, 256].

«Үшінші тұлғамен» (техникпен, фотографпен) даярланған жоспар, сызбалар, фотосуреттер де дәлелдемелер ретінде тергеушіге ұсынылуы мүмкін. Сонымен қатар, «маманның өзі де куә ретінде айғақ беруі мүмкін».

Айыпталушы (сезікті) және оның қорғаушысымен салыстырғанда, тергеушіге дәлелдеуге қатысу бойынша орасан мүмкіндіктер берілген. Бұл мынадан шығады, яғни, ол дәлелдеу міндетінің субъектісі болып танылады және өктемдік өкілеттік берілген лауазымды тұлға. Ол іс бойынша өндірісті жүзеге асырады: тергеу әрекетін жоспарлайды; тергеу әрекеттерін жүргізеді; іс бойынша дәлелдемелер ретінде заттарды, құжаттарды, мән-жайларды мақұлдайды (не мақұлдамайды); айыпталушыға қатысты бұлтартпау шараларын қолданады (не қолданбайды); қылмыстық істі қысқартады, тоқтата тұрады, сотқа жібереді; нақты жасалған қылмыста айыпталушы кінәлі деп санайды. Бірақ, бұған қоса, тергеуші іс бойынша дәлелдемелерді объективті, жан-жақты, толық зерттеуі тиіс; заңға негізделіп әрекет ету керек; айыпталушының (сезіктінің) құқықтары мен заңды мүдделерін бұзбай және оларды қорғау бойынша шаралар қабылдау; іс бойынша ақиқатты анықтау жөнінде барлық құралдарды қолдану

мен бар жігерін салу керек. Тергеушінің қарауында қылмыстық істің барлық материалдары, жедел ақпараттар мен арнайы есеп-тіркеудің мәліметтері бар.

Сот талқылауы сатысында қолданатын бәсекелестік принципінің әрекеті көптеген процессуалистерге күдік келтірмейді. Кейбір ғалымдар сотқа дейінгі сатыларда бұл принциптің жеке ережелерінің көрінісін белгілейді. Кейбір авторлардың пікірі бойынша, бұл сатыларда бәсекелестіктің бар болуы туралы мүлдем айтуға болмайды.

Дәлелдеу саласындағы тергеушінің мүмкіндіктерінің байланысының анализі (талдама), бір жағынан, айыпталушы мен оның қорғаушысының, ал екінші жағынан, кестеде көрсетілген мәлімет, алдын ала тергеуде бәсекелестік кейбір жағдайларда ғана айқындалатындығы туралы тұжырымға келуге септігін тигізеді [5, 288].

Айыпталушы бәсекелестік принципіне қарамастан, қылмыстық істің бағыттылығының маңызды мәселелерінің барлығын шешетін айыптау органдарынан (тергеуші, анықтау жүргізетін тұлға, прокурор) толық тәуелді. Кез-келген айыпталушы үшін артықшылық, бәсекелестік принципінің әрекетін әлсіретеді.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеруде дәлелдеуге қатысу бойынша қорғаушының заңда бекітіліп, көрсетілген қосымша құқықтары қылмыстық-процессуалдық қатынастардың өктемдік негізін азайтпайды. Сот процеске қатысушылардың құқықтарын жүзеге асыруы мен оларға жүктелген міндеттердің орындалуына мүмкіндік жасайды.

Сотқа дейінгі тергеуде бәсекелестік принципінің дамуы туралы идеясы ғылымда әртүрлі ұстанымдардан ұсынылып отыр. Осылай, А.В. Долгушиннің пікірі бойынша, ресейлік қылмыстық процесте мынадай тәртіпті бекіту орынды болар еді, оған сәйкес алдын ала тергеу, айыптау үшін талап етілетін істің мән-жайын бастапқы анықтау болып келеді. Қорғаушыда көрсетілген қосымша құқықтың болуы мен тергеу судьясының қатысуымен алдын ала тергеуді толық көлемде жүргізілуі, айыпталушыны көбінше қорғауды жүзеге асуына рұқсат береді.

Біздің көзқарасымыз бойынша, қорғау тарабы өз бетінше дәлелдемелерді жинау құқығын алғанда, өзінің негізгі мәні мен мазмұнын жоғалтады, айыптаумен сапырылыстырылып, өзіне қарама-қайшы болуы мүмкін... Ұсынылған шешімнің заңды іске асуы тергеу органдарының да қызметін елеулі қиындатады. Олар іс жүзінде шұғыл тергеу әрекеттерін жүзеге асыру мүмкіндігінен айырылуы мүмкін.

«Дәлелдейтін мәнге ие мәліметтерді алу бойынша қорғаушының процестен тыс қызметі, дәлелдемелерді жинау бойынша процессуалды қызметке ауысуы қолайсыз болады... Бұл жағдай-

ларда азаматтарға деген қатынасы бойынша, оның құқықтық мәртебесіне сәйкес келмейтін мемлекеттік-өктемдік өкілеттік беріледі» [6, 704].

Расында да, тергеуші және прокурормен қатар қорғаушыға мемлекеттік-өктемдік өкілеттік беру, қылмыстық сот өндірісінің өктемдік бастауын білдіреді. Осылайша, дәлелдейтін мәнге ие мәліметтерді жинау бойынша қолайлы жағдай жасау, айыпталушының қорғануға деген конституциялық құқықтарын жүзеге асыруға үлкен дәрежеде рұқсат береді.

ҚПК-нің 66-бабына сәйкес, тергеу әрекетін жүргізу барысындағы жазулардың дұрыстылығы мен толықтылығы адвокатпен куәландырылады деп айтылған. Заңның бұл ережесі қорғаудың ұстанымының бекітілуіне мүмкіндік тудырады. Хаттамада кейбір дәлсіздіктер тергеушімен қабылданатын шешімдердің заңдылығы мен негізділігіне елеулі ықпал етуі мүмкін. Ал, айыпталушының өзі юриспруденцияның қыр-сырын білмегендіктен, мұндай дәлсіздіктерге мән бермеуі мүмкін.

ҚПК-нің 66-бабына сәйкес, қорғаушы тергеушінің, анықтаушының рұқсатымен жауап алынып отырған адамдарға сұрақтар қоюға құқылы. Бұл өз кезегінде тергеушімен бірдей (тең) жауап алудың қатысушысы бола алады.

Осылайша, дәлелдеу аясындағы тергеуші мен айыпталушының (оның қорғаушысының) мүмкіндіктерінің байланысы олардың бір мәнді еместігі

туралы тұжырымға келеміз: тергеуші үлкен мүмкіндіктерге ие.

Сотқа дейінгі тергеуде бәсекелестік принципінің әрі қарай дамуының жақтастары болып, біз ойлаймыз, қылмыстық процесте дәлелдеуге қатысу бойынша қорғаушының құқығының тізімін кеңейтуді айқындайтын беталыс бар.

Әдебиеттер:

1. *Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған), (10.03.2017 берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)*

2. *ҚР Қылмыстық процестік кодексі. – Алматы, «Юрист». 2017*

3. *Қазақстан Республикасының «Адвокат және адвокаттық қызмет туралы» 1997 жылғы 5 желтоқсандағы, № 195-І Заңы // ҚР-ның Парламентінің Жаршысы. (01.01.2016 берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)*

4. *А.Ф.Абуов. Криминалистика. Оқу құралы. - Алматы: «Жеті жарғы», 2004. – 256 б.*

5. *Корухов Ю.Г. «Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений». – М. 1998 — 288 с.*

6. *Рыжаков А.П. Уголовный процесс. учебник для ВУЗов. 3-е изд.- М.: Норма, 2004. – 704 с.*

Болат Алибек Алмазулы

магистр юридических наук, преподаватель кафедры уголовно-правовых дисциплин факультета права и экономики Жетысуского государственного университета им. И. Жансугурова, г. Талдыкорган, yalibekblato@mail.ru.

Молдабеков Болат Есенгалиевич

старший преподаватель кафедры уголовно-правовых дисциплин факультета права и экономики Жетысуского государственного университета им. И. Жансугурова

ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ИНСТИТУТА ЗАЩИТЫ ПРАВ БЕЖЕНЦЕВ В МИРОВОМ СООБЩЕСТВЕ

***Резюме.** В данной научной статье рассмотрены вопросы причин возникновения института защиты прав беженцев в мировом сообществе.*

***Түйін.** Бұл ғылыми мақалада әлемдік қоғамда босқындардың құқықтарын қорғау институтының пайда болу себептері қарастырылған.*

***Summary.** In this scientific article deals with the causes of the emergence of the Institute of Protection of Refugees in the World's Co-operation.*

На сегодняшний день высшими ценностями каждого демократического государства являются права, свободы человека и гражданина, за которые нередко приходится бороться. Мы считаем, что в современных условиях развития цивилизации, с появлением новых государств, просто необходимо уделять достаточное внимание проблемным вопросам в целом прав человека и в особенности уязвимым категориям лиц – которые в силу обстоятельств были вынуждены покинуть страну своего гражданского происхождения. Глобальная проблема беженцев и лиц, перемещенных внутри страны, - один из самых сложных вопросов, стоящих сегодня перед мировым сообществом. Эта проблема является предметом активного обсуждения, как в рамках международного сообщества, так и внутри государств, ее регулирование весьма сложно в международном гуманитарном праве. «Феномен вынужденных массовых притоков» сегодня ставится во главу угла при исследовании миграционных потоков населения.

Беженцев неизбежно сопровождают войны и конфликты. Масштабы этого явления напрямую сопоставимы с масштабами военных действий, связаны с территориями, на которых они происходят. В Первой и Второй мировой войнах в Европе были миллионы беженцев. Миллионы беженцев появились и в Африке уже в конце 20-го столетия, в ходе военных и этнических конфликтов. Сотни тысяч беженцев страдали и до сих пор страдают из-за кровопролитных конфликтов на Балканах. Замечателен тот факт, что его удалось "потушить". Но права тысяч людей грубо нарушены, и они не могут вернуться в свои дома. Есть даже целые народы, для которых статус беженца определяют стиль

жизни, их вечную отверженность и бездомность. Таковы с древности были евреи, потерявшие свою государственность и великими муками обретшие ее в Израиле. Таковы сегодня палестинцы, чья трагическая судьба предопределила мировой ближневосточный конфликт. Это острейшая и сложнейшая международная гуманитарная проблема. Число беженцев в мире достигло 42 миллиона человек. Беженцам, как правило, предоставляются равные права с другими иностранцами, они документируются особыми проездными документами и получают гражданство в льготном порядке. В ряде стран существует особый "гуманитарный статус" - так называемое "временное убежище", предоставляемое в случае массового исхода беженцев или лицам, которые не удовлетворяют конвенционным критериям, но не могут быть высланы из соображений гуманности. Беженцами не могут быть признаны лица, совершившие тяжкие преступления неполитического характера, включая акты терроризма. Беженец или лицо, ищущее убежища, не может быть выслан обратно в страну происхождения. Беженцы сегодня стали тяжелейшей проблемой для соседнего Узбекистана. Только разместить, накормить, содержать и лечить такое количество людей - сложнейшая задача даже для сильного государства. Перспективы разрешения конфликта на юге Киргизии также выглядят не слишком обнадеживающими. Порожденные конфликтом в Киргизии семена недоверия, злобы и мести неизбежно взойдут и принесут горькие плоды. Этот огонь экстремизма очень легко может перейти границы других государств. В истории есть примеры, когда проблема беженцев приводила на грань гражданской войны страны, в которых они разместились. Пример недавний: лагеря палестинских беженцев в Ливане в 80-х годах прошлого века стали активно вмешиваться в запутанную политическую жизнь этой страны, там нашли приют и развитие откровенно террористические, экстремистские организации. В результате ливанские соединения фалангистов устроили жестокую резню в лагерях палестинских беженцев Сабра и Шатила. И по сей день этот уголек взаимной ненависти тлеет на Ближнем

Востоке. Сегодня все соседние страны, и прежде всего - Казахстан и Россия, должны помогать скорейшему восстановлению политической ситуации в Киргизии. Одной гуманитарной помощи продовольствием, палатками и медикаментами явно недостаточно.

Причины, по которым беженцы покидают свои страны и обретают статус беженцев: а) внешней агрессии, оккупации, иных форм иностранного господства; б) природных стихийных явлений, которые подорвали материальные основы их существования; в) обоснованной опасности подвергнуться репрессиям из-за принадлежности к той или иной социальной группе, политических и религиозных убеждений.

В своих правах беженцы уравниваются с иностранцами, постоянно проживающими в стране. Кроме того, беженцы вправе рассчитывать на получение равного с гражданами государства пребывания вознаграждения за труд. Беженцам могут быть выданы документы, позволяющие им пересекать государственные границы. Конвенция о статусе беженцев была принята после Второй мировой войны в 1951 году [1, с. 123].

Вопросами репатриации беженцев и перемещенных лиц занималась ООН. Генеральная ассамблея ООН в своих резолюциях от 12 февраля и 15 декабря 1946 г. установила, что все государства - члены ООН должны содействовать скорейшей репатриации беженцев и перемещенных лиц, находящихся на их территории. В целях осуществления сотрудничества в этой области при была создана Международная организация по делам беженцев (В 1951 г. была заменена управлением Верховного комиссара по делам беженцев).

В Послании Президента говорится, что в Казахстане будет проводиться активная, прагматичная и сбалансированная внешняя политика, направленная на обеспечение национальных интересов, повышение международного авторитета страны и укрепление национальной, региональной и глобальной безопасности.

Казахстан намерен участвовать в процессах принятия глобальных решений при формировании новой архитектуры международных отношений и контуров мировой торгово-финансовой системы.

Казахстан будет активно способствовать налаживанию стратегического диалога между всеми существующими системами коллективной безопасности, что положительно скажется правовом положении беженцев.

Для Казахстана, в силу его географического положения и обстановки в соседних странах, ситуация с беженцами не носит масштабного характера, вызванного внешними факторами, но так как Казахстан поддерживает и всячески укрепляет добрососедские отношения с соседней Кыргызской Республикой, в которой сейчас неста-

бильная внутривнутриполитическая ситуация, началось пребывание граждан этой страны на территорию Казахстана [2, с. 112].

Одной из основных причин, по которой указанные лица вынуждены были покинуть страну своей гражданской принадлежности, является политическая нестабильность. При этом лица, признанные беженцами на территории Казахстана, не стремятся возвращаться обратно.

Верховный комиссар ООН по делам беженцев Антонио Гутеррес, в ходе встречи с Министром иностранных дел нашей страны, подчеркнул, что Казахстан как самая успешная страна в Центрально-Азиатском регионе, столкнется в предстоящие годы с непрерывным ростом потока мигрантов и беженцев. В настоящее время для Казахстана особенно актуальным становится вопрос соблюдения международных норм, регулирующих права беженцев. Современный уровень, достигнутый нашей страной в результате экономических и социальных преобразований, позволяет сформировать национальную законодательную базу, регулиющую права беженцев, и тем самым зарекомендовать Казахстан на международной арене как страну, предоставляющую защиту, как своим гражданам, так и иностранцам.

В этой связи необходимо продолжить процесс совершенствования системы убежища и управления миграцией. С учетом накопленной практики уполномоченных государственных органов и опыта других государств в настоящее время представляется необходимым провести детальный анализ действующего законодательства в этой области и подготовить соответствующие изменения и дополнения [3].

Приведем, такой пример, как отмечает в своей научной статье Генеральный консул посольства Азербайджана в Казахстане - Р. Мамедов «Интенсификация процесса прибытия иммигрантов в Азербайджан в период распада СССР и становления государственности происходила в условиях отсутствия соответствующей нормативно-правовой базы. Закон Азербайджанской Республики "Об иммиграции" был принят в 1999 году. Данный пробел в определенной степени компенсировался составом иммиграционного потока - большую часть иммигрантов в 90-х годах составляли этнические азербайджанцы (беженцы и вынужденные переселенцы из Армении, часть азербайджанского населения Грузии, турки-месхетинцы из Узбекистана и азербайджанцы, пожелавшие вернуться на историческую родину из других республик бывшего Советского Союза), что в немалой степени облегчало процесс адаптации. Важной особенностью иммиграционного процесса являлось то, что основной его причиной была не миграционная привлекательность Азербайджана, а последствия

межэтнических и меж-национальных конфликтов, в условиях которых происходил распад СССР. Приход к власти националистических сил в некоторых государствах также стимулировал данные тенденции [4, с. 37].

Обеспечение прав беженцев сталкивается с трудностями придания им правового статуса, жизнеобеспечения, с настроенным отношением части населения к самому факту пребывания на территории Казахстана беженцев. Решению всех этих вопросов можно найти в Законе Республики Казахстан «О беженцах» от 4 декабря 2009 года.

Присоединившись к международным договорам, Республика Казахстан приняла на себя обязательства по приему лиц, ходатайствующих о признании беженцев. Если процедура определения статуса афганских беженцев законодательно урегулирована, отдельного рассмотрения требует вопрос статуса пребывания на территории Республики Казахстан лиц чеченской национальности. Данная категория лиц не имеет статуса беженца и рассматривается государственными органами как граждане одной из стран СНГ, которые не нуждаются в предоставлении убежища.

Им не предоставляется официальный статус беженцев, но дается возможность безопасного пребывания на территории Республики Казахстан, что в принципе их устраивает. Но в отличие от положения афганских беженцев, чеченцы представлены в стране большой диаспорой, родственными связями, да и традиции этого народа не позволяют им оставаться в стороне от проблем своих соотечественников.

Как иностранные граждане, особенно имея вид на жительство, они не получают возможности для реализации отдельных прав, сам вид на жительство имеют лишь единицы. Остальные постоянно

вынуждены проходить процедуру перерегистрации. Как вариант решения проблемы, сами чеченцы рассматривают опыт Кыргызской Республики, в соответствии с законодательством которой их можно было бы определить как лиц, ищущих убежища, но не беженцев.

Из вышеизложенного можно определить, что именно конфликты политических сил с применением насилия в стране являются причиной появления таких категории лиц, как «беженцы», еще одной причиной потоков беженцев является нищета, также не маловажное место играют природные катаклизмы, природные бедствия и эпидемии. Если со вторым бороться иногда практический является не возможным, а вот с первым и вторым критерием (причины), нужно бороться и всегда решать вопросы внутри каждого государства лишь демократическими средствами и решением проблемы нищеты должно быть заинтересовано само государство.

Литература:

1. Сарсембаев М.А., Сарсембаев К.М. *Международное право. Общая и Особенная части.* – Алматы: «Жеті жарғы», 2009. – 408 с.
2. Кулжабаева Ж.О. *Международное публичное право. Общая и Особенная части. Учебник.* – Алматы: «Юридическая литература», 2002. – 467 с.
3. Байкадамов Б. *Будет закон, будет и статус* // *Казахстанская правда.* 18 января 2007.
4. Мамедов Р. *Генеральный консул посольства Азербайджана в Казахстане. Азербайджан в миграционных процессах* // *Фемида.* №12 (180), 2010.- С.37-40

Bolat Alibek

master of juridical sciences, lecturer of the department of criminal law disciplines
Zhetyssu State University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, alibekblato@mail.ru

CRIMINALLY-LEGAL PROBLEMS OF REGULATION OF POLITICAL TERRORISM

Summary. In this scientific article examines criminal-legal and social issues on the regulation of political terrorism.

Түйін. Бұл ғылыми мақалада бүгінгі таңда саяси терроризмнің қылмыстық-құқықтық және әлеуметтік мәселелері қарастырылған.

Резюме. В данной научной статье рассмотрены уголовно-правовые и социальные вопросы по регулированию политического терроризма.

Terrorism, in its broadest sense, describes the use of intentionally indiscriminate violence as a means to create terror, or fear, to achieve a political, religious or ideological aim. It is used in this regard primarily to refer to violence against peacetime targets or in war against non-combatants. The terms «terrorist» and «terrorism» originated during the French Revolution of the late 18th century but gained mainstream popularity during the U.S. Presidency of Ronald Reagan (1981–89) after the 1983 Beirut barracks bombings and again after the attacks on New York City and Washington, D.C. in September 2001 and on Bali in October 2002 [1, 519].

There is no commonly accepted definition of «terrorism». Being a charged term, with the connotation of something «morally wrong», it is often used, both by governments and non-state groups, to abuse or denounce opposing groups. Broad categories of political organisations have been claimed to have been involved in terrorism to further their objectives, including right-wing and left-wing political organisations, nationalist groups, religious groups, revolutionaries and ruling governments. Terrorism-related legislation has been adopted in various states, regarding «terrorism» as a crime. There is no universal agreement as to whether or not «terrorism», in some definition, should be regarded as a war crime.

According to the Global Terrorism Database by the University of Maryland, College Park, more than 61,000 incidents of non-state terrorism, resulting in at least 140,000 deaths, have been recorded from 2000 to 2014.

Political terrorism – violent criminal behaviour designed primarily to generate fear in the community, or substantial segment of it, for political purposes.

Today, countries across the world are being terrorised and ravaged by extremism; both territory and minds conquered by a militant and ideological crusade. Right or wrong, the mere mention of the word “terrorism» conjures up images of bearded Muslim men - kalashnikovs in hand - intent on eradicating any

thought, person or object which runs contrary to their narrow fundamentalist ideology.

Yet, despite the extensive legal and political debates, spanning decades, the question still remains: «What is terrorism?» With no common international legal definition, on what grounds do countries establish and pursue a terrorist entity? And could this void in definition provide a smokescreen for governments to orchestrate state sponsored terrorism by clamping down on legitimate political movements - both domestic and foreign?

«It is not only individual agencies within the same governmental apparatus that cannot agree on a single definition of terrorism. Experts and other long-established scholars in the field are equally incapable of reaching a consensus,» concludes Professor Bruce Hoffman, Director of the Centre for Security Studies at Georgetown University.

Anecdotally, there is no doubt in the minds of many as to the nature and the perpetrators of terrorism. Following the tragic murder of nearly 3,000 people on US soil in 2001, the then US President, George Bush, declared the infamous ‘war on terror’ to a joint session of Congress and to the American people. «Our war on terror begins with al Qaeda, but it does not end there. It will not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped and defeated» Bush announced.

Some measures have been taken to ensure information security in the Republic of Kazakhstan. Their brief content is the processing and storage of information that constitutes state secrets and information on restricted distribution of information for international (global) data transmission networks, Internet and / or international (global) data networks, information networks accessing the Internet, communication networks not implemented in the computing machinery; Internet access and / or international (global) data transmission networks, Internet access networks, technical means connected to communication networks, including information on state secrets, the information on which is allocated for the holding of the meetings (negotiations) out of premises [2,175] .

Indeed, terrorism is a global problem, but the most dangerous and advanced form of terrorism today is political terrorism. Political terrorism relies on violent acts to influence public opinion on political issues or to vie for political power. Political terrorists sometimes harbor nationalistic aims, but these motivations are more clearly considered as separatist terrorism.

Political terrorism may be waged by extremist groups on either end of the political spectrum, more often described as «left wing» or «right wing» terrorist groups.

In the United States, right-wing groups are most often aligned with ideologies of religious fundamentalism or racism. Many right-wing extremists also view federal governments as unnecessarily intrusive on personal property rights, or are isolationist, calling for the withdrawal of the United States from global economic markets, treaties, and the involvement in the United Nations. Timothy McVeigh, the terrorist responsible for the 1995 bombing of the Murrah Federal Building in Oklahoma City, claimed that his attack was in retribution for a siege-ending deadly raid by federal agents against the Branch Davidian cult exactly two years earlier. McVeigh also had contacts in several right-wing extremist groups.

Neo-fascists, neo-Nazis, or skinhead groups are also right-wing extremists. Neo-Nazism blends the desire to recreate a fascist state with a racist social hierarchy and strong anti-Semitism. The most violent neo-fascist groups operate in Western Europe.

Left-wing terrorists are most often aligned with ideologies of anarchism, anti-globalism, or anti-capitalism. Left-wing terrorists seek to destroy capitalist economic structures, most often with the intention of replacing them with socialist or communist systems. The most violent left-wing terrorists currently operate outside of the United States.

Globally, both right-wing and left-wing extremist groups are often paramilitary. Such paramilitary extremist groups often vie for power in regions torn by ethnic conflict or civil war; some are even state-sponsored by their own government or the governments of neighboring nations. Most of these groups conduct terror campaigns against civilians.

This chapter provides primary sources on both right-wing and left-wing terrorism. Extremist groups and terrorist organizations are not synonymous. Not all extremist groups have committed acts of terrorism, and only those that have are included in this volume. The representative sample of acts of political terrorism spans both the political spectrum and the globe [3, 81].

As in the chapter on anarchist terrorism, the editors have included primary sources on the assassinations of heads of state. Although some definitions of terrorism exclude political assassinations, these acts are sometimes carried out by members of terrorist networks with the intent of supporting terrorist aims. The assassination of foreign leaders is prohibited under the Geneva Conventions. However, political assassinations sometimes carry similar social consequences as a terrorist act.

«Money destroys the character. Especially, if you haven't got any» Peter Ustinov once said. Money in all its variety and connections is part of the clue to understand political terrorism, but there is much more

to it. To use the analogy of a currency, we have dozens of explanations for a wide variety of phenomena, but no standard of a hard currency. There are some stylized facts to be added in a later section. Yet, many further steps of scientific discovery and explanation lie ahead, the most immediate one being solid data banks, the other being powerful and far-reaching general theories. This survey of explanations of terrorism centers on major theories proposed for accounting for the various types and shades of terrorism. We do not aim at an encyclopedic account which is impossible given the amount of literature published. Also there is no goal of being comprehensive. We are on purpose selective, concentrating on what, in our opinion, are (a) the most prominent, (b) relevant, and (c) perhaps promising theories. Numerous lacunae of research will be spelt out in doing so. In this survey we start with definitional issues, then focus on types of terrorism and their differentia specific, develop a general causal model of terrorism, before dealing with various theoretical explanations. Also a tabular overview over some major and representative findings in mostly cross-national research on terrorism is presented [unfinished], just as much as a few scenarios are sketched. If anything it is our hope to clear away some underbrush on this dismal topic. In following our task, we draw on work and theories from disciplines such as political science, sociology, social psychology, psychology, and as the base for a rational account, where suitable, economics. We try to keep the discussion as brief as possible, concentrating on a parsimonious account rather than engaging in a detailed criticism of the literature at every corner. In quite a few instances, misjudgments and analytical weaknesses found in the literature will be addressed. Only in this limited respect the sub-title «What do we know» is to be understood. We want to concentrate on a concise and minimalist treatment of the field of terrorism [4, 42].

Internationalism dramatically complicates these three basic theoretical insights from the preceding section. Under global conditions, any number of people from any country under any circumstances can be instrumentalized in their role as hostages, victims and role models to scare off others and the like. The element of internationalism multiplies the basic number of conflicts in that international involvement automatically implies further conflict lines with the nations affected, easily creates lines of international division and free riding and thus underlines the absence of an international monopoly of power. Such an international monopoly of power does not rest with the UN, unless backed by the West and the Security Council and not vetoed by other states. Also the U.S. as the only remaining super-power as of now has only a monopoly of power in the air (and on sea) in vast regions of the world, but definitely not on the ground much beyond its own territory.

First, terrorism is politically motivated. Otherwise, criminal behavior is at issue. When terrorists reach for extended goals, they usually claim to have political goals. The authorities, on the other hand, usually deny this and merely speak of criminal behavior and perpetrations. This allows for a more differentiated and wider mix of response measures, such as judicial responses, violent repressive reactions, and other forms of political responses.

Second, if there is no active or threatened violence, terrorism is not at issue. (Logically, the second criterion is implied in the first and thus redundant.)

Third, the purpose of terrorism is not to beat the enemy but to distribute a message. Terrorism is a weapon of the weak and thus an indirect strategy (Fromkin 1975). For al Qaeda the message means fighting the U.S. (Western) Satan around the world, liberating the Arab territories from «Western occupation,» and re-establishing the caliphate.

Fourth, the act of terror and the victims in general possess a symbolic quality. The psychological effect usually is much greater than the physical damage, as large as that may be as in the case of the attacks of 9/11.

Fifth, terrorism is the perpetration of sub-state actors. States might use terrorism as proxy warfare in their foreign policy. They can be host to terrorist groups and support them. Yet, analytically one is well-advised to see terrorists as sub-state actors and not as states. Doubts frequently remain as where to draw the borderline between sub-state actors and states which often come about in disguised coalitions. If states were considered the major actors in terrorism, the whole analytical assessment of terrorism as a weapon of the weak, therefore as an indirect strategy, and finally as a state of consciousness were to collapse. Also, in general, states are not the prime terrorist actors (and cannot be in case of sub-state terrorism), irrespective of massive support from time to time (Syria, Libya, Saudi-Arabia, Pakistan, etc.) [5, 75].

To understand terrorism as a weapon of the weak, a systematic delineation of authority, power, coercion and violence has been worked out (Zimmermann 1983; 2008). If one draws on the definitions of authority and power proposed by Max Weber (1964), the following ordering of conceptual extension can be derived:

authority > power > force > violence

In conclusion I want to say that this article of potentially fruitful theoretical candidates in itself shows how limited the intellectual «beauty» contest in research on terrorism has been so far. In theoretical terms, less than five percent of what is published is of much explanatory use, from a broad comparative point of view. Narrative, often speculative-sensational accounts predominate just as do grand scenarios, histories of specific terrorist groups, or practical questions of technical responses. There is only limited data for in-depth multivariate analyses. Section V also

demonstrates how limited the assessment of already limited data is in the field of political terrorism. It is the mild hope of the present contribution to correct these efforts and theoretical deficits, at least to some extent.

Perhaps the keyholder is the dynamic and sometimes not dynamic enough role of two crucial elements: one, the dynamic part, is the flexible role of organizations in hammering out and switching on and off (new) tactics and strategies. The other one lies in the paralyzing role and insufficient control of the Islamic clergy and its political philosophy.

In the absence of an international monopoly of power, in particular one widely perceived as legitimate, in the absence of redressing the impact of colonial conquest and destruction of native institutions, in the absence of religious compromise links between the major monotheistic religions, the viability of creating democratic states in the Arab world, for one, looks extremely limited. Take Abu Graif with its lasting iconic image, take the backing of oil oligarchies by the West, of oligarchies not accepted in their own countries, consider the memories of deep violations of the state monopoly of power and make your balance sheet of how easy the imposition of democracy is in a region not providing the basic qualities for democracy, namely the distinction and clear differentiation between worldly and ulterior domains. It took the West a thousand years to achieve that, with reformation and enlightenment and social and political revolutions in between. Perhaps a tenth of that time-span in the Arab world would be considered a miracle. Whoever may have coined the phrase, its warning will be with us for a longtime: «Better the devil we know than the devil we don't»

References:

1. Fortna, Virginia Page (20 May 2015). «Do Terrorists Win? Rebels' Use of Terrorism and Civil War Outcomes». *International Organization*. – P. 519–556. Retrieved 28 September 2016.
2. Satpayev D. *Terrorism as a political life // Policy: Information and analytical bulletin*. – Almaty. 2008. N 3. – P. 175.
3. Mamyraiymov T.K. *Terrorism in the Republic of Kazakhstan // the magazine "WAYS TO PEACE AND SECURITY*». ISSN: 2307-1494. – M., 2013. – P. 81-92.
4. *Political extremism, terrorism and media in Central Asia. Examples of Kazakhstan and Kyrgyzstan*. Abisheva Marian, Sadzmergenov Timur. *Religious-political extremism in Central Asia: why and how it spreads "Central Asia and the Caucasus"* (2006) 6/42. – P. 42-54.
5. Coleman, James S. 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.

Жұманбаева Н.А.

заң ғылымдарының кандидаты, «Тұран» университеті
«Заңтану және халықаралық құқық» кафедрасының доценті
Алматы қ., E.mail: nonna.aldabergen@mail.ru

Алаева Г.Т.

заң ғылымдарының кандидаты, «Тұран» университеті
«Заңтану және халықаралық құқық» кафедрасының доценті, E.mail: alaevagulnaz@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ПРОЦЕСТІК КОДЕКСІ БОЙЫНША СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ОНЫ БАСТАУДЫҢ СЕБЕПТЕРІ

Түйін. Бұл мақалада автор қолданыстағы салалық заңға сәйкес сотқа дейінгі тергеп-тексерудің түсінігін беруге ұмтылады, сонымен қатар сотқа дейінгі тергеп тексерудің басталуының себептерін жан-жақты талдап, түсінік береді.

Резюме. В данной статье автор согласно действующему законодательству попыталась дать понятие досудебного расследование, а также всесторонне рассматривает и анализирует поводы к началу досудебного расследования.

Summary. In this article, the author, in accordance with the current legislation, tried to give the concept of pre-trial investigation, and also comprehensively examines and analyzes the reasons for initiating a pre-trial investigation.

Қылмыстық процестік кодексте «сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуы» сол сияқты «сотқа дейінгі тергеп-тексеру» деген ұғымдардың түсінігі берілмеген. Дегенменде, заң шығарушы «сотқа дейінгі іс жүргізу» деген ұғымға түсінік береді.

ҚР ҚПК 7 бабының 41 бөлігіне сәйкес сотқа дейінгі іс жүргізу – қылмыстық істі сотқа дейінгі тергеп-тексеру басталғаннан бастап оны прокурор мәні бойынша қарау не іс бойынша іс жүргізуді тоқтату үшін сотқа жібергенге дейін іс бойынша іс жүргізу, сондай-ақ жекеше айыптаушының және қорғаушы тараптың қылмыстық іс бойынша материалдар дайындауы.

Осылайша, сотқа дейінгі іс жүргізу мыналарды қамтиды:

- 1) сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуы;
- 2) сотқа дейінгі тергеп-тексеру;
- 3) жекеше айыптаушының және қорғаушы тараптың қылмыстық іс бойынша материалдар дайындауы;
- 4) күдіктінің іс-әрекетінің саралануын айқындау;
- 5) сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүргізетін адамның айыптау актісін жасауы.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру бастапқы және қорытынды бөліктерді қамтиды:

- бастапқы бөлік екі фактормен айқындалады:
а) қылмыстық құқық бұзушылық туралы хабардың сотқа дейінгі тергеп тексерудің біріңғай тізілімін-

де бұдан әрі - (СДТБТ) тіркелуі, бұндай тіркелудің жылын, айын, күнін және сағатын дәл көрсете отырып; б) бірінші кезек күттірмейтін тергеу әрекетінің жүргізілу уақыты, хаттамада жүргізілген әрекеттің жылын, айын, күнін және сағатын дәл көрсете отырып;

- қорытынды бөлік төрт фактормен айқындалады: а) сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүргізетін адамның жасаған айыптау актісін прокурордың бекітуі; б) прокурордың қылмыстық теріс қылықтар туралы хаттаманы бекітуі (іс бойынша іс жүргізу қылмыстық теріс қылық туралы хаттама нысанында болған жағдайда); в) прокурордың айыпталушыны сотқа беру туралы қаулы шығаруы және қылмыстық істі соттылығы бойынша сотқа жіберуі; г) іс бойынша іс жүргізуді тоқтату.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру бастапқы бөлігі сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуы болып табылады.

Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуы – өз алдына жеке стадия, 2015 жылдың 1 қаңтарына дейін бұл стадия қылмыстық істі қозғау стадиясы болып аталып келді.

Тергеп тексерудің толық болуы үшін заңмен реттелген сотқа дейінгі іс жүргізу барысында құқықта қолданылатын арнайы терминдердің ұғымдарын анықтап, ажырата білу маңызды.

«Алдын ала тергеп-тексеру» және «алдын ала тергеу» ұғымдарын ажырата білу аса маңызды.

Алдын ала тергеп-тексеру – бұл анықтауды жүзеге асыратын тұлғаның, анықтау органының, тергеушінің, сондай-ақ прокурордың процессуалдық қызметі [1, 120б.]. Бұл қызмет сотқа дейінгі тергеп тексерудің басталуынан тергеушінің айыптау актісін жасауына дейін жүргізіледі Алдын ала тергеп-тексеру – «сотқа дейінгі іс жүргізу» терминінің синонимі болып табылады.

Алдын ала тергеу – сотқа дейінгі тергеп-тексеру стадиясы жүргізілетін негізгі процессуалдық нысан. Алдын ала тергеу сотқа дейінгі тергеп-тексеру басталғаннан кейін дереу басталады. Бұл, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау стадиясының аяқталуы, келесі стадияға – сотқа дейінгі тергеп тексеру стадиясына ауысады дегенді білдіреді.

ҚР ҚПК «алдын ала тергеу» термині «сотқа дейінгі тергеп-тексеру» терминімен қатар қолданылады (мысалы, ҚР ҚПК 196 бабы) [2].

Бұл қызметтің алдын ала тергеу деп бекітілуі, қылмыстық процесте сот тергеуі деген ұғымның да бар болуымен байланысты, сот тергеуі, қылмыстық істерді мәні бойынша қарап-шешумен байланысты басты сот отырысында орын алатын соттың құзыретіндегі қызмет. Бұл жағдай әртүрлі қылмыстық-процессуалдық стадияларда жүргізілетін сотқа дейінгі тергеу мен сот тергеуінің айырмашылығын ажыратауға мүмкіндік береді. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру – «алдын ала тергеу» терминінің синонимі болып табылады. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру (алдын ала тергеу) тергеушінің, прокурордың, тергеу бөлімінің бастығының, сондай-ақ осы стадияда қылмыстық іске қатыстырылуға тартылған немесе жіберілген тұлғалардың процессуалдық әрекеттері мен шешімдерінен тұрады [1, 126.].

Сотқа дейінгі тергеп тексерудің басталуы үшін себеп қажет. Себеп кең мағынада алғанда – бір нәрсенің негізі бола алатын мән-жайлар [3, 519б.]. Себеп процессуалды-құқықтық мағынада – жасалаған немесе дайындалып жатқан қылмыстық құқықбұзушылық туралы заңмен бекітілген ақпараттардың қайнар көздері, заң заңдық маңыз беретін фактілер бойынша анықтау органының тергеушінің, прокурордың, соттың (судьяның) қылмыстық іс бойынша іс жүргізуді бастау туралы шешім қабылдау міндеттілігі [4, 563б.]. Сотқа дейінгі тергеп тексеруді бастау себептері – бұл қылмыстық құқықбұзушылық туралы алғашқы ақпарат. Бұндай ақпараттардың қайнар көздері ҚР ҚПК бекітілген.

Осылайша, ҚР ҚПК 180 бабында іс бойынша іс жүргізуді қозғау, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау себептері толығымен көрсетілген:

1) жеке тұлғаның арызы не мемлекеттік органның лауазымды адамының немесе ұйымда басқару функцияларын орындайтын адамның қылмыстық құқық бұзушылық не адамның хабарсыз кеткені туралы хабары;

2) кінәсін мойындап келу;

3) бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабарлар;

4) қылмыстық қудалау органы лауазымды адамының дайындалып жатқан, жасалып жатқан немесе жасалған қылмыстық құқық бұзушылық туралы баянаты

Аталған себептер кең түсінік беруге жатады.

Аталған себептердің кез келгені орын алған жағдайда төмендегі жағдайлар жасалауы керек:

1) сотқа дейінгі тергеп-тексерудің міндеттілігі, іс жүргізуді жекеше тәртіппен қозғау құқығына ие мүдделі тұлғаның еркімен болатын жекеше айыптау істерін қоспағанда (ҚР ҚПК 179 бабының 3 бөлігі);

2) қылмыстық қудалау органының (анықтаушының, анықтау органының, тергеушінің, прокурордың, сондай-ақ тергеу бөлімінің бастығының) сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау туралы және қылмыстық істі өзінің өндірісіне қабылдау туралы қаулы шығару міндеті (ҚР ҚПК 180 бабының 1 бөлігі);

3) адамның хабарсыз кеткеніне байланысты сотқа дейінгі тергеп-тексеру басталғанда іс-әрекетті ҚР ҚК тиісті бабына сәйкес саралауды жүргізу (ҚР ҚПК 180 бабының 2 бөлігі) – мысалы, ҚР ҚК 125 бабы бойынша (Адам ұрлау), ҚР ҚК 128 бабы (Адамды саудаға салу), ҚР ҚК 135 бабы (Кәмелетке толмағандарды саудаға салу) т.с.с.

ҚР ҚПК 180 бабының 3 бөлігінде көрсетілгендей, қылмыстық құқық бұзушылық туралы арыздар мен хабарларды қабылдау және тіркеу тәртібін, сондай-ақ Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімін жүргізу тәртібін Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры айқындайды. Бұндай актіге, 2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енген ҚР Бас Прокурорының 2014 жылдың 19 қыркүйегіндегі №89 «Қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы арыздар мен хабарларды қабылдау және тіркеу, сонымен қатар Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімін жүргізу қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы жатады. Аталған СДТБТ жүргізу туралы бұйрықта, ҚР ҚПК көзделген қылмыстық-процессуалдық түсініктерден басқа, процессуалды-құқықтық мәні бар басқа да түсініктер қолданылады [5]. Бұндай түсініктерге мыналар жатады:

- ақпаратты есепке алу кітабы (АЕК) – сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастауға ҚР ҚПК 180-бабының бірінші бөлігінде аталған себептерді қоса қылмыстық құқық бұзушылық туралы ақпарат енетін автоматтандырылған ақпараттық деректер базасы;

- қайта жасалған арыз және хабар – бір реттен аса сол бір қылмыстық құқық бұзушылық бойынша бірнеше рет жүгіну;

- қылмыстық құқық бұзушылық туралы ақпарат – белгіленбеген тұлғаның хабарын, сондай-ақ ҚР ҚПК 180-бабының бірінші бөлігінде аталған сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау себептерін, ҚР ҚПК 181-бабының 5-бөлігінде көрсетілген арыздар мен хабарларды қоса алғандағы сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау мүмкіндігі туралы шешімді қабылдау қажеттілігі бар ақпарат;

- қылмыстық құқық бұзушылық туралы ақпаратты есепке алу – АЕК-ке қылмыстық құқық бұзушылық туралы ақпаратты бекіту;

- қылмыстық құқық бұзушылық туралы арызды, хабарды және ақпаратты қабылдау – қылмыстық қудалау органдарының лауазымды адамдарының ҚР ҚПК 180-бабының бірінші бөлігінде аталған себептерді, сонымен қатар қылмыстық құқық

бұзушылық туралы өзге ақпаратты міндетті түрде қабылдауы;

- сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімі (СДТБТ) – ҚР ҚПК 180-бабының бірінші бөлігінде аталған сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау себептері, олар бойынша қабылданған процестік шешімдері, жүргізілген әрекеттер, қылмыстық іс жүргізудің жылжуы, қылмыстық процестің арыз иелері мен қатысушылары туралы мәліметтер енетін автоматтандырылған деректер базасы.

ҚР ҚПК 180 бабының 1 бөлігінде көрсетілген себептер, толық сипатқа ие, және әрқайсысы жеке дара заңдық тұрғыда реттелген.

Бірінші себеп: Қылмыстық құқық бұзушылық туралы арыз, хабар (ҚР ҚПК 181 бабы).

Жеке тұлғаның арыздары ауызша және жазбаша болуы мүмкін. Жазбаша арызға оны берген адам мынандай мәліметтерді көрсете отырып қол қояды: тегі, аты, әкесінің аты, тұрғылықты жері немесе жұмыс орны, жеке басын куәландыратын құжат туралы мәліметтер.

Қылмыстық құқық бұзушылық туралы ауызша арыз оны қабылдаудың жеке хаттамасына енгізіледі. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру кезінде немесе сот талқылауы барысында жасалған, қылмыстық құқық бұзушылық туралы ауызша арыз тиісінше тергеу әрекетінің хаттамасына немесе сот отырысының хаттамасына енгізіледі. Мысалы куәдан жауап алу барысында ол қылмыстық қудалау органына оның жауап беруіне дейін мәлім болған айыпталушының жәбірленушіні пышақпен жара лағанын ғана көргенін емес, сонымен қатар бір күн бұрын айыпталушының басқа бір тұлғамен төбелескенін және оны дәрменсіз күйде жеңіл автокөліктің жүк салғышына салып, белгісіз жаққа алып кеткендігін айтады. Мұндай мәлімдеу міндетті түрде куәдан жауап алу хаттамасына енгізіледі. Қылмыстық құқық бұзушылық туралы мемлекеттік органның лауазымды адамының, сондай-ақ заңды тұлғаның хабары тек жазбаша түрде ғана беріледі. Хабарға қылмыстық құқық бұзушылық фактісінің болғанын растайтын құжаттар және материалдар қоса тіркеледі.

Қылмыстық құқық бұзушылық туралы анонимді хабар сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастауға себеп бола алмайды.

Жекеше және жекеше-жариялы істер бойынша іс жүргізу жәбірленушінің арызы болған жағдайда ғана қозғалады. Мұндай жағдайда арызда кінәлі тұлғаны ҚР ҚК тиісті бабына сәйкес қылмыстық жауаптылыққа тарту туралы өтініш міндетті түрде көрсетіледі.

Қылмыстық құқық бұзушылықтың жасалғандығы туралы мәліметтер жеткіліксіз болған жағдайда, арыз немесе хабар тиісті мемлекеттік органға қарап, тексеру үшін жіберіледі. Мұндай жағдайда арыз немесе хабар СДТБТ тіркелмейді. Тексерілуге жататын материалдар арыз немесе ха-

бардың қылмыстық қудалау органына берілгенінен бастап 3 тәуліктің ішінде жүргізіледі.

Екінші себеп: кінәсін мойындап келу (ҚР ҚПК 182 бабы).

ҚР ҚПК сәйкес кінәсін мойындап келу адам әлі күдікті деп танылмаған не ол осы қылмыстық құқық бұзушылықты жасады деген күдікпен ұстап алынбаған кезде, адамның қылмыстық қудалау органына өзі жасаған немесе дайындап жатқан қылмыстық құқық бұзушылық туралы жеке өзі, ерікті түрде, жазбаша немесе ауызша хабарлауы болып анықталады (182б. 1б.).

«Келу» терминінің өзі ескі славян сөзінен бастау алады, «явити» сөзінен, бұл сөз хабарлау, арыздану, баяндау дегенді білдіреді.

Осылайша, кінәсін мойындап келу - бұл тұлғаның қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны туралы өзін айыптауы, жеке өзінің мойындауы. ҚР ҚПК 182 бабының 1 бөлігіне сәйкес, кінәсін мойындап келудің белгілері мыналар:

- арыздың, хабардың өз еркімен берілген сипатта болуы;

- бұған дейін қылмыстық қудалау органында сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау үшін басқа себептің болмауы, арыздың, хабардың өзін айыптайтын тұлғамен жасалу фактісі;

- арыз жазбаша, сондай-ақ ауызша болуы мүмкін, бірақ тек жеке өзінің хабарлауымен болуы тиіс;

- өзін айыпты санайтын тұлғаға қатысты көрінеу жалған сөз жеткізгені үшін қылмыстық жауаптылықтың болуы.

Ауызша арыз арыз иесі туралы мәліметтер және арыздың мәні көрсетілетін хаттамаға енгізіледі.

Кінәсін мойындап келудің ерекшелігі, арыз иесінің өзін сот әділдігіне беру жөніндегі тілегі. Бұл жағдай тәжірибелік мәні бар келесі факторларды есепке алуды көздейді:

- арыз иесінің жеке басы;

- кінәсін мойындап келу арқылы басқа да одан да ауыр іс-әрекетті жасыру мүмкіндігі;

- басқа біреудің әсер етуімен, күш көрсетуімен, мәжбүрлеуімен өзіне кінә тағу мүмкіндігі.

Кінәсін мойындап келу бойынша арызды қабылдағанда, кінәсін мойындап келудің себептері, куә болуы мүмкін адамдар аясының нақтылануы, келтірілген салдарлардың сипаты, заттай дәлелдемелердің болуы туралы мәселелер тексерілуге жатады.

Кінәсін мойындап келу мен күдіктінің, айыпталушының жауап алу барысында білдірген шынайы өкінуін ажырата білу керек [1, 122-123б.].

Үшінші себеп: қылмыстық құқық бұзушылық туралы бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабар (ҚР ҚПК 183 б.).

Қылмыстық құқық бұзушылық туралы бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабардың сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастаудың себебі ретінде тану үшін мына шарттарды сақтау керек:

1) ақпараттың көзі бұқаралық ақпаратқа жатқызылуы керек;

2) егер бұл басылым көзі немесе құралдар болса, онда хабар жариялануы тиіс;

3) егер бұл құрал радио немесе теледидар болса, онда хабар таратылуы тиіс;

4) егер бұл құрал телекоммуникация желісі болса, онда хабар таратылуы тиіс.

Басып шығару көздеріне (құралдарына, қайнар көздеріне) газет, журналдар жатады. С.В. Бородин атап көрсеткендей, бұндай басылымдарға басылып шыққан мақалалар, ескертулер мен хаттар, фельетондар, интервью және кез келген басқа да басылымдар жатады. Сондай-ақ басып шығару көздеріне ведомствалық, мекемелік, комбинаттық, заводтық және фабрикалық, университеттік көптиражды газеттер жатады. Қабырға газеттерінде жарық көрген ескертулер, бұқаралық ақпарат көздері болып табымайды [4, 230б.].

Қылмыстық қудалау органы бұқаралық ақпарат құралында басқарушылық функцияларды орындайтын адамдардан бұқаралық ақпарат құралдарында жария етуге және таратуға себеп болған хабарларды растайтын құжаттар мен өзге де материалдарды сұратуға құқылы.

БАҚ басшылары, адамның мәліметтерді ақпарат көзін құпия ұстау талабымен беру жағдайларын қоспағанда, талап етіліп отырған (сұратылып отырған) материалдарды, (сондай-ақ ақпараттың көзі туралы мәліметтерді) қылмыстық қудалау органына береді.

Төртінші себеп: Қылмыстық құқық бұзушылықтың анықталғаны туралы баянат (ҚР ҚПК 184 б.).

Қылмыстық құқық бұзушылықтың анықталғаны туралы баянат сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуына себеп болатыны заң жүзінде қарастырылған (ҚР ҚПК 184 б.):

1) егер анықтау органының қызметкері, тергеуші, прокурор қылмыстық құқық бұзушылықтың куәсі болғанда;

2) егер анықтау органының қызметкері, тергеуші, прокурор қылмыстық құқық бұзушылықтың ізін немесе салдарын ол жасалған бойда анықтағанда;

3) қылмыстық қудалау органының лауазымды адамы, прокурор өз өкілеттіктерін жүзеге асыру кезінде қылмыстық құқық бұзушылық туралы мәліметтерді алғанда;

4) қылмыстық құқық бұзушылық туралы мәліметтерді қамтитын соттың жекеше қаулысы болғанда.

Бұндай жағдайда баянатқа қоса қылмыстық құқық бұзушылық туралы мәліметтерді қамтитын растайтын құжаттар және басқа да материалдар қоса беріледі.

Біздің ойымызша, аталған себеп сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау үшін ҚР ҚПК жеткілікті деңгейде реттелмеген. Мысалы, қылмыстық қудалау органының лауазымды тұлғасының баянат жасауы сияқты фактор есепке алынбаған. Бұл, баянаттың тіркелуі үшін қандай мекен-жайға жіберілетіні, баянаттың деректемелері мен мазмұны ҚР ҚПК бекітілуі тиіс дегенді білдіреді. Сондай-ақ, шектеулер де (мысалы, баянатты жасаған тұлғаның істі өзінің өндірісіне қабылдамауы туралы шектеу), мұндай баянаттың процесстік мерзімдері бекітілуі тиіс.

Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуы үшін себеп болып табылатын баянатты жасаудың тәртібінің заң шеңберінде толық түрде реттелмеуі, тиісті деңгейде заңдылықты бұзуға жасанды жағдай жасайды.

Әдебиеттер:

1. Матымов Т.С. *Процессуальное положение обвиняемого на предварительном следствии / Диссер... на соискание кандидата юридических наук – Алматы, 2006.*

2. *Қазақстан Республикасының қылмыстық-процестік кодексі. – 2014 жылғы 4 шілдеде қабылданған. 2015 жылдың 1 қаңтарынан күшіне енген. // Егемен Қазақстан 10 шілде 2014ж. № 133 (27754).*

3. Савицкий В.М., Ларин А.М. *Уголовный процесс: Словарь-справочник. – М.:РАН, 1999.*

4. Бородин С.В. *Поводы к возбуждению уголовного дела // уголовный процесс: Учебник. Изд. 2-е, исправ. и доп. – М.: Спарк, 2000.*

5. *Қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы арыздар мен хабарларды қабылдау және тіркеу, сонымен қатар Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімін жүргізу қағидаларын бекіту туралы – Қазақстан Республикасының Бас Прокурорының 2014 жылдың 19 қыркүйегіндегі №89 бұйрығы (Қазақстан Республикасының Бас Прокурорының 2015 жылдың 10 тамыздағы №99 бұйрығымен енгізілген өзгертулер мен толықтырулармен)// Интернет-ресурс; ИПС «Әділет», 21 қазан 2014ж.*

Жұманбаева Н.А.

заң ғылымдарының кандидаты, «Тұран» университеті «Заңтану және халықаралық құқық» кафедрасының доценті, E.mail: nonna.aldabergen@mail.ru

Сулейменова С.Ж

заң ғылымдарының докторы, профессор «Тұран» университеті
Гуманитарлы-заң факультетінің деканы, E.mail: saule.suleimenova@gmail.com

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ СУДЬЯЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІ

***Түйін.** Судья қызметіндегі ең басты мәселе - сот әділдігін жүзеге асыру болып табылады. Бұл функцияны жүзеге асыру - соттардың айрықша құқығы, өкілеттігі болып табылады, онда жетекші рөл судьяға тиесілі. Сот әділдігінің тиісті деңгейде жүзеге асырылуы - судьялардың құқықтық мәртебесімен тікелей байланысты.*

Аталған мақалада авторлар судьяның құқықтық мәртебесіне қатысты туындайтын өзекті мәселелерді қарастырған.

***Резюме.** Главное в деятельности судьи - осуществление правосудия. Реализация этой функции - исключительное достояние судов, в которых ведущая роль принадлежит судье. Надлежащее осуществление правосудия напрямую связано с правовым статусом судей.*

В данной статье авторы рассматривают актуальные вопросы правового статуса судьи.

***Summary.** The main function of the judiciary is the legalization of the law. Realization of functional function - exclusivity of judges, in which the leading role is played. The truthfulness of the truth is that the truth is tied to the right status.*

In the article, the author examines the questions associated with the status of judges.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев: «XXI ғасырда халықтар дамуының аса маңызды критерийі мінсіз және тиімді ұлттық сот жүйесі болып табылады. Тәуелсіз және әділ сот - кез келген мемлекеттің қызметінің негізі. Онсыз әлемнің бірде-бір елінде, әсіресе дамыған елдерде, қолайлы инвестициялық ахуал, азаматтардың әл-ауқаты жоғары емес, қоғамның табысты дамуы мүмкін емес» деп көрсеткен болатын [1].

Сот адамның құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асырудың негізгі құқықтық механизмі болып табылады, сондықтан қоғамда сот органдарының қызметін жетілдіру және судьялардың мәртебесін арттыру мәселелері үнемі қызығушылық тудырады. Осыған байланысты сот қоғамдастығының және оның органдарының күш-жігері, әрбір судьяның сот төрелігін жүзеге асыру бойынша тиісті міндеттерді орындауы - оның басты және негізгі жауапкершілігі екенін түсінуіне; сыбайлас жемқорлықтың алдын алу, құқық тәртібін нығай-

тудағы сот жүйесінің рөлін арттыруға бағытталуы керек.

Қазақстан Республикасының Конституциясында және «Сот жүйесі мен судьялардың мәртебесі» туралы конституциялық заңда сот билігінің және сот әділдігінің түсінігі берілмеген. Өртүлі заң әдебиеттерінде «сот билігі» мен «сот әділдігі» ұғымдарының ұқсас ұғымдар болып қолданылатыны айтылған. Бұл екі ұғым бір-бірінен туындамайды, оларды бөліп қарастыруға болмайды. Сот төрелігі - сот билігінің маңызды бір көрінісі болып табылады. «Сот билігі» ұғымы «сот әділдігі» ұғымына қарағанда неғұрлым кең, ауқымды ұғым болып табылады.

Қазақстан Республикасының 76 бабына сәйкес, сот билігі Республика Конституциясының, заңдарының, өзге де нормативтік құқықтық актілерінің, халықаралық шарттарының негізінде туындайтын барлық істер мен дауларға қолданылады [2].

Сот билігі деп мемлекет атынан, заңның үстемдігі мен әділеттілікті қамтамасыз ету мақсатында, бұзылған құқық пен бостандықты, әділеттікті қалпына келтіру, заңмен қорғалатын мүдделерге қол сұғушы адамдарға мемлекеттік мәжбүр ету шараларын қолдану мақсатында сот құзыретіндегі жауапты биліктік өкілеттіктердің жиынтығын айтамыз. Сот билігі азаматтық, қылмыстық және заңда белгіленген өзге де сот ісін жүргізу нысандары арқылы жүзеге асырылады.

Сот әділдігі дегеніміз – заңда белгіленген ерекше құқықты нысанда мемлекеттің арнайы құрылған органының, яғни соттың, азаматтық және қылмыстық істерді қарап шешуі арқылы жүргізілетін мемлекет қызметінің ерекше бір саласы [3].

Сот билігінің бірінші қызметі әлеуметтік-құқықтық дауларды шешу, бұзылған құқықтар мен бостандықтарды қалпына келтіру. Сот билігін жүзеге асырудың бірінші нысаны – сот әділдігі.

Сот төрелігін жүзеге асыру барысында судьяның жеке басына, оның идеологиялық көзқарасына, моральдық қағидаларына, кәсіби дағдыларына аса мән беріледі. Судьяның жеке, тұлғалық қасиеттеріне: қарапайымдылықты, сыпайылықты, өмірдегі тәжірибесін, ақыл-санасын, мәдениеттіліктің жоғары деңгейін, адамгершілікті жатқызуды бола-

ды. Мықты, тәуелсіз сот жүйесі жоғары заң білімі мен оны қолдану мүмкіндігі бар кәсіби судьяларды талап етеді.

Сот істерін қарау мен азаматтардың тағдырын шешу барысындағы сот органдарының ерекше жауапкершілігі - судьялардың өз білімдеріне, дағдыларына, ішкі сеніміне және ақыл-парасатына сүйеніп, заң нормаларын дәлме-дәл және біркелкі, дұрыс қолдануын қамтамасыз ету. Әдетте сот жүйесі судьялардың жоғары біліктілігін қамтамасыз ету үшін, судья болып тағайындалғанға дейін де, тағайындалғаннан кейін де, олардың өз білімдерін үнемі жетілдіріп отыруға мүмкіндік береді.

Судьяға заңда көзделмеген соттан тыс функциялар мен міндеттерді жүктеуге болмайды. Судьяны қылмысқа қарсы күрес, заңдылық пен құқық тәртібін сақтау мәселелері жөніндегі мемлекеттік және қоғамдық құрылымдардың құрамына енгізуге болмайды.

Судья сот билігінің иесі болып табылады және Конституциялық негізде сот әділдігін кәсіби түрде жүзеге асырушы болып табылады.

Қазақстан Республикасының «Сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі» туралы конституциялық заңға сәйкес, республиканың барлық соттары судьяларының мәртебесі бірдей болады және бір-бірінен тек өкілеттіктерімен ерекшеленеді. Өкілеттіктерімен ерекшелену жалпы тең мәртебелік қағидатына қайшы келмейді. Бірдей мәртебе - судьялық қоғамдастықтың ішіндегі тең құқықтылықты білдіреді. Судьялардың барлығына бірдей тәуелсіздік кепілдіктері, олардың қызметіне араласуға жол бермеу, материалдық және әлеуметтік қамсыздандыру сияқты мемлекеттік қорғау шаралары қолданылады. Осыған қарамастан, судьялардың тең мәртебесі, олардың қызметінің ерекшеліктеріне, өкілеттіктеріне, атқаратын қызмет мөлшерінің көлеміне байланысты болатын ерекше құқықтық жағдайының қалыптасуын жөке шығармайды.

Судьялардың мәртебесі мемлекеттік кепілдік беретін тәуелсіздіктермен, атап айтқанда: сот төрелігін жүзеге асырудың заңда көзделген рәсімімен, судьяны сайлау, тағайындау, оның өкілеттіктерін тоқтату және тоқтата тұру тәртібімен, судьяның отставкаға құқығымен, судьяның сот төрелігін іске асыру жөніндегі қызметіне араласқаны үшін, сотты және судьяларды сыйламағандық үшін заңда жауаптылық белгілеумен, судьяларға мемлекет есебінен материалдық жағдай жасау және әлеуметтік қамсыздандыру, сондай-ақ оны нашарлатуға тыйым салу арқылы қамтамасыз етіледі.

Судьяның мәртебесі - оның тәуелсіздігімен, ауыстырылмайтындығымен, судьяларға ешкімнің тиіспеуімен, судья тәуелсіздігіне берілетін кепілдіктермен сипатталады.

Бұл аталғандардың бәрі судьяның құқықтық жағдайын сипаттайтын ерекше белгілері және

мәртебесін айқындаудағы басты қағидалар болып табылады.

Конституциялық нормаларға сәйкес судьяның кәсіби қызметінің ерекшелігі, өзінің сипаты бойынша күрделі, кешенді, көпқырлы болып табылатын - сот әділдігін жүзеге асыру.

Құқықтық мемлекетте сот әділігін жүзеге асыру барысында, заңдылықты нығайтуда, азаматтардың, ұйымдардың, мемлекеттің құқықтары мен бостандықтарын қорғауда судьяның қызметі маңызды рөл атқарады.

Судья – сот билігінің иесі болып табылады, яғни судьяларға мемлекет атынан билік ету құқығы берілген. Судьяға заңмен ерекше өкілеттіктер берілгеннен кейін, оларға судья болу үшін де, судья болғаннан кейін де заңмен қойылатын талаптар да ерекше, әрі күрделі. Атап айтқанда: конкурстық негізде үміткерлерді іріктеу; біліктілік емтихан тапсыру; тағылымдамадан өту; тиісті облыстық соттың оң қорытындысын алу, белгілі жас мөлшері, мінсіз беделінің болуы; тиісті соттың судьясы болуы үшін талап етілетін белгілі жұмыс өтілінің болуы, Жоғарғы Сот Кеңесінің судьялыққа қызметке ұсынуы тағы сол сияқты. Жергілікті сот судьяларын қызметке тағайындаудың Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен жүзеге асырылатындығы да судьяның ерекше әлеуметтік, құқықтық мәртебесін анықтайды деп айтуға болады.

Судьялық лауазымның өкіліткітері қаншалықты ерекше болса, оның жауапкершілігі де соншалықты жоғары.

Судьялар Қазақстан Республикасының қолданыстағы тиісті салалық заңнамасына сәйкес, Қазақстан Республикасының Конституциясын және заңдарын бұлжытпай сақтауға, судьяның антына адал болуға; сот төрелігін іске асыру жөніндегі өзінің конституциялық міндетін орындаған кезде, сондай-ақ қызметтен тыс қарым-қатынаста судья әдебі талаптарын сақтауға және судьяның беделі мен қадір-қасиетін түсіретін немесе оның адалдығына, әділдігіне, объективтілігі мен алалмаушылығына күмән туғызатын барлық нәрседен аулақ болуға; сыбайлас жемқорлықтың кез келген көріністеріне және сот төрелігін іске асыру жөніндегі қызметке заңсыз араласу әрекеттеріне қарсы тұруға; судьялар кеңесінің құпиясын сақтауға міндетті. Судьяға өзге де ақы төленетін жұмысты атқаруға, кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға, коммерциялық ұйымның басшы органының немесе байқаушы кеңесінің құрамына кіруге заң негізінде тыйым салынады.

Судьяның кәсіби қызметін бағалау судья лауазымындағы жұмысының бір жылдағы нәтижелері бойынша бірінші рет жүргізіледі. Кейіннен судьяның кәсіби қызметін бағалау әрбір бес жыл сайын, сондай-ақ судья жұмысының нәтижелері мынадай өлшемшарттардың негізінде қаралады: сот төрелі-

гін іске асыру сапасының көрсеткіштері; судья әдебінің нормалары мен еңбек тәртібін сақтау. Судьялық жұмыста жиырма жылдан астам өтілі бар судьяларды қоспағанда, судьялар әрбір бес жыл сайын Сот жюриінде кәсіби қызметін бағалаудан өтеді [4].

Судья - заңда белгіленген тәртіппен сот төрелігін іске асыру жөніндегі өкілеттіктер берілген, өз міндеттерін тұрақты негізде орындайтын және сот билігін жүргізуші болатын мемлекеттің лауазымды адамы болып табылады.

Судьялыққа тағайындалудың процедурасы жеткілікті түрде барынша күрделі деп айтуға болады. Судьяға конституциялық заң негізінде тұрақты түрде өкілеттіктер бергесін, оның әрбір бес жыл сайын аттестациядан өтуін талап етудің қаншалықты қажеті бар деген сұрақ туындайды. Әрине сот билігінің мінсіз беделін қамтамасыз ету барысында судьялардан жоғары біліктілікті талап ету дұрыс, бірақ онсызда сот істерін қарап-шешуден босамайтын судьяларды бес жыл сайын аттестациялаудың қажеттілігі шамалы сияқты.

Біздің ойымызша судьялардың кәсіби деңгейін анықтауды жүзеге асыратын органның – Сот жюриінің тарапынан қандай да бір негіз болғанда ғана, яғни судья кәсіби әдеп-нормаларын бірнеше рет бұзғанда, заңдылықты бұзғанда, қылмыстық заң нормаларын дұрыс қолданбағанда, процестік мерзімдерді сақтамағанда нақты судьяға қатысты аттестациялауды жүзеге асырған дұрыс сияқты. Яғни судьяның сот төрелігін іске асыру сапасының көрсеткіштері төмен болса; судья әдебінің нормалары мен еңбек тәртібін сақтау өрескел бұзылған жағдайда, судьяның кәсіби білімінің деңгейі төмен деп танылған жағдайлар орын алғанда ғана аттестациялауды жүргізу дұрыс сияқты. Ал сот төрелігін іске асыру бойынша көрсеткіштері жақсы, судьяларға заңмен қойлатын барлық талаптарға жауап беретін, ешқандай заңдылықты бұзу фактісі анықталмаған судьяға қатысты аттестациялауды жүргізудің қажеттілігі жоқ деп танымыз, өйткені судьяларды мемлекеттің басқа лауазымды тұлғаларынан ерекшелендіретін, олардың айрықша әлеуметтік, құқықтық мәртебесін анықтайтын жағдай - судьялардың тұрақты түрде өкілеттіктерге ие болуы.

Судья жоғары тұрған сатыдағы судья лауазымына, сот төрағасының, сот алқасы төрағасының лауазымына конкурсқа қатысу кезінде аттестациялаудың жүргізілуін құптауға болады.

Қазақстан Республикасының «Сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі» туралы конституциялық заңының 29 бабына сәйкес, Жоғарғы Сот Төрағасының лауазымына кандидатқа судьялық өтілдің болуы, Жоғарғы Соттың жалпы отырысының оң қорытындысының және тиісті жазбаша кепілгерліктің қажеттілігі туралы талаптар қолданылмайтындығы туралы норма бекітілген. Бұл норма жоға-

рыда аталған заңның 20 бабына қайшы келетінін байқауға болады.

Сот билігі – мемлекеттік биліктің тәуелсіз тармағы болып табылады. Сот билігі – азаматтардың, заңды тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарының кепілі болып табылады. Ал сот билігін жүзеге асыратын - сот органдары. Қолданыстағы салалық заңның талаптарына сәйкес, заңгерлік кәсібі бойынша кемінде жиырма жыл жұмыс өтілі бар, оның кемінде он жылы судьялық жұмыс өтілі болатын, оның ішінде бес жыл облыстық соттағы судьялық жұмыс өтілі бар, сондай-ақ Жоғарғы Соттың жалпы отырысының оң қорытындысын және жоғары тұрған соттың екі судьясы мен отставкадағы бір судьяның жазбаша кепілгерлігін алған азамат Жоғарғы Соттың судьясы бола алады. Осы нормаларды Жоғарғы Соттың төрағасына кандидаттарға қатысты да неге қолданбасқа?

Қазақта «билік айту оңай, біліп айту қиын» деген сөз бар. Әділ қазылық ету – кез-келген судьяның қасиетті парызы. Ол үшін заңды бес саусақтай білу жеткіліксіз. Ең бастысы, би адал, әділ болуы керек. Қазы – халықтың ожданы. Ол қара қылды қақ жарған әділ болса, дауерлер төреліктің дұрыстығына күмән келтірмейді.

Біз Мәңгілік Ел боламыз деп, кемел мемлекет құруды көздеген халықпыз. Сот төрелігінің әділдігі мен жедел, әрі толық орындалуы – кез-келген елдің кемел болмысының көрінісі. Сот жүйесінің дамуы тоқтап қалатын құбылыс емес, оны үздіксіз жетілдіріп отыру керек. Ал, судьялар, сіздерден әрқашан жоғары біліктілік пен әділдік, адалдық талап етіледі [1].

Қазақстан Республикасындағы сот ешкімнің де ықпалына қарамастан тек Конституция мен Республика заңдарына сәйкес, мемлекет атынан сот билігін жүзеге асыруы, сот мәжілісінде тараптардың бәсекелестігі мен тең құқықтылығын қамтамасыз етуі, істің ақиқатын ашады және ол бойынша заңды және негізделген шешім шығаруы тиіс.

Ұлттық сот жүйесі қоғамдағы тұрақтылықтың, заңның үстемдігінің, қоғам мен мемлекеттің мүдделерінің қатаң сақталуын, қазақстандықтардың құқығы мен бостандығын қорғаудың сенімді кепілгері болуы тиіс. Осы мақсаттар сот қоғамдастығының халыққа қызмет етудегі шынайы мәнін анықтайды [1].

Тәуелсіз еліміздің жаңа саяси бағыты – «Қазақстан – 2050» стратегиясы басқа да іс-шаралармен қатар, құқықтық және демократиялық мемлекеттің жоғары стандарттарына лайықты сот жүйесін құруды көздейді.

Тиімді сот жүйесін қалыптастыру және сот әділдігін жүзеге асырудың жоғары деңгейі – мемлекет өміріндегі барлық салаларындағы оң өзгерістердің негізгі факторлары болып табылады [5].

Сот билігінің, сот жүйесінің көкейкесті мәселелері, судьялардың құқықтық мәртебесі туралы

туындайтын кез келген проблема әрқашан өзекті болып табылады. Сот билігінің жоғары беделін, сот жүйесінің шынайы тәуелсіздігін қатамасыз ету судьяның құқықтық мәртебесімен тікелей байланысты, судьяның құқықтық, әлеуметтік мәртебесі, оларға жүктелген жауапкершілікке сай болуы тиіс деген қорытынды жасаймыз.

Әдебиеттер:

1. *Выступление Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева на VI съезде судей Республики Казахстан.* - Астана, 20 ноября 2013 года <http://www.akorda.kz>

2. *Қазақстан Республикасының Конституциясы* <http://www.zakon.kz>

3. *Халиков К.Х. Проблемы судебной власти в Республике Казахстан (теоретическое и уголовно-процессуальное исследование). Автореферат на соискание ученой степени док.юр.наук.* Алматы, 1998. – С50.

4. *Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 25 желтоқсандағы №132 Конституциялық заңы.* <http://www.zakon.kz>

5. *Выступление Председателя Верховного Суда Республики Казахстан К. Мами на VI съезде судей Республики Казахстан.* - Астана, 20 ноября 2013 года <http://www.blog.sud.kz/ru>

Алаева Г.Т.

к.ю.н., доцент кафедры «Юриспруденция и международное право»
университета «Туран», e-mail: alaevagulnaz@mail.ru.

Жұманбаева Н.А.

к.ю.н., доцент кафедры «Юриспруденция и международное право»
университета «Туран», e-mail: nonna.aldabergen@mail.ru.

ПРИОРИТЕТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАЛАТЫ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТОВ РК

Резюме. В статье впервые приведен анализ нововедения закона РК «О судебно-экспертной деятельности» создание Палаты судебных экспертов РК, авторами отмечены позитивные моменты ее формирования, актуальность и своевременность ее создания, приведены приоритеты дальнейшего ее развития и становления.

Summary. In the article the analysis of the new law of the Republic of Kazakhstan «On forensic expert activity» creation of the chamber of forensic experts of the Republic of Kazakhstan was firstly analyzed, the authors noted the positive moments of its creation, the urgency and timeliness of its creation, and the priorities for its further development and development.

Түйін. Мақалада ҚР «Сот-сараптама қызметі туралы» заңының жаңалығы сот сарапшыларының Палатасын құру туралы мәселеге қатысты алғаш рет талдау жүргізілді, авторлармен оны құрудың оңды сәттері, өзектілігі мен жаңашылдығы, одан әрі оның дамуы мен қалыптасуы туралы маңызды жайттар баяндалады.

10 февраля текущего 2017 года был принят новый закон РК «О судебно-экспертной деятельности», который впервые закрепил норму о создании профессионального сообщества лицензированных судебных экспертов – Палаты судебных экспертов Республики Казахстан. Согласно ст.25 указанного закона «Палата судебных экспертов Республики Казахстан (далее – Палата) является некоммерческой профессиональной самофинансируемой организацией, создаваемой для защиты прав и законных интересов членов Палаты, координации их деятельности, а также соблюдения ими законодательства Республики Казахстан о судебно-экспертной деятельности» [1].

В Полномочия Палаты включено осуществление координации деятельности ее членов, а также территориальных палат; представительство и защита прав и законных интересов ее членов в их отношениях с государственными органами, иными юридическими лицами; осуществление методической помощи в подготовке лиц, претендующих на получение лицензии; организация обучения и повышения квалификации ее членов; разработка научно-методических материалов по вопросам судебно-экспертной деятельности; внесение представления о приостановлении, прекращении дей-

ствия и лишения лицензии на занятие судебно-экспертной деятельностью; рассмотрение обращений физических и юридических лиц на нарушение обязанностей судебного эксперта и этики судебного эксперта ее членами; участие в нормотворческой деятельности по вопросам судебно-экспертной деятельности; участие в осуществлении международного сотрудничества в сфере судебно-экспертной деятельности; делегирование представителей для включения в состав квалификационной и аттестационной комиссий [1, ст.28].

Считаем, что нормативное закрепление создания Палаты судебных экспертов является важным шагом консолидации лицензиатов судебно-экспертной деятельности, системной координации взаимодействия их с правоохранительными органами и судами, обеспечения доступности юридических и физических лиц к использованию института судебных экспертиз в процессе защиты своих прав и свобод. Создание Палаты судебных экспертов, несомненно, будет способствовать активизации привлечения лицензированных судебных экспертов судами, правоохранительными органами, адвокатами, юристами, тем самым решая проблему снятия нагрузки на государственные органы судебной экспертизы, ускорения сроков производства экспертиз и получения заключений в требуемые сроки.

Вопросы по созданию Палаты судебных экспертов активно обсуждались экспертным сообществом, юридической общественностью на различных форумах и площадках для решения вопроса по организации судебно-экспертной деятельности лицензиатов.

Так в мае 2016 года состоялся семинар, организованный Европейским союзом в рамках проекта «Совершенствование уголовного правосудия в Казахстане» совместно с Центром судебной экспертизы Министерства юстиции РК при содействии Комитета по судебно-правовой реформе Мажилиса Парламента и правового Совета при партии «Нур Отан», который стал диалоговой площадкой по обмену мнениями по развитию и стимулированию института частных экспертов. Директор Центра судебной экспертизы, доктор юридических наук, профессор И.Борчашвили отметил роль судебной экспертизы в свете реализации стратегических направлений, обозначенных Президентом Респу-

блики Казахстан Н.А. Назарбаевым в Плане Нации «100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ», им указано: «Немаловажная роль в обеспечении верховенства закона отводится органам судебной экспертизы, поскольку эффективность защиты конституционных прав и интересов граждан и юридических лиц напрямую связаны с обеспечением судов убедительными и неопровержимыми доказательствами. Идеи Лидера нации о совершенствовании судебно-экспертной системы легли в основу Государственной программы дальнейшей модернизации правоохранительной системы Республики Казахстан на 2014-2020 годы, утвержденной Указом Президента РК от 31 декабря 2013 года, в которой определены приоритетные направления дальнейшего развития института судебной экспертизы» [2].

Центром судебной экспертизы МЮ РК неоднократно проводились круглые столы, конференции с привлечением зарубежных специалистов, депутатов, лицензиатов и ведущих ученых по вопросам создания Палаты судебных экспертов в рамках общественных слушаний и обсуждений законопроекта.

С учетом изучения высказанных мнений и решений, считаем необходимым затронуть вопрос об определении приоритетов дальнейшего развития судебно-экспертной лицензированной деятельности в современных условиях функционирования Палаты судебных экспертов.

В первую очередь, нужно сделать акцент на необходимость функционирования Палаты судебных экспертов лицензиатов, не просто как собрания профессионалов определенной отрасли, а как уникального образования, не имеющего прямых аналогий с другими профессиональными сообществами, которые функционируют на внутреннем рынке Казахстана, например, с палатой оценщиков, частных исполнителей, нотариусов, адвокатов и т.п.

Специфика Палаты судебных экспертов состоит, во-первых, в том, что следует учесть факт того, что корпус лицензированных судебных экспертов очень мал, по данным Центра судебной экспертизы «за период с 1999 года по настоящее время Министерством юстиции физическим лицам выдано 207 лицензий на осуществление судебно-экспертной деятельности. Из них непосредственно практикующих судебных экспертов 85, (Алматы - 31, Астана – 22 и т.д.), в большинстве своем имеющих стаж судебно-экспертной деятельности свыше десяти лет» [2]. Таким образом, всего практикующих 85 судебных экспертов лицензиатов, в отличие от численности других профессиональных сообществ, например у адвокатов эта цифра приблизительно равна 5000 человек, у оценщиков - 3000. Но эти 85 экспертов-лицензиатов имеют большой стаж судебно-экспертной работы в стенах Центра

судебной экспертизы МЮ РК, и не только, многие застали еще период функционирования КазНИ-ИСЭ (Казахский научно-исследовательский институт судебной экспертизы), организации из которой организован Центр судебной экспертизы МЮ РК, занимали руководящие посты и должности, а также имеют многочисленные публикации, научные труды и т.д.

Во-вторых, лицензированная судебно-экспертная деятельность не является основной деятельностью лицензиатов, потому что назначение экспертов носит разовый, не системный, следовательно, пока она не может являться основным источником доходов. Поэтому все лицензиаты работают в различных сферах гражданского общества, чаще всего по своей родной базовой специальности, как основной профессиональной деятельности. Следовательно, опыта практической работы по специальности и по направлению сопряженной с ней судебно-экспертной специализации, у них намного больше, чем у государственных экспертов, которые могут совмещать работу только по преподавательской, научной и творческой деятельности, что позволяет производить экспертные исследования лицензиатам с учетом знания современных тенденций экономики, требований современного производства и права. Так, лицензиаты работают в качестве главных бухгалтеров фирм, ведущих аудиторов компаний, топ-менеджеров по экономической безопасности банков, предприятий, строительных и других организаций, преподают дисциплину «Судебная экспертология» в ведущих вузах республики.

И мы считаем, этот фактор является ключевым при определении первого приоритета судебно-экспертной деятельности – это консолидация не просто лицензированных судебных экспертов в Палату, а консолидация солидного научно-практического потенциала элиты экспертологии в лице опытных и практически востребованных судами, правоохранительными органами, юридическими лицами и гражданами профессионалов судебно-экспертной деятельности.

Во-вторую очередь, считаем необходимым отметить факт, вызывающий много споров и мнений – это финансирование деятельности палаты лицензированных судебных экспертов. В виду того, что деятельность руководителей любого общественного профессионального объединения, а допустим, у адвокатов есть даже целая коллегия президиума, предполагает свое финансирование. Тогда, применительно к нашему случаю остро встает вопрос: как будет формироваться бюджет будущей Палаты? Этот вопрос тесно переплетался на этапе обсуждения законопроекта с вопросом обязательного и добровольного членства. Как уже было озвучено, корпус экспертов мал, в сравнении с оценщиками, адвокатами и т.д., назначение экспертиз носит не

регулярный характер, ситуации с трудоустроенностью и занятостью, сейчас на фоне кризиса, тоже очень сложны и проблематичны, поэтому для многих судебных экспертов вопрос выплаты членских взносов может стать проблематичным. Нами ранее выдвигалось мнение о том, что членство в Палате должно быть добровольным, по крайней мере, на начальном этапе, иначе многие могут лишиться возможности работать по лицензии, и вынуждены будут от нее отказаться, тем самым подкосив и так не окрепший, малочисленный, институт судебной экспертизы негосударственного сектора. Вопрос может быть решен положительно в сторону обязательного членства, когда в соответствии с механизмами рынка выгодно будет платить взносы, и иметь возможность работать по лицензии, а по объемам альтернативная судебно-экспертная деятельность лицензиатов будет приближаться к государственным объемам назначения судебных экспертиз.

Однако в п.4. ст. 25 принятого Закона РК «О судебно-экспертной деятельности» принята норма о том, что членство в Палате для лицензиатов должно быть обязательным [1]. На сегодняшний день размер членских взносов для членов Палаты принят в размере 3 МРП ежемесячно.

В связи с возможностью слабого финансирования деятельности Палаты считаем необходимым стратегически детерминировать возможные источники ее финансирования – это взносы от обязательного членства, спонсорство и, на наш взгляд, самое перспективное – использование научного потенциала лицензированных экспертов, имеющих способности, навыки, практический опыт работы по формированию методологического аппарата и инструментария производства судебных экспертиз. В это понятие можно включить – написание учебников, учебных пособий, проведение тренингов, обучающих семинаров, разработка методик и методических рекомендаций по производству различных видов экспертиз, разработка экспертных практикумов, обучающих тестовиков, программ стажировок, учебных планов по специальности и чтение авторских курсов по видам судебной экспертизы, участие в проектах, финансируемых за счет грантовых средств. Так, например, президентом правления Европейского центра инициатив в судебной экспертизе Польши, в своем докладе на конференции, проведенном в сентябре 2017 в Астане, были озвучены интересные программы финансирования по грантовым проектам, что тоже можно рассматривать как один из потенциальных каналов финансирования Палаты.

В своем докладе на конференции директор Центра судебной экспертизы Литвы отметила, что у них одна из проблем деятельности частных экспертов в их стране – это отсутствие стажировки у опытных экспертов, в нашем случае именно эту

услугу сможет предоставить на платной основе Палата судебных экспертов. Реальная действительность такова, что действующие 85 лицензиатов имеют стаж работы свыше 10-15 лет, есть лицензиаты имеющие стаж работы свыше 30 лет.

В настоящее время по актуальным вопросам теории и практики судебно-экспертной деятельности в республике защитили докторские диссертации 6 человек, кандидатские диссертации порядка 12-15 человек, шифр -12.00.09, именно они в основном являются лицензиатами судебно-экспертной деятельности, и они же являются авторами методик, монографий, учебников. И именно реализация их научной продукции и будет являться ключевым источником финансирования как лицензиатов, так и Палаты судебных экспертов – как представительного органа лицензиатов. И здесь большое значение имеет влияние родного ведомства, как использовать данный потенциал палаты, быть провайдером научной продукции к заинтересованным лицам, в первую очередь заказчиком и потребителем должен выступать Центр судебной экспертизы МЮ РК, вузы, суды, правоохранительные органы, адвокаты, юридические компании. Можно привести, адвокаты, патентные поверенные неоднократно обращаются с просьбой приобрести методическое пособие «Судебно-экспертное исследование товарных знаков» (авторы Алаева Г.Т., Бишманов Б.М.), потому что именно в нем прописаны действия по доминирующему элементу товарного знака. Ни в отраслевом законе, ни в Правилах патентного ведомства нормы в отношении доминирующего обозначения товарного знака отсутствуют. Предъявляя учебное пособие в суде, патентные поверенные неоднократно выигрывали дела, сумев убедить суд в принятии правильного решения, так как учебное пособие является научным трудом, рекомендованным Ученым советом вуза, имеет гриф «Допущено» Республиканским учебно-методическим советом по группе специальностей «Право», имеет зарегистрированный ISBN, и объективно является научным аргументом для формирования внутреннего убеждения у судей и принятии итогового решения [3].

На обучающем тренинге в рамках проекта Европейского союза «Совершенствование уголовного правосудия в Казахстане», проходящем в г. Алматы [4] был поднят вопрос по полномочиям Палаты в отношении написания рецензии, здесь считаем, что проведение рецензирования наших коллег по Палате, не имея доступа к материалам дела, не зная специфики того или иного вида исследования не приемлемо, так как нарушаются принципы самостоятельности и процессуальной независимости судебного эксперта, а также конфиденциальность информации, на условиях которой она представляется органом или заказчиком, назначающим экспертизу.

И, наконец, по-третьему приоритету. На наш взгляд, следует провести мониторинг на предмет, какие ниши на рынке применения специальных научных знаний востребованы, и именно на их заполнение и нужно активизировать деятельность созданной Палаты. Задача Палаты по развитию лицензированной деятельности должна быть направлена на активизацию применения специальных научных знаний при отправлении правосудия, защиты прав граждан и организаций, иностранных инвесторов не обязательно только в государственном органе судебной экспертизы, но и альтернативной ей лицензированной деятельности. Не все споры и дела могут доходить до суда путем подачи гражданского иска, расследования уголовного или административного дела, они могут быть разрешены и на предварительных этапах с помощью привлечения лицензиатов путем дачи ими специализированных заключений в досудебном порядке или при проведении процедуры медиации.

Это даст возможность снизить нагрузку экспертов государственного органа, шире и активнее привлечь лицензиатов на этапах досудебного урегулирования правовых споров, хозяйственных споров, при применении примирительных процедур медиации.

Очень важно, чтобы население, в том числе заинтересованные потребители, это адвокаты, юристы компаний, и другие стейкхолдеры, могли обращаться к лицензиатам, вызывающим у них доверие и имеющих у них авторитет, индивидуально или через Палату за производством судебно-экспертных и специализированных исследований. Та-

ким образом, будет решаться государственная задача снижения нагрузки на бюджет при производстве судебной экспертизы государственными органами судебной экспертизы, повысится самозанятость населения, будет поддержан предпринимательский вектор экономики и придан новый импульс развития здоровой конкуренции, что, несомненно, повысит качество и оперативность производства судебно-экспертных исследований, реально придаст судебному процессу состязательный характер, тем самым подняв престиж судебной экспертизы в целом.

Список использованной литературы

1. «О судебно-экспертной деятельности» Закон Республики Казахстан от 10 февраля 2017 года № 44-VI ЗРК.// "Казахстанская правда" от 14.02.2017 г., № 31 (28410); "Егемен Қазақстан" 14.02.2017 ж., № 31 (29012); Эталонный контрольный банк НПА РК в электронном виде от 15.02.2017; Ведомости Парламента РК 2017 г., № 1-2, см. 2

2. <http://www.sudexpert.adilet.gov.kz/ru/news/voprosy-razvitiya-instituta-chastnoy-sudebnoy-ekspertizy-rassmotreny-v-hode-kruglogo-stola-na>

3. Бишиманов Б.М., Алаева Г.Т. Судебно-экспертное исследование товарных знаков: учебное пособие - Алматы, университет «Туран», 2008 г

4. <http://www.sudexpert.adilet.gov.kz/ru/news/sudebnye-eksperty-centra-sudebnoy-ekspertizy-proshli-obuchayushchiy-trening-v-ramkah-proekta>

Қаржасова Гульдана Батырбаевна.

Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университетінің доценті, PhD докторы,
E-mail: GKB24@mail.ru

АДАМ САУДАСЫ ҚЫЛЫМАСТАРЫ ҮШІН ҚЫЛЫМЫСТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІК НЕГІЗДЕРІ

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасындағы адам саудасы қылмыстары бойынша өзекті мәселелер қарастырылған.

Адам саудасы қылмыстарымен күресуде сапалы заңнаманы жетілдіру және адам саудасы қылмыстарының қылмыстық-құқықтық реттелуін қарастыру, олардың алдын алу жолдары талданған.

Түйін сөздер: Адам өмірі, адам құқықтары мен бостандықтары, адам саудасы, қылмыс, адам саудасы қылмыстары.

Резюме. В статье рассматриваются актуальные проблемы торговли людьми в Республике Казахстан.

Проанализировано совершенствование законодательства и уголовно-правовое регулирования в области борьбы с торговлей людьми.

Ключевые слова: человеческая жизнь, права и свободы человека, торговля людьми, преступность, преступления связанные с торговлей людьми.

Summary. The article deals with actual problems of human trafficking in the Republic of Kazakhstan.

Improvement of legislation and criminal-legal regulation in the field of combating human trafficking has been analyzed.

Keywords: human life, human rights and freedoms, human trafficking, crime, crimes related to human trafficking.

Ұлт Көшбасшысы, Елбасымыздың «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты Жолдауында: «Біз Жалпыұлттық идеямыз – Мәңгілік Елді басты бағдар етіп, тәуелсіздігіміздің даму даңғылын Нұрлы Жолға айналдырдық. Қажырлы еңбекті қажет ететін, келешегі кемел Нұрлы жолда бірлігімізді бекемдеп, аянбай тер төгуіміз керек. Мәңгілік Ел – елдің біріктіруші күші, ешқашан таусылмас қуат көзі. Ол «Қазақстан 2050» стратегиясының ғана емес, ХХІ ғасырдағы Қазақстан мемлекетінің мызғымас идеялық тұғыры! Жаңа Қазақстандық Патриотизм дегеніміздің өзі - Мәңгілік Ел! Ол – барша Қазақстан қоғамының осындай ұлы құндылығы» деген еді. [1] Алайда, байқағанымыздай Мәңгілік Елге жету жолында кедергі тудырып отырған кесапатты мәселе – адам саудасы.

Адам саудасы қазіргі таңдағы ең өзекті күрделі тақырыптардың бірі, біріншіден, адам саудасы мемлекет үшін ең құнды болып табылатын адам құқықтары мен бостандықтарына қол сұғады,

екіншіден көлеңкелі экономиканы дамытуға әсерін тигізіп отырған құбылыстардың біріне жатады. Аталған мәселе бойынша көптеген зерттеу жұмыстары жүргізілсе де, көптеген ұлттық, халықаралық дәрежеде актілердің қабылданып жатқанына қарамастан, өзіміз байқап, бағасын беріп жүргендей адам саудасы тыйылар емес. Әлемде болып жатқан құбылыстарға баға бере отырып, адам саудасы мәселесі бойынша әлі де зерттелуге тиісті мәселелердің көп екендігі байқалады, оның ішінде адам саудасымен күрес жүргізудің шетелдік тәжірибесіне кеңірек талдау жасау және аталмыш зерттеу жұмыстарының нәтижелерін отандық адам саудасымен күрес жүйесіне енгізу бойынша кешенді зерттеу жұмыстарын жүргізу қажеттілігі туындайтындығы абзал.

Адам саудасымен күрес мәселелері бойынша Америка Құрама Штаттары Мемлекеттік хатшысының кеңесшісі Джон Миллер «адам саудасы – бұл құлдықтың қазіргі нысаны және бүкіләлемдік мәселе» деп басып айтты. Біріккен Ұлттар ұйымының адам құқықтары жөніндегі Жоғарғы комиссары Луиза Арбурдың пікірі бойынша: «Адам саудасы халықаралық қауымдастық күрес жүргізетін адам құқықтары бұзылуының алғашқысы болса да, оның өткен шаққа кеткенін айту әлі ерте. Оны түбімен жою үшін аса үлкен күш салу қажет. Бұған қоса құлдық алуан түрлі нысанда болады. Оның нысандары уақыт өте келе өзгеріп, әлеуметтік-экономикалық және діни мағынасын көрсетеді». Адам саудасы – күшпен қорқыту, алаяқтық, билігін асыра пайдалану немесе жағдайдың осалдығын пайдалану жолымен, немесе басқа тұлғаны бақылайтын тұлғаның келісімін алу мақсатында төлемақы немесе олжа түрінде пара беру жолымен пайдалану мақсатында жалдау, тасымалдау, беру, жасырушылық немесе адамды иемденуді білдіреді.

Адам саудасымен күрес саласына бағытталған арнайы бір құрылым, арнайы бір заңнаманың болмауына қарамастан, отандық қылмыстық құқықтық саясат адам саудасы қылмысы мен оған ілеспелі қылмыстарға қылмыстық жауаптылықты өз дәрежесінде тағайындап келеді. Адам саудасына қатысты қылмыстық жауаптылық Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінде бекітілген, алайда бұл құжаттың ішіндегі нормалардың өзі осы күнге дейін бірнеше таман өзгеріске ұшыраған.

Тәуелсіздік алғалы бері Қылмыстық кодекстің бірқатар баптарына өзгерістер енгізілген екен,

оның ішінде адам саудасы үшін жазалауды бекітетін негізгі ереже болып табылатын ҚР ҚК 128 бабы түбегейлі өзгерістерге ұшыраған. [2] Бастапқы редакцияда аталмыш бап адам саудасының жеке көріністері – тарту, тасымалдау, адамдарды сексуалдық және басқа түрлері бойынша қанау үшін әкелу және әкету бойынша ғана жазалады. Жазалаудың жоғарғы шарасы 8 жылға дейін бас бостандығынан айыру болатын, ал ауырлығы жеңілдеу қылмысқа жазалау айыппұл немесе бас бостандығынан бір жылға дейін айыру ретінде қаралатын. Бұл бап бойынша қылмыстық іс қозғау үшін жәбірленушінің тартушы жағынан алданған фактісін дәлелдеу керек болатын. Заңды қайта қарағандықтан бұл бап өзгерді және 5 жылдан 15 жылға дейін бас бостандығынан айырылып, мүлкі тәркіленетін жаза қарастырылған кең спектрлі әрекетке қарасты бола бастады. Жәбірленушінің алдану фактісін дәлелдеу талабы басым болуы тоқталды. Адам саудасына қатысты Қылмыстық кодекстің басқа баптарына да қылмыстың осы түрлеріне қатысты жазалауды қатайту мақсатында өзгерістер енгізілді. Енді адам саудасына байланысты барлық қылмыстар онша ауыр емес, ауырлығы орташа, ауыр немесе аса ауыр қылмыстар санатына жатқызылған.

2013 жылғы 4 шілдеде қабылданған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне адам саудасына қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңына сәйкес осыған ұқсас қылмысқа жауапкершілік күшейтілген. Бұл әрине, келер болашақта адам саудасын алдын алуда оңды көрінуі тиіс екенін айта кеткен жөн. Мәселен, «Адамды саудаға салу» 128-бабына адам саудасы контексіне «сатып алу-сату» «өзге де мәмілелер» түсініктерді реттеуші ескертулер енгізілген. Егер де саудаға қарсы БҰҰ Хаттамасының 3-бабындағы нормада көрсетілген ықпал етудің кез келген амалдары қолданылған болса, зардап шегушінің жоспарланған қанауға келісімі назарға алынбайтынын анықтайтын халықаралық талаптардың бірі болып табылатын және адам саудасымен күресті жетілдіруге бағытталған норманы енгізу маңызды болып табылады.

Сонымен қатар, «Кәмелетке толмаған адамды жезөкшелікпен айналысуға тарту» 134-1-бабы бойынша қылмыстық топпен немесе оны тәрбиелеу жөніндегі міндеттер заңмен жүктелген ата-ана, педагог не өзге адам қылмыс жасағандағы жауапкершілігі күшейтілген. Бас бостандығынан айырудың ең ұзақ мерзімі 7 жылдан 12 жылға артты.

«Кәмелетке толмағандарды саудаға салу» 135-бабында психикасының бұзылуынан зардап шегетіні немесе дәрменсіз күйде екені кінәліге көрінеу белгілі кәмелетке толмағанға қатысты және жәбірленушінің жеке басын қуәландыратын құжаттарды алып қою, жасыру не жоюға байла-

нысты қылмыстың жауапкершілігін ауырлататын дәрежелі белгілері қосылған. Егер «Жезөкшелікпен айналысуға арналған притондар ұйымдастыру немесе ұстау және жеңгетайлық» 309-баптың бірінші бөлімі бойынша жауапкершілікке айыппұл қарастырылған болса, онда қазір тек 5 жылға бас бостандығынан айыру ғана белгіленген. [3] Сонымен бірге, енді осы қылмысты ұйымдасқан топпен жасағаны үшін бас бостандығынан бұрынғы бес жылдың орнына он жылға айырумен жазаланады. Іс жүзінде барлық қылмыстық нышандар құрамына мүлкіті тәркілеу қосылған.

Президент жанындағы адам құқықтары бойынша Комиссияның 2014 жылғы арнайы есеп беру баяндамасының ақпараттарына сүйенсек, осылайша қазіргі кезеңде мемлекет тарапынан адамдарды ұрлау мен адам саудасына байланысты қылмыстармен күресуді жетілдіретін бірнеше заңнамалық шаралар қабылданды.

Жалпы, қазіргі қазақстандық қылмыстық заңнама адам саудасымен байланысты қылмыстар үшін кінәлілерді жазалау үшін тиімді шараларды қолдануға нақты мүмкіндік береді. Шамалы болса да, шешілуі осы жұмыстың тиімділігін бұдан әрі арттыра алатын бірнеше мәселелер бар. Мәселен, «адам саудасы» қылмысының негізгі (тікелей) объектісі адамның бас бостандығы болып табылады. Қосымша (факультативті) объектілері мыналар болуы мүмкін: абыройы мен қадір-қасиеті, жыныстық қол сұғылмаушылық пен жыныстық бас бостандығы; кәмелетке толмаған тұлғаның моральдық-өнегелік, психикалық, дене дамуы; заңмен бекітілген ҚР Мемлекеттік шекарасын кесіп өту тәртібі, құжат айналымы, сонымен қатар бөгденің меншігі, адамның өмірі, денсаулығы. Енді осы жерден түйетін ой–адамның бас бостандығы – бұл адамзаттың Конституциямен бекітілген құқығы. Ал, ҚР ҚК 128 және 135 баптарындағы тұлғаға және отбасы мен кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстарды заң шығарушы Қылмыстық кодекстің 1-ші (Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар) және 2-ші (Отбасына және кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар) тарауларына орналастырған.

Алайда, адамның және азаматтың конституциялық және басқа құқықтары мен бостандықтары Қылмыстық кодекстің 3-ші (Адамның және азаматтың конституциялық және өзге де құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар) тарауында жинақталған, жоғарыда қарастырылған баптар осында орналасуы қажет. Мұндай ағаттық бұрын сот төрелігіне қарсы қылмыстар тарауына азаптау үшін жауапкершілікті анықтайтын баптарды орналастырылғанда жіберілген еді. Бірнеше рет сынға алғаннан кейін ҚК 141-1 бабы (жаңа редакцияда 146 бап) Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 18

қаңтардағы № 393-IV Заңымен тұлғаның және азаматтың конституциялық және басқа құқықтары мен бостандығына қарсы құқық бұзушылық жинақталған 3 тарауға ауыстырылды.

Жаңа ҚР ҚК 128 (Адамды саудаға салу) және 135 (Кәмелетке толмағандар саудасы) баптарының құрылыстары ҚК 135-бабының 2-тармағы бойынша осы қылмыстарды жасауды қайталану белгісін нақты қолдану тек кәмелет жасқа толмағандарды саудаға бірнеше рет салғаннан кейін мүмкін, себебі екінші бөлімде тек кәмелет жасқа толмағандарды саудаға бірнеше рет салу туралы көрсетілген. Егер кінәлі алдымен ересек адамды, ал содан кейін кәмелет жасқа толмағанды саудаға салуды жүзеге асырған болса, қайталану белгісін тағу мүмкін болмайды, және екі жағдайда да әрбір қылмыс үшін жауапкершілік қайталану белгісіз тағылады, дегенмен шындығында адам саудасына байланысты екі қылмыс жасалған.

ҚР Конституциясына сәйкес адамның құқығы мен бостандығы мемлекеттің жоғарғы құндылығы болып табылады. [4] Осыған байланысты оларға қылмыстық қол сұғушылық басқа заңмен қорғалатын объектілерге қарағанда айтарлықтай қатаң жазалануы керек. Адам саудасы (128-баптың 1-тармағы – 3 жылдан 5 жылға дейін бас бостандығынан айыру) мен кәмелетке толмағандары саудаға салу (135-баптың 1-тармағы - 5 жылдан 7 жылға) үшін белгілеген жазалау санкциялары басқа қылмыстар үшін жауапкершілікті орнатушы баптардың жазалау санкцияларымен салыстырмалы талдау соттың адам саудасымен байланысты әрекеттерге автокөлікті айдап кету, сеніп тапсырылған бөтен мүлікті иемденіп алу және басқа ұқсас сипаттағы қылмыстарға 3 жылға бас бостандығынан айыруды тағайындауға хақылы екенін көрсетеді.

Адам саудасы мен кәмелеттік жасқа толмағандар саудасы бойынша істер егер факультативті объектілерге зиян келтірмеген болса, әдеттегідей тұлғалардың әрекетін дәрежелешуші белгілерінен анықтамалайтынын тәжірибе көрсетті. Осыған орай ҚР ҚК 128 және 135 баптарының жазалау санкцияларына сәйкес қылмыс жасаған адамдарға аз көлемдегі жаза, шартты түрде айыпталу тағайындалады, өйткені бұған заңмен тыйым салынбаған. Осыған байланысты адам мен кәмелетке толмағандар саудасы үшін жазалауды қатандату мәселесі орынды туындайды.

Қылмыстық статистикада ұйымдасқан топтар жасайтын қылмыстардың аз бөлігі ғана көрсетіледі. Мұндай топтардың қылмыстары қылмыстық істерде бір немесе аз адамдардың жеке қылмыстары ретінде беріледі. Криминологтардың айтуынша, қылмыстардың латенттілік деңгейі 70% құраса, ұйымдасқан топтар жасаған қылмыстардың латенттілігі 100% жетеді. Қылмыстың бұл және басқа белгілері бұл санаттағы

істерде де қандай да бір деңгейде көрініс табады. Қылмыстық істерді зерттеу көрсеткендей, құлдық және адамды пайдалану көріністерінің факті орын алады (мәжбүрлі еңбекке және жезөкшелікпен айналысуға мәжбүрлеу). [5]

Бұл қылмыстардың көбісі әлі де жасырын қалуда. Аталған санаттағы қылмыстық істердің үкімдерін зерттеу болжамды тергеу органдары қауіпті қылмыстардың бұл түрімен күресуде қолданыстағы заңнаманың мүмкіндіктерін толық қолданбайтынын көрсетті. Атап айтқанда, жеткіліксіздік ретінде қылмыстық тергеу органдары тарапынан ұйымдасқан топтың қылмыстық әрекет жасауы тәрізді сипаттамасы ҚР ҚК баптарында есепке алынбауын айтуға болады. Негізінен адам саудасымен (ҚР ҚК 128-бабы), адамның бостандығын шектеумен немесе ұрлаумен (ҚР ҚК 125, 126-баптары) байланысты қылмыстар үшін сотталғандарға бас бостандығынан айыру жазылады. Занда көрсетілген жағдайларда үкімді орындауды кейінге қалдыру қолданылған.

Қарағанды облысы бойынша жағдайға көз шалып көрсек: ҚР Үкіметінің 2015-2017 жылдарға арналған адам саудасына қатысты қылмыстарды жою мен алдын-алуға бағытталған іс-шаралар жоспарын орындау мақсатында ПД жоспар құрды, сол жоспар негізінде адам сатумен айналысатын тұлғаларды анықтау бойынша қауырт жұмыстар жүргізілуде.

Сонымен, жоғарыда аталған жоспарларды жүзеге асыру мақсатында есепті кезең уақытында 29 қылмыстық іс қозғалды: 126 баптың 3-тармағының 2 бөлігі бойынша (заңсыз бас бостандығынан айырылған адамды қанау мақсатында) 6 қылмыстық іс, 128 бап бойынша (адам саудасы) 2 қылмыстық іс, ҚР ҚК 134 бабы бойынша (кәмелетке толмаған адамды жезөкшелікпен айналысуға тарту) 2 қылмыстық іс, ҚР ҚК 135 бабы бойынша (кәмелетке толмағандар саудасы) 1 қылмыстық іс, ҚР ҚК 308 бабы бойынша және ҚР ҚК 309 бабы бойынша (жеңгетайлық) 17 қылмыстық іс.

2016 жылдың басынан соңына дейін адам саудасы каналдары мен адам саудасына қатысы бар қылмыстарды анықтау мен жолын кесуге бағытталған 3 «Стоп-трафик» жедел алдын-алу іс шаралары өткізілді. Қарағанды облысы ПД ҰҚКБ-мен өткізілген іс-шаралар нәтижесінде облыс бойынша 29 «жезөкше» және 9 «жеңгетай» есепке тұрғызылды. 10 қылмыс ашылып, ҚР ӘҚБК 450-бабына сәйкес (көрінеу жезөкшелікпен айналысу немесе жеңгетайлық үшін үй-жайлар ұсыну) 3 әкімшілік хаттама толтырылды.

Сонымен қатар, барлық жарыққа шығатын бағылымдар, ұйымдар мен жеке тұлғалардың жаалақысы жоғары жұмысқа қыздарды қабылдау жөніндегі жарнамалық хабарландыруларын тексеру мақсатында бақылау жүргізілуде, бұл іс-шара жарнама авторларының әрекеттерінде қылмыс

құрамының болу немесе болмауын анықтау үшін жүргізіледі.

Ағымдағы жылы ПД-нің 2015-2017 жылдарға арналған адам саудасы қылмыстарымен күрес, олардың алдын-алу мен жою бойынша іс-шараларының жоспарын және Қарағанды облысы ПД үкіметтік емес ұйымдарымен өзара іс-әрекет пен ынтымақтастық сұрақтары бойынша Кеңестің бірінші және екінші жартыжылдыққа арналған жоспарын орындау мақсатында аймақтық үкіметтік емес ұйымдармен, оның ішінде, Қарағанды қ. «Мир добра» қоғамдық бірлестігі, Теміртау қ. «Қайсар» қоғамдық қорымен ынтымақтастық жұмыстары жүргізілді.

Сонымен, «Мир добра» қоғамдық бірлестігімен бірінші жартыжылдықта 3 үлкен іс-шара өткізілді.

2016 жылдың соңғы 10 айы ішінде облыс бойынша 51534 шетел азаматтары тіркелген, оның ішінде алыс шетел мемлекеттерінен – 4360 адам, ТМД елдерінен – 47287 адам.

Қазақстан Республикасының көші-қон заңнамасының әр түрлі нормалары талаптарын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікке 4035 шетел азаматтары тартылды. 2015 жылы бұл көрсеткіш 3983 адамды құраған, яғни алдыңғы жылмен салыстырғанда 1,3 есеге өскен. Облыс соттарының шешімі бойынша Қазақстан Республикасының территориясынан 415 шетелдік адам шығарылды. 2013 жылдың 10 желтоқсанындағы «Қазақстан Республикасының еңбек миграциясына қатысты кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу» туралы ҚР заңына сәйкес – көші-қон полициясының қызметкерлері 2014 жылдың сәуір айынан бастап шетел азаматтарына жеке тұлғаларға еңбек етуіне патент беруде жүзеге асыра бастады. Өткен 2016 жылы еңбек иммигранттарына жеңілдетілген 7852 патент берілді. Еңбек мигранттарына рұқсат берумен қатар, шетел еңбек күшін жұмысқа тартудың ережелерін бұзатын жұмыс берушілерді анықтау жұмыстары да жүргізілді. ҚР ӘҚБК 519 бабына сәйкес 74 жұмыс беруші әкімшілік жауапкершілікке тартылды. ҚР ӘҚБК 517 бабының 5 бөлігіне сәйкес шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның жүзеге асыратын қызметі визада және (немесе) тіркеу кезінде көші-қон картасында көрсетілген мақсаттарға сәйкес болмауынан және еңбекпен айналысуға рұқсат алмағаны үшін 277 шетел азаматтары әкімшілік жауапкершілікке тартылған. Ағымдағы жылы заңсыз еңбек мигранттарының мәжбүрлі еңбегін пайдалану фактілері тіркелмеген.

Тергеу практикасын талдау адам саудасы құрбандарын айқындаудың келесі негізгі амалдарын көрсетеді: түрлі рейдтер, тексерістер, тергеулер және өзге іс-шаралар кезінде (барлық мұндай фактілер заңсыз мигранттарға, жасырын

жүргізілетін өндірістерге, притондарға қатысты жедел-профилактикалық шаралар кезінде айқындалады); қылмыстардың құрбандарының, туысқандарының, ҰЕҰ, әлеуметтік жұмыскерлердің жүгінуі; БАҚ-тағы, интернет-ресурстардағы басылымдар; полиция қызметкерлері белгілі бір проблемалық секторларды (ауыл шаруашылығы, құрылыс, өндіріс) байқау және бақылау арқылы, тұрақты патрульдеу кезінде, анонимдік хабарламалар арқылы адам саудасы туралы ақпарат ала алады.

Адам саудасына қатысты күдік туралы полицияға хабарлауы ықтимал адамдарға келесілер жатады: адам саудасы құрбандарының қызметтестері, ата-аналары немесе достары, көршілер, сексуалдық қызметтерді тұтынушы клиенттер, қатыгездікке күдіктенгендер; консулдық мекемелердің қызметкерлері сияқты өзге саланың дереккөздері. Әдетте адам саудасы арналарын айқындау және болдырмау, заңсыз миграция ұйымдастырушыларын айқындау үшін ішкі істер органдары тұрақты түрде адам саудасымен байланысты қылмыстарды айқындауда барынша тиімді шаралар болып табылатын «Мигрант», «Нелегал», «Стоп - трафик» жедел-профилактикалық іс-шараларды өткізіп тұрады. Алайда бұл статистика адам саудасы құрбандарына барабар қорғау ұсынылмайтынын көрсетеді. Бұл әсіресе өзге мемлекеттерден шыққан құрбандарға қатысты, олар әкімшілік жазаға жиі тартылады және адам саудасынан жәбірленуші ретінде көмек және қорғау алудың орнына көші-қон заңнамасын бұзғаны үшін қуып шығарылады.

2013 жылғы 29 сәуірде Қазақстан Республикасының заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмыспен күресті қамтамасыз ету жөніндегі үйлестіруші кеңестің кезекті отырысында адам саудасымен байланысты қылмыстарды айқындау тетігінің тиімділігі, сондай-ақ кінәлі адамдарды қылмыстық жауапкершілікке тарту мәселелері қаралды. Үйлестіруші кеңестің шешімімен Қазақстан Республикасы Үкіметіне келесі мәселелер бастама ретінде қойылды: Адам саудасына қарсы іс-қимылға және құрбандарды әлеуметтік қорғаумен қамтамасыз етуге бағытталған іс-шараларға қаржылық қолдау көрсету туралы қосымша шаралар қабылдау туралы; аталған саладағы мемлекеттік саясатты үйлестіретін мемлекеттік органды белгілеу және бұл органға жүктелген. [6, 1786]

Адамдарды сату, заңсыз әкелу, әкетумен күрес мәселелері бойынша ведомстволық комиссияның қызметтерін аталмыш органға беру туралы. Әрине, алға қойылған мақсаттар орындалады деген үмітіміз ешқашан сөнбек емес. Себебі, адам саудасы ауыр қылмыстардың қатарына жатады, ал ауыр қылмысқа біз лайықты жаза тағайындауымыз керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Жолдауы. 31 қаңтар 2017 жыл.
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. (06.05.2017 жылы өзгерістер мен толықтырулармен).
3. Ақмола облысы Көкшетау қалалық соты.

Пайдалы сілтемелер. Сот статистикалық деректері. Қайнар көз: <http://akm.sud.kz/kaz/sub/kokshe>.

4. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 30 тамыз 1995 жыл (10.03.2017 жылғы өзгерістер мен толықтырулармен).

5. Алматы облыстық соты. Пайдалы сілтемелер. Сот статистикалық деректері. Қайнар көз: <http://alm.sud.kz/kaz>.

6. Қожабекова Г.Е. «Адам саудасы саласындағы қылмыстарды саралау барысындағы ерекшеліктері». -Талдықорған, 2014.-178 б.

Нұрбек Дана Тәсібекқызы

қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, құқық магистрі
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
Құқық және экономика факультеті, Талдықорған қ., rufat.dana@mail.ru

ЭКСУМАЦИЯ ТЕРГЕУ ӘРЕКЕТІНІҢ МАҚСАТТАРЫ МЕН ОҒАН ҚАТЫСУШЫ ТҮЛҒАЛАР

Түйін. Бұл мақалада қылмыстық іс жүргізу-де жүргізілетін эксгумацияның теориялық және тәжірибелік өзекті мәселелері айқындалып қарастырылған.

Кілт сөздер: тергеу әрекеті, эксгумация, эксгумациялау үшін негіз, сарапшы, маман.

Резюме. В данной научной статье рассмотрены и исследованы теоретические и практические правовые вопросы в уголовном судопроизводстве.

Ключевые слова: следственные действия, эксгумация, основание эксгумации, эксперт, специалист.

Summary. In this scientific article examined and investigated of theoretical and practical legal issues in criminal proceedings.

Keywords: investigative actions, exhumation, the basis of exhumation, expert, specialist.

Жалпы «мақсат» деген сөз эксгумация тергеу әрекетінің ұғымында әр түрлі мағынада беріледі. Негізінен тергеу әрекеттерінің мақсаттары - қылмыстарды ашу, алдын-алу және болдырмауға саяды. Осы жерде жекелеген мақсаттар пайда болады: қылмыстарды ашуға, алдын алуға, оларды болдырмауға бағытталған қылмыстық іс үшін маңызды дәлелдемелер табу, алу, жинау, тексеру, зерттеу және бекіту.

Қазақстан Республикасының қылмыстық процесстік кодексінің 225-бабының 1-бөліміне сәйкес эксгумация: 1) адамның мәйітін қарап-тексеру, оның ішінде оны қосымша немесе қайталап қарап-тексеру;

2) тану үшін көрсету;

3) сараптама үшін үлгілер алу және сараптама жүргізу;

4) іс үшін елеулі маңызы бар өзге де мән-жайларды анықтау талап етілгенде, адамның мәйітін жерленген жерінен шығарып алу (эксгумация) жүргізіледі.

Бұл орайда эксгумация тергеу әрекетінің мақсаттарын талқылай келе, профессор В. Т. Божьев өзінің ғылыми жұмысында төмендегідей санаттарға бөлген:

- қарау (қосымша немесе қайталап) мақсатында жүргізілетін эксгумация;

- тану үшін көрсету мақсатындағы эксгумациялау;

- сараптама (бастапқы, қайталап, қосымша) жүргізу мақсатындағы эксгумация [1, 320].

С. Е. Еркенов пен С. И. Сұлтанов эксгумация тергеу әрекетіне анықтама бере келе, эксгумация тергеулік қарау, тану үшін көрсету және сараптама тағайындау мақсатында жүргізілетінін көрсеткен [2, 54].

Авторлардың бұл пікірлеріне қосымша ретінде, жоғарыда көрсетілген мақсаттардың құрамына сараптамалық зерттеулер үшін үлгілер алу мақсатында жүргізілетін эксгумацияны да енгізуге болады.

Д. А. Натура мен А. И. Натура эксгумацияның тікелей мақсаттары: мәйітті және басқа да нысандарды қарау, мәйітті тану үшін көрсету, сараптамалық зерттеулер үшін үлгілер алу, сараптамаларды тағайындау және оның өндірісін жүргізу барысында дәлелдемелерді алу және оларды тексеру екендігін мәлімдеген [3, 24].

Осының негізінде жоғарыда көрсетілгендерді бір ізгіге саралап, криминалистика пәнінің ұғымына қалыптастыра келе, эксгумацияның мақсаттарын былайша анықтауға болады:

1) жалпы мақсаты - қылмыстарды ашуға, алдын-алуға және болдырмауға бағытталған дәлелдемелерді табу, алу және бекіту;

2) тікелей мақсаты - мәйітті және басқа да заттарды қарау, мәйітті тану үшін көрсету, сараптамалық зерттеулер үшін үлгілер алу және сараптамалар тағайындау.

Эксгумация өзіне тән мақсаттарымен қатар, бұл тергеу әрекетіне қатысушы тұлғалармен де ерекшеленеді.

Жалпы қылмыстық процеске қатысушылар деп - қылмыстық істерді тергеуге және қарауға өздерінің немесе өздері білдіретін құқықтары мен заңды мүдделерді қорғауы мақсатымен мемлекеттік органдар тартатын немесе қатыстыратын және іс-жүргізушілік кең құқықтары берілген жеке және заңды тұлғаларды, қылмыстық сот ісін жүргізуге өкілетті лауазымды адамдар мен мемлекеттік органдарды, сондай-ақ қосалқы функциялар атқаратын тұлғалар мен органдарды айтамыз [4, 234].

Ал эксгумация тергеу әрекеті қылмыстық процесстің құрылымды элементтерінің бірі болып табылады. Сондықтан эксгумация тергеу әрекетіне қатысушы тұлғалардың әр қайсысының құқықтық мәртебесін, олардың тікелей тергеу әрекетіндегі қызметтерін анықтап алу, тергеу әрекетінің бүтінділігін, орындалу заңдылығын қамтамасыздандырады.

Қолданыстағы қылмыстық іс-жүргізу кодексінің 225-бабына сәйкес, эксгумация тергеу әрекетіне қатысушы тұлғалардың құрамы төмендегідей ретпен белгіленген: тергеуші, сот-медицина саласындағы маман (сот-медициналық сарапшы), анықтау органдарының қызметкерлері, қайтыс болған адамның туыстары, жерлеу орны әкімшілігінің қызметкерлері.

Эксгумация тергеу әрекетіне қатысушы аталған тұлғалармен шектелу тым аздық етеді. Тәжірибеде эксгумация тергеу әрекетіне қатысушы тұлғалардың құрамы молырақ және бұл құрам эксгумацияның кешенді тергеу әрекетіне байланысты, дәлірек айтқанда, мәйітті жерленген жерінен қазып алуға, мәйітке және жерленген жерге қарау жүргізуге, мәйіттен сараптамалық зерттеулер үшін үлгілер алу мақсатында жүзеге асырылуына қарай, оған қажетті қатысушы адамдар қамтамасыз етілуі тиіс. Атап айтқанда: куәгерлер; маман-криминалист; басқа да арнайы білімі бар мамандар, діни қызметшілер, тергеу әрекетіне көмегін беретін басқа да жұмысшылар (мысалы эксгумация өткізу кезінде жерді қазатын және көметін адамдар, т. б.). Осыған байланысты эксгумацияға қатысушы тұлғаларға және қылмыстық іс жүргізу заңында көрсетілмеген тұлғалардың қатысу мүмкіндіктеріне жеке ғылыми талдау жасауды жөн көреміз.

Эксгумация тергеу әрекетінің басты тұлғасы – тергеуші. ҚР ҚПК-нің 60-бабына сәйкес тергеуші – қылмыстық іс бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді өз құзыреті шегінде жүзеге асыруға уәкілетті лауазымды адам: ішкі істер органдарының тергеушісі, ұлттық қауіпсіздік органдарының тергеушісі, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметтің тергеушісі және экономикалық тергеу қызметінің тергеушісі, сондай-ақ – прокурор. Ол эксгумация тергеу әрекетінің барлық процесінде басшылық жасайды және тергеу әрекетінің заң нормаларының аясында дұрыс орындалуына тікелей жауап береді. Эксгумация тергеу әрекетіне қатысты төмендегідей негізгі іс-шараларды атқарады:

- эксгумация жүргізу барысында ұйымдастырушылық іс-шараларды жүзеге асыру мақсатында анықтау органдарының қызметкерлеріне нұсқаулар мен тапсырмалар береді, тергеушінің берген тапсырмалары мен нұсқауларын орындау анықтау органдарына міндетті болып табылады;

- эксгумация тергеу әрекетіне қатысушы тұлғаларға атқаратын өз қызметтері мен тергеу әрекетінің тәртібін түсіндіреді;

- тергеуші Қазақстан Республикасының ҚПК-нің 199, 225, 227-баптарының талаптарына сәйкес, тергеу әрекетінің барысы туралы хаттама жазады және оны жариялайды (басқа қатысушы тұлғаларға хаттаманы таныстырады).

ҚР ҚПК-нің 59-бабына сәйкес тергеу бөлімінің бастығы қылмыстық іс қозғауға, қылмыстық істі өзінің іс жүргізуіне алуға және бұл орайда тергеу-

ушінің өкілеттілігін пайдалана отырып, жеке-дара сотқа дейінгі тергеп тексеруді жүргізуге құқылы. Демек, тергеу бөлімінің бастығының өзі эксгумация тергеу әрекетін жүргізу мүмкіндігін жоққа шығаруға болмайды, яғни тергеу бөлімінің бастығы эксгумация тергеу әрекетінің басқарушысы ретінде қарастыруға болады.

Сонымен қатар эксгумация сот ісін қарау барысында соттың шығарған арнайы қаулысының негізінде жүргізілуі мүмкін, алайда эксгумацияны соттың қаулысының негізінде жүргізу мүмкіншілігін қылмыстық іс жүргізу заңнамасында нақтылап алу қажет секілді. Біздің ойымызша сот ісін қарау барысында судьялардың арнайы шығарған қаулыларының негізінде эксгумация жүргізу құқығы қылмыстық процесілік кодексіне нақты көрініс таппаған және эксгумацияны соттардың жүргізуіне қатысты қылмыстық іс жүргізу заңнамасымен екі жақты талданған секілді. ҚР ҚПК-нің 24-бабына сәйкес, сот істі дұрыс шешуге қажетті және жеткілікті мән-жайларды жан-жақты толық және объективті зерттеу үшін заңда көзделген барлық шараларды қолдануға міндетті. Демек, сот заңда жүргізуге тікелей тыйым салған кейбір тергеу әрекеттерінен басқа (мысалы ҚР ҚПК-нің 229-бабының 12-бөліміне сәйкес, адамды тану үшін көрсету тергеу әрекетінде, тануға көрсетілген адамды сол белгілері бойынша танушының қайталап тануы жүргізілмейді, яғни, түсіндіре айтқанда, алдын ала тергеу барысында белгілі бір адамды танушыға тану жүргізілген жағдайда, сот ісін қарау (сот тергеуі) барысында ол адамды сол танушыға қайталап тануға көрсетуді сот жүргізе аламайды) қылмыстық істің әділ және объективті шешілуіне қатысты кезкелген іс-әрекеттерді жүргізуге құқылы.

Алаңдататын жәйт ҚР ҚПК-нің 44-тарауында (сот тергеуі) эксгумация тергеу әрекетінің қажет болған жағдайда өткізілу мүмкіншілігінің норма ретінде көрініс таппауында болып тұр, яғни аталмыш тараудың талаптарына сәйкес сот тараптардың өтініші бойынша немесе өз бастамасымен сараптама тағайындау, қылмыстық сот өндірісіне қатысушылардан жауап алу, іс болған орынды және үй-жайды қарау, тану, куәландыру, айғақтарды тұрған жерінде тексеру мен нақтылау, эксперимент жүргізу, сараптамалық зерттеуге үлгілер алу секілді процессуалдық іс-әрекеттерді жүргізуі туралы нормалар келтіріліп, эксгумация туралы сөз қозғалмаған. Осының негізінде іс жүзінде сот қызметкерлерінің заңдағы түсініктемені дұрыс ұқпауы мүмкін.

Бұл туралы профессор В. И. Шиканов сот ісін қарау барысында эксгумация өткізу туралы шешімді соттың өзі қабылдап жүргізуі уақыт және мемлекет бюджетін үнемдеуде ұтымды келетінін дұрыс ескере келе, тәжірибеде өзінің төрағалық етуімен Карель АССР-ның Жоғарғы Сотында

азамат Богдановты қасақана өлтіргені үшін айыпталушы Соколовтың қылмыстық ісін қарастыру барысында эксгумация тергеу әрекетін өткізгенін көрсеткен [5, 14].

ҚР ҚПК-нің 225-бабының, 4-бөліміне сәйкес, эксгумация сот медицинасы саласындағы маманның міндетті түрде қатысуымен жүргізіледі. Бұл жерде алдымен маман мен сарапшы деген екі түсініктің ұғымын анықтап алу керек.

Сот медицина саласындағы маманның тергеу әрекеттерін (оның ішінде эксгумация тергеу әрекетін) жүргізу барысына қатыстырылуы мен сот-медициналық сараптама өндірісін жүргізуі арасында ортақ белгілері бар. Мысалы: екеуінде де арнайы медициналық білім қолданылып отыр. Бірақ бұл орайда олардың іс-әрекеттері мен қызметтерін талқылайтын болсақ, әрқайсысының мақсаттары әр түрлі екенін байқаймыз [6, 15].

Маман эксгумация тергеу әрекетін жүргізу барысында тергеушіге дәлелдемелерді табуға, алуға, бекітуге көмек береді және сол дәлелдемелерді табуға бағытталған мән-жайларға тергеушінің көңілін аударады, өзінің істеп жатқан іс-әрекетіне қатысты түсіндірме береді. Ал сарапшы сол жиналған дәлелдемелерге (эксгумацияланған мәйітке) зерттеу жұмыстарын жүргізеді. Сараптама жүргізу үшін арнайы қаулы шығарылады, ал маманды тергеу әрекетіне қатыстыру мақсатында шақыруы үшін ешқандай қаулының шығарылуын қажет етпейді. Сонымен қатар сот-медициналық сарапшы, эксгумация тергеу әрекетінде маман ретінде қатыстырылуы мүмкін.

Маманды шақыртуы туралы тергеушінің талап етуі маманның (дәрігердің) өзіне де, дәрігер жұмыс істейтін сот-медициналық сараптама орталығының, ауруханалардың немесе басқа да медициналық мекемелердің басшыларына да міндетті болып табылады. Эксгумация тергеу әрекетін жүргізу барысында тәртіп сақтауға тиіс. Өзінің міндеттерін орындаудан дәлелді себептерсіз бас тартқаны немесе жалтарғаны үшін маман (ҚР ҚПК-нің 80-бабы, 4-бөлімі) әкімшілік жауапкершілікке тартылады.

Сот медицина саласындағы маман тергеушінің рұқсатымен эксгумация тергеу әрекетіне басқа қатысушы тұлғаларға сұрақтар қоюға, олардың назарын дәлелдемелер табу, алу немесе бекіту кезінде, ғылыми-техникалық құралдарды қолдану кезінде өзінің іс-әрекеттеріне байланысты мән-жайларға аударуға, эксгумация тергеу әрекетінің хаттамасымен танысуға және оған эксгумацияның барысы мен нәтижелерін көрсетілуінің толықтығы мен дұрыстығына қатысты өзінің мәлімдемелері мен ескертпелерін енгізуге, тергеушінің немесе анықтау органдарының іс-әрекеттеріне шағымдануға, эксгумация тергеу әрекетін жүргізу салдарынан келтірілген шығындарға өтем алуға құқығы бар.

Көрсетілген ережелер сот-медицина саласындағы маманмен қатар басқа да мамандарға қатысты. Себебі эксгумация тергеу әрекетінде сот медицина саласындағы мамандардан басқа мамандардың қатыстырылуы мүмкін. Бірақ ҚР ҚПК-нің 225-бабында бұл туралы норманы таппаймыз.

ҚР ҚПК-нің 80-бабына сүйенетін болсақ, маман дегеніміз - Қылмыстық іс бойынша іс жүргізуге маман ретінде қатысу үшін қылмыстық процестің қатысушыларына өзінің арнайы құзыретіне кіретін мәселелерді түсіндіру, сондай-ақ ғылыми-техникалық құралдарды қолдану жолымен дәлелдемелерді жинауда, зерттеуде және бағалауда жәрдем көрсету үшін қажетті арнаулы білімі бар, іске мүдделі емес адам тартылуы мүмкін. Кәмелетке толмаған адамның қатысуымен болатын тергеу және өзге де процестік әрекеттерге қатысатын педагог та, психолог та, сол сияқты оны сарапшы етіп тағайындаған жағдайларды қоспағанда, тергеу және өзге де процестік әрекеттерге қатысатын дәрігер де мамандар болып табылады. Демек, басқа мамандардың эксгумация тергеу әрекетіне қатыстырылуы, сотқа дейінгі тергеп тексеру жұмыстарын жеңілдетеді, ал кейбір жағдайларды шешуші дәлелдемелік рөл атқаруы мүмкін. Біздің ойымызша, эксгумацияда сот-медицина саласындағы маманмен қатар, маман-криминалистің қатыстырылуы міндетті түрде қарастырылуы керек.

Жалпы мамандардың тергеу әрекетіне қатысуының мақсатқа лайықтылығына ғылыми талдаулар жасаған П. П. Ищенко заң шығарушы республика (бұл орайда ғалым республика деп Ресей мемлекетін келтірген) көлемінде маман-криминалистердің саны аздығын ескеріп, заң нормаларында мамандарды тек жекелеген тергеу әрекеттерінде ғана қатыстырылуы көрсетілген деп мәлімдеген [7, 68].

Алайда, қазіргі кезде елімізде бар барлық ішкі істер органдарының жергілікті басқарма және бөлімдері маман-криминалистермен қамтылған. Маман-криминалистің эксгумация тергеу әрекетінде қатысуы, тергеуші үшін маңызды. Осы бағытта атап кететін жайт, ҚР ҚПК-нің 225-бабына берілген түсінікте маман-криминалистің эксгумация жүргізу барысында фотосуретке түсіру немесе бейнежазба қолданғаны орынды болып табылады деп көрсеткен [8, 126].

Қазіргі заманның талабына сай, қылмыстық іс жүргізуде қолданылатын техникалық құралдар мен оларды қолданудың әдіс-тәсілдері жылдан-жылға жаңғыртылуда және жаңа аспаптар ойлап шығарылуда. Осыған байланысты құралдарды қолдануда арнайы кәсіптік білімі бар мамандардың алдын ала тергеуде және сот ісін қарауда қатыстырылуы мүмкін.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, эксгумация тергеу әрекетіне кейбір қатысушы тұлғалардың процессуалдық түрде орнын анықтап,

жетілдірген дұрыс және мұндай өзгерістер алдын-ала тергеу жүргізу барысында аталмыш тергеу әрекетін жүргізуде тергеушінің жұмысын елеулі түрде жеңілдетер еді деген ойдамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Научно-практический комментарий к УПК РСФСР / Под ред. В. П. Божьева. - М., 1997. - 723 б.

2 Еркенов С. Е., Сұлтанов С. И. Тергеу әрекеттерінің тактикасы. - Алматы, 2002. - 227 б.

3 Натура Д. А., Натура А. И.. Эксгумация и особенности тактики следственных действий, связанных с эксгумированным трупом. - М., 2003. - 104 б.

4 Төлеубекова Б. Қ. Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу құқығы. - Алматы, 2000. - 416 б.

5 Шиканов В. И. Эксгумация трупа в системе следственных действий. - Иркутск, 1980. - 24 б.

6 Судебная медицина / Под ред. О. Х. Поркшеяна, В. В. Томила. - М., 1974. - 272 б.

7 Иценко П. П. О целесообразности участия специалистов в производстве различных следственных действий // Следственные действия (криминалистические и процессуальные аспекты): Межвуз. сб. науч. тр.- Свердловск, 1983. - 65-69 б.

8 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан Комментарий. - Алматы, 2015. - 688 б.

Онаева Гульмира Талгатовна
Магистр юридических наук, Академия «Болашак»
г. Караганда, gulmira_onaeva@mail.ru

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПО ДЕЙСТВУЮЩЕМУ УГОЛОВНОМУ КОДЕКСУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

***Түйін.** Бұл мақалада Қазақстан Республикасының жаңа Кодексінде көрсетілген қылмыстық жауапкершіліктен босатудың бірқатар ережелерінің қатары қарастырылған.*

***Резюме.** В статье рассматривается ряд нормы нового уголовного Кодекса Республики Казахстан, предусматривающие возможность освобождения от уголовной ответственности.*

***Summary.** This article discusses a number of provisions of the new Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, providing for the possibility of exemption from criminal liability.*

Принятый в 1997 г. уголовный кодекс Республики Казахстан внес несомненный вклад в казахстанскую уголовно-правовую науку, обогатив её новыми идеями, но уголовный кодекс Республики Казахстан 2015 года пошел еще дальше, значительно расширив ряд норм, касающихся как общего понятия преступления (в частности, введя такое понятие, как уголовное правонарушение так) и порядка его наложения. Ныне он является объектом пристального внимания мировой общественности. Для законодателей многих стран ближнего и дальнего зарубежья УК РК стал основой для реформирования уголовного законодательства.

Но, как известно, идеальных законов не бывает. Это в полной мере относится и к новому УК РК, который содержит ряд просчетов и пробелов, что затрудняет работу органов уголовной юстиции.

Прежнее уголовное законодательство хотя и сохранило специальный раздел, нормы которой регулировали правовые основания освобождения от уголовной ответственности (раздел 5 «Освобождение от уголовной ответственности и наказания»), но в полном объеме не регулировало ряд вопросов (например, касающихся статуса лиц, идущих на процессуальные соглашения и т.д.) создающих значительные проблемы в деятельности органов уголовной юстиции. Это вызвало справедливое нареkanie ученых и практических работников. В новом УК РК 2015 г. эти вопросы нашли свое некоторое закрепление.

Необходимость проведения четкого водораздела между нормами об освобождении от уголовной ответственности и нормами наказания была обусловлена тем, что по своим правовым характеристикам эти институты отличаются друг от друга как по кругу участников процесса, уполномоченных принимать решение об освобождении от уголовной ответственности и наказания, так и по ста-

диям уголовного судопроизводства, в ходе которых допускается освобождение от уголовной ответственности [1, 23].

В настоящее время Общая часть УК РК устанавливает одиннадцать видов освобождения от уголовной ответственности (ст. 65-71, 75-78), каждая из которых имеет свою специфику. Однако независимо от различия правовых оснований и условий их применения, все эти нормы, как и примечания к отдельным статьям Особенной части УК, предусматривающие возможность освобождения от уголовной ответственности, являются нормативным отражением идеи компромисса в концепции современной уголовно-правовой борьбы с преступностью в Республике Казахстан.

Закрепляя в УК институт компромисса, законодатель тем самым отказался от прежней идеологической установки на бескомпромиссную борьбу с преступностью и переориентировал правоприменителя больше уделять внимание не только профилактике, но и стратегии, как и тактике реагирования на уже совершенные преступления, в том числе и процесса оперативного, следственного, судебного производства и исправительного воздействия на виновных [2, 18].

Иными словами, необходимость института компромисса в УК продиктована прежде всего насущными потребностями правоприменительной практики и обусловлена переоценкой законодателем социального смысла предпринимаемых органами уголовной юстиции действий с учетом постоянной конкуренции задачи наказания всех причастных к преступлению лиц и ядра его участников – организаторов, руководителей и других активных лиц. Эта задача, как правило, требует сотрудничества менее виновных лиц с правоохранительными органами. Но, как показывает практика, они далеко не всегда идут на такое сотрудничество, особенно если не видят благоприятных для своей судьбы последствий. В подобных случаях правоприменителю каждый раз приходится делать выбор между более или менее социально значимыми результатами [3, 108].

Для решения данной проблемы в УК законодательно потребовалось пересмотреть комплекс исходных положений уголовной политики, норм и институтов материального права с тем, чтобы они предусматривали и реализовывали идею компромисса в борьбе с преступностью. В частности, принимая решение о допустимости компромисса в уголовно-правовой борьбе с преступностью, законо-

дателю пришлось предварительно сделать выбор между двумя конституционными принципами: одним – признание лица виновным только приговором суда и другим – провозглашающим защиту прав и свобод человека как высшую ценность. В этой дилемме законодатель предпочтение отдал второму принципу, так как обоснованно считал, что УК должен быть нацелен, прежде всего, на приоритетную охрану интересов законопослушного гражданина.

Помимо достижения этой цели законодатель посредством института компромисса стремится решить и ряд задач уголовно-правовой борьбы с преступностью:

во-первых, экономить уголовную репрессию и снизить удельный вес осужденных в обществе;

во-вторых, сократить материальные затраты общества на содержание органов уголовной юстиции;

в-третьих, разгрузить переполненные следственные изоляторы и места лишения свободы, ибо государство не в состоянии обеспечивать их обитателям необходимые минимальные условия;

в-четвертых, уменьшить количество уголовных дел, направляемых в суд, с обвинительным заключением и тем самым разгрузить его работу, а усилия суда сосредоточить на разбирательстве уголовных дел о преступлениях, представляющих для общества повышенную опасность;

в-пятых, сократить сроки расследования, затрату сил и средств органов уголовной юстиции на выявление латентных и раскрытие зарегистрированных неочевидных преступлений, собирание доказательств по делу и обеспечение правильного его разрешения;

в-шестых, снизить уровень рецидивной преступности путем сокращения круга лиц, осужденных судом и направленных в места лишения свободы для отбывания наказания, так как приобщение осужденных к криминальной субкультуре, которая господствует в пенитенциарных учреждениях, существенно изменяет их ценностные ориентиры и жизненные установки, что, в конечном счете, ведет к совершению многими из них новых умышленных преступлений после освобождения;

в-седьмых, склонить отдельные категории лиц, совершивших преступление, к самообнаружению и добровольному устранению либо смягчению вредных последствий содеянного, предупредить с их стороны совершение новых умышленных преступлений;

в-восьмых, заинтересовать виновных, в том числе и отдельных участников преступных групп, в сотрудничестве с органами уголовной юстиции;

в-девятых, защитить граждан от угрозы реального посягательства, когда безопасность их жизни и здоровья зависит от усмотрения виновного, наконец,

в десятых, ограничить вмешательство уголовной юстиции в межличностные отношения, связанные с семейной, хозяйственной, бытовой, интимной и иными сферами личной жизни людей, вторжение в которые без призыва к тому потерпевшего часто является излишним со стороны государства.

Это далеко не полный перечень целей и задач законодателя, которые он стремится достичь посредством анализируемого института, наглядно показывает, что предусмотренные в Общей и Особенных частях УК РК нормы об освобождении от уголовной ответственности продиктованы не столько чувством гуманизма законодателя, сколько его стремлением вооружить правоприменителя нетрадиционными уголовно-правовыми методами борьбы с преступностью, основанными на идее компромисса [4, 23].

Вместе с тем для достижения целей и решения задач, указанных выше, законодателю недостаточно было установить только систему уголовно-правовых норм, допускающих компромисс в борьбе с преступностью. При всей их важности требовалась и четко придуманная конструкция этих норм с тем, чтобы в них были оптимально прописаны основания и условия освобождения от уголовной ответственности, а в УПК - детализирован процессуальный механизм реализации анализируемых уголовно-правовых норм.

К сожалению, решить эти важные вопросы законодателю не удалось, так как при описании оснований освобождения от уголовной ответственности допущен ряд концептуальных просчетов и редакционных погрешностей. В силу этого антикриминогенный потенциал института освобождения от уголовной ответственности реализуется на практике лишь частично [5, 23].

Недостаток раздела УК об освобождении от уголовной ответственности на наш взгляд, видится в том, что в ней не предусмотрена специальная норма, которая позволяла бы органам уголовной юстиции освобождать от уголовной ответственности отдельных членов преступных формирований в обмен на их свидетельские показания, изобличающие организаторов и других активных участников организованных преступных групп. Как показывает правоприменительная практика последних лет, отсутствие такой нормы в УК существенно осложняет работу правоохранительных органов по выявлению организованных преступных групп (преступных сообществ) изобличению их организаторов и других активных участников в совершенных ими преступлениях.

Представляется неоправданным исключение освобождения от уголовной ответственности с передачей лица на поруки из перечня видов освобождения, который показал свою эффективность

в борьбе с преступлениями небольшой и средней тяжести.

Еще один недостаток анализируемого раздела УК видится в том, что законодатель необоснованно ограничил категорию преступлений, на которые могут распространяться нормы этого раздела. Представляется, что без ущерба делу борьбы с преступностью рассматриваемые нормы могли бы распространяться и на некоторые преступления, отнесенные к категории тяжких и средней тяжести. Речь, в частности, идет об умышленных имущественных преступлениях и преступлениях, совершенных по неосторожности, которые не повлекли за собой гибель или иные тяжкие последствия.

Не менее существенным недостатком данного раздела УК является то, что реализация большинства её норм, в отличие от аналогичных норм Особенной части УК, законодателем оставлена на усмотрение правоприменителя.

Спорным представляется решение законодателя, который предусмотрел в УК безусловные последствия освобождения от уголовной ответственности. Тем самым, на наш взгляд, он теоретически допускает неоднократное освобождение от уголовной ответственности лица, ранее совершившего преступление, но освобожденного от уголовной ответственности по основаниям, перечисленным в нормах анализируемого раздела УК.

Если учесть, что положительные посткриминальные поступки виновного не всегда являются следствием его раскаяния, а напротив, порой выступают как возможность избежания уголовной ответственности за совершенное преступление, получается, что такие лица остаются фактически безнаказанными за содеянное, что вряд ли согласуется с целями уголовного законодательства и способствует предупреждению новых преступлений со стороны таких лиц.

Поэтому было целесообразно, чтобы нормы Общей части УК, допускающие компромисс с виновным в обмен на его явку с повинной, примирение с потерпевшим, устранение вредных последствий содеянного, предусматривали условность освобождения виновного от уголовной ответственности с тем, чтобы он после освобождения от уголовной ответственности два-три года чувствовал над собой «незримый меч» уголовного закона, четко сознавал, что этот меч незамедлительно опустится на его голову, если он нарушит условия своего освобождения от уголовной ответственности.

Этот далеко не полный перечень пробелов названного раздела Уголовного Кодекса диктует настоятельную необходимость их устранения в процессе дальнейшей реформы уголовного законодательства страны.

Список использованных источников:

1. Аликперов Х., Зейналов М., Курбанова К.. *Задачи института компромисса в борьбе с преступностью* // Уголовное право. 2001. № 4 С. 85-86;
2. Ендольцева А.В. *Институт освобождения от уголовной ответственности: проблемы и пути их решения.* -М., 2004.
3. Мальцев В.В. *Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности.* СПб., 2004;
4. Сверчков В. *Пределы допустимого компромисса в институте освобождения от уголовной ответственности* // Уголовное право. 2003. № 3. С. 57;
5. *Энциклопедия уголовного права. Т.10. Освобождение от уголовной ответственности и наказания* //Издание профессора Малинина. –СПб. ГКА, СПб., 2008;

Садықбекова Асель Нуржановна
I.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университет
Талдықорған қаласы, asel.sadykbekova@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ПРОБАЦИЯЛАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

***Түйін.** Бұл мақалада Қазақстан Республикасының пробациялық қызметінің құқықтық қамтамасыз етілуі мен оның қызметінің негізгі бағыттары мен проблемалары туралы баяндалған.*

***Кілт сөздер:** пробация, реформа, пробация қызметі, пенитенциарлы жүйе*

Резюме. В данной статье рассматриваются проблемы правового обеспечения пробационной службы РК и основные направления его службы.

***Ключевые слова:** пробация, реформа, служба пробации, пенитенциарная система*

***Summary.** This article considered the problems about legal support of probation service Republic of Kazakhstan and main direction of this service.*

Keywords: Probation, reform, probation service, penitentiary system

Қазақстан Республикасында құқықтық мемлекетті құруға бағытталған реформалардың құқықтық негізі өз азаматтары өмірінің демократиялық жағдайларын барлық құралдар арқылы қамтамасыз етуге бағытталып, оның жүзеге асуын реттеумен айқындалған.

Қазақстанда адам мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтуда бірінші кезекке әлеуметтік-құқықтық құндылықтарға назар аудару жүйелі жолға қойылған. Оған үкіметіміздің жүргізіп отырған саясаты,

«Қазақстан — 2050» бағдарламасындағы ұзақ мерзімді басым мақсаттар мен оларды іске асыру стратегиялары кепіл [1]. Аталған мәселе бойынша, Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасында: «Мемлекеттің құқықтық саясатының маңызды буыны қылмыстық саясат болып табылады, оны жетілдіру қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу және қылмыстық-атқару құқығын, сондай-ақ құқықта қолдануды кешенді, өзара байланыста түзету арқылы жүзеге асырылады», - делінген [2]. Қоғамның даму қарқынына қарай азаматтарымыздың Қазақстан Республикасының Конституциясында кепіл берілген құқықтары мен бостандықтары жүзеге асырылып жатқанымен, жазасын өтеп жатқан және жазадан босату кезінде сотталған адамдардың түзелуі, құқықтық-әлеуметтік қамтылуы, қорғалуы да мемлекеттің еншісінде екендігі сөзсіз. Демек, жыл өткен сайын бұл аталған мәселені шешу ісі бірінші кезекте қайталанып жасалған қылмыстардың жолын кесу, олармен күресудің проблемаларымен етене тығыз байланысты. Қазақстан Республикасында қылмыстардың

қайталанып жасалуы Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің өткен жылдары жазасын өтеу мекемелерінен босап шыққан адамдардың саны мен сол жылдары қайталап қылмыс жасағандардың санына назар аударсақ, үдемелі өсу қарқынын көреміз.

Қазақстан Республикасының пробация қызметі – қылмыстық жазалардың қоғамнан оқшауламай орындалуын қамтамасыз ету, сондай-ақ пробацияны ұйымдастыру және оның жұмыс істеуі жөніндегі атқарушылық және өкімдік функцияларды жүзеге асыратын қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесінің органы болып табылады [3].

Еліміздің қылмыстық атқару жүйесінде пробация қызметінің жаңа прогрессивті институты құрылды. Ол сотталғандарды төтенше шара, яғни бас бостандығынан айыруды қолданбай, түзеу жолына көмектесуі тиіс. Бұл қызмет түрі – жазалау жүйесін ізгілендіруге байланысты, әсіресе өзекті болып табылатын қылмыс деңгейін төмендетуге тағы бір қадам. Пробация қызметі еркіндікке шығатын сотталушылар үшін таптырмас мүмкіндік болып табылады. Тұтқындардың азаттыққа шыққаннан кейін тұрғын үй табу, жұмысқа орналасу, жалпы қоғамға бейімделіп кетуі біршама қиындықтар туғызатыны белгілі. Пробацияның қызметі өз қарауыңыздағы азаматқа қоғамда қалыпты бейімделу үшін көмек көрсету және әлеуметтік мәселелерді алдын ала шешуге бағытталған. Мұндай қызметтің негізгі миссиясы – құқық бұзушыны қалыпты өмірге оралуға көмек көрсету. Қазақстанда пробация қызметі сот сынақ мерзімін белгілеген қылмыскерлер үшін белгіленеді. Енді, сот, үкім шығару барысында пробациялық қадағалауды да тағайындайды.

Пробациялық қадағалау дегеніміз не және оны кім жүзеге асырады?

Пробация қызметі – қылмыстық жазалардың қоғамнан оқшауламай орындалуын қамтамасыз ету, сондай-ақ пробацияны ұйымдастыру және оның жұмыс істеуі жөніндегі атқарушылық және өкімдік функцияларды жүзеге асыратын қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесінің органы. Пробациялық қадағалауды пробация қызметі тұрғылықты жері бойынша қылмыстық-атқару инспекциясы жүзеге асырады.

Пробация жүйесі қызметінің мақсаты?

Мақсаты сотталушылардың әрекеттерін түзеу және жаңа қылмыс жасауды болдырмау болып табылады. Осы мақсатта, пробация қызметі әлеу-

меттік-құқықтық көмек көрсету үшін шартты сотталғандардың әрбіреуіне жеке кешенді шара өндіреді және жүзеге асырады.

Әлеуметтік және құқықтық көмек көрсетудің негіздері ?

Пробация қызметі сотталғандарды шартты тіркеген кезде, адамның жеке басын зерделеу, денсаулық жағдайын, білім, еңбек және жұмыспен қамту деңгейін, тұрғылықты жерінің болуын, сондай-ақ әлеуметтік және құқықтық көмек көрсету үшін басқа да қажетті ақпараттарды жинақтау. Тұлғалық және өмірлік жағдайды зерттеу нәтижелерінің қорытындысының негізінде, әлеуметтік-құқықтық көмек, шартты түрде сотталған адамға жеке бағдарлама түрінде дайындалады және жүзеге асырылады. Бағдарламаның негізгі бағыттары білім алуға, мамандықты меңгеруге, жұмыспен қамтуға, сондай-ақ заңды көмек көрсетуге жәрдемдесу болып табылады. Жеке бағдарламаның қорытындысы көшірме түрінде жергілікті билік, денсаулық сақтау органдары, білім беру және басқа да мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдарға жіберіледі.

Сотқа дейінгі пробация кезеңінде жүргізіліп жатқан жұмыстар нәтижелері бойынша пробация қызметі баяндама жазатын болады, онда күдіктінің жеке басының ерекшеліктері туралы сотқа арналған ақпарат, сәйкес шаралардың орындалуы немесе оларды орындауға деген ұмтылысы қамтылады. Сот бас бостандығынан айыру туралы үкім шығарған жағдайда пробацияның келесі үлгісі – пенитенциарлық пробация қолданысқа енгізіледі.

Қ. Қасымов «Пробация туралы» және «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне пробация мәселесі бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңдардың жобалары туралы баяндады.

Министр хабарлағандай, пробация қызметінің есебінде тұрған тұлғаларға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің дербес бағдарламасы жеке тұлғаны және оның өмірлік жағдайын кешенді зерделеуге негізделіп, жергілікті атқарушы органдардың, ұйымдар мен азаматтардың тарапынан көрсетілетін шаралар кешенін қамтитын болады.

«Пенитенциарлық пробация қызметінің негізіне босатылу кезеңінде мамандық алуды ұйымдастыру, еңбек дағдысын игеру, құжаттарын қалпына келтіру, еңбек және тұрмыстық жағдайын жоспарлау тәрізді параметрлер алынды», - деді Қ. Қасымов.

ПМ басшысы атап өткендей, Ұлт жоспары – бес институттық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадамның 33 қадамын орындау мақсатында ҚР ПМ әзірлеген заң жобасын қабылдаудың мақсаты қылмыстық сот төрелігін әлеуметтендіру әлеуетін кеңейту, қылмыстық саясатты одан әрі ізгілендіру болып табылады.

«Заң жобаларының қабылдануы құқық бұзушының әлеуметтік бейімделуіне, оған әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетуге, оның ішінде қайта қылмыс жасауының алдын алуға да, бағытталған әрекеттерге ұйымдар мен азаматтардың жан-жақты қатысуы үшін жағдайлар тудырады», - деп түйіндеді министр.

Пробация түрлеріне мыналар жатады:

1) сотқа дейінгі пробация – күдіктінің, айыпталушының мінез-құлқын түзеуге бағытталған, оларға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету жөніндегі қызмет пен шаралар жиынтығы;

2) үкімдік пробация – бас бостандығын шектеуге сотталған, сондай-ақ шартты түрде сотталған адамдарға қатысты пробациялық бақылау белгілеу мен оны жүзеге асыру және оларға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету жөніндегі қызмет пен шаралар жиынтығы;

3) пенитенциарлық пробация – қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесінің мекемелерінде бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеп жүрген адамдарды әлеуметке қосу жөніндегі қызмет пен шаралар жиынтығы;

4) пенитенциарлықтан кейінгі пробация – қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесінің мекемелерінен босатылған адамдарға қатысты пробациялық бақылау белгілеу мен оны жүзеге асыру және оларға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету жөніндегі қызмет пен шаралар жиынтығы.

Пенитенциарлық пробация аясында тұтқындалған адамға психоәлеуметтік көмекпен қатар кеңес те беріледі. Пенитенциарлық мекемелердегі пробация қызметінің мақсаты – сотталушыларды бостандыққа шығуға дайындау. Сотталушы түзеу мекемесінің табалдырығын аттаған күннен бастап, ол бостандыққа шыққанға дейінгі кезеңде оларды әлеуметтік бейімдеу жұмыстары жүргізіледі. Ал, постпенитенциарлық пробация дегеніміз – шартты түрде мерзімінен бұрын немесе уақыты бітіп, босап шыққан адамдарға қоғамда бейімделіп кетуі үшін көмек көрсету үрдісі. [4].

Пайдаданылған әдебиеттер:

1 2012 жылдың 14 желтоқсанындағы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауы.- <http://www.akorda.kz/>

2 Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы //// <http://adilet.zan.kz/>

3 Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі Қылмыстық-атқару кодексі // <http://adilet.zan.kz/>

4. Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 30 желтоқсандағы Пробация туралы заң // <http://adilet.zan.kz/>

Сюбебаева Жулдыз Кенжегазыевна

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің экономика ғылымдарының магистрі,
аға оқытушысы, Талдықорған қ., zhuldiz86.kz@mail.ru

КӘМЕЛЕТТІК ЖАСҚА ТОЛМАҒАНДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ БОЙЫНША АТҚАРУШЫ ОРГАНДАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІ

Түйін. Бұл мақалада кәмелеттік жасқа толмағандарды әлеуметтік қорғау бойынша атқарушы органдардың қызметі туралы мәселелері қарастырылады.

Резюме. В статье рассматриваются вопросы о социальной защите несовершеннолетних и функции исполнительных органов.

Summary. The article deals with the issues of social protection of minors and the functions of executive bodies.

Кілт сөздер: кәмелеттік жасқа толмағандар, атқарушы органдар, фактор, мемлекет, ата-ана қамқорлығы, жергілікті атқарушы органдар, әлеуметтік қорғау.

Ключевые слова: несовершеннолетние, органы исполнительной власти, фактор, государство, родительская опека, местные исполнительные органы, социальная защита.

Key words: minors, executive authorities, factor, state, parental care, local executive bodies, social protection

Кәмелеттік жасқа толмағандар – қашанда кез-келген қоғамның бүгіні мен болашағын айқындаушы басты фактор. Елдің тәуелсіздігін тұғырландырып, ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ететін алғышарт. Жас ұрпақтың мұндай әлеуметтік сапаға қол жеткізуі қоғамдағы оларды әлеуметтік қорғауға жауапты атқарушы органдардың қажетті мүмкіндіктер мен дамытушы әлеуметтік орта ұйымдастыру деңгейіне тәуелді. Алайда қазақстандық қоғамның жас ұрпақты әлеуметтік қорғауға байланысты міндеті әлі де жеткілікті шешімін таппай келе жатқан күрделі мәселе болып қалуда. Кәмелетке толмағандардың барлық жіктері мен әлеуметтік топтарының өмір сүру деңгейін ұдайы жақсарту түсу атқарушы органдардың басымдығы болуы қажет.

Әлемдік даму аренасына қадам басқан кез келген мемлекет өз қоғамының мүшелерінің барлық қажеттіліктерін қанағаттандырып, жаңа биік белестерге қадам басуға әрекет жасайды. Бүгінгі таңда әлеуметтік мемлекет болып табылатын көптеген әлем мемлекеттері үшін кәмелетке толмағандарды әлеуметтік қорғаудың айқын басым бағыттарын анықтап, кәмелетке толмағандарды қорғау мәселесінде салиқалы әлеуметтік саясат жүргізу, кәмелетке толмағандарды әлеуметтік қорғаудың өзіндік моделін қалыптастыру стратегиялық маңызы бар мәселе болып отыр.

Әрбір мемлекет өз органдары атынан, кәмелетке толмағанның қоғамдағы әлеуметтік жағдайын реттемелейді, заңнамалық актілерді зерттеп дайындай отырып, оның құқықтық мәртебесін анықтайды, оның физиологиялық және психологиялық даму ерекшеліктерін ескере отырып, кәмелетке толмағанның өмірінде және әлеуметтік дамуында құқық, бостандық туралы қамқорлық танытумен көрінеді, ұйымдастыру-құқықтық іс-шаралар кешенін өткізді [1].

Осы орайда, тәуелсіздікке қол жеткізген жылдар ішінде Қазақстанда балалар құқықтарын қорғау жөніндегі ұйымдардың дамыған желісі құрылды. Елімізде балалар мүддесін қорғаумен тоғыз мемлекеттік орган айналысады: Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі (ҚР БҒМ), Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі, Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі (ҚРІІМ), Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігі, Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігі, Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялық министрлігі (ҚР АҚМ), Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы мен Қазақстан Республикасының Жоғарғы соты. Ал 2007 жылдың 24 мамырында бұрын құрылған Кәмелетке толмағандар ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанынан Кәмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия құру туралы» №415 Қаулысын қабылдаумен толықтырылды (ВАК). Осы ереженің негізінде «Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанынан Кәмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия туралы ереже» (бұдан әрі мәтін бойынша - ВАК ережесі) қабылданды. Үкімет жанындағы Кәмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия (ВАК) кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылықтардың алдын алу мен қадағалаусыз және панаһсыз қалуының алдын ала ескерту, балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау саласында мемлекеттік саясатты жүзеге асыруды қамтамасыз ету бойынша ұсыныстарды жасау үшін құрылды. Мысалы, ҚРІІМ облыстық және қалалық деңгейде бірнеше қызметкерлерден жиынтықталған, сондай-ақ аудандарда бір қызметкерден тұратын кәмелетке толмағандар

ісі бойынша арнайы бөлімше (КІБ) құрылды. Баланың үйінен кетіп қалуы немесе оның өміріне қауіп төнген жағдайда отбасынан алып қойғаннан соң, ол Кәмелетке толмағандарды уақытша оқшаулау, бейімдеу және оңалту орталығына (КТУО-БОО) орналастырылады [1].

Қазақстан Республикасының азаматтарына әртүрлі сала бойынша, оның ішінде, отбасында тәрбиелену (қорғаншылық және қамқоршылық, асырап алу, патронаттық тәрбие), білім алу, демалу және бос уақытын пайдалану құқықтарын уақытылы, сапалы, қолжетімді түрде жүзеге асыруға мемлекеттік көрсетілетін қызметтер үлкен мүмкіндік беретіндігін атап айту қажет.

Білім басқармасы өз құзыреті шегінде мемлекеттік қызметті көрсету саласында мемлекеттік саясаттың іске асырылуын қамтамасыз етіп, мемлекеттік қызметтер көрсету сапасын бақылауды жүзеге асырады, мониторинг жүргізеді және жеке тұлғаларға осы мәселе бойынша ақпараттық, консультациялық, әдістемелік қолдау көрсетеді.

Жергілікті атқарушы органдар тарапынан көрсетілетін мемлекеттік қызметтер:

- «Қорғаншылық және қамқоршылық жөнінде анықтамалар беру»;

- «Жетім балаға (жетім балаларға) және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаға (балаларға) қамқоршылық немесе қорғаншылық белгілеу»;

- «Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына және (немесе) ерікті жинақтаушы зейнетақы қорына, банктерге, ішкі істер органдарына кәмелетке толмаған балалардың мүлкіне иелік ету және кәмелетке толмаған балаларға мұра ресімдеу үшін анықтамалар беру»;

- «Кәмелетке толмаған балаларға меншік құқығында тиесілі мүлікпен жасалатын мәмілелерді ресімдеу үшін қорғаншылық немесе қамқоршылық бойынша функцияларды жүзеге асыратын органдардың анықтамаларын беру»;

- «Шалғайдағы ауылдық елді мекендерде тұратын балаларды жалпы білім беру ұйымдарына және кері қарай үйлеріне тегін тасымалдауды ұсыну»;

- «Жалпы білім беретін мектептердегі білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жекелеген санаттарына тегін және жеңілдетілген тамақтандыруды ұсыну»;

- «Қамқоршыларға немесе қорғаншыларға жетім баланы (жетім балаларды) және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған баланы(балаларды) асырап-бағуға жәрдемақы тағайындау»;

- «Балаларға қосымша білім беру бойынша қосымша білім беру ұйымдарына құжаттар қабылдау және оқуға қабылдау»;

- «Орта білім беретін үздік ұйым» грантын тағайындау конкурсына қатысу үшін құжаттарды қабылдау» және т.б..

Кәмелетке толмағандардың, балалы отбасылардың жағдайын жақсарту мәселелері Қазақстан Республикасының мемлекеттік әлеуметтік саясатындағы басым мәселе болып табылады.

Ана мен бала, отбасы мемлекеттің қорғауында, ол балалардың қалыпты дамуы, тәрбие мен білім алуы үшін әлеуметтік-экономикалық және құқықтық алғышарттар жасайды [2].

Елдегі табысты әлеуметтік саясаттың шараларын іске асыру нәтижесінде демографиялық процестердің оң динамикасы байқалады. Соңғы жылдары республика халқының саны артуда, бұл бірінші кезекте елдегі демографиялық ахуалдың жақсаруымен, туудың артуымен байланысты.

ҚР ҰЭМ СК деректері бойынша 2016 жылдың басындағы халықтың саны 17 753 200 адамды құрады, соның ішінде 0-17 жастағы балалардың саны 5 460 449 құрады (халықтың жалпы санынан 30,7%), оның ішінде ер балалар – 2 804 265 (51,4%) және қыздар – 2 656 184 (48,6%). Елдің демографиялық құрылымында балалардың елеулі үлесі «балаларды әлеуметтік қорғау проблемалары, оларға қажетті әлеуметтік көмек және қолдау көрсету маңызды әлеуметтік және мемлекеттік мәнге ие екені алып келеді».

Халықтың жалпы санындағы балалардың үлесі өңірлер бөлінісінде өзгеше. Суретте көрініп тұрғандай, 2016 жылы халықтың құрылымындағы балалардың айтарлықтай көп үлесі Оңтүстік Қазақстан облысында (36,9%), ең азы Қостанай (21,0%) облысында байқалды, бұл Оңтүстік Қазақстан облысындағы туудың жоғары болуымен (туу коэффициенті 2015 жылы

117,82 құрады) және Қостанай облысында төмендігімен (туу коэффициенті 2 есе төмен – 55,49) түсіндіріледі.

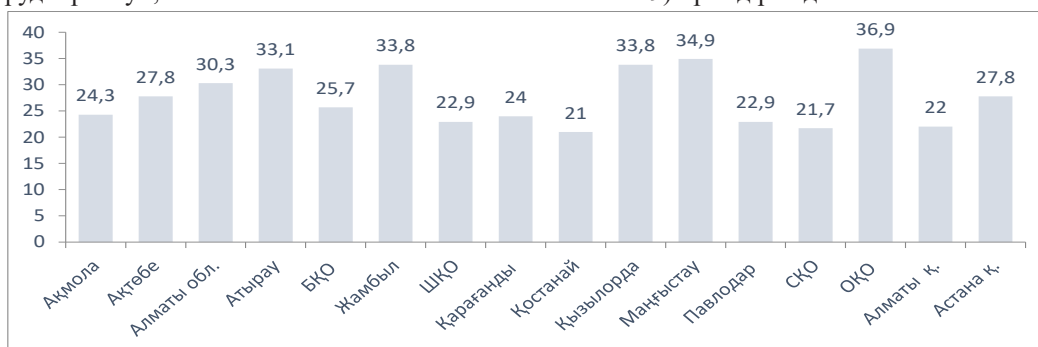

Диаграмма 1 - 2016 жылды басындағы халық санындағы балалардың үлесі, %

2016 жылдың басындағы 0-17 жас аралығындағы балалардың санының арасында ҚР ҰЭМ СК деректері бойынша 52,9% қалалық жерлерде

(2 891 096 балалар) және 47,1% ауылдық жерлерде тұрады (2 569 353 балалар).

Қазіргі уақытта кәмелеттік жасқа толмағандарға әлеуметтік қызмет көрсету халықты әлеуметтік қорғауда мемлекет жүйесінің бөлінбейтін бөлігі, әлеуметтік саланың ең маңыздысы болып табылады.

Кесте 1 - Алматы облысының кәмелеттік жасқа толмағандарға арнаулы әлеуметтік қызметтерді ұсыну жөніндегі ұйымдар

Көрсеткіштің атауы	2014	2015	2016
Арнаулы әлеуметтік қызметтерді ұсыну жөніндегі ұйымдардың саны, бірлік	20	26	26
соның ішінде:			
арнаулы әлеуметтік қызметтерді ұсыну жөніндегі стационарлық үлгідегі ұйымдардың саны	19	20	20
арнаулы әлеуметтік қызметтерді ұсыну жөніндегі жартылай стационарлық үлгідегі ұйымдардың саны	4	4	4
уақытша болу ұйымдары	2	2	2

Кестені талдайтын болсақ, Алматы облысын арнаулы әлеуметтік қызметтерді ұсыну жөніндегі ұйымдар саны 2016 жылы 26 ұйымды құрайды. Соның ішінде арнаулы әлеуметтік қызметтерді ұсыну жөніндегі стационарлық үлгідегі ұйымдардың саны артып келеді біз оны кестеденде көре аламыз [3].

Облыс бойынша әлеуметтік жәрдемақылар толық төленіп отырады. Өкінішке орай әлеуметтік көмекке мұқтаж адамдар саны жылдан-жылға көбеюде, 2014 жылмен салыстырғанда 2016 жылы олардың саны 600 мың адамға артып отыр. Оларға төленетін сома тиісті кезеңде 8,4% өскен.

Республикада 20 кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтары (КТБО) жұмыс істейді, олардың ішінде 13 – облыстық орталықтарда, 5 – Астана, Алматы, Семей, Жезқазған, Теміртау қалаларында, 2 аудан орталықтарында (Шығыс Қазақстан облысының Зырян ауданы және Ридер қ.) орналасқан [4].

2016 жылдың 9 айы ішінде КТБО 5 107 кәмелетке толмағандарды қабылдады, олардың ішінде 776 ата-анасының қамқорлығынсыз қалғандар, 4137 қадағалаусыз және панасыз қалғандар, 108 девиантты мінез-құлықты балаларға арналған арнаулы білім беру ұйымдарына жіберілетіндер, 86 кәмелетке толмағандар ауыр өмірлік жағдайға ұшырағандар.

КТБО қабылданған кәмелетке толмағандар қатарынан 4 998 бала орналастырылды:

балалардың 84%-ының тағдыры жақсарды, олар отбасыларда өмір сүретін болады, (4 218 бала);

Алматы облысы адам дамуының көрсеткіші және жалпы әлеуметтік-экономикалық дамуы бойынша елімізде алдыңғы қатарда тұрған облыс болып табылады. Жыл сайын облыста басты даму көрсеткіштерінің тұрақты өсімі байқалуда. Облыстың жалпы өңірлік өнімі жыл сайын орта есеппен 20%-ға өсуде және 2016 жылы 1 459,5 млрд. теңгені құрады. Сондай-ақ республиканың жалпы ішкі өніміндегі облыс үлесі 4,8%-ды құрады [3].

10% (508 бала) «әлеуметтік жетім» жаңа мәртебесімен жетім балаларға және АҚҚ балаларға арналған ұйымдарға жіберілді;

2,2% (109 бала) қорғаншылыққа, патронатқа берілді;

0,5% (23 бала), уақытша бала қонақтайтын отбасыда болады және жағымды нұсқа барысында, болашақта жаңа туған отбасын табуы, немесе бұрынғы туған отбасына қайтарылуы мүмкін;

2,8% (140 бала) алдағы тағдыры айтарлықтай сәтті емес, алда олар баратын арнайы мектептер, КТБО бала үшін аса достықпен қарайтын мекемелер емес.

КТБО-да отбасыларды қолдау қызметтері жұмыс істейді, олардың қызметі тәрбиеленушілерге кеңес беруші, психологиялық, анықтамалық-ақпараттық, әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетуге бағытталады.

Қолдау қызметтері қызметінің мониторингі келесіні көрсетті, 2016 жылдың 9 ай ішінде 215 ата-анаға және 418 кәмелетке толмағандарға құжаттарды рәсімдеу бойынша; 2 ата-анаға, 4 кәмелетке толмағандарға жұмысқа орналасу бойынша; 11 ата-анаға және 73 кәмелетке толмағандарға арнайы білім беру мекемелеріне орналасуға көмек көрсетілді; 1843 ата-анаға және 1542 балаға консультациялар берілді. Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар үшін 298 отбасыға, 97 оқу мекемелеріне және 58 ұйымға шығу жүзеге асырылды.

Қортындылай келе кәмелеттік жасқа толмағандарды әлеуметтік қорғауда атқарушы органдардың қызметін жетілдірудің келесі мәселелері айқындалды:

- Мемлекет кәмелеттік жасқа толмағандарды әлеуметтік қорғауда атқарушы органдардың қызметін іске асыруды ұйымдастырудың тетіктерін жетілдіру қажет.

- Кәмелетке толмағандардың қоғамдық бірлестіктерін нақты қолдау мақсатында арнайы Заңның қабылдануы – уақыт талабы. Себебі отандық «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» заң жетімдер және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған кәмелетке толмағандар бірлестіктеріне нақты қолдау көрсетуге дәрменсіз. Бұл құжат аталған бірлестіктердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесін де анықтап бере алмайды. Сол себепті заңнамалық базаны жетілдіру қажет.

- Кәмелетке толмағандардың қоғамдық бірлестіктеріне мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстар берудің тетіктерін жетілдіру қажет. Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстардың сапалы қызмет көрсете алатын жастар ұйымдарына берілуі қамтамасыз етілу керек.

- Кәмелетке толмағандардың қоғамдық бірлестіктерін тиісті деңгейде әлеуметтік қорғайтын білікті жетекшілер даярлау қажет. Ондай мамандарды даярлау үшін әлеуметтану, психология, педагогика, құқықтану, саясаттану және экономика негіздері пәндерінің аралық байланысында арнайы бағдарлама әзірлеп, елдегі әлеуметтану, әлеуметтік жұмыс, педагогика, психология мамандарын даярлайтын және басқа да оқу орындарында арнайы курстық пән енгізу қажет.

- Жергілікті жерлерде билік органдарының кәмелетке толмағандардың қоғамдық бірлестіктеріне, сондай-ақ балаларға, жасөспірімдерге және жастарға әлеуметтік-педагогикалық, әлеуметтік-психологиялық, құқықтық-экономикалық көмек көрсететін тегін консультациялық қызметтер желісін ұйымдастыру қажет.

Қазіргі қоғамымызда, көптеген балалар өмірдегі бақыттан айрылған. Олардың толыққанды отбасылары жоқ, олар жеткілікті тәрбие, білім алмауда, оларға қамқорлық жетіспейді. Мұндай балалар, өздерін, біздің қоғамымызда бөтен ретінде сезініп, қиыншылықтардан бой тасалайтын жер іздейді. Сондықтанда, әр мемлекет, өз алдына, балалардың жағдайын жақсартуды ойластыруы керек. Әр бала, әр жеткіншек, өзін қамқорлыққа екенін сезініп, бақытты болуға лайықты.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1) *Исмұханова Г.Г., Файзуллина А.К. (3-ші бөлім). Балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау саласындағы Кәмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссияның қызметінің негізгі бағыттары (Кәмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссия хатшысының көмекші кітабы). Әдістемелік құрал. – Астана: «Агро-издат», 2014. – 208 б.*

2) *Садвокасова А.К. Управление человеческим капиталом как условие развития социального капитала //Проблемы управления в социальном государстве: Ресурсы и реальная политика /Под общ.ред. А.С.Серикбаева. – Астана: Академия государственной службы при Президенте Республики Казахстан, 2013. – С.389-392с.*

3) *Алматы облысының ресми сайты <http://zhetysu.gov.kz>*

4) *Симтиков Ж.Қ. Қазіргі кездегі Қазақстан Республикасындағы жастар саясатының қалыптасуы мен жүзеге асу ерекшеліктері. /Абай ат. ҚазҰПУ. – Алматы, 2005. – 250б.;*

Уразымбетов Т.Е.

І.Жансүгіров атындағы ЖМУ, мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі, Талдықорған қ., 120868@inbox.ru

ЭТИКАЛЫҚ НОРМАЛАРДЫ САҚТАУ - МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ НЕГІЗГІ МІНДЕТІ

Түйін: мақалада оқырмандар мен өскелең ұрпаққа мемлекеттік қызметшілерінің этика нормаларының маңыздылығын анықтауға тырысқандық бар. Сонымен бірге мемлекеттік қызметкердің жеке тұлғалық қасиеттерін және мемлекеттік қызметкердің этикалық қасиеттерін қарастырамыз. Сондай-ақ мемлекеттік қызметкерге арналған түрлі жұмыс талаптары сипатталады.

Негізгі сөздер: этика, мемлекеттік қызметші, адами қасиеттер, этика нормалары.

Резюме: В этой статье сделана попытка раскрыть значение этика государственного служащего для читателя и подрастающего поколения. А также рассматриваются профессиональные качества личности государственного служащего и этика государственного служащего. Описываются различные должностные требования к государственному работнику.

Ключевые слова: этика, государственный служащий, человеческие качества, норма этики.

Summary: This article attempts to reveal the importance of the ethics of a civil servant for the reader and the younger generation. And also consider the professional qualities of the personality of the civil servant and the ethics of the civil servant. Various job requirements for a public employee are described.

Keywords: ethics, state employee, human qualities, norm of ethics.

Мемлекеттік қызмет этикасы қызметшілердің кәсіптік қызметін орындауда оңтайлы көзқарасты көрсететін адамдық қарым қатынастардың кәсіптік тәртіп кодексінің бір түрі ретінде, сонымен қатар бұл кәсіптің мәдени – ізгілік бағытын түсіндіретін әлеуметтік – философиялық пән болып табылады.

Мемлекеттік қызметшінің басты қызметі болып табылатын адамдармен қарым – қатынастағы басшылық – қоғамның басты өндіруші күші – адамдармен «адам факторымен» жұмыс істей білушілік. Мемлекеттік қызметші болу, бұл – адамдармен тең қарым – қатынаста болу, кез келген жағдайдан жол таба білу, өз сезімін басқара білу. Бүгінгі күннің өзінде кәсіби білім берудің әртүрлі формаларынан оның мазмұнын, соның ішінде этиканы жетілдіруге көшу болып табылады. Қазіргі қоғамда мемлекеттік қызметшілердің этикасына үнемі назар аударылады. Бұл адамзат өркениетінің даму перспективаларының қызметкерлердің өздерінің қызметінде басшылық ететін моральдық қағидалар мен нормаларға деген тәуелділігімен түсіндіріледі.

Мемлекеттік қызметшінің этикалық дағдылары:

1) мемлекеттік қызметшінің білімі - басқару үдерісіне кіретін біріктірілген қызметтің нәтижесі және фактілерді, ұғымдарды, заңдарды және т.б. меңгеруді білдіреді. Білімділік деңгейі, оларды үнемі толықтыру - басқарушылық жұмыстың тиімділігі критерийлерінің бірі. Ғылымды және күнделікті, толық және толық емес, жүйелі және жүйелік емес білімдерді ажырату әдеттегі. Білімді сатып алуда, біріктіруде және толықтыруда, олардың негізінде қажетті дағдылар мен дағдыларды дамытуда бизнестің шығармашылық көзқарастарын ынталандыратын қызметкерлерді үздіксіз оқыту жүйесі ерекше рөл атқарады.

2) мемлекеттік қызметшінің дағдылары - басқару қабілетіне, білімі мен басқару қызметінің сипатына қарай салыстырмалы тұрақты сипаттамалар. Шын мәнінде, қызметкердің дағдысы нақты басқарушылық мәселелерді шешуде білімге негізделген. іс жүзінде іс-әрекет моделін игереді және енгізеді. Олардың қатарында қызметкердің мәселені тез ұғынуына, жағдайды жан-жақты талдауға, негізгі мәселені айқындауға, оның сындарлы шешімін табуға қабілеттілігі кіреді.

3) мемлекеттік қызметшінің дағдысы - ойлаусыз жиі орындалатын автоматизмге әкелетін дағдылар. Олар тәжірибелік қызметте қызметкер үнемі басқарушылық жағдайлармен үнемі айналысатын жағдайларда сатып алынады. Шеберліктер уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді, ең аз қателіктермен және қателіктермен әрекет етеді.

4) Мемлекеттік қызметшінің тәжірибесі - бұл білім мен практика арқылы кең мағынада - білімнің, дағды мен дағдылардың бірлігі. Тәжірибе, әдетте, жұмыс тәжірибесі өседі. Қызметкердің практикалық қызметі нәтижесінде ол осы уақытта қол жеткізген басқарушылық жұмыстың «күпияларын» меңгеру деңгейін көрсетеді. Ең алдымен, қызметкер ұйымның құрылымымен, оның нақты жұмысымен танысады. Ұйымда да, сыртқы ортада да конституциямен, мемлекеттік білім беру жарғысымен, бөліммен қамтамасыз етумен, жұмыс сипаттамасымен және жағдайға байланысты барлық нюанстармен реттелетін іс-әрекеттерге жетекшілік ету.

Мемлекеттік аппараттың этикасы әртүрлі деңгейдегі қызметкерлердің моральдық қасиеттеріне және міндеттеріне негізделеді, олар өздерінің кәсіби қызметінде байқау керек.

Осыған орай, Елбасының «100 нақты қадам» бес институционалдық реформаны жүзеге асыру мақсатында қазақстандық мемлекеттік қызметті дамытудың жаңа кезеңі басталды.

2016 жылдың 1 қаңтарынан бастап «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет туралы» жаңа Заңның қабылдануына байланысты тәртіпті нығайтуға бағытталған «Кеңес этикасы» енгізілді. Осылайша, реформалардың жаңа кезеңінде мемлекеттік қызмет саласында тәртіптік және этикалық бақылауды күшейтуге ерекше көңіл бөліне бастады.

Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша мемлекеттік қызметшілердің қоғамдық ортада сөйлеу, оның қосалқы уақытта әріптестерімен қарым-қатынас жасау, жұмыста мінез-құлық стандарттарын айқындайтын жаңа этика кодексін бекітті.

Жаңа этикалық нормаларды түсіндіру мақсатында Алматы қаласындағы «Мемлекеттік қызмет істері» және «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің» департаменті бұқаралық ақпарат құралдарында 78 мақала жариялады, 264 семинар-кеңестер өткізілді.

Бұған қоса, этикалық нормалардың бұзылуын болдырмайтын «Этика жөніндегі комиссары» лауазымы енгізілді және олар мемлекеттік қызметшілердің этика нормаларына сәйкестігін қадағалайды.

Сонымен бірге, этикалық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған «Этика кеңесі» құрылды. Кеңес мәслихат өкілдерінен, қоғамдық бірлестіктерден, үкіметтік емес ұйымдардан, сондай-ақ жекелеген мемлекеттік органдардың басшыларынан құралады.

Этика кеңесі тәртіптік істерді ғана емес, сонымен бірге сыбайлас жемқорлық істерін талдау және мемлекеттік органдардың этика жөніндегі комиссарлары мен тәртіптік комиссияларының қызметін де қарастырады.

Департамент осы саладағы мемлекеттік органдардың қызметін, мемлекеттік қызмет саласындағы заңнаманың сақталуын, бақылау және этикалық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында үйлестіреді.

Қазіргі уақытта, ҚР Мемлекеттік қызмет істері мен сыбайлас жемқорлыққа қарсы ұстанымдар жөніндегі Агенттігі мемлекеттік қызметшілердің киіміне деген талаптарына ұсыныстар мен мемлекеттік қызметшілердің этикалық нормаларының негізгі талаптары туралы ескерту жасалынды.

Бұл ұсынымдарда киімге қойылатын негізгі талаптар - бұл мұнтаздылық, ұқыптылық, қолайлылық пен сыртқы бейнеге шамданудың болмауы, сондай-ақ мемлекеттік қызметшілердің орындауы қажет негізгі этикалық талаптар.[4]

Мемлекеттік қызмет атқару қоғам мен мемлекет тарапынан ерекше сенім білдіру болып табылады

және мемлекеттік қызметшілердің моральдық-әдептілік бейнесіне жоғары талаптар қояды. Осы талаптарды және мемлекеттік қызметкерлердің этикасының орындалуын қадағалайтын заңдар қарастырылған. Олар Қазақстан Республикасы «Мемлекеттік қызметшілерінің әдеп кодексі» (Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 153 Жарлығымен бекітілген), Қазақстан Республикасы «Мемлекеттік қызметшілерінің ар-намыс кодексі» (Қазақстан Республикасы

Президентінің 2005 жылғы 3 мамырдағы № 1567 Жарлығымен бекітілген), Қазақстан Республикасы «Мемлекеттік қызметшілерінің қызмет этикасы ережелері» (Қазақстан Республикасы Президентінің 2000 жылғы 21 қаңтардағы N 328 Жарлығымен бекітілген), және басқа да нормативтік – құқықтық актілер. Кодексте мемлекеттік қызметшілердің моральдық қасиеттеріне қойылатын мемлекеттік талаптар жиналып, көптеген мәліметтер түсіндіріледі:

-Мемлекеттік қызметте дұрыс моральдық мазмұнды қалыптастыру үшін негіз болып табылады;

-Мемлекеттік қызметшінің өз жұмысының ерекшеліктеріне байланысты күрделі моральдық шиеленістерді, жағдайларды дұрыс жолға қоюға көмектесуге арналған;

-Адамның мемлекеттік қызметтегі жұмысына кәсіби жарамдылығын анықтаудың маңызды критерийі болып табылады;

-Мемлекеттік қызметшінің моральдық жағынан қоғамдық бақылау құралы ретінде қолданылады.

Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің ар-намыс кодексінде мемлекеттік қызметшілердің сыбайлас жемқорлыққа қарсы мінез-құлқы мен көпшілік алдында сөйлеу этикасы көрсетілген.

Мемлекеттік қызметшілердің сыбайлас жемқорлыққа қарсы мінез-құлқы:

1. Мемлекеттік қызметшілер сыбайлас жемқорлық көріністеріне қарсы тұруға, сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарға не сыбайлас жемқорлықпен жымдасқан немесе сыбайлас жемқорлық үшін жағдай туғызатын әрекеттерге жол бермеуі тиіс. Мемлекеттік қызметшілер басқа мемлекеттік қызметшілер тарапынан болатын сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық фактілерінің жолын кесуі тиіс.

2. Егер мемлекеттік қызметшінің сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық туралы дәйекті ақпараты болса, ол мұндай құқық бұзушылықтың алдын-алуға және жолын кесу жөнінде қажетті шаралар қолдануы тиіс.

Қажетті шараларға уәкілетті мемлекеттік органдарды хабардар ету және жоғары тұрған басшыны, мемлекеттік орган басшылығын хабардар ету жатады. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар

туралы ақпарат алғаннан кейін мемлекеттік органның басшылығы олар бойынша, оның ішінде, егер оның іс-әрекеттерінде мемлекеттік қызметшінің қызметін одан әрі жалғастыруға теріс ықпал ететін заңнама бұзушылықтар болмаса, мемлекеттік қызметшіні заңсыз қудалаудан, оның құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөнінде тиісті шаралар қабылдайды.

3. Мемлекеттік қызметшілер өз іс-әрекеттерімен және шешімдерімен жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін іске асыруды қиындататын әкімшілік және өзге де кедергілерге жол бермеулері тиіс. Мұндай фактілер анықталған жағдайда мемлекеттік қызметшілер оларды жою жөнінде шаралар қабылдауға тиісті.

4. Мемлекеттік қызметшілер мемлекетке экономикалық залалдың алдын-алу жөнінде барлық мүмкіндіктерді пайдалануы, жеке мүдделеріне және үшінші тұлғалардың мүдделеріне орай тексерулерге бастамашылыққа жол бермеуі тиіс.

5. Мемлекеттік қызметшілер жеке мүліктік және мүліктік емес пайдалар алу үшін өзінің лауазымдық өкілеттіктерін және онымен байланысты мүмкіндіктерді қолданбауға тиіс.

6. Мемлекеттік қызметшілер мүдделер қақтығысын болғызбау үшін шаралар қолдануы тиіс.

7. Мүдделер қақтығысы туындаған ретте, яғни мемлекеттік қызметшінің жеке басының мүдделілігі және оның өз лауазымдық өкілеттіктерін тиісінше атқаруының немесе жеке заңды тұлғалардың, мемлекеттің заңды мүдделерінің арасында осы заңды мүдделерге зиян тигізетіндей қайшылық туындайтын жағдайда, мемлекеттік қызметші оның жолын кесу және реттеу жөнінде Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызмет туралы заңнамасында көзделген шараларды қабылдауға міндетті.

Көпшілік алдында сөйлеу:

1. Мемлекеттік орган қызметінің мәселелері бойынша көпшілік алдында сөйлеуді оның басшысы немесе мемлекеттік органның бұған уәкілеттік берілген лауазымды тұлғалары жүзеге асырады. Мемлекеттік қызметшілер мемлекеттік қызметтің беделіне нұқсан келтірмей, пікірсайысты әдепті түрде жүргізуі тиіс.

2. Мемлекеттік қызметшілер мемлекеттік саясат және қызметтік ісінің мәселелері жөніндегі өз пікірін, егер ол:

1) мемлекет саясатының негізгі бағыттарына сәйкес келмесе;

2) жариялауға рұқсат етілмеген қызметтік ақпаратты ашатын болса;

3) мемлекеттің лауазымды тұлғаларының, мемлекеттік басқару органдарының, басқа да мемлекеттік қызметшілердің атына әдепке сай емес сөздер айтудан тұрса, көпшілік алдында білдіруіне болмайды.[3]

Мемлекеттік қызметшінің әр түрлі кәсіби

сұрақтарды шешудегі адалдығы мен әділдігі, қайырымдылығы мен байсалдылығы, әріптестермен өзара қарым-қатынаста да, жұмыс барысы немесе жеке мәселемен келген сырт адамдармен қатынаста да маңызды роль атқарады. Қызметтік этика қазірде мемлекеттік қызметшінің жеке бас сапасы ретінде ғана емес, оның кәсіптік қасиетін білдіретін деңгейіне көтереді.

Қорыта келгенде қазіргі таңдағы мемлекеттің, қоғамның айнасы болып отырған бұл - мемлекет қызметшілері деп түсінеміз. Сондықтан мемлекеттік қызметші мінсіз болуы тиіс. Мемлекет атынан қызмет атқарушы тұлғаның іс-әрекетінен, жүріс-тұрысынан, өзін ортада қалай ұстауынан, сырт келбеті мен сөйлеу мәнерінен мемлекет пен ұлттың сипаты байқалып тұрады, саралай келе қызметкер кез-келген қарым-қатынаста әдеп пен мәдениет шеңберінен аспағаны өте қажетті деп пайымдаймын.

Этикет дегеніміз қарапайым тілмен айтқанда тәртіп сақтау заңдылықтары. Бауыржан Момышұлы атамыз «Тәртіпке бағынған құл болмайды» деуінің жаны бар, себебі қай жерде болмасын кез-келген іс тәртіппен жүзеге асса өзінің жүйелілігі мен нәтижесін сақтайды. Мемлекет қызметкерлері әрқашан халықтың назарында жүргендіктен өзгелер үлгі тұтарлық мәдениеттің биік шыңындағы жасампаз тұлға болуы шарт. Мемлекет қызметкерлерінің бойында адамгершілік, мейірімділік, шыншылдық, жауапкершілік қасиеттері мен қатар түсінігінің молдығы, көмек қолын созуға ұмтылу әрекеттері болғаны құба-құп деп білемін. Өскелен ұрпақты елім деп елжіреген, ұлт мүддесі үшін қажырлы еңбек ететін, мемлекет қызметі саласына қанат қақтыруға бала кезден іргесін қатайтуымыз маңызды болып табылады.

Биіктерге бойлаған тәуелсіз еліміздің мемлекеттік қызметшілері еліміздің аса қарқынмен гүлденуіне аянбай еңбек етіп, бар ынта-жігерімен жұмыла іс атқарып, қоғамға жат мінез-құлыққа жол бермей, адами қасиеттерге қарама-қайшы сипаттарға жуымай халық игілігі үшін мол жауапкершілікпен қызмет атқарады деп сенеміз!

Пайдаланылған әдебиеттер:

1) *Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің әдеп кодексі (Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 153 Жарлығымен бекітілген);*

2) *Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызметшілерінің қызмет этикасы ережелері (Қазақстан Республикасы Президентінің 2000 жылғы 21 қаңтардағы N 328 Жарлығы мен бекітілген);*

3) *Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің ар-намыс кодексі (Қазақстан Республикасы Президентінің 2005 жылғы 3 мамырдағы № 1567 Жарлығымен бекітілген);*

4) *Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы*

Bekishev A.

PhD student at Almaty academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named by M. Esbulatov, master of law, police captain, e-mail: askhatello@mail.ru

THE CAUSES OF HIDING CRIMINAL OFFENCES IN POLICE

«Policemen are those people who stand at the forefront of the fight against crime».

N. Nazarbayev

Summary. In this article contains information about hiding criminal offences in police. There are example and statistical information about this negative act. There are some results of the survey of law enforcement officers. The main causes of hiding criminal offences are revealed. The author offers some recommendations for their prevention.

Key words: register, account, information, cause, criminal offence.

Резюме. В настоящей статье рассмотрена проблема укрывания уголовных правонарушений в органах внутренних дел. Приведены примеры, статистические данные и результаты анкетирования о данном негативном деянии. Выявлены основные причины укрывания уголовных правонарушений в органах внутренних дел и предложены некоторые рекомендации по их профилактике.

Ключевые слова: регистрация, учет, информация, причина, уголовные правонарушения.

Түйін. Осы мақалада ішкі істер органдарында жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасыру мәселесі қарастырылды. Қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасыру бойынша мысалдар, статистикалық мәліметтер және сауалнама нәтижелері келтірілді. Қылмыстық құқық бұзушылықтардың негізгі себептері анықталды. Сонымен қатар, олардың алдын-алу жөнінде кейбір ұсыныстар ұсынылған.

Түйін сөздер: тіркеу, есепке алу, ақпарат, себеп, қылмыстық құқық бұзушылық.

The development of any country depends of many factors. One of them is a normal police activity. The observance of laws by citizens and reduction in the growth of crime directly depends on policemen. The President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev talked about it many times. Jun 23, 2017 he said that “Timely and effective police service contributes to the competitiveness of our country and people. Today the law enforcement of our country is a key part of the overall consolidation of the public building in our country. The entire law enforcement system constantly needs to be improved” [1].

Unfortunately some policemen in their activity violate laws and commit criminal offences. Among those violations include corruption, investigative tortures, abuse of official powers and etc. In this article we have attempted to research causes of hiding

criminal offences in police.

This negative act not only violates the normal operational activities of the police, but also the rights of citizens to access to justice and undermines government credibility.

About this topic we undoubtedly agree with I. Borchashvili, who wrote that “the hiding criminal offences also are helped criminals to avoid punishment” [2;1017].

S. Rahmetov wrote that “hiding criminal offences closely linked to corrupt activities” [3;706].

In our opinion hiding criminal offences also violates citizen’s right to access to accurate information through the Card criminal offences.

Note that hiding criminal offences isn’t only a problem for post-Soviet countries but for all countries of the world. According social information in Germany police officers hid over 1000 sex attacks [4].

According statistical information the facts of hiding criminal offences are reduced [5]. (see table #1)

Table #1 “Number of hidden criminal offences in police”

Year	Number
2012	2523
2013	4233
2014	656
2015	569
2016	451
the first half of 2017	205

This is due to the fact that in 2011 The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan was supplemented the norm about criminal liability for the hiding crime and electronic accounts criminal offences. But based on the above information we see that hiding criminal offences is continuing. Chiefly policemen hide criminal offences such as robbery, hooliganism and swindle.

There are some methods of hiding criminal offences. The main method of hiding criminal offences is direct refusal to register information about criminal offences in the appropriate book. Mainly this method is done through persuasion beliefs, threats or falsification.

For example, The 19th March 2012 unknown persons with guns attacked the citizen T. One of them shot to the T. Then the citizen T. was taken to hospital where he was visited inspector of municipal

police K. This policeman persuaded to write a letter of explanation that there was no crime [6].

August 2013 an unknown person secretly stole one sheep by illegally entering in the T.'s home. Later home to T. arrived inspector of municipal police Ch. However this policeman didn't take the statement [7].

One of the most frequent methods of hiding also is leaving information about criminal offences without further consideration. This method of hiding is performed after the register information about criminal offences in the appropriate cook.

For example, January 03, 2016 the citizen D. was taken to the Kostanay hospital. The next day investigator B. arrived to this hospital, but the victim D. wasn't. Then investigator D. left information about this criminal offence without further consideration because she couldn't find his [5].

In Kazakhstan the procedure for consideration of information is regulated by General Prosecutor's of The Republic of Kazakhstan No. 89 of September 2014 [8]. According this order officer of the criminal prosecution body is obliged to register all information about criminal offences in the appropriate book, then to review it within 24 hours. If the submitted materials include a composition of any criminal offences it is put on the account in the Unified register of pre-judicial investigations. Hence, criminal offences which weren't accounted in the Unified register of pre-judicial investigations it is considered to be hiding.

According statistical information the number of criminal matters against police officers about hiding criminal offences isn't reduced [4]. (see table #2, 3)

Table #2 "Number of the criminal matters against police officers about hiding criminal offences"

Year	Number
2012	40
2013	59
2014	33
2015	33
2016	39
the first half of 2017	27

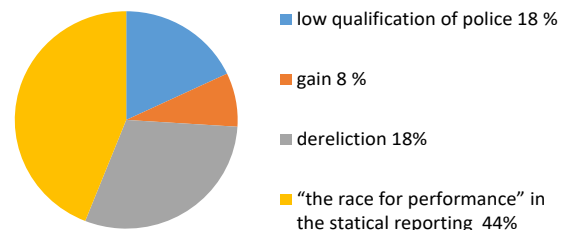
Table #3 "Number of the convicted persons for hiding criminal offences"

Year	Number
2012	4
2013	20
2014	2
2015	9
2016	1
the first half of 2017	3

The study of the criminal cases showed that mostly hide criminal offences committed by inspectors of the municipal police, investigators or detectives. So what

are the causes for hiding criminal offences? We asked this question at the law enforcement officers. Most of them respond that the main cause for hiding criminal offences is "the race for performance" in the statistical reporting. (see diagram #1)

Diagram #1 "The causes of hiding criminal offences in police"

In spite of keeping the Unified register of pre-judicial investigations hiding criminal offences is being continued. In our opinion the reason of hiding criminal offences is also incorrect departmental control and prosecutorial supervision. Therefore, we believe that departmental universities of the Ministry of Internal Affairs with the Academy of law enforcement agencies under the Prosecutor General of the Republic of Kazakhstan to organize refresher courses to counter the hiding of criminal offences. At the same time to pay attention to a thorough study of the issues of classification of elements of criminal offense.

In our opinion open access to the Unified register of pre-judicial investigations for citizen helps to minimize various manipulations with the statistical reporting.

References

- 1 The speech of the President of Kazakhstan N. Nazarbayev (Jun 23 2017, Astana) // Online resource: <http://24.kz/ru/news/top-news/item/183721-glava-gosudarstva-vruchil-nagrady-sotrudnikam-organov-vnutrennikh-del-rk>.
- 2 I. Borchashvili. *The comments to the Criminal code of the Republic of Kazakhstan (volume 2)*. – Almaty, 2015. – 1120 p.
- 3 S. Rahmetov., I. Rogov. *The comments to the Criminal code of the Republic of Kazakhstan (volume 2)*. – Almaty, 2016. – 752 p.
- 4 Virginia Hale (Breitbart, 22 Oct 2016). *Germany hiding crimes: Only 17 out of 1,200 Muslim sex attacks appear in the Police Crime Statistics* // Online resource: <https://muslimstatistics.wordpress.com/2016/10/24/germany-hiding-muslim-crimes-only-17-sex-attacks-appear-in-the-police-crime-statistics/>.
- 5 *Information of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan*.
- 6 *Criminal case #1-12/2012. Archive of Saryagash district court of The Republic of Kazakhstan*.
- 7 *Criminal case #1-50/2015. Archive of Uigur district court of The Republic of Kazakhstan*.
- 8 *The order of the General Prosecutor of the Republic of Kazakstan dated 19 September, 2014 No. 89*.

Еспергенова Е.В.

Магистр юридических наук, Докторант института послевузовского образования
Карагандинской академии МВД Республики Казахстан имени Б.Бейсенова,
г.Караганда, yevgeniyayes@mail.ru

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ НОРМЫ, ПРЕДУСМОТРЕННОЙ СТ. 319 УК РК «НЕЗАКОННОЕ ПРОИЗВОДСТВО АБОРТА», С УЧЕТОМ ОСОБЕННОСТЕЙ ОБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ

***Резюме.** В данной статье рассмотрены некоторые уголовно-правовые аспекты совершенствования нормы, предусматривающей ответственность за незаконное производство аборта. По результатам проведенного исследования автором предлагаются рекомендации по совершенствованию действующего уголовного законодательства и правоприменительной практики в вопросах противодействия рассматриваемому виду преступной деятельности. Выводы и заключения основаны на анализе юридической литературы, материалов правоприменительной практики и опросе соответствующего круга респондентов.*

***Түйін.** Мақалада аборттың заңсыз өндірілуіне жауапкершілікті көздейтін норманы жетілдіретін кейбір қылмыстық-құқықтық аспектілері қарастырылған. Жүргізілген зерттеу нәтижесі бойынша автор қолданыстағы қылмыстық заңнаманы жетілдіру бойынша ұсынымдар ұсынады. Автордың ұсыныстар сондай-ақ қарастырылып отырған қылмыстық қызметке қарсы әрекет ету мәселелерінде құқық қолдану практикасын жетілдіруге бағытталады. Жасалған тұжырымдар мен қорытындылар заң әдебиеттерін, құқық қолдану практикасы материалдары мен осы ортадағы респонденттердің сауалнамаларын талдау негізінде дәлелденген.*

***Summary.** In this article, some criminal legal aspects of the improvement of the norm providing for responsibility for the illegal production of abortion are considered. Based on the results of the study, the author offers recommendations on improving the current criminal legislation and law enforcement practices in countering the type of criminal activity in question. The conclusions and conclusions are based on an analysis of the legal literature, materials of law enforcement practice and a survey of the relevant circle of respondents.*

Искусственное прерывание беременности распространено в наши дни более, чем когда-либо в предыдущей истории. Ежедневно в мире совершается около 100 млн. половых актов, в 910000 случаев происходит зачатие, в 10% этих случаев беременность заканчивается искусственным абортom[1]. Так, по данным Всемирной организации здоровья (ВОЗ) ежегодно в мире делается около 50 млн абортов, половина из них – нелегальные[2].

В Казахстане согласно официальным данным, каждая третья женщина делает аборт[3]. Со слов исполнительного директора Казахстанской Ассоциации по половому и репродуктивному здоровью (КМПА) Галины Гребенниковой в республике имеется тенденция к тому, что общее число абортов снижается, а количество родов при этом увеличивается. «У нас порядка 360 тысяч родов ежегодно. Около 100 тысяч абортов»[4].

Однако, несмотря на отмечающееся снижение статистических данных по производству абортов, актуальность рассматриваемой проблемы не уменьшается. Снижение абортов, полагаем, можно объяснить повышением социально-экономического уровня развития страны, разрешённостью платных абортов на законодательном уровне. Кроме того, нельзя не отметить, что общество стало более лояльно относиться к проводимым абортom. Немаловажным является и тот факт, что уголовное правонарушение, предусмотренное ст. 319 УК РК «Незаконное производство аборта» имеет высокую степень латентности, одним из подтверждений чего выступает то, что в последнее время все чаще стали появляться интернет объявления о производстве аборта не хирургическим методом (китайские таблетки).

Следует отметить, что производство аборта является наиболее опасным операционным вмешательством для женщины, которое может привести к тяжелым и непоправимым последствиям. Наиболее серьезные осложнения аборта - внематочная беременность, бесплодие, не вынашивание, хронические воспалительные процессы половых органов, дисфункции яичников, доброкачественные и злокачественные процессы в молочных железах[5]. Соответственно, при производстве незаконного аборта угроза наступления неблагоприятных последствий существенно возрастает.

Таким образом, при несоблюдении установленных органами здравоохранения правил производства аборта, жизнь и здоровье женщины подвергается реальной угрозе.

Согласно ч.1 ст.97 Кодекса Республики Казахстан «О здоровье народа и системе здравоохранения» женщина имеет право на охрану здоровья и помощь в период беременности[6].

В соответствии с пп. 36 п.1 ст. 1 Кодекса РК «О здоровье народа и системе здравоохранения» здо-

ровьем является состояние полного физического, духовного (психического) и социального благополучия, а не только отсутствие болезней и физических дефектов[6]. В этой связи, причиненный вред здоровью при производстве аборта не обязательно должен быть видимым, поскольку при искусственном прерывании беременности женщина получает сильнейшую морально-психологическую травму.

Анализ диспозиции статьи, предусмотренной ч.ч.1, 3 ст.319 УК РК, приводит к выводу о том, что объективная сторона данного правонарушения, заключается в незаконном производстве аборта. Иными словами, объективная сторона заключается в активных действиях, направленных на искусственное прерывание беременности (изгнание плода из матки женщины), совершенных с нарушением установленных правил.

Диспозиция части 1 и 3 рассматриваемой статьи носит бланкетный характер и отсылает к определенным нормативным документам, которые формируют понятие незаконного аборта. В Казахстане существует несколько нормативных правовых документов, регламентирующих производство аборта. На основании этих документов определяется правомерность искусственного прерывания беременности. К числу таковых следует отнести: Кодекс РК от 18 сентября 2009 г. «О здоровье и системе здравоохранения», приказ МЗ РК от 30.10.2009 № 626 «Об утверждении Правил проведения искусственного прерывания беременности», Клинические протокола, рекомендованные экспертным советом РГП на ПВХ «Республиканский центр развития здравоохранения» МЗиСР РК от 27 августа 2015 года.

Так, в Кодексе о здоровье и системе здравоохранения содержится глава, посвященная охране репродуктивных прав человека. В ч.1 ст. 104 указанного Кодекса обращено внимание на то, что женщина имеет право на искусственное прерывание беременности, под которым согласно приказу Министра здравоохранения РК от 30 октября 2009 г. № 626 «Об утверждении Правил проведения искусственного прерывания беременности», следует понимать прерывание беременности и изгнание продуктов зачатия из матки до сроков жизнеспособности плода с использованием медикаментозных или хирургических методов и письменного информированного согласия женщины (законного представителя)[7].

В ч.2 данной статьи указано, что искусственное прерывание беременности проводится по ее желанию при сроке беременности до двенадцати недель, по социальным показаниям – при сроке беременности до двадцати двух недель, а при наличии медицинских показаний, угрожающих жизни беременной и (или) плода (при наличии моногенных генетических заболеваний, не поддающихся лечению, врожденных пороков развития и состояния плода,

несовместимых с жизнью), - независимо от срока беременности[6].

В приказе МЗ РК от 30.10.2009 № 626 «Об утверждении Правил проведения искусственного прерывания беременности» утвержден перечень медицинских и социальных показаний к искусственному прерыванию беременности. Так, согласно, приложению № 1 к вышеуказанному приказу к медицинским показаниям относятся: инфекционные и паразитарные болезни; новообразования: наличие в настоящем или прошлом злокачественных новообразований всех локализаций; болезни эндокринной системы; болезни крови и кроветворных органов; психические расстройства; болезни нервной системы и органов чувств; болезни системы кровообращения; болезни органов дыхания; болезни органов пищеварения; болезни мочеполовой сферы; диффузные заболевания соединительной ткани; генетические показания. Данный перечень заболеваний не является исчерпывающим. При заболевании у беременной, не указанном в Приложении, представляющем угрозу жизни при протолонгировании беременности или грозящем тяжелым ущербом здоровью женщины, вопрос прерывания беременности решается консилиумом врачей в индивидуальном порядке[7].

Медицинские показания к прерыванию беременности определяются ВКК в составе: руководителя организации (отделения) здравоохранения, врача акушера-гинеколога, врача той специальности, к области которой относится заболевание (состояние) беременной и (или) плода. При медицинских показаниях беременной выдается заключение с полным клиническим диагнозом, заверенное подписями указанных специалистов и печатью медицинской организации[7].

К социальным показаниям к искусственному прерыванию беременности относятся: смерть супруга во время данной беременности; пребывание женщины или ее супруга в местах лишения свободы; случаи, когда женщина и ее супруг признаны в установленном порядке безработными; женщина не состоящая в браке; наличие решения суда о лишении или ограничении родительских прав; беременность после изнасилования; женщина, имеющая статус беженца или вынужденного переселенца; наличие в семье ребенка-инвалида; расторжение брака во время беременности; многодетность (число детей 4 и более); несовершеннолетний возраст. Искусственное прерывание беременности по социальным показаниям производится на сроке от 13 недель до 22 недель[7].

В ст. 11 Приказа МЗ РК № 626 от 30 октября 2009 г. указаны медицинские противопоказания к производству искусственного прерывания беременности: острые воспалительные процессы женских половых органов и острые воспалительные процессы любой локализации и инфекционные

заболевания. При этом, противопоказания к медикаментозному аборту делятся на абсолютные и относительные[7].

Кроме того, в статьях 7,8,9 приказа МЗ РК от 30.10.2009 № 626 «Об утверждении Правил проведения искусственного прерывания беременности» указаны медицинские организации, в которых можно производить аборт в зависимости от метода и срока беременности.

Таким образом, искусственное прерывание беременности, можно считать законным при установлении следующих обстоятельств: срок беременности до 12 недель при отсутствии медицинских противопоказаний; наличие медицинских показаний не зависимо от срока беременности; наличие социальных показаний при сроке беременности от 13 недель до 22 недель; проведение операции в медицинских организациях, оказывающих медицинскую помощь акушерско-гинекологического профиля; производство аборта медицинским работником соответствующего профиля (акушером гинекологом); согласие беременной женщины, если беременная является несовершеннолетней, то наличие согласия родителей, либо законных представителей.

Следует заметить, что законодатель в диспозиции ч.1 ст.319 УК РК не использует термин «незаконно», что, на наш взгляд, в принципе обоснованно и допустимо, поскольку незаконность действий вытекает из логического толкования самой нормы. Так, в статье указано, что аборт производится лицом, не имеющим высшего медицинского образования соответствующего профиля, поэтому, мы приходим к выводу, что это и есть одно из оснований признания незаконности производства аборта, в виду того, что лицо не обладает специальными медицинскими знаниями. Что касается ч.3 ст.319 УК РК, законодатель конкретно указал на «незаконное» производство аборта, закрепив ответственность другого субъекта уголовного правонарушения - лицо, имеющее высшее медицинское образование соответствующего профиля. Следовательно, производство аборта по ч.3 рассматриваемой статьи будет считаться незаконным, если оно совершено: вне стационарного лечебного заведения; при наличии медицинских противопоказаний; срок беременности свыше 12 недель при отсутствии медицинских показаний; либо срок беременности свыше 22 недель при наличии социальных показаний; либо без согласия беременной, а в случае если беременная несовершеннолетняя, то без согласия законных представителей.

Следует отметить, что, как показывают результаты проведенного опроса, подавляющее большинство сотрудников правоприменительной практики, сходятся во мнении о том, что для правильной квалификации рассматриваемого правонарушения

имеет значение наличие либо отсутствие согласия потерпевшей на аборт.

На наш взгляд, действительно для правильной квалификации действий виновного лица по ст. 319 УК РК, необходимо установление факта согласия потерпевшей. При этом следует учитывать, что согласие должно быть действительным, добровольным и своевременным. Необходимость наличия согласия вытекает из ст.3 Приказа МЗРК №626 от 30.10.2009 г., в соответствии с которой искусственное прерывание беременности производится по желанию женщины. Лицо подлежит уголовной ответственности за незаконное производство аборта (ст.319 УК РК) лишь в тех случаях, когда есть согласие потерпевшей на искусственное прерывание беременности. Однако, следует отметить, что прямого указания в уголовном законодательстве (ст.319 УК РК) по вопросу наличия либо отсутствия согласия нет. Указание на наличие такового согласия в самом уголовном законе, на наш взгляд, исключило бы возможные ошибки в правоприменительной практике и не порождало бы проблем при квалификации правонарушений, которые на сегодняшний день, как свидетельствуют результаты проведенного исследования, имеют место. Аналогичная ситуация наблюдается в ст. 120 УК РК «Изнасилование». В диспозиции данной статьи не указано, что половой акт совершается помимо воли потерпевшей. Однако, разъяснение данного вопроса находит отражение в п.1 нормативного постановления Верховного Суда РК от 11 мая 2007 года № 4 «О некоторых вопросах квалификации преступлений, связанных с изнасилованием и иными насильственными действиями сексуального характера», где указано, что «под изнасилованием следует понимать половое сношение в естественной форме с лицом женского пола против или помимо его воли»[8]. Что касается ст. 319 УК РК, то, как известно, на сегодняшний день нормативного постановления, разъясняющего вопросы квалификации медицинских правонарушений нет, соответственно какие-либо разъяснения и легальные толкования закона по данной норме отсутствуют. При этом, хотелось бы отметить, что с точки зрения юридической техники и стремления к созданию оптимально идеальной нормы, данные моменты, на наш взгляд, приоритетнее закрепить в самом законе. Кроме того, дополнительным аргументом в пользу высказанной позиции является то, что в п.2.8 Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года указано, что закон должен соответствовать требованиям юридической точности и предсказуемости последствий, то есть нормы должны быть сформулированы с достаточной степенью четкости и основаны на понятных критериях, позволяющих со всей определенностью отличать правомерное

поведение от противоправного, исключая возможность произвольной интерпретации положений закона[9].

Таким образом, во избежание проблем в правоприменительной практике, а также в целях реализации положений Концепции правовой политики на период с 2010 до 2020 года, считаем целесообразным в диспозициях ч. ч.1, 3, 5 рассматриваемой статьи сделать прямое указание на наличие согласия потерпевшей к производству аборта.

Следует отметить, что в результате проведенного нами опроса, подавляющее большинство сотрудников правоохранительных органов, на вопрос: «Считаете ли вы целесообразным в диспозициях ч.ч.1, 3, 5 ст. 319 УК РК «Незаконное производство аборта» сделать прямое указание на наличие согласия потерпевшей к производству аборта?» ответили положительно (70 % опрошенных респондентов).

В рамках рассмотрения объективной стороны состава уголовного правонарушения, предусмотренного ст. 319 УК РК хотелось бы акцентировать внимание еще на одной проблеме. С развитием медицины в принципиально новых социально-экономических условиях, с внедрением новых технологий в области медицины, разработкой новых лекарственных средств, появился спрос на фетальные продукты. Так, например, со слов врачей излечению таких заболеваний как диабет, болезнь Паркинсона помогает эмбриональная ткань. Кроме того, некоторые вакцины содержат клетки, взятые из ткани абортированного человеческого эмбриона (краснуха, ветряная оспа, натуральная оспа, гепатит А). Причем для получения этих эмбриональных клеток младенцы требуются абсолютно здоровые. То есть убитые по желанию «матери»[10].

Примеры, когда фетальные продукты были использованы в качестве трансплантатов описывает в своих трудах профессор Г.Р. Рустемова, занимавшаяся исследованием проблем медицинских уголовных правонарушений в РК. Так, автор приводит примеры когда, китайские хирурги пересадили в кору головного мозга больной эпилепсией трансплантат, взятый из мозга абортированного плода. Операция улучшила интеллектуальную функцию пациентки и облегчила течение болезни. В Санкт-Петербурге готовились к пересадке клеток эмбриона в ткани пораженного мозга девушки, которая 3 года находилась в коме[11].

Следует отметить, что «Чудодейственными» биологическими свойствами обладает человеческий зародыш в возрасте не меньше 14-25 недель – плод именно поздних аборт. В эти сроки ребенок в утробе матери – уже полностью сформировавшийся человек[10].

Не секрет, что в женских консультациях настойчиво предлагают пройти тест для профилактики врожденной патологии плода. Часто эти исследо-

вания представляют, как обязательные, и настаивают на их прохождении. Процедура проверки состоит из УЗИ и исследования взятых клеток. Это биопсия хориона или плаценты амниоцентез, кордоцентез. Во всех случаях проводится прокол матки и забор материала. В случае, если исследования дадут положительный результат будет предложено предотвратить рождение ребенка путем его абортирования. Или, выражаясь более точно, предлагают убить вашего ребенка за то, что он предположительно болен[10].

Таким образом, в создавшихся условиях согласие женщины на прерывание беременности может быть дано и при отсутствии медицинских или социальных показаний под психическим (физическим) принуждением врачей, заинтересованных в получении фетальных продуктов, что выступает дополнительным, отягчающим мотивом к незаконному производству аборта. В этой связи, для того, чтобы обезопасить общество от подобного рода деяний, используя превентивную функцию уголовного закона, следует в ч.5 ст. 319 УК РК предусмотреть в качестве самостоятельного квалифицирующего признака, - в целях клонирования или иного использования тканей эмбриона.

Однако, следует заметить, как отмечает профессор Г.Р. Рустемова, не исключено, что найдутся женщины, которые будут специально беременеть и делать аборт, чтобы продавать плод медицинским учреждениям[11]. Следовательно, операция по незаконному производству аборта будет производиться с согласия беременной, с целью дальнейшего использования фетальных продуктов. В таких случаях, на наш взгляд, действия беременной следует квалифицировать по ст. 129 УК РК «Клонирование человека», поскольку по ст.319 УК РК беременная всегда будет выступать в качестве потерпевшей, а действия лица, производившего операцию по соответствующему квалифицирующему признаку - незаконное производство аборта с целью клонирования или иного использования тканей эмбриона (ч.5 ст.319 УК РК). В случае, если в последующем в действиях последнего будет усматриваться факт клонирования, то содеянное необходимо квалифицировать по совокупности со ст. 129 УК РК.

Кроме того, следует заметить, что возможны случаи, когда, незаконное искусственное прерывание беременности, совершенно без согласия беременной, с целью дальнейшего использования фетальных продуктов лицом, производившим аборт. В такой ситуации действия виновного следует квалифицировать по ст. 116 УК РК «Принуждение к изъятию или незаконное изъятие органов и тканей человека».

Нужно признать, что нередко беременную женщину к производству аборту принуждает и будущий отец ребенка, с целью избежать исполнения

определенных обязательств, либо родственники, в зависимости от которых она находится, например, ее родители либо родители отца будущего ребенка. Помимо указанных примеров принуждения, возможны и иные, исходящие от посторонних лиц, которые не желают рождения ребенка.

В таких случаях, когда незаконный аборт производится вопреки желанию беременной сохранить плод, и без цели дальнейшего использования фетальных продуктов, действия виновного лица, на наш взгляд, следует квалифицировать по ст. 106 УК РК «Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью».

Вместе с тем, анализ литературы свидетельствует о том, что на страницах юридической печати встречается и другая позиция авторов. Так, в частности, С.Э. Мустафаев предлагает предусмотреть ответственность за принуждение беременной женщины к проведению искусственного прерывания беременности в рамках самостоятельной статьи УК, изложив диспозицию статьи в следующей редакции: «Принуждение к проведению искусственного прерывания беременности, совершенное с применением насилия либо с угрозой его применения, путем шантажа, угрозы уничтожением, повреждением или изъятием имущества либо с использованием материальной или иной зависимости потерпевшей»[12].

Действительно, определенное рациональное зерно в высказанном предложении, на наш взгляд, содержится, и, как показывает анализ зарубежного законодательства, в таких странах, как Турция, Бельгия, Литва, Польша предусмотрена уголовная ответственность за принуждение беременной женщины к производству аборта. Однако, полагаем, перенимать опыт зарубежного законодательства в этой части не представляется целесообразным, в виду следующих причин: во-первых, это приведет к загромождению уголовного закона; во-вторых породит проблемы в правоприменительной практике при доказывании данного состава уголовного правонарушения, поскольку, следует учитывать, что такого рода категория правонарушений носит латентный характер, что вытекает из отечественного менталитета и уклада семейно-брачных отношений.

Для более убедительного обоснования нашей позиции обратимся к понятию «принуждение». Так, согласно толковому словарю С.И. Ожегова «принудить» это значит заставить сделать что-нибудь[13]. В теории уголовного права под принуждением обычно понимается физическое или психическое воздействие на потерпевшего. Физическое воздействие (насилие) заключается в причинении различной степени тяжести вреда здоровью. Психическое (воздействие) насилие заключается в угрозе применения насилия[14].

Так, как было отмечено выше, если речь идет о физическом принуждении беременной женщины к производству аборта, на наш взгляд, для привлечения виновного к ответственности, достаточно наличие ст. 106 УК РК «Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью». Однако, поскольку степень общественной опасности содеянного в данном случае выше, считаем, что возможно следовало бы в рамках ч.2 ст. 106 УК РК предусмотреть самостоятельный квалифицирующий признак 9-1) с целью принуждения к проведению искусственного прерывания беременности. В случае если речь идет о психическом воздействии на потерпевшую, то считаем возможным в рамках ст. 115 УК РК «Угроза» аналогично предусмотреть самостоятельный квалифицирующий признак с целью принуждения к проведению искусственного прерывания беременности. Таким образом, реализуя задачи, поставленные Президентом в Послании «Стратегия «Казахстан - 2050» об усилении ответственности за преступления против материнства и детства, под защиту как раз-таки и будут поставлены интересы материнства и детства. Однако, данный вопрос, полагаем, несколько выходит за рамки данной статьи, поэтому считаем возможным ограничиться вышеизложенным.

Таким образом, с учетом предлагаемых изменений представляется целесообразным ст.319 УК РК изложить в следующей редакции:

«1. Производство аборта лицом, не имеющим высшего медицинского образования соответствующего профиля, совершенное с согласия потерпевшей -

наказывается...

2. Деяние, предусмотренное частью первой настоящей статьи совершенное неоднократно, -

наказывается...

3. Незаконное производство аборта, лицом, имеющим высшее медицинское образование соответствующего профиля, совершенное с согласия потерпевшей -

наказывается...

4. Деяние, предусмотренное частью третьей настоящей статьи совершенное неоднократно, -

наказывается...

5. Незаконное производство аборта, совершенное с согласия потерпевшей, повлекшее по неосторожности смерть потерпевшей либо причинение тяжкого вреда ее здоровью, а также совершенное в целях клонирования или иного использования тканей эмбриона -

наказывается...»

Предложенные меры в целом, на наш взгляд, будут способствовать укреплению законности в вопросах квалификации незаконного производства аборта с учетом характера и степени общественной опасности содеянного.

Список использованных источников:

1 Давыдов А.И. Контрацепция после аборта. [Электронный ресурс] // РМЖ. URL: https://www.rmj.ru/articles/obshchie-stati/Kontratsepsiya_posle_aborta/ - загл. с экрана - (дата обращения 2.10.2017).

2 Статистика: ежегодно в мире делается около 50 млн абортов, половина из них – нелегальные. [Электронный ресурс] // stolitsa.ee. URL: <http://stolitsa.ee/106441> - загл. с экрана - (дата обращения 2.10.2017).

3 Кайрат Матреков. Запрет абортов в Казахстане спровоцирует социальную напряженность. [Электронный ресурс] // 365 info.kz. URL: <https://365info.kz/2016/09/zapret-abortov-v-kazahstane-sprovotsiruuet-sotsialnuu-napryazhennost/> - загл. с экрана - (дата обращения 2.10.2017).

4 Число абортов сократилось в Казахстане. [Электронный ресурс] // tengri news. URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/chislo-abortov-sokratilos-v-kazahstane-258442/ - загл. с экрана - (дата обращения 6.10.2017).

5 Лысенко О., Жумалиева З. Ежегодно свыше 130 тысяч казахстанских женщин идут на аборт, а более 70 делают его подпольно. [Электронный ресурс] // titus агентство гражданской журналистики. URL: <http://www.titus.kz/?previd=6380> - загл. с экрана - (дата обращения 7.10.2017).

6 Кодекс Республики Казахстан «О здоровье народа и системе здравоохранения» от 18 сентября 2009 года № 193-IV. [Электронный ресурс] // Информационно правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Адилет»

URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K090000193> - загл. с экрана - (дата обращения 5.10.2017).

7 Приказ и.о. Министра здравоохранения РК «Об утверждении Правил проведения искусственного прерывания беременности» от 30 октября 2009 года № 626.

8 Сборник нормативных постановлений Верховного Суда Республики Казахстан (1968-2017 годы). – Алматы: ТОО «Издательство «Норма-К», 2017. – 708 с.

9 Указ Президента Республики Казахстан. О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года от 24 августа 2009 года № 858

10 Что такое фетальные продукты? [Электронный ресурс] // Православный медико-просветительский центр Жизнь URL: http://www.lifecenter.spb.ru/materials/leaflets/fetalnye_produkty.htm - загл. с экрана - (дата обращения 6.10.2017).

11 Рустемова Г.Р. Проблемы совершенствования борьбы с преступлениями в сфере медицинского обслуживания населения дис...д.ю.н.:12.00.08 / Академия Министерство внутренних дел РК. – Алматы, 2003. – 334 с.

12 Мустафаев С.Э. Уголовно наказуемое прерывание беременности: проблемные аспекты уголовного законодательства // Вестник Московского университета. Серия 11:Право. – 2015. - № 1. – С.110-118.

13 Ожегова С.И. Толковый словарь русского языка. М.: Мир и Образование, Оникс, 2011. — 736 с.

14 Уголовное право Республики Казахстан. Общая часть: Курс лекций / Под общ. ред. И.Ш. Борчаивили. – Алматы: Жеті жарғы, 2006. – 632 с.

Джаксыбаев Асанали Сапаргалиевич
прокурор 1-го управления прокуратуры Карагандинской области
докторант 2-го года обучения Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре РК, классный чин - юрист 1 класса, asanali29@mail.ru

ИСТОРИЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА В ПЕРИОД НАХОЖДЕНИЯ В СОСТАВЕ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ

***Резюме.** В этой статье рассматривается развитие внутреннего земельного отношения Казахстана в составе Российской империи. Был произведен исторический анализ принятых законов и их истоков в казахской степи.*

***Түйін.** Бұл мақалада автор Ресейдің құрамында болған Қазақстанның ішкі жер қатынастары қарастырылған. Тарихи сараптама жасалынып, қабылданған жарғылардың түп-тамыры назарда болды.*

***Summary.** This article examines the laws in land relations in Kazakhstan under Russian Empire. A thorough analysis of land reforms' history and the rationale behind was taken into consideration.*

В этой статье мы попытаемся рассмотреть вопросы развития права в период нахождения Казахстана в составе российского государства.

Мы не зря использовали словосочетание "российское государство", так как Россия (в период нахождения в ее составе казахских земель) существовала в двух форматах - как царская Россия и как советская Россия.

Указанные проекты были разными по наполнению, но несли в себе мощнейший идеологический смысл, оказывали значительное влияние на все геополитические процессы, протекающие в мире.

В этой связи, освещая данный период развития земельных отношений, мы разделим его на два соответствующих этапа: развитие земельных отношений в рамках нахождения в составе Российской империи и развитие земельных отношений в рамках нахождения в составе Советского союза.

Рассмотрим первый этап, характеризующийся глобальными изменениями, произошедшими в структуре казахского общества, в его укладе, культуре и конечно же в правовой системе.

Вхождение казахских земель в состав Российской империи в XVIII - XIX веках являлось закономерным историческим процессом, обусловленным совокупностью факторов географического, социально-культурного и экономического характера, и определяющим тенденциям развития системы международных отношений на континенте.

"Укрепление абсолютистской власти в России на стадии позднего феодализма и формирование предпосылок индустриально-урбанистического развития способствовали быстрому наращиванию ее внешней экспансии на Восток" /1/.

По мере установления и укрепления власти российского государства на территории казахских земель стали постепенно упраздняться присущие кочевой среде институты, выполнявшие роль правовых норм и регулировавших сферы общественных отношений.

Поэтапно были ликвидированы привычные казахскому обществу структуры государственной власти (власть ханов, султанов, биев).

Основным правовым актом, регулирующим внутреннюю политику на степных территориях, стал «Устав о сибирских киргизах».

Этот документ был разработан в 1822 году. После разделения Сибири на две части (1822 г.) территория Казахской степи была причислена к Западной Сибири, главное управление которой до 1839 года находилось в Тобольске, с 1839 года - в Омске.

В 1882 году образовано Степное генерал-губернаторство, в которое входили территории Акмолинской, Семипалатинской и Семиреченской областей.

Все земли были объявлены собственностью Российской империи и подлежали новому административно-территориальному делению ("Временное уложение" царского правительства от 21 ноября 1868 года, «Положение об управлении Туркестанским краем» от 2 июня 1886 года, «Положение об управлении Акмолинской, Семипалатинской, Семиреченской, Уральской и Тургайской областями» от 25 марта 1891 года).

Новое территориальное деление предусматривало следующий порядок: аул (50-70 кибиток), волость (10-12 аулов), округ (10-20 волостей).

На смену обычному праву постепенно пришли писанные законы Российской империи.

"В частности, правовой режим регулировался различными законодательными актами: "Уставом о сибирских киргизах" от 1822 года, "Положениями об управлении оренбургскими киргизами" от 1844 года, "Временным положением об управлении в Уральской, Тургайской, Акмолинской и Семипалатинской областях" от 1861 года, "О пользовании и владении", "Определением положения об управлении Семиреченской и Сырдаринской областями" от 1867 года, "Положением об управлении Туркестанским краем" от 1886 года и другими" /2/.

Что же касается норм землепользования, то как отмечает Н.Масанов: "В вопросах внутреннего

землепользования, касающихся непосредственно системы поземельных отношений в кочевой среде, Российское самодержавие довольно стабильно придерживалось политики невмешательства и сохранения "статус-кво", которое понималось как признание общинно-родового землевладения и норм обычного права при регулировании и регламентации межличностных отношений" /3/.

Власть царизма в вопросах землепользования ограничивалась строительством военных крепостей, редутов, пикетов и постов, которые заселялись казачьими и военным населением.

В самой России же действовали формы землепользования как система натурального хозяйства, в котором прикрепление крестьянина к земле зависело лично от помещика - собственника земли, а после отмены крепостного права в 1861 году, были введены нормы, позволяющие устанавливать освободившимся крестьянам право частной собственности на землю, что явилось началом возникновения рыночных отношений в сфере собственности.

"Одновременно был введен институт сельских обществ, которые являлись самостоятельными субъектами правоотношений. При этом объединение крестьян в общины было обязательным, а выход из них - лишь в порядке, определенном законом" /4/.

Однако, внутренние дела России по регулированию отношений в сфере землепользования не оказывали существенного влияния на земельную политику в Казахстане, по крайней мере до следующего исторического момента.

В 1906 году царским правительством была принята политика аграрной реформы, которая преследовала цель передачи наделных земель в собственность крестьян, постепенного упразднения сельской общины как коллективного собственника земель.

Ее автором был государственный деятель Российской империи П.А. Столыпин.

"Первым правовым актом проводимой политики был Указ от 9 ноября 1906 года "О новом, льготном порядке выдела из общины", явившийся основой принятого Государственной думой Закона от 14 июня 1910 года. Главные положения этих законодательных актов сводились к следующему: общинный порядок землевладения заменялся подворным; любой домохозяин получал право требовать закрепления в частную собственность находящегося в его пользовании земельного надела, независимо от согласия на это земельного общества, и требовать сведения всех закрепленных за ним земельных участков в один массив (отруб), а при желании и перенесения на данный массив усадебных построек (хутор); право собственности на земельный надел закреплялось не за крестьянским двором, а за его домохозяином, который признавался также собственником двора" /5/.

Столыпинские реформы дали импульс для выхода крестьян из общины.

"Начиная с 1906 года, платежи крестьян на землю сокращались наполовину, а с 1907 года совсем отменялись. На отрубях и хуторах образовывались новые собственники земли. Именно в этом и был положительный момент создания свободного землевладельца - хозяина своей продукции". /6/

В этот исторический момент царское правительство решило осуществить массовое переселение малоземельных крестьян из густонаселенных губерний России в степные районы с целью ослабить остроту аграрного вопроса.

"В конце XIX - начале XX века было произведено массовое переселение русских и украинских крестьян на территорию Казахстана. За этот период в Казахстане обосновалось около 1500 тысяч переселенцев. Особенно широкие масштабы переселение приняло в период 1906-1915 гг. Так, если за десятилетие с 1896 г. по 1905 г. в Акмолинскую, Семпалатинскую, Тургайскую и Уральскую области прибыло 291114 переселенцев и ходоков, то за последующее десятилетие, с 1906 г. по 1915 г., прибыло уже 1067742 человека. К последующему десятилетию относится также массовое прибытие переселенцев в Семиреченскую область и казахские уезды Сыр-Дарьинской области, переселение в которые производилось в незначительных размерах" /7/.

Вместе с рядовыми крестьянами в степные районы массово переселялись и чиновники для проведения внутренней политики царского правительства.

Естественно, указанные миграционные процессы и идущие за ними последствия оказали колоссальное влияние на все аспекты общественной жизни и вопросы регулирования социальных отношений.

Поэтапное присоединение казахских земель в состав Российской империи стало переломным событием в истории Казахстана, которое определило цивилизационный вектор развития политической и правовой системы.

Несмотря на то, что нормы действовавшего обычного права преследовали своей целью идеи гуманизма и уважения заветов предков, все-таки они не были универсальны и не могли служить в качестве основы правовой системы для государства в строгом смысле этого слова.

Именно процесс вхождения казахских земель в состав России, которая явилась для кочевых народов неким цивилизатором, упразднив старые социально-культурные, правовые и политические институты, дал толчок для последующего формирования новой культуры, современной правовой и политической системы.

Литературы:

1. Сатанова Л.М., *История государства и права Республики Казахстан*, Алматы, 2008 год. с.97
2. *Материалы по истории политического строя Казахстана. т.1*, Алматы, 1960 год.
3. Н.Масанов. *Кочевая цивилизация казахов*. 1995, с. 231.

4. И.Г.Архипов, *Земельное право Республики Казахстан, "Борки"*, Алматы, 1997, с.28.
5. И.В. Дегтярев, Л.И. Осипов. *Земельное право и земельный кадастр*. Москва, 1975 с.16,17.
6. И.Г.Архипов. *Земельное право Республики Казахстан*, Алматы, 1997, с.28.
7. И.Г.Архипов. *Земельное право Республики Казахстан*, Алматы, 1997, с.29-30.

Жолжаксынов Жандос Бахтыбаевич

магистр юридических наук, старший лейтенант полиции,
докторант института послевузовского образования Карагандинской академии МВД
Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, город Караганда, jandoss@inbox.ru

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ФОРМЫ НАСИЛЬСТВЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ, ОБУСЛОВЛЕННЫЕ БЕСПОМОЩНЫМ ИЛИ ЗАВИСИМЫМ СОСТОЯНИЕМ ПОТЕРПЕВШЕГО

Резюме. В значительном объеме уголовно-правовых и криминологических исследований насильственной преступности в настоящее время имеется недостаток в изучении специфических форм проявления насилия. Одной из разновидностей данных специфических форм насильственной преступности является насильственная преступность, обусловленная зависимым или беспомощным состоянием потерпевшего. Автор статьи производит анализ некоторых наиболее типичных случаев данной формы насильственной преступности, обосновывает неполноту и недостаточность традиционных классификаций насильственных преступников, обосновывает новую терминологию для более точного определения исследуемого понятия.

Ключевые слова: насильственная преступность, беспомощное состояние, зависимость потерпевшего, классификация насильственной преступности

Түйін. Көптеген қылмыстық-құқықтық және криминологиялық зерттеулерде қазіргі уақытта зорлық-зомбылық қылмыстарының ерекшеліктерін анықтауда зерттеулер жетіспейді. Зорлық-зомбылық қылмыстарының бірі болып зорлау қылмысы, шартты тәуелді немесе жәбірленушінің дәріменсіз жағдайы болып табылады. Мақала авторы кейбір неғұрлым белгілі әдеттегі жағдайларға тадау жүргізеді, зорлық-зомбылық қылмыскерлеріне қатысты дәстүрлі классификациядағы жеткіліксіздіктер мен толымсыздықтарды және зерттеушінің терминді неғұрлым дәл анықтау үшін жаңа терминологияны негіздейді.

Кілтті сөздер: зорлық-зомбылық қылмысы, дәріменсіз жағдай, жәбірленушінің тәуелділігі, зорлық-зомбылық қылмыстарының классификациясы (жіктелуі).

Summary. At the moment there is a lack in the study of specific forms of violence in a significant volume of Criminal Law and Criminal Researches of violent criminality. One of the varieties of these specific forms of violent criminality is the violent crime, caused by the dependent or helpless state of the victim. The author of the article analyzes some of the most typical cases of this form of violent crime, justifies the incompleteness and inadequacy of traditional classifications of violent criminals, justifies new terminology for a more precise definition of the concept under investigation, analyzes certain typical features of violent crime, caused by the helpless or dependent state of the victim

Keywords: violent crime, helpless state, dependence of the victim, classification of violent crime.

Как указывают казахстанские исследователи преступности в Республике Казахстан, преступность представляет собой явление динамичное и приспособительное, она постоянно мимикрирует в новые сферы человеческих отношений и человеческой деятельности. В связи с чем, изучение причинного комплекса преступности должно быть

постоянным и непрерывным, с учетом изменяющейся структуры общественных отношений в различных сферах жизнедеятельности общества [1, с. 4]. Современная уголовно-правовая наука и криминология изобилуют значительным количеством исследований понятия, форм и видов криминального насилия. Вместе с тем, научно-исследовательская мысль не стоит на месте, генерируя все новые теоретические и прикладные изыскания, дополняющие представление о насильственной преступности. Существует значительное количество классификаций форм и видов насильственной преступности, как основанных на уголовно-правовой характеристике соответствующих деяний, так и имеющих исключительно криминологическое значение, не связанное с квалификационными процессами. Вместе с тем, отдельные случаи формирования и объективного проявления насильственной мотивации по-прежнему не нашли достаточного освещения в уголовно-правовой и криминологической научной литературе. Автор настоящей статьи считает необходимым обратить внимание исследователей на такую разновидность насильственной мотивации, когда уголовное правонарушение совершается в отношении лица, находящегося в беспомощном состоянии или зависимом положении от лица, совершающего данное уголовное правонарушение.

Значительное количество составов уголовных правонарушений в качестве конstitutивных или квалифицированных признаков содержат указание на его совершение в отношении лица, находящегося в беспомощном состоянии. Закономерно предположить, что насильственная мотивация в данном случае может обладать определенными особенностями по сравнению с иными видами насильственных посягательств.

Исследователи вопроса указывают на существующие на практике сложности с квалификацией деяний, совершенных в отношении заведомо для виновного беспомощного лица [2, с.103] Судебная практика складывается таким образом, что к лицам, находящимся в беспомощном состоянии, могут быть отнесены, в частности, тяжелобольные и престарелые, малолетние дети, лица, страдающие психическими расстройствами, лишаящими их способности правильно воспринимать происходящее. Что же касается доктринального токования понятия «беспомощное состояние», то

к нему принято относить также любые виды бессознательного состояния, в том числе состояние сильного опьянения, пребывание в состоянии сна, а также беременность потерпевшей, слепота потерпевшего, нахождение под воздействием гипноза и некоторые другие [3, с. 20; 4, с. 132]. Ввиду отсутствия унифицированного подхода к отнесению к беспомощному состоянию того или иного физиологического или патологического состояния потерпевшего, существуют теоретические споры и практические коллизии в трактовке и применении данного понятия. В частности, в науке имеет место и однозначное признание пребывания во сне как беспомощного состояния, лишаящего возможности осознавать происходящие внешние процессы [5, с. 289], и полное отрицание данного решения, основанное на признании сна нормальным физиологическим состоянием человека [6, с. 67].

Если с точки зрения уголовно-правовой квалификации особенности насильственной мотивации в том или ином уголовном правонарушении, совершенном в отношении беспомощного лица не имеет принципиального значения, то в криминологическом плане механизм совершения конкретного уголовного правонарушения может многое сказать о личности насильственного преступника. Если мы имеем дело с ситуационным типом личности насильственного преступника, то степень нравственно-психологической деформации в данном случае может не отличаться от любого другого механизма преступного поведения (не связанного с беспомощным состоянием потерпевшего). Например, при желании причинить смерть конкретному человеку, виновное лицо предпочло совершить данное деяние, воспользовавшись состоянием сильного алкогольного опьянения жертвы. Другое дело, если преступник намеренно избирает в качестве жертвы беспомощное лицо. Например, совершает серию корыстно-насильственных уголовных правонарушений в отношении пожилых лиц, инвалидов или малолетних. Такой тип личности недостаточно исследован в криминологической литературе. Обратившись к признанным в науке классификациям насильственных преступников, предложенных авторитетными учеными, мы не обнаруживаем соответствующего типа криминальной личности.

Так, согласно общепризнанной в науке классификации насильственных преступников, предложенной Н.Ф. Кузнецовой, выделяется четыре основных типа насильственных преступников: 1) случайные насильственные преступники, насильственные действия которых представляют собой неадекватную реакцию на внезапно возникший конфликт либо связаны с разовым попаданием в обстановку группового давления. В данном случае, по мнению Н.Ф. Кузнецовой, насильственная мотивация возникает под воздействием чувства обиды либо солидарности с теми, кого преступник счита-

ет «своими», может возникнуть под воздействием подстрекательства и быть спровоцированным употреблением алкоголя, психоактивных веществ либо поведением потерпевшего от преступления; 2) замыкающиеся на конфликте насильственные преступники, чьи преступные действия завершают перманентный или быстро протекающий конфликт, при этом под воздействием конфликта растет внутренняя напряженность жертвы, размываются сдерживающие от агрессии параметры нравственно-психологической характеристики. Ключевыми точками формирования насильственной мотивации у данных лиц обычно выступают чувство обиды, мести, ревности, возможна также и групповая солидарность с действиями других лиц; 3) отрицательно ориентированные насильственные преступники, у которых, как правило, присутствует предшествующий опыт нарушения общественного порядка и других правонарушений, в силу чего насильственное поведение носит демонстрацию пренебрежительного отношения к общественным устоям. В контексте данного типа насильственного преступника побудительной причиной к агрессивному поведению может явиться любое слово, действие потерпевшего, расцениваемое им как предлог для ссоры или драки. Здесь фактически идет речь о хулиганском типе насильственного поведения со всеми сопутствующими характеристиками личности виновного лица; 4) злостные насильственные преступники преимущественно совершают преднамеренные насильственные действия, их насильственное поведение фактически превращается в поведенческий стереотип. Таким лицам свойственны эгоцентризм, жестокость, озлобленность и агрессивность, они трудно поддаются исправительному воздействию и нередко допускают рецидив насильственных преступлений [7, с. 74-75]. Во многом сходная классификация насильственных преступников предложена другим видным исследователем Э.Ф. Побегайло. Взяв за основу характер антиобщественной направленности личности, автор выделяет три основных типа насильственных преступников: 1) с четко выраженной агрессивно-насильственной направленностью (45-55 % исследованных лиц); 2) в целом отрицательно характеризующийся тип личности, ранее совершающей различные правонарушения против личности без явно выраженной насильственной направленности (20 %); 3) случайные преступники, впервые совершившие насильственное посягательство, до него положительно или нейтрально характеризовавшиеся (30 %) [8, с. 64]. Поскольку данная классификация во многом схожа с ранее приведенной, мы позволили себе представить ее схематично, с целью продемонстрировать основные тенденции криминологической мысли.

Мы так подробно остановились на классификации Н.Ф. Кузнецовой, признаваемой универсальной в

криминологии, для того, чтобы аргументировать свое утверждение о недостаточном учете исследуемого нами типа личности насильственного преступника. В случае, когда тенденция преступного поведения насильственного преступника связана преимущественно с насильственным поведением по отношению к лицам, находящимся в беспомощном состоянии и, в целом, более слабым в физическом или психологическом аспекте, необходимо говорить об ином типе насильственного преступника, который мы предлагаем назвать «гиперкомпенсационным типом насильственного преступника». Термин «гиперкомпенсация» хорошо известен психологической науке и имеет как позитивный, так и негативный аспекты. В позитивном аспекте интенсивная работа по преодолению собственных недостатков и даже физических недугов способствует совершенствованию личности, достижению серьезных успехов в работе, спорте. Что же касается негативного аспекта гиперкомпенсации, то здесь имеет место озлобленность, психологическая слабость, закомплексованность, в связи с чем самореализация для данного индивида возможна, как правило, посредством вымещения своих психологических проблем на более слабых, уязвимых людях. Известный психолог Альфред Адлер, изучая причины негативной гиперкомпенсации в раннем детстве, выделил три основные причины ее возникновения: 1) физические недостатки, которые расцениваются как препятствие для самореализации и приводят к озлобленности и скрытой агрессии; 2) излишняя опека со стороны родителей, по причине которой в дальнейшем, столкнувшись с реальным миром, лицо начинает испытывать дискомфорт от отсутствия внимания, поощрения со стороны окружающих; 3) жестокое воспитание, которое в итоге приводит к бессердечности, пренебрежению к переживаниям к другим и даже безразличному отношению к людям [9, с. 128].

Выделение гиперкомпенсационного типа насильственного преступника должно иметь не только теоретическое, но и практическое значение. Учитывая глубинные причины формирования данного разновидности насильственной мотивации, необходимо разрабатывать специальные формы исправительного воздействия на данных лиц, а также методы профилактики первичных и повторных насильственных посягательств гиперкомпенсационного типа. Мы также солидарны с мнением современных исследователей вопросов насильственной преступности, которые считают необходимым выделять в ее структуре и насильственные посягательства на животных, наиболее крайние формы которых криминализированы действующим уголовным законодательством [10, с. 7]. Учитывая значительное количество сходных механизмов формирования насильственной мотивации, полагаем, что такого рода посягательства также

следует относить к насильственной преступности гиперкомпенсационного типа.

Если беспомощное состояние лица, пусть и преимущественно в контексте отдельно взятых составов уголовных правонарушений, получает трактовку в актах официального судебного толкования, то понятие зависимого положения потерпевшего от виновного остается недостаточно изученным. Безусловно, его следует отличать от беспомощного состояния, однако, механизм формирования виктимности в данном случае идентичен, поскольку волевая сфера потерпевшего оказывается значительно ограниченной ввиду той или иной формы зависимости от виновного лица в каждом конкретном случае. Таково доведение до самоубийства, совершенное в отношении лица, находящегося в материальной или иной зависимости от потерпевшего (ч. 2 ст. 105 УК РК), истязание в отношении лица, находящегося в материальной или иной зависимости от потерпевшего (п. 1) ч. 2 ст. 110 УК РК) и некоторые другие составы уголовных правонарушений. Однако имеются и принципиально иные случаи, которые в рамках нашего криминологического исследования представляют научный и практический интерес. К ним следует отнести такие варианты зависимого положения потерпевшего, когда лицо, применяющее насилие, находится выше потерпевшего в той или иной социальной иерархии по причине определенного законом или произвольно присвоенного особого статуса. В первом случае мы имеем в виду случаи применения насилия лицами, уполномоченными на выполнение государственных функций (т.е. лиц, чей особый социальный статус определен законом). К таким формам насильственных посягательств следует отнести пытки (ст. 146 УК РК), применение насилия или угроза его применения при превышении власти или должностных полномочий (п. 1) ч. 4 ст. 362 УК РК), превышение власти как воинское уголовное правонарушение (п. 1) ч. 2 ст. 451 УК РК). Что касается незаконных форм социальной иерархии, продуцирующих особую разновидность насильственной преступности, то к ним можно отнести предусмотренный уголовным законодательством состав нарушения уставных правил взаимоотношений военнослужащих при отсутствии между ними отношений подчиненности (ст. 440 УК РК), а также угрозу применения насилия в отношении положительно характеризующегося осужденного в контексте состава ст. 429 УК РК. В отношении второй выделенной нами разновидности можно, помимо формально определенных уголовным законом, выделить иные возможные криминологические варианты насильственной мотивации (например, случаи насильственного воздействия на членов преступных организаций при наличии обусловленной преступным образом жизни иерархии).

Особенностью перечисленных разновидностей насильственных посягательств является тот факт, что в формировании соответствующей незаконной мотивации существенную роль играет факт некоего превосходства виновного над потерпевшим, являющегося причиной парализацией воли потерпевшего противостоять незаконным насильственным действиям. В случае применения насилия лицом, уполномоченным на выполнение государственных функций, у потерпевшего может возникнуть иллюзия законности совершаемых в отношении него насильственных действий, страх оказать сопротивление и подвергнуться еще более интенсивному насилию, неверие в возможность доказать незаконный характер действий, совершаемых наделенным властью лицом. Что касается такого состава уголовного правонарушения, как пытки, то исследователи вопроса совершенно справедливо указывают на полное подавление воли подозреваемого или обвиняемого лица посредством различного рода угроз по принципу «был бы человек, а статья найдется» [11, с. 132].

Следует отметить, что в криминологических исследованиях насильственная мотивация представителей государственных органов выделяется не всегда. В частности Ю.М. Антонян выделяет такую форму насилия как «репрессивное насилие со стороны представителей государства и его органов, в том числе связанное с национальной и расовой дискриминацией» [12, с. 216]. И.А. Кудрявцев и Н.А. Ратинова назвали данный вид насильственной мотивации «агрессией, обусловленной неадекватной актуализацией профессиональных стереотипов» [13, с. 115-131]. Вместе с тем, на наш взгляд, исследований данной формы насильственной мотивации в настоящее время недостаточно, что, безусловно, препятствует и эффективной профилактике подобных уголовных правонарушений.

Что касается насильственных посягательств при наличии незаконных форм иерархической зависимости потерпевших, то в данном случае следует констатировать влияние соответствующей субкультуры (криминальная субкультура, субкультура воинских взаимоотношений и т.д.), вопросы нейтрализации которой не входят в предмет исследования настоящей статьи. Большинство исследователей совершенно справедливо указывают, что наличие подобных иерархических взаимоотношений обычно признаются и виновными, и потерпевшими [14, с. 24].

Исследование данного вопроса позволило автору настоящей статьи выделить два основных вида насильственного поведения в отношении зависимых лиц. Первый вид – дискреционное насилие – применяется по произволу лица, совершающего соответствующие насильственные действия, оно может быть мотивировано желанием показать свое превосходство, бравадой властными полномочи-

ями или авторитетом в соответствующей среде, может иметь место без видимой необходимости, своего рода «насилие ради насилия». Второй вид – репрессивное насилие – применяется как акт мести за какие-либо совершенные потерпевшим действия (например, за сотрудничество осужденного с администрацией учреждения, за отрицание подозреваемым своей причастности к совершенному уголовному правонарушению и т.п.).

Таким образом, исследование, произведенное в настоящей статье, подтверждает обоснованность, теоретическую и практическую значимость выделения такой разновидности насильственной преступности, при которой имеет место беспомощное или зависимое состояние потерпевшего от уголовного правонарушения. Специфика формирования и проявления насильственной мотивации в данных случаях свидетельствует о необходимости особых подходов к изучению личности лиц, совершивших подобные уголовные правонарушения, специфики исправительного воздействия на них и профилактики данных насильственных посягательств.

Список использованной литературы

1. Беркинбаев Н.С. Преступность в Республике Казахстан в постсоветский период. Дис...канд. юрид. наук. – М., 2004. 193 с.
2. Шиян В. И. Беспомощное состояние потерпевшего как объективный признак в преступлениях против личности, совершаемых с применением насилия // Уголовное право - 2014. - № 5. - С. 103 -105.
3. Щерба С., Зайцев О., Сарсенбаев Т. Потерпевший в беспомощном состоянии: особенности судебного разбирательства // Рос/юстиция. - 1995. - № 5 - С. 19-21.
4. Бородин С.В. Преступление против жизни. - СПб.: Юридический Центр Пресс, 2003. 467 с.
5. Попов А.Н. Убийства приотягчающих обстоятельствах. - СПб., 2003. 898 с.
6. Трахов А.И. Уголовный закон в теории и судебной практике. Дис... докт. юрид. наук. – Майкоп, 2002. 370 с.
7. Криминология. Учебное пособие /Под редакцией Кузнецовой Н.Ф. – М.: Зерцало, ТЕИС. 1996. 160 с.
8. Побегайло Э.Ф. Понятие и общая характеристика насильственной преступности //Криминология: вчера, сегодня, завтра. Труды Санкт-Петербургского криминологического клуба. № 2(13). С. 58-83.
9. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии. – М.: Когито-Центр, 2002. 290 с.
10. Крайнева О.Л. Криминологическая характеристика форм криминального насилия. Автореф. дисс... канд. юрид. наук. – Саратов, 2009. 30 с.
11. Брамонтов Р. Проблемы применения пыток оперативными работниками органов внутренних дел // Вестник КарГУ. -2016 г. -№ 1(81). С. 28-35.
12. Антонян Ю.М., Эминов В.Е. Личность преступника. Криминологическо-психологическое исследование. М.: Норма Инфра-М, 2010. 368 с.
13. Кудрявцев И.А., Ратинова Н.А. Криминальная агрессия, - М.: Изд-во Моск. ун-та, 2000. 192 с.
14. Калюжный А.С. Психология взаимоотношений в подразделении. - Нижний Новгород, 2004. 36 с.

РАЗВИТИЕ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА СТРАН ЕАЭС

Резюме. Данная статья посвящена развитию трудового законодательства стран ЕАЭС. Рассмотрены тенденции развития трудового права, оптимальные пути гармонизации трудового законодательства в рамках Евразийского Экономического Союза. Приведены взгляды ученых по гармонизации и унификации трудового законодательства, по разработке общей концепции дальнейшего совершенствования национального законодательства и формирования правоприменительной практики в государствах ЕАЭС. А также, рассмотрены перспективные пути гармонизации трудового законодательства государств-членов ЕАЭС.

Түйін. Бұл мақала ЕЭА елдерінің еңбек заңнамасын дамытуға арналған. Еңбек заңнамасының даму үрдістері, Еуразиялық экономикалық одақ аясында еңбек заңнамасын үйлестірудің оңтайлы жолдары қарастырылады. Еңбек заңнамасын үйлестіру және біріздендіру, ұлттық заңнаманы одан әрі жетілдіру және ЕурАзЭҚ мемлекеттерінде құқық қолдану практикасын қалыптастырудың жалпы тұжырымдамасын әзірлеу туралы ғалымдардың пікірлері келтірілген. Сондай-ақ, БЭЖ-ке мүше мемлекеттердің еңбек заңнамасын үйлестірудің перспективалық жолдары қарастырылды.

Summary. This article is devoted to the development of the labor legislation of the EEA countries. The tendencies of the development of labor law, the optimal ways of harmonization of labor legislation within the framework of the Eurasian Economic Union are considered. The views of scientists on the harmonization and unification of labor legislation, on the development of a general concept for the further improvement of national legislation and the formation of law enforcement practice in the states of the EAEC are given. And also, perspective ways of harmonization of the labor legislation of the member states of the EAEC are considered.

На развитие трудового права в начале нового тысячелетия решающее воздействие оказали два планетарных процесса: 1) техническая революция в сочетании с ускоренной социальной эволюцией, результатом взаимодействия, которых стало формирование постиндустриального общества; 2) неразрывно связанный с ними процесс глобализации.

Основные тенденции развития трудового права:

1. Признание общецивилизованной значимости трудовых прав и расширение сферы действия (экспансия) трудового права.

2. Смещение ценностных приоритетов в содержании прав в сферу обеспечения всестороннего развития личности.

3. Обеспечение средствами трудового права мобильности работников, формирование особого вида «транснациональных» и «наднациональных» трудовых отношений.

4. Усиление гибкости (дифференциации и индивидуализации) в правовом регулировании трудовых отношений в сочетании с обеспечением трудовых прав работника.

5. Гармонизация индивидуальных и коллективных трудовых прав на основе расширения сферы социального партнерства.

6. Приоритет международных стандартов трудовых прав. [1 С.70-71]

Евразийская экономическая интеграция, которая в последние годы наращивает обороты, ставит перед учеными-юристами новые задачи, одна из которых – определение оптимальных путей гармонизации трудового законодательства в рамках Евразийского Экономического Союза (далее - ЕАЭС). Сложность ее решения видится в том, что вначале в СНГ, а затем в ЕврАзЭС, прекратившим свое существование с января 2015 года, опыт подобной гармонизации оказался не вполне успешным. Во всяком случае, ни Модельный трудовой кодекс в рамках СНГ, ни Основы трудового законодательства ЕврАзЭС так и не были приняты, хотя долгое время разрабатывались. Чтобы эта участь не постигла и процесс гармонизации трудового законодательства в ЕАЭС, нужно уже на начальном этапе определить, в каком направлении государствам-членам двигаться, какие возможности для решения этого вопроса предоставляет Договор о ЕАЭС, какие международно-правовые и надгосударственные источники наиболее эффективны для целей гармонизации.

Гармонизацию и даже унификацию трудового законодательства ЕврАзЭС считала необходимыми С. Ю. Головина, поскольку без схожих норм трудового права не может эффективно функционировать единый рынок рабочей силы. Н.Л. Лютов полагал достаточно амбициозной задачу принятия единого Трудового кодекса стран ЕврАзЭС и более реалистичными считал разработку и принятие Основ трудового законодательства государств-членов ЕврАзЭС. [2. С. 17-22.]

Интересные взгляды о перспективах гармонизации трудового права высказали казахстанские ученые Т. М. Абайдельдинов и С. Ж. Сулейменова: «Гармонизация трудового законодательства государств ЕАЭС должна осуществляться не прибегая к унификации норма, а путем сближения на основе теории трансформации... При этом государства ЕАЭС сохраняют суверенитет, политическую самостоятельность, оставаясь субъектами международных отношений и международного трудового права». С переходом в будущем от ЕАЭС к Евразийском Союзу, вероятно, откроются перспективы и для унификации, но при том условии, что в Союзе будут сформированы надгосударственные органы парламентского типа.»

Другой казахстанский исследователь А. К. Надирова предлагает два варианта решения задачи по гармонизации трудового законодательства государств-членов ЕАЭС:

- 1) создание Основ трудового законодательства стран ЕАЭС, которые станут частью наднационального евразийского законодательства;
- 2) разработка модельных законов, в соответствии с которыми будут приводиться нормативные правовые базы государств-членов ЕАЭС. [3. С. 354]

Предложенные оба варианта в настоящее время малоперспективны и нереализуемы, так как в Союзе согласно Договору о ЕАЭС отсутствуют наднациональные органы парламентского типа, а Высший совет и ЕЭК не обладают правом принимать наднациональные акты в форме законов, кодексов (даже модельных) или Основ законодательства.

Белорусские ученые Г. А. Василевич и С. Г. Василевич предлагают «разработать общую концепцию дальнейшего совершенствования национального законодательства и формирования правоприменительной практики в государствах ЕАЭС, направленную на сближение национальных правовых систем с учетом целей функционирования ЕАЭС. Концепция сама по себе позволяет предвидеть динамику развития права на ближайшую перспективу и последовательность принятия законодательных актов, исходя из интересов граждан и государства, потребностей экономики, социальной и политической сфер». [4. С. 178.]

Данное предложение, требует нескольких уточнений.

Во-первых, разработка подобной концепции представляется малоперспективной ввиду многообразия сфер правового регулирования.

Во-вторых, более целесообразно разработка концепции гармонизации законодательства в социально-трудовой сфере государств-членов ЕАЭС, которая станет учитывать национальные особенности и включать не столь жесткие, а более мягкие модели в форме рекомендаций, адресуемые главам

государств, парламентам и правительствам государств-членов ЕАЭС.

В-третьих, к разработке подобной концепции или программе в рабочую группу наряду с представителями органов ЕАЭС и правительств государств-членов следует активнее привлекать ученых, социальных партнеров.

В 2015 году Всеобщей конфедерацией профсоюзов был разработан проект Принципов разработки Основ трудового законодательства (модельного Трудового кодекса) государств-членов ЕАЭС. [5] Целью является определение принципов разработки Основ трудового законодательства (модельного Трудового кодекса) государств-членов ЕАЭС, которые позволяет в рамках Союза наметить основные подходы к решению ключевых проблем в регулировании трудовых и непосредственно связанных с ними отношений для эффективного функционирования общего рынка труда, а также содействовать экономической политике государств, повышению уровня жизни населения, обеспечению унифицированных условий для осуществления трудовой деятельности на территории государств-членов ЕАЭС. Вместе с тем ни в Договоре о ЕАЭС, ни в иных региональных международных договорах между Арменией, Беларусью, Казахстаном, Кыргызстаном и Россией нет даже упоминания об Основах законодательства как о правовом источнике ЕАЭС. Поэтому вопрос о принятии Основ трудового законодательства ЕАЭС на данный момент не актуален.

Рассмотрим наиболее перспективные пути гармонизации трудового законодательства государств-членов ЕАЭС.

1. Заключение или пересмотр региональных международных договоров, особенно в сфере трудовой миграции.

2. Взаимный учет (национальная концепция) лучшего законодательного опыта регулирования трудовых и тесно связанных с ними отношений.

3. Международно-правовая рецепция через имплементацию в национальное законодательство международных трудовых стандартом.

4. Разработка международного трудового кодекса государств-участников СНГ. [6. С. 74-76]

Вместе с тем задача по гармонизации трудового законодательства государств – членов ЕАЭС требует решения других, сопутствующих задач. В частности, миграционной, поскольку осуществление трудовой деятельности требует соблюдения миграционного режима, установленного в государстве трудоустройства. Также актуальны вопросы, связанные со свободой передвижения, признания документов об образовании, признания квалификаций, сертификатов и др. Следует направить решение данных вопросов в положительную сторону в целях возможности трудоустройства гражданами

государств – членов Союза в государстве трудоустройства.

Из анализа статей 96 и 97 Договора о ЕАЭС следует, что при установлении общих правил регулирования трудовых отношений все же содержится отсылка к национальному законодательству государства трудоустройства, что свидетельствует о применении сочетания наднационального и национального режимов правового регулирования трудовых отношений в рамках евразийской региональной интеграции. [7]

Литература:

1. *Европейско-Азиатский правовой конгресс. Развитие мирового правопорядка: институты и механизмы. Доклады исполнительного комитета к одиннадцатой сессии конгресса. Екатеринбург 2017.* Лушников А.М. «Основные тенденции развития трудового права в XXI веке» С.70-71.

2. Лютов Н.Л. *Некоторые соображения по поводу гармонизации трудового законодательства в рамках ЕврАзЭС // Трудовое право России и за рубежом. 2010. № 3. С. 17-22.*

3. *Абайдельдинов Т.М., Сулейменова С.Ж. Перспективы сближения трудового законодательства стран ЕАЭС// Правовое регулирование существования и защиты прав физических и юридич*

еских лиц: материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 90-летию профессора В.Ф. Чигира (Минск, 4-5 ноября 2014 года). Минск, 2014. С.354.

4. *Василевич Г.А., Василевич С.Г. Конституционные основы имплементации международных договоров Республики Беларусь и норм интеграционного права. Минск, 2015. С. 178.*

5. URL www.vpk.ru/upload/global/1504_principe_1/doc.

6. *Европейско-Азиатский правовой конгресс. Развитие мирового правопорядка: институты и механизмы. Доклады исполнительного комитета к одиннадцатой сессии конгресса. Екатеринбург 2017.* К.Л. Томашевский «Пути гармонизации трудового законодательства государств ЕАЭС» С. 74-76.

7. URL http://www.bmpravo.ru/show_stat.php?stat=1134.

Какимов Жүніс Жәңісұлы

ҚР ПМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясының докторант PhD, Zhunis94@mail.ru

Ғылыми жетекші: заң ғылымдарының кандидаты,

полиция подполковнигі Р.К.Туманшиев

СОТҚА ДЕЙІҢГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДЕГІ ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСТЕРДІ ЖӘНЕ МАТЕРИАЛДАРЫ БІРІКТІРУ ЖӘНЕ БӨЛЕКТЕП АЛУ: ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйін. Мақалада қылмыстық процесті жүргізуші органмен қабылданатын қылмыстық істерді біріктіру және қылмыстық істі бөлектеу туралы шешімдерді реттейтін заң нормалары зерттелген. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру кезіндегі сұрақтарды шешу мәселелері талданады. ҚР Қылмыстық процестік кодексті жетілдіруге бағытталған ұсыныстар ұсынылады.

Түйінді сөздер: сот; сотқа дейінгі тергеп-тексеру; қылмыстық іс; құқықтық саясат; Қылмыстық процестік кодексі; Жоғарғы Сот; қылмыстық істі біріктіру; қылмыстық істі бөлектеп алу.

Резюме. В данной статье исследуются правовые нормы, регулирующие деятельность органов уголовного преследования в области выделения и соединения уголовных дел. Анализируются проблемы, возникающие в ходе осуществления досудебного расследования по данным вопросам. Предлагаются рекомендации, направленные на совершенствование Уголовно-процессуального кодекса РК.

Ключевые слова: суд; досудебное расследование уголовных дел; правовая политика; Уголовно-процессуальный кодекс, Верховный Суд; соединение уголовных дел; выделение уголовных дел.

Summary. This article examines the legal rules governing the activities of prosecution bodies in the field of allocation and connection of criminal cases. Analyzes the problems arising in the implementation of pre-judicial investigation on these issues. Recommendations to improve the Criminal procedure code of RK.

Keywords: court; pre-trial investigation of criminal cases; legal policy; the code of Criminal procedure, the Supreme Court; connection of criminal cases; the allocation of criminal cases.

Кез келген қазіргі замандағы қоғамда қылмыстылықпен күресу өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бүгінгі таңда біздің мемлекетте аталған мәселе күрделілердің біріне жататыны мәлім. Қолданып жатқан шараларға қарамастан қылмыскерлердің іс-әрекеттерін толықтай жою немесе тоқтата тұру мүмкін болған жоқ. Бұрынғыдай топтық қылмыстар айтарлықтай көбеюде. Соңғы жылдардың зерттеулерінде топтастырылған қылмыстылықтың көлемі мен сипаты тез өзгергендігін, ұзақ уақыт бойы өмір сүріп келе жатқан ұйымдастырылған

қылмыстық топтастырылу деңгейінің жоғарылану мен кеңею процесі айқындалады. Топтастырылған қылмыстардың өзекті мәселелерін ғылыми зерттеу қажеттілігі, қылмыстылықтың өзекті мәселелерін ғылыми зерттеу қажеттілігі, қылмыстылықтың жалпы құрылымындағы алатын жоғары орнымен ғана емес, сонымен қатар аталған әрекеттерді тергеудің ерекшеліктерімен түсіндіріледі.

ҚР-ның Құқықтық саясат тұжырымдамасында қылмыстық процесс заңдарын одан әрі жетілдіру қажеттігіндегі негізгі мақсаты - қылмыстық іс жүргізудің адам құқықтары мен бостандықтарын қорғауға бағытталған іс жүргізу заңдарын жетілдірудің өзекті бағыттарының бірі істі сотқа дейінгі дайындау кезеңінде де, сот сатыларында да рәсімдерді жеңілдету және жеделдету болып табылатындығы айқындалған [1, 21-22 бб.] .

Қылмыстық сот ісінің оңтайлы моделі жасалмайынша мемлекеттің қылмыстық саясаты тиімді болмақ емес. Сондықтан қылмыстық-іс жүргізу құқығын дамыту перспективалары туралы айтқанда, Республиканың қолданыстағы Қылмыстық-іс жүргізу кодексі негізінен қылмыстық әділет жүйесін қазіргі уақыттағы демократиялық, құқықтық мемлекеттің сипаттарына сәйкес келтіргенін атап өткен жөн. Заң шығарушының басты мақсаты тікелей қолданылатын, заңдардың мәнін, мазмұнын және қолданылуын айқындайтын және әділ сотпен қамтамасыз ететін, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары туралы конституциялық нормаларды тануға негізделген қылмыстық іс жүргізу заңын қалыптастыру болатын.

Сол себепті қылмыстық-іс жүргізу құқығын дамытудың басымдығы қылмыстық сот ісінің адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғауға бағытталған негізін қалаушы қағидаттарын дәйекті түрде одан әрі іске асыру болып қала бермек.

Мақаланы дайындау барысында әртүрлі кезеңдерде табиғатымен жақын мәселелермен айналысқан шетел авторларының еңбектері кең пайдаланылған, олардың ішінде келесідей атақты заңгер ғалымдарды атап өту қажет: В.Б. Алексеева, В.И. Батишева, В.П. Божьева, В.М. Быков, И.Е. Быховский, А.П. Гуляев, З.З. Зинатулин, Л.М. Корнеева, А.М. Ларин, И.И. Мартинович, Н.Е. Павлова, В.М. Савицкий, А.В. Смирнов, Р.Х. Якупов, М.Е. Токараева, А.А. Чувилев, Ш.Ф. Шарафутдинов, В.М. Шимановский және т.б.

В.Б. Алексеевтің пікірімен бөлісетін болсақ, оның көзқарасы бойынша заң қылмыстық әрекеттің барлық жағдайларын объективті, жан-жақты және толық көлемді түрде зерттеуді қамтамсыз ету үшін қылмыстық істер бір өндіріске біріктіріледі немесе бір өндірістен бөлектенеді дегенді алға тартады. [2, 55 б].

Р.Х. Якуповтың пікірінше, қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық бөлектеу негізінен қылмыстық іс жүргізуді жылдамдату мақсатында жүргізіледі дегендей көзқарасты ұстанады. [3, 17 б].

Мақалада сондай-ақ шығармашылық іздеу процесінің тиімділігін жоғарылатуға мүмкіндік беретін отандық ғалымдармен жиналынған қылмыстылықпен күресу теориясын және тәжірибесін жетілдіруге арналған шығармашылық тәжірибесі есепке алынған. Олардың ішінде А.Н. Ахпановтың, Е.Ж. Әлімағамбетовтің, Б.М. Бишмановтың, С.Е. Еркінның, С.М. Жалыбиннің, А.Х. Миндағұловтың, М.С. Нәрікбаевтың, А.С. Нуралиеваның, Е.І. Қайыржановтың, Қ.Ж. Капсалымовтың, М.Ш. Қоғамовтың, С.Д. Оспановтың, Т.Е. Сарсенбаевтың, Б.Қ. Төлеубекованың, Қ.Х. Халиковтың, А.Л.Ханның, Б.К.Шнарбаевтың және тағы басқа да ғалымдардың еңбектерін атап өту қажет.

Б.Қ. Төлеубекованың пікірінше, қылмыстық істі бөлектеудің мақсаттары жөнінде өзінің кәметке толмағандарға қатысты қылмыстық істі бөлек өндіріске бөлектеу, қылмыстық сот ісін жүргізудің ізгілікті танытуы болып табылады дегендей көзқарасты білдіреді. [4, 25 б].

Б.К. Шнарбаевтың пікірінше, қылмыстық істен материалдарды бөлектеу бойынша қажеттілігіне қарамастан қылмыстық іс жүргізу заңында қылмыстық істен материалдардың бөлектенуін қарастырмаған дегендей пікірлерін береді. [5, 197 б].

ҚР-ның Қылмыстық процесс кодексімен қылмыстық істі бөлектеу және қылмыстық істерді біріктіру негіздері бүгінгі таңда толық көлемде реттелмеген. Қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеп алуға байланысты сұрақтарды шешу барысында орын алып отырған өзекті мәселелер мен олқылықтар әлі де болса жеткілікті болып табылады. Көбінесе олар қылмыстық істерді біріктіру мен бөлектеудің процессуалдық тәртібімен, алдын ала тергеу мен анықтаудың мерзімін есептеумен, лауазымды тұлғалардың өкілеттігімен және заң нормалары арасындағы қарама-қайшылықтармен тікелей байланысты болып отыр. Бізбен қозғалған сұрақтардың заңмен анықталып, нақтыланбағандығын, аталған тақырып бойынша ғылыми зерттеу еңбектерінің аздығынан байқауға болады. Қазақ КСР-нің Қылмыстық процесс кодексіне қарағанда, ҚР Қылмыстық процесс кодексіне қарағанда, ҚР-ның Қылмыстық процесс кодексінде қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істерді бөлектеп алудың негіздері мен тәртібі айтарлықтай кеңейтілген [6, 12 б].

ҚР ҚПК-нің 48-бабының негізінде, қылмыстық істерді біріктіру әрекеті тек сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізіліміне тіркелгеннен кейін қылмыстық істер бойынша жүзеге асырылады. Атап айтар болсақ, әрбір факті бойынша сотқа дейінгі тергеп тексеру бірыңғай тізіліміне тіркелмей жатып олардың бірігуі орын алмауы қажет. Бұл дегеніміз сотқа дейінгі тергеп тексерудің бірыңғай тізіліміне тіркелген қылмыстық іс басқа сотқа дейінгі тергеп тексерудің бірыңғай тізіліміне тіркелген қылмыстық іспен ғана бірігеді дегенді білдіреді. Алайда іс тәжірибеде қылмыстық істерге осы қылмыстық іске қатысты бөлек жиналған құжаттар немесе қылмыстық іс сотқа дейінгі тергеп тексерудің бірыңғай тізіліміне тіркелмей жатып бір факті бойынша әр жерде, бірнеше жинақталған құжаттар бір құжаттарға бірігуі орын алатын жағдай.

Бұл аталған фактілер ҚР ҚПК-тің 43-бабының негізінде біріктірілуге жатпайды. Яғни қылмыстық іс жүргізу органдары бұндай жағдайларда қылмыстық істерді біріктіру кезінде қабылдайтын шешім-қылмыстық істерді біріктіру туралы қаулыны қажет етпейді. Қылмыстық істерді біріктіруді қарастыру барысында оның мазмұны мен мағынасына назар аударып көрелік. ҚР-ның ҚПК-нің 43-бабының атауында аталып отырғандай, біріктірілуге тек қылмыстық істер жататындығы нақтыланған.

Яғни, «қылмыстық істер» деп көпше түрде көрсетілуі бірнеше, яғни екі немесе одан да көп қылмыстық істер бір-бірімен бірігеді дегенді білдіреді. Қылмыстық істерді біріктірудің бірден бір белгісі- сотқа дейінгі тергеп тексерудің бірыңғай тізіліміне тіркелудің болуы. Қылмыстық істің сотқа дейінгі тергеп тексерудің бірыңғай тізіліміне тіркелуінің себебі мен негізі ҚР ҚПК-нің 180-бабында көрсетілген, қылмыстық істі тіркеуге себептер болып: 1. Азаматтардың арызы; 2. Кінәсін мойындап келу; 3. Мемлекеттік органның лауазымды адамының немесе ұйымда басқару функцияларын атқарып отырған адамның хабарламасы; 4. БАҚ; 5. Лауазымды адамдардың және қылмыстық істі тіркеуге құқық берілген органдардың қылмыс туралы мәліметтерді тікелей анықтауы танылады. Ал қылмыстық істі тіркеуге негіз болып қылмыс белгілерін көрсететін жеткілікті деректердің болуы танылады [6, 68-72 бб.].

Нақтылай келе, қылмыстық істерді біріктіру дегеніміз - жазаны сңіру немесе қосу қағидасы негізінде, жасалған бірнеше қылмыстар үшін бір ғана жаза тағайындау және ақиқатты анықтауды жеңілдету мақсатында бір немесе бірнеше қылмыстарды жасағандығы немесе сол қылмыстарға қатысқандығы, сондай-ақ сол қылмыстарды алдын ала уәде берместен жасырғандығы немесе олар туралы хабарламағандығы үшін бір немесе бірнеше адамдарды айыптау туралы бөлек-бөлек сотқа дей-

іңгі тергеп-тексеру басталған қылмыстық істердің бір өндіріске біріктірілуі.

ҚР-ның ҚПК-нің 44-бабында қарастырылған қылмыстық істерді бөлектеп алу заң нормасының өзіндік мақсатының негізінде, біз қылмыстық істі бөлектеп алуға келесідей түсінік береміз: «Қылмыстық процесс заңының қылмыс жасаған адамды қылмыстық жауапқа тарту міндетін, мемлекеттік құпияны сақтау мен кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету мақсатында қылмыстық процессті жүргізуші органның қылмыстық істі бөлектеуі». Кәмелетке толмаған айыпталушылардың құқықтары ҚР Қылмыстық процесс заңымен ерекше қарастырылып, олар туралы қылмыстық іс жүргізу заңымен ерекше қарастырылып, олар туралы қылмыстық іс жүргізу осы заңның 52-тарауы негізінде жүргізілетіндігі талап етіледі.

Негізінен Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасының Қылмыстық процесс кодексіндегі қылмыстық істі бөлектеу қарастырылған 95-бабының 2-бөлігінде қандай жағдайларда қылмыстық іс бөлектеніп алынатындығы анықталмаған. Алайда іс-тәжірибеге сүйенер болсақ, бастапқыда қылмыстық істер келесі негіздер болған жағдайларда бөлектеп алынған:

- Қылмыс жасаған адамдардың біреуінің тұрғылықты мекен-жайы анықталмаса;

- Қылмыс жасаған адамдардың біреуі науқастанған болса;

- Қылмыстық жауапқа тартылуға тиісті адамдардың біреуінің анықталмауы;

- Тергеліп жатқан қылмыстық іске қатысы жоқ қылмыстар бойынша;

- Қажет болған жағдайда көп эпизодты қылмыстық істерді тергеу барысында.

Қылмыстық істі бөлектеп алуға негіз болатын жағдайларға В.С. Соколов мыналарды жатқызады:

- Іс бойынша бір-біріне қатысы жоқ қылмыстардың анықталуы;

- Айыпталушылардың біреуінің тұрғылықты мекен-жайының анықталмауы немесе оның ауыр науқастануына байланысты қылмыстық іс тоқтамға алынар болса;

- Алдын ала тергеу мүмкіндігі аяқталып, бірақ қылмыстық жауапқа тартылатын адамның біреулерінің анықталмауы;

- Тергеліп жатқан қылмыстың көлемділігі мен қиындығына байланысты, егер олар бірнеше қылмыстық істер бөлектеп алуға мүмкін болатын болса [7, 210 бб.].

Ал, Т.К Биятов болса, қылмыстық істі бөлектеп алуға берген түсінігінде қылмыстық істі бөлектеп алуға болатын негіздерге мыналарды жатқызады:

- Бір-біріне қатысы жоқ бөлек қылмыстардың немесе қылмыстық жауапқа тартылатын адамдардың анықталуы;

- Айыпталушылардың біреуінің алдын ала тергеуден бой тасалап, оның тоқтаған жерінің анықталмауы;

- Айыпталушылардың біреуінің жүйкесінің бұзылуы немесе басқа да ұзақ емделуді қажет ететін ауыр науқастануы;

- Қылмыстық жауапқа тартылатын адамдардың барлығы анықталмаған жағдайда;

- Қылмыстық әрекеттердің кейбір эпизодтары мемлекеттің және жеке өмірдің құпиялардың қатысы болса;

- Кәмелетке толмаған айыпталушының ересек адамдармен бірге қылмыс жасаған жағдайларда;

- Алдын ала тергеу барысында осы қылмысқа қатысы жоқ қылмыстар анықталса;

- Бас прокурордың жазбаша нұсқауы негізінде тергеліп жатқан қылмыстың көлемділігі мен қиындығына байланысты [8, 154-155 бб.].

В.С Соколовқа қарағанда Т.К Биятов қылмыстық істі бөлектеп алу негіздерінің тізбесін бере отырып, олардың қылмыстық іс жүргізу заңдарының талаптарынан туындап отырғандығына сілтеме жасайды. Яғни онда былай делінген: «Егер жасы толмаған бала қылмыс жасауға ересектермен бірге қатысса, ол туралы іс осы Кодекстің 98-бабының талаптары сақтала отырып, алдын ала тергеу кезінде мүмкіндігінше жеке қарауға бөлектенуі тиіс» [9, 6 б.].

Қылмыстық істі бөлектеп алу заң нормасының негізгі мақсаттары болып:

- Қылмыс жасап, қылмыстық іс әрекеті толығымен дәлелденген адамды уақытылы қылмыстық жазаға тарту немесе оны алмастыратын шараларды қолдану;

- Мемлекеттік құпияның басқаларға ашылмауын қамтамасыз ету;

- Кәмелетке толмаған айыпталушымен бірге қылмыс жасаған ересек адам өзінің қылмыстық жауапталықтан құтылу мақсатында кәмелетке толмаған айыпталушыға әсер етпеуін қамтамасыз ету танылады.

Жалпы түрде қазақстандық қылмыстық іс жүргізу заңнамасындағы қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істерді бөлектеп алу туралы шешімдердің рөлі мен орнын зерттеудің дербестігі мен құрамалығы, қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеп алудың негіздерін анықтаумен байланысты аз зерттелінген мәселелерді өңдеуден, аталған шешімдердің процессуалдық тәртібін нақтылау мен жетілдіруден, қылмыстық істерді біріктіру мен бөлектеп алуға байланысты сұрақтарды шешу барысында қылмыстық іс жүргізу органдарының рөлі мен орнын анықтаудан қалыптасады.

ҚР-ның Конституциясының 77-бабының негізіндегі адам құқықтарының қорғалуына кепіл болу мақсатында өзіне қылмыстық істерді бір өн-

діріске біріктіріп, бір ғана тергеу әрекетін жүргізіп, бір ғана жауаптылықты анықтау үшін өзіне «Қылмыстық істерді біріктіру» нормасын енгізген. ҚР-ның Қылмыстық процесс кодексіндегі 43-бапта орын алып отырған қылмыстық істерді біріктіру заң нормасы негізінен жасалған қылмыстық іс әрекет немесе әрекетсіздік үшін қозғалған қылмыстық істерді бір өндіріске біріктіріп, қылмыстық іс әрекеттің дәлелденуінің толықтығын және жан-жақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған. Қылмыстық қудалау органдары қылмыстық ізге түсу қызметін атқару барысында, бірнеше жерде, бірнеше лауазыды адаммен, бірнеше жайттар бойынша бірнеше қылмыстық істер қозғалып, анықтау немесе алдын алу тергеу әрекеттері жүргізілуі мүмкін. Алайда осы қозғалған бірнеше қылмыстық істер бір адаммен немесе бір-біріне қатысты болуы ықтимал. Осы жағдайларда қозғалған барлық қылмыстық істер бір өндіріске біріктіріліп, бір ғана қылмыстық істі құрап, бір жерде жүргізіліп, тиісті шешім қабылдануы қажет. ҚР-ның Қылмыстық процесс заңындағы орын алып отырған қылмыстық істерді біріктіру заң нормасының мақсаты жөнінде ғалымдар арасында пікірлер әртүрлі.

Мысалға айтар болсақ, Б.Қ Төлеубекованың пікірі бойынша қылмыстық істері біріктіру жөнінде өзінің ойын былай деп келтірді: «Қылмыстық ізге түсу функциясын жүзеге асыру барысында бір факті бойынша түрлі өкілетті органдар қылмыстық істерді дербес қозғап, сотқа дейінгі тергеуді бір мезгілде жүргізетін жайттар пайда болуы мүмкін. Осы фактінің анықталуы бір адам және бір мәнжай бойынша екі іс жүргізілуінің дереу тыйылуына әкеліп соғады. Әйтпеген жағдайда қайтадан соттауға және қылмыстық ізге түсуге жол беруге болмайтыны жөніндегі принциптің бұзылуына жол беріледі» [10, 209 бб.].

Нақтыла келе, қылмыстық істерді біріктіру дегеніміз - жазаны сiңiру немесе қосу қағидасы негiзiнде, жасалған бiрнеше қылмыстар үшiн бiр ғана жаза тағайындау және ақиқатты анықтауды жеңiлдету мақсатында бiр немесе бiрнеше қыл-

мыстарды жасағандығы немесе сол қылмыстарға қатысқандығы, сондай-ақ сол қылмыстарды алдын ала уәде берместен жасырғандығы немесе олар туралы хабарламағандығы үшiн бiр немесе бiрнеше адамдарды айыптау туралы бөлек-бөлек тiркелген қылмыстық iстердiң бiр өндiрiске бiрiктiрiлуi деген түсiнiк беремiз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. *Қазақстан Республикасы Құқықтық саясат тұжырымдамасы.-Алматы: Жеті жарғы, 2002.-56 бб.*

2. *Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР.-Изд.2-е,перераб.и доп.-М.:Спарк, 1997.-788 с.*

3. *Исчисление процессуальных сроков в Советском Уголовном процессе: Кол. Авторов. Учеб.пособие.-М., 1990.-С.35.*

4. *Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан. Часть общая: академ.курс/ под ред. д-ра юрид.наук,проф.Б.Х. Төлеубековой.- Алматы: НАС, 2004.-Кн.2.-412 с.*

5. *Шнарбаев Б.К., Казиканов Т.Т. Механизм возбуждения и расследования уголовного дела: учеб.-практ.пособие.-2006.-320 с.*

6. *Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесс кодексі.-Алматы: Юрист, 2014 ж 4 шілде.*

7. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Казахской ССР.- Алматы, 1969.- 652 с.*

8. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Казахской ССР/под.ред. Е.Я. Лопушиного, А.Я.Гинзбурга.- Алматы: Баспагер,1995.-480 с.*

9. *Қазақ ССР-нің Қылмыстық іс жүргізу кодексіне толықтырулар мен өзгерістер енгізу туралы: Қазақ ССР Жоғарғы Советі Президиумының № 2114-ХІ Жарлығы // Қазақ Советтік Социалистік Республикасы Жоғарғы Советінің Ведомствтары.-1987.-№20.-3-10 бб.*

10. *Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу құқығы. Жалпы бөлім: Оқулық.-Алматы: Жеті жарғы, 2000.-416 б.*

Кыстаубаева А.Б.

Докторант (PhD) Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан, Астана, aliya.kystaubaeva@mail.ru

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НОРМ О ПРОБАЦИИ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Резюме. Статья посвящена исследованию актуальных вопросов и проблем внедрения института probation в отношении несовершеннолетних в законодательство Республики Казахстан. Проанализировано действующее законодательство, затрагивающее вопросы probation в отношении несовершеннолетних, находящихся в «конфликте с законом», особое внимание уделено Закону Республики Казахстан от 30 декабря 2016 года «О probation». Предпринята попытка сформулировать предложения по совершенствованию существующей законодательной регламентации по данному вопросу.

Түйін. Мақала Қазақстан Республикасының заңнамасында кәмелетке толмағандарға қатысты probation институтын енгізудің өзекті мәселелерін зерттеуді қамтиды. Заңға қайшы әрекет жасаған кәмелетке толмағандарға қатысты probation мәселесін қамтитын қолданыстағы заңнамаға талдау жүргізіліп, 2016 жылғы 30 желтоқсандағы «Probation туралы» Қазақстан Республикасының Заңына ерекше көңіл бөлінеді. Осы мәселеге қатысты қолданыстағы заңнамалық реттеуді жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеуге әрекет жасалды.

Summary. The article is devoted to the study of actual issues and problems of introduction of the probation institute in relation to minors in the legislation of the Republic of Kazakhstan. The current legislation involving probation issues in relation to minors that are in "conflict with the law" has been analyzed, special attention is paid to the Law of the Republic of Kazakhstan "On probation" of December 30, 2016. An attempt to formulate proposals for improving the current legislative regulation on this issue has been made.

Многие международные стандарты выделяют несовершеннолетних как особую категорию, требующую повышенной защиты и охраны их прав.

Статья 37 нью-йоркской «Конвенции о правах ребенка» гласит: «государства-участники обеспечивают, чтобы: а)...Ни смертная казнь, ни пожизненное тюремное заключение, не предусматривающее возможности освобождения, не назначаются за преступления, совершенные лицами моложе 18 лет; б) ни один ребенок не был лишен свободы незаконным или произвольным образом. Арест, задержание или тюремное заключение ребенка осуществляются согласно закону и используют-

ся лишь в качестве крайней меры и в течение как можно более короткого соответствующего периода времени;

с) каждый лишенный свободы ребенок пользовался гуманным обращением и уважением неотъемлемого достоинства его личности с учетом потребностей лиц его возраста...d) каждый лишенный свободы ребенок имел право на незамедлительный доступ к правовой и другой соответствующей помощи, а также право оспаривать законность лишения его свободы перед судом или другим компетентным, независимым и беспристрастным органом и право на безотлагательное принятие ими решения в отношении любого такого процессуального действия» [1].

В реализацию международных норм, казахстанское законодательство в отношении лиц, совершивших уголовные правонарушения в несовершеннолетнем возрасте, содержит специальные нормы поощрительного характера. Пункт 2 статьи 48 Закона Республики Казахстан от 8 августа 2002 года «О правах ребенка в Республике Казахстан» закрепляет: «При назначении вида наказания государственные органы и должностные лица должны учитывать условия жизни и воспитания ребенка, уровень психического развития, иные особенности личности, а также влияние на него старших по возрасту лиц» [2]. Аналогичные требования установлены законодателем в ст.82 Уголовного кодекса Республики Казахстан (далее – УК РК) [3]. Кроме того, несовершеннолетний возраст учитывается при назначении наказания как смягчающее обстоятельство (ч.2 ст.82 УК РК).

Таким образом, каждое лицо, в возрасте от 14 до 18 лет, совершившее уголовное правонарушение, в соответствии с международным и внутренним законодательством, имеет особый статус, находится под защитой международных организаций и собственного государства, несмотря на «конфликт с законом».

Признавая право несовершеннолетнего, нарушившего норму уголовного закона, на защиту и снисхождение со стороны государства при назначении и исполнении наказания, законодатель ограничил виды наказаний, назначаемых несовершеннолетним, а также предусмотрел альтернативу наказаниям в виде принудительных мер воспитательного воздействия (ст.81 УК РК). Согласно указанной статье к несовершеннолетним могут быть применены следующие виды наказаний:

- 1) лишение права заниматься определенной деятельностью,
- 2) штраф,
- 3) исправительные работы,
- 4) привлечение к общественным работам,
- 5) ограничение свободы,
- 6) лишение свободы.

Судом, несмотря на совершение правонарушения несовершеннолетним, вместо наказания могут быть назначены следующие меры воспитательного воздействия:

- 1) предупреждение;
- 2) передача под надзор родителей или лиц, их заменяющих, либо специализированного государственного органа;
- 3) возложение обязанности загладить причиненный вред;
- 4) ограничение досуга и установление особых требований к поведению несовершеннолетнего;
- 5) помещение в организацию образования с особым режимом содержания;
- 6) возложение обязательства принести извинения потерпевшему;
- 7) установление пробационного контроля.

Кроме того, в 2007 году, в рамках международного проекта «Ювенальная юстиция в Казахстане», впервые на всем постсоветском пространстве в республике созданы ювенальные суды, основная цель которых, защита прав несовершеннолетних. В статье 307 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан [4] перечислена категория уголовных дел, подсудных специализированным межрайонным судам по делам несовершеннолетних.

Из интервью председателя специализированного межрайонного суда по делам несовершеннолетних города Астаны Назили Раззак: «Мы очень либерально подходим к делам с участием несовершеннолетних. Это обусловлено тем, что наша конечная цель - не наказать, а исправить. При этом мы понимаем, что отправка несовершеннолетнего в места лишения свободы далеко не всегда позволяет исправить подростка. Ювенальный суд всегда старается, руководствуясь действующим законодательством дать ребенку еще один шанс» [5]. Мы бы добавили: «не наказать, а исправить и воспитать» достойного члена общества, гражданина Республики Казахстан несмотря на то, что у подростка имеются определенные проблемы с законом. И здесь важно не только обдуманное и персонифицированное назначение наказания по отношению к несовершеннолетнему, но и его исполнение. Исполнение, где акцент будет сделан на оказание всех возможных видов помощи осужденному. Регулирует указанные вопросы, с относительно недавних пор, пробационное законодательство Республики Казахстан.

Действующим Уголовно-исполнительным кодексом Республики Казахстан [6] (далее – УИК РК), а также ст.ст.19, 20 Закона Республики Казахстан «О пробации» [7] (далее – Закон), предусмотрены особенности осуществления пробационного контроля в отношении несовершеннолетних.

Пробация в отношении несовершеннолетнего осуществляется: с учетом его индивидуальных и возрастных особенностей; с привлечением семьи; при взаимодействии с органами, осуществляющими функции по опеке или попечительству, и организациями, осуществляющими функции по защите прав ребенка; при взаимодействии с гражданами, общественными объединениями и иными юридическими лицами по вопросам оказания социально-правовой помощи несовершеннолетнему (ст.18 Закона).

Полномочия субъектов, осуществляющих пробационный контроль в отношении несовершеннолетних, разделены. Так, служба пробации осуществляет пробационный контроль в отношении несовершеннолетнего:

- 1) осужденного к наказанию в виде ограничения свободы;
- 2) осужденного условно.

Полиция осуществляет пробационный контроль в отношении несовершеннолетнего:

- 1) условно-досрочно освобожденного от отбывания наказания в виде лишения свободы;
- 2) в отношении которого судом назначена принудительная мера воспитательного воздействия, установленная п.4) ч.1 ст.84 УИК РК (ст.19 Закона).

Порядок осуществления пробационного контроля в отношении несовершеннолетних осужденных к наказанию в виде ограничения свободы и осужденных условно реализуется в соответствии с учетом требований ст.ст.69 и 174 УИК РК соответственно с учетом положений ст.18 Закона «О пробации».

Анализ ст.ст.69 и 174 УИК РК, позволил установить, что в обоих случаях «для обеспечения надлежащего пробационного контроля и получения информации о месте нахождения осужденных лиц служба пробации вправе использовать электронные средства слежения». Соответственно, данные средства слежения, перечисленные в «Перечне электронных средств слежения, используемых службой пробации уголовно-исполнительной системы и сотрудниками полиции органов внутренних дел Республики Казахстан» [8], применимы и к несовершеннолетним осужденным. Однако, в связи с отсутствием достаточной практики по применению указанных средств, не изучены такие вопросы как: воздействие данных средств на здоровье несовершеннолетнего, наличие определенных противопоказаний при ношении, наличие препятствия для занятий активным спортом, ответствен-

ность, в случае намеренной порчи средства слежения. Считаем данный вопрос заслуживающим анализа и обсуждения после наработки определенного опыта по применению электронных средств слежения в республике.

Необходимо отметить, что осуществление пробационного контроля в отношении несовершеннолетнего как осужденного к наказанию в виде ограничения свободы, так и осужденного условного является приговорным видом probation (ст.15 Закона «О probation»). Данный вид probation осуществляется в двух ее формах, и заключается не только в постановке несовершеннолетнего на учет, но и оказании всей возможной социально-правовой помощи осужденному. Определение объема этой помощи, на наш взгляд является первоочередной задачей службы probation при постановке на учет. Видится, что правильное определение первоочередных проблем осужденного подростка (получение образования, лечение, семейно-бытовые вопросы), а впоследствии поэтапное содействие в их решении, является залогом успешного прохождения срока probation, а также минимизация рецидивных проявлений со стороны несовершеннолетнего.

В соответствии с действующим законодательством о probation в отношении несовершеннолетних органы полиции осуществляют пробационный контроль в отношении несовершеннолетних условно-досрочно освобожденных от отбывания наказания в виде лишения свободы (пп.1 п.2 ст.19 Закона «О probation»).

Проанализировав смысл ст.169 УИК РК, приходим к выводу о том, что в вышеуказанном случае находят реализацию обе формы осуществления probation, однако органы полиции реализуют пробационный контроль в отношении условно-досрочно освобожденного несовершеннолетнего, а служба probation занимается содействием по оказанию социально-правовой помощи ранее осужденному подростку. Таким образом, видится, что в данном случае, одним из залогов успешной постпенитенциарной probation является «тандем» между органами полиции и службой probation.

Законодатель предусмотрел, категории несовершеннолетних, в отношении которых осуществляется пробационный контроль, определил, что одной из них являются несовершеннолетние, условно-досрочно освобожденные от отбывания наказания в виде лишения свободы. Однако, обратившись к уголовному закону страны, а именно ст.86 УК РК («Условно-досрочное освобождение несовершеннолетних от отбывания наказания»), обнаруживаем следующее: часть первая данной статьи регламентирует сроки по истечении которых подростки подлежат условно-досрочному освобождению от следующих наказаний: лишение

свободы, ограничение свободы, исправительные работы. Приходим к выводу о том, что от отбывания вышеуказанных видов наказаний, в случае отсутствия злостных нарушений установленного порядка отбывания или исполнения наказания, возможно условно-досрочное освобождение. Далее, в части второй этой же статьи, сказано: «В случаях совершения условно-досрочно освобожденным в течение срока пробационного контроля преступления по неосторожности, умышленного уголовного проступка или умышленного преступления небольшой тяжести вопрос об отмене или о сохранении условно-досрочного освобождения решается судом при назначении наказания за новое преступление».

Таким образом, руководствуясь, структурным и смысловым строением статьи кодекса, приходим к выводу о том, что в данном случае, все условно-досрочно освобожденные подростки, независимо от вида наказаний, перечисленных в ч.1 ст.86 УК РК, подлежат постановке на пробационный контроль.

Однако, ч.1 ст.20 УИК РК, а также пп.1 п.2 ст.19 Закона, предусматривают, что пробационный контроль распространяется исключительно на несовершеннолетних, условно-досрочно освобожденных от отбывания наказания в виде лишения свободы. Считаем данный вопрос заслуживающим внимания законодателя при дальнейшем реформировании пробационного законодательства Республики Казахстан в отношении несовершеннолетних.

Органы полиции осуществляют пробационный контроль в отношении несовершеннолетних, которым судом назначена принудительная мера воспитательного воздействия, установленная п.4 ч.1 ст.84 УК РК и пп.2 п.2 ст.19 Закона «О probation», а именно ограничение досуга и установление особых требований к поведению несовершеннолетнего. В данном единственном случае, пробационный контроль охватывает не только конкретную меру уголовного наказания, но и одну из принудительных мер воспитательного воздействия, являющуюся на наш взгляд, гуманной альтернативой наказанию (в возможных, по мнению суда, случаях).

В соответствии ч.4 ст.85 УК РК, «ограничение досуга и установление особых требований к поведению несовершеннолетнего могут предусматривать запрет посещения определенных мест, использования определенных форм досуга, в том числе связанных с управлением механическим транспортным средством, ограничение пребывания вне дома после определенного времени суток, выезда в другие местности без разрешения специализированного государственного органа. Несовершеннолетнему может быть предъявлено также требование возвратиться в образовательное учреждение, продолжить или закончить обучение

либо трудоустроиться с помощью специализированного государственного органа». При этом, указанный перечень не является исчерпывающим.

Необходимо отметить, что с принятием Уголовного кодекса Республики Казахстан от 3 июля 2014 года, в ч.1 ст.84 данного кодифицированного акта, ранее состоящий из шести пунктов, был добавлен седьмой пункт – «установление пробационного контроля». На наш взгляд, пп.4 и 7 ч.1 данной статьи, несмотря на различные названия, имеют одинаковое содержание, и на практике, будут реализованы совершенно идентично. По сути, ч.4 ст.85 УК РК, передает полный смысл содержания пробационного контроля как такового. Соответственно, возникает вопрос об обоснованности одновременного присутствия в законе двух вроде бы разных по наименованию мер, но тождественных по своему содержанию. По нашему мнению, целесообразнее сохранить в УК РК только п.7 ч.1 ст.84 УК РК, как имеющего более широкое содержание – установление пробационного контроля.

Законодателем, с принятием первого в республике Закона «О пробации», введены два новых вида пробации – это досудебная и пенитенциарная пробация.

Досудебная пробация, осуществляемая лишь в форме социально-правовой помощи, распространяется на достаточно узкий круг объектов, к одному из которых законодатель отнес несовершеннолетних, подозреваемых либо обвиняемых в совершении уголовного правонарушения. Так, в соответствии с п.1 ст.13 Закона, «досудебная пробация применяется на добровольной основе в отношении подозреваемых, обвиняемых: 1) несовершеннолетних; 2) инвалидов; 3) женщин в возрасте 58-ми и свыше лет; беременных; имеющих малолетних детей в возрасте до 3-х лет; 4) мужчин в возрасте 63-х и свыше лет; воспитывающих в одиночку малолетних детей в возрасте до 3-х лет». Осуществляется данный вид пробации по письменному заявлению вышеуказанных лиц с момента обращения. Досудебная пробация не применяется в отношении лиц, к которым применена мера пресечения в виде домашнего ареста или содержания под стражей.

Достаточно спорным является, на наш взгляд, осуществление досудебной пробации по письменному заявлению лица, в нашем случае, по заявлению несовершеннолетнего. В ходе анализа существующего законодательства о пробации в республике, нами не установлена вмененная законом обязанность службы пробации либо органа, ведущего уголовный процесс разъяснения подозреваемому, обвиняемому (как в целом, так и несовершеннолетнему, в частности) возможности применения к нему досудебной пробации. В данном случае, остается рассчитывать на добросовестность осуществления своих полномочий

сотрудником соответствующего уполномоченного органа и разъяснение своих прав (в данном случае, получение социально-правовой помощи в ходе применения досудебной пробации) подпадающим под действие этого вида пробации подозреваемым и обвиняемым несовершеннолетним. Считаю, что, существует необходимость законодательного вменения данной обязанности органу, ведущему уголовный процесс, либо службе пробации, либо применению досудебной пробации в отношении всех ее объектов в обязательном порядке.

В целом, законодательство Республики Казахстан о пробации в отношении несовершеннолетних, представлено нормами, имеющими в своих наименованиях формулировку «особенности». По всей видимости, таким образом, законодатель подчеркнул особый статус несовершеннолетнего, попавшего в сферу действия пробационного законодательства, не выделяя при этом осуществление пробации в отношении подростков, в отдельный ее вид. Для сравнения, Законом Республики Молдова «О пробации» [9], предусмотрено пять видов пробации, одним из которых является ювенальная пробация.

На наш взгляд, наличие в законодательстве о пробации в Республике Казахстан такого ее вида, как ювенальная пробация, подчеркнуло бы особый статус несовершеннолетних, попавших под действие Закона «О пробации», продолжив логическую цепочку таких понятий, как «ювенальная юстиция» и «ювенальный суд».

Список литературы:

1. Конвенция о правах ребенка, Нью-Йорк, 20 ноября 1989 г., ратифицирована Постановлением Верховного Совета Республики Казахстан от 8 июня 1994 г. №77// [Электронный ресурс: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=100672pos=0;0], дата обращения 1 октября 2017 года.

2. Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года № 345-II «О правах ребенка в Республике Казахстан» // [Электронный ресурс: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1032460#pos=0;0], дата обращения 1 октября 2017 года.

3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 1 января 2015 года № 226-V ЗРК // [Электронный ресурс: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252], дата обращения 2 октября 2017 года.

4. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года №231- V ЗРК // [Электронный ресурс: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852], дата обращения 3 октября 2017 года.

5. Интервью председателя специализированного межрайонного суда по делам несовершеннолетних города Астаны Назили Раззак «Как работают

ювенальные суды в Казахстане» от 9 сентября 2015 года // [Электронный ресурс: <https://vlast.kz/obshestvo/13464-kak-rabotaut-ivenalnye-sudy-v-kazahstane.html>], дата обращения 4 октября 2017 года.

6. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 года № 234-V ЗРК // [Электронный ресурс: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577723], дата обращения 4 октября 2017 года.

7. Закон Республики Казахстан от 16 декабря 2016 года № 38-VI ЗРК «О пробацции» // [Электронный ресурс: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36232217], дата обращения 15 сентября 2017 года.

8. Постановление Правительства №1180 от 07 ноября 2014 года «Об утверждении перечня электронных средств слежения, используемых службой пробацции уголовно-исполнительной системы и сотрудниками полиции органов внутренних дел Республики Казахстан» // [Электронный ресурс: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31627484#pos=1;-73], дата обращения 4 октября 2017 года.

9. Закон Республики Молдова от 14 февраля 2008 года №8-XVI «О пробацции» // [Электронный ресурс: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30538018#pos=0], дата обращения 6 октября 2017 года.

Мурзагалиева Асел Мараловна

докторант Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан, murza.30@mail.ru.

КОРРУПЦИЯ - КОМПОНЕНТ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РИСКОВ: ЗНАЧЕНИЕ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА В ПРОТИВОДЕЙСТВИИ

Түйін: Аталған мақалада автормен сыбайлас жемқорлық инвестициялық жағдайға жағымсыз әсерін тигізетін фактор ретінде қаралған. Сонымен қатар, мемлекеттің инвестициялық қызметіне прокурорлық қадағалаудың маңызына назар аударылған.

Резюме: В данной статье автор рассматривает коррупцию как фактор отрицательно влияющий на инвестиционную привлекательность. Вместе с тем, указывается на значимость прокурорского надзора в инвестиционной деятельности страны.

Summary: In this article is considered corruption as a factor negatively affecting the investment activities. At the same time, indicates the important of prosecutor's supervision in state investment activities.

При оценке инвестиционной привлекательности определенной страны просчитываются инвестиционные риски, как непрогнозируемые финансовые затраты, неопределенные условия инвестиционной деятельности.

К одной из составляющих инвестиционных рисков можно отнести коррупцию - расходы, не включенные в бюджет инвестирования, этим и позиционирующая себя как неподвижные затраты. Риск возникновения подобного рода выплат неблагоприятным образом влияет на имидж страны, тем самым снижает инвестиционную привлекательность и привлечение прямых инвестиций.

В целом, коррупция блокирует развитие торговых отношений, отражается на построении здоровых деловых отношений. Иностранцы инвесторы заинтересованы в «честной игре», ибо правила такой игры один из залогов финансового успеха капиталовложения, сопутствующие преференциями и льготами страны-реципиента.

Хотя и предусматривается зависимость роста экономического благосостояния страны от коррупции, существующие методики не в состоянии выявить масштабы воздействия.

К примеру, международное антикоррупционное агентство «Transparency International» предоставляет «Методику определения индексов восприятия коррупции» - шкала «честности властей», максимальный балл -10, минимальный - 1. При проведении исследований по данной методике к «коррупции» относятся оффшоры, непрозрачность финансовых институтов и чрезмерные выплаты менеджером [1].

Коррупция проникает на различные уровни, порождая чувство неприязни и недоверия к государственным органам, параллельно формируя искаженное правовое сознание в обществе, снижение социальной активности граждан, предпринимателей и в целом поражая экономические интересы государства, отталкивая иностранных инвесторов.

Инвестору важно исключить - затраты, задержки, риски - для получения высокого дохода. Сегменты повышения стоимости инвестиционной сделки - налоги, штрафы, коррупционные составляющие, дополнительные услуги в виде правовых, экономических консультаций. При таком инвестиционном климате привлечение инвестиций невозможно, даже с учетом предоставления косвенных льгот. Принятие мер по привлечению инвестиций и их защите вызывает доверие у инвесторов. Решающую роль играет политическая обстановка с признаками бюрократии, коррупции, отсутствие верховенства закона, которые также относятся к компонентам риска.

В этой связи, немаловажным фактором выступает законодательное закрепление мер противодействия коррупции в сфере предпринимательства. Из правового положения ст.16 Закона РК «О противодействии коррупции» вытекает, что субъекты предпринимательства при осуществлении своей деятельности принимают меры по предупреждению коррупции, уменьшению причин и условий, способствующих совершению коррупционных правонарушений. Средством достижения указанной цели определены: установление организационно-правовых механизмов, обеспечивающих подотчетность, подконтрольность и прозрачность процедур принятия решений; соблюдение принципов добросовестной конкуренции; предотвращение конфликта интересов; принятие и соблюдение норм деловой этики; принятие мер по формированию антикоррупционной культуры; взаимодействие с государственными органами и иными организациями по вопросам предупреждения коррупции [2].

При анализе зарубежной практики А.М. Цирин, выделил три подхода к деятельности антикоррупционных органов: репрессивный, превентивный и смешанный. В чистом виде репрессивный подход к деятельности антикоррупционных органов носит характер борьбы с последствиями, а не с причинами, что ставит под вопрос эффективность использования данной стратегии. С другой стороны, без

действенной организации антикоррупционных расследований невозможно применение мер юридической ответственности. И все же, наиболее предпочтительным является вектор развития антикоррупционной политики, направленный на сочетание и превентивных, и репрессивных мер, реализуемых в целях противодействия коррупции [3].

Согласно данной классификации в Казахстане - смешанный тип, наравне с репрессивной существует превентивный тип. Подтверждением тому является вышеприведенная норма закона. Законодатель при определении антикоррупционных мер указал предпринимательскую деятельность, выделив ее как государственно важную отрасль и вместе с тем, как самую уязвимую

В рамках противодействия коррупции на законодательном уровне сокращены факторы, порождающие коррупциогенность в сфере предпринимательской, и в том числе инвестиционной деятельности. Подтверждением тому является создание системы «одного окна» для инвесторов, во избежание бюрократизма в документообороте, прямого контакта с большим количеством госслужащих, которые, в свою очередь, снижает риск проявления коррупционного составляющего.

Предпринимательским Кодексом предусмотрено «Правительством Республики Казахстан определяется уполномоченный орган по инвестициям, который оказывает государственную поддержку по заключению инвестиционных договоров, с последующим контролем их исполнения» [4].

Данный орган при взаимодействии с инвесторами руководствуется принципом «одного окна» - централизованное оказание услуг, сокращение непосредственного сбора пакета документов, контакта с другими государственными органами.

Кроме того, ведет прием и консультирование по государственным услугам, оказывает помощь в сборе документов, в оформлении электронной цифровой подписи и др. документов, сопровождение в исполнительные органы.

Правила организации определяется Правительством и должны иметь следующий порядок: прием инвестора и их консультация, прием заявлений с выдачей их результатов, сотрудничество с государственными органами, мониторинг процедуры государственных услуг.

Уполномоченный орган наделен правом ходатайства перед исполнительными органами (центральными, местными) о рассмотрении заявлений инвестора, сдачи их документов, выдает ходатайства на получение инвесторской визы нерезидентам Республики Казахстан, осуществляющих инвестиционную деятельность.

Приведенный объем полномочий показывает отсутствие прямого контакта инвестора с многочисленными государственными органами для получения госуслуг. Указанная консолидация в одной

системе повышает доверие инвестора к государственным органам, что напрямую отражается на инвестиционной привлекательности.

Отрадно воспринимается ведомственное утверждение антикоррупционных стандартов, напрямую распространяющих на сотрудников системы «одного окна».

Приказом Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан Ж.Касымбек 28.12.2016г. утверждены антикоррупционные стандарты, разработанные в рамках ст.10 Закона Республики Казахстан «О противодействии коррупции», предусматривающие систему запретов, ограничений и дозволений в сферах компетенции Министерства [5].

Цель - недопущение коррупционных проявлений, повышение правовой грамотности и нулевой терпимости к проявлениям коррупции в деятельности центрального аппарата Министерства, его ведомств и их территориальных органов. Радиус распространения: реализация прав и законных интересов физических и юридических лиц; подготовка и принятие управленческих и иных решений в рамках компетенций; подготовка проектов нормативных правовых актов; иные взаимоотношения, возникающие в зависимости от специфики сферы.

Необходимо отметить о действии процедур по упрощению порядка получения лицензий или разрешений на организацию того или иного вида предпринимательской деятельности.

Преобразования осуществлены с целью усовершенствования предоставления государственных услуг, исключаящие риск возникновения коррупции, которые, как мы можем заметить, имеют прямое воздействие на формирование инвестиционного имиджа страны.

Иллюстрируя сказанное, предоставляется картина недопущения коррупционных составляющих в деятельности иностранного инвестора в прединвестиционной стадии - легальное обозначение мер противодействия коррупции в сфере предпринимательства, функционирование системы «одного окна», ведомственное противодействие.

Безусловно, приведенные факторы играют значимую роль при принятии решения о капиталовложении иностранными инвесторами, что является составляющим прединвестиционной стадией.

Однако, отсутствие возможности возникновения риска коррупции на прединвестиционной стадии не гарант исключения риска на стадии постинвестиционной, что также влияет на инвестиционную привлекательность, так как напрямую связана с долей прибыльности.

Остановимся на постинвестиционной стадии, в которую включена работа по поддержке для оказания содействия в решении проблемных вопросов инвесторов. Главную роль в данной стадии играет Инвестиционный омбудсмен, функционирует

Центр поддержки инвесторов - «офис инвестиционного омбудсмана».

Кроме того, одним из составляющих постинвестиционной стадией является мониторинг реализации инвестиционных проектов.

Согласно требованиям ст.159 п.1 ПК РК «после заключения инвестиционного контракта юридическое лицо представляет полугодовые отчеты (установленная форма) о выполнении инвестиционного контракта не позднее 25 июля и 25 января. Отчет предоставляется с расшифровкой по статьям затрат, предусмотренных рабочей программой, с приложением документов, подтверждающих ввод в эксплуатацию фиксированных активов, поставку и использование запасных частей к технологическому оборудованию, сырья и (или) материалов» [4].

По завершению реализации рабочей программы следует представление в уполномоченный орган по инвестициям аудиторского отчета. Периоды проведения проверки с посещением объекта инвестиционной деятельности следующие:

1) 6 месяцев, которые истекают за 3 месяца до окончания срока действия инвестиционного контракта, при условии завершения рабочей программы;

2) ежегодно, начиная с года, следующего за годом, в котором осуществлен импорт запасных частей к технологическому оборудованию, сырья и (или) материалов, освобождаемых от обложения таможенными пошлинами.

Анализ существующей действительности по противодействию коррупции в сфере инвестирования, позволяет сделать вывод: красной нитью пронизывает цель оказание помощи иностранному инвестору с исключением коррупционных факторов. Консультирование, помощь при сборе документов, ее сопровождение по государственным органам, функционирование «одного окна», поддержка и помощь Инвест омбудсмана, мониторинг реализации инвестиционных проектов.

Именно достижение цели оказание помощи, проявление лояльности при проведении проверки способны породить коррупцию. Во избежание возникновения риска коррупционности, полагаем необходимо применять систему «сдержек и противовесов».

В системе государственной власти, с ее известным разделением на три ветви, прокуратура играет феноменальную роль, выражающаяся в функции «сдержек и противовесов». Синергия его действия заключается в надзоре и взаимодействии, другими словами она реагирует на нарушение законности со стороны ветвей власти, и вместе с тем способствует согласованному функционированию как единой государственной власти, заинтересованной в соблюдении законов в государстве.

При анализе обеспечения системы сдержек и противовесов С.Н. Исаева, Ж.С. Сейтаева пришли к выводу, что «положения действующего законодательства, предусматривают ряд механизмов взаимного контроля. Прокуратура является одним из эффективных механизмов сдержек и противовесов в системе правоохранительных органов и способствует укреплению единообразного применения законов, эффективной работе всех структур правоохранительного аппарата, их необходимому паритету» [6].

Развитие экономики без участия государства, его активной поддержки не представляется возможным. Одним из государственных инструментов поддержки экономики является полномочия прокурора по защите интересов государства и участников гражданского оборота в экономических правоотношениях. Мы полагаем, прокурорский надзор, заключающийся в укреплении законности, способен стабилизировать экономику, минимизировать риски дестабилизации, вместе с тем защищая позиции предпринимательства, как драйвера экономики.

Прокуратура, позиционируя себя надзорным институтом государственной власти, функционирующая в целях обеспечения и соблюдения экономических интересов страны, предпринимательской деятельности, в том числе и инвестиционной деятельности. Осуществление надзора от имени государства и в его интересах выступает залогом экономической безопасности Казахстана, которая является обязательным компонентом экономической политики государства.

Реализация полномочий возможно лишь при условии взаимодействия с контрольными органами с соблюдением единой системы власти. В отсутствии сотрудничества с государственными органами не представляется реальным обеспечение надзорной деятельности в данной сфере. Прокуратура выступает в своем роде дирижером действий по контролю за инвестиционной деятельностью инвестора. Если проводить параллель, то аналогична с функцией координации деятельности правоохранительных органов в борьбе с преступностью.

Однако, в связи с правовыми нововведениями надзор за законностью деятельности государственных органов возможен не в полной мере.

Главой 2 Закона «О прокуратуре», определены сферы прокурорского надзора с обозначением основных направлений надзора. А именно, в пределах и порядке, установленных законом, прокуратура осуществляет высший надзор за законностью в деятельности государственных, местных представительных и исполнительных органов, органов местного самоуправления и их должностных лиц, иных организаций независимо от формы собственности, а также принимаемых ими актов и решений [7].

Посредством проведения проверок, анализа состояния законности, оценки актов, вступивших в силу, осуществляется надзор. Причем, анализ проводится без посещения прокурорами субъектов (объектов) аналитики. Это возможно путем изучения статистических данных, сведений государственных и международных организаций, средств массовой информации, материалов дел гражданских, уголовных, дел об административных правонарушениях и иных источников информации. Результаты анализа предоставляются в виде справки, по итогам которого принимаются меры прокурорского надзора либо реагирования.

И поэтому, осуществление прокурорского надзора в инвестиционной деятельности представляется актуальным, целесообразным, так как направлена на обеспечение экономической безопасности государства. К тому же, инвестиции приводят к модернизации производства, внедрению НИ tech технологий в экономику и в целом к ее развитию.

Подводя итоги, мы можем открыто заявить, что государственное регулирование в экономической деятельности жизненно важно. На наш взгляд, эффективным механизмом государственного вмешательства выступает надзорная деятельность. Курс направленный, на стабильное функционирование и развитие экономики, должен сопровождать прокуратура. Объяснением этому служит комплексный характер государственно-правового надзора за

исполнением законов, в том числе и обеспечение экономической безопасности государства. Финансовые процессы во взаимосвязи с экономическими отношениями, которые отражаются на социальной сфере общества. Из сказанного вытекает необходимость осуществления прокурорского надзора за инвестиционной деятельностью как потребность общественной жизни.

Список литературы:

1. *Transparency international, 2011// <http://www.transparency.org>.*
2. *Закон РК «О противодействии коррупции»*
3. *Цирин А.М. Формирование институциональной основы противодействия коррупции в федеральных органах исполнительной власти// Журнал российского права. 2009. №3.*
4. *Предпринимательский Кодекс РК*
5. *Приказ Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 28.12.2016г. «Антикоррупционные стандарты Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан»*
6. *Исаева С.Н., Сейтаева Ж.С. К вопросу об обеспечении механизма сдержек и противовесов в системе правоохранительных органов// Вестник ЕНУ им.Л.Н.Гумилева 2017, 1 С.136-141.*
7. *Закон «О прокуратуре»*

Ойнарова Асем Аскарарна

докторант PhD 3 курса специальности 6D030200-Международное право юридического факультета
Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилёва,
г. Астана, oinarova@mail.ru

ВОПРОСЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ НАДНАЦИОНАЛЬНОСТИ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА

Резюме. Ключевой тенденцией в развитии мировой экономики на данный момент является региональная экономическая интеграция. Ее будущее будет во многом зависеть от эффективности глобального диалога интеграционных формирований и от их внутренней устойчивости. Вполне закономерным является то, что государства-члены Евразийского экономического союза развивают проект экономической интеграции, стремясь занять определенные позиции в формирующейся новой структуре мировой экономической системы. Целью данной статьи является изучение применимости понятия «наднациональность» к ЕАЭС. Предметом исследования является опыт и особенности ЕАЭС как международной организации региональной экономической интеграции, созданной на постсоветском пространстве, обладающей элементами наднациональности. Значимость исследования заключается в том, что на основании проделанного анализа было выявлено, что к ЕАЭС более применительно понятие функциональной наднациональности. По итогам работы было отмечено, что наличие наднациональных элементов не ведет к ограничению суверенитета государств-участников ЕАЭС. Напротив подобная функциональная наднациональность способствует достижению целей и задач ЕАЭС.

Summary. In the present settings, the development of the world economy follows a key trend that consists in regional economic integration. The future of the global economy will to a great extent be determined by the effectiveness of the global dialogue between the integrated structures and by their internal stability. It is quite predictable that the member states of the Eurasian Economic Union (EAEU) are promoting the project of economic integration aiming to secure certain positions in the developing new structure of the global economic system. This paper aims to study the applicability of the "supranationality" concept to the EAEU. The subject of the study are the experience and specifics of the EAEU as an international organization of regional economic integration that is created in the former Soviet Union with elements of supranationality. The importance of the study lies in that the concept of functional supranationality is more applicable to the EAEU. The study concludes that the presence of supranational elements does not lead to a restriction of the sovereignty of the states-participants of the EAEU. Such a functional supranationality contributes to the achievement of the goals and objectives of the EAEU.

Түйін. Әлемдік экономиканың дамуындағы басты қарқын өңірлік экономикалық бірігу болып табылады. Оның болашағы интеграциялық бірлестіктердің тиімді жаһандық диалогына және олардың ішкі тұрақтылықтарына байланысты болады. Еуразиялық экономикалық одақтың мүше-мемлекеттері әлемдік экономикалық жүйенің қалыптасып жатқан жаңа құрылымында белгілі бір позициялар алуға ұмтылу барысында экономикалық бірігу жобасын дамытып жатқандықтары заңды құбылыс. Осы мақаланың мақсаты ЕАЭО-қа қатысты «ұлтүстілік» ұғымының қолданылуын зерттеу болып табылады. Зерттеу заты – посткеңестік кеңістікте құрылған, ұлтүстілік тұрған элементтерге ие өңірлік экономикалық бірігудің халықаралық ұйымы ретінде ЕАЭО тәжірибесі және ерекшеліктері. Зерттеудің маңыздылығы жасалған талдаудың негізінде ЕАЭО-қа қатысты функционалды ұлтүстілік ұғымы көбірек келетіндігінен тұрады. Жұмыстың қорытындылары бойынша байқалғандай, ұлтүстілік элементтерінің болуы ЕАЭО қатысушы-мемлекеттерінің егемендіктерінің шектелуіне әкелмейді. Керісінше, осындай функционалды ұлтүстілік ұғымы ЕАЭО-тың мақсаттарына және міндеттеріне қол жеткізуге ықпал етеді.

В первое десятилетие после провозглашения независимости, т. е. в 1990-х годах, все постсоветские государства столкнулись с задачей создания своих национальных экономик. Молодые страны, недавно объявившие о своей независимости, были воодушевлены новыми открытыми горизонтами, которые они имели после длительного периода централизованного контроля. По истечении времени эти страны постепенно пришли к выводу, что для достижения успешного развития необходима кооперация с соседями. Постсоветским государствам необходимо было объединиться в организации или объединения в последние годы XX века, так как были разрушены предыдущие экономические связи и целая цепь производственных отношений, существовавшая в период СССР [1].

Международные организации имеют внутреннюю структуру, которая обеспечивает выполнение поставленных целей и задач. Не является исключением и Евразийский экономический союз. Согласно ст. 8 Договора о ЕАЭС органами Союза являются Высший Евразийский экономический совет (высший орган Союза), Евразийский

межправительственный совет (орган Союза, состоящий из глав правительств государств-членов), Евразийская экономическая комиссия (постоянно действующий регулирующий орган Союза), Суд Евразийского экономического союза (постоянно действующий судебный орган Союза). Согласно ст. 38 государства-члены осуществляют координацию в сфере торговли услугами с третьими сторонами, осуществление координации не означает наднациональной компетенции Союза в этой сфере. В п. 2 ст. 103 говорится о создании наднационального органа по регулированию финансового рынка после завершения гармонизации законодательства в сфере финансовых рынков.

В связи с этим возникает вопрос является ли ЕАЭС наднациональной организацией, или обладает только элементами наднациональности?

Стоит отметить, что термин «наднациональность» употребляли в политическом дискурсе еще до создания на постсоветском пространстве новой интеграционной структуры – Евразийского союза [2].

В процессе изучения данного термина были сформированы основные научные подходы, обосновывающие наднациональность. Подобное разнообразие и отсутствие единого понимания связано с неоднозначностью данного явления.

Как справедливо отмечает И.Р. Султанов, обращает на себя внимание и некоторая легкость и необоснованность, с которой иные исследователи выдвигают новые правовые и политологические конструкции. Одной из таких является, например, термин «наднациональность», или «наднациональные организации». Благодаря широкому и длительному употреблению некоторые из них стали уже довольно привычными на слух. Но относительно содержания этих терминов приходится констатировать их правовую неопределенность и, как следствие, серьезные сомнения в их объективности [3].

Согласно мнению Л. Крам, Д. Динан, Н. Нуджент наднациональность предполагает существование политической власти над или помимо уровня национального государства, наличие некоторой степени ее автономии от национальных правительств [4].

Н. Кавешников в своей работе сформулировал сущность наднационального регулирования. Государство может быть вынуждено выполнять решения, против принятия которых оно возражало. О таком регулировании можно говорить, когда одновременно удовлетворяются следующие условия:

- решения принимаются независимыми от государств органами либо межгосударственными органами, но не единогласно;

- решения носят обязательный характер, имеют приоритет над национальными законами и для их вступления в силу не требуется предварительной ратификации на национальном уровне;

- решения регулируют права и обязанности не только государств, но также их граждан и юридических лиц-резидентов;

- существует эффективная система судебной защиты таких решений и система исполнительного производства [5].

По мнению К. Шмаленбах наднациональность международной организации заключает в себе «прямое действие ее права на национальное право государств-членов» [6].

А.Е. Боринос в своей работе высказывает мнение о том, что наднациональность – это главный фактор развития ЕАЭС [7]. Сложно согласиться с мнением А.Е. Боринос, так как говорить о ЕАЭС как о наднациональной организации довольно сложно.

Ряд довыдов приводит К.А. Бекашев. Во-первых, государства-участники Союза являются первичными субъектами международного права, над которыми нет и не может быть верховной власти. Во-вторых, наделение ЕАЭС управленческими функциями не означает передачу им части суверенитета государств или их суверенных прав. В-третьих, обязательность непосредственного исполнения государствами-членами решений основных органов ЕАЭС основывается на положениях Договора о ЕАЭС. В-четвертых, ЕАЭС не вправе вмешиваться во внутренние дела государств-участников без согласия последнего, ибо иное означало бы грубое нарушение принципа невмешательства во внутренние дела государства с вытекающими для такой организации негативными последствиями. Любая международная межправительственная организация (даже ООН) – всего лишь вторичный субъект международного права и не может ни в коей мере конкурировать с государствами, а тем более управлять ими [8]. Данное положение отражено в ст. 38 Договора о ЕАЭС, где указывается на то, что Союз не имеет наднациональную компетенцию в сфере торговли услугами.

М.А. Королев признает возможность существования функциональной наднациональности, которая является способом единообразного регулирования определенной области жизни государств, заключивших между собой с этой целью соответствующее соглашение [9]. Отсюда следует, что введение в структуру организации наднациональных элементов не обязательно ведет к ограничению суверенитета государств-участников этой организации.

М.Т. Алимбеков отмечает, если признаком организации нового типа рассматривать передачу государствами части своей суверенной компетенции, то ничего нового, отличающего ее от межгосударственной организации, в таком образовании мы не найдем, поскольку во всех межправительственных организациях, государства передают часть своей

компетенции межгосударственной организации [10].

По данному определению К.А. Бекашев выразил свое мнение так, добровольное ограничение прав государств в технической области не имеет ничего общего с наднациональностью в публично-правовом понимании. Такое наднациональное качество не противоречит принципу уважения государственного суверенитета членов ЕАЭС, и она может быть определена как функциональная наднациональность [11].

В своей статье П.П. Мысливский пришел к выводу, что суверенитет остается у государств-членов наднациональной организации, а наднациональная организация получает соответствующую компетенцию в силу международного договора [12].

Е.Б. Абдрасулов отмечает, что оперирование термином «наднациональный(ые) орган(ы) Союза», «наднационализм» необходимо исключить в будущем не только в документах, но и официальных выступлениях, касающихся деятельности ЕАЭС, поскольку такой подход может порождать двусмысленности в содержании, функциях и цели Евразийского экономического союза. Допустимо употребление лишь словосочетания «наднациональные органы международной организации» [13].

С. Секриеру отмечает, что официальным названием организации является Евразийский экономический союз, а не «Евразийский союз», первоначально предложенный Россией, которое свидетельствует о попытках ограничить политическое содержание проекта [14].

Также понимание и принятие того, что ЕАЭС обладает функциональной наднациональностью позволит не только внешним партнерам, но и непосредственно и самим участникам Союза проявлять большее доверие и строить взаимоотношения на основе равного партнерства. Такое положение может быть закреплено в документах ЕАЭС (в качестве декларации, совместного заявления и пр.) и подтверждением того, что страны-участницы ЕАЭС не стремятся создать наднациональное образование с единым центром (в качестве подобного образования приводится пример ранее существовавшего СССР).

Лидеры «интеграционного ядра» также в своих программных статьях отмечают, что целью Евразийского экономического союза является создание условий для стабильного развития экономик государств-членов в интересах повышения жизненного уровня их населения; стремление к формированию единого рынка товаров, услуг, капитала и трудовых ресурсов в рамках Союза; всесторонняя модернизация, кооперация и повышение конкурентоспособности национальных экономик в условиях глобальной экономики.

Н.А. Назарбаев подчеркивает, что никакой «ре-

ставрации» или «реинкарнации» СССР нет и не будет [15]. В декабре 2013 года на заседании Высшего евразийского экономического совета президент Н.А. Назарбаев выступил против политизации Евразийского экономического союза. Он подчеркнул, что такие направления, как охрана границ, миграционная политика, система обороны и безопасности, а также вопросы здравоохранения, образования, культуры, правовой помощи по гражданским, административным и уголовным делам не относятся к экономической интеграции и не могут быть перенесены в формат экономического союза [16].

В.В. Путин также отмечает, что речь не идет о том, чтобы в том или ином виде воссоздать СССР [17].

По мнению Е.Р. Молчанова выгоды от участия в международной экономической организации, а именно укрепление позиции стран ЕАЭС в мире, усиление экономического развития внутри интеграционного объединения намного превышают страхи по передаче части суверенных прав от государства к организации [18].

Таким образом, в научном мире отсутствует единое понимание такого явления как «наднациональность». Говорить о ЕАЭС как о наднациональной организации довольно сложно, мы можем лишь выделить элементы наднациональности. Например, такие как передача международному институту некоторых полномочий в отношении физических и юридических лиц и делегирование компетенции по ведению международных отношений между государствами-членами и организацией. По мнению Т.Н. Нешатаевой данные признаки являются всего лишь одними из качеств правосубъектности организации [19].

Позиционирование ЕАЭС как международной организации, обладающей функциональной наднациональностью, позволит потенциальным членам и партнерам не опасаться ограничения национального суверенитета. Однако ограничение суверенных прав государств не означает ограничение суверенитета государства. Как отмечает Н.А. Ефремова процесс добровольной уступки государствами части суверенных правомочий международным интеграционным объединениям представляет собой цивилизованную форму реализации государственного суверенитета [20].

Учитывая различные определения термина «наднациональность», особенности развития ЕАЭС, мы считаем, что функциональная наднациональность наиболее четко отражает цели Союза. Ст. 5, 7 Договора являются тому подтверждением. Где говорится о том, что Союз наделяется компетенцией в пределах и объемах, установленных Договором и международными договорами в рамках Союза, имеет право осуществлять в пределах своей компетенции международную деятельность, направленную на решение задач, стоящих перед Со-

юзом. Если говорить о создании наднационального органа по регулированию финансового рынка, то государства-члены после завершения гармонизации законодательства в сфере финансовых рынков примут решение о его полномочиях и функциях. То есть государства в будущем планируют делегировать лишь часть прав в сфере финансовых рынков. Следовательно, если государство передает часть своих полномочий международной организации, это не означает ограничение суверенитета государства, напротив представляет собой форму реализации государственного суверенитета.

Литература:

1 Yesdauletova A., Yesdauletov A. *The Eurasian Union: dynamics and difficulties of the post-soviet integration* // TRAMES. – 2014. – №18(68/63), 1. – С.3-17.

2 Мирзаханян С. «Наднациональное»: из Европы в Евразию // *Международная жизнь*. – 2012. – №9. – С.90-98.

3 Султанов И.Р. *К вопросу о типологии международных организаций* // *Современное право*. – 2009. – №12. – С.142-147.

4 Cram L., Dinan D., Nugent N. *Reconciling Theory and Practice. Developments in the European Union*. London: Macmillan, 1999.

5 Кавешников Н. *Европейский Союз: Справочник*, 2003.

6 Schmalenbach K. *International Organizations or Institutions, General Aspects*. Max Plank Encyclopedia of Public International Law, 2014.

7 Боринос А.Е. *Наднациональность в праве Европейского союза и применение наднациональности для Евразийского союза* // *Труды Семнадцатой международной научной конференции «Цивилизация знаний: российские реалии»*. – Москва. – 2016. – С.594-596.

8 Бекяшев К.А. *Правовой статус Евразийского экономического сообщества* // *Евразийский юридический журнал*. – 2012. – №11(54). – С.28-34.

9 Королев М.А. *Наднациональность с точки зрения международного права* // *Московский журнал международного права*. – 1997. – №2. – С.3-20.

10 Алимбеков М.Т. *К вопросу о политико-пра-*

вовом статусе будущего Евразийского экономического союза // *Право и государство*. – 2013. – №1. – С.43-46.

11 Бекяшев К.А. *ЕАЭС: международная (межгосударственная) организация или международное (межгосударственное) интеграционное объединение?* // *Евразийский юридический журнал*. – 2014. – №11(78). – С.14-16.

12 Мысливский П.П. *Соотношение компетенции Евразийского экономического союза с государственным суверенитетом* // *Теория и практика общественного развития*. – 2015. – №11. – С.126-128.

13 Абрасулов Е.Б. *К вопросу о формировании правовой базы Евразийского экономического союза и наднациональном характере его органов* // URL: <https://www.zakon.kz/4669381-k-voprosu-o-formirovanii-pravovojj-bazy.html> (дата обращения 17.10.2017)

14 Secrieru S. *Bumps on Russia's road to the Eurasian Economic Union: postponed integration, costly enlargement and delayed international recognition* // *PISM Policy Paper*. – 2014. – №10(93).

15 Назарбаев Н.А. *Евразийский Союз: от идеи к истории будущего* // *Евразия: от идеи – к интеграции*. – Москва: ЕЭК, 2015.

16 Шувалов успокоил Казахстан: РФ не покушается на суверенитет страны, обсуждая перспективы создания ЕАЭС (28 мая 2014) // URL: <http://www.newsru.com/russia/28may2014/shuvalov.html> (дата обращения 23.10.2017)

17 Путин В.В. *Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня* // *Евразия: от идеи – к интеграции*. – Москва: ЕЭК, 2015.

18 Молчанова Е.Р. *К вопросу о наднациональном элементе в структуре органов Евразийского экономического союза* // *Новая наука: от идеи к результату*. – 2015. – №7-2. – С.89-92.

19 Нешиатаева Т.Н. *К вопросу о создании Евразийского союза: интеграция и наднационализм* // *Международное правосудие*. – 2014. – №2. – С.57-70.

20 Ефремова Н.А. *Международно-правовые механизмы регулирования экономической интеграции и суверенитет государств: автореф. дис. ... докт. юрид. наук*. – Москва, 2010.

Садвакасова Адель Талгатовна
Докторант II курса Института послевузовского образования,
Карагандинская академия МВД РК имени Б. Бейсенова, г. Караганда,
ул. Ермакова, 124, E-mail: adel_sadvakasova@mail.ru

ПОНЯТИЕ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Түйін. Авторлар жаңа ҚР ҚПК әзіреуге ұйытқы болған негізгі себептерді келтіреді. Онда маңызды ұғымдармен сабақтас жаңа қылмыстық-процесуалдық заңың нормаларында көрсетілмеген осы күнге дейін шешуін таппаған сұрақтар көрсетілген. Процессуалист ғалымдардың қылмыстық сот ісінің түсінігінің мәні мен мазмұны туралы пікірлері қарастырылады.

«Қылмыстық сот ісін жүргізуді» дефинициялауды нормативтік бекіту қажеттілігі негізделген және жақында өздерінің қылмыстық-процесуалдық заңдарын модернизациялаған елдердің тәжірибелеріне сүйене отырып оның мазмұны ұсынылды.

Резюме. Авторами приводятся основные причины, послужившие поводом к разработке нового уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан. Обозначены не решённые и по сей день вопросы, связанные с ключевым понятием, не нашедшим своего отражения в нормах нового уголовно-процессуального закона. Рассмотрены мнения ученых-процессуалистов по поводу содержания и значения понятия уголовного судопроизводства. Обоснована необходимость нормативного закрепления дефиниции «уголовное судопроизводство» и предложено его содержание, с учетом опыта стран, недавно модернизировавших своё уголовно-процессуальное законодательство.

Summary. The authors cite the main reasons that led to the development of a new criminal procedure code of the Republic of Kazakhstan. Issues that have not been resolved to this day, which are related to the basic concepts, and which have not been included in the content of the norms of the new criminal procedure law have been identified. The views of the procedural scientists on the content and meanings of the concept of criminal justice are examined. The necessity of the normative fixing of the definition of "criminal justice" is substantiated and its content is suggested, taking into account the experience of countries that have recently modernized their criminal procedural legislation.

В каждом современном правовом государстве система уголовного судопроизводства занимает особое положение в механизме государственной защиты охраняемых законом прав, свобод и законных интересов человека и гражданина от преступных посягательств. Не является исключением и Республика Казахстан, где права и интересы человека находятся под защитой государства.

Так, в соответствии с положениями Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 г., утверждённой Указом Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 г. № 858, эффективная уголовная политика государства немыслима без наиболее приемлемой модели уголовного судопроизводства. Данное утверждение послужило началом разработки и принятия 4 июля 2014 года нового уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан (далее УПК РК), который вступил в силу 1 января 2015 года. При его разработке применялся опыт стран континентальной системы права, таких как Германия и Франция, а также опыт Грузии, Латвии, Молдовы, России, Турции, Украины, Эстонии, которые недавно модернизировали своё уголовно-процессуальное законодательство.

Одной из основных целей подготовки нового УПК РК являлась редукция уголовного процесса и повышение его экономичности, реформирование в соответствии с требованиями международных стандартов и обеспечение полноценной защиты конституционных прав граждан [1].

Такой исход является закономерным процессом проводимой в Республике Казахстан уголовно-правовой политики. При этом связующим звеном уголовного права и процесса длительное время являлось понятие преступления, т.е. запрещенное уголовным законом общественно опасное деяние. Поскольку без установления признаков преступности деяния не может осуществляться уголовное преследование [2, с.5; 3, с.214].

По действующему уголовному кодексу наказание предусмотрено за совершение уголовного правонарушения, которое, в зависимости от степени общественной опасности, подразделяется на преступление и уголовный проступок, исходя из этого определяется и форма досудебного производства. Для этого, законодатель реанимировал ранее существовавшую протокольную форму расследования [4].

Немаловажную роль в принятии нововведений, сыграли имевшие место постоянные дискуссии процессуалистов о громоздкости и затратности судопроизводства [5, с.11; 6, с.145; 7, с.30; 8, с.9], которые, в свою очередь, приводят к неспособности эффективного противостояния организованным формам преступности.

Однако, несмотря на наличие таких дискуссий, в уголовно-процессуальном кодексе не в полной

мере отражены ответы на существующие и по сей день вопросы, в частности, связанные с началом досудебного производства и основными ключевыми понятиями, составляющими его фундамент. Так, отсутствует легальное законодательное закрепление понятия «уголовное судопроизводство», хотя данный термин упоминается в различных правовых нормах как УПК РК 2014 года, так и ранее упоминался в редакции УПК РК 1997 года (ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 5, ч. 1 ст. 6, ч. 4 ст. 11, ч. 1 ст. 23, ч. 1 ст. 30).

Необходимость рассмотрения данного вопроса обусловлена тем, что без точного законодательного толкования дефиниции «уголовное судопроизводство», невозможно говорить о наличии крепкого фундамента в рассматриваемой системе.

В теории большинством процессуалистов «уголовное судопроизводство» отождествляется с понятием «уголовный процесс» [9, с.5; 10, с.6]. Также, данными терминами, наравне друг с другом, обозначают учебную дисциплину и отрасль научных знаний [11, с.107].

Этимологически, судопроизводство состоит из слов «суд» и «производство», которые, в своём единении обозначают производство в суде или же, иначе говоря, рассмотрение дел в суде [12, с. 692]. Однако, на наш взгляд, не должна вызывать никаких сомнений внешняя этимология слова «судопроизводство», которая относится, казалось бы, только к судебным стадиям уголовного процесса. В действительности, понятие «уголовное судопроизводство» охватывает не только судебное, но и досудебное производство по уголовному делу [13, с.8].

Существует как историческое, так и теоретическое объяснение данному утверждению. Исходя из истории, следует отметить, что на территории Республики Казахстан, до обретения независимости, действовал Уголовно-процессуальный кодекс КазССР, положения которого были разработаны в соответствии с «Основами уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик» 1958 года. А до их принятия, исходя из п. «п» ст. 1 Конституции СССР 1924 года, для всех союзных республик приоритетом являлись Основы уголовного судопроизводства, которые устанавливали единство нормативных положений уголовного процесса [14].

Первыми же российскими автономными уголовно-процессуальными законодательными актами являлись Основные положения уголовного судопроизводства 1862 г. и Устав уголовного судопроизводства 1864 г., которые кодифицировали весь уголовный процесс (включая его досудебные стадии). Таким образом, можно констатировать, что понятие «уголовное судопроизводство» повсеместно использовалось в правоповедении даже раньше понятия «уголовный процесс», будучи в значи-

тельной мере вытеснено последним только в XX в. С тех пор взаимозаменяемость этих терминов стала отечественной доктринальной традицией.

С теоретической точки зрения, любая несудебная профессиональная деятельность в уголовном процессе (осуществляемая полицией, прокуратурой, экспертами и др.) существует исключительно для суда, находится под его непосредственным или опосредованным контролем и в итоге служит интересам правосудия. Поэтому, несмотря на то, что уголовный процесс не является судебным в формальном смысле, он остается таковым по существу, совпадая по объему с судопроизводством [15, с.35].

Между тем, существуют различные мнения процессуалистов по поводу содержания и значения понятия уголовное судопроизводство. Некоторые, уголовное судопроизводство характеризуют просто как производство по уголовному делу [16, с.26], другие как процессуальную форму привлечения к уголовной ответственности лица, совершившего уголовное правонарушение [17, с.23], третьи определяют как урегулированную нормами права деятельность органов предварительного расследования, деятельность прокурора по расследованию, а также деятельность суда по разрешению уголовных дел [18, с.110].

Однако, рассматривая отдельные мнения ученых-процессуалистов, следует отметить, что, ограничивая понятие уголовного судопроизводства только деятельностью, осуществляемой по уголовному делу, мы выводим за рамки деятельность по рассмотрению и первоначальной проверке заявлений, сообщений и иной информации об уголовных правонарушениях. Уголовное судопроизводство осуществляется не только при наличии уголовного дела, в этой связи мы солидарны с точкой зрения С.И. Гирько утверждающего, что уголовное судопроизводство начинается до момента возбуждения уголовного дела [17, с. 50].

Исходя из общих положений науки уголовного процесса, теоретически, рассматривая уголовное судопроизводство как совокупность стадий, следует иметь в виду, что все стадии существуют в своем единстве и все их составляющие этапы так же являются содержанием уголовного судопроизводства. Так, ранее, в Республике Казахстан на первоначальном этапе осуществлялась проверка поступивших материалов, по итогам которой принималось решение о возбуждении или отказе в возбуждении уголовного дела. Соответственно, логически, уголовное судопроизводство должно начинаться с момента получения заявления и сообщения о совершенном или готовящемся преступлении, что знаменует начало его первой стадии.

Именно такой подход сохранен во многих кодексах соседних республик. К примеру, в п. 9 ст.5 УПК РФ указывается, что досудебное производ-

ство начинается с момента получения сообщения о преступлении [19]. В ст.1 УПК Республики Молдова уголовное судопроизводство признается начатым с момента обращения в компетентный орган или возбуждения им по своей инициативе уголовного дела в связи с подготовкой или совершением преступления [20]. В данных случаях, уголовное судопроизводство, и вся деятельность, осуществляемая в её рамках, берёт своё начало до появления самого уголовного дела.

Аналогичным образом должен решаться вопрос и по действующему уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан. О проблеме определения начального момента первоначальной стадии уголовного процесса, уже указывалось казахстанскими авторами [21, с.34-35].

Следующая рассматриваемая точка зрения о том, что уголовное судопроизводство является процессуальной формой привлечения к уголовной ответственности лица, совершившего уголовное правонарушение, по нашему мнению, является ошибочной. Учитывая ранее обозначенную тождественность понятий уголовного процесса и уголовного судопроизводства, нельзя рассматривать последнее как процессуальную форму. Процессуальная форма — это установленный уголовно-процессуальным законом определенный порядок и условия действий всех участников процесса. Уголовно-процессуальная форма создает детально урегулированный и строго обязательный правовой режим производства по всем уголовным делам и является гарантией разрешения уголовного дела [22, с.118; 23, с.243]. Процессуальная форма является свойством уголовного судопроизводства, а не полным его содержанием. Так, например, уголовно-процессуальным кодексом установлена последовательность проведения главного судебного разбирательства, в частности, прения сторон не могут начаться без производства судебного следствия.

Третья рассматриваемая точка зрения, определяющая уголовное судопроизводство исключительно как деятельность уполномоченных органов (следователя, дознавателя, прокурора, суда) исключает, по нашему мнению, случаи рассмотрения уголовных дел в частном порядке, по которым подготовка материалов и иная деятельность осуществляется частным обвинителем и его представителем. Ведь нередко понятие уголовного судопроизводства дополняют указанием на систему правоотношений всех участников уголовного процесса для того, чтобы подчеркнуть, что уголовное судопроизводство — это деятельность не только государственных органов, но и других лиц, в частности потерпевших, обвиняемых, защитников, гражданских истцов, ответчиков и других участников [24, с.6].

Таким образом, нормативное урегулирование в Республике Казахстан дефиниции «уголовное су-

допроизводство» является необходимым, и на сегодняшний день, отсутствие данного понятия приводит к ряду проблем, а также противоречий как в теории уголовного процесса, так и в право-применительной практике органов, ведущих уголовный процесс.

Учитывая опыт Российской Федерации, а также стран, отказавшихся от стадии возбуждения уголовного дела (страны Балтии, Молдова, Грузия, Украина) предлагается внесение изменений в редакцию статьи 7 УПК РК, а именно ввести пункт следующего содержания:

«Уголовное судопроизводство (уголовный процесс) - урегулированная уголовно-процессуальным законом досудебная и судебная деятельность органов, ведущих уголовный процесс, и иных заинтересованных лиц, направленная на защиту прав и интересов последних, установление обстоятельств совершенного правонарушения, виновности лица его совершившего и иных сведений, имеющих значение для правильного разрешения уголовного дела».

Литература:

1. Концепция проекта Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан. Интернет ресурс: <http://medialawca.org/posts/05-09-2012/64862.html>.
2. Бакишев К.А. Проблемы гуманизации уголовного законодательства Республики Казахстан // Уголовное право. 2012. № 2. С. 4-7.
3. Ханов Т.А. Достижения и перспективы развития уголовного права и процесса Республики Казахстан // Судебная власть и уголовный процесс. 2012. № 1. С. 213-216.
4. Глава XXXV. Уголовно-процессуальный кодекс Казахской ССР. Утвержден законом Казахской ССР от 22 июля 1959 г. (Утратил силу) Интернет ресурс: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K590001000>.
5. Ахпанов А.Н., Хан А.Л. Преобразование первоначальной стадии уголовного процесса в Республике Казахстан: анализ новелл законодательства // Современные проблемы криминалистики: сборник мат-лов междунар. круглого стола, посвященного 60-летию профессора кафедры уголовно-процессуального права и криминалистики Казахского гуманитарно-юрид. ун-та Ким К.В. Астана: ТОО «КазГЮУ Консалтинг», 2015. С.11-16.
6. Аюпова З.К., Сералиева А.М. Новый уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан и проблемы осуществления процессуальной экономики, эффективности и рациональности // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. 2015. Т.9. № 1. С.144-153.
7. Жолумбаев М.К. Реформа досудебного производства в уголовном процессе Казахстана // Нау-

ка, образование и культура. 2016. №3. С. 29-31.

8. Касимов А.А. Новеллы уголовного и уголовно-процессуального законодательства Республики Казахстан // Государственное управление и государственная служба. 2014. № 3. С.9-13.

9. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства Изд. 4-е. - С-Пб.: Типография т-ва «Общественная Польза», 1912. - 579 с.

10. Толеубекова Б.Х. Сущность судебной власти, реализуемой в уголовно-процессуальной форме // Проблемы современной науки. 2016. Т. 2. № 25. С. 110-116.

11. Кони А.Ф. Курс уголовного судопроизводства. М.: Американская ассоциация юристов, 2011. - 280 с.

12. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / под ред. Н.Ю. Шведова. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Азъ, 1994. - 908 с.

13. Ленский А.В. Досудебное (предварительное) производство в современном уголовном процессе России: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Н. Новгород, 1998. - 24с.

14. Основы уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик // Утверждены постановлением Президиума ЦИК СССР от 31 октября 1924 г. Интернет ресурс: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=16292#0>.

15. Головкин Л.В. Курс уголовного процесса. М.: Статут, 2016. - 1278с.

16. Балашов А.И., Рудаков Г.П. Правоведение: Учебник для вузов. 5-е изд., доп. и перераб. Стандарт третьего поколения. — СПб, 2013. 464 с.

17. Гирько С.И. Деятельность милиции в уголовном процессе. М.: Экзамен, 2006. - 558 с.

18. Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Уголовный процесс: Учебник для вузов. СПб.: Питер, 2004. - 697 с.

19. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ. Интернет ресурс: <http://zakonbase.ru/upk>.

20. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14 марта 2003 года №122-XV. Интернет ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397729#pos=150.

21. Толеубекова Б.Х. Стадии уголовного процесса в контексте нового УПК Республики Казахстан // Научный Альманах ассоциации France-Kazakhstan. 2015. № 4. С. 29-35.

22. Манова Н.С., Францифоров Ю.В. Уголовный процесс: конспект лекций. Саратов: Саратовская государственная юридическая академия, 2016. - 220с.

23. Ханов Т.А. Упрощение досудебного производства - форма дифференциации уголовного процесса // Актуальные проблемы уголовного процесса и криминалистики: Материалы III Международной научно-практической конференции. Волгоград: ВГУ, 2012. С. 242-249.

24. Петрухин И.Л. Уголовный процесс: Учебник. М., 2001. - 520с.

Раев А.К.

докторант Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова,
магистр юридических наук, майор полиции, kegembaeva@mail.ru

ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Түйін. Ұсынылған мақалада автор ақпарат қауіпсіздігіне нұқсан келтіретін қылмыстарға қарсы әрекет етудің құқықтық негіздерін талдауға тырысты. Қазіргі ақпараттық қауіптердің жоғары деңгейі ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласында мемлекетаралық ынтымақтастықтың қажеттілігін алдын ала анықтайды. Тиісінше, бұл жұмыс Қазақстан нормативтік-құқықтық актілерін ғана емес, осы мәселе бойынша халықаралық-құқықтық құжаттарды да қарастырады.

Резюме. В представленной статье автор предпринял попытку провести анализ правовой базы деятельности по противодействию преступлениям, посягающим на информационную безопасность. Высокий уровень современных информационных угроз предопределяет необходимость межгосударственного сотрудничества в сфере обеспечения безопасности информации. Соответственно, в работе уделено внимание не только казахстанским нормативным правовым актам, но и международно-правовым документам по данной проблематике.

Summary. In the presented article the author made an attempt to analyze the legal acts devoted to the activities to combat crimes against cybersecurity. The high level of modern information threats points to the need to expand interstate cooperation in this area. Accordingly, the work focuses not only on Kazakhstan's normative legal acts, but also on international legal documents on this issue.

Современное общество стало по-настоящему информационным («цифровым») обществом, в котором все сферы жизнедеятельности нуждаются в использовании информационно-компьютерных технологий. При этом многие отрасли оказались в уязвимости от различных угроз информационной безопасности в силу своей критической зависимости от применения информационных систем, технологий и средств их обеспечения.

Преступные посягательства на информационную безопасность в специальной литературе получили различные названия: компьютерная преступность, киберпреступность, информационные преступления, преступления в сфере информационно-коммуникационных сетей и т.п.

Так, А.А. Аубакирова указывая, что ряд ученых (В. Вехов, Ю. Ляпунов, В. Максимов, И. Никифоров, К. Скормников, Н. Селиванов и др.) признает состоятельность формулировки «компьютерное

преступление», также придерживается этой точки зрения [1, с. 9].

Д.Н. Карпова предлагает использовать термин «киберпреступление», дав ему следующее определение: «киберпреступление – это акт социальной девиации с целью нанесения экономического, политического, морального, идеологического, культурного и других видов ущерба индивиду, организации или государству посредством любого технического средства с доступом в Интернет» [2, с. 47].

Р.М. Юсупов, В.М. Шишкин, сравнивая термины «информатика» и «кибернетика», напоминают, что корневой префикс cyber- в англоязычном, точнее, в американском контексте, откуда соответствующие термины пришли, и кибер- в русском – несут пересекающиеся, но не совпадающие смыслы, так как происходят от одного источника, а именно, созданного Н.Винером нового научно-технического направления – кибернетики, но история ее дальнейшего развития в нашей стране и за рубежом были не вполне одинаковы. Соответственно, прилагательные «кибернетический» и «информационный» семантически жестко не связаны и, тем более, не воспринимаются как синонимы [3, с. 30]. Действительно, за рубежом чаще используется термин «cybersecurity», в то время, как в отечественной практике применяется термин «информационная безопасность».

Ю.В. Гаврилин называет виновно совершенные общественно опасные деяния, причиняющие ущерб общественным отношениям по обеспечению безопасности информации, преступлениями, посягающими на информационную безопасность [4, с. 99].

Такая дефиниция представляется нам более предпочтительной. Ведь, несмотря на различия в используемой терминологии, на наш взгляд, является несомненным тот факт, что все указанные термины говорят об уголовных правонарушениях, посягающих на один и тот же объект, а именно – информационную безопасность.

В законодательстве под информационной безопасностью понимается «состояние защищенности электронных информационных ресурсов, информационных систем и информационно-коммуникационной инфраструктуры от внешних и внутренних угроз» [5].

Законодателем обозначены также основные цели защиты объектов информатизации:

1) обеспечение сохранности информационных объектов;

2) обеспечение конфиденциальности электронных информационных ресурсов, имеющих ограниченный доступ;

3) обеспечение законных прав субъектов на доступ к информации;

4) предотвращение несанкционированного доступа и соответствующего воздействия на информационные объекты;

5) недопущение нарушений нормальной работы объектов информационно-коммуникационной инфраструктуры [5].

Надо отметить, что вопросы, касающиеся информации, ее дефиниции, обеспечения безопасности и защиты, получили нормативное закрепление совсем недавно. В 2015 году в Республике Казахстан были приняты новые законы «Об информатизации» и «О доступе к информации». До этого в отечественном законодательстве фактически не было закреплено определения информации как таковой, на что, как на существенный недостаток, справедливо указывали многие исследователи [6, с. 15].

В 2012 году в Казахстане был принят также новый Закон «О национальной безопасности». Необходимость принятия нового закона была предопределена изменением характера реальных внешних и внутренних опасностей и угроз. Надо отметить, что ставшая особо актуальной в современный период угроза информационной безопасности нашла свое отражение в новом законодательном акте. Об этом свидетельствует появление новых терминов «информационная инфраструктура», «информационное пространство» в статье 1, дающей толкование основных понятий, используемых в правовом акте [7].

Закон также содержит определение самого термина «информационная безопасность», понимаемой как «состояние защищенности информационного пространства Республики Казахстан, а также прав и интересов человека и гражданина, общества и государства в информационной сфере от реальных и потенциальных угроз, при котором обеспечивается устойчивое развитие и информационная независимость страны» [7].

В Казахстане предпринимается достаточно много для того, чтобы создать правовую базу, соответствующую по уровню современным информационным технологиям. Так, Казахстан стал первой страной в Центральной Азии, где были приняты нормативные правовые документы, регулирующие деятельность участников Интернета.

Информационная безопасность обеспечена в нашей стране также возможностью применения мер государственного принуждения. Здесь достаточно отметить, что защиту информационной безопасности обеспечивают Кодекс об админи-

стративных правонарушениях и Уголовный кодекс Республики Казахстан.

В КоАП Республики Казахстан, в частности, действует глава 26 «Административные правонарушения в области печати и информации».

Если рассматривать непосредственно уголовно-правовой механизм обеспечения информационной безопасности, то необходимо обратить внимание на главу 7 «Уголовные правонарушения в сфере информатизации и связи». Она предусматривает уголовные правонарушения, в основном, касающихся компьютерной информации. Помимо этого, в иных главах УК Республики Казахстан также есть немало статей, направленных на защиту информации. Так, группа уголовных правонарушений в сфере обеспечения информационной безопасности связана с нарушением законодательно закрепленной тайны (разглашение государственных секретов, нарушение тайны частной жизни и т.п.). Еще одна группа уголовных правонарушений, связанных с информацией, касается распространения запрещенной информации или незаконного ограничения распространения разрешенной информации (публичные призывы к развязыванию агрессивной войны, воспрепятствование законной деятельности журналиста и др.) [8].

Транснациональный характер современной информационной преступности, быстрые темпы ее распространения предопределяют необходимость объединения сил и средств разных государств по противостоянию этому явлению. В настоящее время имеется острая необходимость создания и развития международно-правовой базы деятельности, направленной на предотвращение деструктивного использования информационных ресурсов.

Одним из важных международных документов по проблемам обеспечения информационной безопасности является Конвенция Совета Европы о защите личности в связи с автоматической обработкой персональных данных, принятая 28 января 1981 г. В соответствии с указанной Конвенцией страны-участники взяли на себя обязательства по принятию надлежащих мер по охране персональных данных, собранных в автоматизированных базах данных, от случайного разрушения, несанкционированного доступа или случайной утраты [9].

Казахстан в 2010 году ратифицировал Соглашение между правительствами государств-членов Шанхайской организации сотрудничества о сотрудничестве в области обеспечения международной информационной безопасности. При этом в Соглашении указывается, что основную задачу Стороны видят в совместном противостоянии следующим угрозам:

- разработка и применение информационного оружия, подготовка и ведение информационной войны;

- информационный терроризм;
- информационная преступность;
- использование доминирующего положения в информационном пространстве в ущерб интересам и безопасности других государств;
- распространение информации, наносящей вред общественно-политической и социально-экономическим системам, духовной, нравственной и культурной среде других государств;
- угроза безопасному, стабильному функционированию глобальных и национальных информационных инфраструктур, имеющая природный и (или) техногенный характер [10].

На наш взгляд, данный международно-правовой документ предлагает достаточно полный и в то же время лаконичный перечень угроз информационной безопасности, существующих в современном обществе.

Надо отметить, что активная деятельность по созданию правового механизма обеспечения информационной безопасности ведется и в рамках межгосударственного сотрудничества стран СНГ.

Так, 18 октября 1996 г. совет глав правительств Содружества независимых государств принял Концепцию формирования информационного пространства СНГ, которая стала отражением согласованных взглядов на цели и приоритеты в сфере информационного сотрудничества государств-участников СНГ. В рамках СНГ в 1999 г. была утверждена также Концепция информационной безопасности государств-участников Содружества Независимых Государств в военной сфере.

Таким образом, правовой механизм обеспечения информационной безопасности включает как национальные нормативные правовые акты, так и международно-правовые документы. При этом международные правовые акты по вопросам информационной безопасности можно разграничить между собой по уровням – глобальные (под эгидой ООН) региональные (СНГ, ШОС, ЕврАзЭС) и двусторонние. Каждый уровень представляет важность для деятельности по обеспечению информационной безопасности, поскольку позволяет более четко раскрыть ключевые термины, скорректировать используемый понятийный аппарат, подробно расписать порядок и процедуры защиты информации от различных угроз ее неправомерного использования.

Литература:

1. Аубакирова А.А. *Методика расследования компьютерных преступлений*. – Алматы: Академия МВД Республики Казахстан, 2005. – 97 с.

2. Карпова Д.Н. *Киберпреступность: глобальная проблема и ее решение* // *Власть*. – 2014. – № 8. – С. 46-50.

3. Юсупов Р.М., Шишкин В.М. *Информационная безопасность, кибербезопасность и смежные понятия: CYBERSECURITY VS информационной безопасности* // *Информационное противодействие угрозам терроризма*. – 2013. – № 21. – С. 27-35.

4. Гаврилин Ю.В. *Особенности установления предмета посягательства при расследовании уголовных дел о преступлениях, посягающих на информационную безопасность* // *Человек: преступление и наказание*. – 2007. – № 1. – С. 99-103.

5. *Закон Республики Казахстан от 24 ноября 2015 года № 418-V «Об информатизации»* // *Электронный ресурс*. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000418>

6. Кулибаев Т.А. *Теоретические основы информационного взаимодействия при расследовании преступлений*. – Алматы: Алматинская академия МВД РК, 2016. – 210 с.

7. *Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 года № 527-IV «О национальной безопасности Республики Казахстан»* // *Электронный ресурс*. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527>

8. *Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V* // *Электронный ресурс*. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>

9. *Конвенция Совета Европы о защите личности в связи с автоматической обработкой персональных данных*. Страсбург, 28 января 1981 г. // *Электронный ресурс*. – Режим доступа: <http://pandia.ru/text/79/572/53148.php>

10. *Закон Республики Казахстан от 1 июня 2010 года № 286-IV «О ратификации Соглашения между правительствами государств-членов Шанхайской организации сотрудничества о сотрудничестве в области обеспечения международной информационной безопасности»* // *Электронный ресурс*. – Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000286_

Габбасов А.С.

магистрант 2-го курса КРМУ, г. Актобе, e-mail: as-01.kz@mail.ru

Научный руководитель: Каирова Н.И.
профессор, к.ю.н. КРМУ, г. Актобе

ОСОБЕННОСТИ ПРИМИРИТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕДУР (МЕДИАЦИИ) РК И РОССИИ

Резюме. В данной работе освещена тема процедуры применения медиации в отечественном праве через призму метода сравнительного правоведения, и в качестве объекта анализа была представлена Россия, как государство с наиболее общими факторами историко-правового развития. Формирование Республики Казахстан, как демократического правового государства объективно реализуется путем масштабных преобразований всех сфер жизни общества. Одним из таких сфер выступает «медиация». Это обуславливает необходимость более тщательного и всестороннего исследования правового регулирования данных отношений. Автором были изложены положительные и отрицательные моменты в процессе анализа отечественного и зарубежного прав, выявлены пробелы в праве Казахстана, также были предложены возможные пути их преодоления.

Түйін. Бұл мақалада біз салыстырмалы құқықтану әдісі аясында отандық заңда медиация рәсімін тақырыпты қамтыды, және Ресей объектісі ретінде тарихи және құқықтық дамуының ең жалпы факторлар мемлекет ретінде, талдау берілді. заң демократиялық мемлекет ретінде Қазақстан Республикасының қалыптастыру объективті қоғамның барлық салаларында ірі ауқымды реформалар жүзеге асырады. «Медиация» Мұндай аудандардың бірі болып табылады. Бұл осы қатынастарды құқықтық реттеу мұқият және жан-жақты зерттеу үшін шақырады. Авторы отандық және шетелдік құқықтарын талдау оң және теріс аспектілері жүзеге қойды, Қазақстанның заңда кемшіліктер, сондай-ақ оларды жеңу мүмкін жолдарын ұсынылды.

Summary. In this paper, the topic of the procedure for the application of mediation in the domestic law through the prism of the method of comparative jurisprudence is covered, and Russia, as the state with the most common factors of historical and legal development, was granted the object of analysis. Formation of the Republic of Kazakhstan as a democratic rule of law is objectively realized through large-scale transformations of all spheres of society's life. One such area is "mediation". This necessitates a more thorough and comprehensive study of the legal regulation of these relations. The author outlined positive and negative points in the process of analyzing domestic and foreign rights, identified gaps in Kazakhstan's law, and suggested possible ways to overcome them.

Медиация как институт для молодого Казахстана является в своей роде новшеством, поэтому автором предпринята попытка с применением сравнительного правоведения выявить существующие проблемы в правовом регулировании медиации, а именно провести анализ законодательства члена ЕАЭС и СНГ – России, как наиболее подходящего государства в плане единой правовой семьи (романо-германской) и общности историко-правового развития, как в прошлом единая страна с общим законодательством.

В РФ правовое регулирование института медиации нашло свое отражение в Федеральном законе от 27.07.2010 N 193-ФЗ «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)» (далее – Закон РФ). Целью, которого является создание правовых условий для применения в РФ альтернативной процедуры урегулирования споров с участием в качестве посредника независимого лица - медиатора (процедуры медиации), содействия развитию партнерских деловых отношений и формированию этики делового оборота, гармонизации социальных отношений [1]. В Казахстане же медиация и ее регламентация нашли свое отражение в Законе Республики Казахстан от 28 января 2011 года № 401-IV «О медиации» (далее – Закон РК).

Согласно которому, настоящий акт регулирует общественные отношения в сфере организации медиации в Республике Казахстан, определяет ее принципы и процедуру проведения, а также статус медиатора [2].

Как видно, определения дефиниции в данном случае, особо не имеют расхождений между законами РФ и РК. Термины имеют схожие признаки и характеристики, что показывает, общий исторический источник внедрения процедуры медиации. Существенным расхождением правового регулирования медиации в сравнительном анализе выявился в следующем. Если в российском законодательстве процедура медиации применяется к спорам, возникающим из гражданских правоотношений, в том числе в связи с осуществлением предпринимательской и иной экономической деятельности, а также спорам, возникающим из трудовых правоотношений и семейных правоотношений.

То в отечественном сфере применения медиации не много шире. Так, медиация применяется к спорам (конфликтам), возникающие из гражданских, трудовых, семейных и иных правоотношений с

участием физических и (или) юридических лиц, а также рассматриваемые в ходе уголовного судопроизводства по делам о преступлениях небольшой и средней тяжести, об уголовных проступках, если иное не установлено законами РК, и отношения, возникающие при исполнении исполнительного производства.

В действительности, Закон РФ не знает применение процедуры медиации в уголовном судопроизводстве, в то время как казахстанское право удачно применяет в уголовно-правовых отношениях.

Публичные интересы, в данном случае, законодателем РФ предусматриваются отношения уголовного права, как публичные правоотношения, затрагивающие интересы не частных лиц, а интересы государства и/или общества в целом, как общего объекта уголовно-правовых норм. Конечно, в уголовном праве РФ присутствует институт освобождения от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим, схожая с нормой УК РК. Так согласно ст. 76 Уголовному кодексу РФ от 13.06.1996 № 63-ФЗ: «...лицо, впервые совершившее преступление небольшой или средней тяжести, может быть освобождено от уголовной ответственности, если оно примирилось с потерпевшим и загладило причиненный потерпевшему вред...» [3, ст. 76]. Но процедура медиации в уголовном судопроизводстве России, как самостоятельное составляющее не имеет место. Освобождение в связи с примирением сторон, не может рассматриваться как альтернатива медиации.

В силу того, что медиация проводится специальным правомочным лицом, основной задачей которого является гарантировать защиту прав и законных интересов участников данных отношений. В то время как сам факт примирения не дает уверенность и гарантированность, что одна из сторон не была ущемлена или ограничена в правах, в силу правовой безграмотности или заблуждения. Поэтому медиация, в данном случае, проводится в первую очередь, для защиты и охраны прав и законных интересов субъектов при разрешении спора. В Казахстане институт медиации применяется в разрешении спора, которые могут вытекать из уголовного проступка или преступлений небольшой или средней тяжести. Здесь мы считаем, явное превосходство отечественного права над зарубежным. Разрешение уголовных дел, не представляющее большой общественной опасности в порядке медиации, как досудебной примирительной процедуры, позволяет говорить об экономии не только расходов в порядке расследования, доказывания и разрешения дела в правоохранительных органах и судах, но и эффективном снижении не нужного бюрократического оборота дел.

Далее Закон РФ рассматривает требования к медиаторам. Так, ст. 15 Закона РФ гласит: «...Требования к медиаторам: 1. Деятельность медиатора

может осуществляться как на профессиональной, так и на непрофессиональной основе. 2. Осуществлять деятельность медиатора на непрофессиональной основе могут лица, достигшие возраста восемнадцати лет, обладающие полной дееспособностью и не имеющие судимости...» [1, ст. 15].

В ст. 9 Закона РК: «...медиатором может быть независимое, беспристрастное, не заинтересованное в исходе дела физическое лицо, выбранное по взаимному согласию сторон медиации, включенное в реестр медиаторов и давшее согласие на выполнение функции медиатора.

2. Деятельность медиатора может осуществляться как на профессиональной основе (профессиональный медиатор), так и на непрофессиональной основе;

3. Осуществлять деятельность медиатора на непрофессиональной основе могут: 1) лица, достигшие сорокалетнего возраста и состоящие в реестре непрофессиональных медиаторов; 2) судьи при проведении примирительных процедур в суде в соответствии с Гражданским процессуальным кодексом Республики Казахстан...» [2, ст. 9].

Как видно, дифференциация деятельности медиатора на профессионального и непрофессионального присуще как и для России, так и Казахстану. Отличительным характером российского права является отсутствие общего требования к медиаторам. Указаны лишь минимальные требования: возраст, дееспособность, и отсутствие судимости к непрофессиональным медиаторам. По нашему мнению, здесь явное упущение российского законодателя. Отсутствует требование к непрофессиональному медиатору как независимость и беспристрастность, что имеется в Законе РК.

Данные требования нашли свое отражение в принципах осуществления процедуры медиации (ст. 3 Закона РФ): «...беспристрастности и независимости медиатора...» и в качестве целей правового регулирования (ст. 1 Закона РК), нормах дефинициях (ст. 2 Закона РФ) при закреплении определения медиатора: «...независимое физическое лицо, независимые физические лица...».

Но отечественное право не только включило требования о независимости и беспристрастности в нормы принципы, цели и задачи правового регулирования, но и в требованиях к медиатору, чтобы подчеркнуть значимость данных свойств для осуществления процедуры медиации. Мы считаем, что здесь предусмотрительность отечественного законодателя, для всевозможного устранения проблема и не правильного применения Закона.

Более значимым расхождением является требование к возрасту непрофессионального медиатора. В России восемнадцать лет является допустимым возрастом для медиатора, в то время как в отечественном праве для непрофессионального медиатора необходимый возраст составляет сорок лет.

Мы полностью согласны с законодателем РК, и считаем, для осуществления процедуры медиации, необходим опыт, который приходит с годами. Для восемнадцатилетнего лица проведение процедуры медиации будет не просто затруднительным, но не возможным, в связи с отсутствием не только базы знаний о существующем споре (конфликте), включая психологию лиц как участников спора, но и практических навыков реализации примирительной процедуры. В том числе и наличие авторитета в глазах субъектов проведения процедуры медиации, для возможности убеждения и приведения к согласию участников.

Казахстанское право, в свою очередь, позаботилось о данной проблеме, установив необходимый срок: сорок лет, что является оптимальным для осуществления процедуры медиации. На основании того, что сорокалетний возраст является требованием и для кандидата в Президенты РК. Так, согласно ч. 2 ст. 41 Конституции РК 1995 года: «...Президентом Республики может быть избран гражданин Республики по рождению, не моложе сорока лет...» [5, ст. 41].

Следующее требование для отечественного непрофессионального медиатора является необходимость состоять в реестре непрофессиональных медиаторов, в отличие от зарубежного права. В РК реестр непрофессиональных медиаторов ведут акимы районов (городов областного значения), районов в городах, городов районного значения, поселков, сёл, сельских округов (далее – уполномоченный орган). К тому же Реестр непрофессиональных медиаторов должен быть размещен на интернет-ресурсе уполномоченного органа на казахском и русском языках либо в доступных для общественности местах и обновляться по мере включения в него медиаторов. В то время как в России реестр непрофессиональных медиаторов не предусмотрен. Мы считаем упущением зарубежного права, ведь учет непрофессиональных медиаторов в России не имеет место быть.

Поскольку вознаграждение, полученное как профессиональным, так и непрофессиональным медиатором за осуществление деятельности по проведению процедуры медиации, не является доходом от предпринимательской деятельности, то оно не может облагаться налогом, уплачиваемым в связи с применением упрощенной системой налогообложения (далее – УСН). Согласно Письму Министерство Финансов РФ №03-04-05/3-529 от 25.07.2011 года: «...доходы медиатора, полученные от указанной деятельности, облагаются налогом на доходы физических лиц в порядке, установленном главой 23 «Налог на доходы физических лиц» Кодекса...» [6].

Здесь имеются существенные отличия российского права и казахстанского. Так согласно, ч. 4 ст. 18 Закона РФ: «...организация включается в

государственный реестр саморегулируемых организаций медиаторов при условии ее соответствия следующим требованиям:

1) объединение в составе саморегулируемой организации медиаторов в качестве ее членов не менее чем ста физических лиц, осуществляющих деятельность медиаторов на профессиональной основе, или не менее чем двадцати организаций, осуществляющих деятельность по обеспечению проведения процедуры медиации...

2) наличие утвержденного порядка осуществления контроля за качеством работы членов саморегулируемой организации медиаторов и принятого кодекса профессиональной этики медиаторов;

3) соответствие саморегулируемой организации требованиям, предусмотренным Федеральным законом...» [1, ст. 18].

В то время как право Казахстана менее требовательно к организациям медиаторов. Политика России направлена на то, что учет медиаторов будет осуществляться через организацию медиаторов, который в свою очередь, согласно требованиям Закона РФ, должен будет состоять в государственной регистрации в реестре саморегулируемых организаций медиаторов. Но так как, создание организации, в целом, представляет собой лишь диспозитивное право субъектов данных отношений, то вышеперечисленные требования к созданию первых лишь оттолкнет от этой процедуры. Отсюда делается вывод, что Закон РФ, в таком случае, должен предусматривать императивное закрепление требования быть членом организации медиаторов, которые будут зарегистрированы в реестре.

Таким образом, мы видим возможность дополнить ч. 1 ст. 9 Закона РК «О медиации» требование, согласно которому медиатор должен быть членом организации медиаторов.

Итак, нами была проделана работа по сравнительному анализу правовых актов двух стран СНГ: Казахстана и России. Были отмечены положительные и отрицательные стороны обеих позиций.

В процессе исследования, мы пришли к выводу, что медиации в Казахстане нашло свое отражение в Законе РК «О медиации», основываясь на эмпирический опыт в процессе исторического развития отечественного права. Существенным отличием медиации Казахстана является возможность применения процедуры медиации в уголовных правоотношениях, в то время как зарубежное право не предусматривает такую возможность. Наряду с этим право Казахстана предусматривает возможность проведения медиации избираемыми собраниями местного сообщества.

Все это является только историческим результатом успешной правоприменительной практики по урегулированию спора (конфликта), без передачи дела в судебную инстанцию. Конечно, российское право в процессе исторического развития

создала свои, в правовом смысле, особенности решения данной проблемы. И в процессе анализа мы подчеркнули их. Нельзя забывать о самостоятельности систем права, нельзя просто пытаться имплементировать нормы из систем права разных государств. В тоже время следует делать попытки заимствования зарубежного опыта правового регулирования для решения проблем в сфере медиативных отношений.

Авторами была предпринята попытка выявить существующие пробелы и коллизии в праве, и предложить возможные пути их преодоления.

Считается, что для улучшения отечественного законодательства есть необходимость в имплементации и внедрения следующих норм::

1. Дополнить ч. 1 ст. 9 Закона РК «О медиации» требование, согласно которому медиатор должен быть членом организации медиаторов.

В данной работе были проведены анализ понятия и правового регулирования, также попытка выделить основные положения развития института медиации в нормативной среде и предположить возможные перспективы дальнейшего закрепления.

Мы полагаем, что законодателю Казахстана можно заимствовать опыт России. Считаем, что существует необходимость по аналогии с Законом «О Медиации» данной страны внести соответствующие изменения и более детально в правовом плане урегулировать вопросы о процедуре медиации.

1. *Федеральный закон Российской Федерации от 27.07.2010 N 193-ФЗ «Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)»* http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_103038/

2. *Закон Республики Казахстан от 28 января 2011 года № 401-IV «О медиации»* http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30927376#pos=152;-319

3. *Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ* http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/

4. *Комментарий к Закону Республики Казахстан «О медиации» от 28 января 2011 года № 401-IV* http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30927376

5. *Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года)* http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029#pos=1;-263

6. *Министерство финансов Российской Федерации: Письмо № 03-04-05/3-529 от 25.07.2011* <http://www.klerk.ru/doc/238109>

7. *Закон Республики Казахстана от 5 декабря 1997 года № 195-I «Об адвокатской деятельности»* http://online.zakon.kz/document/?doc_id=1008408#pos=168;-351

8. *Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 31 октября 2015 года № 377-V* http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34329053#pos=1;-263

Жаманкулов Е. Е.

магистрант 2-го курса КРМУ, г. Актобе, e-mail: erz-94@mail.ru

Научный руководитель: Букаев Н. М.

Профессор кафедры уголовно – процессуального права и криминалистики ,
доктор юридических наук , профессор, академик РАЕН, г. Актобе,

ОСОБЕННОСТИ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТАЙНОГО ХИЩЕНИЯ ЧУЖОГО ИМУЩЕСТВА ПУТЁМ КРАЖИ И ЕГО КОРРУПЦИОННОЕ СОСТАВЛЯЮЩЕЕ

Резюме. В данной статье рассматриваются теоретические и практические особенности кражи, как тайного хищения чужого имущества и ее коррупционные составляющие, а также особую опасность данного вопроса в тех сферах, от которых непосредственно зависит повседневная жизнедеятельность.

Түйін. Бұл мақалада ұрлықтың теориялық және практикалық ерекшеліктері, мысалы, басқа біреудің мүлкін жасырын ұрлау және оның сыбайлас жемқорлық компоненттері, сондай-ақ күнделікті өмірдің тікелей тәуелді болатын жерлерде осы мәселенің ерекше қауіпі қарастырылады.

Summary. This article examines the theoretical and practical features of theft, such as the secret theft of someone else's property and its corrupt components, as well as a special potential problem in those areas on which day-to-day life depends.

Преступления против собственности, в том числе и кражи, составляют большой процент от регистрируемых полицией и рассматриваемых судьями преступлений. К основным факторам, отрицательно влияющим на возможность осуществления краж, следует отнести: недостаточный уровень социальной защиты населения, существенную разницу их материального положения, кризис [1]. Кража имеет значительное влияние на динамику преступности (ст. 188 УК РК) – 53,7 %, мошенничество (ст. 190 УК РК) – 12,37 %, хулиганство (ст. 293 УК РК) – 7,92 %. Удельный вес этих трех преступлений составляет 73,99 % от всей преступности.

В этой связи, необходимо усилить работу по профилактике и предупреждению краж. Вплоть до принятия отдельной межведомственной программы борьбы с данным видом преступности.

МВД РК еще в сентябре 2012 года уже разработывал ведомственную Программу «По противодействию кражам чужого имущества на 2012-2014 годы». Однако, данные о преступности свидетельствуют о том, что положительного эффекта она не произвела. Поскольку каждое второе преступление – это кража, каждое десятое - мошенничество. Кроме того, каждое четвертое из уголовных проступков – мелкое хищение (ст. 187 УК РК). Как

правило, нераскрытыми остаются кражи, которые совершаются организованными группами. Причинами этому являются плановый и скоординированный характер их деятельности, наличие своих каналов сбыта имущества, добытого преступным путем: кустарные ювелирные мастерские, комиссионные магазины, отделы продаж радиотехнических деталей, сотовых телефонов, ломбарды, рынки.

Несмотря на общее снижение количества зарегистрированных краж в 2016 году по сравнению с 2015 годом, на 11%, доля краж остается высокой. Так, по сравнению с 2015 годом увеличилась регистрация краж из квартир, домов, а также на улицах, в магазинах. В анализируемом периоде каждая 3 кража совершена из жилища граждан. На 13,5 % увеличилось количество зарегистрированных краж в общественных местах. При этом, их доля от общего количества краж составила 18,9 %. Фиксируется значительный рост краж с личного транспорта, а также в общественном транспорте, автомобильном транспорте.

Более 108 тысяч уголовных правонарушений было зарегистрировано в Едином реестре досудебных расследований в первом квартале 2016 года в Казахстане. Доля краж от общего количества преступлений составила 50%. При этом количество безработных лиц, совершивших уголовные правонарушения в январе-марте 2016 года, по сравнению с аналогичным периодом 2015 года увеличилось на 39,1% [5].

В способы совершения краж отнесены действия по подготовке к краже, действия по сокрытию преступления, действия по распоряжению похищенным имуществом.

К причинам не раскрытия краж можно отнести подкуп сотрудников правоохранительных органов, покровительство преступных группировок и ряда лиц осуществляющие преступные действия.

Самую большую опасность коррупция представляет в тех областях, от которых зависит наша быденная жизнь - обеспечение общественной безопасности, здравоохранение, образование, жилищно-коммунальное хозяйство и т.п. Потому что в этих сферах аппарат чиновников своим бездействием подрывает доверие общественности к орга-

нам государственной власти. Сотрудник полиции, за взятку отпустивший безнаказанным опасного преступника, отказывающийся без "подмазки" защитить законные права и интересы гражданина от преступления и опасности, работник акимата, требующий от бизнесмена деньги за выполнение своих профессиональных обязанностей, главный врач больницы, требующий деньги у пациента за бесплатное по закону ему лечение, школьный учитель или преподаватель ВУЗа, оценивающий за определенные дары - все это унижает людей, создавая крайне неблагоприятные условия жизни, а иногда и приводя к трагическим последствиям. Так образуется своего рода "корневая система" коррупции, питающая ее верхние эшелоны.

Исследования показали, что коррупция в системе государственной службы как в развитых, так и развивающихся странах принимает примерно одинаковые формы и охватывает одни и те же сферы деятельности. Области деятельности, наиболее подверженными коррупции, являются:

1. нотариальное удостоверение сделок;
2. контроль за соблюдением условий лицензирования;
3. получение экспортных квот;
4. освобождение от призыва на военную службу в вооружённые силы;
5. строительство и ремонт за счёт бюджетных средств;
6. прием на службу, позволяющую иметь значительный незаконный доход от должности в государственных и муниципальных учреждениях;

Прием на службу (работу) на высокооплачиваемые либо позволяющие иметь значительный незаконный доход должности в государственных и местных органах (таможенные органы, органы налоговой инспекции, подразделения МВД по обеспечению безопасности дорожного движения).

Коррупцию можно наблюдать во многих обликах и формах. Но самой крупной формой коррупции является слияние преступных элементов с государственными структурами, в конечном итоге чиновник прежде всего работает в целях личной выгоды и личного обогащения.

Коррупция осуществляет покровительство преступных действий отдельных лиц и групп, использующих свое служебное положение, договоренностью по получению помощи на постоянной основе за определенное вознаграждение. Зачастую коррупция имеет свои денежные фонды, формирующиеся из отчислений от преступных средств, направленных на подкуп должностных лиц.

Преступные группы специально стремятся к вовлечению в свой круг полезных преступному обществу лиц - отдельных коррумпированных работников государственных органов и общественных организаций, которые обеспечивают:

- создание условий, препятствующих организации борьбы правоохранительных органов с коррупцией;

- компроментацию либо нейтрализацию деятельности работников различных контролируемых, правоохранительных органов;

- принятие мер по освобождению членов преступной группы от уголовной ответственности либо смягчение наказания;

- консультации по правовым вопросам;

- обучение формам и методам деятельности органов МВД, КНБ и прокуратуры в борьбе с организованной преступностью;

- обеспечение преступников различного рода документами прикрытия.

Коррупция связана и с хищением, рэкетом, контрабандой, незаконным оборотом, контрабандой наркотиков и т.д. Коррупция является питательной средой и катализатором организованной преступности. Коррупционные преступления совершаются, как правило, людьми устойчивых преступных объединений, деятельность которых направлена на извлечение большей выгоды и прибыли из преступного бизнеса. Коррупция является крайне негативным социальным явлением, имеющей такие характерные признаки как масштабность преступной деятельности, устойчивость и системность в различных отраслях народного хозяйства.

Таким образом следует что, бороться с данной проблемой нужно изнутри, сотрудники правоохранительных органов которые должны защищать и охранять действуют в связке с преступниками, тем самым усугубляя положение в общем и подрывая доверие граждан к сотрудникам органов безопасности и государству в целом, нужно повышать уровень правовой культуры наших граждан.

Правовая деятельность состоит: 1) из теоретической деятельности - деятельность ученых-юристов; 2) образовательной деятельности - деятельность студентов и слушателей юридических школ, вузов и т.д.; 3) практической деятельности - правотворческой и правореализующей, в том числе правоприменительной, деятельности

В выводе хотел бы сказать что все зависит от нас, от нашего подхода к жизни, если мы хотим жить в развитом правовом государстве где процент преступности мал, нужно начинать с себя воспитывать в себе патриота которому не все равно на страну где он живет, информируйте близких и окружающих как действовать в тех или иных обстоятельствах к кому обращаться если вам предлагают взятку или требуют что бы заплатили, содействуйте у будьте заинтересованы в своем государстве и его будущее

В Стратегии «Казахстан-2050» Н.А. Назарбаев поставил задачу перед всем обществом: «Нам нужно преодолеть правовой нигилизм и включить

общество в дело охраны общественного порядка. Нам необходимо увязать деструктивное социальное поведение с возможностью получить работу. Мы должны ввести меры наказания за хулиганское поведение в общественных местах, которое должно обязательно отражаться в личных делах и резюме и учитываться при приеме на работу и продвижении по карьерной лестнице. Все это должно стать нормой общественной жизни.

Преодоление правового нигилизма, как формы правового сознания, затронувшего не только и, может быть, не столько граждан, сколько органы государственной власти, связано с реализацией нормы-цели, обозначенной в ст. 1 Конституции Республики Казахстан, - построение демократического, светского, правового и социального государства, высшими ценностями которого являются человек, его права и свободы [7].

Глава государства определил главную задачу по формированию новой формы общественного сознания - нового казахстанского патриотизма, являющегося основой многонационального и многоконфессионального общества: «мы должны сохранить и укрепить общественное согласие. Это – непреложное условие нашего существования как государства, как общества, как нации. Без уверенности в будущем нельзя построить полноценное государство. Жизненно важно, чтобы цели государства и гражданина совпадали по всем основным направлениям. Это и есть главная задача государства. Надо воспитывать в себе и наших детях новый казахстанский патриотизм. Это, прежде всего, гордость за страну и ее достижения... это то,

что должно объединять все общество, вне этнических различий... Мы никогда не должны даже допускать мысли, что поступление на учебу, устройство на работу и карьерный рост будут решаться по этническому признаку»

Список использованной литературы:

[1] Зюзина М.В. *Ситуационный подход в криминалистической методике расследования и судебного следствия по уголовным делам о квартирных: автореф. дис... канд. юрид. наук. Краснодар, 2012. 19 с.*

[2] *Состояние преступности за 2015 года, январь – сентябрь 2016 года. М. 2016.*

[3] *Уголовный кодекс республики Казахстан. Сравнительная таблица статей УК РК 2014 и 1997 гг. Изд. Норма. Алма-Аты. 2015 г.*

[4] *Казахстан в цифрах: статистика за 23 мая 2016 года.*

[5] Бахтыбаев И.Ж. *Концептуальные основы деятельности прокуратуры Республики Казахстан по обеспечению законности: Монография/ Под общ. ред. Р.Т. Тусупбекова - Алматы: Жеті жарғы, 2008. - 888 с.*

[6] Бочарова М. *Как министерства с коррупцией боролись* // <http://m.vlast.kz>.

[7] *Конституция Республики Казахстан, принятая на всенародном референдуме 30 августа 1995 г. (с изменениями и дополнениями от 02.02.2011 г.)* // www.zakon.kz.

[8] <http://sud.gov.kz/rus/content/korrupciya-kak-socialno-negativnoe-yavlenie>

ПРОИЗВОДНЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ: ПОНЯТИЕ, ВИДЫ И ОСНОВНЫЕ СТРАТЕГИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Резюме. В данной статье дается понятие и виды производственных финансовых инструментов и их назначения при обращении в гражданских правоотношениях с использованием основных функций.

Ключевые слова: дериватив, производный финансовый инструмент, фьючерс, форвард, опцион, своп, спекуляция, хеджирование, арбитраж.

Түйін. Осы мақалада өндірістің қаржы құралдарының тұжырымдамасы мен типтері және олардың белгілері негізгі функцияларды пайдалана отырып, азаматтық құқықтық қатынастарда қолданғанда беріледі.

Түйінді сөздер: туынды қаржы құралы, фьючерстер, форвард, опцион, своп, спекуляция, хеджирлеу, арбитраж.

Summary. In this article, the concept and types of production financial instruments and their designations are given when applying in civil legal relations using the main functions.

Keywords: derivative, derivative financial instrument, futures, forward, option, swap, speculation, hedging, arbitration.

Как мы знаем, рынок производных финансовых инструментов, или деривативов, является одним из самых быстро растущих сегментов финансового рынка. Производные финансовые инструменты получили значительное распространение в рыночных экономиках в условиях финансовой глобализации. Благодаря широким возможностям рынок деривативов привлекает большой круг участников: от частных спекулянтов до риск-менеджеров крупных организаций.

Производный финансовый инструмент (дериватив) - инструмент, предусматривающий возможность покупки (продажи) права на приобретение (поставку) базисного актива (т.е. актива, лежащего в основании финансового инструмента) или на получение (выплату) дохода, связанного с изменением некоторого характерного параметра этого базисного актива. Следовательно, в отличие от первичного финансового инструмента производный инструмент не подразумевает predetermined операции непосредственно с базисным активом. Таким образом, можно сказать что, с помощью дериватива возможны продажа (покупка) не собственно активов, а прав на операции с ним или на получение соответствующего дохода.

«Производность» дериватива определяется, во-первых, тем, что в основании данного инструмента всегда лежит базисный актив - товар, акция,

вексель, облигация, валюта и прочее и, во-вторых, тем, что цена производного финансового инструмента определяется чаще всего на основе цены базисного актива. Так как базисный актив производного финансового инструмента - это некоторый рыночный объект (товар) или параметр рынка, то цена производного финансового инструмента постоянно изменяется вслед за изменениями на рынке. Это и является главной причиной того, что производный финансовый инструмент может быть объектом купли-продажи, т.е. самостоятельным объектом рыночных отношений [1].

Согласно казахстанскому законодательству, к производным финансовым инструментам относятся фьючерсы, форварды, опционы и свопы. Различают биржевые и внебиржевые деривативы. Так, к биржевым деривативам относят опционы и фьючерсы, к внебиржевым - форварды и свопы.

Представим определение каждого из производных финансовых инструментов:

- фьючерс - биржевой контракт, обязывающий его владельца осуществить (или принять) поставку товара определенного вида, качества и количества по определенной цене в оговоренный момент времени в будущем;

- форвард - это контракт на совершение сделки купли-продажи базового актива в будущем по заранее оговорённой цене, обращается на внебиржевом рынке, составляется на договорной основе, базовый актив при этом не стандартизирован;

- опцион - это контракт, который даёт право, но не налагает обязательства, его покупателю на покупку (в случае, если это опцион-колл) либо на продажу (в случае, если это опцион-пут) определённого базового актива у продавца (надписанта) опциона в течение оговоренного срока исполнения контракта (до даты экспирации) по заранее оговоренной цене (цене-страйк) с уплатой за это право продавцу премии (цены контракта);

- своп - это соглашение между сторонами, заключающееся в обмене платежами; по сути это несколько форвардных контрактов, обязательства по которым возникают с определённой периодичностью [2].

Давайте рассмотрим основные назначения производных финансовых инструментов, которые предназначены для реализации следующих четырех основных функций: спекуляция, хеджирование, арбитраж.

Спекуляция - это совершение сделок с целью получения определенной прибыли от изменения

рыночной стоимости инструмента. Спекулянты обеспечивают ликвидность рынка, однако готовы принять все риски на себя. Срочный рынок привлекателен для спекулянта большими возможностями ввиду того, что в сущность данных инструментов заложен механизм кредитного плеча.

Так, для открытия позиции на срочном биржевом рынке необходимо внести лишь маржу или премию. Однако соотношение доходности и риска тоже высоки, чем выше потенциально возможный доход, тем выше и риск.

Полтева Т.В. и Мингалёв Н.В. утверждают, что вложения в биржевые деривативы несут в себе очень высокие риски, так как в случае движения рынка в обратном направлении участник сделки может понести немалые убытки. Таким образом, вложение денег в производные финансовые инструменты является очень интересным и весьма доходным способом инвестирования, который, при условии правильного обращения с ним, способен значительно увеличить первоначальный капитал. При этом желательнее обладать хотя бы минимальными знаниями, связанными с законами инвестирования, и понимать законы рынка [3, 33-36].

Фьючерсные контракты по сути являются развитием форвардных контрактов. В зависимости от вида базисного актива фьючерсы подразделяются на финансовые (базисный актив - процентная ставка, валюта, ценные бумаги) и товарные (базисный актив - золото, нефть, уголь, товарное зерно и т.д.).

Форвардные и фьючерсные контракты можно отнести так называемым жестким сделкам. Вместе с тем, контракты этих двух видов могут значительно различаться по своим целям. Форвардный контракт чаще всего заключается с целью реальной продажи (покупки) базисного актива и страхует поставщика и покупателя от возможного изменения цен, т.е. основным мотивом сделки является желание сторон большей предсказуемости последствий сделки. В случае же фьючерсного контракта нередко важна не собственно продажа (покупка) базисного актива, а получение выигрыша от изменения цен, т.е. прибыли от разницы. Таким образом, фьючерсные контракты характеризуются спекулятивностью и большей величиной риска. С другой стороны, форвардному контракту более свойственен характер хеджирования.

В то же время Курилова А.А. отмечает, что хеджирование - это страхование, снижение риска от потерь, обусловленных неблагоприятными для продавцов или покупателей изменениями рыночных цен на товары в сравнении с теми, которые учитывались при заключении договора [4, 320-326].

Фатхуллина Л.И. говорит, что многие компании, работающие с иностранными поставщиками по системе отсрочки платежа, часто сталкиваются с риском потерь от колебаний валютного курса. Это

так же характерно и для организаций, специализирующихся на товарах, цены на которые обладают высокой волатильностью как внутреннем, так и на внешнем рынках (например, сельскохозяйственная продукция, металлы, нефть и нефтепродукты). Для компенсации этого вида риска, которая очень часто используется политикой многих западных компаний предусматривается использование хеджирования [5, 222-227].

Макшанова Т.В. и Коваленко О.Г. в своих работах пишут, что суть хеджирования состоит в том, что на срочном рынке заключается сделка, доходность по которой будет отрицательна коррелирована с доходностью базового актива. Любое изменение цены принесёт продавцу и покупателю выигрыш на одном рынке и проигрыш на другом. Таким образом, хеджирование позволяет зафиксировать цену в будущем [6, 348-352].

Интересно мнение Полтевой Т.В., которая пишет, что фьючерсы могут торговаться с премией (ситуация контанго), могут со скидкой (ситуация бэквордэйшн), поэтому зачастую есть возможность не только захеджировать позицию по базовому активу, но и получить прибыль в размере базиса за вычетом издержек. Важно отметить, что при хеджировании фьючерсами финансовый результат хеджера будет одинаковый в случае движения цены базового актива в любом направлении [7, 19-22].

Кроме того, существуют другие отличия фьючерсов и форвардов. Форвардный контракт «привязан» к точной дате, а фьючерсный - к месяцу исполнения, и изменение цен по товарам и финансовым инструментам, указанным в контракте осуществляется ежедневно в течение всего периода до момента их исполнения. Форвардные контракты специфицированы, фьючерсные - стандартизированы. Другими словами, можно сказать форвардный контракт составляется в соответствии со специфическими потребностями конкретных клиентов. Поэтому форвардные контракты являются в основном объектами внебиржевой торговли, а фьючерсные - торгуются на фьючерсных биржах. Поэтому когда нужно продавец всегда может отрегулировать собственные обязательства по поставке товаров или финансовых инструментов путем выкупа своих фьючерсов. Эффективность функционирования фьючерсного рынка, его финансовая стабильность и надежность обеспечиваются системой клиринга, в рамках которой производится учет субъектов рынка, контроль состояния их счетов и внесения ими гарантийных средств (в форме залога), расчет размера выигрышей (проигрышей) от участия в фьючерсных торгах. Все сделки оформляются через клиринговую (расчетную) палату, которая становится третьей стороной сделки - таким образом, продавец и покупатель

освобождаются от обязательств непосредственно друг перед другом, но для каждого из них возникают обязательства перед клиринговой палатой.

Своп (обмен) - договор между двумя субъектами финансового рынка по обмену обязательствами или активами с целью снижения связанных с ними рисков и издержек. Наиболее распространенными видами свопов являются процентные и валютные свопы. Свопы предоставляют возможность объединения усилий двух клиентов (предприятий) по обслуживанию полученных кредитов, с тем, чтобы уменьшить расходы каждого. Для упрощения механизма расчета между сторонами была разработана операция процентный своп, когда стороны перечисляют друг другу лишь разницу процентных ставок от оговоренной (основной) суммы. Валютный своп - это договор об обмене номинала и фиксированного процента в одной валюте на номинал и фиксированный процент в другой валюте, при этом реального обмена может и не происходить.

Курилова А.А. и Курилов К.Ю. утверждают, что сфера применения данного финансового инструмента колоссальна. Так, к примеру, товарный своп позволяет зафиксировать покупателю и продавцу соответственно цены покупки и продажи базового актива в будущем на протяжении долгого периода времени. Таким образом, предназначение хеджирования в том, чтобы устранить неопределенность будущих денежных потоков (как отрицательных, так и положительных), что позволит иметь полное представление о будущих доходах и расходах, возникающих в процессе финансовой или коммерческой деятельности [8, 132-137].

Опцион (право выбора) представляет собой контракт, заключенный между двумя сторонами - продавцом (эмитентом) и покупателем опциона (его держателем). Держатель опциона получает право в течение оговоренного в условиях опциона срока исполнить контракт (купить по фиксированной цене определенное число базисных активов у лица, выписавшего опцион (опцион на покупку), либо продать их ему (опцион на продажу), продать контракт другому лицу либо отказаться от исполнения контракта. Опцион, дающий право купить, называется колл-опционом (опцион покупателя), опцион, дающий право продать - пут-опционом (опцион продавца). Сумма, уплачиваемая покупателем опциона, называется иеной опциона, и эта сумма не возвращается независимо от того, воспользуется покупатель приобретенным правом или нет. Цена базисного актива, по которой держатель опциона может купить (продать) актив, называется иеной исполнения. В качестве базисных активов могут стать любые товары или финансовые инструменты. По своим характеристикам опционы стандартизированы - чаще всего базисные активы (к примеру, акции) продаются лотами (пакетами).

Особенностью опциона является то обстоятельство, что в результате операции покупатель приобретает не собственно финансовые активы или товары, а только право на их покупку (продажу).

В зависимости от видов базисных активов существуют несколько разновидностей опционов: на корпоративные ценные бумаги, на государственные долговые обязательства, на иностранную валюту, товары, фьючерсные контракты и фондовые индексы.

Наибольший доход от операций с опционами получают брокерские компании, занимающиеся операциями с ценными бумагами. Стратегия покупателей и продавцов при операциях с опционами заключается в прогнозировании изменения курсовой стоимости ценных бумаг и извлечении выгоды от этого.

Кроме колл-опционов и пут-опционов краткосрочного, спекулятивного характера в практике известны и некоторые специальные виды опционных контрактов - право на льготную покупку акций компании (опцион на акции) и варрант, которые важны при принятии инвестиционных решений долгосрочного характера.

Право на льготную покупку акций компании (опцион на акции) - это специфический производный финансовый инструмент. Права на льготную покупку акций как ценные бумаги обращаются на фондовом рынке самостоятельно, при этом их рыночная цена может значительно отличаться от теоретической, что связано прежде всего с ожиданиями инвесторов относительно инвестиционной привлекательности акций данной компании. Если ожидается, что акции в цене будут расти, повышается и рыночная стоимость права на покупку, и в этом случае инвесторы могут получить дополнительный доход.

Третьей стратегией применения производных финансовых инструментов является арбитраж.

Арбитраж — извлечение фиксированной прибыли за счёт открытия противоположных позиций на один и тот же базовый актив, но на различных рынках. Так как существует рынок деривативов носит производный характер, то это даёт возможность совершения арбитражных операций. Так, если цена на базовый актив и цена на срочном рынке, приведённые к одному и тому же периоду времени, будут отличаться, то это даёт возможность проведения арбитражной сделки. Помимо рассмотренных выше стратегий, есть ещё множество возможностей, которые предлагают финансовому рынку производные финансовые инструменты. Так, деривативы широко используются при формировании инновационных финансовых продуктов, внедряемых посредством финансового инжиниринга в различные сферы экономической деятельности.

Таким образом, производные финансовые инструменты предлагают современному рынку большие возможности, связанные с хеджированием рисков, проведением спекулятивных и арбитражных сделок, внедрением инновационных продуктов на финансовый рынок. Развитие рынка производных финансовых инструментов и использование его возможностей будет способствовать к тому, чтобы совершенствовать деятельность различных субъектов финансового рынка в Республике Казахстан в сотрудничестве с иностранными компаниями.

Список использованной литературы:

1. Производные финансовые инструменты. Электронный ресурс: <http://economy-ru.com/investirovanie-biznes/proizvodnyie-finansovyie-instrumentyi5439.html>.
2. Гражданский кодекс РК (общая часть), принят Верховным Советом РК 27 декабря 1994 года (с изменением и дополнением по состоянию на 26.07.2016г.). Глава 3 «Объекты гражданских прав» ст.128-3,128-4,128-5,128-6.[2].
3. Полтева Т. В., Мингалёв Н.В. Анализ финансовых инструментов инвестирования: отношение риска и доходности. Карельский научный журнал.-2013.-С.33-36.[3].
4. Курилова А. А. Использование теории активных систем в принятии решений по хеджированию рисков предприятиями автопрома. Вектор науки Тольяттинского государственного университета. -2011.-№ 1.-С.320-326.[4].
5. Фатхуллина Л. И. Хеджирование рыночных рисков.-2013.-№ 12.-С.222-227.[5].
6. Макианова Т. В., Коваленко О. Г. Производные ценные бумаги и финансовые инструменты: сущность и возможности применения.-2013.-№ 3.-С.348-352.[6].
7. Полтева Т.В. Хеджирование и арбитраж на рынке депозитарных расписок. Азимут научных исследований: экономика и управление.-2013.-№ 3.-С.19-22.[7].
8. Курилова А. А., Курилов К. Ю. Хеджирование валютных и товарных рисков с использованием опционов предприятиями автомобильной промышленности. Аудит и финансовый анализ.-2011.-№ 2.-С.132-137.[8].

ОТДЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ И ПРАВОВОЙ ПРИРОДЫ КОРРУПЦИИ

Резюме: В статье рассмотрены теоретические вопросы определения коррупции, ее регламентации в нормативных правовых актах Республике Казахстан.

Түйін: Мақалада сыбайлас жемқорлықты анықтаудың теориялық мәселелері, оның Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінде реттелуі қарастырылады.

Summary: This article describes theoretical issues of definition of corruption, its regulation in normative legal acts of the Republic of Kazakhstan.

Противодействие коррупции на современном этапе развития Республики Казахстан занимает одно из важных мест, которое, направлено, в первую очередь на совершенствование системы государственного управления, правовых основ, социального обеспечения, реформацию нравственных устоев и морально-этических норм поведения в обществе.

В то же время, вопрос о природе и сущности коррупции в юридической науке является дискуссионным, исследование, которого требует комплексного подхода, предполагающего изучение мнений ученых и позиции законодателя.

Так, по мнению А. Н. Агыбаева, коррупция это «синтетическое, социальное и криминологическое понятие, чем уголовно правовое, поэтому его надо рассматривать не как конкретный состав, а как совокупность родственных видов деяний» [1, с.4]. Беря за основу указанное предположение, А.Н. Агыбаев аргументирует отсутствие в законодательстве Республики Казахстан понятия «коррупции».

Е.О. Алауханов видит коррупцию, как «социальное явление, заключающееся в разложении общества и государства, когда государственные служащие, лица, уполномоченные на выполнение государственных и иных управленческих функций, в том числе и в частном секторе, используют свое служебное положение, статус и авторитет занимаемой должности вопреки интересам службы и установленным нормам права и морали в целях личного обогащения или в групповых интересах» [2, с.26].

Указанное мнение Е.О. Алауханова о признаках коррупции в частном секторе основывается на принципах уголовного права некоторых стран Европы и Америки. К примеру, в США субъектами коррупции могут являться не только должностные

лица государственных органов и учреждений, но и лица, осуществляющие управленческие функции в частных компаниях.

Вряд ли можно согласиться с утверждением указанного ученого о принадлежности злоупотреблений полномочиями в частных структурах к коррупционным преступлениям, в силу того, что при действующем положении норм права, согласно Уголовному кодексу Республики Казахстан от 3 июля 2014 года (далее - УК РК), субъектами коррупционных преступлений могут являться исключительно лица, состоящие на службе в государственных органах или квазигосударственном секторе.

Коллектив авторов комментария к Закону Республики Казахстан «О борьбе с коррупцией», склоняется к мнению, что «коррупция это социально-правовое явление, обладающее многоструктурным и многоуровневым содержанием, в логический объем которого входит комплекс однородных видов общественно опасных деяний» [3, с.9].

«Систематическое получение должностными лицами лично или через посредника материальных ценностей или приобретение выгод имущественного характера, представляемых исключительно в связи с занимаемым ими должностным положением за покровительство или оказание услуг в настоящем или будущем, является, - по мнению Г.Д. Тленчиевой, - коррупцией» [4, с.144].

На сколько бы справедливыми и объективными не были мнения ученых, они останутся лишь гипотезой до их законодательного закрепления в нормах действующего права.

Определение понятия «коррупция» дано в Законе Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года «О противодействии коррупции», согласно которой под коррупцией понимается «незаконное использование лицами, занимающими ответственную государственную должность, лицами, уполномоченными на выполнение государственных функций, лицами, приравненными к лицам, уполномоченным на выполнение государственных функций, должностными лицами своих должностных (служебных) полномочий и связанных с ними возможностей в целях получения или извлечения лично или через посредников имущественных (неимущественных) благ и преимуществ для себя либо третьих лиц, а равно подкуп данных лиц путем предоставления благ и преимуществ» (п.6 ст.1 Закона) [5].

Как следует из законодательного определения, коррупции присущи следующие признаки:

1. действия носят незаконный характер;
2. очерчен исчерпывающий круг субъектов коррупции, а именно:
 - лицо, занимающее ответственную государственную должность;
 - лицо, уполномоченное на выполнение государственных функций;
 - лицо, приравненное к лицам, уполномоченным на выполнение государственных функций; должностное лицо;
3. действие, выраженное в использовании должностных (служебных) полномочий и связанных с ними возможностей, а также в подкупе в форме противоправного предоставления благ и преимуществ;
4. лицо может совершить действие как лично, так и посредством другого лица;
5. действие совершается в целях получения или извлечения имущественных (неимущественных) благ и преимуществ.

В качестве положительного аспекта определения «коррупции» в отечественном Законе «О противодействии коррупции» можно выделить то, что законодатель прямо указал на незаконный характер деяний, образующих коррупцию. В определении, содержащемся в Законе Республики Казахстан от 2 июля 1998 года «О борьбе с коррупцией», утратившим силу, речь шла о таком признаке как «непредусмотренность законом» [6]. Признак «непредусмотренность законом» может трактоваться так, что подкуп, к примеру, может быть предусмотрен законом, то есть разрешенным, поэтому понятие «коррупция» будет правильной характеристикой как незаконное деяние.

По сравнению с определением «коррупции», содержащимся в ранее действовавшем Законе Республики Казахстан «О борьбе с коррупцией», в новом определении субъекты коррупции прямо закреплены в самом понятии коррупции и соответствуют положениям УК РК.

Как справедливо отмечено И.И. Роговым, Б.М. Имашевым, С.С. Калмурзаевым, Б.А. Мухамеджановым, С.Ф. Бычковой, говоря об определении понятия коррупции, «с учетом современных реалий в Законе предложено понятие, максимально полно вобравшее в себя все ее аспекты и, вместе с тем, имеющее достаточно четкую и однозначную формулировку» [7, с. 11].

Так, в Законе Республики Казахстан 1998 года «О борьбе с коррупцией», утратившем силу, говорилось о том, что коррупционное действие совершается лицами, выполняющими государственные функции, и лицами, приравненными к ним.

Действие, выраженное в принятии, ином использовании полномочий, подкупе в форме про-

тивоправного предоставления благ и преимуществ - как основной признак объективной стороны коррупционных преступлений - не охватывает весь перечень коррупционных преступлений, закрепленных в п.29) ст. 3 УК РК [8], а также в содержании антикоррупционных конвенций, в которых содержатся альтернативные действия - просьба, предложение, обещание, дача или принятие (в Законе Республики Казахстан «О противодействии коррупции» лишь закреплены получение (извлечение), подкуп).

Однако сфера применения Закона Республики Казахстан «О противодействии коррупции» распространяется не только на преступления, содержащиеся исключительно в Уголовном кодексе, но и на правонарушения, закрепленные в иных нормативных правовых актах.

В частности, мы можем говорить о предложении своих незаконных услуг (без доведения предложения до конца) как форме нарушения Этического кодекса государственного служащего, в результате совершения которого лицо может быть привлечено к ответственности. То есть практически основание в виде предложения в определении коррупции отсутствует, однако за данное действие может наступить юридическая ответственность.

Кроме того, ответственность за коррупционные правонарушения предусмотрена в главе 34 Кодекса об административных правонарушениях Республики Казахстан 2014 года (ст.676-681).

Так, в качестве специальных целей коррупционных преступлений, УК РК предусматривает: корыстную цель (п.2) ч.3 ст.189, п.2) ч.3 ст.190 УК РК); сокрытие преступного происхождения имущества, приобретенного заведомо преступным путем (п.1) ч.3 ст.218 УК РК); выгоды и преимущества, нанесение вреда лицам либо организациям (ст.ст.361, 362, 365, 366, 369, 370, п.2) ч.2 ст.451, ст.452 УК РК) [8].

Особый интерес вызывает такие субъекты преступлений, которые не входят в перечень субъектов коррупционных правонарушений, но в то же время, в некоторой степени, выполняют государственные функции. К таковым мы можем отнести работников государственных предприятий, организаций: работников ведомств здравоохранения, образования и науки, архивов, библиотек, лабораторий и т.д.

Представители указанных сфер получают заработную плату из государственного бюджета, при этом, выполняют часть государственных функций, но в то же время, не являются государственными служащими и лицами, приравненными к ним.

Из указанного обстоятельства следует вывод, что Закон Республики Казахстан «О противодействии коррупции» в своем определении «коррупция» не охватывает обстоятельства совершения

правонарушений названными лицами, т.к. они не являются субъектами коррупции согласно п.6 ст.1 названного Закона. Более того, на них не распространяются этические нормы, разработанные для государственных служащих.

Также хотелось бы обратить отдельное внимание на редакцию диспозиции ст.366 УК РК 2014 года – «под получением взятки подразумевается получение лицом, уполномоченным на выполнение государственных функций, либо приравненным к нему лицом, или лицом, занимающим ответственную государственную должность, либо должностным лицом, а равно должностным лицом иностранного государства или международной организации лично или через посредника взятки в виде денег, ценных бумаг, иного имущества, права на имущество или выгод имущественного характера для себя или других лиц за действия (бездействие) в пользу взяткодателя или представляемых им лиц, если такие действия (бездействие) входят в служебные полномочия этого лица, либо оно в силу должностного положения может способствовать таким действиям (бездействию), а равно за общее покровительство или попустительство» [8].

Особого внимания заслуживает дополнительный специальный субъект получения взятки - лицо, не относящееся к государственным служащим Республики Казахстан. Так, ст.366 УК РК наряду со служащими государственного аппарата Республики Казахстан предусмотрены в качестве субъектов - должностные лица иностранного государства или международной организации.

Традиционно на постсоветском пространстве, в том числе и в Республики Казахстан, субъектами коррупционных преступлений всегда признавались только лица, связанные с государственной деятельностью, т.к. объектом охраны антикоррупционных норм являлись нормальная, регламентированная законом деятельность государственного аппарата и интересы государственной службы и государственного управления.

Однако, возникает вполне обоснованный вопрос, каким образом должностные лица иностранного государства или международной организации, исполняя функции не связанные с государственной деятельностью, могут причинить ущерб интересам государственной службы и государственному управлению. По нашему мнению, в ст.366 УК РК, где объектом посягательства являются интересы государственной службы Республики Казахстан, полагается, что должностные лица иностранного государства или международной организации, не могут причинить ущерб.

Кроме того, определение понятия «коррупция», имеющееся в Законе Республики Казахстан 2015 года «О противодействии коррупции» не охватывает названных лиц в качестве субъектов коррупции,

что свидетельствует о противоречии настоящего закона с УК РК и требует своего законодательного разрешения.

Разделяя мнение вышеуказанных ученых о том, что коррупция явление многостороннее, а также принимая во внимание продолжающийся процесс реформирования антикоррупционного законодательства, а также требования международных документов о признании коррупции в частном секторе, и наконец тот факт, что коррупция динамично и постоянно развивается и распространяется, обретая новые формы и методы, мы считаем, что законодательное определение «коррупции» следует изложить несколько в иной форме.

На наш взгляд, целесообразно в нормативных определениях не ограничивать понятие «коррупции» ее субъектами, а лишь указать на использование ими своих должностных (служебных) полномочий и связанных с ними возможностей в целях получения или извлечения лично или через посредников имущественных (неимущественных) благ и преимуществ для себя либо третьих лиц.

В этой связи предлагаем внести изменения в п.6 ст.1 Закона Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года «О противодействии коррупции», и изложить понятие «коррупции» следующим образом: «незаконное использование своих должностных (служебных) полномочий и связанных с ними возможностей в целях получения или извлечения лично или через посредников имущественных (неимущественных) благ и преимуществ для себя либо третьих лиц, а равно подкуп субъектов коррупционных правонарушений путем предоставления благ и преимуществ».

Список использованных источников:

1. Агыбаев А.Н. Уголовно-правовые и криминологические меры борьбы с коррупцией // Материалы республиканской научной конференции «Проблемы борьбы с коррупционными преступлениями в Республике Казахстан: уголовно-правовые и криминологические аспекты». Алматы, 2005. С.42-49.
2. Алауханов Е.О., Турсынбаев Д.Е. Борьба с коррупцией в государственных органах Республики Казахстан: Учебное пособие // Под ред. Е.О. Алауханова. – Алматы, 2008. – 156 с.
3. Мухамеджанов Б.А., Рогов И.И., Бычкова С.Ф. Комментарий и постатейный материал к Закону Республики Казахстан «О борьбе с коррупцией». – Алматы, 2001. – 120 с.
4. Тленчиева Г.Д., Понятие коррупции // Проблемы борьбы с экономической преступностью в Казахстане. Алматы, 1996. – С.141-148.
5. Закон Республики Казахстан «О противодействии коррупции» от 18 ноября 2015 года № 410-V // официальный сайт: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/>

Z1500000410_(дата обращения: 04.10.2017)

6. Закон Республики Казахстан от 2 июля 1998 года №267-1 «О борьбе с коррупцией» // официальный сайт: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z980000267_ (дата обращения: 04.10.2017)

7. Комментарий и постановочные материалы к Закону Республики Казахстан «О борьбе с коррупцией». – Алматы: ТОО «Издательство «Норма-К», 2008. – 320с.

8. Уголовно-процессуальный Кодекс Республики Казахстан. Введен в действие Законом РК от 04.07.2014 года № 231-V // официальный сайт: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231> (дата обращения: 04.10.2017)

9. Уголовно-процессуальный Кодекс Республики Казахстан. Введен в действие Законом Республики Казахстан от 13.12.1997 N 207 // официальный сайт: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000206_ (дата обращения: 01.03.2016)

Өтенов Орынбасар Әлімғалиұлы

Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының құқық қорғау қызметі бойынша магистрлік тобының 2-курс магистранты

КӨШІ-ҚОН ҰҒЫМЫ, ОТАНДЫҚ ЗАҢНАМАДА АЛАТЫН ОРНЫ МЕН ҚОҒАМДАҒЫ ЖАҒДАЙЫ, ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУДІҢ ЖОЛДАРЫ

«Халық» мәселесін көптеген қоғамдық және жаратылыс тану ғылымдары зерттейді. Осылардың ішінде демография ерекше орын алады. Демография гректің «demos» -халық, «gzafo»- жазу, сипаттау деген сөздерінен шыққан [1].

Халық кең мағынасында (немесе ел-жұрт) адамдардың жиынтығын білдіреді. Ол белгілі бір территорияда (немесе жер көлемінде) өмір сүреді, іс-әрекет, қызмет жасайды. Демография халықтың құрамын, санын және оның өсуін, өнуін, көбеюін, азаюын зерттейді. Бұл процесте адамның жынысы, жасы, атқаратын қызметі, жұмысы, т.б. жақтары негізге алынады, (мысалы, некелесу, туу, миграция, өндіріске әсерін, т.б.) зерттейді.

Ал, демографиялық статистика (халық статистикасы) – белгілі бір халықтың санын, құрамын, орналасуын және өзгеріс-қозғаласын немесе оның жекелеген тобын сипаттайтын деректерді жинауға, өңдеуге, баяндауға және талдауға статистикалық тәсіл қолданылатын статистика саласы.

Демографиялық статистика халықтың тууын, өлуін, некеге отыруын, бір жерден екінші жерге қоныс аударуын зерттейді. Халықтың саны, оның құрамы мен орналасуы жөнінде ең дәл және ег-

жей-тегжейлі деректерді халық санағы береді. Санақ аралығында халықтың саны, оның таптық және жыныстық жасына қарай құрамы арнаулы есептеулер арқылы анықталады. Халықтың тууы, өлуі, некелесуі, ажырасуы жөніндегі деректер АХАЖ органындарында, ал, халықтың қоныс аударғандарын полиция органдарында тіркеудің нәтижесінде анықтайды. демографиялық статистика халық санағының принциптерін анықтап, оны әзірлеу мен жүргізуді ұйымдастырады, санақтың бағдарламасын жасап, қорытындысын шығарады, халықтың күнделікті есебін алуды ұйымдастырып, оның қорытындысын талдайды, халықтың саны мен құрамын зерттейді, балалар өлім-жітімінің, халық өсімінің көрсеткіштерін есептеудің, өмір ұзақтығы көрсеткіштерін есептеудің тәсілдерін жасайды. Халық тығыздығының көрсеткішін есептейді. Демографиялық статистиканың кейбір көрсеткіштерінің халық өсуінің келешегін зерттеуде маңызы зор.

Қазіргі таңдағы Қазақстандағы әлеуметтік-демографиялық көрсеткіштер төменгі кестеде көрсетілген [2].

1-кесте. Қазақстандағы әлеуметтік-демографиялық көрсеткіш.

Халық саны	жыл басына, адам		
	2015	2016	2017
Қазақстан Республикасы	1 741 5715	17 669 896	17 918 214
Ақмола	736 560	744 420	734 369
Ақтөбе	822 557	834 808	845 679
Алматы	1 921 888	1 947 552	1 983 465
Атырау	581 389	594 511	607 528
Батыс Қазақстан	630 056	636 980	641 513
Жамбыл	1 098 489	1 110 749	1 115 307
Қарағанды	1 378 121	1 384 810	1 382 734
Қостанай	881 569	883 806	879 134
Қызылорда	753 001	765 058	773 143
Маңғыстау	606 843	626 774	642 824
Оңтүстік Қазақстан	2 787 906	2 840 871	2 878 636
Павлодар	755 793	758 594	757 014
Солтүстік Қазақстан	571 830	569 594	563 300
Шығыс Қазақстан	1 395 466	1 396 019	1 389 568
Астана қаласы	852 803	872 584	972 692
Алматы қаласы	1 641 444	1 702 766	1 751 308

	2014	2015	2016
Қазақстан Республикасы	-12 162	-13 466	-21 227
Ақмола	-4 352	2 609	-15 217
Ақтөбе	-492	-2 175	-3 250
Алматы	-5 116	-9 636	-1 698
Атырау	726	188	39
Батыс Қазақстан	-1 514	-560	-2 979
Жамбыл	-7 956	-8 897	-16 262
Қарағанды	-2 862	-4 248	-12 410
Қостанай	-2 762	-1 294	-7 716
Қызылорда	-2 537	-3 279	-6 669
Маңғыстау	3 107	3 476	-956
Оңтүстік Қазақстан	-12 194	-13 907	-29 003
Павлодар	-2 631	-2 624	-6 869
Солтүстік Қазақстан	-5 383	-3 646	-7 242
Шығыс Қазақстан	-8 068	-7 727	-14 986
Астана қаласы	17 880	-2 488	76 313
Алматы қаласы	21 992	40 742	27 678

Әр қоғам халқының өзінің өсу, онудегі ерекше даму заңдылықтары болады. Ал, мұның өзі қоғамның нақтылы әлеуметтік – экономикалық жағдайына байланысты. Халықтың санын, құрылымын және оның қозғалысын, дамуын, өзгеруін демография ғылымы, дәлірегі, оның ішінде демографиялық статистика зерттейді. Кейінгінің негізін ғылыми экономикалық теориялар, тұжырымдар құрайды.

Ғылыми саяси экономия теориясына сәйкес әрбір тарихи өндірістік тәсілдің өзіне тән халықтың өсіп-өну заңы болады. Халықтың жұмыссыздығы, оның материалдық жағдайының төмен болуы сол қоғамның экономикалық даму заңдарына тікелей байланысты.

Экономикалық серпіліс жасаған әлем елдерінде (Сингапур, Канада, Австралия, БАӘ және тағы басқа елдер) көшіп келу саясаты өз уақытында күшейтілген болатын. Нәтижесінде, бұл экономиканың дамуын қосымша ынталандырды.

Бүгінгі күні еліміздің алдында бәсекеге барынша қабілетті елдердің қатарынан көріну міндеті тұр. Ендеше, осындай экономика құру үшін, Қазақстанға соған сәйкес, қабілетті азаматтар керек. Бұл - сұраныс. Мұның аты – экономикалық миграция. Бұл көптеген елдердің саясаты мен даму бағдарламаларында көрініс тапқан [3].

Қазақстандағы әлеуметтік ортамен, мигранттармен әлеуметтік жұмыс Қазақстан Республикасының заңдарына жүгінетіні, одан бастама, тірек алатыны белгілі. Сондықтан да бұл істе де бірлесіп еңбек ету – біздің міндетіміз.

Осыған орай, мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік себептеріне байланысты халықтың мемлекет ішінде және басқа да мемлекеттерге көшіп-қонуы орын алады.

Қазақстан Республикасының Тәуелсіздік алғаннан кейінгі 1-ші онжылдыққа демаграффиялық ахуал күрт төмендеді, яғни басқа ұлт өкілдерінің мемлекеттен басқа елдерде тұрақты тұруға шығуы орын алған. Алайда, 2000 жылдардан бастап қазіргі уақытқа дейін демаграффиялық жағдай мигранттардың көбеюінен жақсара бастады. Бұл өз кезегінде оңтайлы мәселе болғанымен, оның жағымсыз жақтары да бар. Оған себеп болып, заңсыз мигранттардың қатысумен жасалатын қылмыстық және әкімшілік құқықбұзушылықтар табылады. Яғни, мемлекеттік ішілік мигранттар қаладан ауылға, ауылдан қалаға көші-қон жасауы негізінде пайда болады. Сондай-ақ, халықаралық мигранттар бұл басқа мемлекет халықтарының біздің мемлекетке көші-қон жасауы болып табылады [2].

3-Кесте. Халықаралық мигранттардың Қазақстандағы ұлттық құрамы, 1992-2004 ж.ж., мыңдық адамға шаққанда:

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Барлық халық саны													
келді	190,1	111,3	70,4	71,1	53,9	38,1	40,6	41,3	47,4	53,5	58,2	65,6	68,3
кетті	369,3	333,4	480,8	309,7	229,4	299,5	243,7	164,9	155,7	141,7	120,2	73,9	65,5
с а л ь - до	-179,2	-222,1	-410,4	-238,6	-175,5	-261,4	-203,1	-123,6	-108,3	-88,2	-62,0	-8,3	2,8
Қазақтар													
келді	*	36,0	20,0	18,9	16,4	11,6	11,0	10,9	17,7	24,7	31,3	39,4	47,2
кетті	*	12,6	14,5	10,9	9,5	11,8	9,3	8,3	7,0	5,9	5,6	4,4	3,4
с а л ь - до	58,8	23,4	5,5	8,0	6,9	-0,2	1,7	2,6	10,7	18,8	25,7	35,0	43,8
Орыстар													
келді	*	46,3	31,2	34,5	24,0	17,2	19,9	20,1	18,5	17,0	15,1	15,0	12,4
кетті	*	170,1	283,1	160,9	120,4	174,6	144,4	91,5	91,3	82,0	70,2	41,0	39,1
с а л ь - до	-105,1	-123,8	-251,9	-126,4	-96,4	-157,4	-124,5	-71,4	-72,8	-65,0	-55,1	-26,0	-26,7
Украиндар													
келді	*	6,7	4,6	4,5	3,0	2,3	2,5	2,5	2,2	2,3	1,9	1,8	1,4
кетті	*	23,3	36,9	22,2	16,5	29,1	22,8	15,3	13,7	11,7	9,9	5,7	5,2
с а л ь - до	-15,5	-16,6	-32,3	-17,7	-13,5	-26,8	-20,3	-12,8	-11,5	-9,4	-8,0	-3,9	-3,8
Немістер													
келді	*	4,1	2,8	2,9	2,0	1,4	1,5	1,4	1,2	1,2	1,0	1,1	0,9
кетті	*	88,2	92,6	82,6	59,0	49,5	40,0	32,9	28,8	29,4	23,5	15,7	11,8
с а л ь - до	-92,8	-84,1	-89,8	-79,7	-57,0	-48,1	-38,5	-31,5	-27,6	-28,2	-22,5	-14,6	-10,9
Басқа ұлттар													
келді	*	18,2	11,8	10,3	8,5	5,6	5,7	6,4	7,8	8,3	8,9	8,3	6,4
кетті	*	39,2	53,7	33,1	24,0	34,5	27,2	16,9	14,9	12,7	11,0	7,1	6,0
с а л ь - до	-24,6	-21,0	-41,9	-22,8	-15,5	-28,9	-21,5	-10,5	-7,1	-4,4	-2,1	1,2	0,4

* ақпарат жоқ.

4-Кесте. Қазақстанға шетел азаматтарының келуі және Қазақстан азаматтарының шетелге шығуы* адам

	2000	2001	2016
Шетелге шығып кеткен Қазақстан Республикасына резидент келушілерінің саны (тұрақты тұруға кеткен азаматтар санын есепке алмағанда)	1 123 607	2 030 014	9 755 593
оның ішінде:			
ТМД елдері	972 851	1 862 684	8 958 939
ТМД-ан тыс елдер	150 756	167 330	796 654
Қазақстан Республикасына келген резидент емес келушілердің саны (тұрақты тұруға келген азаматтар санын есепке алмағанда)	872 015	1 312 217	6 509 390
оның ішінде:			
ТМД елдері	698 201	1 127 918	5 935 690
ТМД-дан тыс елдер	173 814	184 299	573 700

* Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитеті Шекаралық қызметінің деректері.

Статистика бойынша шетел мамандарының саны жылдан-жылға өсіп келе жатқанын байқаймыз. Шетелдік жұмыс күшінің Қазақстандағы үлесі бойынша Түркия, Қытай, Ұлыбритания, Индия, Италия, ТМД мемлекеттері азаматтары болып табылады. Бұл мемлекеттердің үлесіне бүгінгі күндері жалпы ресми жұмыс күшінің 60%-70% пайызын құрайды. Қазақстанға шетелден жұмыс күші ағылып жатқанда мемлекет азаматтары әлеуметтік жағдайларын дұрыстау мақсатында ішкі миграциялық ағымдарға белсене қатысуда [2].

Мемлекет егемендігін жариялағаннан бергі уақытта ішкі миграциялық ағымдар белсенді жүріп жатыр. Орта есеппен мемлекет ішкі миграцияға жылына 350,000 адам қатысса, жалпы ел азаматтарының 5-6 миллионға жуығы миграциялық үрдістердің қатысушылары болған.

Қазіргі таңда ішкі көші –қон мәселесінен гөрі, халықаралық көші –қон мәселесі өзекті болып отыр, себебі заңды мигранттар мен бірге заңсыз жолмен мемлекет ішіне әр-түрлі жағдайлармен миграция жасаған тұлғалар қоғамдық өмірге жағымсыз салдарын тигізуде.

Оның бір мысалы болып, Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдарымен жүргізіліп жатқан «НЕЛЕГАЛ» атты қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету іс-шарасы шегінде, Алматы, Оңтүстік Қазақстан облыстары мен Жамбыл, Ақтау облыстарында 2017 жылдың 2-4 қазаны аралығында «заңсыз мигранттарды, НЕЛЕГАЛ-2017», яғни «Халықтың көші-қоны туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 22 шілдедегі № 477-IV Заңымен белгіленген тәртіпті бұзып мемлекет шекарасын өткен шет ел азаматтарын әкімшілік және қылмыстық жауаптылыққа тарту мәселелері қолға алынып, шаралар қолданылуда [4].

Атап айтқанда, 2017 жылдың 29 қыркүйек айында Ақтобе облысында ішкі істер органдарының қызметкерлері тарапынан жүргізілген «Броконьер» атты іс-шаралардың негізінде Өзбекстан Республикасының азаматы өзінің «ГАЗ» маркалы автокөлігінде жеке қол дорбасының ішінен 4 маралдың мүйізі табылған, аталған тұлғаға қатысты шаралар қолдануда [5].

Сондай-ақ, 2017 жылдың 02-04 қазан аралығында Алматы қаласында ішкі істер органдарының қызметкерлері тарапынан жүргізілген «НЕЛЕГАЛ-2017» атты іс-шаралардың бірінші сатысы негізінде 141 шет ел азаматтары ұсталып, қабылдау бөлушілерде қамалған, аталған мекеме апараты бойынша ұсталғандарда мүлдем қандайда бір жеке басын және мемлекетте болу туралы құжаттары болмаған. Сондай-ақ, Алматы қаласының Түркісіб ауданында Өзбекстан Республикасының бір том заңсыз мигранттары өздерінің құжатсыз мемлекетте болуына қарамастан, аса ірі құрылыс компаниясында қызмет атқарған. Олардың ішінен қазіргі уақытта сот шешімі негізінде 61 ел-

деріне қайтарылған және 14 жергілікті жұмыспен қамтушылар жауапкершілікке тартылған [6].

Сонымен қатар, 2017 жылдың 02-04 қазан аралығында Жамбыл облысында ішкі істер органдарының қызметкерлері тарапынан жүргізілген «НЕЛЕГАЛ-2017» атты іс-шаралардың бірінші сатысы негізінде 476 шет ел азаматтары (447- ТМД елдерінің шет ел азаматтары, 7- алыс шет ел азаматтары) ұсталып, оның 207 –сін әкімшілік жауапкершілікке тартқан, 27 шет ел азаматы қабылдау бөлушілерде жеке басын анықтағанға дейін қамалған, 98 шет ел азаматы ҚР-дан шығарылған және 102 шет ел азаматына елде болу мерзімі қысқартылған. Сондай-ақ, 7 ҚР азаматы Көші-қон заңнамасы талаптарын бұзғаны үшін және 8 азамат шет ел жұмыс күшін пайдалану шарттарын бұзғаны үшін жауапкершілікке тартылған. Сонымен қатар, ҚР ҚК 392-бабына сәйкес 3 сотқа дейінгі тергеп-тексеру басталған [7].

Елімізде заңсыз миграция шешімін таппай отырған мәселе болып отыр. Қазақстанда заңсыз жүрген мигранттардың саны бейресми ақпараттар бойынша 1 миллионнан асып жығылады. ҚР Ұлттық Қауіпсіздік туралы Заңында: Миграция ағымының бақылудан, реттеуден шығып кетуі ұлттық қауіпсіздікке қатер төндіруі мүмкін екендігі жазылған. Әлем тарихында миграция әсерінен тұтастай ұлттарды қыспаққа алып жаңа мемлекеттердің құрылғанын, белгілі бір титулды ұлттардың өз мемлекетінде үлес салмағы азайып, орнына өзге ұлттар басып алғаны факт болып табылады. Ал біздің мемлекеттің адамдық ресурсы мен көрші мемлекеттердің адамдық ресурсы салыстырып қарағанда, біздің мемлекет үшін миграциялық саясатты мықтап қолға алу керек екендігі түсінікті. Мемлекет үшін ондай қауіп болмаған өзінде заңсыз мигранттар саяси тұрақтылықты бұзуға қылмыстың өсуіне, жергілікті халық пен мигранттар қайшылығын туғызуға әкеп соқтырады.

Қоғамды дұрыс басқару үшін және тиімді әлеуметтік-экономикалық саясат жүргізу үшін миграциялық ағымдардың көлемі мен мигранттардың құрамын бағдарлай білу, миграцияны тудыратын факторларды және миграцияның салдарын анықтай білу қажет. Демографиялық процестердің ішінде халықтың миграциясы маңызды орын алады. Өйткені миграцияға қоғамдағы саяси, әлеуметтік-экономикалық өзгерістерге шұғыл көңіл бөлетін жауапты сипат тән. Халықтың миграциясы демографиялық жағдайларға, елдің тұрғындары санының бірден көбеюіне немесе азаюына, оның жастық және жыныстық құрылымына тез және белсенді ықпал етеді.

Көші-қон есебін қалыптастыру-табиғи жылжуының есебін жүргізуден қиын. Халықаралық миграция есебіне қарағанда ішкі миграция есебі жақсы ұйымдастырылған. Бұл қиыншылықтар миграцияның ерекшеліктеріне байланысты.

Мигрант, миграция түсініктерінің жалпы белгілері болмауы халықаралық көші-қонды есепке алуды қиынға соқтырады.

Ертеде “миграция” ұғымы екі мағынада: “тар” мағынада - жаңа мекен-жайға қоныстану, және “кең” мағынада - “бүкіл аймақтық территориялық, халықаралық қозғалыс” болып пайдаланылды. Қазір “миграция” әмбебап мағынада пайдаланылады, әр түрлі категорияларды қамтиды: металдар, жануарлар, клеткалар қозғалыстары болады. Қазіргі уақытта тұрғындар миграциясы деп “халықтың миграциялық қозғалысын” атайды [8].

Миграция дегеніміз – (лат.migratio - көшу, орналасу) – бұл жеке тұлғаның ашық түрде қоныс аударуы. Миграциялық процесс - бұл барлық мемлекеттердің арасында болатын құбылыс болғандықтан, халықтар жер ауыстырғанда өзге мемлекеттердің ұлттық заңнамаларына ауысады [1].

Демек, өзі келген мемлекеттің ұлттық заңнамасына тиесілі болады. Әр адам өзі тиесілі мемлекеттің азаматы болғандақтан, оның құқықтары мен бостандықтарының кепілі болып, өзінің мемлекеті танылады. Миграциялық процестерге тікелей қатысатын азаматтардың құқықтарын негізінен сол азамат шыққан мемлекет қорғайды. Халықаралық миграция құбылысы күрделі және ауқымды болғандықтан, мигрант болып келген адамдардың құқықтық статусы анықталады. Мысалы, егер адам бір мемлекетке оқуға, демалуға, еңбек шарты бойынша жұмыс істеуге және т.б жағдайлармен келсе, онда бұл процестер құқықтық жағынан заңды деп есептеледі. Егер келген азамат тіркеуге тұрмай, не заңсыз кәсіппен айналысатын болса, онда кез-келген мемлекет ол азаматты өз территориясынан шығаруға толық құқығы бар.

Миграциялық қозғалыстар бір елдің ішінде де, осымен бірге мемлекеттердің арасында да болады. Сол себептерден де тұрғын халықтың миграциясының екі типін бөліп алады: халықаралық (мемлекетаралық, сыртқы) және ішкі (мемлекет ішілік). Халықаралық миграция және сыртқы миграция деген ұғымдардың айырмашылығы бар. “Сыртқы миграция” - халықаралық көші-қон және ішкі қон арасындағы типі (этникалық миграцияны айтамыз). Сыртқы миграцияның халықаралықтан айырмашылығы - мигранттар мемлекеттік бақылаудан өтпейді, ұлттық шекарадан аспайды. Қазір еуропа мемлекеттердің арасында “мөлдір” шекара тәртібі орналасқан, бір мемлекеттің азаматы келесі мемлекетке белгілі мақсатпен көшсе, ол халықаралық мигрантқа жатпайды. Еуропа мемлекеттерінің Кеңесі бойынша Шенген келісімі арқылы алған виза барлық Шенген Одағына қатысты мемлекеттерінде жүзеге асады.

Тұрғындардың халықаралық миграция түсініктерінің классификациясы: эмигрант-иммигрант, шетел тұрғындары, шет елде туылған тұлғалар, еңбекші-мигранттар, иждивенцы-мигранттар, өз

еркімен көшкендер, амалсыз көшкендер, қашқындар, саяси пана іздегендер, саяси сенімсіздік нәтижесінде жер аударғандар, экологиялық қуғындар, “интеллектуалды қуғындар”- зиялы қауымның жер аударуы, науқандық мигранттар, фронтальер жұмысшылар, көшпенділер, қасиетті жерлерді аралаушылар т.б. Миграция сальдосы – миграциялық өсім, таза миграция.

1991 жылдардан бастап қазіргі уақытқа дейін Орталық Азия елдері мен Қазақстан ішінде орасан зор заңдар, жарғылар мен нормативті актілер қабылданғанымен, жалпы алғанда миграциямен күресте заң базасын қазіргі жағдайға жетілдірілмеген деп айтуға болады. Мысалы, Қазақстан заңнамасында «заңсыз миграция» «заңсыз мигрант» сөздерінің нақты юридикалық анықтамасы жоқ [9].

«Халықтың көші-қоны туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 22 шілдедегі № 477-IV Заңында тек «заңсыз иммигранттарға» анықтама беріледі – «...заңсыз иммигрант (көшіп келуші) – Қазақстан Республикасының заңнамасын бұза отырып, Қазақстан Республикасына келген және Қазақстан Республикасында болатын шетелдік немесе азаматтығы жоқ адам» [10]. Бұл Заң тармағында, заңсыз иммигрант (көшіп келуші) деп ең бастан Қазақстан Республикасының заңнамасын бұза отырып, Қазақстан Республикасына келген және болатын шетелдік немесе азаматтығы жоқ адам деп қаралған. Шынында, заңсыз мигрант ұғымы одан кең, себебі ТМД елдерінде визасыз режим, көп адамдар еш рұқсатсыз келеді, ал бұл заң бұзушылық болып табылмайды. Алайда, егер олар ел ішіне заңды жолмен кіріп, бірақ тіркелу ережесін (виза мерзімін) ары қарай бұзса, заңсыз мигранттар тобына жатқызылады. Заңсыз миграциямен күресуде ТМД елдерінің келісімінде (1998) «заңсыз мигранттар - ену, мекендеу, транзит ережесін бұзған және ұлттық заңмен бекітілген ережені бұзған адамдар» деп нақты анықтама береді, алайда бұл ұлттық заңнама емес [11].

Сол себептен, Ұлттық заңнамаға, яғни «Халықтың көші-қоны туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 22 шілдедегі № 477-IV Заңында 1-бабы 10-1- тармағынан кейін: 10-2-тармағын келесідей нұсқада толықтай енгізу ұсынылады:

10-2: «заңсыз мигрант (көшіп-қонушы) – Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтай отырып, Қазақстан Республикасына келген Қазақстан Республикасында болатын шетелдік немесе азаматтығы жоқ адам, алайда өкілетті мемлекеттік органдардан белгілі бір мерзімге алынған рұқсат бойынша ену, мекендеу, транзит мерзімдерін ұзарту бойынша ережелерін бұзған және Ұлттық заңмен бекітілген өзге де талаптарды бұза отырып, мемлекетте мекен-еткен шетелдік немесе азаматтығы жоқ адам, сондай-ақ Қазақстан Республикасының ішінен заңсыз кеткен адам».

Қорыта айтқанда, Қазақстан Республикасының

миграциялық саясатының басты мақсаты – миграциялық процестерді басқару, мигранттардың интеллектуалдық және еңбек әлеуетінің жүзеге асуына, елдің және оның аймақтарының әлеуметтік-экономикалық берік дамуына, демографиялық дамуына, яғни халықтың көбеюіне немесе тұрақтануына, қауіпсіздігіне ықпал ету.

Жоғарыда баяндалғанның негізінде:

- Мемлекетте заңсыз көші-қонның жолын кесу және заңды еңбек көші-қонын кеңейту бойынша шараларды күшейту қажет.

- заңсыз еңбек көші-қонына қарсы іс-қимыл жөніндегі тәжірибесін зерделеу мақсатында халықаралық семинарлар, дөңгелек үстелдерді құқық қорғау органдары қызметкерлері мен әкімшілік мемлекеттік мекемелер арасында БАҚ құралдары арқылы өткізу қажет (халықтың назарына қол жетімді болу үшін және олардың елдегі ахуалды білуі үшін);

- Құқықтық базаны жетілдіру шеңберінде жұмыс берушінің еңбекші көшіп-қонушылардың (ішкі және сыртқы, халықаралық) құқықтарын сақтамағаны үшін жауапкершілігін арттыру бойынша заңнамалардың орындалуы бойынша жұмыс жүргізу қажет. Елдегі әлеуметтік-экономикалық ахуалдың өзгеруін ескере отырып, еңбек көші-қоны саласында құқық қолдану практикасын талдау негізінде көші-қон заңнамасын одан әрі жетілдіру қажет;

- Ұлттық заңнамаға, яғни «Халықтың көші-қоны туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 22 шілдедегі № 477-IV Заңыда 1-бабы 10-1- тармағынан кейін: 10-2-тармағын келесідей нұсқада енгізу ұсынылады: 10-2: «заңсыз мигрант (көшіп-қонушы) – Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтай отырып, Қазақстан Республикасына келген Қазақстан Республикасында болатын шетелдік немесе азаматтығы жоқ адам, алайда өкілетті мемлекеттік органдардан белгілі бір мерзімге алынған рұқсат бойынша ену, мекендеу, транзит мерзімдерін ұзарту бойынша ережелерін бұзған және Ұлттық заңмен бекітілген өзге де та-

лаптарды бұза отырып, мемлекетте мекен-еткен шетелдік немесе азаматтығы жоқ адам, сондай-ақ Қазақстан Республикасының ішінен заңсыз кеткен адам».

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. *Саяси түсіндірме сөздік.* – Алматы, 2007. ISBN 9965-32-491-3

2. *Народонаселение Казахстана. 2000. Сборник материалов по вопросам народонаселения. Астана, 2000, с. 38; Демографический ежегодник Казахстана. 2005. Статистический сборник. Алматы, 2005, с. 69; Культура немцев Казахстана: история и современность. Материалы международной научно-практической конференции. Алматы, 1999, с. 58.*

3. *Нурмагамбетов А. Правовое регулирование миграционных процессов в республике Казахстан // <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/books/volume/36300.htm>*

4. *Ақнарат көзі: arnapress.kz*

5. *Ақнарат көзі: <http://rk-news.com/2017/09/28/v-aktyubinskoy-oblasti-v-ostanovlennoy-mashine-obnaruzhili-roga-saygakov/>*

6. *Ақнарат көзі: <http://rk-news.com/2017/10/05/poltoryi-sotni-za-3-dnya-v-almatyi-proshla-operatsiya-nelegal/>*

7. *Ақнарат көзі: mygorod.kz ©: <http://mygorod.kz/?p=25954> Деловой Казахстан 04 октября в 21:44*

8. *Садовская Е. Незаконная миграция в РК // <http://www.demoscope.ru/center/fmcenter/msngbalt.html>*

9. *Материалы круглого стола на тему: «Незаконная миграция в центральной Азии в условиях глобализации»*

10. *«Халықтың көші-қоны туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 22 шілдедегі № 477-IV Заңы*

11. *Соглашение СНГ по борьбе с нелегальной миграцией // <http://cis.minsk.by/main.aspx?uid=8>*

Кабикенов Жайық Дидарович

Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы жанындағы

Құқық қорғау органдары академиясының құқық қорғау қызметі бойынша магистрлік тобының

2 курс магистранты, zarina_12.12@mail.ru

ЭКОНОМИКАЛЫҚ КОНТРАБАНДА – МЕМЛЕКЕТТІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ ДЕРТТЕРІНІҢ БІРІ РЕТІНДЕ

Құқық қорғау органдарының, ұйымдардың және халықтың басты міндеті болып, керегесі берік, бәсекеге қабілетті, тату-тәтті, экономикалық және қоғамдық тұрақты тәуелсіз мемлекетті тұрғызу мен дамыту болып табылады.

Осы аталған факторлардың ішінен басты бағыттардың бірі болып мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігін және бәсекеге қабілеттілігін арттыру табылады [1].

Осының негізінде халықтың және бизнестің мүдделерін қамтамасыз етуге бағытталған мемлекеттік қаржы және құқық қорғау органдарының жүйесі тиімді және тұрақты жұмыс істеуі қажет.

Экономикалық қауіпсіздік ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі болып табыла келе, оның тұрақты дамуы мен экономикалық тәуелсіздігі қамтамасыз етілетін нақты және ықтимал қатерлерден Қазақстан Республикасының ұлттық экономикасын қорғаудың жай-күйін сипаттайды, мұнда мемлекет оның тұтастығын, тәуелсіздігін және тұрақты дамуын қамтамасыз етуге қабілетті.

Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алуы серіктес ел қатарын кеңейтуге, көптеген дамыған және дамушы елдермен экономикалық байланысты жақсартуға, бұрынғы серіктермен қатынасты қайта құруға, әлемдік нарыққа өту жолы бойынша жылжуға мүмкіндік береді.

Қазақстанның өзіндік сыртқы экономикалық қатынастарды қалыптастыруы сыртқы экономикалық қызметтегі барлық қатысушыларға өзара тиімді достастықты (серіктестікті) және сонымен қатар республиканың халықаралық мәртебесін көтеруді қамтамасыз ететіндей оның құқықтық базасын радикалды қайта қарастыруды керек етті.

Осыны ескере отырып, сыртқы экономикалық қатынастарды либерализациялау бойынша шаралар қолданылды және негізгі жүк кеден бақылау органдарына түсті, бұл, өз кезегінде, мемлекеттің кедендік саясатын қайта қарастыруын негіздеді.

Біздің мемлекеттің кеден ісі мен кеден саясатының ара қатынасы белгілі. Бірақ экономикалық қатынастарды, маңызды саяси және мемлекеттік институттарды және әлеуметтік инфраструктураны түбегейлі реформалау заманында бұл ара-қатынас ерекше мәнге ие болды.

Мемлекеттің бірегей кеден саясаты ішкі және сыртқы саясаттың бір бөлігі екендігі мәлім, ал оның өзегін қоғамның экономикалық қатынастары құрайды. Сондықтан қазақстандық қоғам-

ның дамуының қазіргі кезеңінде кеден ісі жаңа экономикалық жадымды қалыптастыруда, қатаң орталықтандырылған жоспарлы экономика мен тоталитарлы мемлекет сипатына сәйкес келетін өзгеріссіздік нысанынан түбегейлі айрықшаланатын нарықтық қатынасқа сәйкес экономикалық өмірдің прогрессивті нысандарын құруда маңызды құрал болып келеді.

Сондықтан еліміздің кеден саясаты заңмен бекітілген мақсаттарымен өндірушілер мен тұтынушылардың қазақстандық нарығын қорғауға; экономика, импорт-экспорт дамуының нашықтандыруына; шетел инвестициясын тартуға; сауда саясаты мақсаттарын шешуге жағымды жағынан әсер ету керек.

Сыртқы экономикалық қатынастарды реттеу негізінен экономикалық тәсілдермен: кеден бажы, салық және алымдар көмегімен жүзеге асырылады. Әкімшілік тәсілдер мәні күрт төмендеді, бірақ ол тәсілдер экономикалық күштерге қосшы бола алатын сыртқы экономикалық қызметтің белгілі салаларында өз мәнісін сақтауда, сондықтан мемлекет оларды қолданудан мүлдем бас тарта алмайды.

Отандық өнеркәсіпті қорғау мақсатында барлық елдермен импорттық тауарларға кедендік салық салу механизмі қолданылады.

Экономикалық қауіпсіздік түсінігі заңи әдебиеттерде бірегейлі анықтама таба алмады. Кей авторлар бұл түсінікті барлық экономикалық билік тармақтарының, қоғамның, мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық және әскери-саяси тұрақтылығын және әр азаматтың экономикалық, құқықтық жағдайының тұрақтылығын қамтамасыз етуге дайындығы және мүмкіндігі жағдайы деп анықтайды [2].

Ал, келесі бір авторлар экономикалық қауіпсіздікті экономикалық қатынастардың қорғаныстылығы, мемлекеттік билік органдарының ішкі және сыртқы факторларының әсерінен туындаған ішкі және сыртқы қатерлерді көрсетуге арналған механизмді құрудағы экономикалық әрекет-қабілеттілігі және экономикалық мүдденің берік қорғанысы қамтамасыз етілетін ұлттық экономика жағдайының, халықтың өмірлік деңгейінің жоғарлауы деп ұғынады [3].

26.06.1998 ж. ҚР «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі» туралы Заңы экономикалық қауіпсіздік деп тұрақты экономикалық дамуды қатерге қоятын процесстерден, факторлардан, ішкі

және сыртқы жағдайлардан Қазақстан Республикасының ұлттық экономикасының қорғандылық жағдайын таниды [4].

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халықна жолдауында: «... біздің сыртқы мүмкіншіліктеріміз ең алдымен елдің географиялық, геосаяси және геоэкономикалық жайымен анықталады. Қазақстанға тиімді негізгі үш мүмкіншілікті ерекшелеуге болады.

Бірінші мүмкіншілік біздің географиялық жайымыздан, яғни евроазиялық жол торабы аймағында тұрғанымыздан ағады. Дүниежүзілік экономикалық және саяси процестердің глобализациялану процесі осы факторды маңыздылар қатары деңгейіне шығарады. Біздің ата-бабаларымыз түркі халықтарының құрамында осы маңызды стратегиялық факторды өзінді үшін пайдамен қолданды: аңызға айналған Жібек жолы бойынша европалық және азиялық елдер арасында сауданың кең каналы ұйымдастырылды...» деп белгілеп қойды [5].

Қай мемлекеттің болмасын кеден саясаты оның экономикасына тәуелді. Сондықтан кейбір заттар, тауарлар, құндықтар үшін мемлекет кеден шекарасы арқылы өту үшін еркін режим бекітеді, ал басқалар үшін кеден заңнамасымен арнайы өту ережесі бекітілген. Кеден саясатын құруда экономиканың әр түрлі салаларын дамыту бойынша мемлекет аралық шарттар өз ықпалын тигізеді. Осыған орай заңшығарушы Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 234-бабына қарастырған қылмыс пәні ретінде тауарды және тағы да басқа заттарды қарастырады.

Қазақстан Республикасының Кеден кодексінің 7 бабы 39 тармағына сәйкес тауар деп Қазақстан Республикасының кеден шекарасы арқылы өткізілетін мүлік, сонымен қатар мәлімет тасушы, валюта құндылығы, электр, жылу және тағы да басқа халықаралық тасымалдау үшін қолданылатындардан басқа көлік құралдары танылады.

Контрабанданың латенттілігінің және көбеюінің негізгі себебі осы қылмыстардың тәжірибеде ашуда және тергеуде белгілі қиындық туғызады, сондай-ақ олар өзі де күрделі және қарама-қайшы болып келетін кеден заңнамасын бұзумен байланысты болып табылады.

Мұндай қылмыстарды ашу үшін, алдымен кедендік құқық бұзушылықтың объективті жағын ұғынып тек содан кейін ғана жедел-ізвестіру және тергеу әрекеттерін жоспарлау қажет. Өкінішке орай құқық қорғау органдарының жедел-ізвестіру және тергеу қызметкерлері кеден заңнамаларымен, кеден органдары жұмысының тәжірибесімен, лауазымды тұлғалар қызметінің ерекшеліктерімен толық таныс емес, ал бұл өз кезегінде контрабанданы ашудың және тергеудің көптеген кемшіліктерін айқындайды.

Осыған орай, экономикалық контрабанда қылмыстарымен күресті тиімді жүргізу үшін онымен күрес жүргізетін құқық қорғау органдары қызметкерлерінің кедендік шекара орындарында қызметтік дәрежесін көтеру мақсатында 1-2 айлық іс-сапарларға жолдаған тиімді деп есептейміз. Себебі, бұл қызметкерлердің бір бағытта жұмыс жасай беруін доғарып, латенттілігі жоғары қылмыспен күресте дүниетанымын және біліктілігін арттырады.

Қорыта айтқанда, экономикалық контрабанда елдің экономикасын тұрақсыздандырады, қоғамда жүргізіліп жатқан экономикалық реформаның жүзеге асырылуына кедергі келтіреді, мемлекеттілік негіздерін бұзады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев «Контрабанданың қылмыстық заңға өзгерістер енгізіле отырып, жаңа редакцияда берілуі, оларды жасаған қылмыстық топтардың жауаптылығын күшейтуден туып отыр және аталған қылмыстың жоғары қоғамдық қауіптілікті төндіруіне байланысты», деп түсіндірген болатын [6].

Бүгінгі таңда, Қазақстан Республикасының шекарасының көршілес мемлекеттермен өзара тығыз қатынаста болуы, әртүрлі ұйымдасқан қылмыстық топтар мен криминалды бағыттағы коммерциялық құрылымдардың елдің табиғи байлықтарын талан-таражға салуына жағдай жасап отыр. Сондай-ақ, олардың Қазақстан нарығын сапасы төмен тұрғындардың қажеттілігін қанағаттандырмайтын тауарлармен толтырып жатқаны да ешкімге құпия емес.

Көптеген жағдайда, біздің мемлекетіміздің аумағына тауарларды әкелу мен шығару контрабандалық жолмен жүзеге асырылады. Контрабанда заңды ұйымдар мен жеке тұлғалар арқылы экономиканың ішкі және сыртқы қызметі саласында жасалады. Контрабанданы тек бір елге қатысты жасалады деген жеткіліксіз, ол кем дегенде екі мемлекеттің кедендік шекарасы тәртібін бұзады, заңсыздыққа жол береді. Өйткені, тауарлардың контрабандасын әкелуші мен әкетуші тарап екі мемлекеттік құрылымның бөлігі, екі елге де келтірілетін зардап жоғары.

Бұл тек қылмыстардың қауіптілігін емес, олардың құрамының күрделілігін аңғартады. Яғни, Қазақстанда басталып, екінші бір елде жалғасып немесе аяқталуынан олар үшін жауаптылық белгілеуге байланысты бірқатар мәселелерді тікелей қояды. Ол ҚР Қылмыстық кодексінің Жалпы бөлімінің қылмыстық заңның күші, қылмыс жасаған адамды ұстап беру, соттылықтың ескіру мерзімі, жауаптылық пен жазаны ауырлататын және жеңілдететін мән-жайлар сияқты жекелеген институттары мен нормаларын қолдануды сапалы түрде шешу міндетін алға тартады.

Сыбайластық болмаса немесе екінші ел тарапынан қолдау болмаса, контрабанда операциясының жүзеге асуы екіталай. Бір мемлекеттің кедендік шекарасынан өткенмен, екінші елдің күзiреттi органдарымен ұсталу мүмкін.

Бұл жерде, контрабанданың халықаралық қылмыстылықтан ажыратылмайтынын айту керек. Контрабанда мәселесі халықаралық ұйымдардың да назарынан тыс емес, түрлі Конвенциялар мен Қарарлар, соның айғағы.

Жоғарыда баяндалғанның негiзiнде экономикалық контрабандамен күресудің сәттi жолының бiрi осы қылмыстар туралы қылмыстық істердi тергудің әдістемесін дайындау және үнемі жетілдіріп отыру, сондай-ақ аталған қылмыспен күресетін құқық қорғау органдары қызметкерлерінің бiлiктiлiгi мен дүниетанымын кедендік шекараларға іс-сiпарға жолдау арқылы үнемі жоғарылату деп санаймыз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің 2014 – 2018 жылдарға арналған стратегиялық жоспары туралы

2. Алибеков С.Т. Таможенное дело в Республике Казахстан. Алматы, Издательство "Адилет Пресс", 1997. С. 12-13.

3. Алиев М.М. «Экономическая контрабанда: понятие, виды, ответственность» Астана, 2005.

4. Қазақстан Республикасы ұлттық қауіпсіздігі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы.

5. Қазақстан Республикасы Президентінің «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» Қазақстан халқына жолдауы. Астана, 2007 жыл, 28 ақпан.

6. Президент предложил радикальную программу борьбы с преступностью. /Казахстанская правда, 1995 жылғы 21 наурыз.

Аралбаева Айгерим Адиловна
з.ғ.к., доцент, E-mail: aralbaeva81@mail.ru

Байсымакова Дана Сабитовна
кұқық магистрі, Абылай хан атындағы ҚазХҚӘТУ, «халықаралық құқық» кафедрасының
аға оқытушысы, Алматы қ.

ҚАРЖЫЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ РЕТТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасының қаржылық құқықтық қатынастардың теориялық мәселелері қарастырылады. **Өзектілігі:** Қазақстан Республикасының қаржылық жүйесі еліміздің экономикасының маңызды секторларына шетелдік капиталды тартуға, еліміздің қаржылық нарығын дамытуға және халықаралық қаржы-несие қатынастарын дамытуға және нығайтуға әсер етеді. Сонымен қатар, қаржылық құқықтың және қаржылық құқықтық қатынастар ұғымдарына сипаттама берілген.

Кілтті сөздер: қаржылық құқық, қаржылық заңнама, қаржылық құқықтық қатынастар, қаржылық жүйе, қаржылық қызмет, қаржылық бақылау.

Summary. This article discusses the theoretical issues of financial relationships in the Republic of Kazakhstan. **Relevance:** the Republic of Kazakhstan financial sector plays an important role in attracting foreign capital for the development of priority sectors of the economy, promote the development of the financial market, and promote the development and strengthening of the international financial and credit relations.

Keywords: finance, financial law, financial legislation, financial system, financial relationships, financial control.

Резюме. В данной статье рассматриваются теоретические проблемы финансовых правоотношений в Республике Казахстан. **Актуальность:** в Республике Казахстан финансовая сфера играет важную роль в привлечении иностранного капитала для развития приоритетных секторов экономики, содействуют развитию финансового рынка страны, также содействуют развитию и укреплению международных финансово-кредитных отношений.

Ключевые слова: финансовое право, финансовое законодательство, финансовые правоотношения, финансовая система, финансовая деятельность, финансовый контроль.

Қазақстан Республикасының қаржылық заңнамалық актілері мен қаржылық жүйесіне қатысы бар өзге де нормативтік құқықтық актілердің өзара байланыстары, қаржылық заңнаманың қаржылық жүйесінің жұмыс істеуіне орай қаржылық қызмет аясында (барысында) туындайтын қоғамдық қаржылық қатынастарды жан-жақты регламент-

теу мүмкіндігінің зор екенін білдіреді. Осы орайда, Қазақстан Республикасында қалыптасып, даму үстіндегі бүгінгі қаржылық құқықтық қатынастар елімізде үзбей жүргізіліп жатқан экономикалық және құқықтық реформаның тиісінше (оң) нәтижесі ретінде көрініс табуда.

Қазақстан Республикасында қаржылық дағдарыс жағдайында қаржылық жүйесін құрайтын және оның жұмыс істеуі барысында туындайтын қаржылық құқықтық қатынастардың тұрақты әрі міндетті субъектілері мемлекеттік органдар және т.б. қаржылық-несиелік институттар ішкі және сыртқы инвесторлардан тартылған уақытша бос ақша қаражаттары мен капиталды Қазақстан экономикасының басым әрі жоғары табысты салаларына құю функциясын орындайды, сондай-ақ елдің қаржылық нарығының дамуына, мемлекеттің халықаралық экономикалық қатынастарға қатысуына және халықаралық қаржылық-несиелік ұйымдармен ынтымақтасуына септігін тигізеді.

Мемлекеттегі қаржылық жүйе қаржылық қызметті және оның нәтижесінде туындайтын қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеудің аса маңызды нысанына, олар жүргізетін операциялар мен іс-қимылдардың заңи тәртібін айқындайтын «Бюджет Кодексі», «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы», «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы», «Лицензиялау туралы» және т.б. Қазақстан Республикасының заңдары жатады.

Қаржылық құқықтық қатынастар қандай болмасын елдің экономикасын дамыту негізі және нарықтық қатынастар жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Осы қаржылық құқықтық қатынастардағы объектілері ақша, депозит, несие, валюталық, сақтандыру, зейнетақы, қор нарығы, қаржылық құралдарымен сауда-саттық жүргізудің ұйымдастырылған жүйесін білдіретін қаржылық несиелік институттар рөлін атқарады. Демек, қаржылық ресурстарды алушылар - сатып алушылар мен аударушылар-сатушылар арасындағы тікелей байланыстарды қалыптастыратын, сондай-ақ капиталды несие берушілер мен қарыз алушылар арасында мемлекеттің ақша-несие, қаржы саясатына әрі капиталға деген сұраныс пен ұсынысқа сай қайта бөлетін механизм ретінде жұмыс істеуі барысында экономикалық мәнімен және маңызымен ерекшеленетін қаржылық құқықтық қатынастардың туындауын негіздейді.

Қазақстан Республикасының қаржылық жүйесіндегі қаржылық құқықтық қатынас қаржылық заңнама мен өзге де нормативтік құқықтық актілерге және лицензияларға орай нақтылы айқындалып берілген субъективтік құқыққа ие болу және оны пайдалану, сондай-ақ нақтылы айқындалып жүктелген заңи міндетті құру немесе атқару процесінде іске асырылатын, қаржылық құқықтық нормаларының талабына сай қаржылық құқықтық қатынас субъектілерінің өзара қатынастарының нысаны болып табылады. Қолданыстағы қаржылық заңнамалар тұрғысынан оның нормаларын іске асыру қаржылық қызметті жүзеге асыру барысында туындайтын қаржылық құқықтық қатынас субъектілерінің тиісінше мінез-құлықтары мен іс-қимылдарына орай уәкілетті мемлекеттік органдар жүргізетін құқықтық-биліктік реттеу әрі қадағалау-бақылау сипатында көрініс табады.

Осындай мән-жайларға орай Қазақстан Ұлттық Банкінің, Қазақстанның Даму Банкінің және коммерциялық банктердің қызметі (операциялары) негізіндегі банктік құқықтық және қаржылық құқықтық нормалардың іске асырылуы Қазақстан Республикасы Президентінің, Қазақстан Республикасы Үкіметінің, Қазақстан Республикасы Қаржы Министрлігінің, Қазақстан Республикасының ұлттық экономика министрлігінің, республикалық және жергілікті бюджеттік бағдарламалар әкімшілерінің, билікті өкілеттіктерінің мүмкіндігімен қамтамасыз етіліп отырғаны белгілі. Сонымен, қаржылық жүйенің және қаржылық құқықтық қатынастардың тиімді әрі тұрақты жұмыс істеуі қаржылық және өзге де заңнаманың, заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілердің, сондай-ақ халықаралық құқықтың ережелеріне және олардың сапасына байланысты болары сөзсіз.

Қазақстан Республикасы 1991 жылы тәуелсіздігін алғаннан бастап қазақстандық құқық салаларының жүйесінің даму тарихы өз бастамасын алып отыр. Әрине, оған дейінгі құқық салаларының жүйесінің дамуы Кеңес Одағының құрамындағы болған тарихпен байланысты. Нарықтық даму жағдайына бет бұрған Қазақстан Республикасында мемлекеттік деңгейде әр түрлі әлеуметтік, экономикалық, құқықтық, қаржылық реформалар жүзеге аса бастады. Мемлекетімізде жүргізіліп жатқан көптеген реформалар қаржылық қызмет аясына да айтарлықтай өз ықпалын тигізуде. Әлемдік жүйедегі нарықтық экономиканың алуан түрлі болуына қарамастан, олардың барлығына тән ортақ белгі, ол мемлекеттік реттеудің тән болуы болып табылады. Ал қаржылар нарықтық экономикалық қатынастардың ең басты құрамдас бөлігі, сол себептен те қаржылар мемлекеттің саясатын жүзеге асырушы маңызды құрал ретінде көрініс табады.

Ең алдымен, қаржылық құқықтың құқық саласы ретінде дамуына өз үлестерін қосқан, Қазақстан Республикасының қаржы құқығының негізін

салшылар - А.И. Худяков пен С.М. Найманбаев және т.б. екендігін атап өтуіміз қажет деп есептейміз.

Қаржылық құқықтың қоғамда алатын орны аса жоғары болып табылады, себебі қаржылық құқықтық қатынастар мемлекеттің экономикалық дамуына ықпал ететін маңызды жүйе қатарында болып отыр. Бүгінгі таңда қаржылық қатынастар екі түрлі реттеу саласын қамтып отыр:

1. мемлекеттің орталықтандырылған ақша қорларын құруға және пайдаланумен байланысты экономикалық ақша қатынастары, олар республикалық және жергілікті бюджет аясында пайда болады;

2. ұйымдар мен кәсіпорындардың ақша қаражаттары аясында туындайтын экономикалық ақша қатынастары;

Кез-келген құқық саласы басқа құқық салаларынан өзінің реттеу пәні мен қоғамдық қатынастарды реттейтін әдістерімен ерекшеленетінін атап өтсек болады. Құқықтық қатынастар мемлекет қабылдаған құқықтық нормалар негізінде пайда болатын қоғамдық қатынастардың ерекше және кең таралған түрлерінің бірі болып табылады. Сондықтан да құқықтық қатынастардың қатысушыларына, яғни субъектілеріне өздеріне құқықтар мен міндеттер жүйесі тән болып келеді.

Қаржылық құқықтың пәні болып қаржылық құқықтық қатынастар танылады, оларды төмендегідей қоғамдық қатынастарға жіктеледі:

1) мемлекет шығынына қажетті қаражатты Қазақстандағы дербес қор иелерінен жинап алған кезде пайда болатын қатынастар;

2) қорға жиналған қаражатты оны жұмсаушы субъектілерге бөліп беру процесінде болған қатынастар;

3) қаражаттың жұмсалудың ұйымдастыру кезінде пайда болатын қатынастар.

Осындай мән-жайлар тұрғысынан Қазақстандағы қаржылық құқықтың өзекті теориялық және тәжірибелік мәселелері мен өзге де аспектілерін ғылыми зерделеу және зерттеу қаржылық қызмет аясындағы экономикалық басқарушы-реттеуші, сондай-ақ қаржылық-несиелік әрі әкімшілік құқықтық маңызды, соның ішінде қоғам мен мемлекетке, қаржылық ұйымдар мен олардың клиенттеріне тиімді жайттарды айқындап, ашып көрсету-ге септігін тигізеді.

Сонымен айтқанымызды дәлелдеп, дәйектеу әрі ғылыми негіздеу мақсатында құқықтық қатынас, қаржылық құқықтық қатынас, олардың өзіне тән ерекшеліктері жөнінде ТМД елдері және қазақстандық ғалымдар қалыптастырған көзқарас, пікірлерге тоқталып, құқықтық қатынастарға байланысты өзекті мәселелерді, қажетті жерінде қаржылық заңнаманың тиісті нормаларын талқылап, талдау жасағанымыз жөн болар деп санаймыз.

А.Г. Братко құқықтық қатынас қоғамдық қаты-

настың бір түрі, ал қоғамдық қатынас адамдар арасындағы әлеуметтік байланыстар мен құқықтық қатынастар осы қатынастардың субъектілерінің арасындағы заңи байланыстар деген пікірін айта отырып, құқықтық қатынас белгілерін: 1. Құқықтық қатынас-құқық нормасымен көзделген қоғамдық қатынас. 2. Құқықтық қатынас зияткерлік және ерік-ықтияр элементтерінен тұрады. 3. Құқықтық қатынастың негізгі мәні құқықтық қатынас субъектілері тараптардың құқықтары мен міндеттері болып табылады. 4. Құқықтық қатынас субъектілер арасындағы заңи байланыс» деп сипаттаған. Сонымен қатар «құқықтық қатынас негізгі мәні субъективтік құқық пен заңи міндеттер болып табылатын және нормада көзделген фактілер орын алған жағдайда құқықтық норма негізінде туындайтын, оның субъектілері арасындағы заңи байланыс» деген ұғымды айқындаған /1, 140-142 бб./.

Осындай пікірлер төңірегінде құқықтық қатынас тиісті құқық нормалары негізінде қатысушыларына жүктелінетін субъективтік құқықтар мен заңи міндеттер нақтылы белгіленген, субъектілерінің арасындағы заңи байланыстар мемлекеттің мәжбүрлеу күшімен қамтамасыз етілген, көбінесе бір тараптың мүддесіне-ықтиярына орай туындайтын, сонымен қатар екінші тараптың, немесе бірнеше қатысушы тараптың мүддесі де көзделінетін қоғамдық қатынас ретінде сипатталады деп тұжырымдауға болады.

Қазақстандық көрнекті ғалым-ұстаз, мемлекеттанушы академик М.Т. Баймаханов Кеңестік билік кезінде жарық көрген, белгілі ғалым Р.О. Халфинаның «Общее учение о правоотношениях» (М., 1974) деп аталатын монографиясына жазған рецензиясында «Құқықтық қатынастар проблемасы құқық теориясының аса маңызды, сонымен бірге әрі күрделі проблемалары қатарына жатады. Құқықтық қатынастар проблемаларын теориялық зерттеу құқықтық реттеу механизмінің аса маңызды бір буынын зерделеуге, сондай-ақ жалпы құқық теориясының басқа да мәселелерін, оның ішінде құқық ұғымының, оны қолданудың, құқықтық ықпал ету тиімділігінің және т.б. мәселелерін ойлау-пайымдауға мүмкіндік береді» деп көрсете отырып, құқықтық қатынас мән-жайларының ашылмаған мәселелерінің әлі де жеткілікті әрі дискуссионды екенін атап өткен /2, 90-91 бб./.

Сонымен қатар Ю.Г. Ткаченконың 1980 жылы баспадан шыққан «Методологические вопросы теории правоотношений» деген кітабына жазған рецензиясында М.Т. Баймаханов «Жұмыстағы негізгі көрініс «нақты мағынасында құқықтық қатынастар болмайды, тек қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеу тәсілі бар» және «құқықтық қатынастар өз мәні бойынша әрі қызмет мәніне байланысты не өндірістік, не әлеуметтік, не саяси, не рухани болып табылады» деген қорытындыны негіздеу болып табылады. Автордың пікірі бой-

ынша, құқықтық қатынастарды қоғамдық қатынастардың дербес түрі ретінде экономикалық, саяси, идеологиялық және басқа да қатынастармен қатар қарастыруға болмайды. Осындай жайт жалпыға танылған көзқарас болмағанымен, біздің ойымызша, құқықтың қоғамдық практикамен байланысын дұрыс түсінуге, оның қоғам болмысына тәуелділігін мұқият пайымдауға және әртүрлі қоғамдық қатынастар арасында орын алған және мүмкін қарама-қайшылықтарды шешудегі құқықтың құралдық рөлін айқындауға мүмкіндік береді» деп тұжырымдаған /3, 78 б./.

Л.Г. Ефимова «Қаржылық қызметті құқықтық реттеу әдісі біртекті емес, нақтылы айтсақ азаматтық және әкімшілік құқыққа тән әр түрлі құқық салаларының, атап айтқанда азаматтық, қаржылық және әкімшілік құқық нормаларымен реттеледі. Банктік қызмет нәтижесінде туындайтын қатынастар операция түріне орай әр қилы көрініс табады. Заңи әдебиетте 1930 – 1932 жылдарғы несиелік реформаға дейінге кезеңде тараптардың жеткізілген қызметтер үшін есеп айырысу бойынша құқықтары мен міндеттері дербес құқықтық қатынас ретінде қарастырылмаған. (Заңи әдебиетте құқықтық қатынас әдетте құқық нормаларымен реттелген қоғамдық қатынас ретінде қарастырылады. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории права. М., 1961. с.178) Коммерциялық банктердің капитал рыногындағы делдалдық іс - әрекеттері, олардың өз клиенттерімен жасасқан несиелік шарттары құқықтық мағынадағы несиелік қатынастар ауқымындағы қарым-қатынас несиелік құқықтық қатынастар болып саналады. Заңи әдебиетте несиелік қатынастар ретінде ақша қаражаттарын немесе басқа да заттарды қайтарымды негізде беру кезінде туындайтын барлық құқықтық қатынастар түсіндіріледі» деп пайымдаған /4, 56./.

Осы орайда А.А. Аралбаеваның ойын келтіретін болсақ: «Қаржылық құқық дегеніміз Қазақстан Республикасы мемлекеті мен басқа субъектілер арасындағы мемлекеттік несие аясында, сақтандыру саласы аясында, валюталық реттеу салысында, банктік қызмет аясындағы мемлекет қазынасына жинау, жиналған қаражатты бөлу, қаражатты жұмсауды жүзеге асыру кезінде пайда болған қоғамдық қатынастарды реттеуге арналған құқық нормаларының жиынтығынан тұратын ауқымды құқық саласы болып табылады» /5, 90 б./.

Қорыта келгенде, Қазақстан Республикасы қаржы жүйесінің және оның ауқымындағы қаржылық ұйымдардың жұмыс істеуі, қаржылық қызмет аясындағы экономикалық және ұйымдастыру қоғамдық қатынастарының Қазақстан Республикасының қаржылық заңнамасымен, сондай-ақ өзге де нормативтік құқықтық актілермен айтарлықтай қамтылғанына көз жеткіздік. Осы Қазақстан Республикасы қаржы жүйесінің ауқымындағы қаржылық қызметті, былайша айтқан-

да қаржылық операциялар мен мәмілелерді және түрлі функционалдық іс-қимыл, әрекеттерді жүзеге асыру барысында, қаржылық құқық және қаржылық заңнама негізінде туындаған қоғамдық қатынастар қаржылық құқықтық қатынастар ретінде қалыптасады.

Әдебиеттер:

1. *Общая теория права и государства / Под ред. В.В. Лазарева. - М.: Юрист, 1994. – 360 с.*
2. *Баймаханов М.Т. Интересное исследование по проблеме правоотношения (рец. на кн. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. - М.,*

1974) // Известия АН Казахской ССР. Серия общественных наук). Алматы, - 1976. № 2 – С. 5-10.

3. *Баймаханов М.Т. (в соавторстве с Е.К.Нурпеисовым). Новое исследование по теории правоотношений (рецензия на кн.: Ткаченко Ю.Г. Методологические вопросы теории правоотношений. - М., 1980) // Известия АН КазССР. Серия общественных наук. - 1982. - № 1. – С. 10-15.*

4. *Ефимова Л.Г. Банковское право. - М.: Изд. БЕК: 1994. – 348 с.*

5. *Аралбаева А.А. Қазақстан Республикасындағы қаржылық қатынастарды құқықтық реттеу. Оқу құралы. «Экономика баспасы», 2014 ж.- 208 бет.*

Шаймарданов Н.М.

магистрант 2 курса, Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан

ОПЛАТА ТРУДА В СООТВЕТСТВИИ С ОБЪЕМОМ И ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ ВЫПОЛНЕННЫХ РАБОТ В СИСТЕМЕ ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ

Резюме. В статье рассматриваются вопросы разграничений понятий аттестации и оценки, а также инструменты стимулирования служащих с учетом перехода на факторно-балльную систему, которая предусматривает прямую зависимость оплаты труда от достигнутых результатов самого служащего.

Ключевые слова: аттестация, оценка, прокуратура, эффективность, стимулирование, премия.

Түйін. Мақалада аттестация мен бағалаудың бөлектелген мәселелерін анықтау, сондай-ақ, қызметкерлерге арналған ынталандыру құралдары фактор-нүкте жүйесіне өтуді есепке ала отырып, бұл жалақының қызметкердің өзіндік нәтижелеріне тікелей тәуелділігін көздейтін мәселелері қарастырылған.

Тірек сөздер: аттестация, бағалау, прокуратура, тиімділігі, ынталандыру, жүлде.

Summary. The article discusses the issues of differentiation between the concepts of attestation and assesment, as well as tools to stimulate employees, taking into account the transition to a factor-point system, which provides for the direct dependence of wages on the results of the employee himself.

Key words: attestation, evaluation, procuracy, efficiency, incentive, premium.

В настоящее время оценка деятельности государственных служащих, в том числе сотрудников органов прокуратуры основывается почти полностью на формальных показателях и проводится в большинстве случаев в форме аттестации. Тогда как, сертификация цикла до трех лет слишком долго, чтобы адекватно и эффективно реагировать на недостатки производительности с одной стороны, а с позитивными достижениями, с другой стороны. Такая система оценки эффективности воспринимается госслужащими как простая формальность, практически не влияет на оплату их труда. [1] Таким образом, необходимо разграничивать термин "аттестации" с термином "оценка", который состоит чаще, чем текущий промежуток времени три года. Для этого, в корне нужно пересмотреть процесс оценки деятельности служащего установив период времени на постоянной основе.

Согласно Плану нации – 100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ проблему эффективности мотивации госслужащих должна решить новая система оплаты труда по ре-

зультатам. Подобные системы распространены в странах ОЭСР.

Так, в 2004 г. Harvard Business Review опубликовала результаты исследования, проведенного с целью определения результативных сотрудников и поиска оптимальных методов мотивации, в котором приняли участие руководители и сотрудники более тысячи компаний. Оказалось, что в средне-статистической компании 5% сотрудников всегда работают хорошо, столько же (5 – 7%) сотрудников всегда работают плохо, а для эффективной работы остальных 88% всегда требуется правильная постановка целей и задач с обязательным контролем их исполнения. Подкрепить интерес сотрудников к достижению результатов и решению поставленных задач можно только путем их привязки к денежному вознаграждению, выплачиваемому при достижении результатов. [2, с. 5]

В настоящее время, наличие разницы в размере оплаты труда между государственными служащими и работниками негосударственного сектора экономики затрудняет привлечение на государственную службу молодых квалифицированных специалистов и руководителей, что снижает эффективность деятельности государственных органов, ухудшает профессиональный и половозрастной состав государственных служащих.

Тогда как, трудовая сфера государственной службы, в том числе в органах прокуратуры, имеет ряд специфических особенностей:

- по своему содержанию трудовая деятельность направлена на реализацию общенациональных интересов, всемерное укрепление и развитие общественного и государственного строя;

- характеризуется высокой степенью ответственности должностных лиц за принимаемые решения, их осуществление, результаты и последствия;

- жесткой нормативной регламентацией управления и трудовой дисциплины;

- задействованием интеллектуального, а также творческого потенциала для решения управленческих задач.

При этом уровень оплаты труда значительно ниже, чем в коммерческих структурах, а дополнительные социальные гарантии не в полной мере компенсируют сложность и значимость их деятельности.

Так, например, согласно проведенному Национальным бюро по противодействию коррупции

Министерства по делам государственной службы Республики Казахстан опросу, из всех форм мотивации, являющихся наиболее важными на государственной службе, опрошенные респонденты выбрали следующие:

1. повышение в должности – 34.35 %;
2. монетарные формы мотивации (премирование, бонусы) – 41.98 %;
3. признание личных заслуг – 23.67 % [3].

Также, оценка показала неэффективность действовавшей системы мотивации госслужащих. К примеру, в 2010 году высокая сменяемость кадров была характерна для госорганов с большим количеством вакансий (треть госорганов). При этом формируемый за счет вакансий премиальный фонд распределялся среди сотрудников равномерно без привязки к оценке степени нагрузки и результатам труда. Это существенно снижало мотивацию конкурентоспособного персонала. Обратная ситуация наблюдалась в госорганах, где премирование было привязано к оценке эффективности служащих. Здесь удовлетворенность сотрудников работой оказалась в 5 раз выше, а сменяемость – в 2–3 раза ниже, чем в отстающих госорганах.

В тоже время, в 2015 году в анонимном опросе госслужащих приняли участие 19 739 сотрудников центральных госорганов, что составляет 63% от общего числа госслужащих, подлежащих оценке. Интегральный уровень удовлетворенности составил 80,8%. Этот критерий рассчитан на основе семи показателей, которые включают в себя оценку степени вовлеченности служащих и удовлетворенность работой по шести параметрам.

Наибольший уровень удовлетворенности отмечается по обучению служащих и карьерным возможностям, которые предоставляют госорганы. Тогда как, снова, наименьший уровень удовлетворенности работников отмечается в оценке системы поощрения и организации труда.

Важно также отметить, что оценка эффективности управления персоналом проводится уполномоченным на оценку государственным органом (Агентство Республики Казахстан по делам государственной службы и противодействию коррупции), тогда как оценка затрагивает только административных государственных служащих, работники правоохранительных структур же не оцениваются.

Таким образом, исследование факторов управления трудовой мотивацией в сфере государственной службы показало, что наступило время для переоценки используемых методов мотивации с целью нахождения более эффективных. И для повышения результативности деятельности государственных служащих требуется использовать комплексный подход и модернизацию системы государственного управления с применением новых

концепций и технологий менеджмента, психологии управления и социологии.

В рамках широкомасштабных реформ в сфере управления кадровыми ресурсами в государственном секторе решающим фактором повышения эффективности государственной службы зарубежных стран стало создание условий для устойчивой мотивации государственных служащих и внедрение системы оплаты труда по результатам.

Эта система вводилась законами в большинстве стран Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР).

Системы оплаты труда государственных гражданских служащих по результатам разрабатывались в каждой стране по-своему, с учётом традиций, законодательства, уровня развития государственных институтов и модели рынка труда, и существенно отличаются разнообразием форм. В одних странах выплаты осуществляются в форме поощрительных надбавок как постоянной части оклада. В таких странах, как Финляндия,

Великобритания, Германия, выплаты осуществляются в форме единовременных премий, которые начисляются за каждый период оценки результатов и не включаются в основную заработную плату. [4]

Казахстан по своей сути, относится ко второму типу, что мы полностью поддерживаем, однако считаем необходимым внести изменения, в связи с переходом к новой системе оплаты и мотивации труда.

В частности, со временем предполагается перейти на факторно-балльную систему, которая предусматривает прямую зависимость заработной платы от достигнутых результатов самого государственного служащего.

В этой связи, полагаем внести изменения в Постановление Правительства Республики Казахстан от 29 августа 2001 года №1127 "Об утверждении Правил премирования, оказания материальной помощи и установления надбавок к должностным окладам работников органов Республики Казахстан за счет средств государственного бюджета" и дополнить пункт 3 указывающие основные показатели, характеризующие результаты деятельности работника, дающими право на его премирование, подпунктом 9) результаты факторно - балльной системы, в том числе KPI.

К вопросу оплаты труда стоит рассматривать не только, как механизм стимулирования, скорее как некое средство оптимизации внутренних процессов (при постановке цели, разъяснении задач, развитии навыков, улучшении диалога служащих и менеджеров, для командной работы, для гибкости при выполнении работы). Это объясняется тем, что для государственных служащих более сильным стимулом является содержание работы, а основной

мотивацией выступает перспектива развития карьеры.

В настоящее время, в системе оценки эффективности госслужащих и госорганов наблюдается смещение акцента с процесса и процедур на результативность работы и достижение целевых индикаторов. Это достигается путем улучшения качества менеджмента в госорганах, внедрения проектного менеджмента и совершенствования системы оценки эффективности работы. [5] Указанные приемы активно внедряются в органах прокуратуры Республики Казахстан, где одним из таких инструментов является внедрение Академией при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан - KPI.

На начальном этапе внедрения оценка в основном фокусировалась на процессах работы. Это мотивировало госорганы оптимизировать рабочие процессы. В последние годы ключевой тенденцией стало измерение конечных результатов государственного управления. Процессные показатели, по которым госорганы получали максимальные баллы, исключались из методологии. Результаты работы системы оценки позволяют констатировать, что первоначальная цель выстроить внутренние процессы в госорганах практически достигнута. Следующим этапом развития системы станет переход от оценки процессов к оценке результатов. Акцент на показателях результативности должен стать основой новой модели оценки.

Такой подход не только отвечает требованиям модернизации государственного управления, но и имеет важный общественно-политический эффект. Конечная цель оценки – не только совершенствовать механизмы государственного управления, но и обеспечить подотчетность госорганов обществу, повысить уровень доверия населения органам государственной власти. [6]

Главным инструментом достижения стабильности кадров является тарифная система, предусматривающая как рост оплаты труда на горизонтальном уровне в зависимости от качества работы и соблюдения правил трудовой этики, так и по-

вышение по должности и увеличение оклада по вертикали в соответствии с ростом квалификации работника, его стажа, с учетом его профессиональных возможностей, результативности. [4]

Таким образом, на государственной службе увеличение эффективности работы достигается при помощи стимулирования стабильности кадров, гарантий занятости, постепенного повышения заработной платы, государственных систем и гарантий социального обеспечения.

Список использованных источников:

1. *Программа Европейского Союза EUROPEAID 113768/D/SV/RU административная реформа в Российской Федерации*
2. *А. К. Клочков. «KPI и мотивация персонала. Полный сборник практических инструментов» (с. 5 Эксмо; Москва; 2010 ISBN 978-5-699-37901-9).*
3. *<http://anticorruption.gov.kz/rus/>. Соцопрос.*
4. *Г. А. Джунусбекова, Г. Габдуллина «Некоторые аспекты повышения мотивации труда государственных служащих», сессия Профессиональный государственный аппарат для успешной реализации институциональных реформ, G-global.*
5. *Глобальные и региональные тренды развития государственной службы (полная версия) от 10.02.2017 г., Региональный хаб в сфере государственной службы в Астане, 2017 г.*
6. *Оценка эффективности деятельности государственных органов Республики Казахстан по управлению персоналом от 23.03.2017 Сауле Алиева, Центр оценки эффективности деятельности государственных органов при АО «Институт экономических исследований» Министерства национальной экономики Республики Казахстан, Региональный хаб в сфере государственной службы в Астане, 2017 г.*

Кайназарова Дарига Болатовна

кандидат юридических наук, старший преподаватель кафедры повышения профессионального уровня ИПОиППУ Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре РК, старший советник юстиции, dariga.76@mail.ru

**УСЛОВИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ПРИМЕНЕНИЯ ВИДЕОСВЯЗИ
НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ**

Резюме. В статье исследованы положения УПК РК, регламентирующие порядок применения видеосвязи в уголовном процессе, выявлены недостатки и предложены способы совершенствования. Автор сформулирован вывод о необходимости обеспечения досудебных органов техническими средствами, как важное условие эффективного проведения видеосвязи.

Ключевые слова: видеосвязь, допрос участников процесса, видеоконференцсвязь, технические средства.

Түйін. Мақалада қылмыстық процесте бейнебайланысты қолдану тәртібі регламенттелген ҚР ҚПК ережесі зерттелген, кемшіліктер анықталып, жетілдіру тәсілдері ұсынылды. Автор бейнебайланысты тиімді өткізуді маңызды шарттар ретінде сотқа дейінгі тергеу органдарын техникалық құралдармен қамтамасыз ету қажеттілігі туралы қорытындыны қалыптастырды.

Түйінді сөздер: бейнебайланыс, процесс қатысушыларынан жауап алу, бейнеконференцбайланыс, техникалық құралдар.

Summary. The article discusses the provisions of the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan regulating the procedure for the use of video communication in a criminal process, identifies shortcomings and suggests ways to improve it. The author formulated the conclusion about the need to provide pre-trial bodies with technical means, as an important condition for effective video communication.

Keywords: video communication, interrogation of process participants, videoconferencing, technical means

Показателем научно-технического прогресса современного общества, достигшего небывалых вершин, является революционное развитие науки в области интернет технологий. Наблюдение за событиями, происходящими на другом континенте, посредством специальных технических средств связи, в современных условиях является не какой-то недостижимой иллюзией, а реальностью, доступной каждому. В связи с чем, справедливо оправданным является их использование не только в процессе жизнедеятельности простого обывателя, но и в серьезных сферах деятельности государства, к примеру, в уголовном судопроизводстве. Положительный опыт зарубежных стран по использованию видеоконференцсвязи в уголовном

судопроизводстве, также был применен в нашем государстве.

Так, 14 декабря 2012 года Главой государства в Стратегии развития Республики Казахстан до 2050 года, отмечена главная цель – создание общества благоденствия на основе сильного государства, развитой экономики и возможностей всеобщего труда. Одним из направлений Стратегии являлась разработка нового Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан, отвечающего всем требованиям современности [1].

В соответствии с новым УПК РК требованиями современности является введение возможности проведение допроса посредством видеоконференцсвязи, регламентированного статьей 213 УПК РК, которой предусмотрены особенности допроса с использованием научно-технических средств в режиме видеосвязи (дистанционный допрос). Допрос потерпевшего, свидетеля может быть произведен с использованием научно-технических средств в режиме видеосвязи (дистанционный допрос) с вызовом их в орган досудебного расследования того района либо области, города республиканского значения, столицы, на территории которых они находятся либо проживают. В ходе дистанционного допроса участники процессуального действия в прямой трансляции непосредственно воспринимают показания допрашиваемого лица [2].

Из положения названной статьи можно выделить ряд причин использования указанной технологии во время уголовного процесса, как на досудебной, так и в судебной стадиях:

- 1) невозможность непосредственного прибытия лица в орган, ведущий уголовный процесс, по месту расследования (рассмотрения) уголовного дела по состоянию здоровья или другим уважительным причинам, обеспечение соблюдения прав и интересов лиц;
- 2) необходимость обеспечения безопасности лица;
- 3) проведение допроса малолетнего или несовершеннолетнего свидетеля, потерпевшего;
- 4) необходимость обеспечения соблюдения сроков досудебного расследования, судебного рассмотрения дела, с целью экономии времени;
- 5) наличие причин, дающих основания полагать, что допрос будет затруднен или связан с излишними затратами, т.е. подразумевается экономический фактор – сокращение финансовых расходов.

Рассмотренные выше причины использования видеосвязи при допросе позволяет выделить основные цели: повышение результативности и качества расследования уголовных дел при неукоснительном соблюдении конституционных прав участников процесса, сокращение сроков, а также обеспечение безопасности участников уголовного процесса.

Допрос с применением видеосвязи, в соответствии с требованиями указанной статьи УПК РК, может быть проведен только на основании письменного отдельного поручения органа, ведущего уголовный процесс.

Однако, любой процесс или явление имеет как позитивные, так и негативные моменты. Соответственно допрос посредством видеосвязи также имеет некоторые свои негативные стороны:

Во-первых, основным недостатком является отсутствие визуального, психологического контакта между участниками процесса. Установление следователем контакта с допрашиваемым является необходимой предпосылкой достижения цели допроса [3, с. 247].

Во-вторых, невозможность непосредственного восприятия свидетелем вещественных доказательств, что может привести к следственным ошибкам и спорным ситуациям.

В-третьих, сложность технического обеспечения функционирования бесперебойной связи Интернет.

Описанные негативные стороны данной процедуры, несравнимы с преимуществами, достигаемыми в результате использования видеоконференцсвязи.

Помимо описанных выше негативных сторон данного новшества, хотелось бы отметить некоторые процессуальные, на наш взгляд, недостатки регламентации использования видеосвязи в уголовном процессе Республики Казахстан.

Так, статья 213 УПК РК в своем содержании устанавливает ограниченный перечень участников процесса, которые могут быть допрошены посредством использования видеосвязи, который состоит только из двух лиц: потерпевшего и свидетеля. Допрос иных участников: подозреваемого, эксперта, специалиста, частного обвинителя, гражданского истца, гражданского ответчика, представителя потерпевшего, гражданского истца, ответчика, исходя из положений статьи 213 УПК РК выпадает из сферы действия данной прогрессивной нормы, что является существенным упущением законодателя.

Указанные участники процесса, наряду со свидетелем и потерпевшим, также могут иметь физические недостатки или находится в болезненном состоянии, препятствующие их непосредственному присутствию на следственном действии, или находится в долгосрочных командировках, отпу-

сках, а также проживать в иных регионах Республики.

Более того, допрос иных лиц, также не будет каким-либо образом ограничивать их права, предусмотренные УПК РК.

В связи с чем, полагаем необходимым упразднить ограниченный перечень лиц, которые могут быть допрошены посредством видеосвязи и расширить его на неопределенный круг, т.е. допустить допрос всех участников уголовного процесса с использованием видеосвязи, т.к. процедура проведения допроса иных участников процесса коренным образом не отличается от процедуры допроса свидетеля и потерпевшего и выполняется по общим правилам, предусмотренным статьей 210 УПК РК.

Однако, возникает вопрос о законности допроса подозреваемого по отдельному поручению с использованием видеосвязи.

В теории права существует мнение, что допрос подозреваемого, обвиняемого по отдельному поручению, в том числе с применением видеосвязи, противоречит принципам уголовного процесса, т.к. их допрос относится к уголовному преследованию [4, с. 7].

В соответствии с положениями статей главы 25 «Признание лица подозреваемым и определение квалификации деяния подозреваемого», а также ст. 216 УПК РК «Особенности допроса подозреваемого», орган, осуществляющий досудебное расследование обязан до начала допроса ознакомить его со всеми процессуальными актами, касающиеся уголовного преследования: постановление о возбуждении уголовного дела, о принятии дела к своему производству, об установлении языка судопроизводства, о признании лица подозреваемым, о квалификации его деяния, разъяснить права на досудебной стадии, обеспечить участие его защитника и т.д. В то же время, УПК РК в тексте указанных статей, в большинстве случаев, использует выражение о выполнении указанных действий, лицом, осуществляющим досудебное расследование.

При отсутствии вышеуказанных всех процессуальных документов у лица, исполняющего отдельное поручение о допросе подозреваемого, соблюдение всех требований УПК РК будет проблематичным, что в результате ставит под сомнение законность указанных действий. В случае же направления поручения о выполнении всех вышеперечисленных процессуальных действий и передачи указанных документов от одного территориального органа, другому, то указанные действия будут иметь признаки передачи уголовного дела по (подследственности) территориальности, что не имеют иную процессуальную форму.

Указанная точка зрения оправдана своими доводами, но на наш взгляд, при организации должным образом выполнение вышеуказанных процессу-

альных действий, УПК РК имеет множество процессуальных законных механизмов их исполнение, которые в то же время, не нарушают и не ограничивают права подозреваемого. Так, ознакомление подозреваемого со всеми процессуальными документами и получение копий, при нахождении его вне территории осуществления досудебного расследования, возможно посредством отправки заказных почтовых писем, или посредством электронной почты: постановления о возбуждении уголовных дел, установлении языка судопроизводства и т.д.

Пункт 8 статьи 206 УПК РК при установлении местонахождения подозреваемого, позволяет направление ему копии постановления о квалификации его деяния по почте или иными средствами связи. Более того, в случае необходимости, орган уголовного преследования может организовать публикацию данного постановления в республиканских средствах массовой информации, а также посредством общедоступных телекоммуникационных сетей.

После соблюдения всех требований УПК РК по реализации прав подозреваемого, полагаем возможным проведение его допроса по отдельному поручению посредством видеосвязи с разъяснением сущности подозрения и его прав на досудебной стадии, что в своей сущности не противоречит положениям УПК РК.

Таким образом, мы пришли к выводу, что УПК РК предусматривает правовые механизмы, позволяющие допросить подозреваемого посредством видеосвязи, за исключением положения статьи 213 УПК РК, где он не указан в качестве лица, чьи показания могут быть получены с использованием видеосвязи.

Рассмотренные нами процессуальные аспекты проведения допроса подозреваемого с использованием видеосвязи, явились причиной исследования данного вопроса с более масштабной точки зрения.

Так, если обратиться к статье 213 УПК РК, то можно констатировать об использовании видеосвязи, позволяющего не только обеспечить быстроту уголовного судопроизводства, но и сэкономить финансовые ресурсы, только лишь в процессе одного следственного действия – допроса.

При этом, указанный прогрессивный способ получения доказательств не может быть применен к иным следственным действиям: осмотр, очная ставка, обыск и выемка, опознание, а также к иным процессуальным действиям, таким как разъяснение прав и обязанностей участника уголовного процесса, предъявление для ознакомления с процессуальными документами, в том числе с постановлениями органа, ведущего уголовный процесс, а также участие представителей и защитников.

При условии соблюдения всех требований УПК РК, а также обеспечения прав участников процесса, полагаем целесообразным, использовать ви-

деосвязи при выполнении любых следственных действий. При возникновении необходимости проведения следственного действия на территории другого региона Республики, почему бы и не внедрить применение видеосвязи при получении доказательств, т.к. общеизвестно, что качество исполнения отдельных поручение оставляет желать лучшего. Восприятие всего процесса получения фактических данных, имеющих значение доказательств по уголовному делу непосредственно лицом, ведущим уголовный процесс, и обладающим всем объемом информации и нюансами дела, который может обратить внимание на отдельные обстоятельства, имеет только положительные стороны, что в конечном счете отразится на полноте и своевременности следствия.

Более того, в результате анализа статьей, регламентирующих проведение следственных действий в уголовном процессе РК, установлено, что указанные нормы не противоречат основным положениям, регламентирующим порядок применения видеосвязи. В особенности осмотр и обыск должны быть включены в перечень следственных действий, в ходе которых может быть использована видеосвязь, т.к. они основаны на поисковых методах получения доказательств, и при ненадлежащем их производстве могут стать причиной утраты существенных доказательств по делу. Использование видеосвязи при проведении опознания и очной ставки позволит обеспечить безопасность свидетеля или потерпевшего, а также исключить психологическое давление на них со стороны подозреваемых.

Видеосвязь может найти свое эффективное применение даже при производстве экспертизы. Так, статьей 278 УПК РК допускается присутствие участников процесса при производстве судебной экспертизы. Главным условием присутствия участников процесса при производстве экспертизы, установленным УПК РК, является обеспечение нормального хода исследования вещественных доказательств экспертом, исключающее препятствие и вмешательство со стороны участников. Данные условия могут быть обеспечены с наименьшими затратами посредством использования видеосвязи, т.к. дистанционное обозрение хода экспертного исследования не позволит участникам физически соприкоснуться с вещественными доказательствами, влиять на ход процесса или иным образом препятствовать исследованию.

Применение видеосвязи в уголовном процессе обусловлено перспективностью и постоянной модификацией данной технологии, что позволит расширить область ее применения [5, с. 7].

Однако, не каждый участник уголовного процесса может изъявить желание участвовать в процессуальном действии посредством видеосвязи, и может настоять на своем непосредственном при-

сутствии при допросе, осмотре, обыске и иных действиях. В связи с чем, необходимо предусмотреть нормы позволяющие проведение видеосвязи только при наличии согласия участника данного процессуального действия.

Таким образом, мы пришли к выводу, что применение видеосвязи должно быть обеспечено при исполнении всех следственных и процессуальных действий без ограничения, при условии соблюдения требований УПК РК и прав участников процесса.

Полагаем, негативные аспекты применения видеосвязи связанные с отсутствием визуального, психологического контакта между участниками процесса, может быть устранено при условии тщательной подготовки к следственному действию, планировании его хода, заранее сформулированных вопросов и замечаний, предъявления имеющих значение вещественных доказательств и т.д.

Невозможность непосредственного восприятия вещественных доказательств и сложность технического обеспечения функционирования бесперебойной связи Интернет несут организационно-технический характер, который может быть обеспечен посредством использования высококачественного оборудования и средств связи.

Хотелось бы отметить, что применение видеосвязи на судебных стадиях имеет положительную практику. Так, с применением технических средств, обеспечивающих дистанционное участие участников процесса (по видеоконференцсвязи, программе «Skype»), за 2013 год судами рассмотрено 1 458 уголовных дел. Дистанционно приняли участие в судебных процессах по уголовным делам и материалам: 1 421 подсудимый (осужденный), 33 потерпевших и 74 других лиц [6, с. 63].

Наряду с положительной тенденцией, выделены ряд недостатков, связанных с отсутствием четкой правовой регламентации у судов при применении в ходе судебного процесса систем видеосвязи. В частности об удостоверении личности допрашиваемых дистанционно лиц; об участии их в исследовании письменных доказательств; о приобщении к материалам дела соответствующих документов.

Таким образом, одним из актуальных вопросов применения видеосвязи при выполнении процессуальных действия остается вопрос правовой регламентации, который должен определить четкие критерии и границы ее применения, а также предусмотреть подробный процессуальный механизм применения телекоммуникационных технологий до участников уголовного судопроизводства, путем разработки правил или инструкций, методических рекомендаций.

Необходимым условием, также выступает соответствующее техническое оснащение помещений, в которых проводятся видеосвязь, наличие высококачественного телекоммуникационного оборудо-

вания и сетей, позволяющих в режиме реального времени бесперебойно передавать информацию и изображение.

Если обратиться к международному опыту регламентации применения видеосвязи при производстве следственных действий, то можно установить отсутствие ограниченного перечня лиц, которые могут быть допрошены посредством видеосвязи.

Так, в соответствии со ст. 5 Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам, принятой в Кишиневе 7 октября 2002 года, государствам дозволено осуществлять допрос почти всех участников уголовного процесса: третьих лиц, подозреваемых, обвиняемых, потерпевших, свидетелей, гражданских истцов, гражданских ответчиков, их представителей, законных представителей обвиняемых, экспертов, предъявления для опознания, в том числе с использованием видеосвязи, видеозаписи и иных технических средств. Однако, данные положения могут быть применены лишь на территории некоторых стран СНГ, которые ратифицировали указанную конвенцию: Республика Беларусь, Азербайджанская Республика, Республика Казахстан, Кыргызская Республика, Республика Армения, Республика Таджикистан.

Положения о допросе не только свидетелей, но и экспертов посредством видеосвязи содержатся в Конвенции ООН против коррупции, принятой резолюцией 58/4 Генеральной Ассамблеи от 31 октября 2003 года, Конвенции ООН против транснациональной организованной преступности, принятой резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года.

Если обратиться к внутригосударственным нормам некоторых зарубежных стран, то можно установить некоторые существенные различия в регламентации процедуры применения видеосвязи.

УПК Турецкой Республики, в статье 180 также предусматривает допрос свидетеля и эксперта посредством видеосвязи.

Чешская Республика, в Законе о международном сотрудничестве по уголовным делам, предусматривает допрос по видеоконференцсвязи и посредством телефона подозреваемого, обвиняемого, свидетеля или эксперта.

Имеющий более широкие перспективы по применению видеосвязи, на наш взгляд, является УПК Украины, которая в статье 232 предусматривает не только проведение допроса, но проведение опознания в режиме видеоконференции во время досудебного расследования.

Более того, УПК Украины предусматривает проведение судебных процессов с использованием многоточечной видеоконференции, которая может обеспечить рассмотрение дела в режиме нескольких

учреждений исполнения наказаний, если по делу есть несколько подсудимых, находящихся в следственных изоляторах удаленных друг от друга, что исключает необходимость этапирования их в зал судебного заседания, это существенно облегчает правоприменительную деятельность судебных органов и может стать образцом и прецедентом для досудебных стадий.

Особо хотелось бы остановиться на Раздел XI УПК Украины – «Переходные положения», где Президент Украины поручает Кабинету Министров Украины в трехмесячный срок со дня опубликования этого Кодекса обеспечить органы досудебного расследования, судебные органы, а также учреждения предварительного заключения и учреждений исполнения наказаний техническими средствами фиксации уголовного производства и техническими средствами проведения дистанционного производства в режиме видеоконференции.

Последнее положение имеет существенное значение, и является практическим образцом для Республики Казахстан. Если, относительно судебных органов, можно сделать вывод, что они обеспечены техническими средствами для проведения видеосвязи, то относительно досудебных органов, данное необходимое условие не выполнено, хотя с момента принятия и введения в действие нового УПК РК, прошло почти два года.

На наш взгляд, необходимо каждое подразделение досудебного органа обеспечить не только техническими средствами, такими как компьютер, видеокамера, микрофон, колонки и т.д., а выделить отдельное помещение, специально оборудованное техническими средствами высокого качества с проведенным высокоскоростным интернетом, которое бы позволило бесперебойно проводить видеоконференции. Образец подобного помещения можно позаимствовать из зарубежных фильмов, где досудебные органы проводят допросы подозреваемых.

Подводя итог изложенному, приходим к выводу о том, что полноценное и эффективное использование обширных возможностей информационных и коммуникационных технологий в целях оптимизации уголовного судопроизводства при условии строгого соблюдения конституционных прав и свобод граждан может быть достигнуто посредством

совершенствования некоторых правовых норм УПК РК.

В частности, нами предлагается:

1. законодательно расширить перечень участников уголовного процесса, которые могут быть допрошены с применением видеосвязи.

2. увеличить количество следственных и процессуальных действий, которые могут быть проведены с применением видеосвязи.

3. обеспечить досудебные органы отдельными кабинетами, оборудованными высокотехнологическими средствами ведения и фиксации следственных действий с применением видеосвязи.

Список литературы:

1. *Послание Президента Республики Казахстан - Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана Стратегия «Казахстан-2050» Новый политический курс состоявшегося государства, Казахстанская правда, 15 декабря 2012 года суббота № 337.*

2. *Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: Практическое пособие. – Алматы: «Издательство «Норма-К», 2015. – 368 с.*

3. *Гинзбург А.Я., Белкин А.Р. Криминалистическая тактика. Учебник. Под общ. редак. д.ю.н., профессора А.Ф. Аубакирова. – Алматы, ТОО «Аян Эдет». 1998 – 471с.*

4. *Смирнов П.А., О проблемах допроса в качестве обвиняемого (подозреваемого) при осуществлении правовой помощи на территории государств-участников СНГ // Международное уголовное право и международная юстиция № 5, 2014 с.6-8.*

5. *Архипова Е.А.. К вопросу об использовании современных телекоммуникационных технологий при оказании правовой помощи по уголовным делам: правоприменительный опыт и перспективы. Предупреждение преступности Юридический журнал № 3-4 (37-38) 2011.*

6. *О практике рассмотрения дел с применением технических средств, обеспечивающих дистанционное участие в судебном разбирательстве, за 2013 год. Бюллетень Верховного суда Республики Казахстан № 6, 2014г. – с.61-78.*

Битемиров Қайрат Тұрлыбайұлы

з.ғ.к., PhD, қауымдастырылған профессор, Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ, Түркістан қаласы

Пошанов Нұрсұлтан Нұрбайұлы

Құқықтану мамандығының 3-курс докторанты, Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ, Түркістан қаласы

ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БАҚЫЛАУДЫҢ ТҮРЛЕРІ

***Түйін.** Бұл мақалада қоршаған ортаны қорғау саласындағы экологиялық бақылаудың түрлері мен міндеттері жайлы қарастырылған.*

***Резюме.** В данной статье рассматриваются виды и задачи экологического контроля в области охраны окружающей среды.*

***Summary.** This article about the types and objectives of environmental control in the sphere of environmental protection.*

Қазіргі таңда адамның кез-келген әрекеті табиғатқа, қоршаған ортаға жағымсыз әсер ететін деңгейге жетті. Себебі, уақыт өткен сайын адамдардың қызметі қоршаған орта объектілерімен тығыз байланыста дамып жатыр. Жалпы, мемлекеттік басқаруды, оның ішінде қоршаған ортаны қорғау саласындағы басқаруды бақылаусыз жүзеге асыру мүмкін емес.

Мемлекеттік басқару құқықтық нормаларды белгілеу арқылы жүргізілетіндігін ескерсек, осы саладағы мемлекеттік бақылау мәселелері де олардың құқықтық реттелуін белгілеу арқылы шешіледі.

Қоршаған ортаны қорғау саласында экологиялық бақылау жүргізу өте маңызды орын алады. Заң әдебиеттерінде қоршаған ортаға жүргізілетін экологиялық бақылаудың бірнеше түрлері қарастырылған.

Экологиялық бақылау түрлерін әртүрлі негіздерге байланысты жіктеуге болады [1, 14].

1. Ғылыми әдебиеттерде бақылау объектісіне байланысты келесідей жіктеу бөліп қарастырылады:

- шаруашылық және өзге де қызмет субъектілеріне экологиялық бақылау;
- өндіріс және тұтыну қалдықтарын өндеуді экологиялық бақылау;
- атмосфералық ауаны қорғауды экологиялық бақылау;
- ерекше қорғалатын табиғи аумақтар мен объектілерді қорғау саласындағы экологиялық бақылау;
- жасыл екпелерді қорғау бойынша экологиялық бақылау.

Бақылаудың осы түрлерінің арасындағы айырмашылық критерийі - қоршаған ортаға әсер ететін жеке және заңды тұлғалардың қызметі болып табылады. Егер, аталған қызмет табиғатты пайдалану процесінен тыс табиғи кешендер мен нысандарға

әсер етсе, ол экологиялық бақылауды жүзеге асыру кезінде бақылануы керек. Табиғат пайдалану процесінде қоршаған ортаға қандай да бір әсер болған жағдайда, табиғи ресурстарға бақылау жүргізілуі тиіс [2, 25].

2. Қоршаған ортаға теріс әсердің түріне байланысты мынадай болып бөлінеді:

- қоршаған ортаны теріс физикалық әсерден қорғау саласындағы экологиялық бақылау;
- қоршаған ортаны теріс химиялық ластанудан қорғау саласындағы экологиялық бақылау;
- қоршаған ортаны теріс биологиялық әсерлерден қорғау саласындағы экологиялық бақылау;

3. Экологиялық бақылауды жүзеге асыруға құқығы бар субъектілерге байланысты: мемлекеттік, өндірістік, ведомстволық, муниципалдық және қоғамдық экологиялық бақылау болып бөлінеді.

4. Экологиялық бақылауды жүзеге асыратын атқарушы билік органдарының құзыретіне сәйкес төмендегідей болып бөлінеді:

- жалпы құзыретті органдар тарапынан жүзеге асырылатын экологиялық бақылау;
- арнайы құзыретті атқарушы билік органдары арқылы жүзеге асырылатын экологиялық бақылау.

5. Бақыланатын субъект қызметінің қандай кезеңінде тексеру жүргізілетіндігіне байланысты: алдын ала экологиялық бақылау, ағымдағы экологиялық бақылау және кейінгі экологиялық бақылау болып бөлінеді.

6. Экологиялық бақылау формасына байланысты төмендегідей болып бөлінеді:

- ақпараттық экологиялық бақылау, яғни экологиялық мониторинг және мемлекеттік статистикалық байқаулар жүйесі арқылы жүзеге асырылады. Табиғат пайдалану және қоршаған ортаны қорғау саласындағы тиісті шешімдер қабылдау үшін қажетті үнемі экологиялық ақпарат жинау және талдау - тұтастай алғанда қоршаған ортаның жай-күйі мен оның жекелеген компоненттерінің объективті бейнесін қалыптастыруға мүмкіндік береді [3, 41]. М.С. Студеникина бақылаудың көмегімен бақылаудағы объектілер туралы ақпаратты іздеу және жинау, оны салыстыру, нақты қызмет пен оның алдын-ала белгіленген үлгісі арасындағы қарама-қайшылықтардың себептерін анықтауға болады деп есептейді [4, 3].

- жазалаушы экологиялық бақылау (карательный экологический контроль). Экологиялық бақылаудың бұл нысаны экологиялық заңнаманы

бұзған заңды тұлғаларға, лауазымды тұлғаларға және жеке тұлғаларға мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолдануда көрініс табады [3, 41].

7. Бақылаушы және бақыланатын объект арасындағы ұйымдық қарым-қатынасқа негізделі отырып, бақылаудың мынадай түрлерін бөліп қарастыруға болады:

- ішкі (ведомство ішіндегі) бақылау;
- сыртқы (ведомстводан тыс) бақылау.

Ішкі бақылау бір жүйенің органдары тарапынан жүзеге асырылады. Ал, сыртқы бақылау - ұйымдық бағынышты емес объектілерге қатысты жүзеге асырылады. Экологиялық бақылау объектілері мен субъектілерінің бағыныштылық ерекшеліктері - бақылаудың мазмұны мен формасына, сондай-ақ, өкілеттіктерінің ауқымына байланысты сыртқы және ішкі бақылау арасындағы айырмашылықтарды туындатады.

Ведомстводан тыс бақылау органдарына бақыланатын объектілер бағынышты болмайды. Сондай-ақ, оларға ведомстводан тыс бақылау органдары қызметінің міндеттері мен мазмұнынан туындайтын арнайы әкімшілік өкілеттіктер тән болып келеді. Қоршаған ортаны қорғау саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын-алу және жолын кесу, сондай-ақ осы міндеттерді шешу үшін қажетті жағдай жасау мақсатында мемлекет ведомстводан тыс бақылау органдарына бірқатар құқықтар береді. Мысалы: міндетті орындауға жататын нұсқаулықтар шығаруға, лауазымды тұлғалардан түсініктеме талап етуге және тексеру үшін құжаттарды ұсынуын талап етуге, кез-келген уақытта бақыланатын объектілерге кедергісіз кіруге және экологиялық заңнаманың бұзылғандығы анықталған жағдайда әкімшілік шаралар қолдануға құқылы.

Ішкі ведомстволық экологиялық бақылау оны жүзеге асыратын органдардың және тұлғалардың өкілеттіктеріне байланысты, әдетте, қадағалау органдарының және олардың құрылымдық бөлімшелерінің басшылары арқылы жүзеге асырылады. Сондай-ақ, олар бақылаудың жүзеге асырылуына және бақылау барысында анықталған кемшіліктерді жою жөніндегі шараларды қолдануда жеке жауапты болады. Ішкі ведомстволық экологиялық бақылау атқарушы билік органдарының қоршаған ортаны қорғау саласын бақылау бойынша барлық қызмет түрлерін қамтуы мүмкін.

Сыртқы экологиялық бақылау жүйесі көбінесе, жоғары мамандандырылған, тек бақыланатын субъект қызметінің белгілі бір функциясына немесе жекелеген аспектілеріне ғана байланысты туындайды [1, 15].

Жоғарыда келтірілгендей әдебиеттерде қоршаған ортаны қорғау саласындағы экологиялық бақылаудың бірнеше түрлері қарастырылған. Ал, Қазақстан Республикасының Экологиялық ко-

дексінде экологиялық бақылаудың төмендегідей түрлері көрсетілген: мемлекеттік экологиялық бақылау, өндірістік экологиялық бақылау және қоғамдық экологиялық бақылау.

Қоршаған ортаны қорғау, табиғи ресурстарды қорғау, молықтыру мен пайдалану саласындағы мемлекеттік бақылаудың мақсаты - экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, табиғи және энергетикалық ресурстарды үнемдеу, биологиялық ресурстарды орнықты пайдалану, ұлттық өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады.

Қоршаған ортаны қорғау, табиғи ресурстарды қорғау, молықтыру мен пайдалану саласында мемлекеттік бақылаудың мынадай түрлері қолданылады:

- 1) экологиялық бақылау;
- 2) жерлердің пайдаланылуы мен қорғалуын бақылау;
- 3) су қорын пайдалану мен қорғау саласындағы бақылау;
- 4) жер қойнауын зерттеу мен пайдалану саласындағы бақылау;
- 5) Қазақстан Республикасының орман заңнамасы саласындағы бақылау;
- 6) жануарлар дүниесін қорғау, молықтыру және пайдалану саласындағы бақылау;
- 7) ерекше қорғалатын табиғи аумақтар саласындағы бақылау (ҚР ЭК 111-бабы).

Мемлекеттік экологиялық бақылау мынадай міндеттерді:

- 1) табиғат пайдаланушылардың қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауын қалыптастыруды;
- 2) Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасы саласындағы бұзушылықтардың алдын алуды орындау үшін қызмет етеді (ҚР ЭК 113-бабы).

Инспекторлық экологиялық тексеру - мемлекеттік экологиялық бақылауды жүзеге асыратын лауазымды адамдар табиғат пайдаланушылардың Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасын сақтауы туралы ақпаратты жинау мен талдау арқылы жүргізетін іс-шаралар кешені. Инспекторлық экологиялық тексерулерді жүргізуге мемлекеттік экологиялық бақылауды жүзеге асыратын лауазымды адамдар ғана жіберіледі. Инспекторлық экологиялық тексеруді жүргізу, Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жағдайларды қоспағанда, табиғат пайдаланушының қызметін тоқтата тұруға тиіс емес. Қоршаған ортаны қорғау саласындағы мемлекеттік бақылау тексеру нысанында және өзге де нысандарда жүзеге асырылады. Тексеру Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексіне сәйкес жүзеге асырылады. Мемлекеттік бақылаудың өзге де нысандары Қазақстан Республикасының Экологиялық Кодексіне сәйкес жүзеге асырылады (ҚР ЭК 119-бабы).

Арнайы табиғат пайдалануды жүзеге асыратын жеке және заңды тұлғалар өндірістік экологиялық бақылауды жүзеге асыруға міндетті. Өндірістік экологиялық бақылаудың мақсаттары:

1) табиғат пайдаланушының экологиялық саясатына, қоршаған орта сапасының нысаналы көрсеткіштеріне және қоршаған ортаға ықпалды әсер ететін өндірістік процестерді реттеу аспаптарына қатысты шешімдер қабылдау үшін ақпарат алу;

2) Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасы талаптарының сақталуын қамтамасыз ету;

3) табиғат пайдаланушының өндірістік процестерінің қоршаған ортаға және адам денсаулығына әсер етуін мейлінше азайту;

4) табиғи және энергетикалық ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыру;

5) тосын жағдайларға жедел кідіріссіз ден қою;

6) табиғат пайдаланушылардың басшылары мен қызметкерлерінің неғұрлым жоғары деңгейде экологиялық хабардар болуы мен жауапкершілігін қалыптастыру;

7) кәсіпорындардың экологиялық қызметі және халықтың денсаулығы үшін қатер туралы жұртшылықты хабардар ету;

8) экологиялық талаптарға сәйкестіктің деңгейін арттыру;

9) қоршаған ортаны қорғауды басқару жүйесінің өндірістік және экологиялық тиімділігін арттыру;

10) инвестициялау және кредит беру кезінде экологиялық тәуекелдерді есепке алу болып табылады (ҚР ЭК 128-бабы).

Өндірістік экологиялық бақылауды табиғат пайдаланушы әзірлеген өндірістік экологиялық бақылау бағдарламасы негізінде табиғат пайдаланушы жүзеге асырады. Өндірістік экологиялық бақылау бағдарламасында өндірістік экологиялық бақылау процесінде қадағаланып отыратын міндетті параметрлер тізбесі, оның мерзімділігін, ұзақтығы мен өлшемдер жиілігін айқындау критерийлері, пайдаланылатын аспаптық немесе есептік әдістер белгіленеді. Өндірістік экологиялық бақылау шеңберінде өндірістік процестің тиімділігін экологиялық бағалау қоршаған ортаға эмиссиялар, зиянды өндірістік факторлар деңгейін, сондай-ақ табиғи, энергетикалық және өзге де ресурстарды тұтынудың нақты көлемін өлшеу негізінде және (немесе) есептеу негізінде жүзеге асырылады (ҚР ЭК 129-бабы).

Қоғамдық экологиялық бақылау жұртшылықты мемлекеттің экологиялық проблемаларына тарту

мақсатында жүргізіледі. Қоғамдық экологиялық бақылау жүргізу тәртібін қоғамдық бірлестіктер өз жарғыларына сәйкес айқындайды (ҚР ЭК 135-бабы).

Жеке және заңды тұлғалар қоршаған ортаны қорғау, табиғи ресурстарды қорғау, молықтыру және пайдалану саласындағы мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын мемлекеттік органдардың жұмысы және оның нәтижелері туралы ақпаратқа қол жеткізуге тиіс.

Қоршаған ортаны қорғау, табиғи ресурстарды қорғау, молықтыру және пайдалану саласындағы мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын мемлекеттік органдар жекелеген тексерулер нәтижелерінің және жылдық есептіліктің жариялануын қамтамасыз етеді.

Қоршаған ортаны қорғау саласындағы уәкілетті орган ынтымақтасу және өзара іс-қимыл жасауды жүзеге асыру үшін жарғыларында қоғамдық экологиялық бақылау функциясы көзделген қоғамдық бірлестіктердің тізбесін жасайды.

Мемлекеттік органдар Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасын бұзушылықтарды анықтау жөніндегі жұмысқа жеке және заңды тұлғаларды ерікті негізде тартуы мүмкін (ҚР ЭК 136-бабы).

Сонымен, қоршаған ортаны қорғау саласындағы экологиялық бақылаудың бірнеше түрін қарастырдық. Қоршаған ортаға жүргізілетін экологиялық бақылау түрлерінің барлығы да қоршаған ортаны қорғау, табиғи ресурстарды қорғау, молықтыру және пайдалану барысында ерекше маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Студеникина М.С. Государственный контроль в сфере управления. – М., 1974. – С. 14.

2. Кичигин Н.В. Правовые проблемы муниципального экологического контроля: Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. – С. 25-26.

3. Кадочников В., Кудрина И. Наша безопасность - в реальной экологии // Президентский контроль. Информационный бюллетень. 2003. № 5. – С. 41.

4. Студеникина М.С. Государственные инспекции в СССР. – М., 1987. – С. 3.

5. Қазақстан Республикасының экологиялық кодексі. 2007 жылғы 9 қаңтардағы N 212. // "Егемен Қазақстан" 2007 жылғы 19 қаңтар N 12-13 - 23 қаңтар N 15-18.

Битемиров Кайрат Турлыбаевич

к.ю.н., PhD ассоциированный профессор, заведующий кафедрой
«юриспруденция» факультета социальных наук Международного казахско-турецкого
Университета имени Х.А.Ясави.

СТАЛКИНГ: АЛЬТЕРНАТИВА ПРИЧИНЕНИЯ НЕИМУЩЕСТВЕННОГО ВРЕДА

Резюме. В наше время личное пространство граждан является одним из приоритетных областей защиты прав и свобод каждого гражданина. Настоящее обусловлено совершенствованием системы индивидуализации каждого гражданина в качестве личности со своим уровнем чести, достоинства и деловой репутации, а так же правом на частную личную жизнь. Тем не менее, за последние пару лет количество случаев причинения дискомфорта через преследование увеличивается в арифметической прогрессии. При этом законодательно, преследование не является преступлением, так как не носит характер физического контакта. Однако именно такое навязчивое поведение, как правило, гипотетически может перейти в преступление более известное как «доведение до самоубийства», классифицируемое уголовным кодексом Республики Казахстан.

Summary. In our time, the personal space of citizens is one of the priority areas for the protection of the rights and freedoms of every citizen. This is due to the improvement of the system of individualization of each citizen as a person with his level of honor, dignity and business reputation, as well as the right to private privacy. Nevertheless, over the past couple of years, the number of incidents of discomfort through persecution increases in an arithmetic progression. At the same time, legally, persecution is not a crime, since it does not have the character of physical contact. However, it is this obsessive behavior that, as a rule, hypothetically can turn into a crime better known as "bringing to suicide", classified by the criminal code of the Republic of Kazakhstan.

Түйін. Біздің заманымызда азаматтардың жеке кеңістігі әрбір азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың басым бағыттарының бірі болып табылады. Бұл әрбір азаматтың ар-намысы, қадір-қасиеті мен іскерлік беделі бар, сондай-ақ жеке өмірге қол сұғылмау құқығы бар адам ретінде даралау жүйесін жетілдіруге байланысты. Соған қарамастан, соңғы екі жылда арифметикалық прогрессияның нәтижесінде қудалау арқылы қолайсыздықтар туындаған жағдайлар саны артты. Сонымен қатар, заңды түрде қудалау қылмыс емес, өйткені ол физикалық байланыс сипатына ие емес. Дегенмен, әдетте, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексімен жіктелетін, «өзін-өзі өлтіру» деп аталатын қылмысқа айналуы мүмкін, бұл әдептілік.

Ключевые слова: преследование, сопровождение, навязчивое поведение, троллинг, суицид, побуждение, влияние.

Key words: persecution, escort, obsessive behavior, trolling, suicide, motivation, influence.

Тірек сөздер: қудалау, сүйемелдеу, обсессивтік мінез-құлық, троллинг, өз-өзіне қол жұмсау, мотивация, ықпал ету.

На сегодняшний день сектор развития неимущественных прав граждан стремительно развива-

ется наравне с сектором развития имущественных прав современного гражданского законодательства, что делает актуальным вопрос защиты личного пространства граждан.

Разбирая таковое по компонентам важно отметить, что в большинстве своем таковое нарушается посредством навязчивого поведения через сопровождение, что в странах с высоко развитой системой права принято называть сталкингом (1). Следовательно, даже не вступая с жертвой в физический контакт стalker в принципе способен причинить значительный ущерб здоровью преследуемого через доставление дискомфорта в личном пространстве, в соответствии с которым жертва теряет ощущение безопасности по причине постоянного присутствия чужого человека демонстративно наблюдающего за всеми его действиями (2). Таковое доводит жертву до критической точки дискомфорта, держа его в психологическом напряжении большое количество времени, эффект от которого бывает всегда негативным. При этом расценивая психологическое состояние жертвы в качестве компонента здоровья в соответствии с подчастью 36 части 1 статьи 1 кодекса Республики Казахстан «о здоровье населения и системе здравоохранения» можно уверенно предположить, что даже бесконтактным способом преследования стalker наносит существенный вред здоровью преследуемого (3). Так же, в качестве результата такового преследования можно отнести и норму уголовного законодательства Республики Казахстан «доведение до самоубийства». Однако рассматривая настоящий вопрос в гражданско-правовом русле важно обозначить субъектов сталкерства. В Республике Казахстан исследованию сталкинга в качестве гражданско-правового поступка наносящего вред здоровью жертвы и сталкера был посвящен ряд исследований. Однако значительный прогресс был достигнут в результатах исследований Шалхарова Ернара Сайлаубекевича, который обозначил и определил некоторые категории сталкеров в соответствии с их целевым преследованием (4). Именно это и позволило определить виды сталкеров в соответствии с гражданско-правовым законодательством Республики Казахстан. Настоящее является более удобным для применения так как, поскольку в уголовном законодательстве достаточно тяжело определить степень причинения вреда от бесконтактного психологического воздействия, то вместе с тем и тяжело классифицировать степень

причинения вреда здоровью (5). Гражданское же законодательство в качестве некоторых своих объектов предусматривает определенный объем неимущественных прав граждан, нарушение которых выражено положениями кодекса о возмещении морального ущерба, при котором нормами того же самого гражданского кодекса предусмотрено, что моральный ущерб возмещается в финансовом эквиваленте (6). Настоящее делает применение норм гражданского законодательства для защиты прав граждан от навязчивого поведения достаточно актуальным и удобным правовым инструментом. Однако, как и было отмечено ранее вопрос изучения стоит в исследовании доказательственной базы реального причинения психологического вреда здоровью посредством вторжения в личностное пространство жертвы навязчивым поведением через бесконтактное воздействие на личную жизнь преследуемого, что является проблематичным с позиции многих направлений современного законодательства кроме гражданского законодательства Республики Казахстан, которое в свою очередь изобилует нормативными инструментами относительно неимущественных прав граждан. Это и является актуальным вопросом stalking (7).

Таким образом, рассмотрев основные положения актуальности изучения stalking в гражданско-правовом русле необходимо сделать акцент на доказательственной базе с позиции гражданского законодательства, которое включает и все виды фиксации электронно-цифровыми, аудио и видео устройствами, и все виды электронных наблюдений за stalkерами в электронно-цифровом онлайн пространстве, и показания свидетелей и многое другое. Следовательно, определив потенциального stalkера жертва может так же переключиться в режим «defence», в соответствие с которым она может в принципе вести наблюдения за stalkерами для перспективного доказывания действий stalkера относительно вопроса его вторжения в личностное пространство жертвы ненавязчивым поведением (8). Stalkerу ничего не стоит прикинуться незнакомым симпатичным парнем и предложить жертве виртуальное знакомство, в ходе которого он обманом вытасчит ее на встречу, где угрозами и давлением попытается заставить ее с ним встречаться. А может и подделать страницу родственницы или близкой подружки девушки, чтобы выманить

номер ее телефона. Чем больше информации stalker собирает о жертве, тем в большей опасности она оказывается. Получив достаточное количество информации, он начинает буквально преследовать женщину, подкарауливая ее возле дома или работы, угрожая ее избиванием или изнасилованием, портя ее имущество, например, входную дверь или машину (9). Если в некоторых странах Европы stalkеру могут в судебном порядке запретить приближаться к вам и к вашему дому на определенное расстояние, то в СНГ никаких юридических инструментов, способных хоть как-то повлиять на преследователя, не существует. И жертве приходится надеяться только на себя (10).

В качестве заключения можно отметить, что преследование или stalking на сегодняшний день является одним из наиболее актуальных вопросов социально-психологической патологии, которая разрешаема только юридическими путями, а именно в гражданско-правовом направлении.

Literature review

1. <http://www.ncnn.com/edit-news/9979-governor-recognizes-stalking-issue>
2. <https://mainweb-v.musc.edu/vawprevention/research/stalking.shtml>
3. https://books.google.kz/books?id=Ni0BCwAAQBAJ&pg=PA1&lpg=PA1&dq=Issue+stalking&source=bl&ots=Vni8_Kwp7H&sig=FVDejcBooFG6zx_NaujWwGaPii4&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjG2uCHs8PTAhWKvBQKHbAaAgE4ChDoAQgfMAA#v=onepage&q=Issue%20stalking&f=false
4. <https://www.theguardian.com/society/2013/feb/17/how-to-rehabilitate-a-stalker>
5. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/fs000186.pdf>
6. <http://www.telegraph.co.uk/women/life/rejected-love-obsessed-erotomaniac-inside-disturbed-mind-stalker/>
7. <http://www.sdcedsv.org/information/news/stalkingisacriticalissueinindiancountry/>
8. <https://nobullying.com/stalker-issues-solve/>
9. <https://www.stalkingriskprofile.com/victim-support/stalking-in-the-workplace>
10. <https://www.thoughtco.com/what-is-stalking-973224>

Иманбекова Маншук Мажитовна

доктор философии в области права (PhD), старший преподаватель кафедры «юриспруденция» факультета социальных наук международного казахско-турецкого университета имени Х.А.Ясави

СТАЛКИНГ: ПРАВОВОЕ РАССМОТРЕНИЕ ПРЕСЛЕДОВАНИЯ ЖЕРТВ ЖЕНСКОГО ПОЛА

Резюме. Сегодня права женщин являются достаточно популярным институтом любого исследования относительно прав человека. Социальная сущность и правовая защита женщин от преследования так же весьма популярна наравне с развивающимся понятием о stalking. Настоящее так же раскрывает особые права женщин в случае нежелательного навязчивого сопровождения. Во многом такое возможно в силу специфичности прав женщин на национальном и мировом уровнях. Это делает защиту прав женщин от stalking особенным направлением гражданско-правового рассмотрения stalkingа.

Summary. Today, women's rights are a fairly popular institution of any research on human rights. The social essence and legal protection of women from persecution is also very popular along with the evolving concept of stalking. The present also reveals the special rights of women in case of undesirable obsessive accompaniment. In many respects this is possible due to the specificity of women's rights at the national and world levels. This makes protection of women's rights from stalking a special direction of civil-law treatment of stalking.

Түйін. Бүгінде әйелдер құқығы адам құқықтарына қатысты кез-келген зерттеулердің өте танымал институты болып табылады. Әйелдердің қудалаудан әлеуметтік мәні мен құқықтық қорғалуы дамып келе жатқан тұжырымдамамен қатар танымал. Сонымен қатар, қазіргі кездегідей, әйелдің қалаусыз обсессивті сүйемелдеуі кезінде арнайы құқықтар анықталған. Көптеген жағдайларда, бұл ұлттық және әлемдік деңгейдегі әйелдердің құқықтарының ерекше сипатына байланысты мүмкін. Бұл әйелдердің құқықтарын қорғауды азаматтық-құқықтық емдеудің арнайы бағытын қарастырады.

Ключевые слова: преследование, сопровождение, навязчивое поведение, троллинг, суицид, побуждение, влияние..

Key words: persecution, escort, obsessive behavior, trolling, suicide, motivation, influence.

Тірек сөздер: қудалау, сүйемелдеу, обсессивтік мінез-құлық, троллинг, өз-өзіне қол жұмсау, мотивация, ықпал ету.

Современные реалии развития прав и свобод женщин в наши дни являются особенным компонентом повседневных гражданско-правовых отношений граждан в демократическом обществе. Однако с развитием прав и свобод граждан так же получили распространение и различного уровня посягательства на жизнь, имущество и личное пространство. Навязчивое преследование, так же относится к одним из таких посягательств на личностное пространство граждан.

На сегодняшний день в Республике Казахстан преследование не карается официально ни одним

законодательным актом, так как не предполагает ни прямого, ни косвенного воздействия на личность физически. Однако, при более углубленном анализе можно понять, что стalker, преследующий кого либо вторгается в его личное пространство и наносит тем самым ущерб внутреннему психологическому состоянию преследуемого. У женщин настоящее является особенно критичной точкой. При должном анализе можно классифицировать многие виды stalkingа.

Говоря о уровне проработанности темы, можно отметить, что в новостях нередко появляется информация, где причиной многих массовых расстройств становятся именно stalkеры (1). Такое было классифицировано в университете Сент Луис в Миссури где было отмечено, что правовая классификация различает ответственность stalkеров в соответствие с их типом, так как именно типология stalkеров, комбинированная с нормами виктимологии и определяет ущерб, который stalkер потенциально может принести жертве, что позволило бы органам правопорядка предотвращать многие преступления в корне (2). Аналогичного мнения добились и другие исследователи, которые обозначили stalkеров в качестве одного из опаснейших сегментов преступного мира, которые ведут наблюдение за жертвой и собрав достаточно информации могут так же служить и наводчиками для воров, получая при этом удовольствие от страдания жертвы (3). Такое в Республике Казахстан не обозначено ни в уголовном, ни в административном, ни в гражданском законодательстве. Так, во многих странах именно органами правопорядка, совместно с исследователями юристами, виктимологами, психологами и социологами начали проводится определенные общественные мероприятия по идентификации stalkеров и борьбы с ними (4). Однако насколько проблема большая было отмечено в Айдахо, где исследователи привели достаточно весомые доводы почему stalking даже не являясь крупным преступлением может нанести непоправимый ущерб психике преследуемого, что в принципе влияет на уровень благосостояния населения, защищенности населения и доверия населения в органы правопорядка (5). На основании данных исследований другие юристы попытались определить основной и более распространенный тип stalkеров и уровень их опасности в части причинения вреда жизни и здоровью бесконтактными способами негативного воздействия, где она и идентифицировала онлайн stalking в качестве од-

ного из видов stalking (6). Меры воздействия так же предполагаются разными. Однако в Индии противоборство stalkерам оказывает совет общин (7). Однако онлайн stalking по-прежнему остается актуальным во всем мире, где способы воздействия на жертву так же могут быть классифицированы (8). Многими исследователями было предложено для начала протестировать и проанализировать потенциальных stalkеров психологически (9). Однако это не меняет вопроса, кто такие stalkеры в целом (10). А так же в чем stalkерство проявляется в Республике Казахстан

В современном правовом пространстве Республики Казахстан преследование одним лицом другого не является официально преступлением. Так как преследование в принципе исключает какую-либо возможность причинения физического вреда его нельзя отнести к категории преступлений, где вследствие физического контакта, одному лицу наносится физический ущерб от другого лица. Фактически stalking даже нельзя назвать физическим воздействием, в то время как уголовное законодательство в большей степени предполагает физическое воздействие. Однако в Республике Казахстан не только уголовное законодательство может фиксировать причинение вреда здоровью. Гражданское законодательство, по аналогии классифицирующее правонарушение так же может зафиксировать stalking в качестве причинения вреда здоровью, преследуемого, что и является первым компонентом новизны исследований. Говоря о распространенности явления и тенденции разработки законодательных проектов, уже в соседнем государстве Российской Федерации зафиксировано множество случаев stalking, что и послужило для активных дебатов по внедрению stalking в текст уголовного законодательства Российской Федерации. В Республике Казахстан stalking тяжело назвать уголовным правонарушением, так как физически гражданину не причиняется ни легкого, ни среднего и даже не тяжкого вреда здоровью. Другое дело нормы конституции предусматривают защиту личного пространства, которое в соответствии с основным законом не прикосновенно. Преследуя кого либо stalkер вторгается в личное пространство преследуемого. Некоторые психологические характеристики stalkеров предполагают навязчивую дистанцию преследуемого. Гражданское законодательство Республики Казахстан так же располагает определенным инструментарием для оперирования личными неимущественными

правами в защиту своего личного пространства от преследователя. Помимо прочего гражданское законодательство так же располагает внутренними механизмами взаимодействия с другими сегментами. Следовательно, профессиональные заключения лицензированного психолога можно так же отнести к одним из инструментов оперирования при встрече со stalkерами, что является другим аспектом новизны этого исследования. Так же посредством использования некоторых компонентов законодательства об участии граждан в обеспечении общественного порядка можно обозначить, что законодатель справедливо предусмотрел участие граждан в борьбе со stalkерами. Настоящее имеет особое отражение в личностном пространстве женщин, для которых определенные границы индивидуальности являются особенно тонкой гранью меж социального взаимодействия.

Таким образом, можно отметить, что работа по борьбе с навязчивым преследованием и stalkерами в целом имеет ключевое значение как в мировой политике по защите прав женщин, так и национальном пространстве государственной территориальной единицы в части защиты конституционных прав.

Список литературы

1. <http://www.ncnn.com/edit-news/9979-governor-recognizes-stalking-issue>
2. <https://mainweb-v.musc.edu/vawprevention/research/stalking.shtml>
3. https://books.google.kz/books?id=Ni0BCwAAQBAJ&pg=PA1&lpg=PA1&dq=Issue+stalking&source=bl&ots=Vni8_Kwp7H&sig=FVDejcBooFG6zx_NaujWwGaPii4&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjG2uCHs8PTAhWKvBQKHbAaAgE4ChDoAQgfMAA#v=onepage&q=Issue%20stalking&f=false
4. <https://www.theguardian.com/society/2013/feb/17/how-to-rehabilitate-a-stalker>
5. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/fs000186.pdf>
6. <http://www.telegraph.co.uk/women/life/rejected-love-obsessed-erotomaniac-inside-disturbed-mind-stalker/>
7. <http://www.sdcedsv.org/information/news/stalkingisacriticalissueinindiancountry/>
8. <https://nobullying.com/stalker-issues-solve/>
9. <https://www.stalkingriskprofile.com/victim-support/stalking-in-the-workplace>
10. <https://www.thoughtco.com/what-is-stalking-973224>

Кожамбеков Д.Р.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Әлеуметтік ғылымдар факультеті, «Құқықтану» кафедрасының PhD докторанты,
e-mail: kozhambekov@mail.ru

ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЗАЙЫРЛЫ МЕМЛЕКЕТ

Түйін. Мақалада Өзбекстан Республикасының зайырлы мемлекет ретінде қалыптасу мәселелері қарастырылады. Өзбекстан Республикасының дін саласындағы қоғамдық қатынастарды зайырлылық қағидасы тұрғысынан құқықтық реттеудің теориялық және тәжірибелік мәселелері қарастырылады. Зайырлы мемлекет ретінде құқықтық реттеу ерешеліктеріне талдау жасалады. Мақала пәнаралық сипатқа ие.

Сонымен қатар дін мен мемлекеттің арақатынасын құқықтық реттеудің ерекшеліктеріне тоқталады. Өзбекстан Республикасының зайырлы мемлекет ретінде қалыптасуы жағдайындағы дін саласын құқықтық реттеу ерекшелігін құқықтық талдайды. Мемлекет пен діннің бөлінуі қағидасының Өзбекстандық тәжірибесі зерттеледі.

Түйін сөздер: Өзбекстан Республикасы, зайырлы мемлекет, зайырлылық, діни бірлестіктер, ислам діні, құқықтық реттеу, мемлекет пен діннің арақатынасы, мемлекет пен діннің бөлінуі.

Summary. The article has the interdisciplinary character. The author examines the theoretical and practical problems of realization of the secular state model.

And also it gives a description of the current state of relations between the state and religion and the importance of legal regulation. Analyze the features of the formation of a secular state in the Republic of Uzbekistan.

Key words: secularism, secular state, Republic of Uzbekistan as a secular state, the relationship between state and religion, separation of state and religion.

Резюме. Автором исследуются теоретические и практические проблемы реализации светской модели государства в Республике Узбекистан. Статья имеет междисциплинарный характер.

А также дает характеристику современного состояния отношения между государством и религией и значимость правового регулирования. Анализируют особенности формирования светского государства в Республике Узбекистан.

Ключевые слова: светскость, светское государство, Республика Узбекистан как светское государство, отношения между государством и религией, разделение государства и религии.

Өзбекстан Республикасы үшін 1991 жыл тарихи кезең болды. Мемлекет пен қоғамның дамуы күрт өзгеріп, тұлға ретінде адам баласы саяси еркін ойлау мен демократиялық құндылықтарды сезіне бастады. Бостандық пен еркіндіктің зор мүмкіндіктерін сезінгенімен халықтың алдында мемлекеттің, тұтас ұлттың болашағы не болады?-деген, сұрақ тұрды. Қоғамдық-саяси өмір түбегейлі өзгеріп, өтпелі кезеңде саяси-экономикалық, рухани дағдарысты бұрынғы КСРО елдерімен қатар Өзбекстан халқыда басынан өткерді. Қатаң тәртіп орната білген кеңестік идеология келмеске кетіп демократиялық қоғамның басты ұстанымы саналатын идеологиялық және саяси әр-алуандық жас мемлекет тарапынан танылды, конституцияда бекітіліп заңмен қорғалды. Осы бір қиында күрделі өтпелі кезеңде идеологиялық бос қалған кеңістікті (вакуумды) сырттан еніп келген әртүрлі идеологиялық, мәдени, саяси-діни дүниетаным жаулап алуға тырысты. Өркениетті елдердің жетістігі саналатын демократиялық құндылықтармен қатар жергілікті халықтың дүниетанымымен үлеспейтін дәстүрлі емес діни ұйымдар, әртүрлі конфессиялар, ислам діні атын жамылған қатаң діни-саяси радикалды ағымдар ел арасында кең тарап, көбейіп кетті. Діни ағымдар жергілікті халықты өздерінің дініне, діни ұйымы мүшесіне кіргізу үшін кеңінен белсенді түрде насихат жұмыстарын жүргізіп, мүмкіндікті жібермеуге тырысты. Тұрмысы төмен жандарға материалдық көмек көрсетіп, қайырымдылық танытып қарапайым халық арасында танымалдылыққа ұмтылды. Ағылшын тілі курстарын тегін ұйымдастырып, студент жастардың тұрмыстық мәселелеріне қолдау көрсетіп, жұмысқа орналасына көмек көрсетіп және т.б. көптеген әдістермен өз қатарларына жастарды тартты. Сонымен қатар қоғамның абыройлы азаматтарын, кәсіпкерлерді, саяси қайраткерлерді, мемлекеттік шенеуніктер, мәдениет, өнер, ғылым саласында беделді тұлғалар есебінен өз жақтастарын көбейтіп, діни көзқарастарына ортақ адамдарды санын арттырды. Қоғамдағы діни белсенділік қоғамдық наразылыққа әкеліп, отбасы институты әлсірей бастады. Алайда Өзбекстан өзге ТМД елдеріне қарағанда саяси жігерлілік танытып қоғамдағы діни ахуалды құқықтық реттеуді ерте қолға ала білді.

Ислам өркениеті тарихында ерекше маңызды орны бар Самарханд пен Бұхара қашанда өзбек халқының рухани ұстыны тәрізді еді. Самарханд-

ты астана етіп, Ислам дінінің Орта Азия елдерінде кең тарауына зор ықпал еткен сопылық ілімнің ірі өкілі Түркістан қаласындағы Қожа Ахмет Ясауи кесенесін салдырған Әмір-Темір Орта Азия халықтарының рухани-мәдени өмірі мен ғылымын қолдаушы тарихи тұлға ретінде танылды. Бұхара қаласы медреселерімен танымал көне шахар әрі хадис жинақтарын құрастырған ұлы Имам Бұхаридің туып өскен өңірі еді.

Ислам өркениетінің дамуына өзіндік үлесі бар өзбек халқы мекен еткен Мауеренахрді “ислам дінінің құт мекені болды”-деуге, толық негіз бар. Сонымен қатар өзге дін өкілдеріде сан ғасырлар бойына бірге бейбіт өмір сүріп келе жатыр. Мысалы: ежелден қоныс тепкен Бұхар еврейлері мен Ресей патшалығы тұсында кең тараған христиандық православия діні өкілдері бұл өңірге бейбіт өмір сүріп келеді. Бұл осы өңір халқының діни төзімділігін көрсетсе керек.

Алайда Өзбекстандағы діни ахуал Кеңес Одағы тұсында күрт өзгеріске ұшырады. Атеистік идеология ықпалында болғанына қарамастан халықтың санасына нық орныққан ислам діни танымы арқасында тарихи тамырынан ажырай қоймады. Жергілікті өзбек халқы тұрмыс тіршілігі, салт-санасы, мәдени өміріне негіз бола білген діни дәстүрі мен діни құндылықтарына берік болды. Орта Азия мұсылмандары діни басқармасы КСРО тұсында да Ташкентте жүйелі қызмет етті. КСРО-да бірден-бір мұсылманша діни сауат ашу орындары, медреселері тұрақты шәкірттер дайындап болашақ имамдарды дайындаумен айналысты.

Алайда XX ғасырдың 90-шы жылдары Өзбекстандағы діни ахуал ерекше қарқын алып, өзгеріске ұшырады. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары басқару жүйесі мен мемлекеттік институттар әлсіреген тұста, әрі халықтың діни құндылықтарды қайта жаңғыртуға деген зор құлшынысын пайдаланып халықтың бір бөлігінің қолдауына ие болған діни негіздегі саяси ұйымдар құрыла бастайды. Мемлекеттің конституциялық құрылысын күштеп өзгертуді көздейтін діни негізде құрылған ұйымдар мемлекеттік билікке қол жеткізіп, теократиялы мемлекет құру жоспарын ашық жариялаған тұста халықтың басым бөлігінің қолдауына ие болмай тұрып, мемлекет тарапынан шаралар қабылданды. Осылайша діни негіздегі ұйымдардың мемлекеттік басқару ісі мен мемлекет өмірінің саяси мәселелеріне араласа бастауын мемлекет тарапынан құқықтық реттеуі үшін мемлекеттің дін саласына қатысты саяси ұстанымын айқындау қажет болды. АҚШ-тың мемлекеттік департаменті Өзбекстан халқының саны 2015 жылғы дерек бойынша 29,2 млн., оның шамамен 93 % - ислам дінін ұстанады және басым бөлігі сүнниттік бағыттағы ханафи масхабын ұстанатыны мәлім, тек 1% - ғана шииттер. 4% - Орыс православ шіркеуі өкілдері болса,

3% - әртүрлі католик және протестант шіркеуі өкілдері-деп, көрсетті [1].

Өзбекстан Республикасы тәуелсіздіктің алғашқы жылдары дін саласындағы мемлекеттік саясатын айқындап алып мемлекет тарапынан азаматтардың ар-ождан бостандығы, дін ұстану құқықтарын қамтамасыз ету үшін, сонымен қатар діни ұйымдар қызметін құқықтық реттеу мақсатында орталық атқарушы орган құрады. Бұл уәкілетті орган 1992 жылы 7-наурызда Республика Президенті жарлығымен Өзбекстан Республикасының министрлер кабинеті жанындағы “Дін істері жөніндегі комитеті”-ретінде құрылды. Осы “Дін істері жөніндегі комитетінің” - 2016 жылдың қорытынды есебі мәліметіне сәйкес Өзбекстанда 31 млн., аса халық, 130-ге тарта әртүрлі ұлттар мен 16 діни конфессия өкілдері бар. Сонымен қатар 12 діни білім беру мекемесі мен халықаралық Имам Бұхари орталығы қызмет етеді. Жалпы 2240 діни бірлестіктер ресми мемлекеттік тіркеуде. Оның 2065-і ислам діни ұйымдары болса 157-христиандық, 8-иудейлік, 6-Бахаилік, 1- кришна, 1-будда діни ұйымдары қызмет етеді [2].

Өзбекстан Республикасы зайырлы мемлекет ретінде мемлекет пен дін бөлек, мемлекет пен дін бір-бірінің ісіне араласпауы тиіс болғанымен, қоғам мен мемлекет мүддесі үшін қажет болған жағдайда бұл нормалар қатып қалған ережелер емес екенін, мемлекет пен дін мәселелерін реттеудің өзіндік үлгісі бар екенін көрсетті. Діннің қоғамдағы маңызын ескеріп халықтың тарихи мұрасы, мәдени құндылығы ретінде мемлекет тарапынан халықтың діни-рухани мұқтаждықтарын қанағаттандыруға, қорғауға мүдделілік танытты. Бұл жөнінде Өзбекстан Президенті Ислам Каримов өзінің “Узбекистан: свой путь обновления и прогресса”- атты, еңбегінде: “Дін-дегеніміз, бұл күнде ішкі жан-дүниеміз бен рухани жандануымызға негіз болатын, сонымен қатар жат қылықтардан, жалған, екіжүзділіктен арылуға себеп болады. Ислам діні ата-бабамыздың ұстанған діни-сенімі. Мұсылманның дүниетанымы, болмысы. Мемлекет әрбір мұсылманның қасиетті мекені Меккеге Қажылық сапарына қолдау көрсетеді”-деп, көрсетілген [3, 19 б]. Бұл мемлекеттік қолдау шарасы “Дін істері жөніндегі комитеті” құзырында. Сонымен қатар комитет христиан діни өкілдерінің Израил, Греция, Ресей және т.б., қасиетті жерлерге баруына қолдау көрсетеді.

Өзбекстан Республикасы тәуелсіздіктің алғашқы жылдары дін саласындағы мемлекеттік саясатын айқындап нормативті құжаттарды бекіткенді. Мемлекет тарапынан діни бірлестіктер қызметін құқықтық реттеу механизмі конституциялық нормалар мен арнайы заңда көрініс тапқан. Өзбекстан Республикасының 1992 жылы 8 қаңтарда қабылданған конституциясының 18, 31,

57, 61-баптарының конституциялық нормалары тікелей діни қызмет саласын реттейді. Аталған конституциялық нормаларда зайырлылықтың көріністері айқын. Сонымен қатар жанама түрде конституцияның 12-ші және 49-бап нормалары реттейді. Осы діни саланы реттейтін, тікелей қатысы бар конституциялық нормаларға жеке-жеке тоқталсақ: “Діни ерекшеліктеріне қарамастан Өзбекстан Республикасының барлық азаматтарының заң алдында құқықтары мен міндеттері тең” (18-ші бап), “Әркімнің ар-ождан бостандығына құқығы бар. Әркімнің кез-келген дінді ұстануына немесе ешқандай дінді ұстанбауына құқығы бар. Діни көзқарасты мәжбүрлеп таңуға жол берілмейді” (31-бап), “Діни ерекшеліктеріне сай саяси партиялар мен қоғамдық ұйымдар құруға және олардың қызметіне жол берілмейді” (57-бап) “Діни ұйымдар мен бірлестіктер мемлекеттен бөлінген және олар заң алдында тең. Мемлекет діни бірлестіктер қызметіне араласпайды”(61-бап). Жанама түрде конституцияның 12-ші бабында “ Ешқандай идеология мемлекеттік бола алмайды” –делінсе, 49-бапта “Азаматтар Өзбекстан халқының тарихи, рухани және мәдени мұрасын қорғауға міндетті”-деп, көрсетілген [4]. Жоғарыда көрсетілген конституциялық нормаларда зайырлы мемлекет белгілеріне тән ортақ құқықтық ереже болғанымен Өзбекістан Республикасы конституциясында “зайырлы мемлекет” термині жоқ. Бұдан шығатын қорытынды сөздік және діни мағынадағы “зайырлылық” терминінің өзбек тілінде баламасы кездеспейтіндігі. Алайда түркі тілдес орта азия халықтарына ортақ көне “дүнияуи” термині болғанымен, бұл “зайырлылық”, “светскость” “secularism” терминінің құқықтық мазмұнын толық ашпайтын, үйлеспейтін архаизм термин болғандықтан қолданбаған болуы мүмкін-деген, қорытындыға келдік. Дегенмен өзбек тілінде ауыз екітілде қолданылатын “Дүнияуи давлат” сөзі “зайырлы мемлекет” мағынасына келеді, әйткенмен бұл құқықтық ұғым конституцияда көрініс таппаған. Осы ретте айта кету қажет “дүнияуи” термині ХХ ғасыр басына дейін қазақ тілінде қолданылған.

1991 жылы 14 маусымда алғаш рет «Ар-ождан бостандығы мен діни ұйымдар» туралы заң қабылданады. Осы заң 1998 жылы өзгертулермен қайта қабылданады. Алғашында бұл заң жобасы барлық Кеңес Одағы елдеріне ортақ заң жоба еді. КСРО

өмір сүруінің соңғы жылдарында КСРО Жоғары Кеңесі қолға алған дін мәселесін реттейтін заң жобасын барлық ТМД мемлекеттері тәуелсіздіктің алғашқы жылдары қабылдаған еді. Мысалы: алғаш рет Қазақстан Республикасы «Діни сенім бостандығы және діни бірлестіктер» туралы заңын 1992 жылдың 15 қаңтарында қабылдады, Қырғызстан «Сенім бостандығы және діни бірлестіктер» туралы заңын 1991 жылдың 16 желтоқсанында қабылдады. 1998 жылы қайта қабылданған «Ар-ождан бостандығы мен діни ұйымдар» туралы заңының басты ерекшеліктерінің бірі прозелитизмге жол бермейді. Яғни өзге дін өкілін өз дініне тартуға заңмен тыйым салынған. Сонымен қатар мемлекеттің тарихи даму ерекшелігіне аса мән беріп ислам діни құндылықтарының қоғамдағы маңызын жоғары бағалайды. Бұл ретте Өзбекістанның танымал ғалым заңгері А. Саидов: Конституциялық-құқықтық және саяси тұрғыда қазіргі заманғы Өзбекстанның даму кредосы-зайырлы мемлекет. Әрі дәстүрлі ислам ұғымы орнына зайырлы ислам мемлекеті ұғымын қолданған – дұрыс, санайды [5, 37 б].

Қорыта келе Өзбекстан Республикасының зайырлы мемлекет ретінде қалыптасу тәжірибесінің тиімді тұстарын Қазақстан Республикасында қолданғанға болады. Зайырлылық мәселесінде тек Батыс мемлекеттері үлгілеріне қарағанда діні, ділі, мәдениеті ұқсас туыс жақын елдердің тәжірибесінен үйренуге болатын тұстары көп. Орта Азия елдері алдымен өзара тәжірибе алмасып, болашақта бірлесіп дін саласын реттейтін аймақтық деңгейде халықаралық шарт жасаса өңірдің қордаланған мәселелерін шешу мүмкіндігі артар еді.

Қолданылған дереккөздер:

1. www.state.gov/ *International Religious Freedom Report for 2015.*
2. www.relignions.uz/ *Комитет по делам религий при Кабинете Министров Республики Узбекистан.*
3. *И.Каримов., Узбекистан: свой путь обновления и прогресса. – Ташкент, 1992г.*
4. *Өзбекстан Республикасы Конституциясы. 8 қаңтар, 1992 жыл.*
5. *А.Саидов., Я.Уманский., А.Арапов., Светский путь в духе исламской культуры: размышления. – Ташкент, 1995.*

Паридинова Айгүл Есіркепқызы

Заң ғылымдарының кандидаты, Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
«Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы, E-mail: Aieke-76@mail.ru

Алимбаева Ақтолқын Алмасхановна

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
«Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы, E-mail: Aktolkin15@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДА ПРОБАЦИЯ ИНСТИТУТЫН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Резюме: В статье рассматриваются проблемы совершенствования института probation в Республике Казахстан.

Summary: With the article the problems of improvement of the institute of probation in the Republic of Kazakhstan.

Соңғы жылдары «түрме халқын» азайтуда Қазақстан елеулі жетістіктерге жетті. Мысалы, 2010 жылдың қаңтар айынан 2017 жылдың қаңтар айына дейін алдын ала қамауда ұстау және бас бостандығынан айыру орындарындағы адамдардың саны 63 440-тан 36340 дейін, немесе 42,7%-ға азайды.

Түрме зерттеулерінің Халықаралық орталығының баға беруіне сәйкес, аталған кезеңде біздің республика «түрме халқы» индексі бойынша, яғни қамаудағылардың саны бойынша мемлекетіміздің 100 азаматына, жалпыәлемдік рейтингте 13-ші орыннан 68-ші орынға түсті.

Қазіргі таңда Қазақстан әлемдегі 223 мемлекеттің ішінде қамаудағылардың саны бойынша 48 орында тұр[1].

ҚР Президенті «Қазақстан-2050» стратегиясында отандық қылмыстық сот өндірісінің дамуының негізгі бағыттарын айқындады. Оның логикалық жалғасы болып 5 институционалды реформаны жүзеге асыру бойынша «100 нақты қадам» ұлт Жоспары табылады. Ұлт Жоспарының 33-қадамы босатылғандарды және пробациялық бақылаудағы адамдарды реабилитациялау мәселелеріне арналған[2].

Талдау көрсеткендей, жыл сайын пробация қызметінде есепте тіркелген адамдардың саны өсуде. Мысалы, тек 2015 жылы олардың саны 23%-ға – 39,5 мыңнан 48,5 мыңға, яғни 9 мың адамға көбейді. Алайда, тіркелген адамдар санының көбеюіне қарамастан, қылмыстардың қайталану санының азаюына қол жеткізілді – 671-ден 461-ге (31,3%), іздеудегі адамдар саны да төмендеді – 117-ден 85-ке дейін (27,3%)[3].

Дейтұрғанмен, бізде бас бостандығынан айруды өтеушілер мен оқшаулаумен байланысты емес жазалар арасындағы қолайсыз арақатынас сақталуда. Дамыған еуропа елдерінде бұл арақатынас мынадай: 10% - түрмелерде, 90% - пробация бақылауында, АҚШ-да – 30%-ға 70%, Қазақстанда 2017

жылдың қаңтар айына 55%-ға 45%[1].

«Түрме реформасын» қолдаудың маңызды дәлелі – экономикалық. Қазақстан Республикасында қамаудағылардың 48 мыңына бір жылда шамамен 600 мың теңге жұмсалады. Пробация қызметінің дұрыс жұмыс жасауы мемлекетімізді осы жағдайдан алып шығарары анық[4].

Бірақтар елдердің заңнамаларында (АҚШ, Ұлыбритания) «пробация» - шартты түрде соттауды білдіреді.

Пробация идеясы құқықбұзушыға сынақтан сәтті өту шартымен, қамауға тартылмау немесе оның мерзімін азайту мүмкіндігін беру арқылы, «түрме халқын» азайту мақсатынан туындаған. Бұл сынақ оған сот жүктейтін мынадай міндеттер арқылы көрініс табады: жәбірленушіге келтірілген залалды өтеу және одан жариялы түрде кешірім сұрау, әлеуметтік маңызды объектілерде тегін жұмыс істеу, медициналық емделуден өту, ішімдік сусындарды пайдаланбау, белгілі бір қызметпен айналыспау немесе керісінше нақты пайдалы қызметпен айналысу, білім алу, белгілі бір жерлерден немесе орындарға бармау, нақты мекен-жайда өмір сүру және белгілі бір уақытта тұрғын үйден кетпеу, шақыру бойынша пробация қызметіне бару және т.б.

Пробация бақылауында болу ерікті түрде болады, бұл түрмеге қамаумен байланысты емес шараларға қатысты 14 желтоқсан 1990 жылғы БҰҰ Ең төменгі стандарттық ережелермен (Токиялық ережелер) сәйкес келеді. Кейбір мемлекеттерде сотталған адам пробацияға келісімін берген жағдайда, бас бостандығынан айыру ұзақ емес мерзімге тағайындалады, мысалы АҚШ Гавайи штатының соттары бастапқыда-ақ үкімде қамау және пробация мерзімдерін белгілейді. Мұндай ұстаным құқықбұзушының өзінің бостандығын сақтап қалуға, ал түрмеге қамалғанда – одан босатылуға табиғи қалауымен негізделеді, сондықтан ол көптеген міндеттер мен шектеулерге келісім береді.

Батыс елдерінде мынадай тезис кеңінен таралған: «әрбір қылмыскер қоғамға қарызын қайтару керек». Сондықтан бізде әлеуметтік-маңызды объектілерде: қала парктерінде, қарттар үйлерінде, мешіттерде және т.б. қоғамдық жұмыстарды тағайындау тәжірибеленеді. Бұл орайда, аталған жұмыстар, қоршаған адамдар алдында оларды заң бұзушы ретінде тануға мүмкіндік беретін, арнайы

бірыңғай киімде орындалады. Ұлыбританияда арқасында «қоғамға қарызды қайтару» деген жазумен ашық түсті кеудеше кию талап етіледі.

Мұндай жағдайларда әрбір сотталған адам табиғи ұялу сезімін бастан кешіреді, әсіресе, егер таныстарымен, көршілерімен, жолдастарымен туыстарымен және т.б. соқтығысып қалса. Бірақ жұмыстан бас тарту пробауияны түрмеге қамаумен ауыстыруға соқтырады. Дәл осыны өте мықты профилактикалық зардабы бар сынақ элементі деуге болады. Мысалы, 2016 жылдың 25 сәуірінде Астана қаласында «Қазақстанда қылмыстық әділетті жетілдіру» жобасының аясында сарапшылардың кездесуінде айтылған еуропалық криминологтардың зерттеу нәтижелері бойынша, мұндай жұмыстарға тартылған адамдардың ішінде, сотталғандардың басқа категорияларына қарағанда 50%-ға төмен.

Осы мағынада біздің Қылмыстық кодексті, өкінішке орай, антипробациялық деуге болады, өйткені қылмыстар үшін қоғамдық жұмыстар тайындалмайды, олар тек ғана құқықбұзушылықтар үшін көзделген.

Пробацияның еуропалық модельдердің тағы да бір ерекшелігі болып басымдылық қалпына келтіруші әділсотқа беріледі. Осы мәселе бойынша Токиялық ережелерде негізін қалаушы мақсат ретінде онда құқықбұзушылардың қоғам алдында жауаптылық сезімін дамытуға ықпал ету көрсетілген. Қылмыскерге тек залалды өтеуін ғана емес, сонымен бірге, жәбірленушіден жұртшылық алдында кешірім сұрауды міндеттейді. Жұртшылық алдында кешірім сұрау өте маңызды болып саналады, өйткені қылмыскердің ұялу сезімін, ал жәбірленушінің агрессиясын төмендетеді. Сонымен қатар, болашақта бұл сотталған адам қоғамға ұрыс-керіссіз оралуына ықпал етеді. Ал шет елдер ғалымдары айтқандай, күш көрсету арқылы жасалатын қолсұғушылықтардың құрбандарына, жұртшылықтың алдында кешірім сұрау, қылмыскердің көзіне тіке қарап жиналып қалған эмоциялар мен қорқыныштан арылуға мүмкіндік береді.

Егер батыстық өркениет жазаның бұл элементінен бас тартпаса және ортағасырда қылмыскерлерді қала алаңдарында жазалаудан қоғамдық жұмыстарға және жұрт алдында кешірім сұрауға ауысқан болса, ал біз болсақ өзіміздің күнәхарларымызды, олардың санасын түрме субмәдениеті аз ғана уақыт ішінде улайтын колонияларға жіберуге тырысамыз.

Пробацияда сынау режимі үшін белгілі бір дайындық керек. Германияда, мысалы, қылмыстық жазалардың негізгі түрі болып бас бостандығынан айыру және айыппұл табылады, тағы да қосымша жаза бар – ол автомобильді жүргізуге тыйым салу. Қалғандарының барлығы қауіпсіздік және түзеу шараларына жатады. Аталған шаралар әр түрлі және сот оларды таңдауда шек қоймастан, арала-

стыруы мүмкін, ең бастысы, олар құқықбұзушыны ресоциализациялауға бағытталған. Мысалы, бір уақытта айыппұл, әлеуметтік (қоғамдық) жұмыстар және бас бостандығын шектеу тағайындалуы мүмкін, бұл біздің Қылмыстық кодексіміздің жағдайында мүмкін емес, өйткені жазалардың жеке түрлері болып саналады және бір-бірінен бөлек тағайындалады.

Дәл осындай әр түрлі міндеттер мен шектеулердің комбинациясы сотталған адам үшін көптеген қолайсыздықтарды туғызады, бірақ түрмеге қамалмау үшін немесе оның мерзімін қысқарту үшін ол сынаққа, яғни пробацияға келіседі. Пробация бақылауында болу уақыты сотталған адамға, оның сот нұсқауларын орындауына байланысты, тиісінше бұл қысқартылуы да, созылуы да мүмкін.

Біздің жағдайларымызда мұндай әдіс сыбайластықпен күресуде өте тиімді болар еді. Бұл адамдар арасындағы мемлекетке ұрланған миллиондарды қайтарғанша, отырып шыққан дұрыс деген пікірді жоққа шығарар еді.

Пробация қызметіне, өз кезегінде құқықбұзушының оған сотпен жүктелген міндеттерді орындауына бақылау жүргізу жүктеледі. Шет елдік пробацияда, біздің тәжірибемізге қарағанда, әлеуметтік-құқықтық және басқа да көмек көрсету қылмыскерге сот жүктеген міндеттерге бейімделген. Мысалы, егер сот жәбірленушіден жұрт алдында кешірім сұрау міндетін жүктесе, онда пробация қызметі осылайша татуласуды ұйымдастыруға көмек береді.

Егер сот нақты мерзім ішінде залалды өтеу міндетін белгілеген болса, онда құқықбұзушыларға бұл мәселені шешудің әр түрлі жолдары: енбекке орналасуға жәрдем беруден бастап банктік кредит алуға құқықтық көмек көрсетуге дейін ұсынылады. Бұл орайда дәлелді себепсіз адамның мұндай жәрдемнен бас тартуы, сотпен жүктелген міндеттерді орындаудан бас тарту деп бағаланады. Бұл, адам сынақтан өтпегендігін білдіреді және пробация ауыстырылады (қатаң модель) немесе түрмеге қамаумен алмастырылуы мүмкін (жеңіл модель).

Мысалы, АҚШ пробация жүйесі шектен тыс қатаңдығы үшін сынға ұшырауда. Мысалы, тұрғылықты жерінде адам жоқ болған жағдайда, пробация қызметкері себебін анықтамастан, ақпаратты тез арада полицияға жіберуі мүмкін. Бұл көп жағдайларда ол сынақтан өтпеді деген негізбен қамауға алуға немесе пробацияны түрмеге қамаумен ауыстыруға әкеп соғады. Осыған байланысты кейбір штаттарда «түрме халқының құрылымында» бастапқыда тағайындалған пробация бас бостандығымен ауыстырылған адамдардың үлесі 40%-5%ға дейін жетеді. Бірақ мұнда жағымды мағына да бар, оның мәні, көп адамдарға түрмеден құтылу мүмкіндігі пробация арқылы беріледі, ең бастысы – сот белгілеген талаптарды орындау.

Шектен тыс қатаңдығы үшін АҚШ құқықтық

жүйесіне айтылған сынға қарамастан, дәл осы пробацияның арқасында Қазақстанмен салыстырғанда АҚШ түрме мен пробациядағы адамдардың тиімді арақатысты сақтап қалып отыр. Мысалы, 2016 жылы: АҚШ түрмелерінде 31% (2 млн 218 мың), пробация бақылауында 69% (5 млн); Қазақстанның ҚАЖ мекемелерінде 55% (36500 адам), пробацияда 45% (30000 адам). Ал Еуропада, біз білетіндей, бұл арақатынас 15% және 85%[5].

Қазақстанда пробация 2012 жылы 15 ақпанында «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық пробация қызметінің мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңы қабылданғаннан кейін танылды.

2014 жылы Қазақстанда жаңа қылмыстық және қылмыстық-атқарушылық заңнамаларының қабылдануымен 2015 жылдың қаңтар айынан бастап пробацияның 2 түрі: - шартты-үкімдік және постпенитенциарлық қолданыста болды.

Шартты-үкімдік бас бостандығын шектеуге және шартты түрде сотталғандарға қатысты қолданылады, сондай-ақ оларға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетуден тұрады. Құжатта, егер шартты түрде сотталған адам пробациялық бақылаудың белгіленген мерзімінің кемінде жартысын өтегеннен кейін өзінің мінез-құлқымен түзелгендігін дәлелдесе, пробация қызметі сотқа шартты түрде соттауды жою және сотталған адамның соттылығын алып тастау туралы ұсыныс беру туралы норма қарастырылған.

Постпенитенциарлық пробация әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету мақсатында қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылған адамдарға қатысты жүргізіледі.

2016 жылдың 30 желтоқсанында ҚР «Пробация туралы» заңына сәйкестендіруге бағытталған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне пробация қызметі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заң қабылданды. Аталған Заңға сәйкес, Қазақстанда қолданыстағы пробацияның екі түріне - шартты-үкімдік және постпенитенциарлыққа қоса, тағы да екі моделі белгіленді – сотқа дейінгі пробация және пенитенциарлық пробация.

Сотқа дейінгі пробацияның мәні сезіктіге әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету, оның мінез-құлқын түзетуге, оның жаңа қылмыстық құқықбұзушылық жасауын алдын алуға бағытталады. Пробацияның бұл моделі сезіктілерге, кәметке толмағандарға, зейнет жасындағы әйелдерге, жүкті әйелдерге және 3 жасқа дейінгі балалары бар әйелдерге, 3 жасқа дейінгі балаларын тәрбиелеп жатқан жалғыз басты әйелдерге қолданылады.

Пробация қызметі сезіктінің келген күнінен бастап оған әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету бойынша жеке бағдарлама дайындайды және оны жүзеге асыру нәтижесі бойынша баянда-

ма құрады, бұл сезіктіге сотта істі қарамастан бұрын ұсынылады. Пенитенциарлық пробация сотталған адамды бостандықтағы өмірге дайындау үшін жазаны өтеу мерзімі аяқталуынан бір жыл бұрын тікелей колонияда оны ресоциализациялау бойынша іс-шаралар жүргізуден тұрады. Бұл пробация қызметі мекеме әкімшілігімен бірлесіп сотталған адамның қоғамға қайта оралуы және бейімделуі үшін босатуға дайындау бойынша дербес бағдарлама даярлауды қажеттейді.

Барлық дамыған елдерде пробация қызметінің маңызды жұмыстарының бірі – тек мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өзара әрекеттесуі ғана емес, бақылаудағы адамдарды әлеуметтік оңалтуға көмегін тигізу үшін жеке адамдармен, жұртшылықпен, дәлірек айтқанда, өз еркімен көмек көрсетуге келген адамдармен өзара байланыс жасау.

Біздіңше, шет мемлекеттердің тәжірибесін жинақтай келе, пробация қызметіне бақыланатын адамдарға қадағалау және көмек көрсетуді іске асыру бойынша қоғамдық ұйымдар мен азаматтардың өзара байланыс жасау функциясын жүктеген жөн.

Пробацияда белгілі бір экономикалық тиімділік бар, өйткені оның жүзеге асырылуымен себептелетін мемлекеттік шығындар түзеу мекемелеріне, олардың әкімшілігіне және басқа да персоналына жұмсалатын қаражаттан едәуір төмен. Басқа сөзбен айтқанда, пробацияның құндылығы ақиқат және сондықтан аталған құқықтық институтты одан ары зерттеудің және оны жүзеге асыру ерекшеліктерін талдаудың нақты қажеттілігі бар.

Қазақстанда пробацияны тағайындау және қолдану тәжірибесіне сынақ-бақылау орнатылған адамдарға әлеуметтік-құқықтық зерттеу жүргізуді жүзеге асыру қажет. Мұндай зерттеудің негізгі міндеттері болып: біріншіден, құқықбұзушылардың жеке-психологиялық ерекшеліктерін анықтау, екіншіден, пробациялық бақылау органдары үшін сотталғандарға арналған нақты түзеу шараларын даярлау табылады. Бұл жерде ең маңыздысы сотталғандардың мінез-құлқын одан әрі болжау болады. Әлеуметтік-құқықтық зерттеу нәтижесі пробацияны өзгерту негізі ретінде ескерілуге тиіс.

Әдебиеттер

1 Саламатов Е.А. Динамика снижения «тюремного населения» через призму пенитенциарной системы. // *news.invest.kz*. – 22.02.2017.

2 Ұлт Жоспары – «100 Нақты Қадам». – «Ана тілі» *Ұлт газеті*. – 21 мамыр. – 2015.

3 *Кому поможет новый закон о пробации в РК*// *News.kz*. – 18 октября 2016 г.

4 Саламатов Е. Тюремные заключенные «влетают в копеечку» в Казахстане.// *finance.nur.kz*.

5 Саламатов Е.А. Проблемы Казахстанской пробации.// *www.zakon.kz*

Шалхаров Ернар Сайлаубекович.

м.ю.н., преподаватель кафедры «юриспруденция» факультета социальных наук Международного казахско-турецкого Университета имени Х.А.Ясави.

СТАЛКИНГ: КЛАССИФИКАЦИЯ ПРЕСЛЕДОВАТЕЛЕЙ

Резюме. На сегодняшний день навязчивое преследование является одним из широко распространенных действий граждан. Формально, таковое не является причинением вреда, так как не содержит компонентов прямого физического влияния на личность. Однако не формально, само ощущение постоянного негативного присутствия рядом чужого человека порой доводит людей до крайних мер психологического возбуждения. Настоящее можно пресечь. Однако для этого необходимо знать основные типы stalkеров.

Summary. To date, obsessive persecution is one of the most widespread actions of citizens. Formally, this is not causing harm, since it does not contain components of direct physical influence on the person. However, not formally, the very sensation of a constant negative presence of a number of another person sometimes leads people to extreme measures of psychological arousal. The present can be stopped. However, for this it is necessary to know the basic types of stalkers.

Ключевые слова: преследование, сопровождение, навязчивое поведение, троллинг, суицид, побуждение, влияние..

Key words: persecution, escort, obsessive behavior, trolling, suicide, motivation, influence.

Тірек сөздер: қудалау, сүйемелдеу, обсессивтік мінез-құлық, троллинг, өз-өзіне қол жұмсау, мотивация, ықпал ету.

На сегодняшний день навязчивое преследование является одним из широко распространенных действий граждан. Формально, таковое не является причинением вреда, так как не содержит компонентов прямого физического влияния на личность. Однако не формально, само ощущение постоянного негативного присутствия рядом чужого человека порой доводит людей до крайних мер психологического возбуждения. Настоящее можно пресечь. Однако для этого необходимо знать основные типы stalkеров.

Разделяя stalkерство на этапы можно идентифицировать три стадии преследования. Все стадии кардинально различаются по социальным поведенческим характеристикам, мотивам и степенью общественно опасного либо лично опасного деяния. Так при stalkерстве можно наблюдать заинтересованность stalkером некоторыми характеристиками жертвы. Данными характеристиками могут быть личная симпатия, непроявленная агрессия, определенный уровень влечения, невысказанные обиды, долг и другие причины неудовлетворенности, классифицируемые психологическим законодательством (1).

В течении первого этапа stalkер как правило собирает сведения о преследуемом. Наличие дан-

ных сведений может быть как общедоступным так и личным (2). При этом, получая сведения общедоступного характера, stalkер ничем не нарушает прав и свобод преследуемого, так как все полученные сведения являются элементом общего пользования (3). Однако, практика показывает, что stalkеры не ограничиваются общедоступными сведениями и в основном переходят черту наводя справки о личных сведениях преследуемого объекта (4). При этом необходимо отметить, что получение сведений о преследуемом являющихся общедоступной информацией не является stalkингом. Соответственно, любое вторжение в личное пространство жертвы есть stalkерство. Таковым личным пространством может быть жилье, некоторые места пребывания, привычки, близкие люди, секреты, отношения и другие элементы (5).

Второй этап stalkерства предполагает собой вторжение stalkера в личное пространство преследуемого вне зрения преследуемого. Таковым вторжением может быть визуальный анализ с близкого расстояния предметов личного пользования преследуемого, незаметное наблюдение, сбор информации о преследуемом и воровство личных предметов преследуемого (6). Чаще всего таковые stalkеры ведут определенный дневник наблюдений за преследуемым, где чаще всего присутствует видео, аудио и фото запись. Данные записи, полученные без ведома самого объекта либо без надлежащей санкции являются элементом посягательства на личное пространство преступным путем (7). Так же в данном этапе преследования присутствуют трофеи, собранные stalkером с числа ворованных им выброшенных жертвой личных вещей. При наличии таковых доказательств stalkерства, таковые вещественные доказательства являются достаточным основанием для привлечения stalkера к гражданской, административной либо уголовной ответственности (8).

Третьим этапом stalkерства является навязчивое поведение stalkера без непосредственного контакта с жертвой. Таковое поведение чаще всего сопровождается феноменом морального упадка жертвы по причине страха причинения вреда жизни или здоровью, что в конечном итоге приводит к безрассудным действиям жертвы. При этом этапе stalkеры становятся видимыми для жертвы намеренно, с целью угрозы (9). Так, не выражая своего мотива в словах и в действиях, stalkер добивается паники, что и является основным инструментом причинения вреда жертве (10). Умышленно появ-

ляясь внезапно, жестикулируя, в некоторых случаях даже угрожая жертве, сталкеры выводят жертву из психологического равновесия (11).

В мировой литературе сталкеры разделяются на шесть основных видов.

Первый вид сталкеров это кавесы. Мотив настоящих сталкеров выражен в самореализации. Являясь психологически неудовлетворенным собой они как правило оставляют визитки в общественных местах, рисуя определенные знаки или расписывая свои псевдонимы на обозрение обществу (12).

Второй вид сталкеров это ролевики. Мотив настоящих сталкеров выражен в симуляции популярных экранизации киноиндустрии и игроиндустрии. Проецируя свою роль в качестве роли какого либо персонажа они могут вторгаться в личное пространство и в некоторых случаях сменять свою поведенческую роль включая то одного персонажа, то другого (13).

Третий вид сталкеров это разведчики. Как правило, это уже профессиональная преступная личность, действия которой имеют определенную степень общественной опасности. Сталкеры разведчики ведут преследование в целях промышленного, военного и другого шпионажа (14).

Четвертый вид сталкеров – сталкеры хищники. В основном ими становятся мстительные личности, имеющими неприятный опыт общения с некоторыми элементами социума. В практике нередко наблюдались сталкеры испытывающие крайне недоброжелательные чувства к сотрудникам государственных органов либо тех или иных элементов корпоративной среды (15).

Пятый вид сталкеров формируется на основании невзаимных чувств партнеров, после определенного вида событий: разрывов, отказов, игнорирования и т.д. Данная категория сталкеров так же является весьма популярным сегментом сталкинга (16).

Шестым видом сталкеров являются дивергенты. Имея комбинированные мотивы всех пяти выше перечисленных типов сталкеры дивергенты являются достаточно опасным типом сталкеров. Именно дивергенты в основном проявляют латентную агрессию к окружающему социуму (17).

В современном уголовном законодательстве Республики Казахстан сталкерство не рассматривалось как преступление по причине малозначительности причиняемого ущерба. Однако, принимая во внимания нормы гражданского законодательства, выраженного в 951 статье гражданского кодекса Республики Казахстан личные неимущественные права являются неотъемлемой частью личных имущественных благ любого гражданина и посягательство на них не должно оставаться безнаказанным.

Чаще всего практика показывает, что такое поведение обвиняемых лиц рассматривается судебными органами Республики Казахстан как невиняемое поведение. Тем не менее, не весь состав отвечает таким характеристикам. Имея больше психологические корни сталкинг отличался гневом, чувством ревности, мстительностью и депрессией. У большинства отверженных сталкеров отмечались расстройства личности. У некоторых были бредовые идеи, причем некоторых даже маниакальное состояние. Поведение сталкеров во второй стадии отличается навязыванием подарков, включая цветы, шоколад, свои фотографии и другие вещи напоминающие о чем либо. Сталкеры дивергенты являются особо опасным типом преследователей. Как правило, они очень сложны для идентификации, так как полностью сливаются с обществом. Тем не менее, они отличаются особым родом поведения, присущих людям с высокими лидерскими качествами. Часто берут инициативу на себя при выполнении тех или иных профессиональных либо общественных функций. Грамотно используют свое время. Тем не менее, имея латентные черты маньяка, они нередко имеют в наличии определенное количество жесткого порно с элементами БДСМ, фистинга и других. В своем подсознании они находят персонаж, который, по их мнению, аналогичен и производят слияние с ним, беря таковую природу от сталкеров ролевиков. Так же имея высокие интеллектуальные данные они грамотно занимаются разведывательной деятельностью, а так же ведя себя вполне естественно выжидают подходящего момента для жертвы. При этом он не ставит мелких подстав, готовя жертву для чего то более крупного.

№	Сталкеры	Тип поведения	Трофеи	Степень опасности
1	Кавесы	Оставляют метки о себе.	нет	средняя
2	Ролевики	Играют роль других персонажей.	нет	низкая
3	Разведчики	Ведут профессиональный сбор данных о объектах.	нет	высокая
4	Хищники	Наталиваются оставляя угрожающие знаки.	да	высокая
5	Отвергнутые	Навязывают подарки, цветы, шоколадки и др.	да	средняя высокая
6	Дивергенты	Имеют комбинированную модель поведения.	да	крайне высокая

Так по степени опасности можно наблюдать что крайне опасным типом стalkerов являются дивергенты, затем разведчики, хищники, отвергнутые, кавесы и ролевикаи.

Анализируя стalkerинг на привычный состав преступления можно разделить его на объект, субъект, объективную сторону и субъективную сторону.

СОСТАВ ПОТЕНЦИАЛЬНОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ «СТАЛКИНГ»			
СУБЪЕКТ	СУБЪЕКТИВНАЯ СТОРОНА	ОБЪЕКТ	ОБЪЕКТИВНАЯ СТОРОНА.
Субъектом преступления является сам стalker непосредственно, независимо от типа, признанный виновным лицом.	представляет собой внутреннее отношение лица к содеянному, выраженное в понимании своих действий и их оценке, а также в желании наступления определенных последствий. Субъективная сторона стalkerа всегда выражается в вине, совершенной под прямым умыслом.	Преступное посягательство, выраженное в угрозе причинения либо причинении физического либо морального вреда общественным благам либо интересам преследуемого, которыми является личное пространство преследуемого. В соответствии с западным классификатором предметом преступления является моральное состояние преследуемого.	Время – процесс преследования. Место – места посещения жертвы. Способ – преследование. При наличии вышеуказанных трех элементов стalkerинг имеет степень общественной опасности преступления.

Таким образом, при нынешних тенденциях развития уголовного законодательства в Республике Казахстан неоконченное преступление, выраженное в преследовании жертвы является достаточно актуальным вопросом для изучения. Так, преступление, классифицированное как стalkerинг является необходимым элементом для внедрения в уголовный кодекс Республики Казахстан.

Литература

1. Pathe M, Mullen PE: *The impact of stalkers on their victims. Br J Psychiatry* 1997; 170: 1217.
2. Meloy JR: *The psychology of stalking, in The Psychology of Stalking. Edited by Meloy JR, San Diego, Academic Press, 1998, pp 221.*
3. Lewis CT, Short C: *A Latin Dictionary. London, Oxford University Press, 1879.*
4. Zona MA, Sharma KK, Lane J: *A comparative study of erotomanic and obsessional subjects in a forensic sample. J Forensic Sci* 1993; 38: 894903.
5. Harmon RB, Rosner R, Owens H: *Obsessional harassment and erotomania in a criminal court population, J Forensic Sci* 1995; 40: 188196.
6. Kienlen KK, Birmingham DL, Solberg KB, Oregon JT, Meloy JR: *A comparative study of psychotic and nonpsychotic stalking. J Am Acad Psychiatry Law* 1997; 25: 317334.
7. Orion D; *I Know You Really Love Me; A Psychiatrist's Journal of Erotomania, Stalking and Obsessive Love, New York, Macmillan, 1997.*

8. Mullen PE, Pathe M: *The pathological extension of love. Br J Psychiatry* 1994; 165: 614623.

9. de Clerambault CO: *Les psychoses passionnelles, in Oeuvres Psychiatriques. Paris, Presses Universitaires, 1942, pp 315322.*

10. Kretschmer E: *Der Sensitive Beziehungswahn (The sensitive delusions of reference) (1918), in Themes and Variations in European Psychiatry. Edited by Hirsch SR, Shepherd M. Bristol, UK, Wright, 1974, pp 152195.*

11. *English Law Reports: Regina vs Dunn, Queen's Bench, Case 599, 1840, pp 939949.*

12. Esquirol JED: *Mental Maladies: A Treatise on Insanity. Translated by de Saussure R, New York, Hafner Press, 1965.*

13. Kraepelin E: *ManicDepressive Insanity and Paranoia. Translated by Barclay RM, edited by Robertson GM. Edinburgh, E & S Livingstone, 1921.*

14. KrafftEbing R: *Text Book of Insanity. Translated by Chaddock CO. Philadelphia, FA Davis, 1904.*

15. Jason LA, Reichler A, Easton J, Neal A, Wilson M: *Female harassment after ending a relationship: a preliminary study. Alternative Lifestyles* 1984; 6: 259269.

16. *California Penal Code 646.9 (West, 1990; suppl. 1994).*

17. Meloy JR, Gothard S: *Demographic and clinical comparison of obsessional followers and offenders with mental disorders. Am J Psychiatry* 1995; 152: 258263

Джунисбекова Лаура Мухтаровна

докторант PhD 3 курса юридического факультета ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Астана
lori_jun@mail.ru

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ СТРАН СНГ И ЕАЭС И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГАРМОНИЗАЦИИ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Резюме. Данная статья посвящена интеграционным процессам стран СНГ и ЕАЭС и перспективам развития гармонизации трудового законодательства на постсоветском пространстве. Рассмотрены мировые интеграционные процессы, формы региональной интеграции, перспективы развития интеграционных процессов, а также факторы, осложняющие развитие интеграции между странами. Приведены показатели экономического роста стран СНГ. А также, рассмотрена интеграция Евразийского экономического союза. Приведены взгляды ученых России и Казахстана о перспективах гармонизации и унификацию трудового законодательства стран ЕАЭС и модельному трудовому кодексу в рамках СНГ.

Ключевые слова: Евразийский экономический союз, интеграционные процессы, гармонизация трудового законодательства, международные отношения.

Summary. This article is devoted to the integration processes of the CIS countries and the EAEU and the prospects for the development of harmonization of labor legislation in the post-Soviet space. World integration processes, forms of regional integration, prospects for the development of integration processes, as well as factors that complicate the development of integration between countries are considered. The indicators of economic growth of the CIS are given. And also, the integration of the Eurasian Economic Union was considered. The views of Russian and Kazakh scientists on the prospects for harmonization and unification of the labor legislation of the EAEU countries and the model labor code within the CIS are given.

Key words: the Eurasian Economic Union, integration processes, harmonization of labor legislation, international relations.

Түйін. Бұл мақала ТМД елдерінің және ЕАО-ның интеграциялық үдерістеріне және посткеңестік кеңістіктегі еңбек заңнамасын үйлестірудің перспективаларына арналған. Әлемдік интеграциялық үдерістер, аймақтық интеграция нысандары, интеграциялық үдерістерді дамыту перспективалары, сондай-ақ елдер арасындағы интеграцияны дамытуды қиындататын факторлар қарастырылады. ТМД елдерінің экономикалық өсу көрсеткіштері. Сондай-ақ, Еуразиялық экономикалық одақтың интеграциясы. Еуразиялық экономикалық одақ елдерінің еңбек заңнамасын үйлестіру және біріздендіру перспективалары және Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы шеңберінде үлгі еңбек кодексі бойынша ресейлік және қазақстандық ғалымдардың пікірлері келтірілген.

Трудовая интеграция, является исторически сложившейся общностью, которая складывалась на протяжении многих лет. Она представляет собой широкое межгосударственное объединение, которое обладает своей организационной структурой. Между участниками интеграции осуществ-

ляется более глубокое разделение труда, ведется интенсивный обмен товарами, услугами, капиталами, рабочей силой. [1] Интеграционные процессы, происходящие на современном этапе в мире, являются одними из ключевых в формировании системы международных отношений. Интеграция стала необходимым фактором экономического, социально-политического, культурного и других процессов развития регионов земного шара. Поэтому возникновение Европейского Союза стало исторически важным событием не только в сфере экономического сотрудничества в жизни европейских государств, но и началом нового этапа в истории международных отношений. Сегодня в мире развивается множество типов интеграционных моделей, которые различаются по своим целям и функциям, создаются по причине возникновения национальных интересов государства, групп государств, как на объективной, так и субъективной почве, отдельных правящих групп и режимов. Но интеграция, являющаяся многогранным процессом, имеет сущностное значение как взаимодействие многих факторов, ставящих перед собой такие цели, как сохранение мира, стабильности, безопасности в регионе, экономическое взаимодействие, рост благосостояния. Интеграционные процессы как факторы мировой политики находятся в состоянии постоянного развития и изменений. Они вносят много нового как в содержание международных отношений, так и в их формы и функции. Интеграция — это объективный, многогранный, противоречивый процесс, сопровождаемый поисками, крупными финансово-экономическими, социальными, правовыми, политическими и другими экспериментами, которые обусловлены требованиями реальности и ею же корректируемые. Часто интеграция становится единственно необходимым шагом и этапом в существовании и развитии государства или групп государств. Опыт Содружества Независимых Государств можно отнести к вышесказанному. [2]

Основой интеграционного процесса являются совпадение интересов и выгоды многостороннего сотрудничества государств-участников. Интеграция тем эффективнее, чем выше уровни социально-экономического развития государств ЕАЭС и чем ближе этническо-религиозные и социокультурные менталитеты народов объединяющихся стран. Эффективная интеграция имеет следствием:

* ускорение темпов взаимной торговли, экономического роста и сокращение транзакционных издержек;

* повышение конкурентоспособности товаров, фирм и национальных экономик, рост инновационного потенциала в результате усиления конкуренции на внутренних рынках государств;

* увеличение притока иностранных инвестиций, как из стран-участниц интеграционного объединения, так и из третьих стран;

* сглаживание межстрановых различий в уровне и качестве жизни населения.

В мировой практике сложились следующие формы региональной интеграции государств:

* зона свободной торговли, в рамках которой устанавливается свободный от торговых ограничений режим торговли товарами между странами-участницами; при этом каждая страна имеет собственный таможенный тариф в отношении третьих стран;

* таможенный союз: наряду с функционированием зоны свободной торговли устанавливается единый таможенный тариф и проводится общая внешнеторговая политика в отношении третьих стран;

* общий рынок: таможенный союз дополняется согласованной экономической и научно-технической политикой; для координации экономической политики создаются межгосударственные или наднациональные институты, которым передается часть национального суверенитета государств;

* единый внутренний рынок: обеспечивается свободное передвижение не только товаров, но и услуг, капитала и рабочей силы; унифицируется национальное законодательство государств-членов; усиливаются наднациональные органы контроля и управления;

* экономический и валютный союз: создается единое экономическое, валютно-финансовое, правовое и информационное пространство при обязательном соблюдении межгосударственных договоров;

* политический союз: осуществляется переход стран-участниц к общей внешней политике, политике безопасности, вводится единое гражданство, усиливается сотрудничество в правосудии и внутренних делах.

Сегодня наиболее остро стоит вопрос не столько ускоренного осуществления интеграционного процесса на территории СНГ, сколько поиска качественных «точек соприкосновения», которые позволят более объективно оценить перспективы развития как государств-участников, так и СНГ в целом. Только общими усилиями, направленными на противостояние негативным мировым тенденциям, можно повысить конкурентоспособность национальных экономик и благосостояние проживающих на территории стран-участниц граждан.

Существует ряд объективных факторов, значительно осложняющих развитие интеграции между странами.

1. В интеграции на постсоветском пространстве участвуют страны, заметно отличающиеся по экономическому потенциалу.

2. Интеграция осуществляется в условиях глубокого экономического кризиса.

3. В странах СНГ не завершены рыночные преобразования. Имеются расхождения в подходах к темпам и путям осуществления.

4. Существует определенное противодействие ведущих мировых держав интеграционным процессам стран СНГ.

Помимо этого есть и ряд субъективных факторов: региональные интересы национальных элит, национальный сепаратизм.

Товарная структура торговли внутри СНГ примерно соответствует структуре товарооборота региональных группировок развивающихся стран. Очевидно, такая структура уменьшает взаимосвязь экономик стран Содружества, резко снижая их экономический интерес друг к другу. Это ведёт к тому, что они нередко выступают соперниками на одних и тех же рынках. [3]

Возобновление роста экономики России в 2010 году способствовало экономическому оживлению в странах-участницах Содружества, что привело к расширению масштабов экспорта и финансовых потоков. Увеличился объем денежных переводов из России в страны Содружества от рабочих эмигрантов из Центральной Азии и Кавказа, что чрезвычайно важно для стран СНГ с низким уровнем дохода.

После резкого спада в 2015 году, показатели производства в СНГ в 2016 году пошли вверх благодаря правильным совместным действиям руководителей стран Содружества и повышению роста цен на сырьевые товары, а также общему улучшению внешних условий. Внутренний спрос в регионе растет всё более высокими темпами, что говорит о расширении регионального рынка, оптимизации совместного производства, специализации и кооперации в СНГ.

Показатель экономического роста региона в 2016 году составил 4,1 процента, и ожидается, что он будет увеличиваться примерно такими же темпами в 2015 и 2016 годах. Наибольший экономический рост в 2016 году обеспечили Россия, Белоруссия, Казахстан, Узбекистан, Туркменистан. В отрицательной зоне осталась только Киргизия, из-за сложнейшей политической ситуации и соответствующих экономических потерь.

Возобновление роста производства сопровождалось улучшением показателей занятости и ростом заработной платы в масштабах всего региона. В Российской Федерации резкое сокращение задолженности по зарплате и создание рабочих мест

способствовали ускорению роста. Темпы роста занятости в Казахстане были самыми высокими в регионе, и, что примечательно, создание рабочих мест продолжалось даже в 2009 году, когда начался экономический спад.

До середины 2016 года показатели инфляции в странах СНГ продолжали уменьшаться. Однако они стали вновь расти во второй половине 2016 года в результате ряда потрясений в сфере предложения, в том числе, в особенности, из-за засухи в Российской Федерации и Украине, которая привела к резкому росту цен на продовольствие.

Власти большинства стран СНГ оказывали поддержку процессу экономического восстановления, снижая процентную ставку и принимая меры бюджетно-финансового стимулирования. Восстановление, в свою очередь, привело к росту государственных поступлений, особенно в странах СНГ, являющихся производителями энергоносителей, где увеличению поступлений в дополнительной степени способствовало возобновление роста цен на сырьевые товары. Тем не менее, бюджетный дефицит по-прежнему сохраняется в рамках всего региона. После длительного периода, в течение которого отмечался бюджетный профицит, в 2016 году в Российской Федерации второй год подряд будет иметь место его дефицит. Ожидаемое ужесточение фискальной политики в 2017 году может ослабить рост и ухудшить перспективы создания рабочих мест, если не улучшится ситуация с предоставлением заемных средств частному сектору и не будет иметь место дальнейшее увеличение расходов на личное потребление и инвестирование.

Финансовый сектор стал одним из тех каналов, через посредство которого финансовый кризис, как и во всём мире, охватил экономику стран СНГ. Как это не удивительно, относительно низкий уровень финансового развития и ограниченность интеграции на международных рынках капитала обеспечили отдельным субъектам Содружества определенную степень защищенности, особенно финансовым секторам стран региона с низким уровнем дохода.

Однако, несмотря на продолжающийся процесс экономического восстановления, банковский сектор в СНГ остается в неустойчивом положении в силу проблем в области финансирования, с одной стороны, и увеличения числа неблагополучных кредитов, с другой. Страны, которые полагались, главным образом, на внутренние сбережения в качестве источника финансирования, такие, как Узбекистан и Туркменистан, оказались относительно защищенными в условиях мирового финансового кризиса. Однако большинство стран, даже те, где имеет место профицит счета текущих операций, полагались на внешние источники финансирования. Поскольку получать доступ к международным рынкам капитала становилось все сложнее, и мно-

гие иностранные банки отказались предоставлять финансовые ресурсы, выделение кредитов странам СНГ резко сократилось.

Экономическое восстановление в СНГ в значительной степени зависит от улучшения внешних условий, в том числе от роста цен на сырьевые товары, и от положения дел в

русской экономике. В большинстве стран СНГ общие экономические показатели по-прежнему остаются ниже потенциально возможных. Ключевые задачи, от решения которых зависит обеспечение устойчивого роста в странах Содружества, заключаются в диверсификации и инновации развития их реального сектора экономики с тем, чтобы уменьшить степень её уязвимости перед лицом внешних факторов и устранении сохраняющихся недостатков финансового сектора. [4]

Одной из концептуальных тенденций, характеризующих различные аспекты трансформации современного миропорядка, является динамичное развитие интеграционных процессов на пространстве союза «Беларусь-Россия», Содружества Независимых Государств и Евразийского Экономического Союза. В последние годы евразийское политическое добрососедство продолжает расширяться. За 20 лет СНГ подтвердило свою важную историческую роль в мировых и региональных процессах. Накопленный в рамках Содружества интеграционный опыт позволил ряду государств-участников СНГ сформировать основы новых межгосударственных отношений на постсоветском пространстве – Таможенный союз и Единое экономическое пространство. [5]

Благодаря интеграции странам Евразийского экономического союза во многом удалось нивелировать неблагоприятное воздействие на них внешней конъюнктуры. Об этом заявил Президент России В.В.Путин на заседании Высшего Евразийского экономического совета в Бишкеке в апреле 2017 года. Он отметил, что сотрудничество продвигается успешно. Создан емкий общий рынок с универсальными правилами для экономических операторов. Объем торговли в январе 2017 года вырос на 38 %, а поставки в третьи страны – на 37%. В 2016 году около 62 % объема совокупных внутрисоюзных поставок пришлось на Россию. Одна из задач – последовательное устранение препятствий на пути свободного движения товаров, рабочей силы, услуги и капитала. Они пока сохраняются, но должны быть постепенно устранены до 2025 года. Действует Соглашение о свободной торговле с Вьетнамом, ведутся переговоры с Китаем, Израилем, Сербией, Египтом, Индией, Сингапуром, идет работа с Ираном. А пока что к саммиту впервые присоединилась Молдова. [6]

Евразийская экономическая интеграция, которая в последние годы наращивает обороты, ставит перед учеными-юристами новые задачи, одна из ко-

торых – определение оптимальных путей гармонизации трудового законодательства в рамках ЕАЭС. Сложность ее решения видится в том, что вначале в СНГ, в затем в ЕврАзЭС, прекратившим свое существование с января 2015 года, опыт подобной гармонизации оказался не вполне успешным. Во всяком случае, ни Модельный трудовой кодекс в рамках СНГ, ни Основы трудового законодательства ЕврАзЭС так и не были приняты, хотя долгое время разрабатывались. Чтобы эта участь не

постигла и процесс гармонизации трудового законодательства в ЕАЭС, нужно уже на начальном этапе определить, в каком направлении государствам-членам двигаться, какие возможности для решения этого вопроса предоставляет Договор о ЕАЭС, какие международно-правовые и надгосударственные источники наиболее эффективны для целей гармонизации.

Гармонизацию и даже унификацию трудового законодательства ЕврАзЭС считала необходимыми С.Ю. Головина, поскольку без схожих норм трудового права не может эффективно функционировать единый рынок рабочей силы. Н.Л. Лютов полагал достаточно амбициозной задачу принятия единого Трудового кодекса стран ЕврАзЭС и более реалистичными считал разработку и принятие Основ трудового законодательства государств-членов ЕврАзЭС. [7]

Интересные взгляды о перспективах гармонизации трудового права высказали казахстанские ученые Т.М. Абайдельдинов и С.Ж. Сулейменова: «Гармонизация трудового законодательства государств ЕАЭС должна осуществляться не прибегая к унификации норма, а путем сближения на основе теории трансформации... При этом государства ЕАЭС сохраняют суверенитет, политическую самостоятельность, оставаясь субъектами международных отношений и международного трудового права». С переходом в будущем от ЕАЭС к Евразийскому Союзу, вероятно, откроются перспективы и для унификации, но при том условии, что в Союзе будут сформированы надгосударственные органы парламентского типа.»

Другой казахстанский исследователь А.К. Надирова предлагает два варианта решения задачи по гармонизации трудового законодательства государств-членов ЕАЭС:

1) создание Основ трудового законодательства стран ЕАЭС, которые станут частью наднационального евразийского законодательства;

2) разработка модельных законов, в соответствии с которыми будут приводиться нормативные правовые базы государств-членов ЕАЭС.[8]

Однако, оба эти варианта в настоящее время малоперспективны и нереализуемы, так как в Союзе согласно Договору о ЕАЭС отсутствуют наднациональные органы парламентского типа, а Высший совет и ЕЭК не обладают правом принимать наднациональные акты в форме законов, кодексов (даже модельных) или Основ законодательства. [9]

Государства-участники ЕАЭС стремятся по мере возможности решать вместе актуальные проблемы – приведение уровня экономического развития всех государств ЕАЭС, создание международной нормативной базы для бесперебойного взаимовыгодного сотрудничества.

Литература:

1. Материалы из сайта <https://studfiles.net/preview/2482196/>
2. Материалы из сайта <https://articlekz.com/article/5486>
3. Материалы из сайта <https://studfiles.net/preview/2482196/>
4. Материалы из сайта <https://studfiles.net/preview/2482196/>
5. Концепция внешней политики Российской Федерации: утв. Президентом Российской Федерации от 30 ноября 2015 г.
6. Европейско-Азиатский правовой конгресс. Развитие мирового правопорядка: институты и механизмы. Доклады исполнительного комитета к одиннадцатой сессии конгресса. Екатеринбург 2017. Проект доклада «Политические и правовые аспекты трансформации современного правового правопорядка». С. 9.
7. Лютов Н.Л. Некоторые соображения по поводу гармонизации трудового законодательства в рамках ЕврАзЭС // Трудовое право России и за рубежом. 2010. № 3. С. 17-22.
8. Надирова А.К. Гармонизация трудового права в условиях евразийской региональной интеграции. Алматы, 2016. С. 17.
9. Европейско-Азиатский правовой конгресс. Развитие мирового правопорядка: институты и механизмы. Доклады исполнительного комитета к одиннадцатой сессии конгресса. Екатеринбург 2017. К.Л. Томашевский «Пути гармонизации трудового законодательства государств ЕАЭС». С.74-76.

Исибаева Елизавета Иманғали қызы

тарих ғылымдарының кандидаты, Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Экономика және құқық факультеті, Ақтөбе қаласы, isibaeva70@mail.ru

ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТТЫЛЫҚ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

***Түйін.** Мақалада құқықтық сауаттылықты арттырудың негізгі бағыттары көрсетілген. Құқықтық сауаттылық – жеке адамның құқықтық мәдениетінің элементі болып табылады.*

***Резюме.** В данной статье указаны основные направления повышения правовой грамотности. Правовая грамотность как элемент культуры личности*

***Summary.** This article outlines the main areas for increasing legal literacy. Legal literacy as an element of a person's culture.*

Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаев 1995 жылы маусым айында елімізде жаппай құқықтық білім беруді жүзеге асыру жөніндегі шаралар туралы қаулы қабылданған еді. Қазіргі кезде қоғамда құқықтық білімге терең назар аударудың бірқатар себептері бар.

Қазақстан дербес тәуелсіз мемлекет болды. Жаңа қоғамды ұйымдастыруға бағытталған қызметтер атқарушы – Президент Әкімшілігі. Парламент, Үкімет, Конституция Кеңес т.б. құрылды. 1995 жылы тамыз айында бүкілхалықтық дауыс беру нәтижесінде қабылданған конституция жаңа мемлекеттік органдары заңдастырып қана қоймай, сонымен бірге әрбір жеке адам мен азаматтық кең көлемде демократиялық құқықтары мен бостандықтарын баянды етті.

Сонымен қатар азаматтың міндеттері де айтылды. Құқықтық мемлекеттің теориясы заңның үстемдігі мен оның әлеуметтік өмірді реттеуші ретінде тануға негізделеді. Бұл рөл заңға жай ғана құрметтен гөрі маңыздырақ және жан-жақты екені белгілі. Қоғам тәртіпке негізделіп, қалыптасып, өмір сүреді. Қоғамдағы тәртіп түрлі әлеуметтік нормалардың, адамдардың мінез — құлқын реттейтін қағидалардың әсерімен, яғни күшімен орнатылады [1,18].

Құқықтық нормаларды қолдану нәтижесінде құқықтық тәртіп орнығатыны, ал құқықтық нормалар негізінен заңнан нәр алып белгілі құқықтар мен міндеттер жүктейтіні белгілі. Еліміздің заңдарын сақтау, оған мойынсыну- жауапкершілікті, түсіністікті, заңдарды білуді және соған сәйкес мінез-құлық пен іс-әрекеттерді үйлестіруді талап етеді. Қоғамның ең өзекті мәселелерінің бірі – қылмыстың, құқық бұзушылықтың алдын алу. Бұны бүгінгі таңда барлық деңгейдегі шенеуніктерден бастап, құқық қорғау органдары қызметкерлері, ұстаздар мен ата-аналар, азаматтар да түсінуде.

Құқық бұзушылық жөнінде «Құқық бұзушылық дегеніміз – адамның қоғамға, мемлекетке немесе жеке тұлғаға зиян келтіретін, соны заң алдындағы жауаптылыққа апаратын құқыққа қайшы әрекеті немесе әрекетсіздігі», — деп көрсетілген [2,198]. Қоғамда тәртіп орнамаса, ол құлдырайды, яғни келешегі болмайды. Бұл бәрімізге белгілі және оны жақсы түсінеміз. Дегенмен, қоғамда қоғамдық тәртіпті бұзуға бейім азаматтар да кездеседі және бұл — құқық бұзушылықтың орын алуына әкеп соқтырады, сондықтан құқық бұзушылық — қоғам өміріне тән қауіпті дерт. Құқық бұзушылықтың себептеріне қатысты ықылым заманнан осы күнге дейін әр түрлі пікірлер айтылып келеді. Солардың ішінде құқықтық нормаларды бұзуына ең алдымен әлеуметтік және биологиялық жағдайлар әсер ететінін байқауға болады.

Жастар арасында құқық бұзушылықтың алдын алуға, қоғамдық тәртіпті сақтауға, заңды жауапкершілікті сезінуге өз үлесін қосатын, атсалысатын субъектілердің бірі — оқу орындары болып табылады. Оқу орнында жасөспірімнің азаматтық, патриоттық, адамгершілік, салауаттық, құқықтық, мәдени, шығармашылық т.б. қасиеттерін дамыту және қалыптастыру процесі жүзеге асырылады. Бұл ұжым мүшелеріне үлкен жауапкершілік пен міндет жүктейді.

Құқық бұзушылық пен келеңсіз жағдайларды барынша болдырмау және алдын алу, оның зияндылығы мен қауіптілігін түсіндіруде — өскелең ұрпаққа құқықтық тәрбие беру, оның мақсат – міндеттерін дұрыс түсіндірудің маңызы ерекше. Құқықтық тәрбие беру жан — жақты тәрбиелеудің маңызды бір саласы. «Құқықтық тәрбие мақсаты – оқушыларда құқықтық мәдениет пен құқықтық әрекет – қылық қалыптастырып, оларды құқықтық заңдылық талаптарын түсінуге әрі мойындауға баулу», — деп анықталған [3,181].

Құқықтық тәрбие беру баланың жеке тұлғасын қалыптастырып, олардың бойына жоғары идеялық пен қоғамдық меншікке қатынасты көзқарасты дарытудың асыл міндеттерін атқарады. Мемлекетіміз жастарға құқықтық тәрбие беру ісіне үнемі маңыз беріп келеді.

Қазақстан заңдарына терең құрмет сезімін қалыптастыру, оларды сөзсіз сақтау және орындау – ұзақ уақыт тәрбие жұмысын жүргізудің жемісі. Көбіне құқықтық сананың төмендегі, материалдық және рухани игіліктердің не екенін жөнді түсінбеушілік қоғамға жат қылықтарды туғызады.

Сондықтан да әр оқушының санасына құқықтық нормаларды жеткізу, жеткізіп қана қоймай оның күнделікті мінез-құлық нормасына айналдыру үшін күресу құқықтық тәрбиенің міндеті болып табылады. Құқықтың тәрбие негізі отбасынан басталады.

Бізде көптеген ата - аналар баланың кемшілігін мектептегі мұғалімдерден көреді. Отбасында мұғалімдер туралы жақсы пікір айтылса, алдымен ата - ананың мектеп, ұстаз туралы жақсы ниеті балаға жақсы әсер етеді. Ондай балалардың оқуға, білімге, мектепке құштарлығы артады. Ұстазды, адамды сыйлауы өзгеше болады. Мектеп, ұстаз туралы басқаша пікірде көңілі толмаған ойлардың жетегінде баласының алдында ғайбаттау сөздер сөйленетін болса, ол баланың мектеп, мұғалімге көзқарасы өзгереді.

Оқу - үлгеріміне әсер етеді. Немқұрайлы қарап, үлгерімі нашарлайды. Ата - ана өз баласының ынтасын үйдегі тәрбие арқылы өзі жойып отырғанын білмейді. Бала тәрбиесі отбасынан басталады. Мектепке келгеннен кейін ол мінез отбасында қалыптасқан тәрбие одан әрі жалғасады. Бір тәуліктің яғни 24 сағаттың 6 сағаты мектепте, қалғаны тәрбие ордасы, үнемі ата - ана болып қала береді. Баланың сабаққа саналы қарап озат оқушы болып өсуі, ол мұғалім мен ата - ананың бірігіп өсірген жеміс ағашы, немесе ұшқыр ұшақ жасаумен тең десем артық емес. Дұрыс өспеген жеміс ағашы, дұрыс жеміс бермесе қуануға бола ма? Бір бөлшегі бұрыс жасалған ұшақты ұшырғаннан не пайда? Ол өзінде, өзгені де мерт етпей ме?

Сонымен әрбір ата - ана өз баласының тәрбиелі де, саналы, мәдениетті, жүрген ортасында сүйкімді болу үшін алдымен тәрбиені өзінен бастағаны жөн, яғни оғаш қылықтармен баласына үлгі - өнеге көрсетпеуге тырысқаны жөн. Жас кезінде баласына дұрыс тәрбие бере алмаған ата - ана кейін бармағын тістеп өкініп қалады. Қалай қисайтсаң солай өседі. Оның түзу жолмен жүріп білімді де саналы азамат болып өсуі біздің, яғни әрбір ата - ананың қолында. Жастар арасында құқықтық тәртіпті бұзушылықтың алдын алу үшін жүргізілетін шаралар:

тәртіп бұзушының теріс мінез-құлқын қалыптастыруға ықпал ететін жағдайларды жою;

жас буынның тәрбиесін, өмір жағдайын, ортасын сауықтыру;

оқу, еңбек іс-әрекетін тиімді ұйымдастыру;

Отан қорғау, туған елдің күш-қуатын молайту, сөз, баспа-сөз бостандығы мәселелері жөнінде тәрбиелік іс-шараларды өткізу.

Тәрбие процесінің мынадай бағыттарына көңіл аудару қажет:

үйлесімді жан-жақты дамыту мақсатын есепке ала отырып, тұлғаны біртұтас қалыптастыру;

азаматтық құндылықтар, әлеуметтік бағдарлы мотивация, ақыл-ой, эмоционалдық және еріктік үйлесім ауқымы негізінде тұлғаның адамгершілік сапаларын қалыптастыру;

білімгерлерді ғылыми, мәдени және өнер, т.б. қоғамдық құндылыққа тәрбиелеу;

қоғамның демократиялық өңделуіне, тұлғаның құқықтары мен міндеттеріне сәйкес өмірлік позицияға тәрбиелеу [4,163]. Құқықтық тәрбие беруде олардың құқықтық сана сезімінің бірінші кезекте қалыптасуының маңызы зор.

Себебі, құқықтық сана – қоғамдық сананың ерекше түрі. Сондықтан, құқықтық тәрбие беруде жастардың санасын тәрбиелеу, жауапкершілік сезімін көтеру, ұйымшылдық пен тәртіптілікті нығайту – оқу-тәрбие жұмыстарының негізгі бір бағыты. Бүгінде Қазақстан республикасында демократияға бағытталған құқықтық мемлекет құру идеясын жүзеге асырып, ондағы әрбір азаматтың өз құқықтарын жете біліп, соған сай сана-сезімдерін қалыптастыру қажет. Құқықтық мемлекетті орнықтыруда еліміздің құқықтық мәдениетін көтеру басты мақсатымыз болмақ. Ол үшін құқықтық тәрбие талаптарын сараптап алғанмыз жөн. Сондықтан мынадай ұсынысымыз бар:

Жалпы білім беру мектептерінің алғашқы сыныптарынан бастап «Құқық негізі» пәнін оқытып, оның оқу бағдарламасына «Кәмелетке толмағандардың құқықтары мен міндеттері» туралы Конституциялық құқықтан, Әкімшілік құқығынан, Азаматтық құқықтан, Қылмыстық құқықтан нормалар енгізілуі тиіс.

Кәмелетке толмағандардың құқықтарының бұзылуы және олардың құқықбұзушылыққа қатысулары мектеп оқушыларының өз құқықтары мен міндеттерін меңгермегендіктен туындайды. Мектеп оқушылары өздерінің құқықтары мен міндеттерін білетін болса келеңсіз жағдай туғызатын мұғалімдерді орнына қоя біледі және құқықтық мемлекеттің басты принципінің бірін орындауға мүмкіндік туындайды.

Ауыл халқы құқықтық сауаттылық жағынан толық қамтылмай отыр. Оны Президенттің Жолдауларын насихаттауға барған кезде заңгерлер жақсы байқайды. Сондықтан әрбір ауданға қарасты ауылдарда аудандағы әділет бөлімінен құқықтық сауаттылықты көтеретін жоғары білімді бір заңгерден бекітілуі тиіс. Әйтпесе ауылдан қалаға келген, аудан орталығына ауылдан келген адамдардың құқықтық сауаттылық деңгейінің кемшілігі байқалып отырады.

Құқықтық саладағы білімді арттыруға бағытталған, мамандандырылған интернет-сайттар ашылуы қажет. Азаматтардың еркін түрде құқықтық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік туар еді [6,20]. Ғалым, заңгерлерді, саясаттанушылар-

ды, құқық қорғау, сот және өзге де органдардың неғұрлым тәжірибелі практикалық қызметкерлерін тарта отырып, құқықтық пәндердің оқытушыларына қайта даярлау және біліктілігін арттыруды жүзеге асыру.

Сонымен, құқықтық тәрбие мен құқықтық жігерлі сана алдымен отбасынан басталады. Бүгінгі қоғамды дамыту үшін әрқайсысымыз құқықтық заңға құрметпен қарап, өз бойымызда құқықтық сана мен жігерді шыңдауымыз керектігін өмір көрсетіп отыр.

Аталған қылмыс түрлерін болдырмау, оның алдын алу үшін құқықтық насихатты күшейтіп, құқықтық тәрбиені одан әрі жетілдіру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Г.Искакова, Н.Фазизова, А.Сембаева, *Қазақстан Республикасындағы адам құқығы, оқу құралы, Астана, 2008 ж, 9 бет*

2. Ғ.Сапарғалиев, А.Ибраева, *«Мемлекет және құқық теориясы», Алматы, 2007ж, 198 бет*

3. Ғ.Сапарғалиев, А.Ибраева, *«Мемлекет және құқық теориясы», Алматы, 2007ж, 181 бет*

4. Бабаев С., Оңалбек Ж. *«Жалпы педагогика», Алматы, 2005ж, 163-бет*

5. Ғ.Сапарғалиев, А.Ибраева, *«Мемлекет және құқық теориясы», Алматы, 2007ж, 197 бет*

6. А.Ә.Маханбетова, Р.С.Егізбаева, *«Кәметке толмағандарды құқықтық мәдениетке тәрбиелеу», Алматы, 2010 ж, 20 бет*

Саутбаева С.Б.

старший преподаватель, магистр юридических наук кафедры «Юриспруденции»
факультета Экономики и права АРГУ им. К. Жубанова, k.aigul_k@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ КОЛЛЕКТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УСЛОВИЯХ ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ

Человечество пережило две мировые войны в XX веке, которые унесли жизни миллионов людей, для того, чтобы возобладало стремление к миру, торжественно провозглашенное в 1945 году в Уставе Организации Объединенных Наций. Однако положение вещей до сих пор остается непростым. Со времени окончания второй мировой войны имели место войны и конфликты, унесшие человеческие жизни. Дают о себе знать гражданские войны, местные и региональные конфликты. По сути, война эта форма коллективного насилия, которая оказывала воздействие на жизнь государств. В последние годы военные конфликты стали частыми и продолжительными, создав своего рода тупиковые ситуации. Война между Ираком и Ираном длилась дольше, чем вторая мировая война. Непростая ситуация у военнопленных, беженцев в мире. Приведенные примеры со всей очевидностью свидетельствуют о необходимости защиты прав человека в период военных действий. Правомерно ли говорить о правах человека в ходе военных действий? Ведь еще Гуго Гроций подчеркивал, что «войны совершенно не совместимы с правом» [14;125], имея в виду, что война допускает, «санкционирует» право на преступление, в том числе лишение человеческой жизни. Война, даже в тех случаях, когда вызванное ею насилие каким-то образом ограничивается и регулируется, причиняет страдания. Необходимо сделать все возможное для защиты неотъемлемых прав человека в период вооруженных конфликтов. Международное гуманитарное право содержит совокупность норм, призванных обеспечить лицу, оказавшемуся во власти воюющей стороны, определенное качество жизни и уважение личного достоинства. Однако эти нормы предусматривают, что указанное лицо должно пользоваться гуманным обращением и гарантиями безопасности, поскольку ему может грозить произвол со стороны властей, в руках которых он находится. Именно поэтому защита может быть предоставлена только при условии согласия со стороны соответствующих властей, которых международное гуманитарное право обязывает. Поскольку войны всегда велись между государствами, защита жертв этих войн относилась к области именно международного права. Сначала речь шла о нормах обычного права. 1864 год был ознаменован началом кодификации, конкретизации и развития этих норм по инициативе Анри Дюнана и затем Международного Комитета Красного Креста, одним

из основателей которого он являлся. В настоящее время основными источниками международного гуманитарного права являются Женевские конвенции о защите жертв войны от 12 августа 1949 года:

-Конвенция об улучшении участи раненых и больных в действующих армиях (I Женевская конвенция);

-Конвенция об улучшении участи раненых, больных и лиц, потерпевших кораблекрушение, из состава вооруженных сил на море (II Женевская конвенция);

-Конвенция об обращении с военнопленными (III Женевская конвенция);

-Конвенция о защите гражданского населения во время войны (IV Женевская конвенция);

-Дополнительные протоколы к ним от 8 июня 1977 года: - Протокол I, касающийся защиты жертв международных вооруженных конфликтов; - Протокол II, касающийся защиты жертв вооруженных конфликтов немеждународного характера;

-IV Гагская конвенция 1907 года и являющееся приложением к ней Положение о законах и обычаях сухопутной войны.

В данных источниках международного гуманитарного права четко определена и ответственность за нарушения прав человека. Ответственность за нарушение прав человека в условиях вооруженных конфликтов можно рассматривать как коллективную ответственность, т.е. ответственность воюющей стороны (чаще всего - государства) за все действия, совершаемые лицами, входящими в состав ее вооруженных сил, или как индивидуальную ответственность конкретных правонарушителей.

Опыт вооруженных конфликтов свидетельствует о том, что во время войны несоизмеримо велико число нарушений, носящих государственно организованный характер. Так, в период второй мировой войны, как никогда ранее, государственно-организованный характер нарушений прав человека выразился в целой системе предписаний воюющих государств, диктующих войскам и властям преступные методы ведения войны. Это касалось и обращения с военнопленными, ранеными и больными, отношения к гражданскому населению на оккупированных территориях, создания концлагерей для массового уничтожения людей и т.д. Таким образом, многие, наиболее тяжкие военные преступления носят государственно организованный характер, следовательно, воюющая сторона (государство) должна нести ответственность за их

совершение. Коллективная ответственность воюющей стороны может иметь разные проявления. В первую очередь, необходимо отметить принцип взаимности, который складывается из двух составляющих:

а) принципа отрицательной взаимности («Я не обязан уважать закон, потому, что ты его не уважаешь»);

б) принципа положительной взаимности («Я соблюдаю закон, потому, что ты тоже его соблюдаешь»).

Женевские конвенции и Дополнительный протокол I наложили запрет на действие принципа отрицательной взаимности, установив в общей для всех Женевских конвенций статье I обязательство государств-участников «при любых обстоятельствах соблюдать и заставлять соблюдать» положения Конвенций. Это положение идентично формулировке п. 1 ст. 1 Протокола I. Однако действенность запрета принципа отрицательной взаимности вызывает сомнения, особенно в тех случаях, когда нарушения определенных норм Конвенций могут обеспечить виновной стороне явное военное преимущество. Речь идет, прежде всего, о нормах, запрещающих или ограничивающих применение оружия. Так, существует широко распространенное мнение о том, что запрет на использование оружия массового поражения действует на основе принципа взаимности. Такое положение соответствует его военному значению, поскольку, действительно, трудно согласиться с тем, что воюющая сторона должна будет просто смириться с пагубными последствиями, которыми чревато для нее применение противником оружия массового поражения, в то время как она обладает потенциалом адекватного ответного удара, и может, таким образом, восстановить военное равновесие.

Женевские конвенции придают большое значение принципу положительной взаимности. Суть этого принципа в том, что если одна из сторон, находящихся в конфликте, не является участницей Конвенций, но принимает и применяет положения Конвенции, то другая сторона - участница Конвенции - будет обязана применять их в отношении противной стороны. Репрессалии, или ответные меры воюющих сторон, - второе проявление коллективной ответственности. Репрессалии определяются как намеренное нарушение определенной правовой нормы, совершаемое одной из сторон, находящихся в конфликте, с целью принудить власти противной стороны прекратить политику нарушения той же самой или иной нормы из того же свода законов. Из этого следует, что репрессалии должны быть прекращены сразу же, как только противная сторона откажется от проведения политики, вменяемой ей в вину. Несмотря на то, что среди юристов-международников нет единства по вопросу правомерности применения репрессалий,

необходимо заметить, что репрессалии запрещены международным правом. Например, в докладе Генерального секретаря ООН от 20 ноября 1969 года отмечается, что гарантией исполнения норм международного гуманитарного права является «боязнь репрессалий и возможных санкций» что репрессалии запрещены международным правом. В резолюции Генеральной Ассамблеи ООН 2675 (XXV) от 9 декабря 1970 года отмечается, что «гражданское население или отдельные гражданские лица не должны быть объектами репрессалий» (п. 7). Данное положение позднее нашло свое отражение в п. 6 ст. 51 Дополнительного протокола I. Ст. 20 Протокола I устанавливает правило, согласно которому запрещаются репрессалии против лиц, которым предоставляется защита, т.е. против раненых, больных и лиц, потерпевших кораблекрушение. В целом, Дополнительный протокол I запрещает любые формы насилия, физические и психические пытки, а также другие репрессалии, как в отношении гражданского населения, так и в отношении военнопленных, раненых и больных. Однако, общей запретительной нормы такого рода в Протоколе I нет, что снижает эффективность положений о репрессалиях. Из анализа действующих норм, посвященных защите прав человека в условиях вооруженных конфликтов, следует, что нельзя согласиться с теми юристами, которые считают, что любые репрессалии во время вооруженного конфликта являются допустимыми. Бесспорным является тот факт, что репрессалии против жертв войны, должны быть запрещены.

Следующим проявлением коллективной ответственности воюющей стороны является ответственность в узком смысле, т.е. финансовая ответственность государства за ущерб, причиненный неправомерными действиями. Уже Гагская Конвенция 1907 года о законах и обычаях сухопутной войны предусмотрела в статье 3, что воюющая сторона, ответственная за нарушения правил, установленных Конвенцией, «должна будет возместить убытки, если к тому есть основания». Аналогичная формулировка содержится и в ст. 91 Дополнительного протокола I. На практике финансовая ответственность сводится чаще всего к возложению мирным договором на потерпевшую поражение сторону обязательства выплатить победителю крупную сумму репараций за финансовые потери, понесенные им в результате войны. Однако, очевидно, что объем репараций окажется намного меньше совокупных финансовых потерь, понесенных победителем. Более того, важно, что объем репараций никогда не определяется величиной ущерба, нанесенного неправомерными действиями, т.е. вызванными нарушениями прав человека в условиях вооруженного конфликта, и не ставится в прямую зависимость от него, не говоря уже о том, что не учитывается взаимный ущерб, причинен-

ный неправомерными действиями обеих сторон. Потерпевшая поражение сторона может быть принуждена не только отказаться от любых претензий по возмещению ущерба, который она могла бы иметь к победителю, но будет вынуждена принять любые претензии, которые ее граждане могли бы иметь к победителю, на свой счет. Подобный пункт в тексте мирного договора между Японией и США привел к замечательному в своем роде прецеденту, ставшему предметом разбирательства в японском суде. Было заявлено, что применение Соединенными Штатами атомных бомб против Хиросимы и Нагасаки представляло собой неправомерный акт, и что, следовательно, правительство Японии обязано компенсировать причиненный ущерб. Суд, хотя и признал, что использование атомных бомб было, незаконным, не пошел на удовлетворение претензий, предъявлявшихся на этом основании к японскому правительству.

Основное значение проявлений коллективной ответственности государств заключается в их сдерживающем воздействии. Осознание того, что всякое нарушение прав человека в условиях вооруженного конфликта влечет за собой ответственность государства (может вызвать незамедлительную реакцию противника по принципу отрицательной взаимности или может обернуться для государства необходимостью платить по окончании войны контрибуцию за причиненный ущерб) должно стать для властей дополнительным стимулом к тому, чтобы соблюдать данный свод законов. Такое воздействие на воюющее государство может значительно усилиться путем давления, извне, оказываемого общественным мнением, которое нередко создается сообщениями и комментариями в средствах массовой информации. Давление извне может также принять форму конфиденциальных или публичных представлений, сделанных третьими сторонами: правительствами, региональными или всемирными межправительственными организациями. Наконец, как члены международного сообщества и нередко как участники международных договоров (например, одной из Женевских Конвенций 1949 г.), которые в данном случае подвергаются нарушениям, все воюющие государства в равной степени заинтересованы в том, чтобы было обеспечено уважение и защита прав человека в условиях вооруженного конфликта. Общая для всех Женевских Конвенций статья 1 выражает эту мысль, утверждая, что все договаривающиеся государства «обязуются соблюдать и заставлять соблюдать» Конвенции «при любых обстоятельствах». [15;45] Международный Суд высказался об этом так: «подобное обязательство вытекает не только из самих Конвенций, но также из общих принципов гуманитарного права, которые в Конвенциях лишь особым образом выражены». [15;244]

При рассмотрении вопроса о коллективной ответственности государств за нарушения прав человека в период вооруженных конфликтов, нельзя оставить незамеченной роль Организации Объединенных Наций. Ст. 89 Дополнительного протокола I ограничивается утверждением, что «в случае серьезных нарушений Конвенций или настоящего Протокола» государства-участники «обязуются принимать меры как совместно, так и индивидуально, в сотрудничестве с Организацией Объединенных Наций и в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций». Необходимо подчеркнуть, что и Генеральная Ассамблея, и Совет Безопасности неоднократно принимали резолюции, призывая стороны, участвующие в том или ином вооруженном конфликте соблюдать свои обязательства, предусмотренные нормами, имеющими отношение к защите прав человека в условиях вооруженных конфликтов. Ответственность стороны в конфликте за нарушения Конвенций или Протокола предполагает, что такие серьезные нарушения действительно имели место, т.е. что факты таковых были должным образом установлены. К сожалению, в отношении многих норм Протокола I установить такие нарушения очень трудно. Ст. 90 предусматривает в такого рода затрудненных положениях возможность учреждения «международной комиссии по установлению фактов». Комиссия должна быть учреждена после того, как не менее 20 договаривающихся государств посредством одностороннего заявления «согласятся принять компетенцию Комиссии». После учреждения Комиссия компетентна, расследовать факты, касающиеся предполагаемых серьезных нарушений Конвенций или Протокола I, и «содействовать путем оказания своих услуг по восстановлению уважительного отношения к Конвенциям и настоящему Протоколу». Комиссия была учреждена 25 июня 1991 года. В настоящее время деятельность Комиссии в существенной мере способствует быстрому и своевременному разрешению споров, возникающих в результате предъявления обвинений в серьезных нарушениях Женевских Конвенций и Дополнительного протокола I к ним, а также снижению напряженности, сопутствующей таким обвинениям. В задачу Комиссии не входит давать правовую оценку ситуации, т.е. говорить о законности или незаконности рассматриваемых действий. Несмотря на это ограничение Международная комиссия по установлению фактов, внесет ценный вклад в дело защиты прав человека во время вооруженных конфликтов.

Установление политической и материальной ответственности за нарушение норм МГП является одной из гарантий укрепления международного правопорядка, важной превентивной мерой, направленной на предотвращение вооруженных конфликтов.

Список использованных источников:

1. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995 года.
2. Указ Президиума Верховного Совета СССР «О наказании лиц, виновных в преступлениях против мира и человечности и военных преступлениях, независимо от времени совершения преступлений» от 4 марта 1965 г.
3. Соглашение стран СНГ «О первоочередных мерах по защите жертв вооруженных конфликтов» от 24 сентября 1993 г.
4. Декларация «О наказании за преступления, совершенные против войны» от 13 января 1942 г.
5. Международный Пакт о гражданских и политических правах от 19 декабря 1966 г.
6. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН «О выдаче и наказании военных преступников» от 13 февраля 1946 г.
7. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 2444 (XXIII) «О правах человека в период вооруженных конфликтов» от 19 декабря 1968 г.
8. Устав Нюрнбергского международного военного трибунала 1945 г.
9. Устав Токийского международного военного трибунала 1945 г.
10. Устав Международного трибунала по Югославии 1993 г.
11. Устав Международного трибунала по Руанде 1994 г.
12. Арцибасов И.Н., Егоров С.А.. Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия. М.:2000.
13. Василенко В.А. Ответственность государства за международные правонарушения. Киев: «Высшая школа», 1996.
14. Гроций Г. О праве войны и мира. М.: «Ладомир», 1984. с.125.
15. Карташкин В.А. Международные пакты о правах человека.- М.: «Наука», 1977.
16. Кальсхофен Ф. Ограничения методов и средств ведения войны. -М., 1996.
17. Колосов Ю.М. Ответственность в международном праве. М.: «Юридическая литература», 1995.
18. Нахлик Е. Краткий очерк международного гуманитарного права.-М., 1993.
19. Пушмин Э.А. Международный юридический процесс и международное право.-М.,1990.
20. Решетов Ю.А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности.- М., 1997.

Битемиров Кайрат Турлыбаевич

к.ю.н., PhD ассоциированный профессор, заведующий кафедрой «юриспруденция» факультета социальных наук Международного казахско-турецкого Университета имени Х.А.Ясави.

СТАЛКИНГ: ДОВЕДЕНИЕ ДО САМОУБИЙСТВА ПОСРЕДСТВОМ ВЛИЯНИЯ НА ЭЛЕКТРОННО-ЦИФРОВОЕ ПРОСТРАНСТВО РК

Резюме. *Онлайн пространство электронных-цифровых технологий на сегодняшний день стало повседневным образом жизни каждого гражданина. Настоящее может включать личные страницы, аккаунты, профили, блоги, форумы, социальные сети и другие. Как правило, указанное относится к личностному пространству граждан. К сожалению, в наше время нередки случаи нарушения таковых онлайн личностных пространство граждан преследователями. Навязчивое посещение онлайн пространства с оставлением различных негативных результатов так же относится к форме stalking, которое зачастую переходит и в офлайн.*

Summary. *The online space of electronic and digital technologies has become a daily way of life for every citizen. The present can include personal pages, accounts, profiles, blogs, forums, social networks and others. As a rule, this refers to the personal space of citizens. Unfortunately, in our time, cases of violation of such online personal space of citizens by persecutors are not uncommon. Obsessive visiting of the online space with the abandonment of various negative results also applies to the form of stalking, which often goes offline.*

Түйін. *Электрондық және цифрлық технологиялар онлайн кеңістігі әрбір азамат үшін күнделікті тұрмыс жағдайына айналды. Қазіргі уақытта жеке беттер, шоттар, профильдер, блогтар, форумдар, әлеуметтік желілер және басқалары болуы мүмкін. Әдетте бұл азаматтардың жеке кеңістігіне қатысты. Өкінішке орай, бүгінгі күні қудалаушылардың азаматтардың осындай дербес жеке кеңістігін бұзу оқиғалары жиі кездеседі. Әртүрлі теріс нәтижелерді қалдырып, онлайн-кеңістікті остейтілікпен сапарлау да жиі дербес болып табылатын stalking түріне де қатысты.*

Ключевые слова: *преследование, сопровождение, навязчивое поведение, троллинг, суицид, побуждение, влияние..*

Key words: *persecution, escort, obsessive behavior, trolling, suicide, motivation, influence.*

Тірек сөздер: *қудалау, сүйемелдеу, обсессивтік мінез-құлық, троллинг, өз-өзіне қол жұмсау, мотивация, ықпал ету.*

На сегодняшний день набирает актуальность процесс рассмотрения преследования как неоконченного преступления. Так называемые stalkеры

чаще всего оказываются причиной неестественного поведения жертвы, которое может привести к ухудшению жизненных показателей, в том числе и к инвалидности по причине несчастного случая. Имея в большей степени психологические корни такое преступление отражается юридически в посягательстве на личное пространство жертвы (1). При этом с позиции уголовного законодательства Республики Казахстан, такое действие не наказуется. Тем не менее, при комбинированном применении норм гражданского, уголовного и административного законодательства а так же при корректном использовании последовательности, прогрессии современных правовых механизмов, такие действия не являются неприменимой стороной современной юриспруденции (2).

Разделяя stalkерство на этапы можно идентифицировать три стадии преследования. Все стадии кардинально различаются по социальным поведенческим характеристикам, мотивам и степенью общественно опасного либо лично опасного деяния. Тем не менее, все этапы stalkерства тесно взаимосвязаны с онлайн пространством электронных-цифровых технологий (3). Так при stalkерстве можно наблюдать заинтересованность stalkером некоторыми характеристиками жертвы. Обычно они отражены в профилях, страницах, мэйлах, аккаунтах и других (4). Данными характеристиками могут быть личная симпатия, непроявленная агрессия, определенный уровень влечения, невысказанные обиды, долг и другие причины неудовлетворенности, классифицируемые психологическим законодательством.

В течении первого этапа stalkер как правило собирает сведения о преследуемом. Наличие данных сведений может быть как общедоступным так и личным. При этом, получая сведения общедоступного характера, stalkер ничем не нарушает прав и свобод преследуемого, так как все полученные сведения являются элементом общего пользования (5). Однако, практика показывает, что stalkеры не ограничиваются общедоступными сведениями и в основном переходят черту наводя справки о личных сведениях преследуемого объекта. При этом необходимо отметить, что получение сведений о преследуемом являющихся общедоступной информацией не является stalkingом. Соответственно, любое вторжение в личное пространство жертвы есть stalkерство (6). Таковым личным пространством может быть жилье, некото-

рые места пребывания, привычки, близкие люди, секреты, отношения и другие элементы.

Второй этап стalkerства предполагает собой вторжение стalkerа в личное пространство преследуемого вне поля зрения преследуемого. Таким вторжением может быть визуальный анализ с близкого расстояния предметов личного пользования преследуемого, незаметное наблюдение, сбор информации о преследуемом и воровство личных предметов преследуемого (7). Чаще всего таковые стalkerы ведут определенный дневник наблюдений за преследуемым, где чаще всего присутствует видео, аудио и фото запись. Данные записи, полученные без ведома самого объекта либо без надлежащей санкции являются элементом посягательства на личное пространство преступным путем (8). Так же в данном этапе преследования присутствуют трофеи, собранные стalkerом с числа ворованных им выброшенных жертвой личных вещей. При наличии таковых доказательств стalkerства, таковые вещественные доказательства являются достаточным основанием для привлечения стalkerа к гражданской, административной либо уголовной ответственности (9).

Третьим этапом стalkerства является навязчивое поведение стalkerа без непосредственного контакта с жертвой. Такое поведение чаще всего сопровождается феноменом морального упадка жертвы по причине страха причинения вреда жизни или здоровью, что в конечном итоге приводит к безрассудным действиям жертвы. При этом этапе стalkerы становятся видимыми для жертвы намеренно, с целью угрозы. Так, не выражая своего мотива в словах и в действиях, стalker добивается

паники, что и является основным инструментом причинения вреда жертве (10). Умышленно появляясь внезапно, жестикулируя, в некоторых случаях даже угрожая жертве, стalkerы выводят жертву из психологического равновесия.

Список литературы

1. <http://www.ncnn.com/edit-news/9979-governor-recognizes-stalking-issue>
2. <https://mainweb-v.musc.edu/vawprevention/research/stalking.shtml>
3. https://books.google.kz/books?id=Ni0BCwAAQBAJ&pg=PA1&lpg=PA1&dq=Issue+stalking&source=bl&ots=Vni8_Kwp7H&sig=FVDejcBooFG6zx_NaujWwGaPii4&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjG2uCHs8PTAhWKvBQKHbAaAgE4ChDoAQgfMAA#v=onepage&q=Issue%20stalking&f=false
4. <https://www.theguardian.com/society/2013/feb/17/how-to-rehabilitate-a-stalker>
5. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles/fs000186.pdf>
6. <http://www.telegraph.co.uk/women/life/rejected-love-obsessed-erotomaniac-inside-disturbed-mind-stalker/>
7. <http://www.sdcedsv.org/information/news/stalkingisacriticalissueinindiancountry/>
8. <https://nobullying.com/stalker-issues-solve/>
9. <https://www.stalkingriskprofile.com/victim-support/stalking-in-the-workplace>
10. <https://www.thoughtco.com/what-is-stalking-973224>